

دسریز کائنات

ژوند

تالیف

الحاج ملا عبداللہ علی ابن مولانا محمد اور رحمتی

کتابخانہ اسلامیہ

کاتبی روڈ کراچی

Ketabton.com

حنفی کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ ابن صدیق

واٹس ایپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب وغیرہ۔

کفایت اللہ ابن صدیق
حنبلی

+923052488551

+923247442395

مالکی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْأَمْرُ بِالْإِسْلَامِ

د سرور كائنات صلی اللہ علیہ وسلم ژوند

لومړی ټوک

اصلاح سوې نسخه

تأليف:

الحاج ملا عنایت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور رحمۃ اللہ علیہ

المکتبة الغفارية ارسک بازار کندهار افغانستان

ٲول حقوق د ليكوال سره خوندي دي

دا كتاب پيژندنه:

د كتاب نوم	::	د سرور كائنات <small>صلى الله عليه وسلم</small> ژوند
تأليف	::	الحاج ملا عنايت الله "علمي" ابن مولانا محمد انور <small>رحمة الله عليه</small>
خپروونكى	::	پخپله مؤلف.
كمپوزر	::	پخپله مؤلف.
اتم چاپ		۱۳۹۵

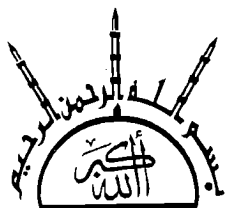

دغه كتاب او د ليكونكي نور كتابونه په پاكستان كي په لاندي
خايو كي تر لاسه كيږي:

- مکتبه رشيدیه: سرکي روډ کوټه.
- مکتبه محمدیه: شاپ نمبر ۱۴ کرو مندر بنوري تاون کراچي.
- مکتبه القرآن والسنة: محله جنکي پشاور.
-

المکتبه الغفاریه ارس بازار کندهار افغانستان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د لومړي ټوک فهرست

مخ	سر ليک	شمېر
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ.....	۱
۳	د دوهمي طبعي يا دوهم چاپ مقدمه.....	۲
۱۱	د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه.....	۳
۱۵	د سرور کائنات ﷺ ژوند.....	۴
۳۱	يهوديت او نصرانيت جزیره العرب ته څنگه داخل سوه...	۵
۳۴	د اول وار دپاره د کعبې شريفي پوښول.....	۶
۴۱	نصرانيت او د حبشې حکم څنگه ويمن ته داخل سوه؟.....	۷
۵۰	د قيل کال او د اصحاب الفيل قصه.....	۸
۵۶	يمن ته د فارس يا فارسيانو داخېدل.....	۹
۶۱	اسلام ته د يمن د خلقو داخېدل.....	۱۰
۶۳	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ايستل او د قريشو تسلط.....	۱۱
۶۸	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څا کنډل.....	۱۲
۷۷	د عبدالله واده او د محمد ﷺ مبارک ميلاد.....	۱۳
۸۱	د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ.....	۱۴
۸۲	د رسول الله ﷺ رضاعت او پرورښت.....	۱۵
۸۹	د رسول الله ﷺ د مور وفات.....	۱۶
۹۱	د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت.....	۱۷
۹۳	د ابو طالب سره د رسول الله ﷺ تربيه.....	۱۸
۱۰۹	د رسول الله ﷺ واده يا زواج.....	۱۹
۱۱۴	د کعبې شريفي بيا جوړېدل.....	۲۰
۱۱۸	د کعبې شريفي په نوې بنا کي د حجر اسود ايښوول.....	۲۱

۱۲۶	..... د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوبښدل	۲۲
۱۲۸	..... د وحيو نازلېدل	۲۳
۱۴۵	..... د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مکلفېدل	۲۴
۱۴۹	..... د مکي دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې کلونه...	۲۵
۱۵۶	..... د مکي دورې دوهمه مرحله، يا په ښکاره سره دعوت	۲۶
۱۶۲	..... د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه کول	۲۷
۱۶۳	..... د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طريقې	۲۸
۱۶۶	..... د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل	۲۹
۱۶۷	..... د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول	۳۰
۱۹۳	..... د ارقم بن ابی الأرقم کور	۳۱
۱۹۴	..... حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت	۳۲
۲۰۲	..... د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قريشو چم او حبله	۳۳
۲۱۰	..... ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورنگ	۳۴
۲۱۲	..... ابو طالب ته د قريشو درېيم وار ورنگ	۳۵
۲۱۳	..... د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قريشو مشوره	۳۶
۲۲۰	..... د حمزه بن عبد المطلب اسلام	۳۷
۲۲۲	..... د عمر بن الخطاب اسلام	۳۸
۲۳۶	..... رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه	۳۹
۲۴۵	..... دوهم وار بيا د رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري	۴۰
۲۵۲	..... ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي	۴۱
۲۵۴	..... د ظلم او عداوت عهد نامه، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۴۲
۲۵۵	..... درې کاله د ابو طالب په شعب کي	۴۳
۲۵۸	..... د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول	۴۴
۲۶۳	..... ابو طالب ته د قريشو آخرنې ډله	۴۵
۲۶۵	..... عام الحزن يا د غم کال	۴۶
۲۶۸	..... خاصه خبرتيا. يا تنبيه	۴۷

۲۶۹	..... د حضرت خديجه <small>رضي الله عنها</small> وفات	۴۸
۲۷۲	..... د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟	۴۹
۲۸۳	..... د مکې مکرمې دريمه مرحله، يا تر مکې د باندي دعوت..	۵۰
۲۸۴	..... وطائف ته سفر	۵۱
۲۹۷	..... پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول	۵۲
۲۹۸	..... هغه قبائل چي اسلام پر عرض سوی دی	۵۳
۳۰۱	..... هغه کسان چي اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي	۵۴
۳۱۳	..... د شق القمر معجزه	۵۵
۳۱۶	..... د اهل يثرب څخه شپږ پاک روحه	۵۶
۳۱۹	..... د اسراء او معراج قصه	۵۷
۳۲۳	..... د عقبې سره اول بيعت	۵۸
۳۴۵	..... په مدينه منوره کي د اسلام اول سفير	۵۹
۳۴۹	..... د عقبې سره د اهل يثرب دوهم بيعت	۶۰
۳۵۷	..... دوولس نفره نقيبان	۶۱
۳۵۸	..... شيطان په دغه بيعت او معاهده خبر پرې	۶۲
۳۶۲	..... د هجرت شروع	۶۳
۳۶۷	..... په دار الندوه کي د قريشو پارلماني شوري	۶۴
۳۷۱	..... د رسول الله <small>ﷺ</small> هجرت	۶۵
۳۷۷	..... د کور څخه تر غار ثور پوري	۶۶
۳۷۸	..... د غار ثور واقعي	۶۷
۳۸۳	..... د هجرت د لاري واقعات	۶۸
۳۹۶	..... مدينې منورې ته د رسول الله <small>ﷺ</small> رسېدل	۶۹
۴۰۸	..... د رسول الله <small>ﷺ</small> د هجرت مهمي او بنسکاره نقطې	۷۰

د سرور کائنات ﷺ ژوند پوره فهرست

۴۱۷	..... د مدينې منورې د ژوند او مرحله	۷۱
۴۳۰	..... د نوي ټولني جوړول	۷۲
۴۳۳	..... د مسلمانانو په مابين کي وروړ کلوي	۷۳
۴۳۶	..... اولنئ اسلامي قانون	۷۴
۴۳۹	..... په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثير	۷۵
۴۴۴	..... د مدينې منورې د يهودو سره معاهده	۷۶
۴۴۶	..... تر هجرت وروسته د قريشو دسيسې	۷۷
۴۴۷	..... کافر قريش، مهاجر مسلمانان تهديدوي	۷۸
۴۴۹	..... په جنگ او قتال سره الهي اجازه	۷۹
۴۵۰	..... هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي	۸۰

د دوهم ټوک فهرست

۴۷۰	..... د بدر لويه او عظيمه غزاء	۸۱
۴۷۴	..... اسلامي لښکر د بدر پر طرف حرکت کوي	۸۲
۴۷۶	..... د مکې مکرمې مشرکان د جنگ دپاره تيارېږي	۸۳
۴۸۱	..... د رسول الله ﷺ مشورتي مجلس	۸۴
۴۹۶	..... د مبارزې شروع کېدل	۸۵
۵۰۵	..... ابليس عليه لعنه د جنگ له ميدانه وزي	۸۶
۵۰۶	..... د ابو جهل وژل کېدل	۸۷
۵۱۲	..... په بدر کي د صادق ايمان څو نمونې	۸۸
۲۲۵	..... د جنگ بنديان	۸۹
۵۲۶	..... هغه خا ته د رسول الله ﷺ ورنگ چي د کفارو جسدونه...	۹۰
۵۲۹	..... پر ابولهب د جنگ د بايللو تاثير	۹۱
۵۳۱	..... مدينې منورې ته د مسلمانانو د نصرت خبر رسېدل	۹۲
۵۳۳	..... نبوي لښکر مدينې منورې ته حرکت کوي	۹۳
۵۴۲	..... قرآن مجيد د بدر د جنگ په باره کي بيان کوي	۹۴

۵۴۵	..... د بدر او اُحد په منځ کي عسکري حرکتونه	۹۵
۵۴۷	..... په گدر کي د بني سليم غزاء	۹۶
۵۴۷	..... د رسول الله ﷺ د وژلو دسيسه	۹۷
۵۵۰	..... د بني قينقاع غزاء او سبب	۹۸
۵۵۹	..... د السويق غزاء	۹۹
۵۶۰	..... د ذي امر غزاء	۱۰۰
۵۶۲	..... د کعب بن الاشرف يهودي وژل	۱۰۱
۵۶۸	..... د قرع يا بحران غزاء	۱۰۲
۵۶۹	..... د زيد بن حارثه <small>رضي الله عنه</small> سر په يا تولى	۱۰۳
۵۷۱	..... د اُحد غزاء يا د يوه نيستي کوونکي جنگ دپاره	۱۰۴
۵۷۴	..... د مشرکانو د لښکر جوړېدل	۱۰۵
۵۷۶	..... د دفاع دپاره د مسلمانانو مشورتي غونډه	۱۰۶
۵۷۸	..... اسلامي لښکر جوړول او د جنگ ميدان ته وتل	۱۰۷
۵۸۶	..... د جنگ او دفاع دپاره نقشه	۱۰۸
۵۹۲	..... د مشرکانو د لښکر تياري	۱۰۹
۵۹۲	..... د قریشو له طرفه سياسي هلي خلي	۱۱۰
۵۹۵	..... د مشرکانو د لښکر د احساساتو د لوړولو دپاره	۱۱۱
۵۹۶	..... د جنگ اور بلېدل	۱۱۲
۶۰۳	..... د اسد الله حمزه بن عبد المطلب <small>رضي الله عنه</small> شهادت	۱۱۳
۶۰۵	..... په جنگ کي د غشي ويشتونکو کاميابه برخه	۱۱۴
۶۰۷	..... د غشي ويشتونکو رسوا کوونکي غلطي	۱۱۵
۶۱۴	..... د رسول الله ﷺ پر شا وخوا شديد جنگ	۱۱۶
۶۲۳	..... پر رسول الله ﷺ د مشرکانو د فشار د پرېدل	۱۱۷
۶۲۴	..... د اُحد د ورځي عجيبه او نادره قهرمانۍ	۱۱۸
۶۲۶	..... د رسول الله ﷺ د وژل کېدلو آواز	۱۱۹
۶۲۹	..... د ابي بن خلف کافر وژل کېدل	۱۲۰

٦٣٢	..... د شهيدانو د پزو او غوږو پرېکول	١٢١
٦٣٤	..... تر جنگ وروسته د عمر فاروق <small>رضي الله عنه</small> او ابو سفیان خبري	١٢٢
٦٣٩	..... د شهيدانورا ټولول او بنخول	١٢٣
٦٤٣	..... مدينې منورې ته رجوع، د حب او قربانۍ نادره حالات	١٢٤
٦٤٥	..... د اُحد په جنگ کي د دواړو طرفو وژل سوي کسان	١٢٥
٦٤٦	..... د حمرأ الاسد غزاء	١٢٦
٦٥٤	..... د اُحد پر غزاء الهي تبصره	١٢٧
٦٦٥	..... د ابو سلمه <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٢٨
٦٦٦	..... د خالد بن سفیان د وژلو د پاره د عبد الله لېږل	١٢٩
٦٦٩	..... د عمرو بن العاص اسلام	١٣٠
٦٧١	..... د رجيع د ابو غمجنه واقعہ	١٣١
٦٧٧	..... د بئر معونه فاجعه	١٣٢
٦٨٣	..... د بني النضير د يهودو سره غزاء	١٣٣
٦٩١	..... د ذات الرقاع غزاء	١٣٤
٦٩٥	..... د بدر دوهمه غزاء	١٣٥
٦٩٧	..... د دومة الجندل غزاء	١٣٦
٦٩٩	..... د خندق يا احزابو غزاء	١٣٧
٧٤٤	..... د بني قريظه د يهودو سره غزاء	١٣٨
٧٦٢	..... د سلام بن ابي الحقيق يهودي وژل	١٣٩
٧٦٥	..... د محمد بن مسلمه <small>رضي الله عنه</small> سريه يا ټولۍ	١٤٠
٧٦٩	..... د بنو لحيان غزاء	١٤١
٧٧٢	..... د عكاشه <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٤٢
٧٧٣	..... د محمد بن مسلمه <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٤٣
٧٧٥	..... د ابو عبيده عامر بن الجراح <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٤٤
٧٧٥	..... جموم ته د زيد بن الحارثه <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٤٥
٧٧٦	..... عيص ته د زيد بن الحارثه <small>رضي الله عنه</small> سريه	١٤٦

۷۷۸	..... د بني مصطلق غزاء	۱۴۷
۷۸۲	..... د بني مصطلق تر غزاء د مخه او په غزاء كي منافقان	۱۴۸
۷۹۴	..... د إفك يا لويو درواغو حادثه	۱۴۹
۸۱۰	..... د عبد الرحمن بن عوف <small>رضي الله عنه</small> سره	۱۵۰
۸۱۰	..... د علي بن ابي طالب <small>رضي الله عنه</small> سره	۱۵۱
۸۱۱	..... د ابوبكر الصديق <small>رضي الله عنه</small> سره	۱۵۲
۸۱۲	..... د كرز بن جابر الفهري <small>رضي الله عنه</small> سره	۱۵۳
۸۱۳	..... د حديبيي پېښه او صلحه	۱۵۴
۸۳۱	..... مكې مكرمې ته د عثمان بن عفان <small>رضي الله عنه</small> لېږل	۱۵۵
۸۴۳	..... د مسلمانو ښځو هجرت	۱۵۶
۸۴۴	..... د حديبيي پر صلحه تبصره	۱۵۷
۸۶۱	..... د مدينې منورې د ژوند دوهمه مرحله او نوې دوره	۱۵۸
۸۶۲	..... د حديبيي تر صلحي وروسته عسكري حركتونه	۱۵۹
۸۶۸	..... د خيبر د غزاء سبب	۱۶۰
۸۶۹	..... خيبر ته وتل	۱۶۱
۸۸۵	..... د خيبر د لازي واقعات	۱۶۲
۹۰۶	..... د صعب بن معاذ د قلا محاصره او فتحه كېدل	۱۶۳
۹۱۲	..... د زبير د قلا فتحه كېدل	۱۶۴
۹۱۴	..... د ابي د قلا فتحه كېدل	۱۶۵
۹۱۵	..... د نزار د قلا فتحه كېدل	۱۶۶

د درېيم ټوك فهرست

۹۲۱	..... د خيبر د دوهمې حصې فتحه كېدل	۱۶۷
۹۲۷	..... د ابي الحقيق يهودي د دوو زامنو وژل	۱۶۸
۹۲۸	..... په زهرو لړل سوي پسه	۱۶۹
۹۳۱	..... د فدك د يهودو سره صلحه	۱۷۰

۹۳۲	..... د وادي القري فتحه کېدل	۱۷۱
۹۳۳	..... د تيماء د يهودو سره پر جزيره صلحه	۱۷۲
۹۳۴	..... د جزيره العرب څخه د يهودو ايستل	۱۷۳
۹۳۸	..... د هجرت په اووم کال کي د ځينو ټوليو لېږل	۱۷۴
۹۴۸	..... عمرة القضاء	۱۷۵
۹۵۶	..... پاچهانو او آمرانوته د رسول الله ﷺ رسالي	۱۷۶
۹۵۷	..... د روم پاچا قيصر ته ليک	۱۷۷
۹۷۲	..... د دمشق آمر حارث بن ابي شمر ته ليک	۱۷۸
۹۷۳	..... د بصرې آمر ته ليک	۱۷۹
۹۷۳	..... د مصر پاچا مقوقس ته ليک	۱۸۰
۹۷۶	..... د حبشې پاچا نجاشي ته ليک	۱۸۱
۹۸۰	..... د فارس پاچا کسري ته ليک	۱۸۲
۹۸۳	..... د بحرين پاچا (منذر بن ساوي) ته ليک	۱۸۳
۹۸۴	..... د يمن پاچا حارث الحميري ته ليک	۱۸۴
۹۸۵	..... د يمامې رئيس هوذه بن علي ته ليک	۱۸۵
۹۸۶	..... د عمان پاچا ته ليک	۱۸۶
۹۹۱	..... د ځينو سړيو لېږل	۱۸۷
۹۹۳	..... د موته جنگ	۱۸۸
۱۰۰۸	..... د موته د جنگ انتهاء	۱۸۹
۱۰۱۴	..... د موته د جنگ اثر او نتيجه	۱۹۰
۱۰۱۷	..... د ذات السلاسل سريه	۱۹۱
۱۰۲۴	..... د خيبر سريه	۱۹۲
۱۰۲۷	..... د مکې مکرمې د فتحي غزاء	۱۹۳
۱۰۴۹	..... اسلامي لښکر د مکې مکرمې پر طرف حرکت کوي	۱۹۴
۱۰۶۶	..... د ابو قحافه <small>رضي الله عنه</small> مسلمانېدل	۱۹۵
۱۰۷۱	..... رسول الله ﷺ مسجد الحرام ته داخلېږي	۱۹۶

۱۰۷۶	..... حضرت بلال <small>رضي الله عنه</small> پر كعبه شريفه آذان كوي	۱۹۷
۱۰۷۷	..... د بتانو ماتول	۱۹۸
۱۰۸۴	..... د بيعت اخيستل	۱۹۹
۱۰۸۷	..... د عبد الله بن سعد بن ابي سرح اسلام	۲۰۰
۱۰۸۹	..... د عكرمه بن ابي جهل اسلام	۲۰۱
۱۰۹۱	..... د صفوان بن اميه اسلام	۲۰۲
۱۰۹۳	..... د مكې مكرمې څخه د سربو يا ټوليانو لېږل	۲۰۳
۱۱۰۶	..... د مدينې منورې د ژوند درېيمه مرحله	۲۰۴
۱۱۰۷	..... د حنين غزاء	۲۰۵
۱۱۰۹	..... د ريد بن الصمه	۲۰۶
۱۱۱۲	..... د مكې مكرمې څخه د حنين پر طرف حركت	۲۰۷
۱۱۲۸	..... د حنين د غزاء غنيمتونه	۲۰۸
۱۱۲۹	..... د رسول الله ﷺ رضي خور شيما بنت الحارث	۲۰۹
۱۱۳۰	..... سراقه بن مالك	۲۱۰
۱۱۳۱	..... د طائف محاصره	۲۱۱
۱۱۴۰	..... په جعرانه كې د غنيمتو وېشل	۲۱۲
۱۱۴۴	..... د انصارو په زړو كې نا اميدي	۲۱۳
۱۱۴۷	..... د هوازن يوه ډله	۲۱۴
۱۱۵۱	..... د مالك بن عوف اسلام	۲۱۵
۱۱۵۲	..... د جعرانې څخه عمره	۲۱۶
۱۱۵۹	..... د عروه بن مسعود الثقفي اسلام	۲۱۷
۱۱۶۱	..... اهل طائف و اسلام ته داخليږي	۲۱۸
۱۱۶۵	..... د هجرت نهم كال	۲۱۹
۱۱۶۹	..... د تبوك د غزاء سبب	۲۲۰
۱۱۷۳	..... ابو عامر الفاسق	۲۲۱
۱۱۷۷	..... د مسجد ضرار نړول	۲۲۲

۱۱۸۰	.....	مسلمانان د روم د غزاء د پاره ځانونه تياروي	۲۲۳
۱۲۰۱	.....	په تبوک کي د اسلامي لښکر اړول	۲۲۴
۱۲۰۳	.....	د دومة الجندل فتحه کېدل	۲۲۵
۱۲۰۶	.....	د هرقل له طرفه قاصد	۲۲۶
۱۲۱۰	.....	د تبوک څخه مدينې منورې ته رجوع	۲۲۷
۱۲۲۹	.....	د تبوک د غزاء اثر او نتيجه	۲۲۸
۱۲۴۱	.....	د مدينې منورې د منافقانو سره ښکاره مقابله	۲۲۹
۱۲۴۷	.....	د رسول الله ﷺ د لور أم کلثوم وفات	۲۳۰
۱۲۴۸	.....	د ابوبکر الصديق <small>رضي الله عنه</small> حج	۲۳۱
۱۲۵۴	.....	خلق د الله <small>جبار</small> دين ته په ډلو ډلو داخليږي	۲۳۲
۱۲۵۴	.....	د بنو تميم وفد يا ډله	۲۳۳
۱۲۵۷	.....	د بني عامر وفد يا ډله	۲۳۴
۱۲۶۳	.....	د بني عبد القيس وفد يا ډله	۲۳۵
۱۲۶۴	.....	د بنو حنيفه وفد يا ډله	۲۳۶
۱۲۷۰	.....	د طي د قبيلې وفد يا ډله	۲۳۷
۱۲۷۷	.....	د بنو سعد بنو بکر وفد يا ډله	۲۳۸
۱۲۷۸	.....	د دوو کوخيو خاوند	۲۳۹
۱۲۷۹	.....	د نجران وفد يا ډله	۲۴۰
۱۲۸۴	.....	د قروه بن عمرو الجذامي قاصد	۲۴۱
۱۲۸۵	.....	د حمير وفد يا ډله	۲۴۲
۱۲۸۵	.....	د بنو بجيله وفد يا ډله	۲۴۳
۱۲۸۷	.....	د بنو حارث بن كعب وفد يا ډله	۲۴۴
۱۲۹۰	.....	هغه کسان چي د اسلام ښوولو د پاره لېږل سوي دي	۲۴۵
۱۲۹۳	.....	تبصره او خلاصه	۲۴۶
۱۲۹۵	.....	د مسلمانانو د شمېر او عدد محاسبه	۲۴۷
۱۲۹۷	.....	حجة الوداع	۲۴۸

۱۳۲۲	..... د رسول الله ﷺ آخرنی سريه	۲۴۹
۱۳۲۵	..... رفيق اعلى ته رحلت	۲۵۰
۱۳۲۷	..... د رسول الله ﷺ د ناروغی شروع	۲۵۱
۱۳۳۰	..... د رسول الله ﷺ د ناروغی آخره هفته	۲۵۲
۱۳۳۱	..... د چار شنبې ورځ تر رحلت پنځه ورځي د مخه	۲۵۳
۱۳۳۶	..... تر رحلت څلور ورځي د مخه	۲۵۴
۱۳۴۱	..... تر رحلت يوه يا دوې ورځي د مخه	۲۵۵
۱۳۴۱	..... تر رحلت يوه ورځ د مخه	۲۵۶
۱۳۴۲	..... د رسول الله ﷺ د ژوند آخرنی ورځ	۲۵۷
۱۳۴۹	..... د احتضار يا زکندن وخت	۲۵۸
۱۳۵۸	..... د رسول الله ﷺ د خليفه د انتخابولو دپاره بحث	۲۵۹
۱۳۶۴	..... د رسول الله ﷺ د مبارک جسد تجهيز	۲۶۰
۱۳۶۵	..... د رسول الله ﷺ دپاره قبر کندل	۲۶۱
۱۳۷۳	..... د سيرة النبي ﷺ خلاصه	۲۶۲
۱۳۸۶	..... د کتاب آخرنی صفحه	۲۶۳
۱۳۸۷	..... د کتاب مراجع او ماخذونه	۲۶۴

په پښتو کې د (ي) ليکل او تلفظ

د دغه کتاب د صحي ويلو دپاره بايد د (ي) تلفظ د خپلې ليکنې د حاله سره سم وسي هغه دا سي: په پښتو کې (ي) يا د (ي) تلفظ او آواز پر پنځه قسمه دی، نو لکه څرنگه چې (ي) په تلفظ او آواز کې فرق لري دغه رنگه په خپل شکل او ليکنه کې هم فرق لري، خو متأسفانه نن ورځ ډير ليکونکي په خپلو ليکونو کې د دغه فرق مراعت نه کوي، نو ځکه و لوستونکي ته په ويلو کې تکليف پېښېږي، تر څو چې يوه جمله دوه درې واړه تکرار نه کړي تر هغويې صحي نه سي ويلای، خو په دغه کتاب کې د (ي) د تلفظ يا آواز سره سم د (ي) د صحي شکل د ليکلو مراعت سوی دی، که د لوستونکو له طرفه د کتاب د لوستلو په وخت کې د (ي) د خپل ليکل سوي شکل او حاله سره سم د تلفظ مراعت وسي، لوستونکي ته د کتاب د ويلو په وخت کې هيڅ تکليف او مشکل نه پېښېږي او د هرې جملې په مقصد ډير ژر پوهېدلای سي.

اوس به د (ي) پنځه اقسام په تفصيل سره در وښوول سي:

لکه څرنگه چې مخ کې وويل سوه: په پښتو کې (ي) پر پنځه قسمه ليکل کيږي او د هر قسم آواز له هغه بله قسمه څخه فرق لري، هغه دا سي:

اول قسم (ي) دوه ټکي څنگ پر څنگ لري.

دوهم قسم (ې) دوه ټکي سر پر سر لري.

درېيم قسم (ئ) ټکي نه لري خو همزه پر سر لري.

څلورم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کې لکۍ لري.

پنځم قسم (ی) نه ټکي لري نه همزه لري او نه لکۍ لري.

او د دغو مختلفو (ي) گانو مختلف او يو د بل څخه جلا آوازونه دي چې تفصيل

يې په لاندي ډول سره دی.

اول: هغه (ي) چې دوه ټکي څنگ پر څنگ لري تلفظ يا آوازي يې داسي دی:

غورې، کالي، غوايي، سړي، کوچي، بنګري، او داسي نور.

دوهم: هغه (ې) چي دوه ټکي سر پر سر لري تلفظ يې داسي دی:

شيدې، مستې، پنبې، خوږې، اوږدې، پايڅې، کلمې او داسي نور.

درېيم: هغه (ئ) چي ټکي نه لري خو پر سر همزه لري تلفظ يې داسي دی:

سړئ، منګئ، لرګئ، سوتئ او داسي نور، دغه (ئ) د مذکر دپاره ده.

څلورم: هغه (ی) چي نه ټکي لري نه همزه خو په آخر کي لکي لري تلفظ يې

داسي دی، هګی، هېلی، غالی، خولی، شړی، لکی، نری، او داسي نور، دغه

(ی) د مؤنث دپاره ده.

پنځم: هغه (ی) چي نه ټکي لري، نه همزه لري، نه لکي لري تلفظ يې داسي

دی: هغه سپين دی، دا ترموس دی، دا رنگ ژر دی، سهار دی او داسي نور، دغه

(ی) د حکم کولو يا امر کولو دپاره هم ده.

که تاسي د دغه کتاب په ويلو او لوستلو کي د (ی) د دغسي تلفظ مراعت وکړی

نود کتاب ويل او فهمول به ډير درته آسانه سي، ما خود کتاب په ليکلو کي ستاسي د

آسانتيا دپاره د (ی) د صحي ليکلو ډير مراعت کړی دی چي البته دغه کار زما دپاره

د ستړيا څخه خالي نه ؤ خو ستاسي دپاره هوسايي ده او زما مقصد هم ستاسي

خوشالي او هوسايي ده. په درنښت.

که څه هم د (ي) په ليکلو کي د پښتو د ليکوالانو او اديبانو اختلاف سته او ما ته را

معلوم هم دی خود د (ي) په باره کي زما شخصي نظر دغه دی

او خپلي ليکنې تر دغه بيان سوي قانون لاندې ليکم.

والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

عنايت الله 'علمي'

سريره

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ تَعَالَى، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَسْتَهْدِيهِ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا، وَصَلَاةُ اللَّهِ وَسَلَامُهُ عَلَي سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ، مُحَمَّدٍ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَأَهْلِ بَيْتِهِ أَجْمَعِينَ. أَمَّا بَعْدُ:

ورونو! مور مسلمانان حضرت محمد ﷺ ته سرور کائنات او سرور عالم وايو چي په ساده او بنسکاره ژبه سره د دغه القابو مقصد او مطلب، مفهوم او معنی: د ټولي دنيا سردار دی، خواصلاً د سرور کائنات او سرور عالم ترجمه د ټولي دنيا قائد، رهبر او لار ښوونکی ده چي په انگريزي کي (لېډراف د ورلډ) ورته ويل کيږي، په ظاهره دا لوی لقب او لوی خطاب دی.

مگر کوم چا ته چي دغه لقب ورکول سوی دی د هغه کار نامې واقعاً هم داسي دي چي د هغه دپاره دغه لقب مبالغه نه بلکه عين حقيقت دی. تاسي ښه متوجه سی: ويو چا ته د ټولي دنيا د قائد او رهبر د لقب ورکولو دپاره څلور شرطه په کار دي، که د دغو څلورو شرطو څخه يو شرط نه وي موجود نو هغه چا ته هيڅکله سرور کائنات يا سرور عالم نه سي ويل کېدلای.

تر ټولو اول او لومړی شرط دا دی: چي هغه چا به د کوم خاص قوم، خاص نسل يا کومي خاصي طبقې د آرامۍ او سکون دپاره کار نه وي کړی، بلکه د تامامي دنيا د انسانانو د خوشبختۍ او آرامۍ دپاره به يې زحمت ايستلی وي.

هو! د يوه وطن پرسته يا قوم پرسته قائد او رهبر په دې سبب او حيثيت سره چي د خپل قوم يا خپل وطن دپاره يې ډير لوی خدمتونه کړي دي څومره چي دي زړه غواړي قدر او عزت يې وکړه، مگر که ته د هغه د قوم يا د هغه د وطن څخه نه يې

نو هغه ستا دپاره په هيڅ حال کې قانده، لېږد، او رهبر نه سي کېدلای.

هر هغه څوک چې د هغه خدمت، محبت، خیر خواهي او کار نامې د چین دپاره وي، نو د يوه هندوستانی يا يوه مصري د هغه سره څه تعلق او رابطه سته؟ چې هغه دي د ځان قانده او رهنما وبولي، ځکه د ده دپاره يې هيڅ نه دي کړي.

بلکه که هغه قانده د خپل قوم د لوړ والي او ښه معيشت دپاره يو بل قوم خوار کړی او ذليله کړی وي نو معلومه خبره ده چې دغه نور قومونه د هغه څخه نفرت هم کوي او په بده سترگه ور ته گوري، د ټولو قومو انسانان هغه وخت يو شخص د خپل قانده، رهبر او سردار په صفت سره مني چې د دغه شخص په نظر ټول قومونه او ملتونه، ټول انسانان او وطنونه يو ډول وي او دئ د ټولو دپاره يو قسم خیر غوښتونکی وي او په دغه خپله خیر خواهي او خدمت کې يوه ته تر بل هيڅ قسم ترجیح او فضيلت ور نه کړي.

د ټولي دنيا د سردار او رهنما کېدلو دپاره دوهم شرط دا دی: چې هغه لېږد داسې اصول او قوانين منځ ته را وړي چې د ټولي دنيا د انسانانو رهنمايي او رهبري کوي او په هغه کې به د انساني ژوند د ټولو مهمو مسئلو حل موجود وي، د قانده او لېږد معنی: رهنما او لار ښوونکی ده، و قانده او رهبر ته د دې دپاره ضرورت سته چې دئ و خلکو ته د کاميابۍ او بهترۍ لار ور وښيي، نو ځکه د ټولي دنيا قانده هغه څوک کېدلای سي: چې د ټولي دنيا و انسانانو ته داسې لاري چاري ور وښيي چې په هغه کې د ټولو انسانانو دپاره کاميابي او بهتري موجوده وي.

د ټولي دنيا د قانده او رهبر کېدلو دپاره درېيم حتمي او لازمي شرط دا دی: چې د هغه لار ښوونې به د يوه خاص وخت او خاصې زمانې دپاره نه وي بلکه په هر عصر او هره زمانه کې به يو قسم فايده مني او گټوري وي او په هر وخت کې به صحي، د متابعت او پيروۍ وړ او لايقي وي.

که د کوم رهبر، قانده او لېږد لار ښوونې په يوه وخت کې گټوري وي خو په بل وخت او زمانه کې بېکاره او بې فايده وي، بيا هم و هغه ته د دنيا قانده او رهبر نه سي ويل کېدلای، د دنيا قانده او رهبر هغه څوک کېدلای سي: تر کومه وخته چې دنيا قائمه او موجوده وي د هغه قانده او رهبر لار ښوونې به فايده مني او گټوري وي.

بيا هم د ټولې دنيا د رهبر او قائد کېدلو دپاره څلورم مهم شرط دا دی: چې دغه قائد به يوازې د اصولو او قوانينو پر وړاندي کولو اکتفاء نه وي کړې بلکه هغه وړاندي کړې قوانين به يې د خلکو په ژوند کې عملاً جاري کړي هم وي او د هغه خپلو قوانينو پر اساس به يې يوه وېبڼه او کاميابه جامعه او ټولنه په وجود را وړې وي.

هغه څوک چې يوازې اصول او قوانين وړاندي کوي او د عمل جامه نه په واغوندي هغه ته فقط يو مفکر ويلاى سو، هغه هيڅکله قائد او رهبر نه سي کېدلاى. د قائد او رهبر کېدلو دپاره دا حتمي او ضروري ده: چې هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانينو ته به عملي جامه ور اغوندي او دنيا ته به يې ښکاره کوي، يا په بل عبارت: خپل قوانين به د صحي نتيجه سره په عملي شکل ښکاره کوي.

اوس نوراسى چې موږ او تاسي وگورو چې دغه څلور شرطه په هغه ذات کې تر کومه حده موجود وه او موجود دي چې موږ و هغه ته سرور کائنات يا سرور عالم ﷺ وايو. اول هغه اولنئ شرط را واخله، تاسي د محمد مصطفی ﷺ ژوند او سيرت مطالعه او تر نظر وباسي، په يوه نظر به دا درته معلومه سي چې د رسول الله ﷺ ژوند د يوه قوم پرست، يا محب وطن ژوند نه دی، بلکه د يوه محب انسانيت، د يوې جهاني نظريې او د يوه جهاني قانون اېښوونکي انسان ژوند دی.

د رسول الله ﷺ په نظر ټول انسانان يو قسم وه، د کوم خاندان، کومې طبقې، کوم قوم، کوم نسل يا د کوم خاص ملک يا وطن سره د هغه ﷺ دلچسپي يا د زړه اړيکي نه وه موجود، امير او غريب، لوړ او کښته، تور او سپين، عرب او عجم، شرقي او غربي، سامي او آرين، دغه ټولو ته يې په يوه داسي نظر او حيثيت سره کتل چې دغه ټول د انساني نسل افراد دي، د رسول الله ﷺ د ژبې څخه په ټول عمر يو داسي لفظ، يا يوه داسي جمله نه ده را وتلې او نه يې په ټول عمر داسي يو کار کړى دی چې د هغې وينا، يا د هغه کار څخه دي داسي يوه شېبه پيدا سي چې ده ﷺ د يوې خاصي انساني طبقې د گټې او مصلحت سره ډيره علاقه درلودل، نو په همدې سبب د رسول الله ﷺ په ژوند کې حبشئ او اېراني، رومي او مصري، حتئ يهودي او نصراني په داسي ډول د ده ﷺ د کار او دعوت ملگري سوه لکه عرب چې يې ملگري وه

او د ده ﷺ تر رحلت وروسته د مخکي په هر کونج کي د هر نسل او هر قوم انسانانو رسول الله ﷺ د خپلو ځانو دپاره پر هغه قسم قائد او رهبر وباله لکه د ده ﷺ قوم چي دى خپل قائد او خپل لېدر باله، دا د هغه خالص انسانيت اثر او کرشمه ده چي نن ورځ د يوه هندوستانې يا افغاني څخه نه بلکه د هر قوم او هر ملت د اشخاصو څخه د هغه مبارک ذات تعريف او توصيف اورو چي په سلهاوو کلونه پخوا په يوه عربي ملک کي پيدا سوي و.

اوس د قيادت او رهبرۍ د مهمو شرطو څخه دوهم او درېيم شرط يو ځای سره را واخله او د رسول الله ﷺ په ژوند کي وگوره، و به وينې چي رسول الله ﷺ د خاصو قومو او خاصو ملکود وقتي او مقامي، د زمان او مکان، د مسائلو د حلولو پر بحث کولو خپل وخت نه دی ضائع کړی، بلکه خپل ټول قوت يې د انسانيت او بشريت د هغې لويې مسئلې د حلولو دپاره مصرف کړی دی چي د هغې مسئلې د حلولو په واسطه د ټولو انسانانو ټول کوچني کوچني مسائل په خپله حلېږي.

اوس به تاسي پوښتنه کوی چي هغه لويه مسئله څه شي ده؟ چي رسول الله ﷺ د هغې د حلولو دپاره خپل ټول عمر او قوت مصرف کړی دی؟ او د هغې يوې مسئلې په حلولو سره د ژوندانه نور ټول مسائل حلېږي؟
بڼه متوجه سه: هغه لويه او مهمه مسئله دا ده:

څرنگه چي د ټول کون او کائناتو نظام په حقيقت او واقعيت کي پر کومو اصولو او قوانينو قائم دی، د بشريت او انسانانو نظام هم بايد پر هغو اصولو موافق او برابر وي، ځکه چي انسان د دغه کائناتو څخه يو جزء دی او که د جزء حرکت د کُل د حرکت څخه مخالف وي دا د خرابۍ او بربادۍ سبب او موجب گرځي، که تاسي په دغه خبره صحي پوهېدل غواړی؟ د هغه آسانه شکل او صورت دا دی:

يو څه کوبښن وکړه: خپل ليدل او کتل د زمان او مکان د قيد څخه آزاد کړه او د مخکي پر ټوله کوره داسي نظر واچوه چي د دنيا د شروع څخه تر نن ورځي پوري او د آينده تر غير محدود وخته پوري ټول انسانان په يوه وخت کي ستا په حضور کي موجود او ولاړ دي، بيا نو وگوره چي د دغو ټولو انسانانو په ژوند کي د فساد او خرابيو

خومره شکلونه او صورتونه پیدا دي، يا ممکن پیدا سي، د هغو ټولو خرابيو رېښه څه شي ده؟ يا څه شي يې رېښه کېدلای سي؟

پر دغه پوښتنه چي ته هر خومره غور وکړې، هر خومره پلټنه او تحقيق وکړې په نتيجه کي به دې جواب ته ورسېږې: چي (د الله ﷻ څخه د انسان سر کښي او بغاوت د ټولو خرابيو رېښه او اساس دی) دا ولي؟ ځکه د الله ﷻ څخه باغي او سر کښه انسان خامخا د دغو دوو حالتو څخه يو حال اختياروي:

يا به هغه انسان خپل ځان خود مختاره او غير مسئول بولي، هر څه چي يې زړه غواړي هغه به کوي، چي دغه کار د هغه انسان څخه ظالم او بې پروا انسان جوړوي.
يا به دغه سر کښه انسان بېله الله ﷻ د بل چا و حکم ته سر کښته کوي او د بل چا تابع به وي، چي د دې شکله څخه هم په دنيا کي د فساد بېحسابه قسمونه او شکلونه پیدا کېږي.

اوس دا خبره د فکر وړ ده او دا پوښتنه پیدا کېږي: چي د الله ﷻ څخه د بغاوت او سر کښي په نتيجه کي ولي دغه خرابي او بربادي په وجود راځي؟
د دې پوښتني صاف او روښانه جواب دا دی:

دغه سر کښي څرنگه چي د کائناتو له حقيقته خلاف او مخالفه کار دی نو خامخا نتيجه يې هم بده او مخالفه را وزي، ښه متوجه سه:

په حقيقت کي دغه ټول کون او کائنات د الله ﷻ ملک او سلطنت دی، مخکه او آسمانونه، لمر او سپوږمۍ، هوا او اوبه، نور او روښنايي دغه ټول د الله ﷻ ملک دي او انسان په دغه سلطنت کي د پيدايشي بنده يا خلق سوي مريي حيثيت لري، دغه ټول سلطنت چي پر کوم معين نظام چلېږي که انسان سره د دې چي د دغه کون او سلطنت يو جزء دی او بيا د دغه کون او سلطنت څخه مخالفه رويه او عمل اختيار کړي نو خامخا د انسان دغه مخالفه رويه بربادوونکي او خرابوونکي نتيجه يې په وجود را وړي.

د انسان دغه سوچ او فکر چي تر ما بل لوړ او مقتدر نسته چي د هغه په حضور کي دي زه د خپل عمل جواب ووايم، دا د حقيقت او واقعيت څخه مخالف کار دی، کوم وخت چي انسان خپل ځان خود مختاره او آزاد و بولي نو خود داسي کارونه کوي

چي په هيڅ کار کي خپل ځان مسئوله نه بولي، نو بې مسؤليتته ژوند او بې مسؤليتته طريقه د ځان دپاره اختيار کړي او د خپل ژوند قانون په خپله جوړوي، نو خود بېله شکه او خامخا د دغي خود سرۍ نتيجه بده را وزي، ظلم او تجاوز، وژل او ترتل، د بل حق خوړل، دغه ټول کارونه بې مسؤليتته انسان ته روا او جائز وي.

همدا رنگه که يو څوک بېله الله ﷻ بل څوک د اقتدار او اختيار خاوند وبولي او د هغه څخه وپېرېږي او د هغه د بادارۍ و اوامرو ته سر کښته کړي، دا هم د حقيقت څخه مخالف کار دی، ځکه په حقيقت کي په ټول کون او کائناتو کي بېله الله ﷻ بل هيڅوک دغه حيثيت او مقام نه لري چي سر دي ور ته کښته سي، نو ځکه د دغه کار نتيجه هم بده را وزي.

د صحي نتيجه د را ايستلو او سالم ژوند کولو دپاره بېله دې څخه بل هيڅ شکل او صورت نسته چي په مخکه او آسمان کي چي کوم حقيقي او واقعي حکومت دی انسان بايد و هغه حکومت ته تسليم سي او د هغه حکومت و اوامرو ته سر کښته کړي، خپله آزادي او خود سري د هغه په حضور تسليم کړي، خپل اطاعت او بندگي د مخکي او آسمانو و سلطان ته خاص کړي او د خپل ژوند قانون د دې پر ځای چي په خپله يې جوړ کړي يا يې د بل چا څخه واخلي، د هغه الله ﷻ څخه يې واخلي چي د کون او کائناتو سلطان دی، دا د هغه اساسي اصلاح لار ښوونه ده چي محمد ﷺ د انساني ژوند دپاره وړاندي کړې ده، دغه اصلاح د شرق او غرب، د زمان او مکان له قيده آزاده ده، د مخکي پر مخ چي هر چيري انسانان موجود وي او موجود وه، د هغو ټولو د ژوند د اصلاح کولو او سمبالولو دپاره دغه يو اصلاحي پېشنهاد يا وړانديز کافي دی او د هغو ټولو ويران ژوند وراصلاح کوي او دغه اصلاحي تجويز د ماضي او مستقبل له قيده هم آزاد دی، يو نيم زر کاله د مخه چي دغه قانون څومره صحي او مفيد و نن هم په هغه اندازه سره صحي او گټور دی، بلکه لس زره کاله وروسته به هم په هغه اندازه سره صحي او گټور وي.

اوس هغه آخري يا څلورم شرط پاته سو چي هغه دا سي و:

د ټولي نړۍ او دنيا قائد به يوازي د اصولو او قوانينو پر جوړولو يا وړاندي کولو

اکتفاء نه وي کړې، بلکه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو ته به یې عملي جامه هم ور اغوستې وي، هغه خپل وړاندي کړي اصول به یې د انسانانو په ژوند کې جاري کړي وي او د هغو اصولو پر بنیاد او اساس به یې یوه وینه او کامیابه، سالمه او خوشاله ټولنه هم په وجود را وړې وي.

او دا هم ټولو ته معلوم تاریخي حقیقت دی چې محمد ﷺ یوازي فکري او خیالي اصول او قوانین نه دي وړاندي کړي، د هغه خپلو وړاندي کړو اصولو او قوانینو مطابق یې یوه ژوندی او سالمه ټولنه هم تربیه کړې او په وجود را وړې ده.

رسول الله ﷺ د دروېشت کلو په لنډه او کوتاه موده کې په لکو انسانان الهی حکومت ته په سر کښته کولو او اطاعت کولو تیار او آماده کړل، د هغو څخه یې ځان پرستي او ځان ځاني ایسته کړل او بېله الله ﷻ بل د هر شي له بندګیې خالص کړل او بیا یې دغه په لکو انسانان سره یو ځای کړل، یوازي د الله ﷻ په بندګیې کې یې د هغو دپاره نوی اخلاقي نظام، د نوي تمدن نظام، د نوي معیشت نظام، د نوي حکومت نظام جوړ کړی او د ټولي دنیا په حضور کې یې د دغه خبري عملي اظهار وکړی، یا په بل عبارت: ټولي دنیا ته یې دا عملي ور ښکاره کړه: کوم اصول او قوانین چې ما راوړي دي پر هغو اصولو یا د هغو اصولو مطابق څنگه آرامه او هوسا، کامیابه او بختوره ټولنه جوړېږي او جوړېدلای سي او د نورو قوانینو د عملي کولو د ژوند په مقابل کې دغه زما د قانون سره مطابق ژوند څومره ښه، څومره هوسا او څومره صالح ژوند دی.

نو دا هغه کار نامې دي چې د هغو پر بناء د محمد ﷺ څخه د ټولي دنیا قائد او رهبر، زعيم او لېډر جوړوي او موږو هغه ته بېله شکه سرور کائنات او سرور عالم وايو، د رسول الله ﷺ دغه کار د یوه خاص قوم دپاره نه ؤ بلکه د ټولو انسانانو دپاره ؤ، د ده ﷺ اصول او قوانین د انسانیت مشترک میراث دی چې په هغه کې د یو چا حق د بل چا تر حق لږ یا زیات نه دی او هر څوک چې وغواړي د دغه میراث څخه کافي فایده اخیستلای سي، خو زه نه پوهېږم چې د دغو اصولو او قوانینو سره تعصب درلودل او د هغو څخه د مخالفت کولو دپاره څه شي سبب کېدلای سي؟

او د دغه مخالفت دپاره څه دلیل موجود دی؟

رسول الله ﷺ فرمایي: زما او ستاسي مثال داسي دی: لکه یوه سړي چې اور بل کړي وي، نو پټان او بورا کاني و هغه اور ته ځانونه ور اچوي او دغه سړی یې د هغه اوره څخه را گرځوي او دوی بیا هم ځانونه د ده څخه خطا کوي او اور ته ور لوېږي، زه هم تاسي له اوره را گرځوم او تاسي زما د لاسه څخه ځانونه خلاصوی یا بنویوی او اور ته لوېږی.

تاسي پوهېږی چې رسول الله ﷺ آسمان ته نه بلکه لوړ تر آسمانو وختی او تر سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى پوري ولاړی، وَأَفْقِ أَعْلَى ته وختی، په دغه سفر کي د کون تر انتها او آخر هم تېر سو، د قاب قوسین درجې ته ورسېدی او د خپل رب د ربوبیت او الوهیت لویي لویي علامې یې ولیدلې، هلته یې د الله ﷻ سره بېله واسطې خبري وکړې، هلته د الله ﷻ له طرفه دا وروښوول سوه چې یو انسان د لمانځه په واسطه د خپل رب او خالق سره صله او ارتباط پیدا کولای سي او له هغه ځایه بیرته سراج منیر، بشیر او نذیر، رؤف او رحیم، هادي او مهدي مځکي ته را کښته سو، چې دلته د خپل رب دین نشر کړي او د اسلام لاري ته خلک دعوت کړي.

یو د صالحینو څخه وایي: سرور کائنات رسول الله ﷺ آسمان ته وختی او بیرته مځکي ته راغلی، نو وایي: زه په الله سره قسم یادوم که زه آسمان ته و خپژول سم، بیا به هیڅ په دې فکر کي نه سم چې بیرته دي مځکي ته ولاړ سم.

مگر سرور کائنات رسول الله ﷺ بیرته مځکي ته زما او ستا د لار ښووني دپاره راغلی چې ما او تا د دوېځ له اوره خلاص کړي، خو افسوس، زرا افسوس چې ځیني بد بخته انسانان دغه حق لار ښووني نه قبلوي، د شیطان متابعت د رسول الله ﷺ تر متابعت خوښوي او د دوېځ پر اوره په روڼو سترگو ور ځلي.

الهي! زما او د ټولو ویونکو او اورېدونکو ستا د مبارک رسول ﷺ محبت او متابعت په نصیب کړې، الهي! توفیق را کړې چې ستا د دین د نشرولو او تبلیغولو دپاره په ځان او مال سره کوښښ وکړو، آمین یا رب العالمین!

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله وأصحابه أجمعین.

د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه:

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إن الحمد لله، نحمدهُ ونستعينهُ ونستغفرهُ ونَتوبُ اليه، ونعوذُ بالله من شرورِ
 أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، مَنْ يهده اللهُ فلا مضلَّ له، ومن يُضلل اللهُ فلا هاديَ له،
 وأشهدُ أن لا إلهَ إلا اللهُ وحده لا شريكَ له، وأشهدُ أن محمداً عبدهُ ورسوله،
 صلى اللهُ عليه وآله واصحابه وسلّم تسليماً كثيراً. اما بعد:

څرنگه چې د رسول الله ﷺ مبارک سیرت د دنیا په هره ژبه سره موجود ؤ او
 موجود دی، هر عالم د دغه مبارک تاریخ څخه ترخپله وسه یو څه لیکلي دي خو موږ
 پښتنو په پښتو ژبه سره داسي جامع کتاب نه درلودی چې په هغه کې دي د رسول
 الله ﷺ د ژوندحوادث او واقعات د تاریخ سره موافق او په پرله پسې ډول لیکل
 سوي وي، حال دا چې د رسول الله ﷺ پیژندګلوي او د هغه ﷺ په ژوند خبرېدل
 زموږ دیني مسؤلیت دی، ځکه که د رسول الله ﷺ په ژوند خبر نه سو متابعت یې
 څنګه وکړو؟ او که رسول الله ﷺ ونه پیژنو، ایمان څنګه پر اوږو؟

خود نن څخه تقریباً لس کاله د مخه ما د سیرت النبي ﷺ په نامه سره د تیپ د
 فیتو په واسطه یو مضمون ثبت او نشر کړی، البته هغه وخت د ځوانۍ آخري وختونه وه
 آواز او د خبرو کولو توان او طاقت یوه اندازه د ځوانۍ پر قسم وه او اوس مي
 د دوهم وار دپاره د رسول الله ﷺ د ژوند حالات د سپین رپریتیا او ضعف په حالت کې
 (د سرور کائنات ﷺ ژوند) په نامه سره ولیکل چې هم مي د تیپ په فیتو کې ثبت کړی
 او هم غواړم چې د کتاب په شکل سره یې وګرانو وطنوالو ته تقدیم کړم، خو دا وار نه
 هغه د ځوانۍ آواز سته او نه د خبرو کولو توان او قدرت، مګر د هغه آواز او طاقت په عوض
 او بدل کې په دغه اوسني لیکل سوي مضمون کې معلومات زیات سوي او ډیر سوي دي.

په اول وار ثبتولو کي ما د خپل ځان و ناقص استعداد ته کتل، نو دا مي نه په خيال او نه تصور کي را گرځېدل چي دغه نشر سوې سلسله دي دومره جهاني شهرت پيدا کړي لکه پيدا چي يې کړه او د خلکو به په دغه اندازه سره خوښه سي، لکه خوښه چي يې سول.

خو په حقيقت کي زه نه پوهېدم چي دغه بيان زما د ناقص استعداد سره تعلق نه لري بلکه دغه بيان د يوه کامل انسان د ژوندانه بيان دی، دا د رسول الله ﷺ د ژوند بيان دی، څرنکه چي رسول الله ﷺ و ټولو مسلمانانو ته محترم او مکرم، مرغوب او محبوب دی، نو خود د هغه محبوب ﷺ سيرة هم محبوب وگرځېدی او د مسلمان ورونو له طرفه يې تود هرکلی وسو، د اورېدونکو په زړو کي يې ځای ونيوی او بايد ويې نيسي ځکه الله ﷻ خپل رسول ته ډيره عظيمه درجه او لوړ مقام ورکړي دي، د ده ﷺ محبت يې په الهي قدرت د مسلمانانو په زړو کي بنځ کړی دی.

او الله ﷻ د رسول الله ﷺ متابعت د الله ﷻ سره محبت بللی دی.

الله ﷻ د سورت آل عمران په (۳۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿ قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣١﴾ . آل عمران: ۳۱

يعني: اي محمده! ﷺ دوی ته و وايه: که چيري تاسي د الله ﷻ سره محبت لري او محبت کوی نو زما متابعت وکړی چي الله ﷻ به ستاسي سره محبت وکړي، تاسي به خوښ ولري او تاسي ته به ستاسي گنهونه دروځني.

چي هم دغه الهي تنبيه او خبرتيا يو د هغو سببو څخه وگرځېدل چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ و محبت ته په خپلو زړو کي په پوره شوق او ذوق سره ډير پراخه ځای ورکړی دی او مسلمانان په داسي لارو چارو پسي گرځي چي د دوی او د رسول الله ﷺ په منځ کي محبت زياتوي.

د اسلام د شروع څخه تر اوسه پوري علماء کرام د رسول الله ﷺ د سيرت او ښو خوښو په بيانولو کي په مسابقه کي دي خو د هيڅ بشر په وسه نه ده پوره چي د هغه اکمل البشر، أعظم البشر، مکرم او مشرف ذات اخلاق او اوصاف لکه څرنکه چي ښايي

هنسي بيان کړي، هغه ذات چي الله ﷻ د هغه په باره کي فرمايي:

﴿ وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقِي عَظِيمٍ ﴾ ﴿١٤﴾ . [القلم: ١٤]

يعني: اې محمد ﷺ! بېشکه چي ته پر ډيرو لويو او عظيمو خويو يې، ستا افعال او اقوال، ستا اخلاق او معاملي ټول عظيم او کریم دي.

د اُم المؤمنین حضرت عائشې رضي الله عنها څخه پوښتنه وسوه: چي د رسول الله ﷺ اخلاق او عادات څنگه وه؟ دې رضي الله عنها وويل: «كَانَ خُلُقَهُ الْقُرْآنَ»

يعني: د ده ﷺ خويونه او اخلاق ټول د قرآن سره موافق او مطابق وه.

سبحان الله! هر هغه څوک چي دغسي وي، هغه تر ټولو خلکو او مخلوقاتو افضل او اکمل دی او د دې حقداره دی چي ټول مخلوقات محبت ور سره ولري، مکرزه او زما ناقص علم، زما ناقص فهم، زما ناقص ژبه د دې څخه ډير عاجزه دي چي د سيد الاولين و الاخرين ﷺ ژوند او اخلاق، افعال او اقوال دي داسي بيان کړي لکه څرنگه چي ښايي.

ندام کدا من سخن گویت   که والا تري زانکه من گویت
ترا عر لولاک تکمن بس است   شای توط وین بس است
چه صفت کند سدی تمام   علیک الصلوة ای نبی والسلام

خو فقط زه د ځان دپاره دا سعادت او کاميابي بولم چي د رسول الله ﷺ د مبارک نور څخه دومره روښنايي حاصله کړم چي خپل ژوند په روښانه کړم او د جهل په تاریکو کندو او شېلو کي هلاک نه سم.

غواړم چي په ژوند کي د رسول الله ﷺ د اُمت څخه يم او په داسي حال کي مړ سم چي بيا هم د ده ﷺ د اُمت څخه يم، او الله تعالى د ده ﷺ په شفاعت گنهونه را معاف کړي او د ده ﷺ د مبارک لاس څخه د حوض کوثر اوبه وڅښم.

نو ځکه بيا مي د دوهم وار دپاره د سيرت النبي ﷺ په ليکلو شروع وکړه او په دې وار کي مي ځيني تبصرې او نور گټور معلومات هم پر زبات کړل او هم مي د اولي ليکني ځيني روايتونه په قوي روايتو بدل کړه، په اول ځل ليکنه کي زما اعتماد فقط پر يوه منبع ؤ، هو! د موضوع د صحت او موجوديت دپاره مي د سيرت او تفسير

مختلف کتابونه ورسره کتل خود موضوع پر جزئیاتو می ډیر تاکید نه کاوه.

مگر څرنګه چې دا وار د ځینو مسلمان وروڼو په خواهش او غوښتنه سره غواړم چې دغه بحث او مضمون و خپلو پښتو ژبو مسلمان وروڼو ته د کتاب پر قسم هم تقدیم کړم، ځکه د تیپ فیتې ډیر ژر استهلاکېږي، شکېږي او ورکېږي مګر کتاب! که څه هم ویل یا مطالعه کول یې د وخت د نیستي والي یا د نورو عذرو په سبب د فیتو تر اورېدلو سخت او مشکل دي خود کتاب عمر زیات دی.

نو په دغه امید غواړم چې د دغه لیکنې په سبب د دغه علمي خرمن د وړو ټولوونکو څخه سم او دا هم د یادوني وړ ده چې د سیرت النبي ﷺ په دا ځل لیکنه کې می تر هغه اول وار چې د فیتو په واسطه نثرسوی و ډیر زیاتوب کړی دی، ځکه د مختلفو کتابو څخه می ډیر مفید او ګټور مضامین را نقل کړي دي او په د مخني نثر سوي سیرت کې چې کوم مضامین په اختصار سره لیکل سوي وه، دا وار په صحي شکل او پوره تفصیل سره لیکل سوي دي او په کومو ځایو کې چې د تقدیم او تأخیر په لحاظ د جملو د ترکیب سهوه پېښه سوې وه هغه هم د بشري توان او قدرت پر اندازه اصلاح سوې ده.

څرنګه چې دا وار د دې بحث څخه د کتاب جوړولو اړاده لرم نو می ځان ډیر سترې کړی د جملو ترکیب می ترخپله وسه اصلاح کړی د واقعاتو تاریخ می تر یوې اندازې روښانه کړی، ځیني هغه روایتونه چې د ضعیفه گومان پر کېدی په قوي روایتو بدل کړل سوه، د مکرمو آیاتو ترجمې بیان سوې، هیله ده چې د ویونکو او اورېدونکو د فایده او خوښۍ سبب وګرځي.

سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿١٤٠﴾ وَسَلٰمٌ عَلٰی الْمُرْسَلِيْنَ ﴿١٤١﴾

وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٤٢﴾

و آخر د عوانا ان الحمد لله رب العالمين، و صلى الله تعالى على خير خلقه محمد وآله واصحابه اجمعين.

د سرور کائنات ﷺ ژوند

الحمد لله موفق المؤمنين، و ناصر الموحدين، و مرسل خير خلقه الى العالمين، اصطفاه من خلقه ورزقه خير خصال و اتم الصفات من الحكمة، و الشجاعة، و المروءة، و جامع الصفات القيادة في امور الدين و الدنيا، و الصلوة و السلام على سيدنا محمد بن عبدالله خاتم الانبياء والمرسلين، و قائد الغر الميامين، النبي الكريم، الهادي، الأمين، الصادق، المرئي، القائد، فافضل الصلوة و السلام عليه، و على آله و اصحابه، و ازواجه، و ذريته، و من سار على نهجه الى يوم الدين. اما بعد:

دغه کتاب چي (د سرور کائنات ﷺ ژوند) په نامه سره يادېږي د محمد ﷺ د سيرت يعني: ژوند او اخلاقو، اقوالو او اعمالو په باره کي بيان کوي، دغه کتاب د سيد البشر خاتم الرسل ﷺ د عظيم او مبارک ژوند تاريخ بيانوي، د دې بيان څخه يوازې دا نه دی مقصد چي مسلمانان د خپل پيغمبر محمد مصطفی ﷺ په مبارک حيات خبر سي بلکه په دې خبرتيا کي نوري ډيري مهمي فايدي هم سته چي په بنکاره سره چا ته نه معلومېږي.

د رسول الله ﷺ د سيرت د بيانولو او ليکلو، اورېدلو او زده کولو څخه دا غرض او مقصد نه دی چي د تېر تاريخ معلومات راته وسي يا دا چي عجيبې او غريبې قصې يا نادره معلومات بيان سي، نو ځکه مور مسلمانانو ته دا نه بنايي چي د سيرت اورېدل او زده کول د تاريخ پر قسم واورو يا ځان په خبر کړو او سيرت ته هم په داسي سترگه وکتل سي لکه د يوه خليفه ژوند يا د يوه پاچا تاريخ يا د تيري سوي زمانې معلومات، بلکه د سيرت د بيانولو، ليکلو، اورېدلو او زده کولو څخه مقصد او غرض دا دی چي يو مسلمان د اسلام د حقيقت تصور وکړي، هغه اسلام چي د رسول الله ﷺ د ژوند څخه يې مبادي او احکام، قواعد او اساس را وتلي او استنباط سوي دي.

زه به دلته د رسول الله ﷺ د سيرت د پوهېدلو او زده کولو لږ څه فايدي په

اختصار سره درته بیان کړم.

اول: د رسول الله ﷺ نبوي شخصیت پېژندل، که څوک د رسول الله ﷺ د ژوند په هغو کیفیتو او حالاتو خبر سي چي پر رسول الله ﷺ تېرېدل دا به يې يقين سي چي رسول الله ﷺ يوازي عبقری يا نابغه نه ؤ چي د ده ﷺ نبوغ، دى ﷺ په خپل قوم کي لوړ او دغه مقام ته ورساوه، بلکه تر نبوغ او عبقریت د مخه د الله ﷻ رسول دى چي الله ﷻ يې په وحيو سره تائيد او تاکيد کاوه او الهي توفيق ور سره ملگرى ؤ، نوموړ محمد ﷺ د رسول الله ﷺ په صفت سره پيژنو او ايمان پر لرو.

دوهم: د سيرة د پوهېدلو دوهمه فايده دا ده: چي انسان په خپل حضور کي د کاميابه ژوند د ټولو امورو دپاره، بلکه د شرافت د ژوند دپاره يو اعلى مثال و ويني، چي د هغه ﷺ ژوند د خپل ځان دپاره قانون او تگ لاره وگرځوي، په هغه پوري لاس ونيسي او په هغه پسي اقتداء وکړي، په دې کي هيڅ شک نسته که يو انسان هر څومره په يوه مثل اعلى پسي وگرځي، په يوه داسي رهنما او لار ښوونکي پسي وگرځي چي د ژوند په ټولو چارو کي دي کامل او مثل اعلى وي،

پهله شکه دغه پوره والى او کمال د رسول الله ﷺ په ژوند کي پيدا کولای سي، ځکه الله ﷻ د ټولو هغو انسانانو دپاره چي د الله ﷻ د رحمت او د آخرت د ورځي د کاميابي اميد لري دغه او لار ښوونکى بللى دى، الله ﷻ فرمايي:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ
وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ [الاحزاب/ ۲۱]

درېيم: د رسول الله ﷺ د سيرت د خبرېدلو او زده کولو په واسطه انسان د کتاب الله په مفاهمو او مقاصدو پوهېدلای سي، ځکه د قرآن مجيد د ډيرو آياتو ترجمه په هغو واقعاتو او حوادثو سره معلومېږي کوم چي دغه آياتونه د هغو واقعو او حادثو په وخت او باره کي نازل سوي دي، نو ترڅو چي چا ته د هغو واقعاتو حالات نه وي معلوم د قرآن مجيد په معنی او مقصد هم نه سي پوهېدلای، ځکه د قرآن کریم ډير آياتونه د يوې خاصي واقعي يا خاص بيان دپاره چي په هغه وخت پوري تعلق لري نازل سوي دي، نو ځکه ترجمه يې هم تر هغو نه سي معلومېدلای چي وخت د نزول

او سبب د نزول يې معلوم نه سي او د آياتو د نزول سببونه تر هغو نه سي معلومېدلای تر څو چي د محمد مصطفیٰ ﷺ ژوند او سيرت را معلوم نه سي.

مخبروم: د سيرت په معلوماتو سره مسلمان د اسلامي صحي ثقافت او معرفت ډيره حصه يو ځای کولای سي، په دې کي هيڅ شک نسته چي د اسلام د مباديو د پوهېدلو دپاره که دين دی که عقیده، که احکام دي که اخلاق د رسول الله ﷺ ژوند يو روښانه مجسد تصوير دی.

پنځم: د رسول الله ﷺ په سيرت پوهېدل د يوه اسلامي معلم او واعظ دپاره د تعليم او تربیې په باره کي يوه ژوندی نمونه او لارښوونه ده، ځکه رسول الله ﷺ يو فاضله معلم، صادق ناصح او مهربانه مربي ؤ، د دعوت په مختلفو مرحلو کي يې د تعليم او تربیې وړ او مناسب طريقې استعمالولې.

پر دې ټولو سربېره د رسول الله ﷺ په ژوند کي د انسانيت ټول اړخونه که اجتماعي دي که فردي داخل او شامل دي، يو انسان په هر حالت کي که يو مستقل فرد وي يا د ټولني يوه فعاله عضوه وي د خپلي پوره کاميابۍ دپاره د رسول الله ﷺ و متابعت ته اړ او محتاجه دی، ځکه د رسول الله ﷺ ژوند موږ ته د يوه مستقيم يا پر لار برابر ځوان د سلوک او اخلاقو بېمثاله نمونې رابښي چي د خپل قوم او ملگرو سره څومره امين او څومره صادق ؤ.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه واعظ په صفت يوه بېمثاله نمونه دی چي خلک يې د الله ﷻ لاري ته په حکمت او موعظه حسنه سره ور بلل او خپل ټول طاقت يې د رسالت د رسولو په لار کي مصرفاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه دولت د رئيس او حاکم دپاره ښه لار ښوونکی دی چي په څومره هوبښياري او حکمت سره يې کارونه مخ ته بېول، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه مثالي او حق پرسته مېړه دپاره لار ښوونکی دی چي د خپلي ښځي سره بايد څنگه ژوند او گذاره وکړي، د رسول الله ﷺ ژوند د يوه پلار دپاره په عاطفه او مهرباني کي لارښوونکی دی، رسول الله ﷺ د زوجاتو او اولادو په حقوقو او واجباتو کي دقيق عدل کاوه د هر چا حق يې د هغه د حاله سره سم او پوره ور کاوه.

د رسول الله ﷺ ژوند د يوه حربي قومندان او صادق امر دپاره لار ښوونکی دی. د رسول الله ﷺ ژوند د يوه جامع مسلمان دپاره هغه چي په خپل ژوند کي صحي تقسيم اوقات او په معاملو کي عدل ولري لار ښوونکی دی چي څومره د خپل رب عبادت وکړي او په عين وخت کي د خپلي کورنۍ او ملگرو سره لطيف او د ښه طبيعت خاوند هم وي.

داسي نور ډير مثالونه سته، که غواړې چي بختور او کاميابه ژوند ولري نو خامخا د رسول الله ﷺ په ژوند ځان خبرکړه او متابعت يې وکړه، ځکه د رسول الله ﷺ په ژوند خبر بدل بل څه نه دي بېله دغه انساني اخلاقو ښکاره کول، چي دغه ټول اخلاق په هغه بېمثله نمونه او کامل بشر کي سره يو ځای سوي وه او موږ يې خواهجا و متابعت ته ضرورت لرو، که غواړې چي په دنيا او آخرت کي کاميابه او بختور ژوند ولري د رسول الله ﷺ متابعت کوه.

اوس نو کېدلای سي چي دغه پاک تاريخ د محمد مصطفیٰ ﷺ د پيداېښت څخه را شروع کړو مگر ما دا ښه و بلل چي تر دغه پاک ميلاد له دمخه را شروع سي دپاره د دې چي دا را معلومه سي چي د دغه لار ښوونکي نور تر را تگ د مخه د عربو ژوند او تاريخ څنگه او څه ډول ؤ او بيا د وحيو په راتگ سره څنگه سو؟ هغه تغير چي د رسول الله ﷺ د رسالت په واسطه يوازي په جزيره العرب کي نه بلکه په ټول عالم کي راغلی دی لوی او مهم تغير دی، خو انسان ته دا فرق تر هغو نه سي معلومېدلای تر څو د دغه پاک سيرت معلومات ورته و نه سي.

او شروع هم ډيره سخته ده نه پوهېږم چي د کوم ځای څخه يې را شروع کړم ځکه تر اسلام د مخه د عربو تاريخ ډير اوږد او لوی تاريخ دی، خو ما دا ښه وبلل چي د هغه ځای څخه شروع وکړم کوم چي الله ﷻ خپل معزز پيغمبر ابراهيم عليه السلام امر کړی چي خپله ښځه هاجر (رضي الله عنها) او د دې هغه کوچنی د تي رود لوزی اسماعيل عليه السلام بوزه او په مکه مکرمه کي يې پرېږده چي هغه وخت دغه مکه بېله اوبو او بېله زراعته د تورو او لوبو غرو په منځ کي يوه خالي ډبرينه شېله وه او هغه وخت کعبه شريفه هم نه وه جوړه سوې، ځکه کعبه شريفه بيا په وروسته کي ابراهيم عليه السلام او د ده زوی اسماعيل عليه السلام جوړه کړل.

نو دغه شېله چې نوم يې مکه يا بکه دی يوه خالي شېله وه چې نه هلته انسانان وه او نه د انسانانو د ژوند کولو شرائط موجود وه. هلته نه اوبه وې نه زراعت، نه کلی و نه کور فقط غرونه او ډېري دي، نو د الله ﷻ په امر ابراهيم عليه السلام د خپلي ښځې او کوچني زوی سره د فلسطين څخه مکې مکرمې ته راغلی او هلته يې د بيت الله الحرام د مخکي سره خپله زوجه هاجر او خپل کوچنی زوی اسماعيل عليه السلام پر وچ دښت پرېښوول او دى عليه السلام رهي سو، هاجر ﷺ په تعجب کي سوه چې موږ څنگه دلته پرېږدي؟ دلته خو نه اوبه سته نه خورک، نه انسانان سته نه زراعت، نه کلی سته نه کور او زما سره دغه کوچنی د تي هلک هم را سره دی، نو يې پسي ورېغ کړل: موږ څنگه دلته پرېږدې؟ ابراهيم عليه السلام هيڅ رغ و نه کړی، دې بيا پوښتنه ځني وکړه او ده عليه السلام رغ نه کاوه، خو په آخر کي دې پوښتنه ځني وکړه: آيا الله ﷻ امر کړی يې چې موږ دلته پرېږده؟ ابراهيم عليه السلام وويل: هو، دلته نو هاجر عليه السلام د هغه واقعي مسلماني پر قسم چې اعتماد او توکل يې يوازي پر الله ﷻ وي په پوره يقين سره وويل: الله مو نه ضايع کوي، څرنگه چې دا د الله ﷻ امر دی او الله ﷻ پر خپلو بندگانو رؤف او رحيم دی نو بېله تشويشه او شکايته کښېستل او ابراهيم عليه السلام رهي سو.

تاسي ته خو هغه مشهوره قصه در معلومه ده کله چې د هاجر عليه السلام سره هغه موجودي اوبه کومې چې ابراهيم عليه السلام ورپرې ايښي وې خلاصې سوې نو دا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړه سوه چې يا به دلته اوبه پيدا کړم يا به يو څوک و وينم او خپل زوی يې د دغه اوسني زمزم د شاه د منطقي سره پرېښاوه چې البته هغه وخت نه شاه و نه اوبه، خو دا د صفا غونډۍ ته وختل او بيا د مروا غونډۍ ته ولاړل، دغه د اوبو په طلب کي يې اووه واړه د صفا او مروا په منځ کي تگ او را تگ وکړی.

دغه د دې تگ او را تگ زموږ په دين کي د حج کونکو او عمره کونکو دپاره ديني شعار وگرځېدی او دا د دغي مومني ښځي ياد دی، اسلام و مومني ښځي ته دغه اندازه شرف ورکړی دی چې د قيامت تر ورځي به نه هېرېږي، بي بي هاجر عليه السلام په دغه تگ او را تگ مشغوله وه چې هلته جبريل عليه السلام د اسماعيل عليه السلام د پښو سره د الله ﷻ په امر دغه محکه چې اوس هلته د زمزم شاه دی په خپل وزر ووهل

مخکه وچاودل او اوبه ځني را ووتې.

دا د زمزم د بنکاره کېدلو شروع او ابتداء ده او دلته په دغو غرو کې د اول وار دپاره اوبه پیداسوې، خو دغه واقعہ هغه وخت پېښه سوه چې په دغه وخت کې هلته په یمن کې د اوبو یو ډیر لوی بند چې (سد مآرب) ورته ویل کیده نړېدلې ؤ.

تاسې ته معلومه ده چې انسانان همیشہ په هغو ځایو کې اوسېږي کوم چې هلته اوبه وي او دغه سد مآرب، یا د اوبو بند په یمن کې ډیر لوی او عظیم بند ؤ او د دغه بند پر شا و خوا ډیر انسانان اوسېدل چې دغه انسانان هم ټول عرب وه، ځکه د عربو اصلي وطن او ځای یوازي او یوازي یمن دی بېله هغه کوچني عربو څخه چې یوې او بلې خوا ته به تلل نور نو ټول عرب یوازي په یمن کې وه بل ځای نه اوسېدل، نو ځکه د اصلي عربو اصلي وطن یوازي یمن دی.

او بیا د هغه ځای څخه د دغه بند د نړېدلو په سبب چې اوبه ورکې او نېستي سوې عربو یوې او بلې خوا ته کوچ وکړی او سره وپاشل سوه.

کله چې (سد مآرب) ونړېدی عرب د رزق د پیدا کولو دپاره یوه او بل طرف ته ولاړل او هري قبیلې د ځان د اوسېدلو دپاره یوه منطقه اختیار کړل، د مثال پر ډول د ثقیف قبیلہ طائف ته ولاړل او طائف یې د ځان وطن وگرځاوه، د غسانه قبیلہ د شام و شا وخوا ته ولاړل او د مناذره قبیلہ د عراق شا وخوا ته ورسېدل، دغه رنگه ټول عرب د لوږې او د رزق د پیدا کولو په سبب د خپل اصلي وطن څخه چې یمن دی یوې او بلې خوا ته و وېشل سوه.

اوس چې جبریل عليه السلام مخکه په وزر و وهل او د زمزم اوبه پیداسوې نو بې بې هاجر عليه السلام دلته د دغو اوبو سره اوسېږي، عادت داسې دی چېرې چې اوبه وي هلته مرغان هم د دغو اوبو په سبب پیدا کیږي او را ټولېږي، نو د زمزم د اوبو په سبب په دغه منطقه کې مرغان هم په هوا ګرځېدل.

په دغه وخت کې د عربو یوه قبیلہ چې د جرهم قبیلہ نومېدل د یمن څخه کوچ کړی دی او رهي دي چې چیرې به اوبه پیدا کړي او هلته و اوسېږي، دغه قبیلہ نژدې و دغې شېلې ته چې مکه نومېده تېرېدل، وې لیدل چې په هوا مرغان ګرځي

ویل دا مرغان له کومه دلته راغلي دي؟ دلته خو هيڅ وخت اوبه نه وې، نو يې نفر ولېږل چې ولاړ سی شا وخوا وگوري بنيي دلته اوبه پيدا سوي وي، نفر چې ولاړل اوبه يې وليدلې او د قبيلې مشرانو ته يې خبر را وړی چې هو دلته اوبه سته. د قبيلې مشران اوبو ته ورغله هلته د اوبو سره يې بي ها جر او اسماعيل عليه السلام وليدل چې فقط يوه ښځه او يو کوچنی هلک دي او نور هيڅوک نسته، څرنگه چې دغه خلک د همت او مړاني خاوندان وه نو يې د زمزم اوبه د هغې څخه په زور قبضه نه کړې بلکه اجازه يې ځني وغوښتل چې موږ به دلته اوسېږو، اوبه خو ستا دي او موږ به ستا سره د دغو اوبو په عوض او بدل کي نوره مرسته کوو، د ها جر عليه السلام هم خوبه سوه او دوی ته يې د اوسېدلو اجازه ورکړل.

د الله ﷻ قدرت ته وگوره اوبه يې ورته پيدا کړې او د نور رزق سبب هم پيدا سو، ځکه د معيشت نور ضروريات يې هغه د جرهم قبيلې پر ذمه واخيستل، اوس نو دغه عربي قبيله چې د جرهم قبيله نومېدل په مکه مکرمه کي يې سکونت شروع کړی او دغه ځای يې د ځان وطن وگرځاوه او د زمزم د اوبو دپاره يې يو حوض جوړ کړی، تر دغه وخته کعبه شريفه نه ده جوړه سوې او اسماعيل عليه السلام خو عرب نه دی او عربي ژبه يې هم نه ده زده ځکه ابراهيم عليه السلام دوی د فلسطين څخه دلته مکې مکرمې ته را وستلي وه نو عربي ژبه يې دغه د جرهم د قبيلې څخه زده کړل.

کله چې اسماعيل عليه السلام لوی سو ښځه يې هم د دغې عربي قبيلې څخه وغوښتل نو ځکه د اسماعيل عليه السلام اولادې ته عرب مستعرب ويل کيږي، يعني اصلاً عرب نه وه او بيا عرب سول، همدارنگه زموږ پاک پيغمبر محمد مصطفی ﷺ د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه دی.

ابراهيم عليه السلام به کله نا کله څه موده تر منځ دلته را تللی د خپل زوی او خپلي ښځي بي بي ها جر عليها السلام خبر به يې اخيستی او بيرته به ولاړی، تر څو چې د اسماعيل عليه السلام عمر (۱۶) کلو ته ورسېدی د الله ﷻ له طرفه ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې د جوړولو امر وسو چې ته او ستا زوی اسماعيل عليه السلام کعبه شريفه جوړه کړی او دوی هم کعبه شريفه جوړه کړل، خو کله چې الله ﷻ ابراهيم عليه السلام ته د کعبې شريفې

د جوړولو امر کاوه ورته و ویل سوه چي د آدم عليه السلام پر بناء يې جوړه کړه، الله ﷻ د سورة آل عمران په (۹۶) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿٩٦﴾﴾

يعني: خامخا د الله ﷻ هغه اول کور چي د خلکو دپاره ايښوول سوی دی!
هغه: هغه کور دی چي په بکه کي واقع دی.

په يوه روايت کي راغلي دي چي اصلاً کعبه شريفه د آدم عليه السلام يا شيث بن آدم عليه السلام په زمانه کي جوړه سوې ده او بيا د نوح عليه السلام په طوفان کي ونړېدل. څرنگه چي کعبه شريفه د الله ﷻ اولني کور دی نو خود د خلکو د عبادت دپاره د الله ﷻ اول کور بلل کيږي، کله چي ابراهيم عليه السلام د کعبې شريفې اساس، بنسټ يا تادا و کندی په مخکه کي يې هغه د آدم عليه السلام اساس پيدا کړی او پر هغه اساس يې جوړه کړل، دا د کعبې شريفې د جوړولو ابتداء او شروع وه.

خو د جوړولو په وخت کي چي ابراهيم عليه السلام يو دېوال آخر ته ورساوه او اوس هغه بل دېوال جوړوي دلته خو گنچ پيدا کيږي، چي د دغه گنچ څخه د بناء او جوړولو اصل او اساس، نقشه او رجه اخيستل کيږي او نوره بناء له دغه گنجه څخه سمه او صحي جوړېدلای سي نو ابراهيم عليه السلام غوښتل چي په دغه گنچ کي يوه لويه، قوي او مناسبه ډبره کښېږدي، نو يې اسماعيل عليه السلام ولېږی چي ولاړ سه شا وخوا وگوره چي د دغه گنچ دپاره يوه مناسبه ډبره پيدا کړې، اسماعيل عليه السلام ولاړی په غرو کي گرځي خود دغه ځای دپاره يې د دوی د غوښتنې سره سمه، وړ او مناسبه ډبره نه کړل پيدا او بيرته راغلی خو دلته يې وليدل چي د پلار سره يې يوه ډبره مناسبه او هغه قسم ډبره چي دوی غوښتل پرته ده، اسماعيل عليه السلام وويل: دا ډبره دي د کومه کړل؟ ابراهيم عليه السلام وويل: دا د الله ﷻ له طرفه راغله.

ورونو! دغه ډبره هغه حجر اسود دی چي د جنت څخه راغلی دی او د جنت د ډبرو څخه يوه ډبره ده چي د کعبې شريفې په بناء کي کار سوې ده، کعبه شريفه د دغې ډبرې څخه په صحي بناء سره جوړه سوه، ابراهيم عليه السلام چي به څه دېوال جوړ کړی نو به شا ته ولاړ او د څه ليري فاصلې څخه به يې دغه جوړ سوي دېوال ته کتل

چي آيا دېوال سم دی کور خو به نه وي؟ او دلته به د فکر کولو دپاره ښه وخت ولاړ و نو ځکه دغه ځای ته مقام ابراهيم ويل کيږي، الله ﷻ په سورة البقره کي فرمايي:

﴿وَاتَّخِذُوا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ [البقره: ۱۲۵]

يعني: اې مؤمنانو! د ابراهيم عليه السلام د درېدلو ځای د لمانځه، طواف او دعاء ځای وگرځوي.

دغه ځای د کعبې شريفې د صحي جوړولو دپاره د ابراهيم عليه السلام د فکر کولو ځای دی، څرنگه چي د ليري څخه د دېوال برابري او کور والی معلومېږي نو ځکه دغه مقام د کعبې شريفې څخه څه ليري واقع دی.

همدارنگه مقام ابراهيم هغې ډبري ته ويل کيږي: کومه چي د کعبې شريفې د جوړولو په وخت کي به ابراهيم عليه السلام پر درېدی، په دغه ډبره کي د ابراهيم عليه السلام د پښو نخښي او علامې هم سته او دغه ډبره هم د جنت څخه را وړل سوې ده.

کله چي کعبه شريفه جوړه سوه دا خود ډبرو يوه خونه ده چي يوه انسان جوړه کړل نو خلک دلته د عبادت کولو دپاره ولي او څنگه ورته راسي؟

دلته بيا ابراهيم عليه السلام ته الهي امر وسو چي خلک بيت الله الحرام ته په حج کولو سره خبر کړه الله ﷻ د سورة الحج په (۲۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا﴾ [الحج: ۱۲۷]

يعني: په خلکو کي د حج د آداء کولو دپاره ښه وکړه چي تا ته به له هره ځايه څخه پياده او پر پښو حاجيان راسي.

ابراهيم عليه السلام و ويل: الهي! زه څنگه کولای سم چي ټول خلک خبر کړم؟ زما آواز به ټولو خلکو ته څنگه ورسېږي؟ د الله ﷻ له طرفه ورته وويل سوه:

يا ابراهيم! پر تا نار ه کول دي او تر خلکو پوري رسول يې پر ما دي، ته فقط ښه وکړه دا چي خلکو ته څنگه رسېږي دا زما کار دی ته فقط په آواز کولو سره امر يې.

نو ابراهيم عليه السلام د عرفات غره ته ولاړی او لوړ غره ته وختی او ناري يې کړل: اې خلکو! د بيت الله شريفې حج پر تاسي لازم دی او دلته به د حج کولو دپاره راځئ، نوله دې سببه عرفات د حج په شعائرو کي راغلی دی او د حج د ارکانو څخه

مهم رکن دی ځکه عرفات د خلکو د حج کولو دپاره د اعلان او خبرتیا ځای دی. په یوه بل روایت کې ویل کېږي چې ابراهیم عليه السلام د مقام ابراهیم پر ډبره ودرېدی او دغه ښځه یې وکړی.

کله چې ابراهیم عليه السلام په حج کولو سره ښځه او اعلان وکړی الله ﷻ دغه د ده آواز تر مشرقه او مغربه ورساوه، دا د الله ﷻ له طرفه یوه معجزه وه چې ټولو خلکو د ده آواز واورېدی، همدارنګه الله ﷻ د ټولو انسانانو په زړو کې د کعبې شریفې حُب او محبت، تعظیم او تکریم ور واچاوه.

بیانو د دنیا له هره ځایه څخه د کعبې شریفې د عزت او حج کولو دپاره خلک راتله خاصاً د جزیره العرب څخه په ډلو ډلو خلک همپشه ورته را تلل، حج او د الله ﷻ عبادت به یې کاوه هر کال حج کېدی د کعبې شریفې تعظیم او احترام کېدی.

دا د الله ﷻ قدرت او معجزه ده که نه د هیڅ انسان په وسه نه ده پوره چې د ډبرو خونې ته دومره عزت او اعتبار ورکړي، اوس نو کعبه شریفه معززه سوه او د ابراهیم عليه السلام دین نشر سو، توحید او د یوه الله ﷻ عبادت په خلکو کې شروع سو، ټول عرب د ابراهیم عليه السلام پر دین وه او د ټولو عربو عقیده د توحید او وحدانیت عقیده وه یوازي او یوازي د الله ﷻ عبادت کېدی په ټوله جزیره العرب کې هیڅ کافر او مشرک نه ؤ موجود خو عمر دی تېرېږي، څه وخت او زمانه پر دغه حال تېر سوه تر څو چې د خزاعه په قبيله کې د (عمرو بن لحي) په نامه سره یو نفر پیدا سو.

خزاعه د عربو یوه بله قبيله ده او دغه عمرو د دغې قبیلې رئیس او سردار ؤ، دغه عمرو بن لحي د جرهم د قبیلې سره هغه چې پر مکه مکرمه آمران وه جنګونه شروع کړل غواړي چې د کعبې شریفې تصرف او د مکې مکرمې آمریت ځني واخلي او د دغو دوو قبیلو په منځ کې ډیر لوی جنګ پېښ سو څو په آخر کې د جرهم قبیلې شکست او ماته وخوړل او د مکې مکرمې تصرف او آمریت د خزاعه د قبیلې لاس ته ورغلل، د دغو جنګو او ماتې په نتیجه کې د جرهم د قبیلې ډیر کسان د مکې مکرمې څخه دباندې و وتل او ځینې یې په مکه مکرمه کې پاته سول او دالته یې استوګنه کول مګر کارونه او آمریت ټول د خزاعه د قبیلې په لاس کې وه، خو کله چې د جنګ په

وخت کي د جرهم قبيله په خپله ماته او شکست پوه سو نو يې غوښتل چي د خزاعه قبيلې ته په مکه مکرمه کي تکليف او مشکلات جوړ کړي او د دغې قبيلې ژوند ور تريخ کړي، غواړي چي دغه تکليف او زحمت د اوبو د نه درلودلو په سبب ورته پيدا کړي.

هو د مکې مکرمې د ښار عزت او عظمت، لويې او حرمت په کعبه شريفه سره دي خو د خلکو ژوند يې د زمزم په اوبو سره ؤ، که اوبه نه وي هلته بيا ژوند تريخ دی، نو د جرهم قبيلې د خزاعه د قبيلې د ژوند تريخولو دپاره د جنگ په وخت کي د زمزم څاه پټ کړی او هغه په کعبه شريفه کي پر تې خزانې يې هم ټوله دغه څاه ته ور واچولې چي يوه د سرو زرو اوسې هم پکښې وه او د څاه يې هيڅ نخښه او علامه نه پرېښودل، کله چي د خزاعه قبيلې د مکې مکرمې تصرف او آمريت په لاس کي واخيستی د زمزم د اوبو يې هيڅ اثر نه کړی پيدا نو مجبوره سو اوبه به يې د مکې مکرمې د دباندې څخه راوړلې، د خزاعه قبيلې د مکې مکرمې آمريت لاس ته را وړی خو زمزم نه سو ور پاته ځکه هغه پټ او ښخ کړل سو، زمزم تر هغه وخته ورک او پټ ؤ چي دوهم وار بيا زممورد پاک پيغمبر سرور کائنات أشرف المخلوقات محمد مصطفی ﷺ نیکه عبدالمطلب وکندي.

دا د زمزم د څاه د پټېدلو قصه وه چي پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې د تسلط

په سبب د جرهم د قبيلې له طرفه پټ کړل سو.

پر مکه مکرمه د خزاعه د قبيلې تسلط تر (۳۰۰) يا په بل روايت تر (۵۰۰) کلو پوري دوام کړی دی خو په شروع کي د خزاعه د قبيلې مشر او رئيس چي عمرو بن لحي نومېدی د مکې مکرمې حاکم مطلق او عمومي رئيس وگرځېدی او د ده له امره هيچا سرکښي او نا فرماني نه کول، دغه عمرو ډير مالداره او سخي سړی ؤ د حاجيانو خواړه يوازي ده له خپله ماله ورکول او د حاجيانو دپاره اوبه هم يوازي ده په خپل مصرف برابرولې.

او دا هم تاسي ته معلومه ده چي د زمزم د څاه د پټېدلو په سبب اوبه د مکې مکرمې د دباندې او د ليري ځايو څخه را وړل کېدې، خو دغه کارونه ده پر خپله غاړه اخيستي وه او دغه عمرو بن لحي دومره معتبره ؤ چي هر امريې د خزاعه قبيلې، د مکې مکرمې اوسېدونکو او د مکې مکرمې حاجيانو داسي قبلاوه لکه ديني او شرعي

او امر، هیچا د ده له امره نا فرماني او سرکښي نه کول.

يو وخت دغه عمرو بن لحي شام ته په سفر ولاړی او هلته د شام په حدودو کي يوه قبيله اوسېدل چي د عماليق قبيله ورته ويل کېده او دغه قبيله بُت پرسته وه د بتانو عبادت يې کاوه، خو تر دغه وخته عربونه بتان پېژندل او نه يې د بتانو عبادت کړی و بلکه ټول عرب موحدين او د حضرت ابراهيم عليه السلام پر دين وه، دغه عمرو بن لحي د عماليق د قبيلې څخه پوښتنه وکړل چي دا څه شي دي؟ هغو ورته وويل: دا آلهه او خدايان دي، کله چي پرموړ لوړه او کاڅتي راسي ډوډۍ را کوي، کله چي يوقوم پر موړ حمله وکړي او جنگ را سره کوي دوی زموږ مرسته کوي، بارانونه راباندي اوروي او بالاخره الله جل جلاله ته مونږ دې کوي، عمرو بن لحي ډير په تعجب کي سو او دا خبري يې پر دماغ ښه ولگېدې ځکه دوی په مکه مکرمه کي اوبو ته ډېر ضرورت درلودی، نو ويل: ما ته هم يوبت را کړی ښايي چي زموږ مرسته هم وکړي موږ په مکه مکرمه کي اوبو ته ډير ضرورت لرو، د عماليق د قبيلې بت پرستانو چي د خان ملگري پيدا کړل ويل ښه دی، نو يې په ډيره خوشالي سره ده ته يوبت ورکړی چي (هبل) نومېدی، دا هغه اول بت دی چي جزیره العرب ته راوړل سو.

عمرو بن لحي دغه بت مکې مکرمې ته را وړی او په کعبه شريفه کي يې کښېناوه خلک يې د دغه بت په عبادت کولو سره امر کړل، خلکو هم دغه دده امر ومانه. اوس نو عمرو بن لحي د شيطان په لار ښوونه نوي امرونه صادروي چي هغه امرونه يې د توحيد او د ابراهيم عليه السلام له دينه مخالف وه او بيا عمرو بن لحي نور بتان هم جزیره العرب ته را وړل چي دغه بتان يې آلهه او خدايان بلل.

عمرو بن لحي د عربو هره قبيله امر کړل چي د خان دپاره به يوبت اختياروي او په کعبه شريفه کي به د هغه بت عبادت کوي، بيا يې بل امر صادر کړی ويل: تاسي خو په خپلو گلو او کورو کي هم عبادت کوی خو دا نه ده صحي چي بيله بتانو څخه د مکې مکرمې د بل شي عبادت وکړی، نو پر هر چا دا لازمه ده چي د مکې مکرمې د ډېرو څخه يوه ډېره ورسره واخلي او هلته په خپل کور او کلي کي به د هغې ډېري عبادت کوي، عربو هم دا امر ومانه او هر يوه د مکې مکرمې څخه يوه ډېره ورسره

واخيستل، هلته په خپل کور کي به يې هغې ډبري ته عبادت کاوه حتی د هغې ډبري عبادت به يې کاوه چي دغه کار په عربو کي د توحيد پر ځای د بتانو د عبادت شروع او ابتداء وه.

د عمرو بن لحي په امر سره په جزیره العرب کي بت پرستي شروع سوه، رسول الله ﷺ د دغه عمرو بن لحي په باره کي فرمايي:

«رَأَيْتُ عَمْرَو بْنَ عَامِرِ بْنِ لُحَيْ أَلْحَزَاعِي يَجْرُ قُصْبَهُ فِي النَّارِ»

يعني: عمرو بن عامر بن لحي الحزاعي مي وليدی چي خپلي کلمې په اور کي کشوي. دا ولي؟ ځکه دی هغه څوک دی چي د عربو دين ته يې تغير ورکړی، تر دغه د مخه ټول عرب پر توحيد او د ابراهيم عليه السلام پر دين وه خو اول سرئ چي د دوی دين يې په شرک او بت پرستي ور واړاوه هغه دغه عمرو بن لحي خبيث و.

او بيا يې د حج او عمرې تلبیې ته تغير ورکړی، تر دغه د مخه عربو تلبیې داسي ويل:

«لَيْكَ اللَّهُمَّ لَيْكَ، لَيْكَ لِأَشْرِيكَ لَكَ لَيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنَّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لِأَشْرِيكَ لَكَ»

چي دا د اسلام او توحيد تلبیې ده، خو عمرو بن لحي خبيث په آخر کي دغه جمله پر زبانه کړل چي (لِأَشْرِيكَ لَكَ الْأَشْرِيكَ هُوَ لَكَ، تَمْلِكُهُ وَمَا مَلَكَ) دا د شرک جمله ده، خوده دغه د شرک جمله د توحيد پر تلبیې زبانه کړل.

او بيا يې د حيواناتو په باره کي پر عربو نور نوي امرونه جاري کړل، هغه دا چي ځينو حيواناتو ته بايد د احترام په سترگه وکتل سي او مقدس وبلل سي، د هغو څخه بايد کار وانه خستل سي او د ځينو غوښي هم بايد و نه خوړل سي او د ځينو غوښي نارينه انسان خوړلای سي خو ښځو ته يې خوړل حرام دي او د ځينو حيواناتو غوښي ياشيدې بيله مېلمه بل چا ته حرامي دي.

چي د دغو حيواناتو د جملې څخه يوه ته (بحيره) ويل کېده، بل ته (حامي) ويل کېده، بل ته (سائبه) ويل کېده او بل ته (وصيله) ويل کېده او داسي نور نومونه يې ورته کښيښوول، مثلاً (سائبه) هغه اوبښه وه چي لس لوني يا جونگياني يې پرله پسې زېږولي وای او په منځ کي يې نارينه جونگي نه وای نو پر دغه اوبښه نه څوک سپرېدل،

نه يې بار پر وړی، نه د هغې وړی. شکول کېدې او نه د دغې اوبښې شيدې بېله ميلمه څخه بل چا چنلې او که به يې تر لسمې جونگۍ وروسته بله يوولسمه جونگۍ وژېږول هغې ته (بحيره) ويل کېدل، د هغې غوږ به يې ور چاک کړی او د خپلې مور سره به يې ايله کړل پر هغې هم نه څوک سپرېدل نه يې د وړيو څخه کار اخيستی او نه يې بيله مېلمه بل چا شيدې چنلې، دا هم داسې وه لکه د دې مور چې دې ته (بحيره) ويل کېدل او د (سائبې) لور وه او (وصيله) هغه مېر وه چې پنځه واړه به پرله پسې غبرگه لنگه سول او د هر وار دواړه بچيان به يې ښځې وړی وې، په پنځه سره واړه کي به يې نارينه وړی نه وژېږولی نو دوی به ويل: دا ورسېدل.

که به دغه (وصيلې) تر دغه وروسته بل بچي وژېږاوه د هغه د غوښو خوړل د مشرکانو نارينه ته روا وه خو ښځو ته يې خوړل نه وه روا او که به بيا مردار سويعني: په خپله به مړسو نو ښځو ته يې هم خوړل روا وه او (حامي) هغه ځوان تر اوبښ و چې د ده د ختلو په واسطه به پرله پسې لس ښځې جونگيانې وژېږېدلې نو د ده شا د بار او سپرېدلو څخه وساتل سوه او نه يې د وړيو څخه کار اخيستل کېدی، فقط په اوبښانو کي به د ختلو دپاره ايله و، الله ﷻ د مشرکانو د دغه کار په باره کي فرمايي:

﴿ مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحْمِرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ [المائدة: ۱۰۳]

يعني: الله ﷻ هيڅ يو د بحيري، د سائبې، د وصيلې او د حام څخه نه دي گړځولي يا روا کړي، مگر هغه کسان چې کافران سوي دي پر الله افتراء کوي، له ځانه باطلې خبرې پوري تري يا جوړوي او ډېر د دوی په حق او باطل نه پوهيږي.

عمرو بن لحي داسې نور ډير شيان دوی ته د دين او شريعت پر قسم کښېښوول او په دوی کي يې رواج کړل حتی نور بتان يې هم کعبې شريفي ته د آله په نامه سره را وړل او نور لوی لوی بتان چې کعبې شريفي ته را وړل سوه په دغو نومو سره يادېدل: لومړی: (ود) چې د بني کلب د قبيلې دپاره و او هغويي عبادت کاوه. دوهم: (سواع) چې د هذيل د قبيلې دپاره و او هغويي عبادت کاوه.

درېيم: (يعوث) چي د طي د قبيلې او اهل جرش دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 څلورم: (يعوق) چي د همدان د قبيلې دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 پنځم: (نسر) چي د يمن دپاره ؤ او هغويې عبادت کاوه.
 الله ﷻ د سورة نوح په (۲۳) نمبرآيات کي فرمايي:

﴿وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنَّ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾

اصلاً دا د نوح عليه السلام د قوم د بتانو نومونه دي او مشرکانو هر بت د يوه خاص مقصد دپاره خاص کړی ؤ، خو دغه پخواني بتان بيا په عربو کي رواج او جوړ سول، همدارنگه په هندوستان کي د هنوانو دپاره د (بشنو) (برهما) (اندر) (شپو) (هنومان) او په نورو نوموسره مشهوره بتان سته.

دا چي د دغو بتانو څخه هر يو د عربو په يوه قبيله پوري خاص سو دا کار هم د عمرو بن لحي په امر سره وسو، مگر (هبل) هغه بت چي اول را وړل سوی ؤ هغه د قريشو دپاره ؤ او هغه عجيب ترين د دغه آلهه يا خدايانو (د دوی په قول) إساف او نائله دي چي د دغو دوو بتانو قصه پخوا پېښه سوې وه هغه دا سي:

إساف د يوه سړي نوم ؤ او نائله د يوې پيغلي نوم ؤ چي دوی دواړه د يمن اوسېدونکي وه، دوی دواړو يو د بل سره مينه او محبت درلودی، إساف د نائلې د پلار څخه نائله وغوښتل خو د نائلې پلار دغه د ده غوښتنه نه کړه قبوله.

نو دوی دواړو د را تلونکي حج په موسم کي د ملاقات وعده سره وکړه چي حج ته به ځو او هلته به سره وينو، د وعدې سره سم دوی د حج په موسم کي سره يوځای سوه او په يوه فارغه وخت کي يې د کعبې شريفې په شا وخوا کي زنا وکړه، اولاً خو زنا د لويو گنهو څخه ده او بيا کعبې شريفې ته نژدې؟ نو الله ﷻ دوی دواړه په خپل قدرت ډبري وگرځول چي د ډبرو انسانان پاته سول او دې ته هم بت ويل کيږي.

د هغه وخت د مکې مکرمې حاکمانو دغه دوه بتان د خلکو د عبرت دپاره پر صفا او مروا کښېښوول، إساف يې پر صفا او نائله يې پر مروا کښېښوول او قصه يې هر چا ته معلومه وه عبرت به يې په اخيستی چي دغو دوو نفرو کعبې شريفې ته نژدې فحشاء کړې ده او ډبره سول، خو پر دې قصه ډير وخت تېرسوی ؤ هر څوک د دغو دوو ډبرو

يا بتانو په تاريخ نه وه خبر، د عمرو بن لحي په امر دغه دوه بتان: اساف او نائله د صفا او مروا څخه كعبي شريفي ته نژدې يووړل سوه او خلك د هغو په عبادت كولو امر كړل سوه، چي دغه دوه بتان هم د عمرو بن لحي په امر د آله يا خدايانو جملې ته ور داخل كړل سوه.

دا د عربو پخواني ژوند ؤ او دا د دغو مشركانو آله او خدايان وه، د عربو تر جاهليت پورې يوه قصه ده: حضرت عمر رضي الله عنه به د خپل خلافت په وختو كې په مجلس كې ناست ؤ او عيني وخت به يې بيله سببه وخنډل، خو يو وخت يو چا پوښتنه خني وكړه، ويل: يا امير المؤمنين! وينو دي چي كله كله بيله سببه خاندې دا ولي؟ سيدنا حضرت عمر رضي الله عنه وويل: د جاهليت په وختو كې عادت دا ؤ: كله چي به څوك د مكې مكرمې څخه دباندې وتي نو به يې د مكې مكرمې څخه يوه ډبره ور سره واخيستل او په سفر كې به يې د هغې ډبرې عبادت كاوه، خو زه هم يو وخت په سفر ولاړم او ډبره مې هيره سوه نه مې زا سره واخيستل، كله چي د عبادت كولو وخت راغلي زما سره خو د مكې مكرمې ډبره نه وه را سره نو اوس څنگه عبادت وكړم؟ ومي كتل د مكې مكرمې خرما يا كجور را سره وه، د دغې خرما څخه مې بت جوړ كړي او دغه د خرما د بت عبادت مې كاوه، كله چي هغه نوره خرما را سره خلاصه سوه او د خوړلو دپاره شئ نه سو را پاته وړي سوم نو مې دغه خپل معبود او د خرما څخه هغه جوړ سوي له وخورې چي لږ مخكې يې ما عبادت كاوه، نو پر هغه خپل پخواني جاهليت او نا پوهي خدا راسي چي دا څنگه آله او دا څنگه دين ؤ؟

دغه د جاهليت د ژوند لږ حالات چي دغه اوس درته بيان سوه يا په وروسته كې بيانېږي د دغو ټولو حالاتو د بيانولو څخه مقصد دا دی چي موږ ته دا را معلومه سي او په دې پوه سو چي د اسلام دين په ټول عالم خاصاً په جزيرة العرب كې څومره فرق او تغير راوستی. دا خوبت پرستي وه چي په دغه ډول سره جزيرة العرب ته راغله.

يهوديت او نصرانيت و جزیره العرب ته څنگه داخل سوه؟

اوس به هغه بيان درته وسي چي يهوديت او نصرانيت كله او څنگه جزیره العرب ته داخل سوه؟ او بيا د فارس د مجوسيانو يا فارسيانو حكومت څنگه يمن ته راغلی؟ تاسي ته معلومه ده كله چي سرور کائنات محمد مصطفی ﷺ په رسالت سره مبعوث كړل سو هغه وخت فارسيانو پر يمن حكومت كاوه او د نجران خلك نصارا وه، د يمن ځيني حصې يهوديان او ځيني حصې يې نصارا وه، دغه مختلف اديان جزیره العرب ته څنگه داخل سوه؟ په عربو كي خو دغه شيان نه وه موجود په پخوا كي ټول عرب موحدين او د ابراهيم عليه السلام پر دين وه، نو دغه نور اديان څنگه دلته راغله؟

هغه داسي: چي د شام څخه ځيني يهود د يوه ظالم پاچا د ظلم په سبب يثرب ته (چي په وروسته كي يې نوم مدينه منوره سو) او خيبر ته را مهاجر سول او دغه ځايونه يې د ځان وطن وگرځول، دا خو يثرب او خيبر ته د يهودو راتگ سو مگر هلته په يمن كي هم ډير يهود موجود وه نو دغه يهود كله او څنگه دلته يمن ته راغله؟

قصه ډيره اوږده ده مگر ډېر تاريخ پوهان يې د ربیع ابن نصر په قصه سره شروع كوي هغه داسي: ربیع ابن نصر چي د يمن پاچا وده يو خوب وليدی چي دغه بيان او قصه د تاريخ ټولو علماوو لکه (طبري) (ابن كثير) (ابن الأثير) او تقريباً ټولو مؤرخينو ذکر كړې ده، كله چي پاچا خوب وليدی (څرنګه چي په هغه وختو كي نجوم گران، جادوگران او كاهنان پر خلكو او د خلكو پر عقايدو او عباداتو مسلط وه، دا ولي مسلط وه؟ ځكه كوم وخت چي شرک او كفر په عالم كي نشر سول او الهي دين پټ او ورك سو نو خيالات او اوهام په خلكو كي نشر سوه، په دغه سبب جادو او جادوگران، منجمين او كوډگران د اعتبار خاوندان سوه او د خلكو د رجوع ځای دوی وگرځېدل)

كله چي د يمن پاچا خوب وليدی، نو يې د خوب د ترجمې دپاره جادوگرانو او منجمينو ته رجوع وكړه او د هغو څخه يې مرسته و غوښتل، قصه ډيره اوږده ده مقصد دا چي هغو ورته وويل: ستا د خوب معنی دا ده: چي د حبشيانو حكومت به يمن ونيسي،

پاچا وويل: دا به څه وخت پيښه سي؟ دوی ويل: شپېته يا اويا کاله وروسته.

پاچا د دغه خوب په ليدلو او د هغه په ترجمه پر خپلو اولادو او لمسيانو وېرېدی چې ټوله اولاده به مي د حبشيانو په لاس وژل کېږي؟ نو يې اراده وکړه چې خپله کورنۍ او اولاده د يمن څخه عراق ته نقل کړي او په عراق کې يې (حيره) چې د نجف او کوفې په منځ کې د يوې منطقي او ښار نوم دی د خپلي اولادې او کورنۍ د سکونت دپاره اختيار کړل او دى بيا هم په يمن کې د يمن پاچا پاته دی.

(نعمان بن منذر د هغه وختو د عراق مشهوره پاچا د دغه ربیع ابن نصر د اولادې څخه دی، ځکه ربیع بن نصر خپله کورنۍ هلته نقل کړه او بيا د ده د اولادې پاچهي تر ډېره وخته هلته پاته وه، دغه نعمان بن منذر بيا په وروسته کې زموږ په قصه کې ذکر کېږي په ياد يې ولری).

څه موده وروسته دغه ربیع بن نصر پاچا مړ سو او د ده زوی د ده پرځای کېښستی او د يمن پاچهي د ده په اولاده کې پاته سوه ترڅو د ده په اولاده کې يو نفر د تېان بن اسعد په نامه سره پاچا سو او تبع ورته ويل کېدل.

اصلاً تبع د يمن د پاچهانو لقب و يعنې: په تيرو وختو کې د يمن هر پاچا ته تبع ويل کېده، د روم هر پاچا ته قيصر ويل کېده، د فارس هر پاچا ته کسرى ويل کېده، د حبشي و هر پاچا ته نجاشي ويل کېده او د مصر و هر پاچا ته فرعون ويل کېده، نو د هر ځای پاچا خاص لقب درلودی.

دغه د يمن پاچا تېان اسعد چې لقب يې تبع و د يمن د مشهورو پاچهانو څخه دی ډير لوی شان او شوکت يې درلود ټول يمن د ده تر لاس لاندې و، غني او سخي سړی و ده به همېشه سفرونه کول د يوه ځای څخه به بل ځای ته د سياحت او تجارت دپاره تلې، يو وخت د يمن څخه شام ته رهي سو په لار کې يې خپل زوی په يثرب کې (چې اوس مدينه منوره ورته ويل کېږي) د تجارت د ځينو کارو دپاره پرېښاوه او دى شام ته ولاړی، خو دلته د تبع د زوی او اهل يثرب په منځ کې داسې اختلاف پېښ سو چې تر جنگه سره ورسېدل او په دغه جنگ کې د تبع زوی و وژل سو، کله چې تبع ته دا خبر ورسېدی د شام څخه بيرته را وگرځېدی غواړي چې يوازې د خپل

زوی قاتلانو ته نه بلکه ټول اهل یثرب ته جزاء ورکړي.

دلته نو د اهل یمن او اهل یثرب په منځ کې جنګ شروع سو او دغه جنګ ډېره موده دوام وکړی، مګر تبع په دې جنګ کې یو ډیر عجیب کار ولیدی، هغه دا چې د یثرب خلکو به د ورځې د دوی سره جنګ کاوه خو کله چې به ماښام سو او دوه لښکره به سره لیرې او جلا سو د یثرب خلکو به دوی ته خواږه او سترخانونه را لېږل او د میلمنو پر ډول به یې د دوی عزت کاوه، تبع ډیر په تعجب کې ؤ چې دا څنګه خلک دي؟ د خپلو دښمنانو عزت کوي او خواږه ورکوي څوک دومره سخا او کرم لري؟ مګر بیا هم تبع نیت کړی ؤ چې د خپل زوی بدله او انتقام واخلي.

جنګ دغسې دوام درلود ترڅو چې د یثرب د یهودو د علماوو څخه دوه نفره تبع ته ورغلل او غوښتل یې چې د ده سره خبرې وکړي، ده هم اجازه ورکړه او سره کښېنستل، یهودو ورته وویل: ته څه اړاده لرې چې دومره جنګ کوې؟ تبع وویل: غواړم چې دغه یثرب خراب کړم، دوی وویل: دا کار نه سې کولای قسم په الله چې ﷻ به د مخه تر دې چې ته یثرب خراب کړې تا هلاک کړي، تبع وویل: دا څنګه درته معلومه سوه؟ دوی وویل: دا وطن د نبی د هجرت ځای دی دغه ځای ته به را تلونکی نبی هجرت را کوي دا ښار نه خرابېږي او نه یې خرابولای سې، تبع پوښتنه وکړه چې تاسې په دې حال څه خبر یاست؟ د یهودو عالمانو وویل: دا زموږ په تورات کې راغلي دي.

دا دي تاسې ته معلومه وي چې د رسول الله ﷺ یوه علامه نه بلکه ډیرې علامې د یهودو سره په تورات کې لیکلي او موجودي وې او د رسول الله ﷺ د وخت ټول یهود پوهېدل چې دا هغه وعده سوی نبی دی مګر د عناد او عداوت، حسد او غرور، ځاني گټو او نفسي غوښتنو په سبب یې ایمان نه راوړی.

کله چې دغه د یهودو عالمانو تبع ته دغه حالات بیان کړل او تبع تر اوسه تورات نه پېژني نو یې د تورات په باره کې پوښتنې ځنې شروع کړې، یهودو هم د خپل دین، توحید او تورات په باره کې پوره معلومات ورکړل او ټول شیان یې په تفصیل سره ورته بیان کړل، دغه دیني او کتابي خبرې د تبع پر طبیعت ښې او برابري ولګېدې ځکه یهودیت الهي او آسماني دین ؤ، تبع هم د یهودیت دین اختیار کړی او

يهودي سو، د يثرب خرابول يې پرېښودل او مخ پر يمن رهي سو.

د اول وار دپاره د کعبې شريفې پوښول

تبع رهي سو خود ده په لار کي مکې مکرمې ته نژدې يوه قبيله وه چې د هذيل قبيله نومېدل د دغې قبيلې او د قريشو په منځ کي پخوانۍ دښمني پرته وه خو واره يې جنگونه سره کړي وه او دغه رنگه د دغې قبيلې د يمن خلک هم نه وه خوښ، دغه د هذيل قبيلې فکر وکړی چې داسي يوه حيله او چم جوړ کړي چې دواړو هغو قومو ته چې د دوی نه ده ور سره جوړه ضرر او تاوان و رسوي او په جنگ يې سره اخته کړي، نو د هذيل د قبيلې مشران تبع ته ورغلل او ورته وېې ويل: غواړې چې د جواهراتو، سرو او سپينو زرو او خزانو خاوند سي؟ تبع ويل: هو، څوک دی چې جواهرات او خزاني يې نه وي خوښ؟ دوی و ويل: په دغه کلي کي يوه خونه ده چې خلک يې احترام او عزت کوي او دغه خونه په جواهراتو او سرو زرو ډکه ده.

حقيقتاً هم په کعبه شريفه کي هرڅه پراته وه خلکو د کعبې شريفې د احترام په سبب خزاني پکښي ښخولې، د تبع هم طمعه پيدا سوه او لښکر يې د جنگ دپاره تيار کړی غواړي چې پر مکه مکرمه حمله وکړي کعبه شريفه ونړوي او خزاني يې واخلي، هغه دوه نفره د يثرب د يهودو عالمان هم په دې سفر کي د تبع ملگري وه ځکه ده ورته ويلي وه چې تاسي زما سره يمن ته ولاړ سي او زما قوم ته يهوديت او د يهوديت احکام ور وښوی، دغو عالمانو چې د جنگ دپاره د لښکر تياري وليدل تبع ته ورغله او ويل: څه کوې؟ او د څه اراده دي کړې ده؟ تبع و ويل: غواړم چې پر دغه کلي حمله وکړم او هغه شيان چې په دغه خونه کي پراته دي هغه واخلم دوی ورته و ويل: په وانډه د هذيل د قبيلې بل غرض او مقصد نسته بېله ستا د مرگ او هلاکت څخه تبع و ويل: څنگه؟ عالمانو ورته و ويل: دا بيت الله دی د ټولي مخکي پر مخ د الله ﷻ بل کور او حرم نسته بيله دغه کوره، دغه قبيلې چم درته جوړ کړی دی او غواړي چې تا و وژني، تبع و ويل: څنگه وکړم؟ عالمانو و ويل: عزت يې وکړه او طواف پر وکړه، تبع و ويل: تاسي يې ولي عزت نه کوې؟ او ولي طواف نه پر کوې؟ دوی و ويل: موږ يې عزت کوو او

طواف به موهم پر کړی وای خو دغه د مکې خلکو کعبه شریفه په بتانو ډکه کړې ده څرنګه چې مورې موحدین او عالمان یومور ته دا نه ښایي چې پر بتانو طواف وکړو، تبع د دوی خبره ومنل او مکې مکرې ته ورغلی د کعبې شریفې عزت او احترام یې وکړی طواف یې پر وکړی بیا نو هلته بیده سو خوب یې ولیدی چې په کعبه شریفه پوښ اغوندي، تر دغه وخته کعبه شریفه لڅه وه چا پوښ نه و په اغوستی تبع چې را وین سو امر یې وکړی چې د کعبې شریفې دپاره د یوه ښه پشمې ټوکره څخه پوښ جوړ کړی، پوښ جوړ کړل سو او په کعبه شریفه واغوستل سو خو تبع بیا بل خوب ولیدی چې کعبې شریفې ته تر هغه اول پوښ بل ښه او بهتر پوښ ورکوي نو یې امر وکړی چې د ملائیل د ټوکره څخه پوښ ور جوړ کړی چې دغه (ملائیل) د هغه وخت د ټوکرانو هغه تر ټولو ښه او نازک ټوکر و، دا نو د کعبې شریفې هغه اول پوښ و او تبع اول سرې دی چې په کعبه شریفه یې پوښ اغوستی دی چې د دغه تبع نوم تَبان بن اسعد دی او د یمن پاچا و.

بیا نو عربو هر کال کعبې شریفې ته پوښ ورکاوه او نوی پوښ به یې پر هغه زاړه پوښ سر بېره په اغوستی او دغه طریقه چې پوښ سر بېره پر پوښ د عبدالمطلب تر زمانې پوري پاته وه، کله چې عربو ته دا فکر او احساس پیدا سو چې ښایي د کعبې شریفې بناء د دغو پوښو د دروند والي په سبب ونړېږي نو یې زاړه پوښونه ټول ځني ایسته کړل او هر کال زور پوښ ځني کارې نوی پوښ په اغوندي.

دا د کعبې شریفې د پوښ په باره کې معلومات وه چې څنګه او ولې شروع سو او د اول وار دپاره چا شروع کړی.

کله چې تَبان ابن اسعد بیرته یمن ته ورسېدی خپل قوم یې یهودیت ته دعوت کړی، هغود یهودیت څخه انکار وکړی ویل: خپل دین څنګه پرېږدو؟ هغه وخت د یمن خلکو او د تبع قوم مستقل دین نه درلودی د نورو عبادتو تر څنګ یې د اور عبادت هم کاوه، اور یې مقدس باله د اور یې عزت او احترام کاوه، حتی اور د دوی قاضي هم و، څنګه یې قاضي و؟ هغه داسې: چې دوی د اور یوه خونه درلودل چې په هغه خونه کې به همېشه اور بل و، که به یو وخت د دوی په منځ

کي دعوه، اختلاف او خصومت پيښ سو نو به مدعي او مدعي عليه يعني: د دعوي دواړه طرفه دغه د اور خونې ته ورغلل او د خونې دروازې ته به ودرېدل، مخکي خو به دروازه بنده وه خو هغه د اور مؤظف مامور يا خادم به د اور دروازه په يوه وار پر را خلاصه کړه اور به له خپله زوره په يوه وار دباندې را ووتی او اول چي به د هر چا پر طرف ورغلی هغه ظالم ؤ او حق د هغه دوهم نفر پر طرف ؤ، دغه طريقه کاهنانو او جادوگرانو دوی ته اېښې وه.

اوس چي د پاچا او د ده د قوم په منځ کي د دين په سبب اختلاف پيدا سو نو يې وويل: په اور سره به فيصله وکړو، د دغي فيصلې دپاره د يهودو عالمان چي د دعوي يو طرف بلل کېدل تورات په لاس کي ونيوی او وايي يې، د يمن کاهنان او نجوم گران چي د دعوي بل طرف وه ټول د اور د خونې دروازې ته ودرېدل، د اور خادم دروازه پر را خلاصه کړه، اور د کاهنانو پر طرف ورغلی او دوی ځني وځغستل يا وتښتېدل، قوم يې ورته و ويل: ولي تښتی؟ دا حکم او قانون دی بايد ودرېږی کاهنان هم مجبوره سوه بيرته راغله، د اور خادم بيا دروازه پر خلاصه کړه دوهم وار بيا د اور لمبه د کاهنانو پر طرف ورغله کاهنانو دا وار ځانونه تښک کړه او ورته ودرېدل مگر اور د چا مراعت نه کوي کاهنان يې پاک وسوځل، د اهل يمن يا د يمن د خلکو په دين او عقېده کي دا معلومه سوه چي يهوديان پر حق دي، نو دغه د اور په فيصله د يمن خلکو يهوديت قبول کړی او ټول يهوديان سوه.

دا هغه معلومات وه چي يمن ته يهوديت څنگه داخل سو.

خير وختونه دي تېرېږي څو ټبع د يمن پاچا تېان بن اسعد مړ سو او پسله ده څخه د ده زوی حسان پاچا سو، حسان خپله پاچهي نوره هم لويه او پراخه کړه، عزت او عظمت يې زيات سو، ډېر زيات غرور او خود خواهي پکښي پيدا سوه نو يې يو ډير لوی لښکر جوړ کړی او ويل: قسم په الله که عرب يا عجم پرېږدم چي تر خپل حکم لاندې يې را نه ولم د ټولي مخکي پاچهي نيسم (دا ټول غرور ؤ) کله چي کبر او غرور پر انسان مسلط او غالبه سي نو عقل د لاسه ورکړي او هر څه يې هېر سي.

نن ورځ هم په جهان کي د حسان پر قسم دغسني مغروره او بي باکه حاکمان سته

او پیدا کيږي چي د ټولي مځکي پاچهي او حکمراني غواړي، د خپل بېخايه مقصد د حاصلولو دپاره انسانان وژني او ښارونه په خرابو بدلوي، خو پر دې کار نه څوک کاميابه سوي دي او نه کاميابه کېدلای سي فقط د تاريخ بد نامي يې په نصيب سي.

حسان هم د دغي جملې څخه يو نفر ؤ، متکبر او مغروره حسان پوښتنه وکړه چي په جهان کي لويه پاچهي د چا ده؟ خلکو ورته وويل: د فارس پاچهي هغه چي کسري يې پاچا دی تر ټولو لويه پاچهي ده، فارس تر ټولو لوی او قوي ملک دی، حسان و ويل: اول په هغه شروع کوم، لښکر يې ښه منظم او آماده کړی چي د هغه وخت د مځکي پر مخ تر ټولو لويه پاچهي ونيسي.

لښکر يې رهي کړی غواړي چي د هغه وخت د مځکي پر مخ پر هغه لوی دولت چي فارس دی حمله وکړي، خير اوس پاچا او د ده لښکر د دغه لوی جنگ دپاره رهي دي خو په لار کي د ده له دغه کاره د قومو او قبيلو مشران ناراضه او ناخوښه دي ځکه هغه پوهېدل چي څوک نه سي کولای چي پر فارسيانو حمله وکړي، مور څوک يو چي پر فارس حمله کوو او نيسويې؟ مگر د پاچا څخه هم بيرېږي څه نه سي ورته ويلای، دوی پوهېدل چي پاچا مغروره دی او د چا خبره هم نه مني.

څرنګه چي حسان ته هم د خلکو نه رضائيت ور معلومېدی نو يې ډير احتياط کاوه هيڅوک حتی د قومو مشران، وزيران او د لښکر مشران د ده مجلس ته بېله تلابني کولو نه سي ور تلای، خو يواځنی نفر چي د پاچا مجلس ته بېله تلابنيه ورځي هغه د پاچا ورور دی چي عمرو بن تېان نومېدی، د قوم مشرانو سره وويل: په دې باره کي به د عمرو سره خبري وکړو، د قوم مشران را ټول سوه او عمرو ته ورغله ويل: يا عمرو! د حسان څخه مو خلاص کړه او تر هغه وروسته ته زموږ پاچا يې، عمرو هم د پاچهي په طمعه سو او د دوی سره يې د خپل ورور د وژلو نقشه جوړه کړه، مگر په دغه مشرانو کي يو نفر چي دُو رعين نومېدی دغه فيصله نه کړه قبوله او عمرو ته يې وويل: يا عمرو! داسي څوک نسته چي خپل ورور دي يې وژلی وي او غمجن سوی، پښمانه سوی دي نه وي نو خپل ورور مه وژنه، مگر عمرو چي د پاچهي په طمعه ؤ د ورور پر وژلو يې ټينګار کاوه، دلته نو دُو رعين يو ليک وليکی او عمرو ته ورغلی ويل:

دغه لیک ستا سره د امانت پر قسم کښېږده کله چې ما در څخه وغوښتی بیا یې را وباسه، عمرو هم دا قبوله کړه او خط یې د ځان سره کښېناوه، تر دې وروسته عمرو د خپل ورور حسان د وژلو دپاره د حسان مجلس ته په داسې حال کې ورغلی چې یو خنجر یې پټ وړی و او په مناسب وخت کې یې خپل ورور و وژی، که څه هم د عمرو د نورو مشرانو په ملګرتیا په وسه پوره وه چې حسان بيله وژلو د حکمه څخه لیري کړي مګر د پاچهۍ په طمعه یې ورور و وژی.

د ورور تر وژلو وروسته عمرو ډیر پښیمانه او ډیر غمجن سو حتی خوب یې رډ سو بیدېدلای نه سي، د دغې پرېشانی او بیدار خوابۍ په سبب عمرو مریض او ناجوړه سو، طبیبان، منجمین او کوډ گران یې ورته راوستل هغو ټولو په اتفاق سره دا ورته وویل: چې ستا ناروغي ستا د ورور د وژلو په سبب ده هر څوک چې دغسې کار وکړي دغه حالت ورته پېښېږي، عمرو وویل: ښه د دغې مریضۍ او ناروغۍ چاره څه ده؟

طبیبانو او نجوم گرانو وویل: ستا د ناروغۍ دپاره بل علاج نسته بيله دې څخه چې ټول هغه کسان و وژنې کوم چې ستا د ورور د وژلو مشوره یې در کړې ده، عمرو وویل: دغه کار کوم، نو ټول هغه کسان چې د ورور د وژلو مشوره یې ور کړې وه او په دغه دسیسه کې یې ده ملګرتیا کړې وه ووژل، اوس د ذورعین د وژلو نوبت راغلی ذورعین وویل: د مخه تر دې چې ما و وژنې ما ستا سره یو لیک د امانت پر قسم ایښی ؤ هغه را وباسه، عمرو هم هغه لیک را وایستی، ذورعین وویل خلاص یې کړه او وې وایه، پاچا لیک خلاص کړی چې په هغه کې فقط دغه دوه بېته لیکل سوي وه:

اَلَا مَن يَشْتَرِي سَهْرًا بِنَوْمِهِ سَعِيدٌ مِّنْ يَّيْتٍ قَرِيرٍ عَيْنِهِ

فَاَمَّا حَمِيرٌ غَدَرَتْ وَخَانَتْ فَمُعَذِرَةٌ اِلٰهِي لَذِي رُعَيْنِ

یعني: څوک په خپل خوب سره وېښوالی رانیسي، خوښ او خوشاله، خوشبخته او بختور هغه څوک دی چې شپه یې په رضائیت او اطمینان سره تیرېږي، هو اهلِ یمن خو غدر او خیانت در سره وکړی مګر در په یاد یې کړه چې ما درته وویل: خپل ورور مه وژنه. یعني: خوشبختي دا نه ده چې پیسې یا لوړه گرسی ولرې، ته یو ډیر لوی پاچا

يې مگر بيدېدلای نه سې بلکه خوشبخته هغه څوک دی چې د هېڅ ظلم او تجاوز مسئله نه وي، د هېچا آزارول او قتلول يې پرغاړه نه وي پاته. د شپې آرام او په فارغه زړه بیده سي. پاچا وويل: هو صحي ده او ذورعين ته يې عفو وکړل نو دغه دوه بيته د ذورعين د خلاصېدلو او ژوندي پاته کېدلو سبب وگرځيدل.

کله چې عمرو مړ سو د ربیع بن نصر د اولادې پر حکم او پاچهي اختلاف پیدا سو، د دغه اختلاف په سبب د يمن خلک پر ډلو ووېشل سو او د اهل يمن په منځ کي جنگونه او وژني شروع سوي، په دغه سياسي بحران کي چې ټول يمن يې نيولی و يو سړی پیدا سو چې نوم يې (لخنيعه) ؤ، دغه لخنيعه لار نيوونکی غل او مجرم ؤ د غلو ډله يې درلودل، د دغه سياسي بحران په حالت کي يې وکولای سواي چې خپله ډله نوره هم ډېره کړي او ځان ته يې نور ملگري هم پیدا کړل تر داسي اندازې چې د هغو څخه يې پوره لښکر جوړ کړی او د يمن پر پایتخت يې حمله وکړه د پاچا قصر يې ونيوی او د يمن حاکم وگرځېدی.

دغه لخنيعه فاجر، خبيث او ظالم سړی ؤ ټول خلک ځني خپه او ناراضه وه قصه يې اوږده ده خو په مختصر ډول سره د تبان اسعد د زامنو څخه يو نفر چې نوم يې ذونواس ؤ وکولای سواي چې لخنيعه ته ځان ور ورسوي او په خنجر سره يې و وژني، څو د بل وار دپاره د تبان اسعد زوی پر يمن مسلط سو او د يمن پاچهي بيرته د تبان د اولادې په لاس ورغله، په دغه وختو کي چې ذونواس د يمن پاچا ؤ په نجران کي يوه کوچنۍ واقعه پېښه سو مگر دغه کوچنۍ واقعه د نورو ډيرو لويو واقعو چې په وروسته کي يې په جزیره العرب کي پېښي کړې سبب وگرځېدل، هغه واقعه دا سي وه:

يو نصراني سړی چې د نصار او عابد او راهب ؤ، موحد او د خالص توحيد عقیده يې درلودل، تاسي پوهېږی چې تر نن ورځي پوري په نصار او کي موحدین موجود دي او سته؟

د نصارا وو په اقسامو کي يوه ډله ده چې موحدین دي، يعني: يوازي الله ﷻ په الوهيت او ربوبيت سره مني او عيسى عليه السلام د الله ﷻ رسول او پيغمبر بولي او دغي ډلي ته (يُونَيْتِيَرِيَنز) يعني: موحدین ويل کيږي او دغه ډله تر نن ورځي پوري سته مگر

شمېرې لېږدی.

دغه نصراني چې موحد، راهب او عابد سړی ؤ او نوم یې (فیمیون) ؤ د شام څخه افریقا ته د توحید د دعوت دپاره تللی، پرلاري د غلویوه ډله پر پېښه سوه فیمیون یې بندي ونيوی او بیا یې د نجران پر یوه سړي خرڅ کړی، د نجران سړي فیمیون د خپل ځان سره جزیره العرب او نجران ته بوتلی، اوس نو فیمیون د دغه نجراني سره مریئ دی د ورځي به یې د خپل بادار خدمت کاوه د شپې او په فارغه وختو کي به یې د خپل رب عبادت کاوه، همپشه به په عبادت مشغوله ؤ مقصد دا چې نصراني فیمیون ډیر عابد او د کرامتو خاوند ؤ.

یوه شپه یې بادار د ده کوتې ته د یوه کار دپاره ورغلی وې لیده چې د مریي پر شا وخوایې نور او روښنایي ده، پوښتنه یې ځني وکړه چې ته څوک یې او ستا دین څه شي دی؟ فیمیون هم د نصرانیت دین ورته تشریح کړی، سړی په شک او تردد کي سو د خپل مریي سره یې د دین په باره کي بحث او نقاش شروع کړی.

په دغه وختو کي د نجران خلکو د یوې درختي یا وني عبادت کاوه دغه ونه یې د ځان إله او رب بلل، دلته نو فیمیون د بحث په جریان کي خپل مالک ته وویل: که زما رب! ستا رب هلاک کړي ته زما د رب عبادت کوې؟

نجراني و ویل: هو! والله که داسي پېښه سي چې ستا رب! زما رب مغلوبه او هلاک کړي معلومه خبره ده چې زه هم ستا د رب عبادت کوم، فیمیون و ویل: ته د نجران خلک را ټول کړه بیا به و وینې چې زما رب ستا په رب څه کوي، سړي هم د نجران ټول خلک په یوه معینه ورځ و وني ته را وبلل، خلک هم په هغه ورځ د وني سره راټول سوه، فیمیون کښنستی عبادت او دعاء کوي خپل رب ﷻ ته یې ډیره دعاء وکړه ترڅو چې الله ﷻ د ده دعاء قبوله کړه او د آسمان څخه پر دغه ونه (تندر) ټکه یا (صاعقه) را ولوبدل او ونه ټوله وسوځل سوه، د نجران د خلکو رب او إله نیست او نابود سو نو خود د نجران ټول خلک و نصرانیت ته داخل سوه.

دا هغه معلومات وه چې جزیره العرب ته نصرانیت څنگه داخل سو.

په وروسته کي دغه د نجران د نصاراوو څخه یو نفر چې نوم یې عبدالله بن ثامر ؤ

د خپلو څو نفرو ملګرو سره چې ځیني یې راهبان یا عابدان هم وه د نجران څخه یمن ته هجرت وکړی، هلته په یمن کې اوسېدل او په پټه یې خپل عبادت کاوه، ځکه د یمن د خلکو څخه چې یهود وه بېرېدل.

نصرانیت او د حبشې حکم څنګه یمن ته داخل سو؟

اوس به هغه حالات درته بیان سي چې نصرانیت او د حبشیانو حکم و یمن ته څنګه راغله، دا خومي درته وویل چې عبدالله بن ثامر او د ده څو ملګري چې نصارا وه او ځیني یې راهبان هم وه د نجران څخه یمن ته هجرت وکړی او هلته په یمن کې یې د نصرانیت عبادت په پټه سره کاوه ځکه د یمن د یهودو څخه بېرېدل.

د دغه وخت د یمن پاچا چې ذونواس نومېدی او یهودي ؤ ساحران یې درلودل او د هغو څخه یې د پاچهي په کارو کې کار اخیستی، پاچا د هغه مشر ساحر په غوښتنه او مشوره دا قصد وکړی چې یوه ځوان هلک ته سحر ور زده کړي چې لوی ساحر ځني جوړ سي او په وروسته کې د هغه څخه د پاچهي په کارو کې کار واخلي، ځکه په سپین رېږو مرګ پسې دی.

سبحان الله! خلکو ساحران تربیه کول نه یې غوښتل چې دغه ډله ورکه سي
خو مور علماء ورثه الانبياء وژنو.

خیر پاچا یو ډیر پوه او هوښیار هلک پیدا کړی او د هغه دپاره یې هغه لوی ساحر چې د ساحرانو مشر ؤ د استاذ په صفت اختیار کړی چې دغه هلک به د هغه استاذ څخه سحر زده کوي، څرنګه چې دغه ساحر د غره په یوه لور په حصه کې اوسېدی.

[اول خو یمن په خپله لور او کبته، غرونه او تپې دی او بل ساحرانو او عابدانو همپشه د خپلي استوګني دپاره غر خوښاوه ځکه هلته به دوی د خپل کار یا عبادت دپاره فارغه وه] نو دغه هلک به هره ورځ و هغه لوی ساحر ته چې په غره کې اوسېدی د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خو په دغه غره او د هلک په لار کې د نصاراوو د راهبانو څخه یو راهب هغه چې د نجران څخه راغلي وه اوسېدی، هلک چې به تېرېدی د دغه راهب

عبادت به یې لیدی د هغه قرائت، تسبیحات او تمتمه به یې اورېدل او خوند یې ورکاوه نو به ورته کښېنستی او غوږ به یې ورته ونیوی ترڅو د راهب څخه یې د نصرانیت زده کړه او تعلیم شروع کړل، ساحر ته به هم د سحر د زده کولو دپاره ورتلی خود سحر او الٰهي دين ډیر فرق و د سحر څخه یې بد راغله او هیڅ یې نه غوښتل چې سحر زده کړي نو سحر او ساحر یې دواړه پرېښوول، و ساحر ته نه ورتلی فقط هغه راهب ته به ورتلی او د مسیحیت دین یې زده کاوه، ساحر و پاچا ذونواس ته خبر ورکړی چې هلک نه راځي، پاچا د هلک څخه پوښتنه وکړل چې ولي ساحر ته نه ورځي؟ هلک حال ځني پټ کړی، پاچا چې نور معلومات پسي وکړه معلومه سوه چې هلک راهب ته ورځي، پاچا اول د راهب څخه را شروع کړه هغه یې مجبوره کړی چې خپل دین نصرانیت پرېږدي مگر راهب انکار وکړی، پاچا راهب و وژی او بیا یې د هلک په موضوع شروع وکړه غوښتل یې چې دغه هلک ساحر سي مگر هلک سحر نه غواړي، پاچا چې هر څه کوښښ وکړی چې هلک د سحر و زده کولو ته تشویق کړي هلک نه منل، وهل، تکلیفونه او عذابونه یې ورکړل بیا هم هلک د سحر زده کول نه غواړي، پاچا امر وکړی چې هلک و وژنی، د پاچا عمله غواړي چې د پاچا په امر هلک په درياب کي غرق کړي، هلک یې د عسکرو سره په یوه کښتی کي کښناوه او ویل: بویې زی د درياب په منځ کي یې غرق کړی، کښتی چې یې ښه د درياب منځ ته ورتېره کړل یو طوفاني باد راغلی او کښتی یې واړول، عسکر ټول غرق سوه خو هلک پاته سو.

پاچا امر وکړی چې هلک بوزی د غره څخه یې را واچوی او ویې وژنی، ټول خلک ورته کورې اوله واقعه یې هم ولیدل او اوس هم د هلک د وژلو انتظار کوي، هلک یې غره ته وخېژاوه اوس عسکر غواړي چې هلک لاندي وغورځوي په دغه وخت کي یوه ډیره شدیدې زلزله وسوه ټول عسکر لاندي ولوېده او مړه سوه مگر هلک د غره پر سر پاته سو، د یمن پاچا چې د هلک د وژلو دپاره هره لار جوړه کړي خود لوی پاچا رب ﷺ د هلک د وژلو اراده نه وه، ذونواس په هیڅ طریقه سره هلک نه سي وژلای، په آخر کي هلک ورته وویل: ته ما بېله یوې طریقي په ډول سره نه سپې وژلای

پاچا و ويل: هغه طريقه څنگه ده؟ هلک و ويل: د يمن ټول خلک راټول کړه او ما په يوه ونه پوري وټره بيا به زما غشي او لېندۍ واخلي او وبه وايي: بسم الله د هلک د رب په اراده او وبه مي وُلې، نوزه وژل کېږم، پاچا خوشاله سو او اوس غواړي چي هلک په دغه طريقه سره و وژني، پاچا د يمن خلک را ټول کړه هلک يې په ونه پوري وټري او د ده غشي او لېندۍ يې واخيستل ويل: بسم الله د هلک د رب په اراده، غشي پر هلک ومبتي او هلک شهيد سو، دلته په خلکو کي غوغا او نارې شروع سوې، ويل په ټولو عسکرو، په ټول قوت او جبروت يې د هلک د رب بې ارادې هلک نه سواي وژلای نو بېشکه چي هلک پر حقه لار او صحي دين دی، په دغه ورځ او د دغي واقعي په ليدلو سره د يمن د خلکو څخه شل زره نفره نصرانيت ته داخل سوه.

تاسي دغه صالح هلک ته وگورۍ چي د دين د دعوت دپاره يې خپل ځان قرباني کړی د خلکو د دعوت او بلني په سبب يې مرگ او شهادت قبول کړه او نتيجه يې هم هغه سوه چي شل زره نفره په يوه وار نصرانيت ته داخل سوه، پاچا ذونواس ته ډير قهر ورغلی چي څنگه او ولي دغه خلک د ده بې اجازې نصرانيت ته داخلېږي او د ده د امر مخالفت کوي؟ پاچا غوښتل چي يوه هلک د نصرانيت څخه منعه کړي او اوس شل زره نفره په يوه وار نصارا سوه! پاچا امر وکړي چي په مځکه کي يو لوی خندق يا کنده وکني د بوټو او لرگو يې ډکه کړي او اور ور واچوی، دا کارونه وسوه، پاچا هغو خلکو ته چي نصرانيت ته اوبتي وه و ويل: يا به دغه د نصرانيت دين پرېږدی يا مو دغه اور ته ور اچوم، خلکو د دين د پرېښوولو څخه انکار وکړي او پاچا هم يو يو اور ته ور اچوي.

دغه قصه مشهوره قصه ده د رسول الله ﷺ په احاديثو کي راغلي ده په بخاري شريف او د احاديثو په نورو کتابو کي موجوده ده خو دلته په اختصار سره بيان سوه.

رسول الله ﷺ فرمايي: په دغو نفرو کي چي اور ته اچول کېدل يوه ښځه وه چي يو کوچنی د تي زوی يې په غيږ کي و، ښځه و بهرېدل چي څنگه خپل ځان او دغه کوچنی زوی په اور کي واچوم؟ نو يې پښه ونيول په تردد کي ده چي آيا ځان او دغه کوچنی اور ته ور واچوم که يا؟ هغه د غيږي کوچني زوی يې خبري وکړي او

ویل: موري! مه بېرېره ځان دغه اور ته ورواچوه ته جنت ته رهي يې.

دا د الله ﷻ د قدرت معجزه وه چي د تي کوچني خبري کوي او مور يې هم ماشوم په غير کبني ځان او کوچني اور ته وروغورځول.

سبحان الله! خلکو د حق دين د اختيارولو دپاره او په آخرت کي د دوږخ له اوره د نجات او خلاصون دپاره په دنيا کي ځانونه او اولادونه اور ته وروغورځول، مور ته څه پېښه ده چي د نساني خواهشاتو د پوره کولو دپاره د څو ورځو فاني ژوند د راحت دپاره يا د موقتي گرسۍ دپاره حق دين او حق ويل پرېږدو او د دوږخ اور په خپله خوښه اختياروو؟

دغه لوی مشهد او عظيمه قصه الله ﷻ په قرآن کریم کي هم ذکر کړې ده او فرمايي:

﴿ وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ﴿١﴾ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴿٢﴾ وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ﴿٣﴾ قَتَلَ أَصْحَابُ الْأَعْدُوِّ ﴿٤﴾ النَّارِ ذَاتِ الْوُقُودِ ﴿٥﴾ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ﴿٦﴾ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ﴿٧﴾ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٨﴾ ۞

دغه شل زره نفره چي نصرانيت ته داخل سوي وه ټول دغه اور ته واچول سوه فقط يو نفر چي نوم يې (دوس ذو ثعلبه) و په تېښته او ځغستا ځان خلاص کړی، بيا هم د ذونواس لښکر په پسې و چي ويې نيسي خو ذو ثعلبه يوې رېگني محکي ته ننوتی او لښکر نه سواي کولای چي پسې ورورسېږي، نو ذو ثعلبه د دوی څخه خلاص سو.

اوس ذو ثعلبه ناست دی او د ځان سره فکر وهي چي څه وکړي؟ او څنگه د خپل وژل سوي او سوځل سوي قوم د وژلو بدله واخلي؟

فکر وهي چي څوک کولای سي چي په دغه موضوع کي زما مرسته وکړي؟ په دغه وخت کي يې د روم پاچا قيصر ور په ياد سو چي هغه هم نصراني دی او تر کسري وروسته لوی پاچا او د قدرت خاوند دی نو د روم پر طرف قيصر ته ور رهي سو څو ځان يې قيصر ته ورساوه او د هغه دربار ته ورغلی، قيصر ته يې وويل: زموږ مرسته او کومک وکړه د يمن پاچا ذونواس دغسي ظلم را سره وکړی شل زره نصارا يې په يوه ورځ په اور و سوځل او ووژل.

قیصر چي متعصب نصراني و په دغه کار ډیر خواشینی او ناراضه سو او ډیر قهر ورغلی مگر یمن ډیر لیري دی، نویې ذو ثعلبه ته وویل: څرنګه چي یمن زموږ څخه ډیر لیري دی نو زه به یو بل حل در پیدا کړم، هغه دا چي زه به د حبشې پر پاچا نجاشي لیک در کړم او نفر به در سره ولېږم چي هغه دي مرسته وکړي ځکه یو خو حبشه و یمن ته نژدې ده او بل نجاشي هم نصراني دی، د ذو ثعلبه هم خوبه سوه، نو قیصر د ذو ثعلبه په ملګرتیا خط او نفر و نجاشي ته ولېږل چي د ذو ثعلبه مرسته وکړه، خط و نجاشي ته ورسېدی نجاشي هم ډیر په قهر سو چي ذونواس د ده د دین خلک وژلي دي.

نجاشي ډیر لوی لښکر چي شمېر یې اویا زرو نفرو ته رسېدی جوړ کړی چي په هغه وختو کي جزیره العرب په دغه اندازه لښکر هیڅ نه ولیدلی، د دې لښکر عمومي مشر او آمر (اریاط) نومېدی خو په لښکر کي یو بل نفر هم سته چي د یوې فرقې مشر دی او نوم یې (أبرهه) دی. (زموږ په قصه کي دغه ابرهه مهم سړی دی په یاد یې لری) لښکر تیار سو او د کبتيو په واسطه په بحر احمر کي تیر سوه څو یمن ته ورسېدل هلته د اهل یمن او د حبشې د لښکر په منځ کي ډیر لوی جنگ شروع سو.

د یمن د لښکر مشر ذونواس دی او د حبشې د لښکر مشر اریاط دی، د جنگ په آخر کي د یمن پاچا ماته و خوړل مگر تسلیم نه سو او وتښتېدی خو حبشیان په پسې وه نه یې پرېږدي، ذونواس د یوې کبتي په واسطه درباب ته داخل سو خو حبشیان یې هلته هم نه پسې پرېږدي څو ذونواس په خپله ځان و وژی او ویل نه غواړم چي د دښمنانو په لاس ووژل سم، اوس نو حبشیان پر یمن مسلط سو او د یمن حاکم اریاط دی چي نجاشي ته تابع دی او د هغه نائب بلل کيږي، اریاط ډیر ظالم سړی و یوازې دا نه چي پر اهل یمن یې ظلم کاوه بلکه پر هغو حبشیانو یې هم ظلم کاوه چي د ده ملګري وه، تر څو خلک د ده له ظلمه ډیر په تنګ او ناراضه سو.

ابرهه چي د اریاط په لښکر کي یو فرقه مشر و په دې ظلم او ستم نه وراضی نویې دننه په لښکر کي د اریاط مخالف نفر پیدا کړل او په اتفاق سره یې د اریاط پر ضد د جنگ اعلان وکړی، اوس د حبشې لښکر پر دوو حصو تقسیم سو، د اریاط او ابرهه لښکرو د جنگ دپاره ځانونه تیار کړه او دوه لښکړه مخ په مخ د جنگ دپاره تیار

او آماده ولاړ دي، په دغه وخت کې ابرهه و ارباط ته نفر ور ولېږي او ويل راسه چې اول زه او ته خبرې سره وکړو يو وار به دواړه بيله اسلحې سره کښېنو او بحث به سره وکړو بنايي بيله جنکه بله د حل لار پيدا کړو، ارباط هم دغه بلنه قبوله کړه نو دوی دواړه د خبرو دپاره بيله اسلحې سره کښېنستل، ابرهه ورته و ويل: زموږ لښکر ټول حبشيان دي که دغه خپل لښکر سره و جنکوو حبش مړه کيږي او د يمن حکم بيرته د يمن خلکو ته پاته کيږي او دا جنگ د حبشې په ضرر تماميږي.

ارباط وويل: مقصد دي څه دی؟ ابرهه وويل: فقط زه او ته به جنگ سره وکړو هر يو چې غالبه سو حکم د هغه دی او هغه د يمن حاکم پاته کيږي، ارباط وويل: خوښه مي ده، نو د لښکرو پرځای دوی دوو يو په يو جنگ سره شروع کړی، اوله حمله يا د توري واری ارباط وکړی هغه خطا سو خو فقط د ابرهه پر پزه توره و منستل او د ابرهه پزه يې ور پرې کړه نو ځکه ابرهه ته (أبرهه أشرم) ويل کيږي، ځکه په عربي کې (أشرم) هغه چا ته ويل کيږي چې پزه يې پرې سوې وي، خو دوهمه حمله يا د توري واری ابرهه وکړی ارباط يې په توره و واهه او ويې وژی، نو د يمن حاکميت ابرهه ته ور پاته سو او ابرهه د يمن پاچا سو، دا خبر د حبشې پاچا نجاشي ته ورسېدی، نجاشي ډير په قهر او غضب سو او ويل: حبشيان څنگه په خپل منځ کې سره جنگيږي او ابرهه څنگه دا جرئت کاوه چې ارباط ووزني؟ نجاشي قسم ياد کړی چې د خپله لښکره سره به يمن ته ځم او د يمن خاوره به تر پښو لاندي کوم او د ابرهه سر به ور خروم.

په هغه وختو کې د سرخړول د ذلت علامه وه نو ځکه د مريانو سرونه به يې همېشه ورخړول / دا خبر ابرهه ته ورسېدی چې نجاشي په قهر سوی دی او زما د ذلت دپاره يې قسم ياد کړی دی، څرنګه چې د ابرهه د نجاشي سره هيڅ په وسه نه وه پوره نو يې خپل سر په خپله و خراوه او د يمن څه خاوره يې په يوه کڅوړه کې واچول، دغه خاوره او خپل وربښتان يې د يوه ليک سره د نفر په لاس نجاشي ته ولېږل، په ليک کې يې نجاشي ته ليکلي وه: زه ستا تابع او ستا خادم يم ما چې ارباط و وژی د هغه سبب دا و چې هغه ظالم و ډير ظلم يې کاوه او خلک يې ستا څخه متنفره يا بېزاره کول، ستا د قسم د آداء کولو دپاره ما خپل سر و خراوه دغه زما وربښتان دي او دغه هم د يمن

خاوره ده د دې دپاره يې تر پښو لاندي کړه چې ستا قسم آداء سي، نجاشي هم راضي سو او ويل: څرنګه چې دى زما تابع دى او زما له امره مخالفت نه کوي نو جنگ ولي ورسره کوم، د نجاشي سره خبره پاى ته ورسېدل.

مګر ابرهه چې د نجاشي نائب بلل کيږي د هغه په زړه کي بيا هم د نجاشي بیره ورسره وه، د دې دپاره چې خپله وفاء او تابع والى نور هم نجاشي ته وښيي نو يې امر وکړ چې په يمن کي يوه ډېره لويه او ښايسته کنيسه جوړه کړي (کنيسه) د نصاراوود عبادت ځاى دى، څرنګه چې نجاشي نصراني او عابد سړى ؤ ابرهه ويل په دې کار به نور هم نجاشي خوښ او راضي کړم، کله چې کنيسه جوړه سوه نو يې د (قليس) نوم پرکښېناوه او نجاشي ته يې حال ولېږي چې په يمن کي مي يوه ډيره لويه کنيسه ستا د عزت او خوشالولو دپاره جوړه کړل او ټول عرب به په دې سره امر او مکلف کړم چې دغي کنيسې ته د عبادت کولو دپاره راځي، بيا يې شا وخوا د عربو قبيلو ته نفر ولېږل چې عرب هم د کنيسې په جوړېدلو خبر او مکلف کړي چې د حج او عبادت دپاره قليس ته راځي.

په دې جمله کي د ده نفر د عربو يوې قبيلې ته ورغله چې هلته (اهل نسي) اوسېدل، اهل نسي څوک وه؟ اود دې نامه څخه مقصد څه ؤ؟
د نسي د لفظ ترجمه تاخير او ځنډول دي، نَسَاء شئ، يعنې: يو شئ يې وځنډاوه، الله ﷻ د سورة التوبه په (۳۷) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾

يعنې: بېشکه چې دغه ځنډول نور هم په کفر کي زياتوالى دى.

نو دغه اهل نسي څوک وه؟ او څه وظيفه يې درلودل؟ د دغو خلکو پېژندل څه نورو معلوماتو ته ضرورت لري هغه داسي: کله چې الله ﷻ ټول عرب د ابراهيم عليه السلام پر دين کړل او په ټولو عربو کي بيله د ابراهيم عليه السلام له دينه بل دين نه ؤ موجود ټول عرب موحدين وه، خو بيا کرار کرار د دين عالمان کمېدل او د دين صحي او اصلي احکام هم ورسره پټېدل په دين کي نور شيان د دين په نامه داځلېدل، خو بيا هم پر دې سر بیره

د ابراهيم عليه السلام د دين څه آثار پاته وه، لکه حج، عمره او څه نور شيان چې د هغې جملې څخه يوه هم د حرامو مياشتو عزت و، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ﴾ [التوبه: ۳۶]

يعني: بېشکه چې د الله ﷻ په نيز په هغه ورځ چې مخکه او آسمانونه يې پيدا کړي دي د مياشتو شمېر د الله ﷻ په کتاب کې دوولس مياشتي دي چې د هغو دوولسو مياشتو څخه څلور مياشتي حرامي دي.

الله ﷻ د خلکو د حساب دپاره دوولس مياشتي پيدا کړي دي چې د هغو مياشتو څخه الله ﷻ د ابراهيم عليه السلام په دين کې په څلورو مياشتو کې جنګ او تجاوز منع کړی دی، دغو څلورو مياشتو ته (أشهر حرم) ويل کيږي، يعني: حرامي مياشتي او هغه څلور حرامي مياشتي دا دي: رجب، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم، اوس نو په دغو څلورو مياشتو کې جنګ او تجاوز حرام او ناروا و.

مګر د خپله ځانه څخه دفاع جائزه او روا وه او په عربو کې چې په دغو حرامو مياشتو کې هر جنګ پېښ سوی دی هغه جنګ ته يې (حرب الفجار) وايه يعني: د فجارانو جنګ، ځکه دا کار د الله ﷻ پر حُرْماتو تجاوز و او دا کار فجارانو کاوه.

د فجار جنګونه پنځه دي يعني: عربو په خپل ټول تاريخ کې په دغو حرامو مياشتو کې پنځه واره جنګونه کړي دي او د فجار په پنځم جنګ کې رسول الله ﷺ هم ګډون يا اشتراک کړی دی، دغه جنګ هغه وخت پېښ سو چې د هوازن قبيلې په حرامو مياشتو کې پر مکه مکرمه حمله وکړه او قریشو د خپل ځان د دفاع دپاره د هغو سره جنګ کاوه او دفاع خو بيا جائزه او روا وه، څرنګه چې دغه جنګ د رسول الله ﷺ تر بعثت او رسالت دمخه و او رسول الله ﷺ هم په عمر کم و نو په دغه جنګ کې يې خپلو اکاګانو ته غشي ورکول په حديث شريف کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايي: ما د فجار په ورځ د هوازن په حمله کې خپلو اکاګانو ته غشي ورکول، نو عربو د ابراهيم عليه السلام د دين سره موافق په دغو څلورو مياشتو کې جنګ او تجاوز نه کاوه.

خوله بله طرفه د عربو ژوند او کاروبار پر جنکو ولاړ و که جنگ نه وای خواره نه وه، یوې قبیلې به پر بلې قبیلې حمله کول د هغو خوراكي مواد، سامانونه او حیوانات به یې په غنیمت اخیستل او بندیان به یې ځني نیول چي هغه بندیان به یې بیا د مریانو پر قسم خرڅول، دغه جنگونه د دوی ژوند، تجارت او کاروبار و، د ځنگله قانون و، هر زورور به کمزوره خوړی، بيله جنگه د دوی ژوند په لوږه او مسکنت تېرېدی، څرنګه چي په دیني لحاظ په دغو څلورو میاشتو کي پر دوی جنگ منعه و او دوی بيله جنگه ژوند نه سواي کولای، خوبیا هم رجب یوازي یوه میاشت وه دوی د جنگ څخه صبر کولای سواي مګر هغه نوري درې میاشتي ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم سره پسې وې دغه درې میاشتي جنگ نه کول دوی ته سخت تمامېدل، نو یې د دغه مشکل د حل دپاره یوه لاروسنجول چي هغه د حل لار داسي وه:

عربو یوه قبيله وټاکل او هغې قبیلې ته یې د میاشتو د اړولو واک او اختیار ورکړی. یعنی: دغه قبيله کولای سي چي یوه میاشت په بله میاشت سره واړوي، مثلاً دوی کولای سواي چي د محرم میاشت چي جنگ پکښي حرام دی صفره و بولي نو جنگ جائز او روا سو او بیا د صفري میاشت د محرم میاشت و بولي یعنی: حلاله میاشت و حرامی ته واړوي او بیا د هغې پر ځای هغه حلاله میاشت حرامه کړي، خو دغه د میاشتو اړول یوازي (أهل نسی) کولای سواي دا د بل چا کار نه و.

(اوس چي مواهل نسی وپېژندل، بیرته به هغه خپلي قصې ته را سو)

کله چي د ابرهه امر دغه د اهل نسی قبیلې ته ورغلی چي تاسي به د حج او عبادت دپاره (قُلیس) ته راځی، یعنی: هغه کنیسې ته چي ابرهه په یمن کي جوړه کړې ده، دغي قبیلې سره وویل: ابرهه قُلیس جوړ کړی او غواړي چي دغه قُلیس د کعبې شریفې په عوض د خلکو د حج او عبادت ځای وګرځوي خو دا کار هیڅ امکان نه لري.

نو د دغه اهل نسی څخه یو نفر یمن ته ولاړ او قُلیس ته ور ننوتی په هر قسم سره چي و یو فارغه وخت یې پیدا کړی او په قُلیس کي یې انساني ضرورت آداء کړی یعنی: ګنګي او مرداري یې پکښي وکړه، په هغه مرداري سره یې د قُلیس ټول دېوالونه ولړل ټوله کنیسه یې مرداره کړه او سړی وټبتېدی، دا خبر شا وخوا نشر سو او په خپله ابرهه

راغلی دغه بنايسته منظره يې وليدل، ډير قهر ورغلی او ويل: دا کار چا کړی دی؟ خلکو وويل: دا کار د اهل نسی د قبیلې څخه یوه نفر کړی دی چې دغه قبيله د کعبې شریفې ډير عزت کوي، ابرهه چې کعبه يې نه پيژندل ويل: کعبه څه شي ده؟ خلکو ويل: کعبه یوه د ډبرو خونه ده چې ټول عرب او نور خلک د حج دپاره ورته راځي، د يمن خلکو د کعبې شریفې په باره کې ابرهه ته نور معلومات هم ورکړل، ابرهه ته دا معلومه سوه چې ترڅو کعبه شریفه موجوده وي د ده قلیس ته څوک د حج او عبادت دپاره نه ورځي نو یې د کعبې شریفې د نړولو نیت او اراده وکړه چې باید کعبه ونړوم.

د فیل کال او د اصحاب الفیل قصه

اوس نو ابرهه د کعبې شریفې د نړولو دپاره د یوه لوی لښکر د جوړولو امر وکړی وایي غواړم چې کعبه ونړوم، لښکر تیار او آماده سو ابرهه د لښکره سره له یمنه د مکې مکرمې پر طرف رهي سو او خپل زوی یې د ځان نایب او د یمن حاکم پرېښاوه، ابرهه په خپل لښکر کې پر نورو فیلا نوسر بهر یو بل ډیر لوی فیل هم را رهي کړی چې پر دغه فیل یې د محمود نوم ایښی ؤ او دا یې اراده وه چې په دغه فیل سره به کعبه نړوم، په لار کې د عربو قبیلې د ابرهه مخ ته را ووتلې غواړي چې دی له دغه کاره څخه منعه کړي ځکه د عربو قبیلې د ده تر حکم نه وې لاندي.

د عربو د مشرانو څخه یوه مشر چې نوم یې ذونفر ؤ یو لښکر جوړ کړی او د جنگ دپاره د ابرهه مخ ته ورووتی خود ذونفر لښکر دومره نه ؤ چې د ابرهه سره وجنگیږي نو خود د ذونفر قبیلې ماته وخوړل او په خپله ذونفر اسیر ونيول سو نو ابرهه دی هم د خپله لښکره سره را رهي کړی، بیا په لار کې د خثعم قبیلې ته دا خبر ورسېدی چې ابرهه غواړي کعبه شریفه ونړوي، دوی هم لښکر جوړ کړی چې مشر یې نفیل ابن حبیب ؤ خو تر لږ جنگ وروسته دې قبیلې هم ماته وخوړل او نفیل هم اسیر ونيول سو خیر ابرهه طائف ته ورسېدی، اهل طائف چې د ثقیف قبيله وه د ابرهه څخه وېرېدل چې خلک به مو ووژل سي او طائف به په خرابه بدل کړل سي، نو یې ابرهه ته نفر ور ولېږل چې موږ په دې موضوع کې هیڅ دخل نه لرو که ته کعبه نړوي ويې

نړوه او د دې دپاره چې دا درته ثابتې سې چې مورې بې طرفه یو او ستا په کار کار نه لرو یو نفر به هم در سره ملگری کړو چې تا ته لار در ښيي او کعبې ته دي ورسوي، د طائف د خلکو څخه یو نفر چې نوم یې دُورغال ؤ په خپله خوښه د ابرهه ملگری سو چې د ده لښکر ته لار ور ښيي، نور عرب کله په دې راضي وه او هیڅوک داسې نه وه چې د کعبې شریفې د نړوونکو سره دي کومک وکړي یا دي لار ور ښيي خو دا یو لوی خیانت ؤ چې دُورغال وکړی، دُورغال د ابرهه سره ملگری سو او د مکې مکرې لار ور ښيي کله چې دوی مکې مکرې ته نژدې سوه دُورغال په لار کې مړ سو او هلته د مکې مکرې او طائف په منځ کې ښخ کړل سو او د ده قبر د عربو دپاره د ډبرو وپشتلو ځای وگرځېدی یعنې: هر وخت چې به عرب دلته تېرېدل د ده قبر به یې په ډبرو وپشتی او ویل به یې: دا د خپل قوم خائن دی. حتی که عرب تر اوسه پوري د یوه خائن دپاره مثال را وړي نو وایي: فلانی دُورغال دی چې خپل قوم ته یې خیانت وکړی او د ښمن ته یې لار ور ښوول.

زه نه پوهېږم چې نن ورځ به په موزې مسلمانانو کې هم د دُورغال پر قسم داسې خائنان موجود وي چې د څو پیسو د گټلو دپاره دي دښمن ته د مسلمانانو د وژلو او نیولو لارې چارې ور ښيي که یا؟ که دغسې کسان پیدا سي یواځې دا نه چې قبر یې باید په ډبرو وپشتل سي بلکه... نوره سزاء به یې تاسې ته پرېږدم.

ابرهه د مکې مکرې اطرافو ته ورسېدی او هلته د مکې مکرې ساربانانو د قریشو اوبنان څارل، د ابرهه لښکر دغه اوبنان واخیستل او خپل د لښکر ځای ته یې بوتله، په دغو اوبنانو کې (۲۰۰) اوبنان د عبدالمطلب وه چې دغه عبدالمطلب زموږ د پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ نیکه دی او په دغه وخت کې عبدالمطلب د مکې مکرې عمومي مشر او رئیس ؤ.

دغه اخبار مکې مکرې ته ورسېدل چې ابرهه راغلی دی غواړي چې کعبه شریفه ونړوي او د قریشو اوبنان یې هم بوتله، عبدالمطلب ورغلی غواړي چې د ابرهه سره ویني خو ابرهه انکار وکړی ویل: نه غواړم چې په عربو کې د هیچا سره وینم، عبدالمطلب و هغه دُورغال ته ورغلی چې د ابرهه سره بندي ؤ او ویل: کومه داسې لار

او طريقه نسته چې زه د دغه پاچا سره و وينم؟ ذو نفر و ويل: لکه څرنګه چې ته مي وينې زه بندي يم خو بيا هم (اُنيس) چې د دغه محمود نومي فيل فيلوان او تربيه کونکی دی او ابرهه ته نژدې دی د هغه سره پيژنم.

هغه وخت فيلوانانو د پاچهانو په حضور دومره قدر او عزت درلود لکه نن ورځ چې د جنگي طيارو د ښه او تکره پيلوټ قدرسته.

نو ذو نفر و ويل: زما او د دغه (اُنيس) فيلوان په لار کې څه تعلق او شناخت پيدا سوی دی که دي خوښه وي زه به دغه انيس ته و وایم چې ابرهه ته دي ور ولي، د عبدالمطلب خوښه سوه او ويل: ښه دی ته ورته و وایه، ذو نفر و اُنيس ته و ويل: دغه عبدالمطلب د قريشو د قبيلې لوی سردار او رئيس دی که دي د خبرو دپاره د ابرهه سره مخامخ کړی احسان به دي وي، اُنيس يې واسطه سو او ابرهه هم عبدالمطلب ته د ملاقات اجازه ورکړه، عبدالمطلب چې ډير ښايسته او د دبدبې خاوند و هيبت يې درلود هر چا چې به وليدی بېله اختياره د ده عزت ځني کېدی، نو کله چې دی د ابرهه مجلس ته ور داخل سو او ولويدلو سره د ابرهه په زړه کې د عبدالمطلب عزت او هيبت پيدا سو، لوړ او عزتمن شخص ورته معلوم سو.

ابرهه پر يوه خاص او مخصوص تخت کښېستی، کله چې يې عبدالمطلب وليدی زړه يې ورته و ويل چې عبدالمطلب هم پر دغه تخت ور سره کښېنوي خو د نورو حبشيانو څخه وشرمېدی نو ابرهه د خپل تخت څخه را کښته سو او د عبدالمطلب د عزت دپاره د ده سره پر مخکې کښېستی او پوښتنه يې ځني وکړه چې څنګه او څه لره راغلی يې؟ عبدالمطلب و ويل: ستا عسکرو زموږ اوبان بېولي دي او په هغه جمله کې زما هم (۲۰۰) اوبان سته زه راغلم چې دغه زموږ حيوانات بيرته موږ ته را کړي، د دې خبرې په اورېدلو سره ابرهه ته ډير قهر ورغلی او ويل: کله چې ما ته وليدې ته مي تر دې لوی او لوړ وبللې، ستا عزت مي وکړی حتی ستا د عزت دپاره پر مخکې در سره کښېستم خو تا چې خبرې شروع کړې فقط اوبان غواړې، ما دا فکر کاوه چې ته به د کعبې په باره کې زما سره خبرې وکړې، هغه کعبه چې ته او ستا قوم يې عبادت کوی او معززه يې بولی د الله ﷻ کور يې بولی، ما فکر کاوه چې ته به

و وايې: دغه كعبه مه نړوه مگر ته وايې زموږ اوشان را كړه، عبدالمطلب ورته وويل: يا ابرهه! زه د اوشانو خاوند يم دغه د دنيا مال دی چې زه حكم پر لرم او تصرف پكښي كوم مگر كعبه! هغه خپل ځان ته مالک لري او خپل مالک يې ساتي، د كعبې په باره كې ته پوه سه او كار دي كه دا د الله ﷻ كور و هغه الله ﷻ يې ساتي، ابرهه ته دا خبره عجبه ښكاره سوه او امر يې وكړی چې د قریشو اوشان بيرته وركړی، بيا يې عبدالمطلب ته وويل: موږ د دې دپاره نه يوراغلي چې تا او ستا قوم ته آزار درو رسوو زموږ كار د دغې خونې سره دی غواړو چې دغه خونه و نړوو كه ته د ځان او ستا د قوم دپاره نجات غواړې نو تاسي د مكې څخه ووزی چې زموږ له آزاره وساتل سي، كله چې موږ دغه خونه ونړول بيا تاسي بير ته مكې ته راسی.

خير عبدالمطلب د ابرهه څخه رهي سو او مكې مكرمې ته ولاړی، د مكې مكرمې خلك يې امر كړل چې د مكې څخه ووزي، د مكې مكرمې خلك هم د ښار او خپلو كورو څخه ووتل او پر هغه نژدې غرو ورته كښنستل د هغه ځای څخه ورته گوري چې څه پښيري، د مكې مكرمې ښار د خلكو څخه خالي پاته سو.

په هغه معينه ورځ چې ابرهه ټاكلې وه د ابرهه په امر د حبشيانو لښكر سره د فيله د كعبې شريفې پر طرف حركت وكړی غواړي چې كعبه شريفه ونړوي، فيل سره د لښكره د كعبې شريفې طرف ته رهي دي او د مكې مكرمې خلك د غرو څخه ورته گوري، كله چې فيل او لښكر تر مزدلفې تيرسوه دلته يوه شبله ده چې (وادي مجسر) ورته ويل كيږي او تر دغه شېلې وروسته مټي شروع كيږي، يعني: دغه شبله د مټي او مزدلفې په منځ كې واقع ده، فيل او لښكر چې دغې شېلې ته ورسيدل په دغه وخت كې هغه نُفيل ابن حبيب چې د ابرهه سره بندي و ځان خلاص كړی او په حُغستا د فيل و طرف ته ورغلی د فيل په غوږ وڅرېدی او پر ناري يې كړه: پرېوزه محموده! پرېوزه، دا د الله ﷻ كور دی، فيل هم زنگون كت كړی او پرېوتی، دلته نو د ابرهه نفر راغله چې فيل ولاړ كې خو فيل چې هر څه ولاړوي نه ولاړېږي، كسوي يې، وهي يې فيل حركت نه كوي، څو هغه انيس فيلوان راغلی د فيل مخ يې بل طرف ته واړاوه فيل ولاړ سو او ځي، فيل چپه او راسته طرف ته، د شا پر طرف، هر طرف ته چې دوی وغواړي

ځي، خو مخ پر کعبه شريفه هيڅ حرکت نه کوي، خلک په تعجب کي دي دوی په فيل مشغوله دي مخ يې يوه طرف او بل طرف ته اړوي چي هلته ليري په آسمان کي د مرغانو سپلونه را بنکاره سول چي د آسمان مخ يې ټول نيولی دی، خلک په تعجب کي سوه چي دا څه شي دي؟ کله چي را نژدې سوه معلوم سول چي دا کوچني کوچني مرغان دي، دغه مرغان دومره کوچني وه لکه چوغکي، لوی او غټ مرغان نه دي او د هر مرغه سره درې د خټو څخه جوړي سوي لوتي يا ډبري ورسره دي دغه ډبري دومره کوچني کوچني وې لکه د نخودو يا ماشو دانې، هر مرغه يوه ډبره په مشوکه کي نيولې ده او دوی ډبري يې په پښو کي نيولي دي، کله چي دغه مرغان د ابرهه لښکر ته را ورسېدل نو يې د ډبرو په ویشلو شروع وکړه، د دغه لښکر څخه چي هر يوه ته ډبره ور ورسېږي سبحان الله! لکه يو ميکروبي مرض چي يې بدن ته داخل سي غوښي يې توييږي، ويلېږي او لوبږي ترڅو چي مړ به سو، د ابرهه د لښکر افراد يوه بل پسي وژل کېده، ابرهه چي دا حال وليدی په غنستا سو غواړي چي وتبتي مگر د الهي لښکر څخه خلاصيدل نسته الله ﷻ پر ده يو مرض مسلطه کړی چي د هغه په واسطه يې د لاس گوتي و لوېدې او ډنگرېدی، يمن ته په داسي حال کي ورسېدی چي دومره سوی و لکه يو چيچي او هلته مړ او هلاک سو.

دغه واقعه د محرم په مياشت کي پېښه سوه چي د رسول الله ﷺ تر مبارک ميلاد پنځوس ورځي د مخه وه، دغه د فيل او ابابيل واقعه الله ﷻ په قرآن کریم کي مور ته بيان کړې ده او په سورة الفيل کي فرمايي:

﴿الْمَ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ ﴿١﴾ أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ ﴿٢﴾ وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ﴿٣﴾ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ﴿٤﴾ فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ مَّأْكُولٍ ﴿٥﴾﴾

دغه واقعه د الله ﷻ د قدرت معجزه وه، د دې واقعي خبر د هغه وخت په متمدینو او لویو مملکتو کي لکه فارس او روم نشر سو ځکه ابرهه د نجاشي له طرفه په يمن کي والي او نائب و او حبشي بيا د روم د حکومت سره ټينگ او نژدې تعلقات درلودل، نور روم د حبشي د لاري په دغه واقعه خبر سو او فارس چي هميشه به يې

د روم او د هغه د حلفاوو يا متعاهدینو خبرونه د جاسوسی د لاري لاس ته را وړل او هغو ته به هميشه په خزه کي ناست وه دا خبر ور ورسېدی او د هغه وخت د مخکي د مخ هغه لوی او پر مخ تللي مملکتونه هم دغه دوه وه، نو دغه واقعي ټول عالم خان ته متوجه کړی او عالم يې د بيت الله په شرف پوه او خبر کړی، عالم ته دا معلومه سوه چي الله ﷺ دغه حای مقدس کړی دی لکه دا چي د دغه حای څخه د رسول الله ﷺ د راتگ مقدمه وه او عالم ته يې دا ور بشکاره کړه که د دغه حای د أهله څخه يو څوک د نبوت دعوه وکړي دا به عيناً هغه شی وي چي د دغي واقعي تقاضاء او غوښتنه ده او د دغه حای څخه به د نبي را وتل د دغه پټ حکمت تفسير او بيان وي چي الله ﷺ ولي د مکې مکرمې مشرکان د هغه وخت پر اهل ايمان چي نصارا وه په داسي طريقه کاميابه کړل چي د اسبابو تر قدرت لوړه خبره وه، تاسي پوهېږی چي د ابرهه لښکر څو نفره ؤ؟ شپېته زره نفره د ابرهه د لښکر تعداد او شمېر ؤ او دغه ټول لښکر په کوچنيو مرغانو هلاک کړل سو، نو خود دغه واقعه د دغه حای څخه د نبي در را وتلو مقدمه وه.

سبحان الله! الله ﷺ د کعبې شريفي ظاهري بناء د ابرهه د لښکره په کوچنيو مرغانو وساتل او د کعبې شريفي باطني او روحاني عظمت يې د رسول الله ﷺ په مبارک ميلاد سره وروساتی چي د بت پرستانو د بتانو څخه يې پاکه او خالي کړه. د دغې واقعي په ليدلو سره نور هم د عربو په زړوکي د کعبې شريفي عزت زيات سو.

څرنگه چي عربو جنتري نه درلودل نو دوی به د يوې لويې واقعي په پېښېدلو سره خپل تاريخونه پيژندل يا بيانول، مثلاً داسي به ويل کېده: فلانئ کار د حرب الفجار د مخه يا وروسته پېښ سو، د غسي يوه لويه واقعه چي به د دوی په ژوند کي پېښه سوې وه په هغه سره به يې نور تاريخونه ښوول، نو دغه د فيل واقعه هم د عربو دپاره تاريخ وگرځېدی، مثلاً داسي به يې ويل: فلانئ کار د فيل تر کال يو کال د مخه وسو، يا فلانئ کار د فيل تر کال دوه کاله وروسته وسو.

اصلاً د دنيا ټول تاريخونه همدا سي دي چي په يوه لويه واقعه سره شروع کېږي، مثلاً ميلادي تاريخ د حضرت عيسى عليه السلام په زېږېدلو سره شروع سوی دی او زموږ مسلمانانو تاريخ هغه چي هجري تاريخ ورته ويل کېږي د رسول الله ﷺ په هجرت

سره شروع سوی دی، زموږ په وطن کې به هم داسې ویل کېدل: فلانئ کار د وېاء په کال وسو، یا فلانئ کار د بلوا په کال وسو، د سکاوی په کال یا د ترکي په کال داسې وسوه، مقصد دا چې د فیل کال هم د عربو دپاره تاریخ وگرځېدی او رسول الله ﷺ د فیل په کال او د فیل تر واقعي پنځوس ورځې وروسته دنیا ته تشریف را وړی دی.

یمن ته د فارس یا فارسیانو دا خپلېدل:

اوس خوا ابرهه مړ سو مگر بیا هم د یمن حکم د حبشیانو په لاس کې و ځکه ابرهه خپل زوی چې (یکسوم) نومېدی په یمن کې د خپل ځان پر ځای پاچا ګرځولی و او تر یکسوم وروسته د ابرهه بل زوی چې (مسروق) نومېدی د یمن پاچا سو، د مسروق په وختو کې یو نفر پیدا سو چې عرب او د یمن د اصلي اوسېدونکو څخه و، یوازي دا نه چې عرب و بلکه د ربیع بن نصر د اولادې څخه هم و، هغه ربیع چې زموږ په قصه کې د یمن اول پاچا و هغه چې خوب یې لیدلی و، د دغه یمني عرب نوم (سیف بن ذی یزن) و، دغه سیف چې اصلي عرب او د پخواني پاچا ربیع د کورنۍ څخه هم و همیشه به په فکر کې و چې د یمن د اصلي عربو حکم د حبشیانو په لاس کې دی او دغه تجاوز ګرانو څنګه د عربو مخکه په خپل قدرت کې را وستلې ده او د ده د نیکه ګانو پاچهي یې غصب کړې ده، نو یې نیت وکړی چې داسې یو کار وکړي چې د حبشیانو څخه بیرته پاچهي واخلي مګر د ده په خپله د حبشیانو سره هېڅ په وسه نه وه پوره نو همېشه به په فکر کې و او په چاره پسي ګرځېدی څو دې نتیجې ته ورسیدی چې دئ باید د روم د پاچا قیصر څخه مرسته وغواړي، د دغه مقصد دپاره شام ته ولاړی او د قیصر ملاقات ته ورغلی، قیصر چې د ده غوښتنه واورېدل د ده یې سوږ هرکلی وکړی او د مرستي وعده یې نه ور سره وکړه، دا ځکه چې قیصر نصراني و او حبشیان هم نصارا وه، قیصر نه غوښتل چې د نصاراوو په مقابل کې د اهل یمن مرسته وکړي، کله چې سیف ولیدل چې د قیصر څخه یې شئ لاس ته نه ورځي نو یې فکر وکړی چې د یوه عرب پاچا څخه مرسته وغواړي، په دغه وخت کې یې نعمان بن منذر چې په عراق کې قدرتمن پاچا و ور په یاد سو او دغه پاچا هم د (ربیع بن نصر)

د اولادې څخه ؤ، هغه ربیع بن نصر چې خوب یې لیدلی ؤ او خپله پاچهي او اولاده یې د یمن څخه عراق ته نقل کړي وه، د سیف بن ذی یزن په فکر کې دغه نعمان بن منذر پاچا ور وگرځېدی او د روم څخه مخ پر عراق رهي سو څو نعمان بن منذر پاچا ته ورغلی او هغه ته یې خپل او د یمن حال و وایه، نعمان بن منذر ورته وویل: د حبشيانو حکومت ډیر قوي دی او زما زور نه په رسیږي خو که ستا خوښه وي د حل یوه بله لار سته، هغه دا چې زه په کال کې یو وار کسری ته چې د فارس پاچا دی ورځم او د هغه په حضور مشرفه کېږم که ستا خوښه وي ته دلې زما سره و اوسېږه کله چې زما د تگ وخت راغلی ته به هم زما سره د کسری ملاقات ته ولاړ سې او هلته به کسری ته خپله غوښتنه او شکایت بیان کړې، سیف بن ذی یزن چې بله لار او چاره نه درلود ویل: ښه دی، سیف دلته په حیره کې د نعمان بن منذر پاچا سره تر هغو پاته سو چې د هغه د تگ وخت راغلی، بیانو نعمان بن منذر سیف هم د ځان ملگری کړی او فارس ته د کسری د ملاقات دپاره ولاړل.

اوس به د کسری د دربار او مجلس شکل او عادت درته بیان سي:

کله چې به خلک هغه سالون ته ور داخل سوه کوم چې د کسری ملاقات پکښي کېدی خلک به په ولاړي ولاړ وه نه به کښېنستل او پر هغه ځای چې کسری کښېنستی د هغه مخ ته پرده وه او هغه ځای نسبت دغه نور سالون ته لوړ ؤ، پر دغه لوړ ځای بیا د کسری تخت چې په رنگارنگ جواهراتو ښایسته سوی ؤ پروت ؤ او پر دغه تخت سر بېره د سرو زرو د پاچهي تاج څرېدی چې دغه تاج تر اندازې زیات لوی ؤ، ویل کیږي چې د دغه تاج وزن (۹۰) کېلو ؤ او دغه تاج د سرو زرو په ځنځیرانو لوړ په چت پوري تړل سوی ؤ، تر دغه تاج لاندې د کسری تخت او د ناستي ځای ؤ، د ده او د خلکو په منځ کې پرده وه دغه پرده به تر هغو نه ایسته کېدل ترڅو چې کسری به راغلی او پر هغه خپل خاص د جواهراتو پر تخت به کښېنستی هغه تاج چې د دروند والي په سبب ده پر سر نه سواي ایښوولای نو به دی تر هغه لاندې کښېنستی او هغه به یې پر سر برابر کړی بیا به هغه پرده چې د کسری او د خلکو په منځ کې وه کش کړل سوه خلک خو به په ولاړي ولاړ وه، خو کله چې به خلکو د کسری دغه عجیب او

شانداره شکل او منظر ولیدی نو به ټولو سجده ورته وکړه (العیاذ باللہ) حتی پاچهان هم سجده ورته کول، دغه نعمان بن منذر هم سجده ورته کول.

اوس نو سیف بن ذی یزن په دغه مجلس کې د کسری د ملاقات په انتظار ولاړ دی خو چې پرده پورته سوه او ټول خلک پر سجده پر بوتل بېله سیف څخه، ده سجده و نه کړه فقط سر یې وښوراه، کسری ته ډیر قهر ورغلی ویل: دا احمق څوک دی چې ما ته سجده نه کوي؟ سبحان الله! کبر او غرور د انسان څخه هر څه هېروي، که یو څه فکر وکړو آیا هغه څوک چې خواړه خوري او بیا د هغو د ایستلو ضرورت ورته پېښېږي د دې وړ او لایق دی چې عبادت دي یې وسي؟ یا دي هغه رب او اله وبلل سي؟

خیر فوراً سیف ورته را وستل سو کسری وویل: ولي دي سجده و نه کړه؟ سیف وویل: هغه غمونه چې زما سره سته هغو د کسری د سجدې څخه مشغوله کړم، کسری و ویل: څه غمونه لري؟ ده خپل بیان ورته وکړی چې حبشیانو د یمن مخکه اشغال کړي ده، د ده د پلرو او نیکه گانو ملک او پاچهي یې ځني غصب کړي دي زه راغلی يم او ستا څخه مرسته غواړم چې یمن د حبشیانو څخه را خلاص کړي، کسری خپلو مشاورینو او وزیرانو ته مخ ورواړاه او ویل: څه وایاست؟ هغو ورته وویل: دا یې موږ یمن د حبشي څخه خلاص کړی او ده ته مو ورسلیم کړی نو موږ څه فایده وکړه؟ د عزبو په مخکه کې کوم د فایده شئ نسته چې موږ د هغه دپاره د کسری لښکر یمن ته ولیږو، کله چې زموږ گټه او فایده نه وي نو د لښکر لېږل یې فایده دي، تر دې مشورې وروسته کسری د سیف د مرستي او کومک کولو څخه انکار وکړی.

نن ورځ هم د دنیا د لویو او قوي مملکتو دا قانون او عادت دی: په کوم ملک کې چې خپلي خاصي گټې او فایده و نه لري هغه ښه و نه څیړي حساب ورته و نه کړي هیڅکله خپل عسکر او فوجونه هلته نه لیږي، خودا چې ځیني کسان د هغو په هدف او مقصد نه پوهیږي یا ځان نه پوهوي دا د هغو جهالت دی، که نه هیڅوک خپل عسکر د بل په ملک کې زما او ستا دپاره نه وژني.

خیر: څرنگه چې کسری پاچا ؤ او نه یې غوښتل چې څوک په خالي لاس پرېږدي نویې امر وکړی چې ده ته د سپینو زرو لس زره درهمه او یوه ښه جوړه کالي

ورکړی، فوراً دا پیسې او کالي ورکړل سوه، مگر سيف د دې دپاره نه و راغلی چې پیسې واخلي بلکه هغه د یمن پاچهې غوښتل، کله چې سيف د کسري له قصره ووتی د دغه ورکړل سوو پیسو په وپشلو یې شروع وکړه خلک پر راټول دي او دی پیسې ورکوي، دا خبر کسري ته ورسېدی چې هغه نفر پیسې و نورو خلکو ته ورکوي کسري و ویل: دا ځوان د یوه حاله خالي نه دی بیرته یې را ولی، سيف چې یې را وستی کسري ویل: ولي؟ ما تا ته هدیه درکړه او تا هغه خلکو ته تقسیم کړه د دې سبب څه دی؟ سيف و ویل: ای شاهنشاه! زه د سرو او سپینو زرو سره علاقه نه لرم زه د داسي مخکي څخه راغلی يم چې غرونه یې سره او سپین زر دي (اصلاً ده په دغه خبره سره غوښته چې په کسري کي طمعه پیدا کړي اود ده مرسته وکړي) نو ویل زه د بل غرض دپاره راغلی وم زما زر نه دي په کار، په دغه خبره سره په کسري کي هم طمعه پیدا سوه بیا یې د مشاورینو سره مشوره وکړه هغو ورته و ویل: موږ خو تر اوسه پوري نه و خبر چې په یمن کي سره او سپین زرسته دا نوی خبر دی، کسري و ویل: تاسي نه ولیدی چې دراهم یې خلکو ته ور غورځول؟ دا د دې علامه ده چې دی دراهمو یا پیسو ته اړ او محتاجه نه دی، اوس نو کسري او د ده مشاورین په تردد کي دي چې د سيف مرسته او کومک وکړي که یا؟ هلته خو په دوی کي طمعه هم پیدا سوې ده، په آخر کي یې پر دې فیصله وکړه چې موږ په بندیخانو کي داسي خلک لرو چې پر هغود وژلو امر سوی دی چې باید اعدام کړل سي دغه خلک به را وباسو او لښکر به ځني جوړ کړو د سيف بن ذي یزن سره به یې ولېږو، که دوی پر حبشه کامیابه سوه یمن ستا سو او که مړه سول دا هغه شی دی چې موږ یې د هغو دپاره غواړو، کسري و ویل: دا ښه فکر دی نو یې د بندیخانو څخه داسي خلک را ټول کړه چې د وژلو امر پر سوی و، په دغو خلکو کي غله، مجرمان، قاتلان او سیاسي بندیان موجود وه، د دغو ټولو نفرو شمیر اتو سوو نفرو ته ورسېدی کسري د خپل لښکر د مشرانو څخه یو نفر چې نوم یې (أخرز) و د دغه لښکر مشر مقرره کړی.

نن ورځ هم استعماري حکومتونه د نورو ملکود نیولو او جنگو دپاره هغه کسان (که نارینه وي که ښځي) لیږي چې بې موره او بې پلاره وي يعني د زنا د لاري پیدا

سوي وي او بيا يې دوی اول په مرستونو کي او بيا په عسکري فرقو کي د جنگ د پاره وروزي، نو د هغو په وژل کېدلو د دغه استعماري ملک هيڅ باک او پروا نه کېږي.

آخر ز په جنگ پوه، قوي او تجربه کاره سړی ؤ، د دغو اتو سوو نفرو څخه يې لښکر جوړ کړی او د سيف بن ذي يزن په ملگرتيا يمن ته رهي سو، دغه نفر په اتو کښتيو کي سپاره سوه، اول فُرات ته ور داخل سوه او بيا خليج العرب ته او بيا بحر العرب ته ترڅو چي عدن ته ورسيدل، هلته حبشيانو ته هم دا خبر ورسيدی چي د کسری لښکر را رهي دی هغو هم د لښکر په جوړولو شروع وکړه، سيف بن ذي يزن هم په يمن کي د خپلو طرفدارانو چي عرب وه او د حبشيانو په حکم نه وه راضي په را ټولولو شروع وکړه چي د دغه فارسيانو د لښکر مرسته وکړي، خو په آخر کي د دغو دوو لښکرو په منځ کي جنگ شروع سو چي يو د حبشې لښکر ؤ او بل د فارسيانو او يمني عربو لښکر ؤ.

د حبشې د لښکر مشر په خپله مسروق د يمن پاچا ؤ او د فارسيانو د لښکر مشر آخر ز ؤ، آخر ز ډير قوي او شديد سړی ؤ ويل کېږي: د ده غشی او ليندی د ډير قوت په سبب بېله ده څخه بل چا نه سواي استعمالولای، اوس چي جنگ شروع دی آخر ز ولاړ دی د جنگ حالاتو ته گوري او څارنه يې کوي د جنگ نقشه جوړوي، آخر ز پوښتنه وکړه ويل: د حبشيانو پاچا پيژنی؟ سيف ويل هو هغه سړی وينې چي وربښمين کالي يې اغوستي دي پر فيل سپور دی او پر تندي يې سور ياقوت دی؟ آخر ز ويل هو، سيف ويل: دغه نفر يې پاچا دی، آخر ز ويل: اوس يې پر پرده تر څو چي له فيله کښته کېږي، بيا آخر ز ته وويل سوه چي د فيل څخه کښته سو پر آس سپور سو، ويل اوس يې هم پر پرده څه وخت وروسته آخر ز ته وويل سوه چي اوس پر غاڼه يا قچره سپور سو، ويل: ها د خره پر لور؟ اوس يې حال گوري، آخر ز د خپل لښکر شا ته ولاړ ؤ د هغه ځايه څخه يې غشی ورته برابر کړی مسروق يې د دوو سترگو په منځ کي هغه د ياقوت پر ځای وويستی او غشی د مسروق د سر تر هغه بل طرف ووتی، د ابرهه زوی مسروق و وژل سو او د ده په مرگ د حبشې لښکر ماته وخوړل او د فارسيانو لښکر پر يمن مسلط سو، کله چي فارسيان کاميابه سوه نو يې د يمن حکومت او اختيار سيف بن ذي يزن ته ور نه کړی بلکه دوی په خپله حکومت جوړ کړی او

سيف په نامه سره پاچا ؤ، او دغه خبره تر اوسه پوري په يمن کي متل ده چي وايي:
دا غوټه د سيف بن ذي يزن غوټه ده خلاصدل نه لري.

د يمن د خلکو دا عادت ؤ کله چي به دوی ته داخلي مشکلات پېښ سوه نو به يې د خارجيانو څخه کومک و غوښتی خو کله چي به هغه خارجيان راغله د دوی مشکل به تر هغه اول هم زيات سو، هو د يمن خلک اوس د حبشي له حکومته څخه خلاص سوه مگر د فارسيانو تر تسلط لاندې سوه.

بيا نو کسرای د خپله طرفه يو والي پر يمن مقرره کړی چي نوم يې مُرْزبان ؤ، کله چي مُرْزبان مړ سو بيا د هغه زوی تُوْبُو جان د يمن والي مقرره سو، څه موده وروسته د کسرای له طرفه دغه تُوْبُو جان ايسته سو او د هغه پر ځای يې باذان د يمن والي مقرره کړی چي د يمن دغه واليان ټول فارسيان او کسرای ته تابع وه.

اسلام ته د يمن د خلکو دا خپلېدل

د رسول اکرم محمد مصطفیٰ ﷺ بعثت او د نبوت شهرت په هغه وخت کي وه چي د يمن حاکم باذان ؤ چي هغه قصه داسي ده:

په دغه وخت کي چي د کسرای له طرفه باذان پر يمن والي ؤ رسول الله ﷺ د فارس پاچا کسرای ته يولیک يا رساله ولېږل چي اسلام ته يې دعوتاوه، خو کسرای بيله دې څخه چي د رسول الله ﷺ لیک ووايي هغه يې څيري او ټوک ټوک کړی او د قاصد په باره کي يې د وژلو اړاده وکړه، کله چي رسول الله ﷺ ته د کسرای او د هغه د دغه ناوړه عمل خبر ورسېدی نور رسول الله ﷺ وفرمايل: ده زما لیک ټوک ټوک کړی الله ﷻ دي د ده پاچهي ټوک ټوک کړي.

کسرای چي د رسول الله ﷺ د لیک په ليدلو او اورېدلو سره په قهر سوی ؤ نو يې وويل: دا څوک دی؟ يو صحرايي عرب غواړي چي زه د ده متابعت وکړم؟ د کسرای متکبر دماغ هيڅکله دا نه قبلول، د دې مثال د مغورو او متکبر کسرای دپاره داسي ؤ لکه نن ورځ چي په يوه ډيره ليري صحراء کي يو کوچنی کلی واقع وي او د دغه کلي يو نفر د امریکا د حکومته څخه و غواړي چي د ده د دين متابعت دي وکړي.

کسری هم په هغه وخت کې د مخکې د مخ لوی پاچا و او دا خبره ډیره عجب و ورته ښکاره سوه، دې موضوع ته یې په ډیره سپکه وکتل نو یې د سرور کائنات رسول الله ﷺ د نیولو او راوستلو دپاره لښکر و نه لېږي بلکه د یمن والي باذان ته یې حال ولېږي چې هلته په جزیره العرب کې یو نفر پیدا سوی دی او غواړي چې زه د ده متابعت وکړم دغه نفر ما ته را ولېږه، باذان هم د جزیره العرب خلک ضعیفه وبلل فقط دوه نفره یې مدینې منورې ته ولېږل ویل ورسې او دغه نفر ته و وایاست چې د لښکر و لېږلو او جنگ کولو ته ضرورت نسته بېله ځنډه او بېله عذرې ځان تسلیم کړه.

مسلمانان ډیر ضعیفه ورته ښکاره کېدل او دوی خپل ځان د دنیا لوی قدرت باله. دغه دوه نفره مدینې منورې ته ورسېدل رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته ویې ویل: زموږ سره باذان ته ولاړسه او هغه دي بیا کسری ته لېږي ځکه کسری ته غوښتی یې، رسول الله ﷺ و فرمایل: تاسي نن شپه استراحت وکړی او ستاسي جواب به سبا درکړم، خلک چې سبا د جواب اخیستلو دپاره رسول الله ﷺ ته ورغله، رسول الله ﷺ و فرمایل: باذان ته و وایاست چې زما رب نن شپه ستا رب کسری و وژی، نفرو و ویل: که کسری نن شپه وژل سوی وي نو دغه خبر تا ته چا را وړی؟ د فارس څخه تر مدینې پوري تقریباً په یوه میاشت کې خبر را رسېږي ته څنگه خبر سوې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: د الله ﷻ له طرفه وحی راته راغلي، نفرو و ویل: موږ ته ستا جواب دغه دی؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: هو، ولاړ سی او باذان ته دغه حال و وایاست، دوی هم رهي سوه تر څو یمن ته ورسېدل او باذان ته یې دا بیان وکړی چې موږ ویل: ځان تسلیم کړه ده و ویل: چې کسری و وژل سو، تر دغه وخته د کسری د وژل کېدلو خبر د فارس څخه یمن ته نه ورسېدلی، باذان پوښتنه وکړه چې دا کومه شپه وه چې ده ویل: کسری و وژل سو؟ هغه شپه یې ور وښوول چې فلانی شپه وه، باذان و ویل: انتظار وکړی، پسله څوارلس ورځو یمن ته خبر را ورسېدی چې کسری په فلانی شپه د خپل زوی له طرفه و وژل سو، دا عیناً هغه شپه وه چې رسول الله ﷺ ورته ویلي وه چې نن شپه، نو باذان و ویل: په والله دغه معلومات بېله نبی څخه بل چا ته نه کېږي، باذان ایمان راوړی او مسلمان سو، هغه نور فارسیان چې په یمن کې موجود

وه هغه ټول د باذان د مسلمانېدلو په سبب د باذان سره مسلمانان سوه او باذان وويل:
تر دې وروسته موږ د مدينې د حکم تابع يونه د فارس، نو تر دغه وروسته يمن او د هغه
حکومت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د حکم تابع وه نه د کسري.

د باذان الفارسي رضي الله عنه په مسلمانېدلو سره اسلام يمن ته داخل سو او رسول
الله ﷺ هم دغه باذان د ده د وفات تر وخته پر يمن حاکم پرېناوه، کله چې باذان
وفات سو د ده زوی شهر د يمن حاکم سو او رسول الله ﷺ هم پر دغه حکومت
پرېناوه، ترڅو چې (الأسود العنسي) په يمن کي پيدا سو او د نبوت دعوه يې وکړه،
بيا يې د باذان زوی شهر و وژي او د يمن حکومت يې ونيوی دغه واقعه د رسول الله ﷺ
د حيات په آخرو وختو کي پېښه سوه چې وروسته به په تفصيل سره درته بيان سي.

او د رسول الله ﷺ عادت دا ؤ: کوم پاچهان چې به په اسلام مشرفه کېدل هغه
يې پر هغه خپل حکومت پرېښوول.

دا هغه معلومات وه چې يمن څنگه د فارس په حکم کي داخل سو او بيا څنگه د
فارس د حکمه څخه ووتی او په اسلام کي داخل سو.

اوس به يوه بله قصه درته بيان سي چې دغه قصه هم د سرور کائنات محمد
مصطفى ﷺ په ژوند پوري تعلق لري او دا قصه د قصى بن کلاب قصه ده چې دغه
قصى بن کلاب د رسول الله ﷺ څلورم نيکه دی.

د مکې مکرمې څخه د خزاعه د قبيلې ايستل

ستاسي به هغه د مخه بيان په ياد وي چې د جرهم قبيله څنگه د يمن څخه مکې
مکرمې ته راغله او اسماعيل عليه السلام چې د ابراهيم عليه السلام زوی ؤ د دوی د قبيلې څخه
بنځه وغوښتل او اوس دغه موجوده عرب مستعرب د اسماعيل عليه السلام او د جرهم لمسيان
دي او د مکې مکرمې آمريت او اداره د دوی په لاس کي وه او بيا د خزاعه قبيلې د
جرهم پر قبيله او د اسماعيل عليه السلام پر لمسيانو حمله وکړه چې په جنگ او زور يې د
مکې مکرمې حکم ځني واخيست، که څه هم د اسماعيل عليه السلام لمسيان دالته په مکه
مکرمه کي اوسېدل خو قدرت او د شي اختيار يې نه درلودی بلکه حکم او آم

ټول د خزاعه د قبیلې وه او دا بیان مو هم درته وکړی چې د خزاعه د قبیلې مشر عمرو بن لُحی څنگه د دوی دین ته تغیر ورکړی او شرک یې پکښې داخل کړی، دغه د خزاعه قبیلې تقریباً پنځه سوه کاله پر مکه مکرمه حاکمیت درلودی خو په دغه موده کې د اسماعیل علیه السلام د اولادې بیا هم زړه غوښتی چې قدرت خپل لاس ته راوړي ځکه چې مکه مکرمه اصلاً د دوی وه او حکم یې هم د دوی په لاس کې و مگر دا کار یې نه سواى کولای ځکه دوی جنگي قدرت نه درلودی، ترڅو چې د اسماعیل علیه السلام په اولاده او په قریشو کې د قُصی بن کلاب په نامه سره یو نفر پیدا سو.

د اسماعیل علیه السلام په اولاده کې یو نفر د (فهر) په نامه سره یادېږي چې د دغه نفر لقب قریش و او د ده ټولې اولادې ته قریش ویل کېږي، کله چې قریش ذکر او یاد سي مقصد یې د دغه فهر اولاده ده او فهر د اسماعیل علیه السلام د نژدې لمسیانو څخه دی، نو ټول قریش د دغه فهر اولاده ده او قُصی بن کلاب هم د فهر د اولادې څخه دی.

دغه قصی ابن کلاب ته الله تعالی ډیر مال او غنې ورکړي وه په خپل قوم کې مشر او سردار و او بیا یې د (حلیل) د لور سره واده وکړی چې دغه حلیل په دغه وخت کې د خزاعه د قبیلې او مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس و، دې واده نور هم د قصی بن کلاب شرف و زیات کړی ځکه یو خودی د اسماعیل علیه السلام د اولادې څخه و او بل د ده ښځه د خزاعه د قبیلې او د مکې مکرمې د رئیس لور وه او په عین وخت کې غني او مالداره هم و په خپل قوم کې مشر او د عزت خاوند و، کله چې د دغه قصی اولادونه زیات سوه نسل یې ډیر سو نور یې هم عزت او دبدبه پیدا کړه نو دا فکر ور سره پیدا سو چې د خپلو پلرو ملک او حکم بیرته لاس ته را وړي، په دغه وختو کې د ده خسر چې حلیل نومېدی او د خزاعه د قبیلې رئیس و مړ سو، قصی بن کلاب اعلان وکړی چې دى د مکې مکرمې مشر او سردار دی، د دې کار دپاره یې د خپلو وروڼو، د اکا د زامنو او خپل قوم څخه مرسته وغوښتل هغو یې هم مرسته وکړه او خلک د ده د مرستې او کومک کولو دپاره ورته را ټول سوه.

اوس نو په مکه مکرمه کې د جنگ دپاره دوه لښکره جوړ سوه چې یو د قریشو د قصی بن کلاب لښکر دی او بل د خزاعه د قبیلې لښکر دی، جنگ پر شرف او د مکې

مکرمې پر حکم دی، کله چې جنگ شروع سو د دواړو طرفو څخه ډیر کسان و وژل سول، خلکو چې دا قتل او وژنه ولیدل نو عادل او پوهو خلکو د صلحي دپاره د دوی په منځ کې مداخله وکړه او ویل تاسي باید بیله جنگه د منصفانو په حکم فیصله وکړی، بیانو دواړو طرفو د درېیم یا د منصف پر حکم اتفاق وکړی او یو داسي سپین بېری سړی یې چې ډېر هوښیار او د عربو د پوهانو څخه ؤ د منصف او فیصله کونکي په صفت سره وټاکي چې د دغه سړي نوم یعمربن عوف ؤ، دواړو قبیلو پر دې اتفاق وکړی چې یعمربن عوف مو منصف دی او دواړو طرفو ډیر شدید قسمونه یاد کړه چې دغه یعمربن عوف چې هره فیصله وکړه بیله کم دلیل یې منو، هیڅوک د ده پر حکم اعتراض نه سي کولای پر دغه اتفاق او قسمو یې شاهدان هم ودرول، اوس نو ټول خلک دغه یعمربن عوف ټول سوه او د مدعیانو څخه هریو غواړي چې خپل دلائل ووايي، اول قصی بن کلاب وویل: مکه زما د پلرو ملک دی اسماعیل عليه السلام زما نیکه دی او هغه اول سړی دی چې په مکه کې اوسېدلی دی زَمَزَم هم الله تعالى د هغه دپاره پیدا کړی، کعبه شریفه هم هغه جوړه کړې ده د خزاعه قبیلې دا ملک په زور لاندې کړی دی، هو دا صحي ده چې دوی پنځه سوه کاله دلته حکم کړی دی خو دوی په اوله ورځ د زور څخه کار اخیستی دی او د بل حق یې خوړلی دی او دغه کعبه شریفه هم زما نیکه جوړه کړې ده او ویل: اوس دي نو دوی خپل دلیل ووايي، مگر د خزاعه د قبیلې سره د یادولو وړ هیڅ دلیل نه ؤ موجود ځکه رشتیا هم دوی ټول شيان په زور غصب کړي وه.

اوس یعمربن حکم کوي ټول خلک د حکم د اورېدلو په انتظار او چپه خوله دي.

یعمرو ویل: د مکې مکرمې ټول شيان د قصی بن کلاب دي.

چې هغه شيان: رفاده، سقایه، سدانه، حجاب، کسوه او ندوه، دي، هر امر او د هري واقعي فیصله په قصی بن کلاب پوري تعلق لري او خزاعه لره په مکه مکرمه کې هیڅ اختیار او تصرف نسته.

په دې فیصله سره ټول شيان د خزاعه د لاسه ووتل او هر څه د قصی بن کلاب په تصرف کې سوه د ټولو عربو ټول شرف د ده لاس ته ورغلی، اوس نو قصی بن کلاب بیله اختلافه د مکې مکرمې عمومي رئیس او سردار سو او خزاعه هم د مکې مکرمې

ټول تصرفات ده ته تسليم کړه ځکه وعده يې کړې وه او قسمونه يې ياد کړي وه. قصی بن کلاب چې ډير سخي سړی ؤ د حاجيانو ټول مصرف يې له خپله ماله څخه کاوه د حاجيانو دپاره اوبه او خواړه دئ برابروي، په دغه سخا سره يې نور هم د خلکو په زړو کې محبت زيات سو، قصی بن کلاب کعبې شريفې ته نژدې د قريشو د ټولنو او مشورو دپاره يوه ډيره لويه خونه يا صالون جوړ کړی چې نوم يې (دارالندوه) پر کښېناوه، نو دارالندوه يو تعمير ؤ چې په هغه کې د قوم اجتماع، مجلس او مشورې کېدلې، دغه دارالندوه داسې ځای ؤ چې د اهل مکې ټولې فيصلې په دغه ځای کې کېدلې د قريشو په منځ کې هيڅ عهد او اتفاق بيله دغه دارالندوه بل ځای نه کېدی، حتی د نورو قبائلو سره هم هر قسم وعده يې او فيصلې، قراردادونه او عهدونه په دغه دارالندوه کې کېدل، هيڅ مشوره، د جنگ او صلحي فيصله بل ځای نه کېده بيله دغه ځايه څخه، دا کار نور هم مخ ته ولاړی هغه دا چې په مکه مکرمه کې هيچا بل ځای واده نه کاوه مگر په دارالندوه کې چې دارقصی بن کلاب هم ورته ويل کېده، دا هغه دارالندوه ده چې د رسول الله ﷺ د هجرت په ورځ د قريشو مشران په دغه ځای کې سره جمعه سوه او د رسول الله ﷺ د وژلو فيصله يې وکړه او دا هغه کور دی چې دلته د مسلمانانو په مقابل کې د جنگ فيصلې سوي دي، مقصد دا چې د عربو او قريشو ټول حکم او شرف په دارالندوه کې ؤ، ټولې فيصلې يې په دغه ځای کې کېدلې او د دغه کور مؤسس قصی بن کلاب ؤ چې دغه قصی د رسول الله ﷺ څلورم نيکه دی.

کله چې قصی بن کلاب سپين بېړی او ضعيفه سو دا ور معلومه سوه چې اوس مي مرگ را نژدې دی نو يې په خپلو اولادو کې وکتل وې ليدل چې ټول په مکه مکرمه کې د خپلو اخلاقو او پوهې په سبب قدر، عزت، او شرف لري بيله عبدالدار څخه، د ځان سره يې دا فکر وکړی چې نور ټول اولادونه مي په خپله د عزت خاوندان دي او عبدالدار چې تر ټولو مشر هم دی په خلکو کې عزت نه لري، نو راسه د مکې مکرمې مشرتوب ده ته ورکړه چې دئ هم په دغه مشرتوب د عزت خاوند سي، قصی بن کلاب وصيت وکړی چې تر ما وروسته د مکې مکرمې ټول مشرتوب د عبدالدار دی.

کله چې قصی بن کلاب مړ سو زامنو يې هم ټول منصبونه عبدالدار ته پرېښوول

مگر کله چي بيا عبدالدار مړ سو بيا نو د قصی زامنو د مشرتابه وظيفې په خپل منځ کي سره تقسيم کړې، د عبدالدار اولادې ته يې سډانه او حجابو ورپرېښوول، عبد مناف او د ده اولادې ته چي بني هاشم دي سقايه ورورسېدل، په دغه تقسيم سره د قريشو ټولو بناخو ته چي د قصی بن کلاب اولاده وه خاصه خاصه وظيفه ورکول سوه.

د قصی بن کلاب يو زوی عبد مناف نومېدی چي د دغه عبد مناف بيا هاشم او مطلب زامن وه، د هاشم د اولادې څخه يو هم (شيبه) دی.

د شيبه پلار هاشم تر مکې مکرمې د دباندې عربو څخه يا په بل عبارت د مدينې منورې د بني عدي بن النجار څخه يوه ښځه چي د شرف او عزت خاونده وه په نکاح کړه څرنګه چي دې ښځې په خپل قوم کي ډير لوړ مقام او عزت درلودی نو دا هلته د خپل قوم سره په مدينه منوره کي اوسېدل او هاشم به هلته ورتلی، د واده د شرطو څخه يې يو شرط دا ؤ چي طلاق د دې په اختيار ؤ ځکه دا شريفه، مالداره او د عزت خاونده وه، د دغې ښځې څخه د هاشم بن عبدمناف زوی پيدا سو او د دغه زوی نوم يې شيبه کښېناوه څه موده وروسته هاشم مړ سو او شيبه د خپلي مور سره تر مکې مکرمې دباندې اوسېدی، کله چي د هاشم زوی شيبه د بلوغ سن يا عمر ته ورسېدی د ده اکا چي مطلب نومېدی او د هاشم ورور ؤ د شيبه مور ته ورغلی او ويل: زه هلک را سره بيايم، هغې ويل: څنګه يې بيايې دا زما زوی دی؟ دئ بايد زما سره وي، مطلب وويل: زوی دي اوس غټ سو او د سرپانو درجې ته ورسېدی دئ په خپل قوم کي د سردارانو او اشرافو څخه دی، دئ د قصی ابن کلاب د زامنو څخه دی د ده دپاره دا نه بنايي چي بيله مکې په بل ځای کي واوسېږي ځکه هلته د ده شرف او عزت، احترام او مقام سته.

ښځې چي د شرف او سرداری نوم واورېدی نو يې وويل: اختيار به ده ته پرېږدو چي ستا سره ځي او که زما سره پاتېږي، کوم وخت چي يې اختيار و شيبه ته ورکړی ده وويل: د اکا سره ځم ځکه دئ پوهېدی چي هلته شرف او عزت سته او ده ته هم دغه شرف ډير اعتبار درلودی، که څه هم د ده عمر لږ ؤ خود شرف په قدر پوهېدی.

اوس نو شيبه د خپل اکا سره د هغه پر اوښ تر شا ور سره سپور سو، هغه وخت عادت داسي ؤ چي خلکو به همېشه نوي نوي مريان را نيول، نو کله چي دوی مکې

مکرمې ته داخل سوه او خلکو شيبه د مطلب سره وليدی چې د ده تر شا پر اوبڼی سپور دی د خلکو دا خیال سو چې مطلب نوی مریئ را نیولی دی نو یې شيبه ته عبدالمطلب ویل، یعنی: د مطلب مریئ، که څه هم وروسته خلکو ته دا معلومه سوه چې دا د هاشم زوی شيبه دی او د مطلب وراره دی خو شهرت یې په عبدالمطلب سره پیدا کړی.

دغه عبدالمطلب چې اصلي نوم یې شيبه دی او د هاشم زوی دی او هاشم د عبد مناف زوی دی او عبد مناف د قصی ابن کلاب زوی دی زموږ د نبی محمد رسول الله ﷺ نیکه یعنی د پلار پلار دی، خیر عبدالمطلب ځوان سو او واده یې وکړی، د عبدالمطلب اول اولاد چې زوی و حارث نومېدی چې د ده تر ټولو اولادو مشر و، کله چې دغه حارث لوی او ځوان سو په دغه وخت کې عبدالمطلب خوب وليدی.

(البتة عبدالمطلب نور اولادونه هم درلودل خو هغه کوچنيان وه)

د عبدالمطلب خوب داسې و: دى بیده و او يو چا پرېغ کړه (طیبه) وکنده، ده وویل: طیبه څه شي ده؟ خو هغه نارو کوونکی ولاړی، دى په تعجب کې سو چې دا څنگه خوب و؟ دوهمه شپه بیا بیده دی چې يو څوک ورته وايي: (بره) وکنده، ده ورته وویل: بره څه شي ده؟ نارو کوونکی بیا ولاړی، د عبدالمطلب په زړه کې ور وگرځېدل چې يوه قصه سته ځکه داسې تکراري خوب بې څه نه وي.

درېيمه شپه بیا په خوب کې هغه نارو کوونکی ورته راغلی او ویل: (مضمونه) وکنده، ده ویل: مضمونه څه شي ده؟ هغه نارو کوونکی بیا ولاړی، اوس نو بالکل د ده يقين سو چې يو لوی او مهم کار سته چې د هغه په باره کې درې ورځې پرله پسې خوب وينم، دغسې مکرر خوب په عادي ژوند کې څوک نه وينی.

د عبدالمطلب په واسطه دوهم وار د زمزم د مخه کندنل

څلورمه شپه بیا عبدالمطلب خوب وينی چې يو څوک ورته وايي: (زمزم) وکنه، ده ورته وویل: زمزم څه شي دی؟ دا وار نارو کوونکی نه ولاړی او ورته ویې ویل: هيڅکله نه وچېرې او نه بهېرې، حاجيان به په اوبه وې او دغه زمزم د وينو او لرشين په

منځ کي پر هغه ځای دی چې سپین وزری کارگه مشوکه وهي، د مېړانو د کلي سره (چې په پښتو مېړتون ورته وايي) دا خبري د عبدالمطلب په زړه کي حفظ او یاد سوې، عبدالمطلب پوه سو چې ده ته د زمزم د کندلو وظیفه ورکول سوه دی باید زمزم وکني. زمزم په اهل مکه کي مشهور و، اوږدلی یې و مگر ځای یې چا ته نه و معلوم چې چیري دی او دا هم د دوی دپاره مشکل او ناممکنه وه چې د کعبې شریفې ټول اطراف د زمزم د پیدا کولو دپاره وکني، مگر اوس عبدالمطلب ته د زمزم په کندلو سره امر وسو. دغه اشارات او علامات هم ورته و ویل سوه نو ځای هم تقریباً معلوم سو خو عبدالمطلب ته یو بل تکلیف پېښ دی هغه دا چې نور قریش کله ده ته اجازه ورکوي چې دی د کعبې شریفې پر شا وخوا کندل وکړي او دی هم بېله دغه یوه زویه چې ځوان دی بل مدافع او مرسته کوونکی نه لري، خو په دا سبا سهار دی او د ده زوی حارث دواړه له کوره را و وتل او کعبې شریفې ته ورغله چې زمزم پیدا کړي او ویې کني اوس په هغو علامو پسي گرځي چې ده ته په خوب کي ویلي سوي وې.

اوله علامه داوه: چې د وینو او لري په منځ کي،

دوهمه علامه: پر هغه ځای چې سپین وزری کارگه مشوکه وهي،

درېیمه علامه: د مېړتون سره،

دی د کعبې شریفې پر شا وخوا په دغو علامو پسي گرځي مگر علامې هیڅ نسته، دی پر دغه حال و چې څو نفره راغله غواړي چې یوه غوا د هغه بت سره حلاله کړي چې إساف نومېږي، دا بیان خو مو د مخه درته کړی دی چې إساف او نائله څوک وه او څنگه بتان سوه، نو دغو نفرو هغه غوا د إساف سره حلاله کړل،

د غوا ویني د إساف سره توی سوې مگر دغه حلاله سوې غوا د حلالېدلو د ځای څخه وغورځېدل ویني ځني بهېږي او غوا ځغلي شو بل ځای غځاره سوه، نفر پسي ورغله د غوا پاته کار یې هلته ورو کړی لری او کلمې یې هلته ځني را وایستل، اوس نو عبدالمطلب ته اوله علامه ور معلومه سوه چې دا یې ویني او هغه یې لری یا لرشین، د دغو دوو په منځ کي د زمزم څاه دی خو بیا هم دغه منطقه ډیره لویه او پراخه منطقه ده دی نه سي کولای چې دغه ټوله منطقه وکني، نو په دغه ځای کي گرځي چې پر

مېړتون پېښ سو، دا هم دوهمه علامه سوه مکر دغه د مېړيانو ښار هم يوه لويه منطقه ده او د عبدالمطلب دپاره دا سخته ده چې دغه ټوله منطقه وکني، په فکر کي دي چې څه وکړي؟ په دغه وخت کي يو کارگه يا تپوس راغلی چې په وزرو کي يې سپيني ښکي وې، کارگه عادتاً ټول تور وي خو ده ته په خوب کي ويل سوي وه چې (غرابِ أعصم) او غرابِ أعصم په عربي کي هغه کارگه ته ويل کيږي چې په وزرو کي يې سپيني ښکي وي، دغه کارگه نژدې وهغه مېړتون ته مخکه په مشوکه وهل، عبدالمطلب پوه سو چې دا هغه د مقصد ځای دی او د هغه ځای په کنډلويې شروع وکړه.

قریش پر را ټول سوه او ويل: دا څه کوې د اساف او نائلې په منځ کي مخکه کني؟ مور هيشکله اجازه نه درکوو چې ته کعبې ته نژدې مخکه وکني، عبدالمطلب پر خپل زوی حارث رغ کړه چې دوی را څخه گرځوه او په خپله عبدالمطلب په کنډلو مشغول دی، قریش له يوه طرفه او حارث له بله طرفه سره اخته دي، قریش يې د کنډلو څخه منعه کوي او حارث د هغو مخنيوی کوي، عبدالمطلب په خپل کار مشغول دی کنډل کوي.

دغه شخړه او کشمکش تر ډیره دوام درلودی خو عبدالمطلب پر هغو ډبرو پېښ سو چې عادتاً د څاه پر خوله ايښوول کېدې او په لوړ آوازي ناري کړه (الله اکبر) قریش پوه سوه چې عبدالمطلب د خپل مقصد شئ پيدا کړی، قریشو پوښتنه ځني وکړه چې ته څه شي کنډې؟ ده و ويل: زَمَزَم، عبدالمطلب نور هم خپلو کنډلو ته دوام ورکړی او حقیقتاً يې د زَمَزَم څاه پيدا کړی، اوس نو قریش ورته وايي: مور دي په دغه څاه کي شريکان يو عبدالمطلب ويل: د څه شي شريکان؟ تر اوسه پوري موزه کنډلو ته نه پرېښودلم ما وکندي اوس چې اوبه پيدا سوې تاسي مي شريکان ياست؟ واقعاً هم په مکه مکرمه کي د اوبو ملکيت ډير لوی شرف ؤ، اوبه! په مکه کي؟ تر اوسه پوري دوی خپلي اوبه د مکې مکرمې د دباندې څخه را وړلې او اوس په خپله په مکه مکرمه کي زَمَزَم ورته پيدا سو! خو عبدالمطلب پر دې ټينگ سو چې اوبه زما دي او نور قریش بيا وايي: مور حتماً در سره شريکان يو څو خبره تر جنګه ورسېدل، په آخر کي پر دې فيصله وسوه چې درېيم طرف دي زموږ په منځ کي حکم او فيصله وکړي.

ويل: دغه درېيم به څوک وي؟ هغه هم پردې اتفاق وسو چې د بني سعد پر

کاهن به فیصله کوو چي دغه کاهن په یثرب کي اوسېدی، خلک یثرب ته رهي سول (چي اوس مدینه منوره ورته ویل کیږي) هلته چي ورسېدل د بني سعد کاهن خیبر ته تللی ؤ، دوی خیبر ته پسي رهي سوه.

تاسي وگورئ: کله چي په انسانانو کي الهي دين او الهي قانون نه وي جهالت او بې علمي وي نو سحر او جادوگري، کوډي او کاهني خومره پر خلکو او د دوی پر عقیده مسلط وه او خومره یې ځانونه پسي سترې کول، د مکې مکرمې څخه ترمدينې منورې پوري د کاهن يا کوډگر فیصلې ته ورځي بيا د مدينې منورې څخه خیبر ته هغه هم پياده يا پر اوبسانو په کوډگر او کاهن پسي د فیصلې دپاره ځي.

نن ورځ زموږ په ملک او وطن کي هم ډیر داسي خلک سته چي د الله ﷻ او د رسول الله ﷺ حکمونه هیروي په هره لویه او کوچنۍ معامله کي کوډگر ته ورځلي چي دغه کار یوازې دا نه چي د بې علمیه کیږي بلکه حرام او ناروا هم دی.

خیر دوی د کاهن د حکم او فیصلې دپاره خیبر ته رهي دي خو په لار کي چي ټوله ریڼگ او غرونه دي د عبدالمطلب او د ده د ملگرو اوبه خلاصې سوې، د هغه نورو قریشو سره هم لږ اوبه پاته دي خو عبدالمطلب او د ده ملگري د تندي د لاسه مرگ ته قریب او نژدې سوه د هغو نورو قریشو څخه یې اوبه وغوښتې هغو ویل: زموږ سره دومره اوبه پاته دي چي فقط موږ ژوندي په پاته سو او اوبه یې ور نه کړې، عبدالمطلب او د ده ملگرو د مجبوره ځانونه پر مرگ وسپارل.

ویل: وچ دښت دی اوبه نه لرو او د مقصد ځای هم ډیر لیري دی بيله مرگه بل شئ نه دی پاته نو ویل: باید څه وکړو؟ ویل: باید د خپلو ځانو دپاره قبرونه جوړ کړو، په مرگ کي خو مو هیڅ شک نسته حتماً مرو مگر دا چي ټول پر دښت پراته یو او حیوانان مو خوري تر دې دا ښه دی چي ښخ کړل سو، قبرونه به جوړ کړو هر یو چي د مخه مړ کېدی دا نور به هغه ښخوي فقط هغه آخري نفر به بېله ښخېدلو پاته سي او هغه نور به ښخ سوي وي، ویل: ښه فکر دی نو یې د قبرو په کندلو شروع وکړه، د قریشو هغه بله ډله ورته گوري دوی قبرونه وکندل او د مرگ په انتظار کېښستل خو بیا د عبدالمطلب زړه طاقت و نه کړی، ویل: دا نه ده صحي چي موږ ناست یو او د مرگ

انتظار باسو دا عَجَز او تسليمېدل دي تر څو چي ژوندي يو بايد په اوبو پسي وگرځو. دوی بيا د اوبو د پيدا کولو دپاره ولاړ سوه، په دغه وخت کي د عبدالمطلب اوبښ مځکه په پښه ووهل او د مځکي څخه اوبه را ووتلې دوی په تلوار پر راټول سوه اوبه يې وڅښلې، کله چي د دوی ضرورت پوره سوهغه نورو قريشو ته يې ور بڼ کړه ويل راسی اوبه وڅښی، هغه هم راغله اوبه يې وڅښلې او خپل لوني يې ډک کړه، دلته نو هغه نورو قريشو عبدالمطلب ته وويل: څرنکه چي تا ته الله ﷻ په دغه وچ دښت کي اوبه درکړې نومزمم هم ستا دی او الله ﷻ تا ته درکړی دی، دوی پوه سوه چي داد الله ﷻ له طرفه اشاره ده چي زمزم د عبدالمطلب دی زمزم يې ده ته پريښاوه او د کاهن له طرفه بیره ته را وگرځېدل، چي په دغه فيصله سره (سقايه) يعني: د حاجيانو اوبول او د زمزم د څاه ملکيت بېله اختلافه د عبدالمطلب سوه او د زمزم تصرف د عبدالمطلب او د هغه د اولادې سو.

الله ﷻ عبدالمطلب ته پرله پسې اولادونه ورکول لس يې زامن ورکړل او شپږ يې لوني ورکړې، د عبدالمطلب په لسو زامنو کي څلورو د اسلام وخت نيولی دی چي هغه: عباس، حمزه، ابوطالب او ابولهب دي، په دغو څلورو کي دوه په اسلام مشرفه سوي دي او دوو يې اسلام نه دی قبول کړی، د عبدالمطلب هغه دوه زامن چي د اسلام وخت يې نيولی دی او په اسلام مشرفه سوي دي عباس او حمزه ﷺ دي او هغه دوه چي د اسلام وخت يې نيولی دی او اسلام يې نه دی قبول کړی ابوطالب چي اصلي نوم يې عبدمناف دی او ابولهب چي اصلي نوم يې عبدالعزيز دی، دغو دوو د اسلام عصر نيولی دی او اسلام يې نه دی قبول کړی او د عبدالمطلب هغه زامن چي د اسلام عصر يې نه دی نيولی او د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوي دي هغه عبدالله چي د رسول الله ﷺ پلار دی او (حجل) (ضاران) (مقدم) (زبير) او (حارث) دي، دا د عبدالمطلب هغه شپږ زامن دي چي تر اسلام او بعثت د مخه وفات سوي دي او د عبدالمطلب لوني (صفيه) (ام حکم) (عاطفه) (اميمه) (اروه) (بره) دي.

د رسول الله ﷺ شپږ عمه گاني او نه اکاگان او لس د ده ﷺ پلار دا د عبدالمطلب اولادونه وه، مگر کله چي عبدالمطلب د زمزم څاه کندی او څوک يې نه

درلودل چې د ده څخه دفاع وکړي نو يې د ضعف او بې کسی احساس وکړی چې خپل اولادونه نه لرم او د قوم په مقابل کې ضعیفه يم نو په هغه وخت کې يې داسې نذر کېښناوه: که الله ﷻ ما ته لس زامن را کړل یو به يې د الله ﷻ د رضاء دپاره حلالوم، کله چې الله ﷻ ده ته لسم زوی ورکړی او هغه هم ځوان سو نو عبدالمطلب به رهي و او لس ځوانان زامن به تر شا په پسې وه، اوس نو عبدالمطلب إرادۀ وکړه چې هغه خپل نذر آداء کړي، د نذر د آداء کولو دپاره د کعبې شريفې کاهن ته ورغلی او د کاهن سره به اقداح پراته وه چې ازلام هم ورته وايي.

اقداح يا ازلام څه شي دي؟ کاهن او منجم چا ته ويل کېږي؟

اول: کاهن هغه چا ته ويل کېږي چې خلکو ته به يې د مستقبل يا را تلونکي وخت حالات او اخبار بيانول او دا دعوه به يې کول چې زه په اسرارو او پتو حالاتو خبر يم او پوهېږم، خو منجم بيا هغه چا ته ويل کېږي چې ستورو ته گوري د هغو پر تگ د هغو پر موافقتو د هغو پر اختلو او لوېدلو حساب کوي چې په حقيقت کې دا کار پر ستورو ايمان درلودل دي.

او ازلام يا اقداح: هغو غشو ته ويل کېږي چې پر هغو بڼکي نه وي تړل سوي فقط ساده غشي وي.

د مشرکانو سره ازلام پر څو قسمه وه، يو قسم يې هغه وه چې پر ځينو به (هو) ليکل سوي وه او پر ځينو به (يا) ليکل سوي وه او دغه غشي به سره گډ وه، عربو چې به د يوه کار إرادۀ وکړه مثلاً د سفر، يا واده، يا د يوه شي د رانيولو ارادۀ به يې سوه نو کاهن ته به ورغله او هغه به د دغو غشو د جعبې څخه يو غشی را وايستی، که به د (هو) غشی را ووتی هغه کار يې کاوه او که به د (يا) غشی را ووتی هغه کار به يې دغه کال معطله کړی، په دغو ازلامو کې نور قسمونه هم وه مقصد دا چې د مشرکانو د ژوند ټول کارونه او معاملات پر فال، کاهن او منجم ولاړ وه دا د مشرکانو دين او عقیده وه.

بد بختانه نن ورځ زموږ په وطن کې هم ډير انسانان د کوډگرانو او ساحرانو سره تعلق او د هغو سره تگ او را تگ لري چې دا کارونه د کفر او شرک کارونه دي، د دين مبین اسلام څخه وتلي او مخالف دي قطعاً حرام او ناروا دي. خير خپلې قصې ته به راسو:

عبدال مطلب چې د کعبې شريفې کاهن ته ورغلی د هر زوی نوم يې جلا جلا پر يوه يوه غشي وليکي، لس غشي يې جوړ کړل او کاهن ته يې وويل: چې اوس نو دغه غشي سره گډ کړه او بيا يو ځني را وباسه، د هر زوی غشي چې را ووتی هغه د خپل نذر د آداء کولو دپاره حلالوم، څرنکه چې د عبدال مطلب په زامنو کې عبدالله پر عبدال مطلب ډير گران و نو عبدال مطلب په دغه وخت کې د ځانه سره و ويل: که عبدالله د دغه حلاليدلو څخه چپ او خلاص سو نو مسئله په خیر ده يعني: که بېله عبدالله بل د هر يوه نوم را ووزي مسئله ډېره درنه نه ده ځکه عبدالله تر ټولو زامنو پر گران و، کاهن د غشو په گډولو مشغول سو او عبدال مطلب په کعبه شريفه کې ولاړ دی دعاء کوي چې د عبدالله نوم را ونه وزي، خو کله چې کاهن غشي سره گډ کړل او يو يې ځني را پورته کړی هغه د عبدالله غشي و، څرنکه چې عبدال مطلب پر خپله وعده ولاړ و نو يې عبدالله تر لاس ونيوی او د اِساف طرف ته رهي سو غواړي چې عبدالله حلال کړي، قریش دا حال ويني چې عبدال مطلب زوی تر لاس نيولی دی او چاره يې په لاس کې ده غواړي چې خپل زوی حلال کړي، قریشو پوښتنه ځني وکړه ويل: يا عبدال مطلب! دا څه کوي؟

ده و ويل: نذر مي ايښی و اوس يې آدا کوم، قریشو زوی ځني را کش کړی ويل: زوی ولي حلالوي؟ دوی يې دې طرف ته کشوي او عبدال مطلب يې د ځان طرف ته کشوي په دغه کش مکش کې د عبدالله سر په هغه چاره زخمي سو چې د پلار په لاس کې يې وه، په دغه سبب عبدالله ته (عبدالله أشج) ويل کېده، ځکه چې پر سريې زخم و او أشج په عربي کې هغه چا ته ويل کېږي چې سريې زخمي وي.

اوس قریش ورته ټينگ دي چې قسم دی که زوی حلال کړې که تا دا کار وکړی دا به په عربو کې عادت او طريقه پاته سي چې د هر چا لس زامن پيدا سوه يو به حلالوي؟ هلته به نو د ژوند څه خوند او څه مزه وي؟ عبدال مطلب د زوی پر حلالولو ټينگ دی او قریش يې منعه کوي، په آخر کې يې و ويل: چاره څه ده؟ دوی ويل: د کاهنانو څخه به پوښتنه وکړو، بيا يې هغه د بني سعد کاهن اختيار کړی چې پر هغه به فيصله کوو، د دغه مشکل د حلولو دپاره د بني سعد کاهن ته ورغله دا وار هغه کاهن

پرځای و، دوی د کاهن څخه پوښتنه وکړه چې په دې مسئله کې څه وایې؟ کاهن و ویل: په تاسې کې د یوه نفر د وژلو دیت څه شي او څومره دی؟ دوی ویل: لس اوبنه. دیت څه ته وایې؟

جواب: که د یو چا څخه بل انسان په سهوه او خطا کې ووژل سي د دغه قاتل یا وژونکي څخه د دغه قتل او وژلو په بدل کې څه مال اخیستل کېږي او د وژل سوي نفر کورنۍ ته ورکول کېږي چې دغه ته دیت وایې.

نو کاهن و ویل: په تاسې کې د یوه نفر د وژلو دیت څه شي دی؟ دوی ویل: لس اوبنه، کاهن و ویل: تاسې بیا غشي سره ګډ کړی پر یوه غشي عبدالله وليکې پر بل غشي لس اوبنه، که د اوبانو غشي را ووتی اوبان به حلال کړی عبدالله خلاص سو او که د عبدالله غشي را ووتی نو لس اوبنه به شل اوبنه کړی بیا به یې د عبدالله سره واچوی، په هر وار چې اوبان را ووتل پر هغه اندازه اوبان به حلال کړی او که د عبدالله غشي را ووتی لس لس اوبنه به نور پر زیاتوی تر څو چې د اوبانو غشي را وزي او عبدالله د حلالېدلو څخه خلاصېږي، د دوی هم دغه فیصله خوښه سوه او بیرته مکې مکرمې ته راغله، بیا د کعبې شریفې کاهن ته ورغله چې د عبدالله او لسو اوبانو په منځ کې غشي سره واچوي، د غشو تر ګډولو او را ایستلو وروسته د عبدالله غشي را ووتی، لس اوبان یې نور پر زیات کړه چې شل اوبنه او عبدالله سوه بیا د عبدالله غشي را ووتی، لس اوبنه یې نور پر زیات کړه چې دیرش اوبنه سوه، بیا د عبدالله غشي را ووتی، دغسي لس لس اوبان زیاتوي او د عبدالله غشي را وزي خو د اوبانو شمېر سلو ته ورسېدی، لس واره غشي سره ګډ سوه خو هر وار به د عبدالله غشي را ووتی کله چې د اوبانو شمېر سلو ته ورسېدی او غشي سره ګډ کړل سوه دا وارد اوبانو غشي را ووتی، یعنی: اوبان باید حلال کړل سي او عبدالله خلاص سو، خو عبدالمطلب و ویل: یا! دا مې نه ده قبوله بل وار یې بیا سره ګډ کړی، بیا یې غشي سره ګډ کړل بیا د اوبانو غشي را ووتی، عبدالمطلب ویل: یا! درېیم وار یې بیا سره ګډ کړی غواړي چې په دې کار کې څم او حيله نه سي جوړ او پوره تاکید وسي، درېیم وار بیا غشي ګډ سوه چې یوه طرف ته عبدالله او بل طرف ته سل اوبان دي بیا د اوبانو غشي را ووتی.

عبدال مطلب هم د عبدالله په عوض او فديۀه کي سل اوښه حلال کړه او د هغود غوښو د خوړلو او وړلو څخه يې نه انسانان منعه کول نه حيوانان او رسول الله ﷺ فرمايي (أَنَا ابْنُ ذَيْبِ حَيْنٍ) يعني: زه د دوو حلال کړل سوو زوی يم، چي مقصد يې عبدالله او اسماعيل عليه السلام دي او دوی دواړو ته الله ﷻ نجات ورکړی.

دا د عبدالله د حلالولو قصه وه، خو الله ﷻ په دغه طريقه سره خلاص کړی.

د عبدالله بن عبدالمطلب واده او د محمد ﷺ مبارک ميلاد

اوس نو عبدالله خُوان دی او پلار يې غواړي چې واده ور وکړي نو يې يوه د عزت او شرف خاونده ښځه چې دا هم د عبد مناف بن زهره بن کلاب د اولادې څخه وه ور وغوښتل او د دې ښځې نوم آمنه بنت وهب ؤ، چې د رسول الله ﷺ سره په نسب کې شريکه او د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه ده، چې په دې ډول رسول الله ﷺ د مور او پلار له طرفه د ډېر مشرف او معزز نسب خاوند دی، د رسول الله ﷺ ماما گانو په يثرب کې ژوند کاوه او آمنه هم هلته اوسېدل، عبدالمطلب هلته په يثرب کې د عبدالله واده وکړی او بيا مکې مکرمې ته راغله، په دغه موده کې آمنه حامله سوه او د دې تر حمل خومياشتې وروسته عبدالله وفات سو، نور رسول الله ﷺ د مخه تر دې چې دنيا ته تشريف را وړي د پلار له طرفه يتيم سو.

کله چې د محمد مصطفیٰ ﷺ د ولادت وخت رانژدې سو مور يې خوب وليدی چې د دې يو ماشوم پيدا کېږي او د دغه ماشوم سره يو نوري يا روښنايي او خلا ملگرې وي چې د مخکې مخ ډکوي او دغه نور تر شامه ورسېږي او دا په دغه خوب کې وايي (أَعِيذُ بِاللَّهِ الْوَاحِدِ، مِنْ شَرِّ كَلِّ حَاسِدٍ) يعني: ده لره په يوه الله سره د هر حسد کوونکي څخه ساتنه غواړم، سره د دې چې دوی مشرکان وه خو بيا يې هم دغسي خوب وليدی چې پناه او ساتنه يې په يوه الله ﷻ سره غوښتل.

د فيل په کال او د فيل تر واقعي پنځوس ورځې وروسته د ربيع الأول د مياشتې په دوولسمه بلکه په راجحه روايت کې د ربيع الأول د مياشتې پر نهمه د دوشنبې په ورځ سرور کائنات، اشرف المخلوقات، رحمه للعالمين، محمد مصطفیٰ ﷺ دنيا ته تشريف را وړی چې دغه مبارکه ورځ د ميلادي سنې د (۵۷۱) کال د اپرېل د مياشتې د (۲۰) يا (۲۲) تاريخ سره موافق او برابره ده او دا چې مور (۲۰) يا (۲۲) تاريخ وايو دا د هغه وخت په جنتريو کې فرق ؤ، د يوې جنتري يا کلندر په حساب (۲۰) تاريخ ؤ او د بلې جنتري په حساب (۲۲) تاريخ ؤ، او د ده ﷺ د ولادت په وخت کې ډېر

عجیب او له عاده مخالف واقعات پېښ سوه چې اوس به د هغو واقعاتو څخه ځینې درته بیان سي خو دا بیان یې په دې سبب نه دی چې د ده ﷺ شرف او عظمت په دغو واقعاتو کې دی چې د ده ﷺ د ولادت سره پېښې سوې، یا! بلکه دا هغه علامې دي چې د ده ﷺ د را تګ زېري پکښې دي که نه اصلاً د رسول الله ﷺ عظمت او لویي په هغه رسالت او منهج کې دي چې ده ﷺ مور ته را وړي دي، دغه شیان صرف د ده ﷺ د را تګ زېري او علامې دي.

د رسول الله ﷺ د حضور شاعر حسان بن ثابت رضی الله عنه چې د مدینې منورې د انصارو څخه دی وایي: زما عمر اوه کاله ؤ او په دغه ورځ چې رسول الله ﷺ دنیا ته تشریف را وړی زه په مدینه منوره کې د یهودو په منطقه کې د یهودو سره وم چې د یهودو یو راهب پر قلا ختلی ؤ او داسې نارې یې وهلې: اې یهودیانو! نن د احمد ستوری ښکاره سو، هغه ستوری ښکاره سو چې نه ښکاره کېږي مګر د احمد ﷺ په پیدا کېدلو سره.

یعني: یو ستوری دی چې تر هغو نه راخېژي ترڅو چې خاتم الأنبياء محمد ﷺ پیدا نه سي او هغه ستوری نن راختلی دی، حسان بن ثابت رضی الله عنه دا شاهدي آداء کوي چې ده دغه خبره د یهودو څخه واوږېدل او د دې څخه دا هم معلومه سوه چې حسان رضی الله عنه تر رسول الله ﷺ اوه کاله په عمر زیات دی.

د رسول الله ﷺ د مبارک میلاد د زېرو او بشارتو څخه یو هم دا دی: کله چې د ده ﷺ مور حامله سوه دغه د دې حمل بېله دردو او بېله تکلیفه ؤ، که څه هم تاسې ته معلومه ده چې حمل یا د ښځې د پاره حامله کېدل همېشه د تکالیفو او دردو سره وي خو د رسول الله ﷺ مور د دغو دردو څخه آرامه او فارغه وه.

د رسول الله ﷺ د ولادت د عجائبو څخه یوه هم دا ده: کله چې دې ﷺ پیدا سو پر دواړو لاسو یې تکیه کړې وه او سر یې لوړ نیولی ؤ لکه آسمان ته چې ګوري بل دا چې دې ﷺ مختون و زېږېدی یعني: سنت کړل سوی ؤ او مسرور و زېږېدی یعني: لویې هم پرې سوی ؤ، زموږ د ماشومانو نو خو د مور څخه ور پرې کړي او هغه پاته حصه بیا څو ورځي وروسته لوېږي خو رسول الله ﷺ د دغو شیانو څخه فارغه پیدا سو او کله چې پر عبدالمطلب د ده ﷺ د ولادت زېری وسوه هغه ډیر په خوشاله سو،

کله چې بیا دغه حالات هم ورته بیان سوه چې مختون دی، سرور دی او پر خپلو لاسو یې تکیه کړې وه نور هم خوشاله سو او ویل: والله دغه زوی لره مې یوه درجه او مقام سته څنگه په دغه عجیبه طریقه سره پیدا کېږي؟ دغه زوی مې بې څه نه دی او د ډیرې خوشالیه یې محمد ﷺ په غېږ کې واخیستی کعبې شریفې ته یې دننه ور وستی او هلته یې د ده پر زېږېدلو د الله ﷻ شکر آداء کړی، که څه هم تر دغه وخته لا نوم نه دی پر ایښوول سوی مگر چې بیا یې د محمد نوم پر کښېناوه په دې کې هم یو سر او راز و هغه دا چې: یو وخت عبدالمطلب شام ته په سفر تللی و په دې سفر کې یې درې نفره نور هم ملګري وه او هلته یې د یهودو د یوه حبره سره ولیدل (حبر) لوی عالم ته ویل کېږي، حبر پوښتنه ځنې وکړه چې تاسې د کوم ځای یاست؟ دوی ویل: موږ د مکې یو، حبر ورته و ویل: ستاسې په جزیره العرب کې آخري نبي پیدا کېږي، قصه ډیره اوږده ده خلاصه دا چې دوی پوښتنه ځنې وکړه چې د دغه نبي نوم به څه شي وي، حبر وویل: محمد.

تر دغه دمخه په عربو کې د محمد نوم هیڅ نه وایښوول سوی که تاسې د عربو په ټول تاریخ کې وګورئ تر رسول الله ﷺ دمخه د هیچا نوم محمد نه دی تیر سوی. کله چې دغه څلور نفره چې یو یې عبدالمطلب او درې یې ملګري دي بیرته له شامه څخه راغله هر یوه دا قصد او اراده درلودل چې زوی یې پیدا سي نوم به یې محمد اېږدي، څرنگه چې د عبدالمطلب د عمر په حساب د اولاد امید نه و، نو ده دا نیت درلودی چې د ده په زمانو کې که د هر یوه زوی پیدا سو نوم به یې محمد اېږدم نو ځکه یې د رسول الله ﷺ نوم محمد کښېناوه او هغه درې نفره د عبدالمطلب ملګري دغه کسان وه:

اول: (سليمان بن مُجاشِع) چې د زوی نوم یې محمد کښېناوه چې دغه محمد د عربو د مشهوره شاعر فرزدق نیکه دی.

دوهم: (أَحِيْبُ بن حلاج) چې هغه هم د خپل زوی نوم محمد کښېناوه.

درېیم: (عِمْران بن رَبِيعه) چې د زوی نوم یې محمد کښېناوه.

په ټولو عربو کې دغه څلور نفره د اول وار دپاره په محمد سره مستی سوي دي،

دا د رسول الله ﷺ د نامه سر او سبب و چې د ده نيکه عبدالمطلب ولي
د ده ﷺ نوم محمد کسبناوه.

نور هغه حوادث يا علامې چې د رسول الله ﷺ د پيداښت په وخت کې پېښې
سوي دي د هغو څخه يوه دا ده: چې د رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې د
کسرې قصر او مانۍ ورپرېدېدل او د کسرې له قصره څخه څوارلس برجه ونرېدل.
همدارنگه د مجوسيانو اور مړ سو او دا در معلومه ده چې د آتش پرستانو اور د
همېش دپاره بلپرې ځکه دوی يې عبادت کوي او خپل اور هيڅکله مړ کېدلو ته نه
پرېږدي خود رسول الله ﷺ د ولادت په وخت کې دغه د مجوسيانو اور مړ سو.
د کسرې په قصر کې يوه کوچنۍ درياچه وه چې (بحير مسا وا) ورته ويل کېده د
دغې درياچې يا بحيرې لاندي مخکې و چاودل او اوبه يې وچې سوې، د دغو واقعو
څخه کسرې و بېرېدی چې دا څه قصه ده نو يې کاهنان او منجمين را وغوښتل.
ورونو! ځيني کاهنان او کوچگړان د جن او پيرانانو سره تعلق او ارتباط لري او
جن هم ځيني اخبار د آسمان څخه اورېدل او بيا به يې دغه خبرونه کاهنانو ته د دې
دپاره ويل چې خلک گمراه کړي او په فتنو کې يې واچوي او دغه خبره چې جن له
آسمانه اخبار اورېدل مور ته الله ﷻ په قرآن کریم کې بيانوي او فرمايي:

﴿وَأَنَا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِلسَّمْعِ﴾ [الجن: ۹]

الله ﷻ د پيرانانو دغه خبره مور ته بيانوي چې دوی به ويل: مور په پخوا کې
دغه آسمان ته د ناستي په ځايو کې د دې دپاره کښېستلو چې يو خبر واوړو.
خود رسول الله ﷺ په بعثت سره پر پيرانانو دغه د غوړ نيولو او اورېدلو لار بنده سوه.
نو کله چې کسرې د کاهنانو څخه پوښتنه وکړه چې دا څه قصه ده؟ ځينو کاهنانو
ورته و ويل: چې دغه واقعي د نبي د ولادت په سبب پېښې سوې، کسرې پوښتنه وکړه
چې دغه څوارلس برجه ولي ونرېدل؟ کاهنانو و ويل: د دې مقصد دا دی چې د فارس
د حکومت به څوارلس پاچهان نور هم تېرېږي بيا نو د فارس پاچهي زائليږي، کسرې و
ويل: څوارلس پاچهان به نور هم راځي بيا نو د فارس پاچهي ختمېږي دا ډير اوږد

وخت دی، خو د ده تر مرگ وروسته د فارس پر حکم مقابلې شروع سوه په څلورو کلو کي لس پاچهان رد او بدل سوه چي دغه ټوله د فارس د حکم د زائېدللو علامې وې.

د رسول الله ﷺ نسب او کورنۍ

د رسول الله ﷺ نسب يا شجره درې حصې لري چي اوله حصه يې تر عدنان پوري رسېږي او پر دغه حصه يې د سيرت او اُنسابو ټول علماء اتفاق لري او هغه داسي ده: محمد بن عبدالله، بن عبدالمطلب: چي اصلي نوم يې شيبه دی، بن هاشم: چي اصلي نوم يې عمرو دی، بن عبدمناف: چي اصلي نوم يې مغیره دی، بن قُصَي: چي اصلي نوم يې زيد دی، بن کلاب، بن مره، بن کعب، بن لؤي، بن غالب، بن فهر: او دغه فهر هغه څوک دی چي قریش يې لقب ؤ او د قریشو د قبيلې نسبت هم ده ته کيږي او بيا نو دغه فهر بن مالک، بن النضر، بن کنانه، بن خزيمه، بن مُدرکه، بن الياس، بن مُضر، بن نزار، بن مُعد، بن عدنان.

او د رسول الله ﷺ د نسب دوهمه حصه: کوم چي تر عدنان لوړ دي او بيا تر ابراهيم عليه السلام پوري رسېږي په هغه کي اختلاف سته څوک يې قبلوي او تائيدوي او څوک څه نه پکښي وايي چپ پاته دي خو په دې کي شک نسته چي عدنان د ابراهيم عليه السلام د اولادې څخه دی او د هغه نسب داسي دی: عدنان بن أد، بن هُمَيْسِع، بن سلمان، بن عُوص، بن بوز، بن قَمَوال، بن أبى، بن عوام، بن ناشد، بن حزا، بن بلداس، بن يدلاف، بن طابخ، بن جاحم، بن ناحش، بن ماخي، بن عِيض، بن عبقر، بن عبيد، بن الدعا، بن حمدان، بن سنبر، بن يثربي، بن يحزن، بن يلحن، بن ارعوي، بن عِيض، بن ديشان، بن عِيصر، بن افناد، بن ايهام، بن مقصر، بن ناحث، بن زارح، بن سمي، بن مزي، بن عوضه، بن عرام، بن قيدار، بن اسماعيل، بن ابراهيم عليه السلام.

او د رسول الله ﷺ د نسب درېيمه حصه: چي د ابراهيم عليه السلام څخه لوړ بيا تر آدم عليه السلام پوري رسېږي او دا هغه حصه ده چي بيله شکه ځيني غير صحي شيان پکښي داخل سوي دي او هغه داسي ده: ابراهيم عليه السلام بن تارح: چي نوم يې آرز دی، بن ناحور، بن ساروع، بن راعو، بن فالخ، بن عابر، بن شالغ، بن ارفخشذ، بن سام بن

نوح عليه السلام بن لامک، بن متوشلخ، بن آخنوخ. ويل کيږي چي دغه آخنوخ ادریس عليه السلام دی، بن یرد، بن مهلائیل، بن قینان، بن آنوشه، بن شیث، بن آدم عليه السلام.

در رسول الله صلی الله علیه وسلم رضاعت او پرورښت

اوس به در رسول الله صلی الله علیه وسلم د تي رودلو او پرورښت په باره کي څه معلومات درته بیان سي هغه داسي: کله چي به د قريشو نارینه اولاد پیدا سو هغه به يې په مکه مکرمه کي نه لویاوه او د دې کار دپاره څو سببه وه، یو سبب دا ؤ چي مکې مکرمې ته له هره ځايه خلک راتله او ځيني خلک به د ډيري مودې دپاره په مکه مکرمه کي پاته کېدل لکه دغه اوس چي هم دغسي ده او د قريشو سره به يې راکړه ورکړه او راشه درشه درلودل نو کوم هلکان چي به په مکه مکرمه کي لويېدل د هغو ژبه به د دغه گډون او اختلاط په سبب په سل کي سل خالصه او فصیحه عربي نه وه، د هغه بېگانه خلکو د اخلاقو او ژبي تر تاثیر لاندي کېدل، نو د دې جهته قريشو دا ښه بلل چي د دوی اولادونه تر مکې مکرمې دباندي لوی سي، دا د دې دپاره چي ژبه يې پر فصیحه عربي واوري، کله چي به د دغو ماشومانو د ژبي د زده کولو عمر تېرسو بيا به يې بيرته مکې مکرمې ته راوستل ځکه بيا به د دغو نورو خلکو د ژبي تر تاثیر نه لاندي کېدل.

او بل سبب دا ؤ چي قريشو غوښتل چي د دوی اولادونه سخت سري د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل ولري د سختیو او تکالیفو سره عادت ولري ځکه د دوی په مخ کي جنگونه او سفرونه وه دوی نه غوښتل چي اولادونه يې په ښار کي نازک او پاسته لوی سي، ځکه کوم کسان چي په ښارو کي لوی سي هغه نرم، پاسته او نازک طبيعته وي د تکالیفو او مشکلاتو زغم او تحمل نه سي کولای نو سختی او تکالیف په صحراء کي وه، دا معلومه خبره ده چي د صحراء خلک سخت سري او متحمل وي.

درپيم سبب دا ؤ: چي مکه مکرمه ښار او ديني مرکز ؤ له هره ځايه قسم قسم خلک ورته راتله او دغو خلکو د خپلو ځانو سره رنگارنگ مرضونه را وړل، مگر صحراء د مرضو څخه پاکه وي که د اطرافو او صحراء خلک د ښاري خلکو سره مقایسه کړل سي په هغو کي مرض لږ او نادره پیدا کيږي، په دغو څو سببو د قريشو دا خوښه وه چي اولادونه يې

تر مکې مکرمې د باندي لوی سي، نو ځکه خپل کوچني اولادونه يې د صحراء خاصتاً د بني سعد داييگانو ته ورکول چي هغه يې صحرا ته بوزي او هلته يې لوی کړي، بيا چي به دغه هلکان لوی سوه بيرته به يې مکې مکرمې خپل مور او پلار ته راوستل.

د صحراء خلکو بيا دغه کار د رزق د پيدا کولو دپاره کاوه، خو داييگانو پر دې کار تنخواه او معلومه مزدوري نه اخيستل دا يې عيب باله چي د شيدو قيمت واخلي د ماشوم د اخيستلو په وخت کي پرکوم مبلغ، تنخواه، يا د شيدو پر بدل هيڅ اتفاق نه کېدی، خو بيا څه موده ترمنځ او په آخر کي د کوچني د مور او پلار له طرفه دا يې ته هديې او سوغاتونه ورکول کېدل چي په هغو هديو سره به داييگانو خپل ضرورتونه پوره کول.

دغه د صحراء داييگاني به څه موده ترمنځ مکې مکرمې ته راتلې او هغه نوي پيدا سوي ماشومان به يې ورسره بېول، په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ دنيا ته تشریف را وړی د بني سعد څخه داييگاني راغلې چي په مکه مکرمه کي نوي پيدا سوي ماشومان ورسره بوزي، د دوی په جمله کي يوه ښځه يا دايي وه چي نوم يې حليمه ؤ او د مېړه نوم يې حارث ؤ.

د بني سعد قبيله ټول غريبان وه خاصتاً په دغه کال چي بارانونه هم نه وه او وچ کالي وه، په دوی کي بيا حليمه ډېره غريبه وه، حليمې خپل کوچنی د تي زوی هم درلودی او په قريشو کي گرځي چي يوبل کوچنی هم پيدا کړي او د دغه خپل زوی سره تئ ورکړي، خو حليمه په خپله وايي چي د ډيري لوړي او غريبې په سبب مي دومره شيدې نه درلودې چي دغه خپل زوی په مور کړم، نو دا بل کوچنی به څنگه ورسره مېروم؟ مگر احتياج او مسکنت دې کار ته مجبوره کړې وم، حليمه چي د خپلي قبيلې څخه راتله پر يوې خرې سپره وه چي دغه خره يې هم ډيره ډنگره او ضعيقه وه پر لاري به د ضعف په سبب تر ټولي قافلې وروسته رهي وه، نورو ښځو به نارې پر وهلې چي حليمې ژر سه و دي ځنډولو، خو حليمې چي به هرڅه کوبښن وکړی چي خره يې چابکه سي هغه نه سواي تلاي، خير! په ډير تکليف يې ځان مکې مکرمې ته ورساوه، اوس نو داييگاني په مکه مکرمه کي کور په کور په ماشومانو پسي

گرځي، خو هره دايمي چي د رسول الله ﷺ مور آمنې ته ورسې او په دې پوه سي چي هلک يتيم دی په پته خوله يې پرېږدي او دا ولاړه سي، دا ځکه چي دا ييگانو په اول کي د تنخوا يا مزدورۍ خبري نه کولې او ټول اميد به يې هغو هديو او سوغاتو ته ؤ چي په وروسته کي ورکول کېده، نو دا ييگانو ته چي به دا معلومات وسوه چي هلک يتيم دی پلار نه لري د ځان سره به يې وويل: د هلک مور به مور ته څه هديه او سوغاتونه را کړي، نو په پته خوله به له کوره ووتلې او هلک به يې پرېناوه، دا ييگانو داسي فکر کاوه چي نيکه دومره غمخور نه دی لکه پلار، او مور د مال او پيسو خاونده نه ده مور ته څه نه سي را کولای، نو خود ټولو دا يي گانو محمد ﷺ پرېناوه.

راسي چي قصه په خپله حلیمې ته پرېږدو چي دا يې په تفصيل سره راته بيان کړي.

حلیمه السعديه وايي: زه د خپل وطن څخه د خپل مېړه او د تي رودلو د زوی سره د بني سعد د بنځو په ملکرتيا را و وتم چي مور ټولو نور د تي ماشومان غوښتل او دا داسي وچ کال ؤ چي مور ته د خوړلو دپاره هيڅ شی نه ؤ را پاته، زه پر يوې خړې سپره وم او زموږ سره يوه زړه اوبنه د لوشلو دپاره راسره وه چي د دې شيدې به زموږ او زموږ د ماشوم زوی دپاره غداء وه، خو هغې اوبني هم په والله د لوږي په سبب يو څاڅکی شيدې نه کولې او مور ټوله شپه د خپل ماشوم زوی د ژړا له لاسه خوب نه سواي کولای چي د لوږي به يې ژړل، نه زما په تي کي څه وه چي دئ په مور سي او نه زموږ اوبني شيدې کولې چي ده ته يې ورکړو، مور ټول د باران په اميد ؤ چي بارانونه وسي او کال آباد سي، خير: زه پر دغه خپله خره را و وتم چي د خپلو ټولو ملگرو دپاره تکليف او د سر درد وم ځکه زما خره ډنکړه او د ضعف د لاسه پر لار نه سوا. تلای، د ملگرو به مي دغه نارې وې چي حلیمې ژر سه او ژر سه، څو مکې مکرمې ت، را ورسېدلو او مور ټوله د قریشو په کورو کي په ماشومانو پسي گرځېدلو، په مور ټولو کي داسي بنځه نه وه چي هغې ته دي د محمد ﷺ د اخيستلو نه وي ويل سوي، خو چي دا به ورته و ويل سوه چي هلک يتيم دی هري بنځي به پرېناوه ځکه مور د کوچني د پلار څخه د هديو او تحفو اميد درلودی، خو کله چي به دا راته و ويل سوه چي هلک يتيم دی مور به ويل چي مور اونیکه به يې څه را کړي، نو مور ټولو

د دغه یتیم والي په سبب نه اخیستی، په آخر کي په مور ټولو کي یوه بنځه هم نه سوه پاته چې یو کوچنی دي نه کړي پیدا بېله ما څخه، اوس چې مور بیرته تر مکې مکر مې دباندې خپل د اړولو ځای ته راغلو او بني سعد ته مو د تللو اړاده سوه ما خپل خاوند ته وویل: په والله زما دا نه ده خوښه چې زما ټولو ملگرو بنځو دي ماشومان پیدا کړي وي او زه دي بېله کوچني ولاړه سم، زه هغه یتیم کوچني ته ورځم او هغه اخلم، مېره مې وویل: ښه دی ورسه وایې خله ممکن دغه یتیم زموږ دپاره د برکت سبب وگرځي، نو وایي: ورغلم او محمد ﷺ مې را واخیستی او د ده د اخیستلو بل هیڅ سبب نه و بېله دې چې ما بل ماشوم نه کړی پیدا، کله چې مې دى ﷺ را واخیستی او خپل ځای ته راغلم تي ته مې واچاوه، تي مې زما د غوښتنې پر اندازه شیدې پر را ايله کړې، ده تر هغو رودلې چې مړېدى او د ده ورور چې زما زوی و هغه هم تر مړېدو و رودلې او بیا دواړه بیده سوه، حال دا چې زموږ کوچنی تر دغه د مخه د لوړې په سبب نه سواى بیدېدلای، بیا مې مېره و هغې زړې اوښي ته ور ولاړ سو چې وېې لوشي، د اوښي څخه یې دومره شیدې ولوشلې چې ما او ده تر مړېدلو وچېلې.

دغه شپه ښه په خیر را باندي تېره سوه، حلیمه وایي: په سهار کي زما ملگرو بنځو راته وویل: یا حلیمه! په والله مبارک او د برکته ډک ماشوم دي اخیستی دی، ما ویل: زما هم دغه امید دی.

حلیمه وایي: په سهار کي زه پر هغه خپلې خرې سپره سوم محمد مې هم را سره واخیستی او د خپل کلي پر طرف رهي سوو، په والله خره مې زما تر ملگرو دومره د مخه سوه چې د هغو خره نه سواى پسي رسیدلای، ترڅو چې ملگرو به مې راته ویل: یا حلیمه! څه صبر وکه آیا دغه ستا خره هغه خره نه ده چې د ها خوا پر راغلي؟ ما ویل: په والله هغه هغه ده، دوی ویل: په والله یو څه ور ته پېښه ده، حلیمه وایي: بیا نو مور بني سعد او خپلو کورو ته ورسېدلو او د الله تعالی په محکو کي د باران د نه کېدلو په سبب زموږ تر ځای وچ ځای نه و، خو بیا هم زما پسونه چې به راغله ماړه او غلانوځي به یې د شیدو ډکي وې مور به خپلې مېرې لوشلې او شیدې به مو چېلې خو بل چا د خپلو مېرو څخه یو څاڅکی شیدې نه سواى لوشلای او نه یې د مېرو

په غلانو کې څه وه، تر داسې اندازې چې زموږ د کلي خلکو به خپلو شپنيانو ته په قهر او غضب سره ويل: تاسې پسونه وښو ته نه بياياست، پسونه هلته بياياست چيري چې د حليمې پسونه پيول کيږي، چوپانانو به ورته ويل: په والله زموږ او د حليمې پسونه يو ځای گرځي، خوبيا به هم د دوی پسونه وږي راغله او يو څاڅکی شيدې به يې نه کولې خو زموږ پسونه به ماږه او د ميرو غلانو کې به د شيدو ډکي وې، زموږ دغه حال و د الله ﷻ له طرفه خير او برکتونه را باندي اورېدل خو دوه کاله تېر سوه.

حليمه وايي: د محمد ﷺ جسم او بدن نسبت و نورو ماشومانو ته مخالفه وده او پرورښت کاوه، د عمر يې دوه کاله لا نه وه پوره سوي داسې معلومېدی لکه د پنځو شپږو کالو هلک، صحت او عافيت يې کامل او سالم وه، په خبرو کې يې فصاحت و، خبري يې سمې او پوره کولې، کله چې د ده ﷺ دوه کاله پوره سوه مور ته مو وروستي او عادت هم دا و چې دا ييگانو به هلکان پسله دوو کلو خپل مور او پلار ته وروستل، خو ځينو پلرو به د دوهم وار دپاره بيا دغه ماشوم و دا يي ته ورکړی چې څه موده دي نوره هم په صحراء کې تېره کړي او ځينو خلکو به پر دغه دوو کلو بس کړل، اوس حليمې هم محمد ﷺ مکې مکرمې او خپلي مور ته وروستي، خو کوبښن کوي چې بيرته يې د ځانه سره بوزي، د رسول الله ﷺ مور آمنه ورته وايي: بسته دلې دي وي او حليمه ورته وايي: دلته گرمي ده مرضونه دي، دئ تر اوسه ښه نه دی لوی سوی څه موده به يې نور هم را سره بوزم. حليمه وايي: موږ دا کوبښن کاوه چې محمد ﷺ بيرته را سره بوزو، ځکه موږ په ده کې هغه ذکر سوي برکتونه ليدلي وه، څو په آخر کې مو د محمد ﷺ مور راضي کړه چې محمد ﷺ بيا را سره بوزو او دوهم وار موبيا بني سعد ته راوستی.

دلته به ستاسې د معلوماتو د زيات والي دپاره د رسول الله ﷺ رضاعت،

رضعي وروڼه او رضعي خوندي دروښوول سي.

اول: هغه څوک چې رسول الله ﷺ ته يې پسله د ده د مور ته ورکړی دی هغه (ثوبيه) ده چې د ابولهب آزاده سوې مينځه وه، هغې د خپل زوی سره چې مسروح نومېدی تئ ورکړی او دغه ثوبيه تر رسول الله ﷺ د منخ حمزه رضي الله عنه ته هم تئ ورکړی و، په دې حساب حمزه رضي الله عنه چې د رسول الله ﷺ اکا و رضعي ورور يې هم

سو او دغه ټوبې په وروسته کي ابوسلمه رضي الله عنه ته هم تې ورکړې دي، نو ابوسلمه رضي الله عنه هم د رسول الله ﷺ رضي وروړ دی او د رسول الله ﷺ هغه رضي وروڼه يا خوندي چي د حليمې او حارث اولادونه وه داسي دي: عبدالله بن حارث، انيسه بنت حارث، خذافه بنت حارث چي په شيما سره مشهوره ده او دغه حليمه د ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب دايي هم وه، چي ابوسفیان بن حارث د رسول الله ﷺ د اکا زوی و او رضي وروړ يې هم سو، همدارنگه حليمه السعديه و حمزه رضي الله عنه ته هم تې ورکړې دي، چي حمزه رضي الله عنه د رسول الله ﷺ د دوو طرفو رضي وروړ سو، يو د ټوبه له طرفه او بل د حليمه السعديه له طرفه. (اوس به بېرته خپلي قصې ته راسو)

حليمه وايي: د محمد ﷺ تر دوهم وار را وستلو څه موده وروسته د محمد ﷺ د تي يا رضي وروړ وار خطا او په ځغستا خپلي مور او پلار ته راغلی او ويل يې: هغه زما قريشي وروړ بېرېږي، دوی ورته ويل: څه ورته پېښه ده؟ هلک ويل: دوه نفره چي سپين کالي يې اغوستي وه راغله او محمد ﷺ يې بې سده کړې، حليمه او حارث د دې خبر په اورېدلو سره ډېر وېرېدل او د محمد ﷺ طرف ته په تلوار او وارخطايي سره ورغله، که گوري د محمد ﷺ د مخ رنگ بل قسم اوبنتی دی، دوی ورته ويل: څه درته پېښه ده؟ محمد ﷺ وويل: دوه نفره چي سپين کالي يې اغوستي وه راغله زه يې ووهلم او پر مخکه ولوېدم، بيا يې زما ځيگر را څيري کړی او زما زړه يې راوايستی.

دغه واقعه په هغه حديث شريف کي بيان سوې ده چي امام مسلم يې د انس رضي الله عنه څخه روايتوي او وايي:

«أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ آتَاهُ جِبْرِيلُ وَهُوَ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ فَأَحْذَهُ فَصَرَعَهُ فَشَقَّ عَنْ قَلْبِهِ فَاسْتَخْرَجَ الْقَلْبَ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ عِلْقَةً فَقَالَ هَذَا حَظُّ الشَّيْطَانِ مِنْكَ. ثُمَّ غَسَلَهُ فِي طَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ بِمَاءٍ زَمْزَمٍ ثُمَّ لَأَمَهُ ثُمَّ أَعَادَهُ فِي مَكَانِهِ وَجَاءَ الْغُلَمَانُ يَسْعَوْنَ إِلَى أُمِّهِ - يَعْنِي ظُرَّةَ - فَقَالُوا إِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ. فَاسْتَقْبَلُوهُ وَهُوَ مُنْتَفِعُ اللَّوْنِ. قَالَ أَنَسٌ وَقَدْ كُنْتُ أَرَى أَثَرَ ذَلِكَ الْمَخِيطِ فِي صَدْرِهِ. (ارواه: مسلم)

يعني: رسول الله ﷺ د ماشومانو سره لوبي کولې چې جبریل علیه السلام ورته راغلی، دى ﷺ يې واخيستی او بې سده يې کړی او د ده ﷺ سينه يې ور خيړي کړه او زړه يې را وايستی او د هغه څخه يې يوه ټوټه ايسته کړل او ويل: دا ستا څخه د شيطان برخه ده، بيا يې دغه زما زړه د سرو زرو په طشت کې د زمزم په اوبو پريولې او بيا يې بيرته د ده ﷺ زړه په هغه خپل ځای کې کښېناوه اوسينه يې ور وگندل او ماشومان د ده ﷺ مور يعني: دا يې ته په ځغستا ورغله چې محمد ﷺ و وژل سو، دوى ژر هلته ورغله او وې لیده چې د ده ﷺ درنگ ښه اوښتې ده.

انس ﷺ وايي: ما د دغه گندلو اثر د رسول الله ﷺ په سينه کې ليدى.

دلته د دغې واقعې په ليدلو حليمه ډيره وښېرېدل او خپل ميره حارث ته يې وويل: ښايي دغه نفر د پيرانانو څخه وي مور بايد دغه هلک د مخه تر دې چې څه ورته پېښه سي خپلې مور ته ور ولو، نو يې محمد ﷺ مکې مکرمې او خپلې مور ته ور وستى ويل دا دى ستا زوى مو جوړ روغ، صحي او سالم درته را وستى.

د ده ﷺ مور په تعجب کې سوه ويل: سبب څه دى چې را مو وستى؟ تاسې خو په هغه بل وار ډير کوبښن کاوه چې در سره بويې زى او اوس مو په خپله را وستى؟ حليمې وويل: نه ويل کيږي د دنيا ښې او بدې دي سبا به يو تکليف ورته پېښ سوى وي او ته به مور ملامتوې خواوس مو دا دى صحي سالم درته را وستى.

آمنې ويل: يا يو سبب سته او حال به را ته وياست.

حليمه آخر مجبوره سوه او د هغه نفر قصه يې ورته وکړه.

آمنې وويل: تاسې پر ده د جن يا پيري څخه وښېرېدل است؟

دوى ويل: هو، آمنې ويل: يا! هيڅکله ده ته جن ته سي ور رسېدلای ځکه ما د ده د ولادت په وخت کې خوب وليدى چې يو څوک راته وايي ووايه:

(أَعِيذُكَ بِاللَّهِ الْوَاحِدِ، مِنْ شَرِّ كُلِّ حَاسِدٍ)

قسم دى چې ده ته جن او شيطان نه سي ور رسېدلای.

خير حليمه بيرته ښې سعده ته ولاړل او محمد ﷺ د خپلې مور سره پاته سو.

درسول الله ﷺ د مور وفات

کله چې د محمد ﷺ عمر شپږو کلو ته ورسېدی د رسول الله ﷺ مور د خپل وفات سوي مېړه سره د وفاء په سبب دا خوښه وبلل چې د هغه د قبر زیارت ته چې په یثرب کې و ورسې، نو د مکې مکرمې څخه رهي سوه او پنځه سوه کیلو متره لار یې منزل وکړی خو یثرب ته ورسېدل، د دې سره په دې سفر کې د دې کوچنۍ زوی محمد ﷺ او د دې خادمه ام ایمن او د دې خسر عبدالطلب ملګري وه، یوه میاشت یې په مدینه منوره کې تېره کړه د ها خوا څخه چې بیرته مکې مکرمې ته راتلل د لارې په شروع کې د رسول الله ﷺ مور ناروغه سوه او په ابواء کې وفات سوه، ابواء د مکې مکرمې او مدینې منورې تر منځ په لار کې د یوه ځای نوم دی او په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ عمر شپږ کاله ؤ او د عبدالطلب سره بيله مور ه مکې مکرمې ته راغلی. اوس نو محمد ﷺ د مور او پلار د دواړو له طرفه یتیم سو، د ده ﷺ تربیه او روزنه د ده نیکه عبدالطلب پر غاړه واخیستل، دلته نو د رسول الله ﷺ په ژوند کې نوې مرحله شروع سوه.

په تیرو سوو بحثو کې مو دا وویل: چې عربو د مخه تر اسلام د جاهلیت په وختو کې څومره ناوړه کارونه کول تر داسې اندازې چې ژوندي انسانان یې ښخول او بیا مو د رسول الله ﷺ معزز او مشرف نسب درته بیان کړی چې د شریف او محترم نسب خاوند ؤ ځکه چې د الله ﷻ اراده همداسې وه چې د ده ﷺ نسب باید لوړ او شریف وي دا د دې دپاره چې څوک د نسب پیغور ور نه کړي او خلک په ده ﷺ باور او اعتماد ولري او دې ﷺ باید قوي قوم د دې دپاره ولري چې دغه قوم یې د ښمنانو او تجاوزگرانو له ظلمه او تېري څخه وساتي او همپشه پیغمبران همداسې وي چې په قوي او معززه قوم کې پیدا کیږي او په هغه خپل قوم کې د رسالت وظیفه ورکول کیږي، چې د دې څخه مقصد همدا دی چې په خپل قوم وساتل سي لکه څرنګه چې

الله ﷻ فرمایي: ﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْتَكَ﴾ (هود، ۹۱)

چې دا د شعيب عليه السلام قوم ؤ او شعيب عليه السلام ته وايي: که چيري ستا قوم نه وای موربه ته رجم کړی وای. يعني: د ډبرو په ويشتلو به مو وژلی وای.

نو که يو پيغمبر د يوه عادي نسب څخه وي يا قوم و نه لري د هغه نبي آزارول د خلکو دپاره ډير آسانه وي او تاسي به په را تلونکي بحث او بيان کي و ويني چې دغه د نسب شرافت د دې سبب وگرځېدی چې له يوه طرفه خلکو د رسول الله ﷺ احترام کاوه او اعتماد يې پر درلودی او له بله طرفه يې خلک د ده ﷺ له آزاره منعه کول.

او بيا مو د رسول الله ﷺ د ولادت بيان درته وکړی چې کومې معجزې او کرامتونه د ده ﷺ د ولادت سره يوځای وه، دا هم د دې دپاره چې خلکو ته د ده ﷺ د راتگ زيري ور معلوم سي که څه هم د ده ﷺ د راتگ علامې په پخوانيو آسماني کتابو کي ډيري موجودي وې خو پر هغو سر بېره کوم حوادث چې د ده ﷺ د ولادت سره يوځای پېښ سول په هغو ټولو کي د خاتم النبیین ﷺ د راتگ اشارې موجودي وې.

او بيا مو د ده ﷺ د يتيم کېدلو حال بيان کړی، د مخه تر دې چې دنيا ته تشریف را وړي د پلار له طرفه يتيم سو او کله چې يې عمر شپږو کلو ته ورسېدی د مور له طرفه هم يتيم سو، دا ټوله د الله ﷻ إرادۀ وه، علماء کرام د ده ﷺ د يتيم کېدلو دپاره ډير سببونه بيانوي چې يو د هغو څخه دا دی چې په ده ﷺ کي رحمت، شفقت او مهرباني پيدا سي، ځکه که څوک په خپله د يتيم والي په حالت کي ژوند وکړي هغه داسي نه وي لکه اورېدلي چې يې وي، په عربي کي مثال دی چې وايي (كَيْسَ الْخَبَرَكَ الْمَعَانِيَةَ) اورېدل داسي نه دي لکه ليدل يا په فارسي کي وايي (شنيره کي بوو مانر وره) دا چې يو سړی فقط د يتيم پر سر لاس تېر کړي يا د يتيم سره مرسته وکړي، هغه داسي نه دی لکه خپل ژوند چې په يتيم والي پر تېر سوی وي، د دې دوو په منځ کي ډير زيات فرق او توپير سته، نو الله ﷻ په دغه يتيم والي سره دی ﷺ رحيم او مهربانه تربيه کړی، لکه څرنګه چې په حديث شريف کي رسول الله ﷺ فرمايي « اَدْبَنِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيْبِي » يعني: زما رب ادب او تربيه راکړل او په ښه ادب سره يې مؤدبه کړم، نو د رسول الله ﷺ تربيه الهی تربيه وه او الله ﷻ ښه ادب او ښه اخلاق ورکړل او د ده ﷺ د ژوند دغه حالات تصادفي او د ژوند پېښي نه دي،

بلکه د دې شيانو د پېښېدلو تر شا لوی لوی مقصدونه پراته وه، علماء کرام د ده ﷺ د يتيم والي نور سببونه هم وايي، خو د دې دپاره چې بحث مو اوږ نه سي د هغو تر بيانولو تېرېږم او دا بيان مو هم درته وکړي چې رسول الله ﷺ په صحراء کي تربيه سو او د صحراء د تربيه فايدې مو هم بيان کړې چې اول صحت او عافيت دی او بل د مشکلاتو تحمل دی، رسول الله ﷺ په ناز او نعمتو کي نه دی لوی سوی دا د دې دپاره چې د سختيو او مشکلاتو د زغملو قدرت ولري، که تاسي د رسول الله ﷺ را تلونکي ژوند او حالاتو ته وگوري و به ويني چې د ده ﷺ ټول عمر په جهاد، عبادت، تکاليفو او آزارو تېرسوی دی او بل د صحراء د ژوند څخه د ژبي فصاحت او بلاغت حاصلېږي، د بناري خلکو ژبه گډه وډه وي او رسول الله ﷺ تر ټولو خلکو فصیح و چې دا هم د بني سعد د ژوند په سبب وه، ځکه رسول الله ﷺ په خپله د دغه فصاحت په باره کي فرمايي، کله چې ابوبکر صدیق رضي الله عنه رسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! تر تا فصیح مي نه دی ليدلی، رسول الله ﷺ وفرمايل: څنگه به داسي نه وي يا ابا بکر! زه د قريشو څخه يم او په بني سعد کي تربيه سوی يم.

اول قريش په خپله فصیح وه او بل بني سعد هم په فصاحت کي شهرت درلودی.

د رسول الله ﷺ اقتصادي حالت

رسول الله ﷺ غريب او مسكين لوی سو مال يې نه درلودی، هو محمد ﷺ په نسب مشرف او معزز دی خو د مال خاوند نه و او د دې سبب چې د ده کورنی مال نه درلودی دا و: چې د عبدالمطلب کورنی د حاجيانو د خورکې او اوبو مسئوله وه، يعني: د حاجيانو د خورلو او چنبلو برابرول چې رفاده او سقايه ورته ويل کېده د دوی پرغاړه وه نو ځکه زيات مال نه ورسره پاته کېدی، د سخا او ډوډی وړکولو په سبب د دوی سره هيڅ مال نه و او سخيان هميشه غريبان وي چې يو مثال يې حاتم الطائي دی هغه چې په عربو کي ډير مشهوره سخي تېر سوی دی خو دی د سخا په واسطه ډير غريب و ځکه په لاس کي يې شئ نه پاته کېدی، د عبدالمطلب او د ده د کورنی هم دغه حال و چې د سخا او ورکړي په سبب يې څه نه درلودل.

دا چې محمد ﷺ غریب او مسکین لوی سوپه دې کي هم الهي مقصدونه وه چې د هغو مقصدو څخه یو دا ؤ چې د مسکین او محتاجه په حال خبر وي، د رسول الله ﷺ ژوند د غنیانو او مال دارانو پر قسم نه ؤ چې د غریبانو او مسکینانو له حاله یې خبره وي، هو غني به له خپله ماله څخه یوه غریب ته څه ور کړي خو بیا هم د ده ژوند هوسا او آسوده وي د غریبانو هغه حقیقي درد او احتیاج نه ور معلومېږي نو ځکه الله ﷻ محمد ﷺ د کوچني والي څخه په یتیم والي او مسکنت کي تربیه کړی، دا ټول الهي حکمتونه دي چې الله ﷻ خپل رسول د رسالت د رسولو دپاره آماده کوي.

کله چې د رسول الله ﷺ مور وفات سوه د ده ﷺ تربیه د ده نیکه عبدالمطلب پر غاړه واخیستل او دا چې د ده ﷺ تربیه د عبدالمطلب پر لاس سوه په دې کي هم لوی حکمت ؤ، هغه دا چې عبدالمطلب د قريشو سردار او د مکې مکرمې رئیس دی، همېشه به د قريشو او نورو قبائلو مشران او سرداران د ده په مجلس کي ناست او حاضر وه، په دې مجلس کي به د لویو لویو کارو تصمیمونه نیول کېدل او د خلکو په منځ کي به فیصلې کېدې، په دغه وخت کي د محمد ﷺ عمر شپږ کاله ؤ نو د ده ﷺ د تعلیمي ژوند شروع په دې سره وسوه چې وويني د خلکو سره څه قسم گذاره او معامله، راشه درشه کېږي، او د لویو لویو کارو فیصلې څه قسم کېږي، طبیعتاً د دغه عمر هلکان په دغسي مجلسو کي نه کېښي او د لویو دپاره ولاړېږي خو رسول الله ﷺ به همېشه په دغه مجلس کي ناست ؤ او نه به ولاړېدی، دا د الله ﷻ اراده وه چې محمد ﷺ پوه سي چې د خلکو سره باید څنگه ژوند وسي، یوازي دا نه چې د غریبانو او صحرايي عربو سره یې د ژوند کولو طریقه زده وي بلکه د سردارانو او د قومو د مشرانو سره هم باید په ژوند پوه وي، نو دى ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کي حاضر ؤ.

د تاریخ په کتابو کي ذکر سوي دي چې د عبدالمطلب د ناستي دپاره کعبې شریفې ته نژدې او د کعبې شریفې په سایه کي ځای سمېدی، هلته به د عبدالمطلب زامنو د ده دپاره فرش آوار کړی نو د عبدالمطلب زامن او نور قريش به هلته په انتظار ولاړ وه هیڅوک به نه کېښستی تر څو چې عبدالمطلب به راغلی هغه به کېښستی بیا به دا نور کېښستل، ځکه عبدالمطلب د مکې مکرمې عمومي مشر او رئیس ؤ، مگر رسول الله ﷺ

چې په عمر هم لږ او کوچنی ؤ تر عبدالمطلب د مخه به راغلی او هلته به پر هغه فرش کښېستی، اکاګانو به یې کوبښن کاوه چې دئ ﷺ د دغه کاره څخه منعه کړې او د دغه فرش څخه یې ولاړ کړې مګر عبدالمطلب چې به راغلی ویل به یې: پرې یې ږدی په ده کار مه لری په والله دغه زوی لره مې یوه درجه او مقام سته.

نور رسول الله ﷺ به همېشه د عبدالمطلب په مجلس کې ناست او حاضر ؤ او ناسي پوهېږی چې دغه مجلس ته به همېشه مشران، مخور او د نورو ځایو څخه ډلې راتلې او رسول الله ﷺ دوه کاله په دغه مجلس کې کښېستی او دا یې هم زده کړل چې د قومو د مشرانو سره څه قسم معامله او خبرې کېږي.

کله چې د رسول الله ﷺ عمر اته کاله سو عبدالمطلب هم وفات سو چې دا د محمد ﷺ دپاره بل وار یتیم والی ؤ، د مخه خودئ ﷺ د پلار له طرفه یتیم ؤ، مګر هغه وخت په نامه یتیم ؤ ځکه ده ﷺ خپل پلار نه ؤ لیدلی مګر د عبدالمطلب په وفات سره د ده ﷺ یتیم والی حقیقي، ډیر سخت او مشکل ؤ ځکه دا د خپل مهربانه نیکه نېستي والی ؤ، هغه نیکه چې د کعبې شریفې د دېواله سره به ناست ؤ او د ده ﷺ سره به یې شفقت او مهرباني کول، ناز به یې ورکاوه او ده ﷺ د نیکه په وجود کې د پلار نه درلودل نه حسول، هغه نیکه یې وفات سو چې د ده ﷺ دپاره پلار ؤ او دغه اوسنی یتیم والی ده ﷺ په سترگو ولیدی، چې دغه یتیم کېدل تر هغه اول یتیم والی ډیر سخت وه، عبدالمطلب د مرګ په وخت کې وصیت وکړی چې د محمد ﷺ تربیه او روزنه دي ابوطالب کوي او دا یې هم ورته وویل: چې د ده د روزني او تربیې دپاره به ډیره خاصه توجه کوي.

د ابوطالب سره د رسول الله ﷺ تربیه

د عبدالمطلب تر وفات وروسته د محمد ﷺ تربیه د ده اکا ابوطالب پر غاړه واخیستل ځکه ابوطالب د محمد ﷺ د پلار عبدالله سکه ورور ؤ، هو د ابوطالب او عبدالله پلار خو عبدالمطلب ؤ بلکه مور یې هم یوه وه، اوس نو ابوطالب د رسول الله ﷺ درېیم تربیه کوونکی سو، اول مور، دوهم نیکه، درېیم اکا او د عبدالمطلب

تر وفات وروسته د مکې مکرمې مشرتوب هم د ابوطالب پر غاړه سو، مگر ابوطالب تر عبدالمطلب ډیر غریب و، د ابوطالب اولادو به د خپل پلار سره د خرڅ او مصرف په پیدا کولو کې مرسته او کومک کاوه.

کله چې محمد ﷺ ولیدل چې ابوطالب غریب دی حتی د خپلو اولادو نفقه نه سي پیدا کولای نو محمد ﷺ هم په کار کولو شروع وکړه چې هغه کار د پسو چوپاني وه او دا معلومه خبره ده چې چوپاني تر ښار د باندي وي، نور رسول الله ﷺ به د شپې او ورځې تر مکې مکرمې د باندي پاته کېدی چې په دغه چوپاني کې له یوه طرفه هغه د صحراء ژوند شروع سو چې د هغه ژوند ځیني فایدهې مو د مخه درته بیان کړي دي او له بله طرفه په خپله چوپاني هم ډیري فایدهې لري چې علماء کرام یې داسي بیانوي:

اول: پر حیواناتو رحم او مهرباني چې دغه خوی په رسول الله ﷺ کې موجود و، رسول الله ﷺ یوازي دانه چې پر انسانانو مهربانه و بلکه حیواناتو هم د ده ﷺ د رحمت او مهربانیه څخه حصه حاصله کړې ده چې دغه رحم په شرعي احکامو کې ډیر واضح او ښکاره دی، مثلاً د حیوان د حلالولو دپاره به چاره تېره وي، یو حیوان به د بل حیوان مخ ته نه حلالیږي، پر حیوان به ظلم نه کوې، حیوان به نه وړی کوې او نه به یې تړی. کوې، پر حیوان به د ده تر طاقت زیات بار نه باروې او داسي نور.

دوهم: په چوپاني کې حلم او صبر حاصلیږي، پسونه شا و خوا پاشل کیږي د هغو د را ټولولو او یو ځای کولو طریقه زده کیږي، پسونه باید له دښمنه وساتل سي، چې دا ټوله د امت د یو ځای کولو او ساتلو دپاره تجربې وې او رسول الله ﷺ دا هم زده کړه چې خپل مصرف په خپل لاس پیدا کړي، تر اوسه خو یې اعتماد د مور یا نیکه پر نفقه و خو اوس یې په خپله په کار کولو او په خپل لاس د مصرف په پیدا کولو شروع وکړه، نو ده ﷺ د اته کلنۍ څخه په چوپاني شروع وکړه او تر هغو یې دا کار کاوه چې عمر یې تقریباً یو ویشتمو کلونو ته ورسېدی او دغه چوپانۍ د ده ﷺ د عمر ډیره موده په بر کې ونيول، رسول الله ﷺ فرمایي: «مَنْ نَبِيٍّ إِلَّا وَرَعَى الْعَمَمَ» یعني: داسي نبي نسته چې د پسو چوپاني دي یې نه وي کړې، نو دغه وظیفه ټولو انبیاء ﷺ پر ځای کړې ده، علماء کرام د چوپانۍ په گټو او فایدو کې یوه دا هم

بیانوي او وايي: کوم څوک چې په دښت کې د پښو په پېولو مشغول وي نو دى تنها وي او تنهائي سرى وچرت او فکر کولو ته پرېږدي، په آسمانو، ستورو، لمر او سپوږمۍ کې فکر کوي، دغه برابر نظام او الهي قدرتو ته گوري چې دغه افکار د انسان د روح د صفائي او پاک والي سبب گرځي، مگر کوم کسان چې په بناړو کې اوسېږي هغه په تگ او را تگ مشغوله وي، دا ولاړى هغه راغلى، نوي نوي خبري او حوادث اوري فکريې گډوډ وي، انسان د الله ﷻ په قدرتو کې فکر کولو ته نه فارغه کېږي، نو دا هم د دښت او صحراء فايده وه چې رسول الله ﷺ يې فکر کولو ته فارغه کړى.

په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ په چوپاني مشغول ؤ ابوطالب د تجارت په کار مشغول ؤ، کله چې د رسول الله ﷺ عمر دوولسو کلو ته ورسېدى په دغه وخت کې ابوطالب قصد درلودى چې شام ته په تجارت ولاړ سي، قافله تياره سوه، کله چې ابوطالب د تللو اړاده وکړه رسول الله ﷺ ورته ټينگ سو چې ما هم در سره بوزه، ابوطالب نه غوښتل چې محمد ﷺ يې په دغه سفر کې ملگرى وي مگر رسول الله ﷺ تر کالو ټينگ ونيوى او ويل: خامخا به مي در سره بيا يې، څرنگه چې محمد ﷺ پر ابوطالب ډير گران ؤ آخر راضي سو او دى ﷺ يې د خان ملگرى کړى، دا نو تر مکې مکرمې دباندې او شام ته د رسول الله ﷺ اول سفر ؤ چې په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ عمر دوولس کاله ؤ، خير قافلې حرکت وکړى کله چې قافله د شام حدودو ته ورسېدل نو يې نژدې ويوه (دير) يا صومعي ته واړول (دير) يا صومعه د نصار او د عبادت ځاي ته ويل کېږي او د دوى راهب هلته په کلو کلو ناست وي نه راوړي، خواړه او اوبه يې هلته ورته پراته وي او راهب په عبادت مشغوله وي، د قریشو تجارتي قافلې به همېشه پر دغه لار د دغې صومعې سره تېرېدلې خو نه به قریش دغې صومعې ته ورتلل او نه به هغه راهبان ورته را وتل مگر نن ورځ چې قافلې دغې صومعې ته نژدې واړول د صومعې د راهبانو مشر چې بَحيرا ورته ويل کېده د مخه لا تر صومعې دباندې ولاړ ؤ او دليري څخه يې قافلې ته کتل په دغه قافله کې يې ډير عجب او نادره کارونه وليدل، وې لیده چې د قافلې پر سر اوربځ ور سره رهي ده، بَحيرا په تعجب کې سو او پوه سو چې په دې قافله کې يو سر او راز سته، کله چې قافلې

و صومعې ته نژدې واړول، بحیرا خپلو ملګرو ته وویل چې نن خواړه ډیر پاخه کړی او یو نفر یې قافلې ته هم ولېږی چې ورسه او ورته ووايه: تاسي نن زموږ میلمانه یاست او په قافله کې به څوک نه پرېږدی ټول راسی، د قافلې خلکو هم دا دعوت قبول کړی او ټول ورغله، یوازې محمد ﷺ یې د قافلې سره پرېښاوه چې د قافلې د سامانو ساتنه وکړي، اوس نو د قافلې ټول نفر ناست دي خواړه راغله او په خوړلو یې شروع وکړه، بحیرا ورته گوري او د قافلې یو یو نفر تر نظر باسي، په دې خلکو کې یې کوم داسې شئ و نه لیدی چې هغه دي عجب او د دې وړ وي چې اورځ دي پر سرور سره ولاړه سي (د نصاراوو علماوو ته دا معلومه وه چې دا څرې نبي د راتګ وخت او زمانه را نژدې دي نو ځکه دوی په علامو او اشارو پسي مگر حېدل) مگر بحیرا په دې خلکو کې د توجه وړ شئ و نه لیدی نو یې پوښتنه ځني وکړه چې تاسي ټول راغلاست؟ څوک مونږ ته دی پاته سوی؟ دوی ویل: هو، ټول راغلو فقط یو کوچنی مو د قافلې سره پرې ایښی دی چې زموږ د سامانو ساتنه کوي.

د قافلې د خلکو څخه یوه نفر وویل: والله موږ بد خلک یو موږ راغلو خواړه خوړو او یتیم مو پرېښاوه، نو یې یو نفر ولېږی چې ورسه محمد ﷺ هم راوړه، نفر ولاړی او محمد ﷺ یې د ځانه سره راوستی، بحیرا چې په اول وار ولیدی پوه سو چې په دغه هلک کې غیر طبعي شئ سته، نو ور ته گوري او فکر پکښې وهي، محمد ﷺ کښینستی او خواړه خوړي، بحیرا یې مخ ته ناست دی او ورته گوري، بیا نو بحیرا د محمد ﷺ څخه په پوښتنو شروع وکړه او ویل: ستا دي په لات او عزی سره قسم وي. لات او عزی د مشرکانو دوه بتان وه او دا قسم هم د مشرکانو قسم و، که څه هم بحیرا لات او عزی ته عقیده نه درلودل خو ده لیدل چې دغه قوم یو وبل ته په لات او عزی سره قسم ور کوي نو بحیرا هم د دوی پر ډول په لات او عزی سره محمد ﷺ ته قسم ور کړی او ورته وایي: ستا دي په لات او عزی سره قسم وي، رسول الله ﷺ ورته وویل: په لات او عزی قسم مه را کوه قسم په الله چې ما هیڅکله د هغو عبادت نه دی کړی او د هیڅ شي څخه مي دومره بد نه راځي لکه د لات او عزی څخه.

د تاریخ او سیرت په ټولو کتابو کې دا ثابته ده چې رسول الله ﷺ د ژوند د شروع

څخه هیڅکله د بت عبادت نه وکړې که څه هم د ده ﷺ قوم او کورنۍ ټول بت پرستان وه خوده ﷺ هیڅکله نه بت ته سجده کړې ده او نه یې بت مشرف بللی دی چي دا د الله ﷻ له طرفه ساتنه وه، هو! ممکن یو څوک د خپلي کورنۍ په لارښوونه یا د سالمې تربیې په سبب د ځینو بدو کارو څخه بېزاره وي مگر د رسول الله ﷺ د بتانو څخه نفرت اولیري والی د خپلي کورنۍ د تربیې په سبب نه و ځکه د ده ﷺ پر شا وخوا ټول خلک بت پرستان وه نو معلومه خبره ده چي دا د الله ﷻ له طرفه الهي ساتنه او الهي تربیه وه.

راهب ورته و ویل: ښه ستا دي په الله سره قسم وي چي حق او حقیقت به راته وایې، رسول الله ﷺ و ویل: هو، په الله سره قسم راکړه، راهب بحیرا په پوښتنو شروع وکړه څه فکر وهې؟ په خوب کي څه شي وینې؟ څنگه حالات درته پېښېږي؟ داسي ډیري پوښتني یې ځني وکړې او رسول الله ﷺ جوابونه ورته وایي.

بحیرا خو عالم ؤ او په آسماني کتابو کي د آخري نبي علامې ذکر سوي وې او اوس بحیرا هغه ټولي علامې په محمد ﷺ کي ولیدلې نو یې ورته و ویل: ته دي شا یا ملا را ته لڅه کړه، پرېږده چي ملا دي و وینم، رسول الله ﷺ هم خپله ملا لڅه کړه، بحیرا ولیدل چي پر ملا یې د نبوت مهر هم سته، هغه مهر چي په ډیرو صحي احادیثو سره یې موجودیت ثابت دی، علماء کرام د نبوت د مهر داسي تعریف او بیان کوي: چي (خَاتَمُ النَّبُوَّةِ) د رسول الله ﷺ د دوو مبارکو اورو په منځ کي د کوتري د هڅې پر اندازه یو تور داغ دی او په هغه داغ کي داسي وربښتان دي لکه د چرګ د سر کاکل او د دغه تور داغ پر شا وخوا نور ډیر تور خالونه هم سته چي دغه علامه د نبوت مهر دی او بحیرا دغه علامه ولیدل او وې پېژندل نو یې ابوطالب ته مخ ور واړاوه او ویل: دا هلک دي څه دی؟ ابوطالب ویل: دا مي زوی دی، بحیرا و ویل: د ده پلار باید نه وي ژوندی ځکه بحیرا ته دا معلومه وه چي د آخر الأنبياء ﷺ د علامو څخه یوه هم دا ده چي یتیم به وي او اوس یې ولیدل چي ټولي علامې په دغه هلک کي موجودي دي او دغه یوه علامه مخالفه ده دا نه سره لګېږي نو ځکه یې ابوطالب ته و ویل: دی باید پلار و نه لري، ابوطالب و ویل: هو، دی زما وراره دی، بحیرا د ځان سره و ویل:

اوس صحي سوه، نو يې ابوطالب ته وويل: وراره دي بيرته مکې مکرمې ته بوزه که دى شام ته در سره ولاړ سي هلته يې يهود پيژني او که يې وپيژندی ضرر وررسوي.

ابوطالب هم پر خپل وراره و بېرېدی، نو ابوطالب په خپله نه ور سره را وگرځېدی بلکه يو بل نړي يې ور سره ملگری کړی او محمد ﷺ يې بيرته مکې مکرمې ته را وستی او دغه اولنی سفر يې نه سو پوره.

دغه د بحيرا قصه هم در رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه يوه لويه اورونبانه علامه ده.

د رسول الله ﷺ د نبوت يوه بله علامه دا ده: چي ځيني وختونه به مکې مکرمې ته ځيني خلک راتلل چي دغه خلکو ته اهلُ الفِراسَة ويل کېده او دغو خلکو يو علم حاصل کړی و چي هغه علم ته هم علمُ الفِراسَة ويل کېږي، د دغه علم عالمانو چي به يو چا ته وکتل د هغه علم په واسطه به يې د هغه نفر د مستقبل يا را تلونکي ژوند ځيني حالات ورته بيانول او دغه حالات به تر ډيري اندازې صحي او رشتيا را وتل، ځکه دا علم دی چي د هغه تعليم کېږي او غيب ويل نه دي، حتی امام شافعي رحمته الله عليه هم پنځه کاله د دغه علم تعليم کړی دی او دغه علم ته زموږ او ستاسي په اصطلاح کي د (قيافه شناسی يا قيافي پېژندلو علم) ويل کېږي، نو دغه اهلُ الفِراسَة دغه علم درلودی او دوی چي به هر ځای ته ولاړل خلکو به خپل هلکان ورته راوستل چي د هغو د ژوند را تلونکي حالات ورته و وايي، لکه زموږ په وطن کي فال بينان چي د خلکو فال به يې کتی، که څه هم هغه فال کتونکي يې علمه او ناپوه خلک وه فقط د پېسو د گټلو دپاره به يې خلک په يې ځايه او بې معنی خبرو خطايستل.

نو يو وخت د دغه اهلُ الفِراسَة څخه يو نفر مکې مکرمې ته راغلی او خلکو خپل هلکان ورته را وستل چي د ژوند را تلونکي حالات يې ورته و وايي، په دې جمله کي ابوطالب هم خپل وراره محمد ﷺ ورته را وستی او دغه واقعه هم هغه د شام تر سفر وروسته وه، محمد ﷺ يې ورته را وستی او د هلکانو په قطار کي يې د ده مخ ته کښناوه، دغه د علمُ الفِراسَة عالم تر اوسه د هلکانو په ليدلو او کتلو شروع نه ده کړي، خو محمد ﷺ ته په ډير ځير او دقت سره گوري او دغه کتل يې هم غير عادي او غير طبيعي وه، مخ ته يې گوري، لوړ ورته گوري، کښته ورته گوري دغه کتل يې ډير

شدید او حیرانوونکي وه. حتی ابوطالب د دغه کتلو څخه وېرېدې، بیا نو سړي له یوه طرفه د هلکانو په کتلو شروع وکړه په خپل کار مشغول سو، په دغه وخت کې ابوطالب محمد ﷺ تر لاس ونيوی له دغه منځه څخه یې وایستی او گوښه یې کړی، سړی چې د نورو هلکانو د لیدلو او کتلو څخه فارغه سو هر څه چې گوري محمد ﷺ نسته، نو ویل: څه سو هغه ځوان چې دغه اوس زما مخ ته ناست و؟ چا جواب نه ورکاوه، سړي په لوړ آواز ناري کړل: څه سو هغه هلک چې زما مخ ته ناست و رایې ولی په والله هغه لره شان او شوکت، درجه او عظمت سته، ابوطالب خود مخه لا بېرېدلې و محمد ﷺ یې نه راوستی.

دا هم د رسول الله ﷺ د لوړې درجې او عالي مقام یوه نښانه او علامه وه.

همدارنگه رسول الله ﷺ تر نبوت او رسالت د مخه د ځوانۍ په وخت او موده کې د الله ﷻ په ساتنه د هر شر او هر ناوړه کاره څخه ساتل سوی و، یوازي دا نه چې د شرک، د بتانو د عبادت او گنهو څخه ساتل سوی و بلکه د هر هغه عادي او کوچني شيانو څخه چې فقط یوه اخلاقي کمزوري به پکښې موجوده وه یا به هغه کار د انساني فطرت څخه مخالفه و د هغو ټولو څخه رب ﷻ ساتلی و، هغه کارونه چې په اهل مکه کې هیڅ عیب نه بلل کېده او د ژوند عادي کارونه وه بیا هم الله ﷻ خپل رسول ﷺ د هغو کارو څخه ساتلی و چې د هغې جملې څخه به خوشیه درته بیان سي:

اول، رسول الله ﷺ هیڅکله د فسق او فجور ځای ته نه دی حاضر سوی، درقص او غنا، موسیقي او عیاشۍ مجلس ته هیڅکله نه دی ورغلی.

یو وخت رسول الله ﷺ او د ده د چوپانۍ ملگري تر مکې مکرمې دباندې پسونه پېول، رسول الله ﷺ د لیري څخه د واده ساز او آواز واورېدی او په ټول عمر یې دغسي محفل نه و لیدلی نو یې هغه خپل ملگري ته وویل: ما تر اوسه واده نه دی لیدلی نو نن شپه ته زما پسونه گوره اوزه به ولاړ سم چې دغه واده ووینم، هغه ویل ښه دی، ملگری یې د پسو سره پاته سو او محمد ﷺ وررهي سو چې واده او د هغه ساز و ویني، خو کله چې په دغه مجلس کې کښېنستی سمدستي خوب پر غالبه سو او بیده سو، رسول الله ﷺ فرمایي: بل شي نه کرم را وینم مگر د لمر حرارت او گرمۍ، سهار

لمر راختلی را وینس سو او ټول خلک تللي وه، د دغه واده یې هیڅ و نه لیدل.

بله ورځ بیا واده دی بیا یې هغه خپل ملګري ته وویل: چې هغه شپه خو ما هیڅ و نه لیدل او نه مې واورېدل ځکه بیده سوم نن به ولاړ سم او ته زما پسونه ګوره، هغه ویل: ښه دی ولاړ سه، بیا چې راغلی د اول کښنستلو سره خوب پر غالبه سو او بیده سو، سهار د لمر تر راختلو وروسته را وینس سو، نو رسول الله ﷺ پوه سو چې دغه ودونه او مجلسونه زما دپاره نه دي، ځکه هلته د فسق او فساد کارونه کېدل.

خو د ډیر افسوس ځای دی چې تر نن ورځې پورې په ودو او ښادیو کې دغه د فسق او فساد کارونه دوام لري، فلمونه او عکسونه، ساز او رقص، اسراف او سیالي، لڅ کالي او کفري موډونه، دغه حرام کارونه د ودو شرطونه ګرځېدلي دي، نوی کور او نوی فامیل جوړېږي خو متأسفانه اساس او بنسټ یې په ګڼه او د الله ﷻ په نافرمانیو ایښوول کېږي او بیا وایي: اولاد مې صالح او زما په خوله نه دی، د ښځې سره مې ژوند ترېڅ دی، پورې او درېږه یم، په ژوند کې مې خوشالي نسته.

وروره! دا ته یې چې دغه ژوند دي د ځان دپاره خوښ او اختیار کړی دی، دا ستا د هغو ګڼه او نافرمانیو نتیجه ده چې د دغه کور د جوړولو په شروع کې دي کولې، ته نه وینې؟ کله چې آدم علیه السلام د هغه منعه سوي وني څخه څه خواړه وخورل څه ورته پېښه سوه؟ د جنت څخه وایستل سو، د خپلي زوجې څخه په کلو کلو جلا سو، دا فقط یوه کوچنۍ نافرمانی وه او موږ په یوه واده کې سل نافرمانۍ کوو.

نن ورځ خلک د واده د نېک او مبارک نامه څخه بده استفاده کوي د ګڼه او ناجائزه کارو وسیله یې ګرځوي، هر هغه واده چې په هغه کې حرام کارونه و نه سي واده یې نه بولي، هو! مسلمانان د روا او جائزه خوشالیو څخه نه دي منعه، په واده کې د تکاح د اعلانولو دپاره نجونو ته دا روا ده چې څه وخت درېې وټکوي (نه داسې لکه موږ چې په هفتو هفتو مو سازونه او رقصونه شپه تر سهاره دوام لري) په واده کې خوشالي مطلوب او جائزه ده، زموږ دین د غم او مصیبت دین نه دی مګر هغه حرام مظاهر او مناظر، دغه لڅ کالي او بیر سرونه، هغه ساز او رقصونه، بلکه ټول هغه کارونه او عملونه چې د فسق او فساد، د اسراف او سیالیو څخه خالي نه دي! باید پرېږدو.

نور رسول الله ﷺ د دغسي مجالسو څخه په الهي ساتنه سره وساتل سو.

دوهم: د هغو کارو د جملې څخه چې رسول الله ﷺ ځني ساتل سوی دی یو بل بد عادت ؤ چې د اهل مکې او مشرکانو په رواج او اصطلاح کې عادي او معمولي کار ؤ چې هغه د عورت لڅ والی ؤ، که به یو سړی لڅ پڅ گرځېدی هم یې پروا نه کول او د دغه عادت د روا جولو دپاره څو سببه موجود وه، یو دا چې په پنخوا کې د قریشو له طرفه ځیني امرونه صادر سوي وه چې خلک د هغو اوامرو په عملي کولو مکلف وه، چې یو د هغو اوامرو څخه دا ؤ: چې پر کعبه شریفه څوک په خپلو کالو کې طواف نه سي کولای ځکه په هغو کالو کې یې گنهنونه کړي دي نو د قریشو یو خاص قسم کالي وه چې خلکو به هغه کالي د قریشو څخه رانیول او بیا به یې په هغو کالو کې طواف کاوه.

طبکا په دې کار کې د قریشو دپاره اقتصادي او تجارتي کته وه چې قریشو به خپل مال خرڅاوه نو کوم څوک چې به د مکې مکرمې د دباندي څخه راغلی او هغه د قریشو کالي به نه وه ورسره نورانیولو ته به یې مجبوره ؤ او بیا به یې هغه د قریشو په کالو کې پر کعبه شریفه طواف کاوه، خو هغه څوک چې د کالو د رانیولو دپاره به یې پیسې نه درلودې لڅ طواف به یې کاوه، په دې لڅوالي کې نارینه او ښځو فرق نه درلودی، خو صرف ښځو به د شپې طواف کاوه، د ډیر جهالت څخه د حیوانیت درجې ته رسېدلي وه.

د لڅوالي دپاره بل سبب دا ؤ چې د جزیره العرب خلک عموماً ټول غریبان وه هر چا پوره کالي نه درلودل، نو په مکه مکرمه او عربو کې د عورت لڅوالی یو عادي او طبیعي کار گرځېدلی ؤ، خو پر دغه سربېره رسول الله ﷺ هیڅکله نه لڅ طواف کړی دی او نه لڅ گرځېدلی دی، الله ﷻ له دغې بې سترېه ساتلی ؤ، په عربو کې دغه لڅوالی او بې سترې د هجرت تر نهم کال پوري دوام درلودی ترڅو چې مکه مکرمه فتحه سوه او تر حجة الوداع یو کال د مخه د حج په موسم کې رسول الله ﷺ حضرت ابوبکر الصديق رضی الله عنه مکې مکرمې ته د حج د آداء کولو دپاره او د حج آمر ولېږی او ورته وېې فرمایل: خلک خبر کړه چې تر نن ورځې وروسته به هیڅوک لڅ طواف نه کوي.

څرنګه چې د ټول بدن لڅول په مکه مکرمه کې یو عادي او طبیعي کار ؤ او هیڅ عیب نه بلل کېدی، نو کله چې به خلکو کارونه کول خاصاً څه درانه او مشکل کارونه

لکه ځینې د خټو او بڼه کارونه، یا د ډبرو نقلول نو به یې ځانونه لڅول، بالکل به یې کالي وکښل او کار به یې کاوه، یو خو به د گرمۍ تاثیر څه لږ سو او بل به یې کالي نه خپرېدل او د دوی لباس یا کالي څه شي وه؟ فقط یو د اوږو پټو چې د کمیس کار یې ځني اخیستی او بل لنگ چې لاندي بدن به یې په پټاوه.

یوه ورځ رسول الله ﷺ د خپلو ملګرو سره کار کاوه او د یوه ځای څخه یې بل ځای ته ډبرې نقلولې، ویل کېږي چې دغه کار د کعبې شریفې د بڼه او جوړولو کار ؤ او د کار ټولو ملګرو یې ځانونه لڅ کړي وه ځکه دوی کالي لږ درلودل، نو کله چې به یې ډبرې نقلولې لنگ به یې خلاص کړی او هغه به یې پر اوږه کښېناوه او ډبره به یې پر هغه لنگ کښېناوه، چې په دغه ډول سره به یې اوږه د زخمي کېدلو څخه وساتل سوه، رسول الله ﷺ هم د دغو خپلو ملګرو سره ډبرې نقلولې خو هغه ډبره به یې پر لڅه اوږه ایښوول ځکه ځان یې نه ؤ لڅ کړی، په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ د اکاګانو څخه یوه اکا ورته وویل: اې وراره! که دغه لنگ خلاص کړې او پر اوږه یې کښېږدې د دغو ډبرو له آزاره به دي وساتي، خو کله چې رسول الله ﷺ د لنگ د خلاصولو اراده وکړه یو دم بهوشې پر راغله او سترګې یې آسمان ته شخې پاته سوې، نو کار او د لنگ خلاصول دواړه پاته سوه. د الله ﷻ په ساتنه پټ او مستور پاته سو.

مقصد دا چې رسول الله ﷺ هیڅ وخت نه دی لڅ سوی، که څه هم یوازې په مکه مکرمه کې نه بلکه په ټوله جزیره العرب کې د ځان لڅول عادي او طبیعي کار ؤ. درېیم: رسول الله ﷺ ته د الله ﷻ له طرفه ډیر لوی ادب ورکول سوی دی، کله چې رسول الله ﷺ کوچنی ؤ او د ابوطالب په کور کې ؤ، ابوطالب ډیر غریب او عیال داره ؤ نو کله چې به خواړه را وړل سوه خواړه به لږ او خوړونکي به ډیر وه، د ابوطالب لس اولاده وه نو به څه پېښېدل؟ معلومه خبره ده چې پر خوړو به چور او حملې سوې، خو رسول الله ﷺ د دغو نورو هلکانو پر ډول نه پر خوړو چور جوړاوه او نه یې حملې وهلې په انتظار به ناست ؤ، کله چې به د ابوطالب عیال او اولاده د ډوډۍ خوړلو څخه فارغه سوه محمد ﷺ به وکتل: که به کوم شی پاته ؤ هغه به یې خوړی او که به نه ؤ پاته دغسې وږی به ګرځېدی او داسې ډیر پېښېدل چې څو

ورځي به وږي گرځېدی ځکه اصلاً د هغو څخه شی نه پاته کېدی، رسول الله ﷺ د دغه خپلو ښو اخلاقو په سبب که څه هم وږی به و خود نورو هلکانو پر ډول یې پر خوږو او ډوډۍ نه چور جوړاوه او نه یې حملې وهلې.

څو یوه ورځ په خپله ابوطالب دغه حالت ته متوجه سو چې دغه نور هلکان خواړه ځني خلاصوي او محمد ﷺ ته شی نه پاته کېږي، نو یې خپله کورنۍ امر کړه چې محمد ﷺ ته خواړه جلا ورکوی ځکه دی ﷺ د نورو هلکانو پر قسم پر ډوډۍ تلوار نه کوي او وږی پاته کېږي، چې دا کار د رسول الله ﷺ د ادبه څخه و.

څلورم: د رسول الله ﷺ د اخلاقو څخه یو هم رشتیا ویل وه په ټول عمر یې هیڅ خلاف یا د حقیقته څخه مخالفه خبره نه ده کړې که څه هم د کوچنیوالي او وړکتوب په حالت کې و، دا هم هغه ادب دی چې د الله ﷻ له طرفه ورکول سوی و.

کله چې د رسول الله ﷺ عمر پنځلس یا په بل روایت شلو کلو ته ورسېدی د فجار جنگ پېښ سو او رسول الله ﷺ په هغه جنگ کې ګډون او اشتراک وکړی، د جنگ فجار یا حربُ الفُجَّار بیان خومي مخ کې درته کړی دی چې حرب الفجار هغه جنگ ته ویل کېږي: کوم چې په حرامو میاشتو کې پیښ سي او حرامې میاشتي څلور دي (رجب) چې دا یوازې میاشت ده او نورې درې میاشتي چې سره پسې دي: چې هغه ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم دي، نو د ابراهیم علیه السلام په دین کې په دغو څلورو میاشتو کې جنگ شروع کول او تجاوز کول حرام او ناروا وه خود خپل ځان څخه دفاع کول جائزه او روا وه.

څرنګه چې د هوازن قبیلې په دغو حرامو میاشتو کې پر قريشو حمله وکړه نو قريشو ته دا جائزه او روا وه چې د ځان دفاع وکړي، په دغه جنگ کې چې حربُ الفُجَّار ورته ویل کېږي رسول الله ﷺ د خپلې کورنۍ او اکاګانو په ملګرتیا د مکې مکرمې څخه دفاع کول او رسول الله ﷺ فرمایي: «كُنْتُ أُنْبِلُ لِأَعْمَامِي لِيَوْمِ الْفُجَّارِ» يعني: ما د فجار په ورځ خپلو اکاګانو ته غشي ورکول او څوک وايي: د فجار په ورځ یې د خپلو اکاګانو څخه غشي ګرځول او هغو جنگ کاوه، څرنګه چې دغه

جنگ د ډیرې مودې دپاره و نو په دغه جنگ کې رسول الله ﷺ د جنگ کولو طریقه هم زده کړه ځکه جنگ یې ولیدی او اشتراک یا گډون یې هم پکښې وکړی.

همدارنګه رسول الله ﷺ په حلف الفضول کې گډون او اشتراک کړی دی، حلف الفضول (یعنې: د مظلوم د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم) د حلف الفضول جوړېدل یوه قصه لري، هغه دا چې: د اهل یمن څخه یوه نفر مکې مکرمې ته د تجارت دپاره څه مال را وړی و او دغه مال یې پر عاص بن وائل په پور خرڅ کړی، عاص بن وائل د مشهوره صحابي عمرو بن العاص رضی الله عنه پلار دی او عاص بن وائل د مکې مکرمې او قریشو د سردارانو څخه دی، عاص د دغه یمني څخه مال د پور پر قسم اخیستی و او پیسې یې نه وې ورکړې کله چې یمني غوښته چې خپل وطن ته ولاړ سي نو عاص ته ورغلی چې زما پیسې را کړه غواړم چې خپل وطن ته ولاړ سم، مگر عاص بن وائل د سبا او بل سبا وعده ورکوي او معتزله کوي یې، خو د یمني صبر پای ته ورسېدی او د آخر وار دپاره عاص ته ورغلی ویل: پیسې مې را کوي که یا؟ عاص ویل: یا! ورځه هر څه چې دي په وسه پوره وي هغه وکه. (زموږ د وطن ځیني کسان هم داسې وه چې د غریبانو حق یې نه ورکاوه) موږ مخ کې ويلي وه چې هلته د ځنګله قانون و هر زورور به کمزوری خوړی اوس هم عاص ظلم کوي، یمني مسافر او بې چاره دی نه یې قوم سته نه قبيله، څوک نه لري چې د ده مرسته وکړي، اوس په حیرت کې دی چې څه وکړي؟ آخر هغه دارالندوه ته ورغلی کوم چې د قریشو د ټولنو ځای و، هلته قریش سره را ټول وه او یمني په شعر او بیتو سره له ظلمه څخه شکایت شروع کړی خاصاً د قریشو له ظلمه او ویل: که تاسې پر دغه ظلم خوله پټه کړی نو تاسې هم د ده ملګري یاست او په الله سره قسم چې په ټولو عربو کې به ستاسې نوم در بد کړم، څرنگه چې د قریشو نور مشران په دې کار نه وه راضي، ځکه دوی د مکې مکرمې او قریشو مشران دي او د عربو سرداران دي او که د دوی له ظلمه خلک شکایت وکړي دا د دوی دپاره شرم او پینور دی او په عربو کې د دوی نوم بدیږي.

نو د قریشو څو نفره سره یو ځای سوه او پر دې یې عهد او قسم وکړی چې د هر مظلوم مرسته به کوو او د ظالم څخه به یې حق وراخلو که څه هم دغه ظالم هر څوک

وي، دغه کار په اول کي درو نفرو شروع کړی چي د هر يوه نوم فصل ؤ، نو ځکه دغه قسم ته حلف الفضول ويل کيږي او څوک بيا وايي: چي دغه قسم ته په دې سبب حلف الفضول ويل کيږي: چي فضول په عربي کي حقوقو ته وايي، نو (حلف الفضول) يعني: د حقوقو د اخیستلو دپاره قسم، د مظلوم او د هغه د حقوقو د دفاع دپاره قسم، نو دغو درو نفرو په الله سره قسم ياد کړی چي هر مظلوم چي په مکه مکرمه کي وي که د اهل مکې څخه وي يا د بل ځای وي د هغه دفاع به کوو او د ظالم څخه به يې حق وراخلو که څه هم دغه دفاع زموږ په وينو او زموږ په مرگ سره وي، خود مظلوم حق به د توري په زور ورته راگرځوو او بيا يې اهل مکه سره يو ځای کړل ويل: څوک زموږ سره په دې قسم کي ملگري کيږي؟ د مکې مکرمې ډير خلک د دوی سره په دغه قسم کي ملگري او يو ځای سوه چي د هغو د جملې څخه يو هم محمد مصطفی ﷺ ؤ، البته دغه قصه د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وه، بيا نو دغه نفر ټول سره يو ځای سوه توري او اسلحه يې واخیستل د عاص بن وائل کور ته ورغله او عاص بن وائل ته يې وويل: موږ قسم کړی دی چي د هر مظلوم سره به مرسته او کومک کوو نو د دغه سړي حق ورکړه که يې نه ورکوې موږ دي وژنو.

دا هم مړانه، همت او غيرت ؤ، غواړي چي د مکې مکرمې د سردارانو او د دوی له قومه څخه يو نفر د ظلم د ليري کولو دپاره و وژني، عاص چي دا د دوی عزم او اجتماع وليدل، د دوی اتحاد او اتفاق يې وليدی، د دوی خبره يې قبوله کړه او د هغه يمني حق يې ورکړی.

دغه حلف يا قسم په جاهليت او اسلام کي دوام پيدا کړی او باقي پاته سو، رسول الله ﷺ په صحي حديث کي فرمايي: «قَدْ دُعِيَ فِي الْجَاهِلِيَةِ اِلَى حَلْفِ لَوْ دُعِيَ اِلَيْهِ فِي الْاِسْلَامِ لِأَجْبَتْ» يعني: د جاهليت په عصر او زمانه کي يوه حلف او اتفاق، يوه عهد او وعده ته وبلل سوم، چي هغه داسي حلف دی که چيري هغه ته په اسلام کي بلل سوی وای هم به مي دغه بلنه او دعوت قبول کړي وای.

نو دغه حلف الفضول يوازي دا نه چي د هغه وخت په اسلام کي باقي پاته سو بلکه د رسول الله ﷺ تر رحلت وروسته هم پاته ؤ.

په وروسته کې بیا د یزید بن معاویه د خلافت په وخت کې د مدینې منورې والي چې ولید نومېدی د سیدنا حسین بن علي عليه السلام په یوه حق کې ظلم وکړی او د حسین عليه السلام حق یې نه ورکاوه، نو حسین عليه السلام ورته وویل: که ته زما حق را نه کړې زه به حلف الفضول ته ور ناري کړم، عبدالله بن زبیر رضي الله عنه هم په دغه وخت کې حاضر و نو عبدالله رضي الله عنه وایي: که حسین عليه السلام حلف الفضول ته ناري کړي وای قسم په الله ما به خپله توره را ایستلې وای او تر هغو به مې پوښ ته نه وای اچولې چې یا مې د ده حق ور اخیستی وای یا زه وژل سوی وای، خو هغه د مدینې منورې والي د حضرت حسین عليه السلام حق د حلف الفضول د بیري څخه ورکړی.

دغه ډول عهد او قسم، اتحاد او اتفاق ډیر ښه کار دی، په داسې اتحاد کې لوی او مهم مقصدونه سته که نن ورځ اسلامي حکومتونه دغسې اتحادیو او اتفاقیو ته ور داخل سي چې په هغه کې د ضعیفه او مظلوم دفاع کېږي دا جائز او ښه کار دی حتی که مظلوم د مسلمانانو څخه هم نه وي، ځکه د اسلام د اهدافو څخه یو هم د ظلم ایسته کول او نیستي کول دي، نو دغه حلف الفضول په اسلام کې باقي پاته سو او رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم په دغه حلف کې اشتراک کړی دی.

پسله څه وخته یوه کوچنۍ واقعه پېښه سوه چې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ژوند ته یې تغیر ورکړی، هغه دا چې خدیجه بنت خویلد رضي الله عنها چې د عبد العزی بن قصى بن کلاب د اولادې څخه وه او د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سره په قصى بن کلاب کې یو ځای کېږي، یعني: دا هم د شریفه نسه څخه وه، دغه خدیجه رضي الله عنها ډیره غني او مالداره ښځه وه د دې د غنا په باره کې داسې ویل کېږي: چې د دې تجارت د ټولو قریشو د تجارت سره برابر او مساوي و، یعني: یوه طرف ته د ټولو قریشو تجارت او بل طرف ته یوازې د دې تجارت سره مساوي او برابر وه، څرنگه چې دا ښځه وه په خپله یې تجارت نه سواي کولای نو به یې څه کول؟ خپل مالونه به یې قسم قسم او مختلفو خلکو ته ورکول، چا ته په شراکت، چا ته په مزدوري، حتی یوه نفر ته یې هم خپل ټول مال او دارايي په لاس نه ورکول ځکه دا ممکنه وه چې هغه څوک خیانت ور سره وکړي او ټول مالونه ځني غصب کړي، نو یې مختلفو خلکو ته څه، څه مالونه ورکول، بل دا چې دا ښځه وه د بازار د قیمتو معلومات هم نه ورته کېدی امکان یې درلودی چې

خلک حقیقت ورته ونه وايي مالونه او پیسې ځني وخوري نو د غلا او خیانت د مخنیوي دپاره په امین او صادق خلکو پسي گرځېدل.

کله چې دې د محمد ﷺ د صدق او امانت تعریف او توصیف د هر چا څخه اورېدی او په عین حال کې د دې قریب هم و نو یې د محمد ﷺ څخه وغوښتل چې د دې د تجارت څه مالونه شام ته یوسي، رسول الله ﷺ هم موافق سو، قافله جوړه سوه او مالونه یې بار کړل، میسره چې د خدیجې رضی الله عنہا مریئ و هغه یې هم په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملگری کړی چې په لار کې به د محمد ﷺ خدمت کوي، اوس نو محمد ﷺ د میسره په ملگریا شام ته رهي سو، په لار کې میسره د محمد ﷺ څخه عجیب او د عاده مخالف کارونه ولیدل.

اول او تر هر څه د مخه ادب او ښه اخلاق، میسره اصلاً مریئ دی او د خلکو دا عادت و چې د مریانو سره به یې سخته او آمرانه گذاره کول.

خو رسول الله ﷺ ده ته د یوه ملگری په سترګه گوري د ادب او مهربانۍ ژوند ورسره کوي، نو میسره ډیر په تعجب کې پاته و چې دا څنگه اخلاق دي!

تر دې وروسته یې نور شيان هم ولیدل، هغه دا چې دوی پر لاري رهي وي پر دوی لمر نه وي بلکه پر سر یې اوریخ وي، دوی د شام په لار کې بیا و هني صومعې ته نژدې واړول کوم چې د مخه هغه بحیرا راهب پکښې و خودا وار بحیرا وفات سوی و او بل راهب د بحیرا پر ځای درېدلی و، کله چې دغه بل راهب دغه کوچنی قافله ولیدل چې فقط دوه نفره ورسره دي په تعجب کې سو، خیر قافلې واړول محمد ﷺ ولاړی هلته گوښه د قافلې څخه لیري یوه ونه وه تر هغې وني لاندي کښېستی، راهب ورته گوري چې د وني ښاخونه را کږېږي او پر رسول الله ﷺ سایه جوړوي، راهب میسره ته ورغلی او د هغه څخه پوښتني کوي چې دغه نفر څوک دی؟

میسره ویل: دا محمد بن عبدالله دی، راهب د محمد ﷺ د نسب پوښتنه وکړل او نوري پوښتني یې وکړې، میسره جوابونه ورته وایي، آخر میسره ورته وویل: سره! ستا مقصد څه دی؟ راهب هغې وني ته اشاره وکړه کومه چې محمد ﷺ تر لاندي ناست و او ویل: دغه اوس تر دغه ونه یا درختي لاندي بل څوک نه دی ناست بيله

نبي، يعني: دغه نفر چې تر دغه ونه لاندي ناست دی نبي دی ټولي علامې يې د نبوت دي، ميسره نور هم په تعجب کي سو چي نبي او نبوت څه معنی؟ خير دوی شام ته ورسېدل او ميسره هلته نور هم د ده ﷺ د اخلاقو په باره کي عجب شيان وليدل، د خلکو سره ادب او احترام، په بيع او شراء کي رشتيا ويل او امانت، رحم پر غريبانو، د خلکو سره خوش طبعي، غريبانو ته د ده ﷺ ورکړه او عطاء او خلکو هم د معاملې يا رانيولو او خرڅولو دپاره ده ﷺ ته رجوع کول.

د قريشو د تجارو دا عادت و کله چي به يې خپل مالونه خرڅ کړل نو به را رهي سوه خورسول الله ﷺ داسي و نه کړل، هغه خپل ور سره مالونه چي يې په شام کي خرڅ کړل د هغو مالو په قيمت يې د هغه ځای څخه نور مالونه را نيول او مکې مکرمې ته يې راوړل يعني: د مکې مکرمې مالونه يې په شام کي په گټه خرڅ کړل او د شام مالونه چي يې را وړل په مکه مکرمه کي يې په گټه خرڅ کړل چي په دې حساب يې دوه واړه گټه وکړه، په نتيجه کي يې ښه او مناسبه گټه خديجې ﷺ ته را وړل چي بل چا دومره گټه نه وه ورته را وړې.

په تېر بيان کي موږ وليدل چي رسول الله ﷺ د غريبۍ په حالت کي څنگه ژوند کاوه او کله چي بيا غني او تاجر سو څنگه اخلاق او معامله يې وه، د مشرانو او سردارانو سره يې هم ژوند وکړی، په جنگ هم پوه سو ځکه ده ﷺ په خپله اشتراک پکښي وکړی او اوس مو بيا وليدل چي په تجارت کي يې څنگه معامله وه، ټول هغه شيان چي د خلکو په ژوند پوري تعلق لري د هغو ټولو دوره او تجربه پر تېره سوه.

کله چي خديجې ﷺ دغه د ده گټه او پوهي، صداقت او امانت، وليدل ډيره خوشاله سوه، بيا نو خديجې ﷺ د ميسره څخه د محمد ﷺ د اخلاقو او معاملې پوښتنه وکړه، ميسره هم د اورځي څخه رانيولې بيا د راهب خبري او د ده ﷺ اخلاق، رحم، شفقت، عقل او په کاروبار پوهېدل ټول يو يو ورته بيان کړل، خديجې ﷺ هم د ده ﷺ د اخلاقو او صداقت، د کار او امانت څخه ډيره راضي وه.

په دغه وخت کي د محمد ﷺ عمر پنځه ويشت کاله و

او د خديجې ﷺ عمر څلوېښت کاله و او کونډه هم وه.

د رسول الله ﷺ واده يا زواج

خدیدجې ﷺ تر دغه وخته دوه واره واده کړی ؤ او دواړه واره یې خاوند ووات سوی ؤ، څرنګه چې اوس یې د رسول الله ﷺ اخلاق او ادب، امانت او صداقت ډیر خوښ سوه نو یې اړاده وکړه چې د ده ﷺ سره واده وکړي، تر دغه وخته چې به هر چا مرکه ورته وکړه (یعني د دې سره به یې د واده کولو غوښتنه وکړه) هغه ته به یې د (یا) جواب ورکاوه، حتی د مکې مکرمې او د قریشو سردارانو مرکې ورته کولې او دې به منفي جواب ورکاوه ځکه دې ﷺ د مخه دوه واره واده کړی ؤ او اوس یې نوره د واده کولو تقاضا او اړاده نه درلودل، خو خلکو بیا مرکې په دې سبب ورته کولې چې یو خو خدیجه ﷺ غني او مالداره وه، بل د عقل او جمال خاونده وه، پر دې سر بېره د شریف نسه څخه وه، ټول هغه اوصاف چې د هغه په سبب ښځه غوښتل کیږي په دې کې موجود او سره یو ځای سوي وه نو ځکه خلکو ډیر میل ورته کاوه مګر دې به همېشه انکار کاوه، خو کله چې یې د رسول الله ﷺ دغه ښه اخلاق او عالي صفات ولیدل نو یې د ده ﷺ سره د واده کولو اړاده وکړه.

هلته د دې په ملګرو کې یوه ښځه وه چې نوم یې نفیسه ؤ دغه ښځه یې رسول الله ﷺ ته ور ولېږل چې د ده ﷺ سره د واده کولو په پاره کې خبرې وکړي، نفیسه هم رسول الله ﷺ ته ورغله او ورته وپې ویل: یا محمد! ته ولي واده نه کوي؟ محمد ﷺ ورته وویل: مال نه لرم غریب یم.

نفیسه ورته وویل: آیا د یوې داسې ښځې سره د واده کولو اړاده لرې چې مال، جمال او نسب ولري او د دغو ټولو طرفو څخه پوره وي؟ رسول الله ﷺ وویل: دا به څوک وي؟ نفیسه وویل: خدیجه بنت خُوَیَلِد.

محمد ﷺ وویل: زما او د خدیجې یې سره څه، خدیجه د مکې و اشرافو او سردارانو ته منفي او د نه قبلولو جواب ورکوي نو په ما به څنګه راضي سي، نفیسه و ویل: هغه یې پرما هغه به زه راضي کړم ستا قبوله ده؟ رسول الله ﷺ ویل: هو.

نو د دغه زواج یا واده لاري چاري نفيسې سره مرتبي او برابري كړې او د تكاح ترلو دپاره ورځ وټاكل سوه، په هغه معينه ورځ محمد ﷺ د خپلو آكا گانو سره د خديجې ﷺ كور ته ورغلی د خديجې د تكاح طلب يې د دې د پلاره څخه چې خويلد نومېدی و كړی او څوك وايي د دې د آكا څخه يې وكړی.

دغه دوه روايته دي مقصد دا چې تكاح وټرل سوه او د تكاح خطبه هم د رسول الله ﷺ آكا ابوطالب و وبل او دې تكاح ترلو ته ټول بني هاشم او د مضر د قبيلې مشران او رئيسان حاضر سوي وه، د خديجې ﷺ مهر شل (داير) ؤ چې رسول الله ﷺ په خپله او د آكاگانو په مرسته برابر كړی او د خديجې ﷺ سره يې واده وكړی، دا نو هغه ډېر مشرف او مبارك زواج يا واده ؤ او دغه واده د شام څخه تر بيرته را تگ دوې مياشتي وروسته ترتيب سو، بيانو د رسول الله ﷺ او خديجې ﷺ گډ ژوند پنځه ويشت كاله دوام وكړی او په دغه پنځه ويشت كلو كې رسول الله ﷺ بل واده نه دی كړی، د رسول الله ﷺ په دغه پنځه ويشت كاله ژوند كې چې د ځوانۍ وخت او موسم يې هم ؤ په يوه واده سره قناعت كول پر هغو كسانو رد دی چې پر رسول الله ﷺ د كثر زواج يا د ډيرو ودو تهمت وايي چې اصلاً دغه خبره د اسلام د دښمنانو څخه را پورته كيږي.

دلته د څه تبصرې ضرورت وينم هغه دا چې: هغه اول شئ چې انسان يې د دغه زواج يا واده څخه تر هر څه د مخه فهم او ادراك كولاى سي هغه دا دی: چې رسول الله ﷺ د جسدي خونديو او نفساني خواهشاتو د پوره كولو په فكر او اهتمام كې نه ؤ، ځكه كه دى ﷺ لكه د هغه وخت يا اوسنې زمانې د نورو ځوانانو پر قسم د جسد د خواهشاتو د پوره كولو په فكر كې واى نو به يې د داسې چا سره واده كولاى چې هغه څوك تر ده ﷺ په عمر لږ واى، يا لږ تر لږه د ده سره يې عمر برابر واى.

او دا چې رسول الله ﷺ د خديجې ﷺ سره د واده كولو ميل بنسكاره كړی د هغه څخه په بنسكاره او واضحه ډول معلومېږي چې دغه ميل او رغبت د دې ﷺ د شرف په سبب ؤ ځكه دا په خپل قوم او خاندان كې په بنوا اخلاقو سره تر داسې اندازې مشهوره وه، چې د جاهليت په زمانه كې د (العفيفه الطاهره) په نامه سره يادېدل او دغه واده د خديجې ﷺ تر وفاته پوري دوام درلودى چې د وفات په وخت كې د خديجې ﷺ عمر

پنځه شپيته کلو ته رسېدی او در رسول الله ﷺ عمر پنځوسو کلو ته قریب و، په دغه ټوله موده کې رسول الله ﷺ د بلي بنحی یا بلي بیغلي سره د واده کولو په فکر کې نه سو، حال دا چې د انسان د عمر د شل کلنۍ او پنځوس کلنۍ په منځ کې هغه وخت دی چې په دغه موده کې یې د بنځو د ډېرولو و طرف ته میل او رغبت زیات وي او د شهواني قوت د زیات والي په سبب یې د زوجاتو و تعدد ته میل وي، مگر رسول الله ﷺ د عمر دغه ټوله موده بېله دې څخه تېره کړه چې د بلي بنحی یا واده په باره کې دي فقط فکر هم وکړي، د خدیجې رضی الله عنها سره یې نه بله بنځه او نه مینځه یو ځای کړل، حال دا که رسول الله ﷺ غوښتلای هم به یې بله زوجه پیدا کړې وای هم ډیري مینځیاني او دا کار په هغه وخت کې نه د عادت او نه د رواج څخه مخالف کار و بلکه ډیرو خلکو همداسي کول مگر رسول الله ﷺ یوازې د خدیجې رضی الله عنها سره په واده غاړه وایستل، حال دا چې هغه کونده وه او هم تر رسول الله ﷺ تقریباً د ده د عمر په اندازه تر ده مشره وه، دا هغه حقیقت دی چې د دغه حقیقت په بیانولو سره د هغو کسانو خولو ته کجام او قیزه ور اچول کېږي چې د دوی زړونه د اسلام سره د حقد او حسد په اور کې سوځي، ځیني مبشرین او مستشرقین او د دوی جاهل متابعین داسي گمان کوي چې دوی د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په سبب داسي موضوع پیدا کړې ده چې په هغه سره دي اسلام ته ضرر ورسوي، یا دي د رسول الله ﷺ په رسالت کې یوه خدشه پیدا کړي، دوی دا گمان کوي چې د رسول الله ﷺ د زوجاتو د تعدد په بیانولو سره دي رسول الله ﷺ د خلکو په نظر یو شهواني انسان ښکاره کړي چې په جسدي لذاتو کې غرق و خو دا معلومه خبره ده چې مبشرین او اکثره مستشرقین د اسلام سرسخته دښمنان دي دا ځکه چې د دغه دین دښمني د دوی کسب دی او په دغه دښمني سره ځان ته سرمایې پیدا کوي، مگر هغه جاهل خلک چې بیا د دوی تر شا رهي دي هغه فقط تقلیدي د اسلام دښمني کوي، خپل فکرونه او عقولونه د بحث او فهم دپاره نه خلاصوي، که نه یو شهواني انسان! په داسي محیط کې لکه د هغه وخت د عربو او بیا د جاهلیت په زمانه کې پنځه وېشت کاله پاک او عفیف نه ګرځي، خامخایي د فساد یو موج ور کسوي، شهواني انسان دا نه قبلوي چې د کونډې سره دي واده

وکړې، یوازې کونډه نه بلکه عمر دي یې هم د ده د عمر دوه چنده وي او بیا دي هم د هغې زوجې سره تر هغه وخته ژوند کوي چې حتی عمر یې د ځوانۍ تر دورې تېر سو او د شیخوخت درجې ته ور داخل سو.

مگر دا چې بیا رسول الله ﷺ تر دغه وروسته د حضرت عائشې رضی الله عنها او د نورو زوجاتو سره واده کړی دی، هغه ودونه هر یو ځان ته قصه او ځان ته حکمت لري چې د رسول الله ﷺ پر عظمت د مسلمان ایمان ور زیاتوي او په دې سره اقرار کوي: چې د رسول الله ﷺ شان لوړ او اخلاق یې کامل وه، که رشتیا هم رسول الله ﷺ د ډیرو ودو سره علاقه درلودلای نوبه یې په دغه ځوانۍ کې یو بل واده هم کړی وای.

رسول الله ﷺ پر خدیجې رضی الله عنها بله بنځه نه کړه په نکاح که څه هم دا کونډه او تر ده رضی الله عنها پنځلس کاله مشره وه او بیا د دې د وفات په وخت کې د رسول الله ﷺ عمر پنځوس کاله ؤ، نو معلومه خبره ده چې د رسول الله ﷺ د ودو سره علاقه نه وه، خو دا چې بیا په وروسته کې رسول الله ﷺ نور ودونه کړي دي د هغو دپاره لوړ اخلاقي او اسلامي سببونه سته، یا دا چې د خپلو اصحاب کرامو څخه یې د یوه شخص د درجې اظهار کاوه، لکه د حضرت عائشې رضی الله عنها سره واده چې د حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه لور وه، یا د حضرت حفصه رضی الله عنها سره واده چې د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه لور وه، چې په دې ودو کې د دوی مقام او درجه معلومېدل او لوړېدل، یا د ام سلمه رضی الله عنها سره واده چې په دې واده کې د رسول الله ﷺ د وفات سوي ملګري او صاحب حتی رضعي ورور د زوجې مراعت ؤ، که څه هم په دغه وخت کې ام سلمه رضی الله عنها سپین سرې او په عمر زیاته وه، نو که رسول الله ﷺ د ودو یا بنځو سره علاقه درلودلای خو یوه ځوانه بنځه به یې په نکاح کړې وای، یا! خبره د علاقې نه ده بلکه د ابو سلمه رضی الله عنه سره د وفاء په سبب او د ام سلمه رضی الله عنها در ضائیت او د هغې د سر پرستی په سبب یې د هغې سره واده وکړی.

یا دا چې د ده رضی الله عنه واده به د یوې پوره قبیلې د راجلبولو او جذبولو دپاره ؤ چې مثال یې د حضرت صفیه بنت حیې بن أخطب رضی الله عنها سره واده دی، او په دغه دوستي سره یې د ټولو یهودو هغه عداوت او دښمني چې د مسلمانانو سره یې درلودل تر

ډیرې اندازې لږ او کمه کړل، مقصد دا چې د رسول الله ﷺ د هر واده دپاره خاص خاص سببونه موجود وه چې په راتلونکو قصو کې به تر یوې اندازې را ته معلوم سي، نو د محمد ﷺ په ودو کې نور لوی او عمدۀ مقصدونه پراته وه نه په بنځو سره مشغوله کېدل، که چیرې د دغو ودو څخه مقصد په بنځو سره اشتغال وای رسول الله ﷺ به هغه وخت ودونه کولای چې دی ﷺ ځوان ؤ.

مقصد دا چې رسول الله ﷺ پر حضرت خدیجې رضی الله عنها د دې تر وفاته بله بنځه ونه غوښتل او الله تعالی رسول الله ﷺ ته د حضرت خدیجې رضی الله عنها څخه اولادونه ورکړل چې د هغې جملې څخه یو قاسم دی، قاسم د رسول الله ﷺ اول اولاد دی، ویل کیږي چې قاسم د دوو یا څلورو کلو ؤ چې وفات سو، خو صحې روایت دا دی چې قاسم لوی سو حتی داسې اندازې ته ورسیدی چې پر آس سپرېدلای سواى، یعني: د اوو کلو په شا وخوا کې ؤ چې وفات سو، همدارنگه د خدیجې رضی الله عنها څخه د رسول الله ﷺ بل زوی عبدالله ؤ چې د دغه عبدالله یو لقب طاهر ؤ او بل لقب یې طیب ؤ، ځینې خلک په دې کې خطا وزي او وایي: د رسول الله ﷺ زامن: قاسم، عبدالله، طاهر او طیب دي، خو په حقیقت کې طاهر او طیب دواړه د دغه عبدالله لقبونه دي او عبدالله هم په کوچنیوالي وفات سو، قاسم د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه وفات سوى دی او عبدالله په کوچنیوالي پسله بعثته وفات سوى دی او د رسول الله ﷺ درېیم زوی چې ابراهیم نومېدی د حضرت ماریه القبطيې رضی الله عنها څخه دی چې د هغه ولادت بیا وروسته په مدینه منوره کې ؤ، کله چې مقوس د مصر پاچا و رسول الله ﷺ ته دغه ماریه رضی الله عنها په هدیه کې راولیږل او رسول الله ﷺ تکاح ورسره وکړه الله تعالی د هغې څخه زوی ورکړی چې نوم یې ابراهیم ؤ او ابراهیم هم د رضاعت یعني: تې رودلو په وخت کې وفات سوى دی، د عمر یې دوه کاله نه وه پوره سوي چې وفات سو، په حدیث شریف کې راغلي دي چې رسول الله ﷺ فرمایي: ابراهیم لره په جنت کې دایي سته او ده ته هلته تئ ورکوي، دا د رسول الله ﷺ زامن وه چې دوه یې د حضرت خدیجې رضی الله عنها څخه وه، چې قاسم او عبدالله دي او یو زوی یې د ماریه القبطيې رضی الله عنها څخه ؤ چې ابراهیم دی، مگر د رسول الله ﷺ لوني: زینب، رقیه،

ام کلثوم او فاطمه رضي الله عنهما دي چې ټولې لوی سوي دي او د اسلام وخت يې نيولی دی او ټولو هم ايمان راوړی دی او په اسلام مشرفه سوي دي او د رسول الله ﷺ ټولې لوني د حضرت خديجې رضي الله عنها څخه دي.

اوس نو د رسول الله ﷺ وخت او ژوند تر واده کولو وروسته تر بعثته پورې چې پنځلس کاله دی په عادي ډول سره تېرېدی ځکه کله چې ده ﷺ واده وکړی عمر يې پنځه ويشت کاله ؤ او پر څلويښتم کال وحیې ورته نازلې سوې، په دغو پنځلسو کلو کې څه عادي واقعي پيښې سوي دي چې د هغو واقعو د جملې څخه يوه واقعه د کعبې شريفې د بڼا او تعمير نوی والی او بيا جوړول دي.

د کعبې شريفې بيا جوړېدل

د کعبې شريفې په تعمير کې چاکونه او درزونه پيدا سوه چې تاريخ وايي دغه درزونه د سيل او سېلاب په واسطه وه، اصلاً مکې مکرمې ډير زيات او شديد سېلابونه درلودل ځکه غرنۍ او شيله لرونکې مځکه وه او دغه سېلابونه بيا خاصتاً د کعبې شريفې سره جمعه کېدل، نو د يوه شديد سېلاب په سبب د کعبې شريفې بڼا او تعمير که څه هم و نه نېرېدی مگر ضعيغه سو او وښورېدی او د دې ډير امکان ؤ چې ودي نېرېرې ځکه د دېواله ډبرې يې د خپله ځايه څخه ښورېدلي وې، دا يوروايت دی.

او بل روايت وايي: چې يوې ښځې کعبې شريفې ته خوشبويي دودول او غوښتل يې چې د کعبې شريفې پوښونه خوشبويه کړي خو په دغه حالت کې د کعبې شريفې پوښ اور واخيست او ټول پوښونه وسوځل سوه او د دغه اور په سبب د کعبې شريفې بڼا او وښورېدل او د نېرېدلو امکان يې ؤ.

د کعبې شريفې د دېوالو د ضعيغه کېدلو په باره کې دغه دوه روايته دي خو په هرحال دا واضحه وه چې ممکن کعبه شريفه ونېرېرې او بېله دې څخه چې د کعبې شريفې بڼا نوې جوړه کړل سي بله چاره نه وه، نو د قریشو مشران او سرداران په دارالندوه کې سره را ټول سوه او پر دې يې اتفاق وکړی چې کعبه شريفه بايد نوې او له سره څخه جوړه سي اوس په دې فکر کې سوه چې څنگه يې بيرته جوړه کړي؟

ځکه د جوړېدلو دپاره ډبرې په کار دي او د چت دپاره لوی لوی لرغې په کار دي او بل دوی د ډبرو په بناء هم نه پوهېږي ځکه د دوی ټولې بناوي د ختو څخه جوړې سوي وې او په هغه بڼه پوهېدل خود ډبرو بناء يې نه ده زده ځکه د کعبې شريفې هغه اوله او د مخنۍ بناء ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه او هغه د شام و او په شام کې د ډبرو بناء معروفه او مشهوره وه خواهل مکه د ډبرو په کار نه پوهېږي.

او بل د چت دپاره ډبرو اوږدو لرغيو يا تيرانو ته هم ضرورت لري او هغه هم د دوی سره نسته، اوس نو قریش په فکر او حيرت کې دي چې څه وکړي؟

سبحان الله! الهي کارونه دي په دغو ورځو کې خبر راغلی چې د جدې په سمندر کې يوه کښتۍ د ډبرو سره جنګېدلې او ماته سوې ده، د دغې کښتۍ لوی او اوږده لرغې د سمندر څپو ساحل يا د درياب غاړې ته را غورځولي دي او خلکو هغه لرغې د خرڅولو دپاره مکې مکرمې ته را وړي دي، قریشو وويل: دا يې اوله آساني، اوږده لرغې په خپله را ورسېدل او څو ورځې وروسته د مکې مکرمې په بازار کې يو مريی خرڅېدی چې نوم يې عامر القُدسي و او د ډبرو بناء او تعمير يې زده وه ويل: دا يې بله آسانتيا، اوس بناء او معلّم هم پيدا سو چې د ډبرو بناء را وښيي چې کعبه شريفه بايد څنگه جوړه کړو، نو قریشو د مال په ټولولو شروع وکړه چې د کعبې شريفې د بناء او جوړېدلو دپاره پيسې ټولې کړي مگر دلته يې د پيسو د ټولولو دپاره پر خپلو ځانو شرطونه کښېښوول، ويل: دا د الله جوجل کور دی دا نه ښايي چې موږ يې بيله پاک او حلال مال څخه په بل شي جوړ کړو، نو يې پاک مال معلوم کړی چې پاک مال څه شي دی؟ اول يې د زنا مال ځني وايستی، ويل: د زنا مال بايد نه سي پکښې داخل.

ځکه هغه وخت هم ځينو کسانو په زنا سره تجارت کاوه، يعني: مينځنيانې يې درلودې او په هغو به يې پيسې برابرولې نو قریشو وويل: هر هغه څوک چې مال يې د دغه قسمه څخه وي زموږ سره دي د دغه بناء په کار کې حصه نه اخلي او بل بايد د ظلم مال نه سي پکښې داخل، د تجارو څخه چې هر څوک په ظلم سره مشهوره دی هغه به زموږ سره په دې کار کې حصه نه اخلي او بل د ربا مال به څوک نه راوړي، ربا و سُد ته ويل کېږي، که څه هم په دوی کې ربا معمولي او رواجي کار و او ډيري

معاملې يې په ربا سره کولې خو پوهېدل چې دا يو خبيث کار دی، د مخه تر دې چې اسلام سد او ربا حرام کړي دوی ته معلومه وه چې دا ښه کار نه دی مگر کاوه يې.

او بيا يې د مال په ټولولو شروع وکړه، په دغه وخت کې يې د کعبې شريفې د نړولو اراده هم وکړه، خو ټول قريش بېرېرې چې د کعبې شريفې په نړولو څنگه شروع وکړي، ځکه دوی ټولو د ابرهه قصه په خپلو سترگو ليدلې وه، هغه صرف د نړولو اراده کړې وه رب ﷻ څه په وکړه؟ او اوس دوی په خپله دا کار کوي، ډير بېرېرې او د کعبې شريفې پر نړولو جرئت او اقدام نه سي کولای، هر يو و هغه بل ته وايي چې ته يې ونړوه خو ټولو د دې کار څخه انکار کاوه، دوی غواړي چې ويې نړوي مگر بېرېرې، په آخر کې وليد بن مغيره چې د خالد بن وليد پلار دی هغه وويل: زه يې نړوم، نو يې يوم او کلنگ را واخيستل او د هغه دېوال په نړولو يې شروع وکړه کوم چې د رکن يمانې او حجر اسود په منځ کې دی په کلنگ يې وهي او ډيرې زا لويېرې، هغه دېوال چې يې څه ونړاوه نو يې پر دا نورو قريشو غ وکړی چې اوس نور مرسته را سره وکړی، هغه نور وايي: يا! تر سبا پوري درته گورو چې په تا څه کيږي؟ که تر سبا پوري څه نه در وسوه نو بيا مرسته او کومک در سره کوو او که په تا يو څه وسوه موږ به دغه نړېدلي ډيرې بيرته پر خپلو ځايو کښېږدو، پوره ورځ دغه نورو قريشو کار نه ور سره وکړی او د ده د حال انتظار کوي، خير شپه تېره سوه او سبا سهار بيا وليد د خپلو اولادو سره راغلی کلنگان ورڅخه دي کار يې شروع کړی او نورو قريشو يې هم په مرسته کولو شروع وکړه خو په عين حال کې دعاوي هم کوي او وايي: الهي! زموږ اراده د خير ده، موږ يې د دې دپاره نړوو چې بيرته يې جوړه کړو، د شر اراده نه لرو، (دغه ټولې خبرې د بېرېرې څخه کوي) څو بالاخره يې کعبه شريفه ونړول، مگر د کعبې شريفې د هغه وخت بناء او تعمير داسې نه ؤ لکه دغه اوسنی بناء، د دغه څخه يې فرق درلودی، هغه دا چې دغه (حجر اسماعيل) دغه گول او گردی ځای چې د کعبې شريفې بغل ته دېوال پر راگرځېدلی دی او (حطيم) هم ورته ويل کيږي دا هم په کعبه شريفه کې داخل ؤ، ټوله يوه خونه وه او بل کعبې شريفې دوې دروازې درلودې چې يوه يې دغه اوسنی دروازه وه او يوه بله دروازه يې د دغې دروازې پر برابرې په هغه

مقابل طرف کي درلودل او دواړي دروازې يې کښته پر مخکه وې او خلاصې به وې خلک به له يوه طرفه ور ننوتل او له هغه بله طرفه څخه به وتل، لکه څرنگه چې په بخاري شريف کي حديث دی چې رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحه کولو وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمايي: يا عائشه! که چيري ستا قوم يعني: قريش د کفر وخت ته نژدې نه وای ما به کعبه نړولې وای او د ابراهيم عليه السلام پر اساس به مي جوړه کړې وای او دغه حجر به مي پکښي داخل کړی وای او دوې دروازې به مي ورکړي وای چې د يوې څخه خلک ور ننوزي او پر هغه بله وزي، دا په صحيح البخاري کي د کعبې شريفې د پخوانۍ بڼه کومه چې ابراهيم عليه السلام جوړه کړې وه صفت او بيان دی. اوس چې قريشو د کعبې شريفې په بڼه شروع وکړه هغه مال چې دوی را ټول کړی و د کعبې شريفې د پوره جوړولو دپاره لږ و، قريشو وويل: دومره به جوړه کړو چې په دغه را ټولو سوو پيسو جوړيدلای سي ځکه اوس د دوی دپاره دوې لاري وې چې د هغو څخه به يوه اختياروي، هغه داچي: يا به نوري پيسې ټولوي پر حلالو او حرامو به يې نه کيږي يا به کعبه شريفه د پيسو د نېستي والي په سبب کمه او ناقصه جوړوي، قريشو دغه دوهمه لار خوښه کړه، که څه هم دوی کولای سواي چې نوري پيسې ټولي کړي مگر هغه پيسې به د ظلم، ربا، يا داسي نور حرام مال څخه وای، نو يې دا ښه او بهتره وبلل چې کعبه شريفه به دومره جوړه کړو څومره چې په حلال مال جوړيږي، خو نجس او حرام مال به نه په گډوو، پسله دغي فيصلې يې د ډبرو په ايسته کولو شروع وکړه، دغه د دېواله ډبري ايسته کوي يوه طرف ته يې اړدي.

کله چې د دېوالو د نړېدلو څخه فارغه سوه غواړي چې اساس او تاداو يې هم وکني او د هغه تاداو څخه يې نوې جوړه کړي، نو يې تر دېواله لاندي حصه دننه په مخکه کي هم وکندل، کله چې مخکه څه کښته سوه، وې ليدل چې په مخکه کي زرغونې ډبري دي او دغه ډبري د اوبسانو د بوکو پر اندازه دي، يوه ډبره د بلي څنگ ته اوډل سوي پرته دي، دوی ډير په تعجب کي سوه نو د دوی څخه يوه نفر دا اراده وکړه چې دغه ډبري هم را وکارې، کله چې يې گلنگ تريوه ډبره لاندي کړی او ډبره يې لږ را پورته کړه د ډبري د کښته يا لاندي څخه يو شديد نور او روښنايي را ښکاره

سوه، دومره قوي رڼا وه چې قریبه وه دغه سړی د دغې رڼا په سبب روندسي، گلنگ یې د لاسه ولوېدی او ډېره بیرته پر هغه خپل ځای ولوېدل، قریشو چې دا حالت ولیدی ویل: په زرغونو ډبرو کار مه لری پر دغو ډبرو دېوال پورته کړی، نویې شا و خوا ټول دېوال تر دغه زرغونو ډبرو پوري ایسته کړی او د دغه زرغونو ډبرو څخه یې نوې بنا شروع کړه، دېوال پورته سو تر څو چې د حجر اسود حد او اندازې ته ورسېدی.

د کعبې شریفې په نوې بناء کې د حجر اسود ایښوول

اوس د کعبې شریفې په بناء کې حجر اسود ایښوول کېږي او بیا نور دېوال پر پورته کېږي دلته د قریشو هر مشر غواړي چې حجر اسود دئ پر دغه خپل ځای کېښېږدي او حجر اسود خو در معلوم دی چې هغه مشرفه او مبارکه ډبره ده چې د کعبې شریفې په بناء کې کار سوې ده، بلکه د مخکې پر مخ هغه ډیره مشرفه ډبره ده او د هغې په باره کې زموږ عقیده دا ده چې دا یوه ډبره ده چې نه ضرر رسوي او نه فایده، لکه څرنګه چې په حدیث شریف کې راغلي دي وايي کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه راغلی او غوښتل یې چې حجر اسود مچ کړي نو یې په داسې لور آواز چې خلک یې واوري و ویل: والله زه پوهېږم چې ته ډبره یې نه فایده رسولای سې نه تاوان خو که ما رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم نه وای لیدلی چې ته یې مچولې ما به نه وای مچ کړې، نو اوس هم موږ دغه ډبره مچوو، نه په دې سبب چې چاته نفعه یا ضرر رسوي او نه په دغه ډبره کې د الوهیت او خدایي کوم شئ سته بلکه صرف د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم متابعت دی که هغه صلی الله علیه و آله وسلم نه وای مچ کړې موږ به هم نه مچولای، زموږ دپاره د حجر اسود مچول سنت دي او رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم ولي حجر اسود مچ کړی؟ ځکه دا د جنت د ډبرو څخه یوه ډبره ده، دا خوموخ کې په تفصیل سره وویل: چې حجر اسود د ابراهیم عليه السلام او د کعبې شریفې دپاره له جنته راوړل سو او دغه ډبره د مخکې د ډبرو څخه نه ده.

د حجر اسود قصه اوږده ده موږ یې مخ کې هم څه بیان درته کړی دی چې ابراهیم عليه السلام خپل زوی اسماعیل عليه السلام ولېږی چې د دغه گنج دپاره یوه مناسبه ډبره

پیدا کړي، هغه ولاړی او وگرځېدی خود خپلي خوښي يا ضرورت ډېره يې نه کړه پيدا بېرته چي راغلی د پلار سره يې دغه ډېره پرته وه، ويل: دا ډېره دي له کومه کړل؟ پلار يې وويل: دا د الله ﷻ له طرفه را ته راغله او په يوه روايت کي ويل کيږي چي حجر اسود په اول کي سپينه ډېره وه مگر په وروسته کي د انسانانو د گنهو په سبب توره سوه.

د حجر اسود په تاريخ او قصه کي دا هم راغلي دي: چي په مسلمانانو کي د قرامطه په نامه سره يوه ډله پيدا سوه چي د اسلام څخه منحرف او اوښتي وه او دې ډلې د حجاز پر منطقه قدرت او تسلط پيدا کړی، دا چي دوی د اسلام څخه ډير منحرف وه نو دوی قصد وکړی چي يوه بله کعبه جوړه کړي او رشتيا يې هم په حجر کي يوه بله بناء او خونه جوړه کړه چي اوس دغه حجر د احساء په نامه سره يادېږي او څوک وايي بحرين دی او د دې دپاره چي خلک د حج او زيارت دپاره دغه د دوی کعبې ته ورسې نو يې دغه حجر اسود د کعبې شريفې څخه وکښی او حجر ته يې نقل کړی د هغه خپلي کعبې په بناء کي يې کښېناوه او دغه حجر اسود د قرامطه په کعبه کي شپېته کاله پاته سو (په بل روايت کي وايي شل کاله پاته سو) ترڅو چي بېرته په واقعي مسلمانانو کي طاقت او قوت پيدا سو او حجر اسود يې بېرته د هغه ځای څخه را نقل کړی، مگر د قرامطه ډلې مات کړی او ټوټه ټوټه کړی و، که چا حجر اسود ليدلی وي په هغه کي يوه ټوټه اصلي حجر اسود دی او نور په خپله حجر اسود نه دی بلکه د عقيق د ډبري اوږه دي چي د حجر اسود هغه کوچنۍ ټوټې يې را ټولي کړي دي او دغه د عقيقو په اوږو کي يې د دې دپاره سره جمعه کړي او يو ځای کړي دي چي سره يو ځای سي، خو واقعي حجر اسود فقط هغه يو تور داغ دی چي په دغه ځای کي معلومېږي، دغه کار چي حجر اسود يې مات کړی د قرامطه لعنة الله عليهم د ډلې په واسطه وسو. (بېرته قصې ته راسی)

کله چي قریش د کعبې شريفې په جوړولو کي د حجر اسود د اېښوولو ځای ته ورسېدل دلته نو د قریشو د مشرانو څخه هر يو غواړي چي د دې دغه ډېره پر هغه خپل ځای کښېږدي او دغه شرف يې په نصيب سي، ځکه د حجر اسود اېښوول داسي شرف او عزت دی چي په ټول ژوند کي د يوه وار دپاره دوی ته حاصلېږي، د حاجيانو

سقايه يا رفاده داسي شرف دی چي هر کال مکررېږي او په هر کال کي سته مکر د حجر اسود شرف په عمر کي د يوه وار دپاره دی، نو خود د قریشو هر بناخ غواړي چي دغه د حجر اسود د اېښوولو شرف د دوی په نصیب سي نه غواړي چي هغه بل بناخ يې کښېږدي، د قریشو په بناخو کي د حجر اسود پر اېښوولو مقابله او نزاع شروع سوه، د عبدالدار اولاده چي د کعبې شريفې د حجابې يا پوښولو مسؤل وه هغو وويل: د کعبې شريفې پوښول زموږ وظيفه ده نو حجر اسود هم په والله که بيله موږه بل څوک کښېږدي، د دغه قسم د تائيد او تاکيد دپاره يې د وينو څخه ډک لوبڼی را وړی او لاسونه يې په دغه وينو ولړل او بيا يې قسم وکړی چي حجر اسود به بېله موږه بل څوک نه کښېږدي مگر زموږ د وينو په تويولو سره، يعني: زموږ يې مرگه يې بل څوک نه سي اېښوولای، بني مخزوم چي دا حال وليدی هغو هم د وينو ډک لوبڼی را وړی او لاسونه يې په ولړل او عيناً دغه قسم يې ياد کړی، بني عدي بن کعب چي د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه قوم دی هغو هم د وينو لوبڼی را وړی او عيناً دغه قسم يې ياد کړی مسئله ډيره خطرناکه سوه قريبه ده چي دا فتنه اور واخلي او په خپله قریش سره ووژني، د قریشو هر بناخ ځانونه د جنگ دپاره تيار او آماده کړي دي، ټولو قسم کړی دی چي حجر اسود به بيله موږه بل څوک نه کښېږدي او نه يې اېښوولای سي.

دا د قریشو ژوند او حال ؤ، هره مسئله چي په هغه کي شرف او عزت وي دوی تيار او آماده دي چي د هغه شرف د حاصلولو دپاره خپل ځانونه قتل او قرباني کړي، کله چي نورو خلکو د پيسو دپاره، د بنځو دپاره، د دينار او درهم دپاره جنگونه کول خود قریشو جنگ پر شرف او عزت ؤ، په دغه خطرناکه حالت کي د دوی په منځ کي يو هوښيار سړی پيدا سو چي تر ټولو قریشو په عمر زيات ؤ، ويل کيږي چي په دغه وخت کي د ده عمر يو سل او شل کاله ؤ او د دغه سړي نوم ابو أميه بن مغيره ؤ، ابو أميه وويل: اي قومه! خپل ځانونه پر څه بربادوی؟ که تاسي قریش په خپل منځ کي سره و جنگېږی نو د قریشو څخه به څوک پاته سي؟ تاسي د مکې سرداران ياست که تاسي يود بله سره ووژنی مکه به څوک اداره کوي؟ آیا د مکې د ادارې دپاره به د دباندې څخه نور خلک راځي؟ (کشکي زموږ وطنوال هم دغسي فکر وکړي) خلکو هم د ده

خبره قبوله کړه او وعده یې وکړه چې د درېیم په فیصله به قناعت کوو، بیا یې د ابوامیه څخه پوښتنه وکړه چې قاضي او فیصله کوونکی څوک و ټاکو؟ ابوامیه وویل: ستاسې فیصله به هغه څوک درکوي کوم چې دغه د بني شیبه له دروازې څخه اول را داخل سو، يعني: کوم سړی چې له دغې دروازې څخه اول حرم ته راغلی حکم او فیصله هغه ته پرېږدی هر څه چې هغه نفر و ویل هغه به قبلوی، ټول قریش په دغه خبره راضي سوه او په انتظار دي چې څوک به له دغې دروازې څخه راسي.

الهي حکمت ته وگورۍ: په دغه وخت کې خیر البشر سرور کائنات اشرف المخلوقات محمد مصطفی ﷺ د بني شیبه د دروازې څخه حرم ته ور داخل سو، ټولو نارې کړې: (الصّادق الأمين) راضي یو، راضي یو، يعني: دا څومره ښه کار وسو چې صادق الأمين راغلی هو موږ ټوله د ده په حکم او فیصله خوښ او راضي یو.

اوس نو یو لوی عقل په کار دی چې دغه فتنه پای ته ورسوي، عقل او حکمت، دانایي او هوښیاري په کار دي چې د خلکو له منځه خصومت او عداوت پورته کړي، په دغه مسئله کې حکم کول آسانه کار نه دی، د دغه قاضي هره خطا امکان لري چې د قریشو د جنگ او تباهی سبب وگرځي، دلته باید سړی له حکمته کار واخلي او تاسې د رسول الله ﷺ لوی حکمت ته وگورۍ، کله چې رسول الله ﷺ ته حال و ویل سو او د دوی د نزاع سبب خو مخ کې ورته معلوم و نو یې خپل مبارک پتو د اوږو څخه ایسته کړی او د کعبې شریفې څخه یې لیرې پر مخکته آوار کړی حجر اسود یې په خپلو مبارکو لاسو پر دغه پتو کښېناوه بیا یې د قریشو رئیسانو ته ور ښخ کړه ویل: اوس نو په ټولو دغه پتو در پورته کړی، په دې پورته کولو کې د قریشو د هر ښاخ مشر حصه واخیستل او حجر اسود چې د کعبې شریفې څخه لیرې پروت و هغه خپل ځای ته یې ورساوه، د قریشو د مشرانو څخه هر یوه دا فکر کاوه چې ما یو څه وکړه، بیا نو په خپله رسول الله ﷺ حجر اسود د هغه پتو څخه واخیستی او د کعبې شریفې په بناء کې یې په خپلو مبارکو لاسو پر هغه خپل ځای کښېناوه.

اوس نو هغه څوک چې حجر اسود یې پر دغه ځای کښېناوه هغه سرور کائنات محمد مصطفی ﷺ و او د ده ﷺ په حکمت سره هغه د اور لگېدلو پلټنه ایسته سوه،

قریش په داسې ډول د قتل او قتال څخه وساتل سوې چې هر یو خوشاله ؤ، دا هغه مهمه واقعه وه چې د محمد ﷺ په ژوند کې تر واده کولو وروسته او تر بعثت د مخه پېښه سوې ده چې په دغه وختو کې د رسول الله ﷺ عمر پنځه دیرش کاله ؤ، نور نو رسول الله ﷺ په عادي ډول سره ژوند کاوه او کومه خاصه واقعه نه ده پېښه سوې.

اوس به د کعبې شریفې د بناء او جوړېدلو څه تاریخ درته بیان سي:

کعبه شریفه په ټول تاریخ او زمانه کې په یقیني ډول سره فقط څلور وارې جوړه سوې ده او تردغه څلور وارې په دغه جوړېدلو کې یې د علماء کرامو شک او اختلاف سته، خو اول وار جوړېدل یې هغه دي چې ابراهیم علیه السلام د خپل زوی اسماعیل علیه السلام په مرسته او ملګرتیا جوړه کړه چې دغه جوړېدل د الله ﷻ د امر پر ځای کول وه او دغه جوړېدل یې په قرآن مجید او صحي احادیثو سره ثابت دي، الله ﷻ فرمایي:

﴿وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ

السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۲۷﴾ [البقره: ۱۲۷]

ژباړه: اې محمد ﷺ هغه وخت یاد کړه چې ابراهیم علیه السلام او اسماعیل علیه السلام د کعبې شریفې تاداوونه او بنسټونه پورته کړل او دواړو به ویل: اې زموږ ربه ته دغه کار زموږ څخه قبول کړه، بېشکه چې ته ښه اوریدونکی او ښه پوهېدونکی یې.

یعني: الهي! ته دغه د کعبې شریفې جوړول زموږ څخه قبول کړه او ته د ټولو دعاوي اورې او د ټولو په نیتو پوهېږې، په دغه باره کې صحي احادیث هم خورا ډېر دي چې په را نقلولو سره یې بحث اوږدېږي او د دغې اولنې بناء په باره کې د تاریخ کتابونه او علماء کرام وايي: د ابراهیم علیه السلام د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۹) ذراع و او اوږد والی یې (۳۰) ذراع و او د کعبې شریفې بریا عرض (۲۲) ذراع و او بېله چته وه یعني: چت او بام یې نه درلودی.

او د کعبې شریفې دوهم وار جوړول دغه دي چې قریشو تر بعثت او اسلام د مخه جوړه کړه او د دغه وار په جوړولو کې رسول الله ﷺ هم اشتراک کړی دی او په دې وار کې یې د کعبې شریفې د دېوالو لوړ والی (۱۸) ذراع کړی خو د اوږد واله څخه

يې (۶) ذراع او د ذراع څه حصه د مال د کمبودی په سبب پرېښوول چې دا هغه ځای دی چې (حجر) یا (حطيم) ورته ویل کېږي او د کعبې شریفې شمالي طرف ته دی او د کعبې شریفې دروازه يې د مخکې څخه لوړه کړه، دا هم د دې دپاره چې بېله اجازې څخه د قريشو څوک دننه ور نه سي.

په دغه باره کي رسول الله ﷺ د مکې مکرمې تر فتحې وروسته حضرت عائشې رضي الله عنها ته فرمایي: يا عائشه! که ستا قوم يعني: قريش د جاهليت وختو ته نژدې نه وای ما به د کعبې شریفې د نړولو امر کړی وای، خو په نوي جوړولو کي به مي هغه حصه پکښي داخله کړې وای کومه چې ځني ایستل سوې ده او د مخکې سره به مي برابره کړې وای، يعني: د کعبې شریفې دننه مخکه به مي دومره کښته کړې وای چې د مخکې سره برابره وای او يوه دروازه به مي د شرق طرف ته ورکړې وای او بله د غرب طرف ته، نو به دغه جوړ والی هغه د ابراهيم عليه السلام پر اساس وای.

او د کعبې شریفې درېيم وار جوړېدل هغه دي: کله چې کعبه شریفه د یزید بن معاويه په زمانه کي د ده د لښکرو له طرفه وسوځل سوه،

چي د هغې واقعي خلاصه داسي ده: د (۳۶) سنې په آخر کي د یزید لښکرو د (حُصين ابن نُمير السکوني) په قومندانې عبدالله ابن زبير رضي الله عنه چي د مسلمانانو خليفه او امير المؤمنین و د یزید په امر په مکه مکرمه کي محاصره کړی او بيا يې کعبه شریفه په منجنیق وويشتل، کعبه شریفه د دغه ويشتلو په سبب ونړېده، عبدالله بن زبير رضي الله عنه د حج تر موسممه انتظار وکړی خو چي له هره ځايه خلک د حج کولو دپاره راغله او عبدالله بن زبير رضي الله عنه مشوره ور سره وکړه ويل: اې خلکو! ما ته د کعبې شریفې په باره کي مشوره را کړی، ټوله و نروم او بيرته يې له سره جوړه کړم؟ که يې دغه نړېدلي ځايونه ور ترميم کړم؟ عبدالله ابن عباس رضي الله عنه و ويل: زما نظر دا دی چي نړېدلي ځايونه يې په دغه خپلو ډبرو ور جوړ کړې او نوره کعبه شریفه پر خپل حال پرېږدې، ځکه دا هغه کعبه ده چي خلک پر دې مسلمانان سوي دي او دا هغه ډبري دي چي خلک پر هغو مسلمانان سوي دي، يعني: هر څه دي پر خپل حال پاته وي فقط نړېدلي ځايونه يې ور جوړ کړه، عبدالله بن زبير رضي الله عنه و ويل: که ستاسي څخه د هر چا کور نړېدلی او

سوځېدلی وای تر هغو نه راضي کېدی چې کور یې بیرته له سره نه وای جوړ سوی، نو د خپل رب ﷺ د کور په باره کې څنگه فکر کوی؟ عبدالله بن زبیر رضی الله عنه و ویل: زه له خپله ربه څخه درې ورځې استخاره کوم بیا پر هغه کار اقدام کوم یا هغه کار کوم چې خیر پکښې و وینم، پسله درو ورځو یې د کعبې شریفې په نړولو شروع وکړه ترڅو تر مخکې یې ورسول او بیا یې شا و خوا پر دې پرا وگرځولې او د کعبې شریفې په نوې بناء یې شروع وکړه او هغه شپږ ذراعه خالي مځکه چې د حجر په نامه دغسې پرېښوول سوې وه هغه یې هم پکښې داخله کړه او د کعبې شریفې د دېوالو په لوړ واله یا جکواله کې یې تر پخوا لس ذراعه نور هم زیات کړل او دوې دروازې یې ورکړې چې پر یوه دروازه به خلک ورننوتل او پر هغه بله به وتل، خو دغه زیاتوب یا تغیرات یې د هغه حدیث شریف په جرئت سره وکړل کوم چې حضرت عائشې رضی الله عنها د رسول الله ﷺ څخه روایت کړې دی او د مخه درته بیان سو.

د کعبې شریفې څلورم وار بناء یا جوړول هغه دي چې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه تر شهادت وروسته وسوه، چې واقعه یې امام مسلم رضی الله عنه د عطاء رضی الله عنه څخه روایتوي او وایي: کله چې عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د حجاج بن یوسف الثقفي له طرفه شهید کړل سو او په دغه جنگ کې د حجاج له طرفه کعبه شریفه په منجنيق ونړول سوه، نو حجاج بن یوسف و عبد الملک بن مروان ته چې د وخت خلیفه و د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د وژلو خبر او دا و لیکل: چې ابن زبیر کعبه شریفه د اهل مکې له نظره مخالفه جوړه کړې ده، عبد الملک بن مروان ورته و لیکل: موږ د ابن زبیر د کارو د مخالفت إرادة نه لرو، کوم چې په لوړ واله کې یې زیاتوب کړی دی پر هغه اندازه یې جوړه کړه، مگر دا چې حجر یې د کعبې شریفې په بناء کې داخل کړی دی بیرته یې ځنې وباسه پر پخواني شکل یې کړه او دغه دوهمه دروازه چې یې ورکړې ده هغه هم بنده کړه، نو بیا کعبه شریفه ونړول سوه او بیرته د قریشو پر هغه پخواني شکل جوړه سوه.

د تاریخ په کتابو کې ذکر سوي دي: کله چې رشید هغه چې د عباسي خلفاوو څخه دی خلیفه سو نو یې دا إرادة وکړه چې کعبه شریفه ونړوي او بیرته یې د عبدالله بن زبیر رضی الله عنه د بناء پر قسم جوړه کړي، مگر امام مالک بن انس رضی الله عنه ورته و ویل:

يا امير المؤمنين! د الله روى ته وگوره كعبه شريفه د وروستنيو پاچهانو د لاس لوبه مه گرځوه (يعني: د هر چا چي اراده سوه چي تغير پكښي را ولي، را ولي به يې) او په دې ډول د كعبې شريفې هيبت د خلكو د زړو څخه پورته كيږي، نور شيد هم د خپلي رأيي څخه واوښت او د كعبې شريفې نړول او جوړول يې پرېښوول.

دا هغه څلور واړه وه چي په يقيني ډول سره كعبه شريفه جوړه سوې ده.

مگر پنځم وار جوړېدل يې هغه دي چي په هغه كي شك او اختلاف سته او دا هغه جوړول دي چي د ابراهيم عليه السلام تر جوړولو د مخه دي چي آيا د ابراهيم عليه السلام تر جوړولو د مخه هم كعبه شريفه جوړه سوې ده كه يا؟ په ځينو آثارو او رواياتو كي راغلي دي چي اول هغه څوك چي كعبه شريفه يې جوړه كړې ده هغه آدم عليه السلام ؤ او د دغه جوړېدلو دپاره دليل هغه حديث شريف دى چي امام بيهقي يې د عبدالله بن عمرو رضي الله عنه څخه روايتوي، عبدالله بن عمرو رضي الله عنه وايي چي رسول الله ﷺ و فرمايل: الله ﷻ و آدم او حواء عليهما السلام ته و فرمايل: زما دپاره كور جوړ كړى او جبريل عليه السلام د كعبې شريفې خط او نقشه ور واچول، نو آدم عليه السلام مخكه كندل او حواء عليها السلام يې خاوري او ډبري نقلولې، ترڅو چي اوبو ته ورسېدل، د كښته څخه رغ پر وسو: يا آدم! بسته او بيا چي يې كعبه شريفه جوړه كړه د الله ﷻ له طرفه وحى ورته وسوې چي طواف پر وكړى او ورته و ويل سوه: ته اول انسان يې او دا اول بيت دى، بيا نو وختونه تېرېدل ترڅو چي نوح عليه السلام د كعبې شريفې حج وكړى، بيا وختونه او قرونه تېر سوه څو چي ابراهيم عليه السلام يې دوهم وار دېوالونه پورته كړل.

خو امام بيهقي د حديث شريف په آخر كي وايي: د دغه حديث په اسناد كي يوازي ابن كهيعه سته او ابن لهيعة ضعيغه دى په ده سره حجت او دليل نه سي ويل كېداى. او هلته نور روايات هم سته چي په معنې كي دغه د بيهقي و روايت ته نژدې دي خو هغه ټول روايتونه له ضعفه خالي نه دي.

داسي يو روايت هم سته چي وايي: اول هغه څوك چي كعبه شريفه يې جوړه كړې ده شيث بن آدم عليه السلام ؤ، اوس نو كه دغه ضعيغه روايتو ته اعتبار وركړل سي نو كعبه شريفه په ټول تاريخ او زمانه كي پنځه واړه جوړه سوې ده، خو ښه او بهتره خبره

دا ده: چې پر هغه اعتماد وکړو چې په يقين سره ثابت دي، هغه دا چې کعبه شريفه څلور واړه جوړه سوې ده لکه د مخه چې په وضاحت سره بيان سوه او بيله دغه څلور واړه جوړېدلو څخه به يې علم الله ﷻ ته پرېږدو. هو په وروستنيو مختلفو وختو کې څو ځلي د کعبې شريفې د تعمير قسم قسم ترميمات او اصلاحات سوي دي.

د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوبېدل

څه موده وروسته او تر بعثت درې کاله د مخه رسول الله ﷺ د خلکو د دباندني ژوند څخه په تنگ ؤ، هلته فسق او فساد، فجور او د بتانو عبادت ؤ نو خود د رسول الله ﷺ او د ده د قوم په منځ کې ډير فرق او ليري والی موجود ؤ، ځکه نور رسول الله ﷺ ته تنهائي او فکر کول او د الله ﷻ عبادت ډير خوښ وگرځېدل، دا يې عادت ؤ چې څه موده ترمنځ به د څو ورځو او شپو دپاره غار حراء ته تلی (غار حراء جبل نور کې يو کوچنی غار دی) د غرو ځيني غارونه ډير لوی وي مگر غار حراء کوچنی غار دی چې فقط يو يا دوه نفره پکښې ځاييږي او د غره په لور په حصه کې دی چې څوک بېله تکليفه او ستړيا څخه نه سي ورختلای، رسول الله ﷺ دغه ليري او گوبښه غار د خپل خلوت او تنهائي دپاره انتخاب کړی ؤ ځکه د ده ﷺ نه وه خوبښه چې بل څوک ور سره ملگری وي او مقصد يې هم يوازي والی او د الله ﷻ عبادت ؤ چې په دغه تنهائي کې به يې د کون په موجوداتو کې فکر کاوه او په دې کې به يې فکر کاوه چې د دې کون تر شا يو اداره کوونکی قدرت سته او رسول الله ﷺ په هغه څه نه ؤ راضي چې د ده ﷺ قوم د هغه عقیده درلودل چې هغه شرک او باطل افکار وه، خو بيا هم رسول الله ﷺ ته يوه واضحه لار او معين شريعت نه ؤ ور معلوم چې په هغه سره مطمئن او راضي وي.

د رسول الله ﷺ دغه تنهائي اختيارول د الله ﷻ په اراده سره وه چې د رسالت و لوی امانت ته آماده سي او په هغه رسالت سره د مخکې په مخ کې تغير را ولي، رسول الله ﷺ ته تر بعثت درې کاله د مخه دغه تنهائي خوبښه وگرځېدل او دغه کوچنی غار يې د خپل فکر او عبادت دپاره خلوت گاه وگرځول او دغه کوچنی غار!

دوې خولې لري چې په يوه ورننوزي او بله خوله يې د کعبې شريفې طرف ته ده (لکه يو کلکين داسې ده) او د هغې خولې څخه کعبه شريفه معلومېږي.

نو کوم څوک چې غار حراء ته داخل سي کولای سي چې د دغه غار د داخل څخه کعبه شريفه وويني، سبحان الله! دغه غار چې د کعبې شريفې څخه درې ميله ليري دی او د غره په ډيره لوړه حصه کې دی چې تقريباً په يوه نيم ساعت کې څوک ورختلای سي، نو تاسې فکر وکړی چې رسول الله ﷺ به څومره گرځېدلی وي چې د ځان او عبادت کولو دپاره دې دغسې ليري او ګوښه ځای پيدا کړي چې د هغه ځای څخه دې کعبه شريفه هم معلومېږي.

رسول الله ﷺ به په دغه غار کې د تفکر عبادت کاوه او کعبې شريفې ته به يې کتل، هر وخت به دغه غار ته د څو ورځو او شپو دپاره ورتلی او دا يې خوښه وه چې د رمضان په مياشت کې هلته ډير و او سپړي، خو په هغه کال چې تر بعثت د مخه ورسول الله ﷺ په دغه غار کې پوره يوه مياشت تيره کړه، په پخوا کې به پوره يوه مياشت هلته نه پاته کېدی مګر د بعثت په کال پوره يوه مياشت هلته پاته سو ځکه د الله ﷻ عبادت ډير خوښ ورته گرځېدلی ؤ، هو! يو وخت به د خوړو يا اوبورا وړلو دپاره، يا د کور د خبر اخیستلو دپاره را کښته سو خو بيرته به هغه غره او هغه غار ته ولاړ.

په دغه آخري کال چې تر بعثت د مخه کال ورسول الله ﷺ چې به پرلار رهي ؤ يا دغه غار ته به تلې يو آواز به يې اورېدی چې ويل کېدل به: السلام عليك يا رسول الله! او ده ﷺ به شا وخوا وکتل هيڅوک به يې نه ليدل، په حيرت او فکر کې به سو چې دا څه آوازونه دي، رسول الله ﷺ فرمايي: چې بيا مي د وحيو تر نزول وروسته د جبريل عليه السلام څخه پوښتنه وکړه چې يا جبريل! تر بعثت د مخه چې به پرلاري تلم اورېدل به مي چې يو څوک راته وايي: السلام عليك يا رسول الله! ما به شا وخوا وکتل څوک به نه وه، دغه بڼه چا کاوه؟ او دا څوک وه؟

جبريل عليه السلام وويل: يا رسول الله! دغه ونو او ډبرو سلام درباندي وايه.

محترمه وروره او خوري! آيا نن ورځ پر رسول الله ﷺ درود ويل د ځان سعادت او خوشبختي نه بولي؟ رسول الله ﷺ چې په الهي دربار کې کوم لوړ مقام او عزت

لري زما او ستا درود ويلو ته ضرورت نه لري، الله ﷻ او په آسمانو کې ملائکې، په هوا کې مرغان، په دښتو کې حيوانات، په اوبو کې ماهيان حتی وني او ډبري درود او سلام پر وایي، خو زما او ستا دپاره درود ويل هغه شی دي چې گټه او فايده يې موږ ته را رسېږي، د رسول الله ﷺ سره زموږ محبت په زياتېږي، د متابعت شوق يې را پکښې پيدا کېږي، درود ويل زموږ د ښه او بختور ژوند سبب گرځي، حتی د درود ويلو په برکت به مو ان شاء الله تعالی د رسول الله ﷺ شفاعت هم په نصیب سي.

نو وروره! په خپل ژوند کې درود ويل ډير کره او د ځان عادت يې وگرځوه، نتيجه به يې په يقيني ډول سره په دنيا او آخرت کې وويني.

د وحيو نازلېدل

کله چې د رسول الله ﷺ د عمر څلويښت کاله پوره سوه د رسول الله ﷺ ژوند په آفاقو کې د نبوت آثار او علامې ښکاره سوې، چې د هغو علامو څخه يو هم رشتيا خوب ؤ، رسول الله ﷺ به هيڅ خوب نه ليدی مگر هغه کار به عیناً په هغه شکل سره وسو چې په خوب کې به يې ليدلی ؤ، امام المحدثين امام بخاري رحمته الله عليه د ام المؤمنین حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې فرمايي:

اول هغه شی چې په هغه سره رسول الله ﷺ ته وحي شروع سوې هغه الرؤيا الصالحة الصادقه وه، يعني: صالحه او صادقې خوب ؤ، هيڅ خوب به يې نه ليدی مگر هغه به داسې پېښې او واقعې سولکه روښانه سهار، نو رشتيا خوب د نبوت د علامو او حصو څخه دی، څو پر دغه کیفیت شپږ مياشتي تيري سوې.

تاسي ته معلومه ده چې د نبوت ټوله موده او زمانه درويشت کاله ده، نو دغه صادقې خوب د نبوت شپږ څلويښتم جز دی او الله ﷻ يې هغه چا ته ورکوي چې د ده ﷺ خوښه وي، کله چې په غار حراء کې د رسول الله ﷺ د خلوت او تنهائی درېيم کال او د رمضان المبارک مياشت وه د الله ﷻ دا خوښه او اراده سوه چې د مخکې پر خلکو خپل رحمت نازل کړي او رسول الله ﷺ په نبوت او رسالت سره مکرم کړي، خو هغه معينه ورځ راغله چې يوازي د مسلمانانو تاريخ ته نه بلکه د بشر

تاریخ ته او د ټولې محکمې د مخ تاریخ ته یې تغیر ورکړی، که موږ دغې ورځې ته فکر او حساب وکړو په دلائلو او قرائنو سره دا ممکنه ده چې دغه مبارکه ورځ معلومه او معینه کړو، دغه ورځ د دوشنبې ورځ او د روژې د میاشتي یو ویشتم تاریخ ؤ چې دا د (۶۱۰) میلادي کال د اگست د میاشتي لسمه ورځ وه او د رسول الله ﷺ عمر په دغه وخت کې په قمري حساب سره پوره څلوېښت کاله شپږ میاشتي او دوولس ورځې ؤ او په شمسي حساب سره نه دیرش کاله درې میاشتي او دوه ویشتم ورځې ؤ، دغه د دوشنبې ورځ د بعثت او رسالت اوله ورځ ده، رسول الله ﷺ فرمایي: زه په غار حراء کې ناست وم چې ناڅاپه (دفعتاً) یوسړی را ته راغلی.

دغه سړی جبریل علیه السلام ؤ او د یوه انسان په شکل او قیافه ورته راغلی نه د ملائکې په شکل، نو رسول الله ﷺ فرمایي: ناڅاپه یو سړی راغلی چې سپین کالي یې اغوستي وه او د ده سره د دېباج یو لوبښی یا توکر ور سره ؤ (دېباج ورېښمین توکر دی) او په هغه کې یو کتاب ؤ، څرنګه چې دغه نفر په یوه وار او ناڅاپه را بشکاره سو وې بېرولم (بې ږغه، بې خبره په نیمه شپه توره تاریکه او په غره کې ناڅاپه او یو دم سړی پیدا سو) سړی را نژدې سو کتاب یې را ته ونيوی او ویل: یا محمد! اقرأ، اې محمد! ووايه، رسول الله ﷺ د بېرې په حالت کې ورته وویل: زه ویونکی نه یم (یعني: لیک او لوست مې نه دي زده) نه شی ویلای سم او نه یې لیکلای سم.

تاسې ته معلومه ده چې رسول الله ﷺ أمي ؤ، ویل او لیکل یې نه وه زده، که چیرې دده ﷺ ویل او نوشته کول زده وای کفارو به دا تهمت پر ویلای چې دا قرآن تا جوړ کړی او لیکلی دی، خو اوس دده ﷺ قوم او ټولو قریشو ته دا معلومه وه چې محمد ﷺ أمي دی.

نور رسول الله ﷺ فرمایي: دغه سړي زه په غېږ کې ونيولم او کښې یې کښم، قریبه وه چې د دغه کښکښلو سره مې روح وتلی وای، د رسول الله ﷺ بېره نوره هم زیاته سوه او دغه نفر بیا را ته وویل: یا محمد! اقرأ، رسول الله ﷺ بیا ورته وویل: زه ویونکی نه یم، وایي: بیا یې زه په غېږ کې ونيولم او کښې یې کښم او وې ویل: یا محمد! اقرأ، د درېیم وار دپاره محمد ﷺ وویل: زه ویونکی نه یم، نو وایي: درېیم

واریې بیا دومره په قوت سره کنبکښم قریبه وه چې نفس مې وخېژي او بیا یې وویل: یا محمد! ووايه، رسول الله ﷺ ورته وویل: څه شي ووايم؟ جبریل علیه السلام وویل:

﴿أَقْرَأُ بِأَسْمَرِيكَ الَّذِي خَلَقَ ﴿١﴾ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ﴿٢﴾﴾ ﴿١﴾ أَقْرَأُ وَرَبِّكَ الْأَكْرَمُ ﴿٢﴾﴾

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ﴿١﴾ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ ﴿٢﴾﴾. [العلق]

فقط د سورة العلق دغه اولني پنځه آیات یې ورته تلاوت کړه، دغه پنځه آیات هغه اولني آیاتونه دي چې د آسمان څخه په ليله القدر کې نازل سوي دي الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ ﴿١﴾﴾.

يعني: موږ دغه قرآن مجيد په ليله القدر کې نازل کړی دی.

او د روژې په مياشت کې نازل سوی دي، ځکه بیا هم الله ﷻ فرمایي:

﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾. [بقره: ۱۸۵]

د روژې مياشت هغه مياشت ده چې په هغه کې قرآن مجيد نازل کړل سوی دی. رسول الله ﷺ فرمایي: کله چې مې دغه آیاتونه وویل، دغه سړی غائب سو او ولاړی، رسول الله ﷺ ډیر زیات په بهره کې و چې دا څه کیفیت او حالت دی؟ په دغه وخت کې د رسول الله ﷺ صادق او مخلصه زوجه حضرت خدیجه رضی الله عنها چې هلته په خپل کور کې وه، په زړه کې یې ور وگرځېدل: چې محمد ﷺ ته یو څه ور پېښه سوې ده، نو یې خپل یو مریئ غار حراء ته ولېږی چې ولاړ سه وگوره چې محمد ﷺ ته څه پېښه ده؟ ځکه دې ته معلومه وه چې رسول الله ﷺ هلته دی، دلته بیا رسول الله ﷺ د غار حراء څخه را وتلی دی او په ډیر تلوار د کور و طرف ته رهي دی، د ډیري بیري په سبب د حنستا پر قسم په تلوار او چابکي سره د کور پر طرف رهي دی، مریئ چې غار ته راغلی وې لیدل چې رسول الله ﷺ نسته نو مریئ دې خوا ها خوا ته د رسول الله ﷺ په پلټنه او پیدا کولو مشغول سو او رسول الله ﷺ د مکې مکرمې پر طرف په تلوار رهي دی، رسول الله ﷺ د بیري او خوف په حالت کې خپل کور ته ولاړ، خدیجه رضی الله عنها چې دې رسول ﷺ ولیدي پوه سوو چې رسول الله ﷺ ډیر

بهرپدلي دی او اوس هم د بيري په حالت کي دی او له ډيري بيري څخه ربهږدي او وايي: زَمَكُونِي زَمَكُونِي، يعني: پټ مي کړی، پټ مي کړی، لکه د چا چي يخ کيږي او ربهږدي، خديجې عليه السلام هم په يوه کالي پټ کړی ترڅو چي بهر ځني ولاړه او آرام سو.

نويې خديجې عليه السلام ته هغه پښه سوې قصه وکړه، ټول هغه واقعات چي ورته پښې سوي وه ورته بيان يې کړه او ويل: زه پر ځان و بهرېدم، خديجې عليه السلام ورته وويل: بنايي ته داسي فکر کوې چي دا د جن او پيري اثر وي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ويل: هو، خديجې عليه السلام وويل: يا والله تا ته هيڅکله د جن او پيري شر او آزار نه دررسېږي او الله تا نه خرابوي، ځکه ته صلۀ رحمي وصولې، يعني: د دوستانو او اقرباوو حقوق پر ځای کوې، په خبرو کي رشتيا وايې، د ضعيفانو مرسته کوې، د محتاجو ضرورت او اړتيا رفعه کوې، د مېلمه عزت کوې، د حق مرسته او طرفداري کوې، ټول اخلاق دي ښه او کریم دي، جن تا ته تکليف نه سي دررسولای، نور يې هم رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پرېښاوه چي ښه آرام سو بيا يې نو ورکه بن نُوْفَل ته چي د خديجې عليه السلام د اکا زوی و وروستی، دغه ورکه چي عرب او قریش و نصراني سوی و او دا قصه به په وروسته کي درته وکړو چي څنگه او ولي نصراني سو، مقصد ورکه بن نُوْفَل د خديجې عليه السلام د اکا زوی نصراني و، څرنکه چي ده د يهودو او نصاراوو کتابونه لوستل او انجيل يې د عبراني څخه په عربي ډير ليکلی و، نو د ډيرو معلوماتو خاوند و، په عمر ډير او په سترگو روڼ سوې و، د انبياء عليهم السلام د ژوند معلومات ورته وه او دا هم ورته معلومه وه چي د را تلونکي نبي وخت او زمانه را نژدې سوې ده.

کله چي دوی ورکه ته ورغله خديجې عليه السلام ورته وويل: يا ابن عم! اي د اکا زو! د وراره څخه دي د ده حال واوړه، ورکه وويل: اي وراره! څه دي ليدلي او اورېدلي دي؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم هغه خپل حال ورته بيانوي او ورکه په ډير تعجب غوږ ورته نيولی دی او اورې يې، ورکه ته چي د آسماني کتابو څخه د آخري اورا تلونکي نبي په باره کي کومې علامې وړ معلومې وې هغه ټولي په محمد صلی اللہ علیہ وسلم کي موجودې وې، نو يې په آخر کي په لوړ آواز وويل: الله اکبر. والله ناموس اکبر درته راغلی دی هغه چي الله جبار القهار و موسی عليه السلام ته را استولی و.

د ناموس اکبر څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او د ناموس معنی؟ يعني: د سر او پټ راز ساتونکی، مگر هو هغه د خیر او مصلحت راز او د جاسوس معنی: د شر او بد راز ساتونکی، نو د جبریل عليه السلام یو نوم ناموس اکبر دی او بل نوم یې روح یا روح القدس دی، لکه څرنګه چې الله تعالى په قرآن کریم کې فرمایي:

﴿فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا﴾. [مریم: ۱۷]

يعني: موږ د مریم عليها السلام ته زموږ روح ور واستاوه، د روحنا څخه مقصد جبریل عليه السلام دی او بیا هم الله تعالى فرمایي:

﴿تَنْزِيلُ الْمَلَكِ وَالرُّوحُ فِيهَا﴾.

يعني: په ليله القدر کې ملائکې او جبریل عليه السلام را کښته کېږي.

دلته هم د روح څخه مقصد جبریل عليه السلام دی، خیر ورته بن نوفل و ويل: والله ناموس اکبر درته راغلی دی، هغه چې موسی ته راغلی ؤ او عیسی عليه السلام یې نه کړی یاد دا ولي؟ ځکه د ورته دا عقیده نه وه چې عیسی عليه السلام نبي دی.

ورونو! نصارا پر درې قسمه دي، یوه ډله یې وايي: عیسی عليه السلام په خپله رب او إله دی (العیاذ بالله) او د نصاراوو بله ډله بیا وايي: چې مرتبې او درجې درې دي، یوه د الله درجه ده او یوه د نبي درجه ده او د دغو دوو درجو په منځ کې یوه بله درجه سته چې تر الله کښته او تر نبي لوړه ده او عیسی عليه السلام په دغه درجه کې دی، د ورته بن نوفل عقیده هم داسې وه، چې دغه عقیده نه پوره شرک دی او نه پوره توحید دی، نو ځکه ورته بن نوفل عیسی عليه السلام نه کړی یاد، بلکه ويل: دا هغه ناموس اکبر دی چې موسی عليه السلام ته راتلی او بیا دغه ورته یوه عجیبه خبره وکړه، ويل: کشکي زه په هغه وخت کې ځوان وای چې ستا قوم تا د مکې څخه باسي او ما ستا مرسته کړې وای، رسول الله ﷺ په تعجب سره وويل: ما د مکې له ښاره باسي؟ ما شري؟ ورته بن نوفل وويل: هو! هر چا چه دغسي شئ را وړی دی لکه تا ته چې راغلی دی هغه څوک د خپل قوم له طرفه آزار سوی دی او دغه عمل همېشه د نبیانو سره کېدی، څرنګه چې ته هم نبي او رسول یې خامخا آزارېږې او که زه په دغه ورځ ژوندی وم مرسته او کومک به دي وکړم.

دا نو د وحيو او بعثت شروع وه، اوس نو محمد ﷺ د ځينو علماوو په قول د سورة العلق د دغو آياتو په نزول سره نبي سو مگر رسول نه دی، ځکه ځيني علماء د نبي او رسول فرق داسي بيانوي: نبي هغه دی چې وحي ورته نازلېږي خو په تبليغ نه وي امر کړه سوی او رسول هغه دی چې هم وحي ورته راځي او هم د دين په تبليغ سره مامور او مکلف وي، نو د دغو علماوو په قول محمد ﷺ د سورة العلق په نزول سره نبي سو، څرنگه چې په تبليغ نه سو امر نور رسول نه سو، خو بيا د سورة المدثر په نزول سره رسول هم سو، ځکه هلته بيا په تبليغ هم امر کړل سو (دا د علماوو يو قول و) پسله دغه غار حراء د واقعي څخه رسول الله ﷺ ته نور څه نه سوه پېښ او وحي هم نه نازلېږي چې دغي مودې ته علماء کرام (فتره الوحي) وايي، يعني: وحي قطعې سوې او دا موده په هغه صحي روايتو کي شپږو مياشتو ته ورسېدل، که څه هم ځينو علماوو دا موده درې کاله بللې ده خو دا مطلقاً خطا ده او هغه راجحه روايت دا دی چې دغه د وحيو د قطعې کېدلو موده شپږ مياشتې وه، پوره نيم کال وحي قطعې دي هيڅ شئ نسته، نو له دغه جهته علماء کرام رشتيا او صادقې خوب د نبوت شپږ څلوېښتمه حصه بولي، ځکه نبوت يا رسالت ټوله درويشت کاله و، که دغه درويشت کلونه و شپږو مياشتو ته واړوو نو شپږ څلوېښت واړه (۶) مياشتې ځني جوړېږي.

او په دغه موده کي چې وحي نه وې رؤيا الصادقه موجوده وه، نو ځکه رؤيا الصادقه د نبوت شپږ څلوېښتمه حصه سوه، خير په دغو شپږو مياشتو کي ورځه بن نوفل هم وفات سو او رسول الله ﷺ فرمايي: ورځه بن نوفل مي په جنت کي وليدی، ځکه د هغه د اسلام إرادې وه. په خپل نيت جنت ته داخل سو او د ورځه د ژوند په وخت کي رسول الله ﷺ هم څوک و اسلام ته نه دي دعوت کړي او د هيچا څخه يې د ايمان را وړلو طلب او غوښتنه نه وه کړې، نو ورځه بن نوفل په هغه خپل نيت چې ويل کشکي زه ځوان وای او ستا مرسته مي کړې وای جنت ته داخل سو، دا هم د الله ﷻ رحمت او احسان دی چې د ورځه پر نيت يې معامله ورسره وکړه که څه هم دی تر رسالت د مخه وفات سو خو جنت ته داخل سو.

اوس نو په دغو شپږو مياشتو کي چې وحي قطعې دي که څه هم رسول الله ﷺ

په اولو ورځو کې بېرېدی او په بېره کې ؤ، خو څه موده وروسته یې زړه غوښتی چې بیا جبریل علیه السلام ورته راسي او وحی ورته را وړي شوق او علاقه یې پیدا سوه تر داسي اندازې چې دښت او صحرا ته به ووتی، غرو ته به ولاړی او هلته به په انتظار ؤ چې ښايي جبریل علیه السلام ورته راسي.

د وحیو د قطعه کېدلو څخه مقصد هم دا ؤ چې د رسول الله ﷺ د جبریل علیه السلام او ملاقات او د وحیو و نزول ته شوق او علاقه پیدا سي چې واقعاً هم داسي سوه، رسول الله ﷺ د هغه د مخنی بيزي پر ځای اوس دښت او غرو ته وزي او دې انتظار کوي چې د جبریل علیه السلام سره ملاقي سي، دا ورځي د رسول الله ﷺ دپاره ډیري درنې او له خواشینیه ډکې ورځي وې چې آیا زما څخه خو به داسي یو کار نه وي پېښ سوی چې زما رب را څخه ناراضه سوی وي، حتی ځيني وختونه به یې دا اراده وکړه چې د غره څخه ځان را وغورځوي، خو یوه ورځ یې ناڅاپه د آسمان له طرفه رغ واورېدی چې ویل: یا محمد! رسول الله ﷺ فرمایي: سر مي را پورته کړی چې یو عجب منظر دی، انسان ته هیڅکله داسي حالت نه پېښیږي، و مي لیدل چې جبریل علیه السلام په هوا کې پر یو عرش ناست دی او شپږ سوه وزرونه یې دي چې د مشرق او مغرب منع یې ټول ډک کړی ؤ، ټول آسمان یې نیولی ؤ، وایي د آسمان هر طرف ته چې به مي کتل دغه جبریل مي لیدی او دغه رغ کوي:

یا محمد! أنت رسول الله و أنا جبریل.

یعني: یا محمد! ﷺ ته رسول الله یې اوزه جبریل یم او رسول الله ﷺ د ډیري بیري څخه پر خپل ځای ولاړ دی، له بیري او وهمه حرکت نه سي کولای، د دغه منظر او مشهد بیان الله ﷻ په قرآن مجید کې کړی دی او فرمایي:

﴿وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١﴾ مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ﴿٢﴾ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ﴿٣﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ﴿٤﴾ عَلَيْهِ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ﴿٥﴾﴾ . النجم

یعني: قسم دی په ستورو سره چې غروب یا طلوع وکړي چې نه دی همراه سوی ملگری ستاسي چې مقصد رسول الله ﷺ دی، یعني: رسول الله ﷺ نه د غلط فهمیه

د صحي لاري اوبستی دی او نه په خپل قصد او اختیار سره د لاري اوبستی دی، بلکه لکه د آسمان ستوري چي په ختلو او لوېدلو کي پر يوه معينه او مقررې سوې لار ځي، همدارنگه رسول الله ﷺ د الله ﷻ له طرفه پر معينه سوې لار برابر ځي او دا امکان نه لري چي مخالفت ځني وکړي او نه محمد ﷺ د خپلي غوښتني او خواهش مطابق خبري کوي او نه دی دغه قرآن مگر وحي دي چي و ده ته لېږل سوي دي، ده ته شديد القوی: د ډيرو شديدو قوتو خاوند (چي جبريل عليه السلام دی) ښوولي دي.

ورونو! جبريل عليه السلام د ملائکو رئيس او قائد دی او انبياء عليهم السلام ته د رسالت او وحيو په رسولو تر نورو ملائکو غوره کړه سوی او اختیار سوی دی، د ملائکو څخه بل داسي څوک نسته چي رسولانو ته دي وحي راوړي بيله جبريل عليه السلام څخه او جبريل عليه السلام شديد القوی دی، د ده د قوت څخه يو دا دی چي پوره او کامل ښاريې د وزر په يوه طرف چپه واراوه، د ده لوی ښار چي د لوط عليه السلام د قوم ښار و لوړه حصه يې کښته کړل او کښته حصه يې لوړه کړه، دا د جبريل عليه السلام قوت دی.

﴿ ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ ۖ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۗ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّىٰ ۖ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۖ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِۦ مَا أَوْحَىٰ ۗ مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۗ ﴾

[النجم]
الله ﷻ فرمايي: چي دا واقعي ليدل دي، خيال او تصور نه دی، بلکه حقيقتا يې جبريل عليه السلام وليدی.

ورونو! رسول الله ﷺ د خپل رسالت په ټوله موده کي جبريل عليه السلام پر خپل واقعي شکل فقط دوه واره ليدلی دی، بشر دا نه سي تحمل کولای چي ملائکي و ويني نو ځکه جبريل عليه السلام به د وحيو راوړلو په وخت کي رسول الله ﷺ ته په قسم قسم صورتو او شکلو سره راتلی.

د مخه تردې چي د رسول الله ﷺ د رسالت او نبوت د ژوند په تفصيلاتو شروع وسي دا ښه او لازمه ده چي د وحيو اقسام او اشکال در ښوول سي ځکه وحي د رسالت اساس او د دعوت رېښه او اصل بلل کيږي، نو وحي يا نزول د وحيو پر شپږ قسمه دي، يعني: رسول الله ﷺ ته وحي پر شپږ قسمه نازلې سوي دي.

اول: د خوب لیدل دي، علماء کرام وایي چې د انبیاء عليهم السلام خوب وحی دی. ځکه ابراهیم عليه السلام خپل زوی ته وویل:

﴿يَسْبِيْنِي اِنِّي اَرَى فِي الْمَنَامِ اَنِّي اَدْخُكُ﴾. الصافات: ۱۱۰۲

یعني: اې زما زوی زه پرله پسې په خوب کي ونم چي تا حلالوم. نودغه خوب وحی وې.

دوهم: دا چه جبریل عليه السلام به د رسول الله ﷺ په زړه کي هغه د مقصد شی ور واچاوه، بېله دې څخه چې رسول الله ﷺ ملائکه و ویني په زړه کي به یې یو احساس پیدا سو، لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمایي:

« إِنَّ الرُّوحَ الْأَمِينَ نَفَثَ فِي رَوْعِي أَنَّهُ لَيْسَ مِنْ نَفْسٍ تَمُوتُ حَتَّى تَسْتَوِي رِزْقَهَا، فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمَلُوا فِي الطَّلَبِ، وَلَا يَحْمِلُكُمْ اسْتِطَاءُ الرِّزْقِ عَلَى أَنْ تَطْلُبُوهُ بِمَعَاصِي اللَّهِ فَإِنَّهُ لَا يَنَالُ مَا عِنْدَهُ إِلَّا بِطَاعَتِهِ » (رواه: ابن أبي شيبة)

یعني: روح الامین چې جبریل عليه السلام دی زما په زړه کي را واچول (چي موږ دغه ته الهام وایو) رسول الله ﷺ فرمایي: الهام را ته وسو چې هیڅ نفس یا هیڅ ژوندی مخلوق تر هغو پوري نه مري چې رزق یې پوره نه سي، نو د الله ﷻ څخه وپیریږی او د رزق په طلبولو کي سمه لار اختیار کړی او د رزق طلبول باید تاسي دې ته مجبوره نه کړي چې د الله ﷻ په معصیت او ګناه یې طلب کړی، ځکه هر هغه څه چې د الله ﷻ سره دي بېله اطاعته د الله په بل شي سره نه حاصلیږي.

خود دې حدیث په بیانولو سره زموږ مقصد الهام و چې دا هم د وحیو یو قسم دی.

د وحیو درېیم قسم دا دی: چې رسول الله ﷺ ته به جبریل عليه السلام د یوه سړي په شکل سره راغلی او په دغه قسم وحیو کي به اصحاب کرامو هم دغه سړی لیدی او دا د دوو نفرو د تفاهم او پوهېدلو دپاره د وحیو هغه تر ټولو آسانه طریقه ده، ځکه دلته د دواړو طرفو په منځ کي تجانس او یوشی والی موجود وي او ډیر ځله جبریل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته د دحیه الکلبی رضی الله عنه په شکل راغلی دی.

د وحیو څلورم قسم داسي و: چې د زنگ یا زنگولې د شرنګهاري په شکل سره به یو آواز و، چې د وحیو په اقسامو کي دغه قسم وحی د رسول الله ﷺ دپاره هغه تر ټولو

سخته طریقه او مشکل قسم د وحيو، تر داسي اندازې چې په ډير شديد يخ کي به پر رسول الله ﷺ خولې را بهېدلې او که به پر کوم حيوان سپور و د هغه حيوان ځنگنونه به پر مخکته کت سوه، يو وخت و رسول الله ﷺ ته دغه قسم وحي نازلېدې او د رسول ﷺ مبارک ځنگون د زيد بن ثابت رضي الله عنه پر ځنگانه پروت و، زيد رضي الله عنه وايي: قريبه وه چې د رسول الله ﷺ د ځنگانه د دروند والي په سبب مي ځنگون په مخکته ننوزي.

د وحيو پنځم قسم دا دی: چې رسول الله ﷺ به د وحيو راوړونکې ملائکه يعني جبريل عليه السلام په هغه خپل واقعي شکل کوم چې الله جبار پر هغه شکل خلق کړی او پيدا کړی و وليدی او دغه قسم وحي و رسول الله ﷺ ته د ټول رسالت په موده کي دوه واره پيښي سوي دي، لکه الله جبار چې په سورة النجم کي ذکر کړي دي.

د وحيو شپږم قسم هغه دی: کوم چې الله جبار د معراج په شپه لوړ تر آسمانو پر رسول الله ﷺ لمنځونه فرض کړل، بيله واسطې بيله ملائکې د پردې تر شا خطاب او خبري کول وه او لکه د موسی عليه السلام سره چې په جبل طور کي څو واره داسي وسوه، چې د الله جبار خبري به يې اورېدلې او هغه جبار به يې نه لیدی او دا د وحيو هغه کاملترين شکل او صورت دی. *بیرته قصې ته راسه:*

نو جبريل عليه السلام و رسول الله ﷺ ته په خپل واقعي شکل او حقيقي صورت فقط دوه واره ښکاره سوی دی چې اول واريې دغه د بعثت په شروع کي و او دوهم وار د إسرائ او معراج په شپه و او د دغه اول او دوهم وار په باره کي الله جبار په سورة النجم کي فرمايي:

﴿ مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ﴿١﴾ أَفَتُحْسِنُونَ كَلِمَةَ عَلِيِّ مَا يَرَى ﴿٢﴾ وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً أُخْرَى ﴿٣﴾ ﴾

يعني: د محمد ﷺ زړه خلاف نه وه ورته ويلي، هغه چې جبريل عليه السلام يې په سترگو ليدلی و، آیا تاسي د محمد ﷺ سره په دغه شي کي چې ده ليدلی دی بحث او جنجال کوی؟ او خامخا محمد ﷺ بل وار بيا جبريل عليه السلام ليدلی دی، چيري يې ليدلی دی؟ ﴿عند سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى﴾ دا هغه دوهم وار ليدل دي چې د معراج په شپه د سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى د وني يا درختي سره وسوه، چې د دغه تفصيلي بيان به إن شاء الله تعالى د معراج په قصه کي درته راسي.

نو دغه اوسنی منظر او مشهد چې رسول الله ﷺ د اول وار دپاره جبریل علیه السلام په خپل واقعي شکل او صورت سره ویني ډیر عجیب او نادره حالت و، رسول الله ﷺ له ډیره خوفه پر خپل ځای حیران ولاړ دی هیڅ حرکت نه کوي هري خوا ته چې کوري آسمان په جبریل علیه السلام ډک دی او دغه ورته وايي:

يا محمد! أنت رسول الله وأنا جبريل.

څه وخت دغه حالت و چې بيا جبریل علیه السلام د ده ﷺ له نظر او ليدلو څخه غایب لو او رسول الله ﷺ د ډيري بيړي او خوف په حالت کي کور ته راغلی او رپردي او وايي: زَمَلُونِي زَمَلُونِي، پټ مي کړی، پټ مي کړی.

رسول الله ﷺ په بستر کي ځان پېچلی و چې جبریل علیه السلام وحی ورته را وړې او دا وار يې د الله ﷻ له طرفه رسالت ورته را وړی چې هغه وحی د سورة المدثر دغه آیاتونه وه:

﴿يَتَأْتِيَهَا الْمُدَّثِّرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾﴾.

يعني: اې هغه څوکه چې د وحيو له بيړي دي ځان په کالو کي پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الهي عذاب څخه يا په الهي عذاب سره وېروه. چې دا د خلکو په بېرولو او انذار سره الهي امر دی او د رسالت درنه وظيفه د رسول الله ﷺ پر غاړه ور ولوېدل او نور هم ورته فرمايي:

﴿وَرَبِّكَ فَكْبَرٌ ﴿١﴾ وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ ﴿٢﴾ وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ ﴿٣﴾ وَلَا تَمْنُن تَسْتَكْبِرُ ﴿٤﴾﴾.

يعني: او خپل رب په لويي سره يادوه او خپل کالي دي پاک وساته، گناه او بتان پرېروده، يعني: ظاهر او باطن دي بايد پاک وي او داسي احسان او نيکي مه کوه چې بدل يې ډير غواړې.

الله ﷻ موږ ته لوړ همت را ښيي چې هر شئ که مال وي که دولت، که علم وي که خلکو ته لار ښوونه هر څه چې چا ته ورکوې دا نه ښايي چې د هغه عوض او بدل غواړې بلکه ته بايد د دغه شکر آداء کړې چې الله ﷻ تا ته دغه نعمتونه درکړي دي.

او فرمايي: ﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ﴿٥﴾﴾.

او خپل رب ته صبر کوه، يعني: اوس نو ستا آزار بدل شروع سوه، خلک دي بېله

آزارولو نه پرېږدي ته بايد صبر وکړي.

دغه ټول! الهي امرونه يوازې رسول الله ﷺ ته نه بلکه ټول محمدي امت ته لار ټټوونه ده، نو مسلمان وروره! کوم زحمتونه او تکليفونه چې د دعوت په لار کې تا ته پېښېږي د هغه په مقابل کې د صبر او تحملې څخه کار اخله او پوه سه چې دغه د تبليغ او دعوت عظيم الشانه وظيفه بيله زړه ورتيا او حوصلې، صبر او استقامته څخه پای ته نه رسېږي. تر دغه وروسته د وحيو نزول پرله پسې سو او همېشه وحي نازلېدلې او بيا د سورة المزمّل دغه آياتونه نازل سو:

﴿يَتَأْتِيَ الْمُزْمِلُ ﴿١﴾ قُمْ أَلَيْلَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾﴾.

يعني: اې هغه څوکه چې ځان دي په کالو کې پېچلی دی! په شپه کې لمانځه ته ولاړ سه، بيله لږې حصې څخه، يعني: شپه په عبادت تيره وه، څوکه د شپې څه حصه آرام کوي کومه مضائقه نسته، پروا نه لري.

دا نو رسول الله ﷺ ته په عبادت کولو سره امر و. او بيا سورة الضحیٰ نازل سو:

﴿وَالضُّحَىٰ ﴿١﴾ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ﴿٢﴾ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ﴿٣﴾﴾.

يعني: قسم په څاښت چې روښانه دی او قسم په شپه چې تاریکه سي او ټول شپان په خپله تاریکه کې پټ کړي چې ستا رب ته نه يې پرې ايښی.

يعني: دا چې وحي نه نازلېدې دا د الله ﷻ له طرفه ستا پرېښوول او مهجوره کېدل نه دي چې ته يې پرېښوولې بلکه د دې انقطاع څخه مقصد دا و چې ته مستعد سي، د وحيو د نزول دپاره شوق او استعداد پيدا کړې او پرله پسې آياتونه نازلېدل او بيا هم الله ﷻ هغه نعمتونه ذکر کړل چې رسول الله ﷺ ته يې ورکړي وه او فرمايي:

﴿وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ﴿١﴾ وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ﴿٢﴾﴾.

او اې محمده! ﷺ خامخا تالره آخرت تر دنيا ښه او بهتر دی او ژر ده چې ستا رب به تا ته لويه برخه درکړي پس ته به راضي سي، الله ﷻ نور هم هغه نعمتونه ورته بيانوي چې ده ﷺ ته يې پرله پسې ورکړي دي او فرمايي:

﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۖ وَوَجَدَكَ عَابِلًا فَأَغْنَىٰ﴾

آيا ته ٻي ڀي ڀٽيم نه وڃي پيدا ڪري؟ ٻي ڀلاره ٻي پيدا ڪري او بيا ٻي د پناه ڄاڻي در ڪري او ته ٻي داسي پيدا ڪري وڃي ڇي په شرعه او شرعي احڪامو نه پوهيدڻي او تا ته ٻي شرعي احڪام در وڃي وڃي او نبوت ٻي در ڪري (دلته ضلالت د انحراف او دلاري ڄڻهه د اوبستلو په معنيٰ نه دي بلڪه د ضلال معنيٰ: د عبادت په طريقه نه پوهيدل او د هنجي طريقي نه پڙندل دي، ڇي ڄوڪ بايد ڄڻهه د الله ﷻ عبادت وڪري) او ته ٻي فقير يا مسڪين پيدا ڪري او بيا ٻي غني ڪري، نو الله ﷻ د دغه سورت په نزول سره و رسول الله ﷺ ته اطمينان ور ڪري او هغه خپل نعمتونه او احسانونه ٻي ورياد ڪرڻ ڇي ستا رب هيڻڪله تا نه پر پردي او نه دي مهجوروي بلڪه احسان ٻي هم درباندي ڪري دي او نوري ٻي هم درباندي ڪوي.

ورونوا! په جزيرة العرب کي تر رسول الله ﷺ او د هغه تر مبارڪ بعثت د مخه نور خلڪ هم موجود وه ڇي د الله ﷻ پر وحدانيت او يو والي ٻي عقيدة درلودل، مگر دغه خلڪ ڇي الله ﷻ هدايت ور ته ڪري و شمير ٻي کم اولڙو، د دغو لڙو خلڪو ڄڻهه يوزيد بن عمرو بن نفيل و، بل عثمان بن حارث او بل ورقه بن نوفل و، دغه دري نفره د بتانوله عبادت بهزاره وه او بد ٻي ڄڻي راتله، د مشرڪانو د ڪارو ڄڻهه په تنگ وه، دغه دري نفره سره کڻينستل او مشوره ٻي سره وڪره، ويل: دغه د بتانو عبادت خو عبث او بيهوده، غلط او باطل ڪار دي مور بايد د صحي او حق دين پوڻتنه او پلتنه وڪرو، نو په اتفاق سره دي خوا او ها خوا ته ڳرڄي، د لوي عالم پوڻتنه ڪوي ڇي هغه و دوي ته حق دين او سمه لار ور وڻيبي، د دغه حق په تلاڻي کي عثمان او ورقه بن نوفل نصارا سوه، مگر زيد بن عمرو بيا هم ڳرڄي غواڙي ڇي پوره اطمينان حاصل ڪري، خلڪو يو نفر ور وڻياوه ڇي دغه سڙي لوي عالم دي او هغه عالم يهودي و، زيد بن عمرو هغه عالم ته ورغلي او ويل: ستا د دين بيان را ته وڪره ڇي ڄڻهه دين دي دي؟ هغه عالم هم د خپل دين يهوديت په باره کي معلومات ور ڪره د يهوديت عقائد او احڪام ٻي ورته بيان ڪره، زيد ورته وويل: دغه دين حق او الهي دين دي؟ هغه وويل: هو دا هغه حق دين دي.

زید بن عمرو ورته وویل: زه څنگه یهودي کېدلای سم؟

عالم وویل: تر څو چه د الله ﷻ څه غضب درباندي و نه سي ته نه سي يهودي کېدلای ځکه الله ﷻ پر يهودو په غضب سوی دی، که ته غواړې چې يهودي سي د الله ﷻ غضب به قبلوي بيانو يهودي کېدلای سي.

زید وویل: زما تېسته د الله ﷻ له قهره او غضبه څخه ده زه د هغه رضا غواړم او ته مي د الله ﷻ په غضب اخته کوي، يا! زه تر دې دين تيريم مگر بل څوک يا بله لار را وښيه.

عالم وویل: بل شی نه دی را معلوم مگر دا چې حنيف سي.

زید وویل: حنيف څه شي دی؟

عالم وویل: هغه دا چې مَوْحِد اوسي.

زید وویل: مَوْحِد څه شي دی؟

عالم وویل: د ابراهيم عليه السلام دين حنيف او د توحيد دين دی.

زید وویل: د ابراهيم عليه السلام دين څنگه دين دی؟

يهودي و ويل: هغه دين نه دی را معلوم خو يو پخوانی آسماني دين دی چې اوس بالکل له منځه تللی دی، عالمان يې ټول مړه سوي دي اوس د هغه دين احکام چا ته نه دي معلوم فقط دومره خبر يم چې الهي او د توحيد دين دی، خو احکام او تفصيل يې نه دي را معلوم.

زید وویل: چې دا هم نه دی در معلوم نويو بل دين را وښيه.

عالم وویل: زه تر دغه زيات نه پوهېږم ته و فلاني نفر ته ورسه هغه لوی عالم دی.

زید رهي سو هغه نفر ته ورغلی او وویل: ما ته حق دين را وښيه، څرنگه چې هغه عالم نصراني و نو هغه وویل: دغه د مسيح عليه السلام دين حق دين دی، د دين عقائد او احکام يې ورته بيان کړه، دغه عالم چې نصراني و د نصرانيت دين يې په تفصيل وروښووی.

زید وویل: زه څنگه نصراني کېدلای سم؟

عالم ورته وویل: ته بېله ضالته نه سي نصراني کېدلای ځکه نصارا گمراه سوي

دي، که ته غواړې چې نصراني سي څه ضاللت به قبلوي او بيا حساب پر الله دی.

زید وویل: زه له گمراهيه او ضالته تېنم او ته مي گمراهی ته کښوي، زه مستقيمه

او ثابته لار غواړم.

عالم وويل: زموږ دين دغه دی نور نو ته اختيار لري.

ورونو! الله ﷻ په سورة الفاتحه كي فرمايي:

﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾

يعني: الهي ما ته د هغو کسانو لار مه راښيي چي پر دوی غضب سوی دی چي يهود دي او د کمر اهانو لار مه راښيي، چي نصارادي. (بیرته به خپلي قصي ته راسو) نو زيد هغه نصراني عالم ته وويل: ښه یوه بله صحي لار او حق دين را وښيه، راهب وويل: بله لار او حق دين نه دي را معلوم، مگر حنيف سي.

زيد وويل: حنيف څه شي دی؟

راهب وويل: هغه د ابراهيم عليه السلام دين دی آسماني او د توحيد دين دی مگر څرنگه چي د هغه دين عالمان مړه سوي دي چاته يې د احکامو صحي معلومات نسته. زيد وويل: بيله دغه څخه بل دين را وښيه، عالم وويل: نور نو د صحي دين معلومات را ته نسته، نور ټول اديان منحرف او خطا دي زيد بن عمرو په حيرت كي پاته سو چي څه وکړي؟ بیرته مکې مکرمې ته رهي سو او پر لاري د ځان سره وايي: الهي! ته شاهد يې چي زه د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، زه حنيف يم، ټول را ته وايي: چي دغه دين حق دی، څرنگه چي زه يې په نور تفصيل او احکامو نه يم خبر نو دومره وایم چي زه موحد او د ابراهيم عليه السلام پر دين يم، بيله یوه الله بل د هيڅ شي عبادت نه کوم، مگر په دې هم نه پوهېږم چي څنگه لمونځ او عبادت وکړم خود ابراهيم عليه السلام پر دين يم، کله چي به زيد بن عمرو غوښتل چي لمونځ او عبادت وکړي نو به يې بيله حسابه رکوع او سجدي کولې، ځکه د عبادت هيڅ طريقه نه وه ور معلومه، د خپله ځانه څخه يې اجتهاد او عبادت کاوه، کله چي مکې مکرمې ته راغلی نور مشرکان هم توحيد ته ور بولي او د بتانو له عبادت يې منعه کوي، او وايي: يوازي د الله ﷻ عبادت کوی، د مکې مکرمې نورو خلکو پرده بد ويل، ناپوه او بيعقل يې بلی خودی پر دغه خپل توحيد تينگ و، رسول الله ﷺ فرمايي: زيد بن عمرو بن

دا د ابراهيم عليه السلام امت دی، دا د موسی عليه السلام امت دی، دا د عیسی عليه السلام امت دی، دغه رنگه ټول خلک امت امت دي، مگر زید بن عمرو به یوازې د خپل خان دپاره امت وي او رسول الله ﷺ فرمایي:

«رَأَيْتُهُ يَجْرُؤُا تَوَابَهُ فِي الْجَنَّةِ»

ژباړه: زید مې ولیدی چې په جنت کې خپل کالي کښوي، یعنی: په جنت کې اوسېږي، دغه زید بېله نبي بېله رسوله په خپل عقل او خپل کوبښن هدایت او سمې لارې ته ورسېدی. دا د ورقه بن نوفل د نصرانیت او د زید بن عمرو د توحید قصه وه.

په جزیره العرب کې د موحدینو څخه یو بل نفر هم ؤ چې قس بن ساعده نومېدی، دغه قس د ډیر عمر سړی ؤ ځینې مؤرخین د ده په عمر کې مبالغه کوي او وایي: عمر یې شپږ سوه کلو ته ورسېدی خو زموږ مقصد یې عمر نه دی بلکه دا مو مقصد دی چې قس د هغو خلکو څخه ؤ چې دئ په خپله پر توحید ؤ او هم یې نور خلک توحید ته ور بلل او پسله مرگه یې پر را ژوندي کېدلو ایمان درلودی، پر بتانویې بد ویل او خلک یې دغه خپلي د توحید عقیدې ته ور بلل، څرنگه چې قریشو د ده دغه د توحید عقیده نه زغملای او نه قبلولای سواى نو قس یې د مکې مکرمې څخه وایستی (فراره یې کړی) ده په دښت او صحرا کې ژوند کاوه، څرنگه چې دئ پوه، هوښیار او حکیم سړی ؤ خلک به هلته د ده د ملاقات او مشورو دپاره ورتله، حتې دئ په وعظو او نصیحتو کې یو نثر هم لري او د ده په حکمتو به عربو مثالونه تېرول، د قس د حکمتو څخه یو څه داسې دي: دئ وایي:

{مَنْ عَاشَ مَاتَ، وَمَنْ مَاتَ فَاتَ، وَكُلُّ مَا هُوَ آتٍ آتٍ}.

او بیا وایي:

«أَيُّهَا النَّاسُ اسْتَمِعُوا وَعُوا، إِنَّ فِي السَّمَاءِ لَخَبْرًا، وَإِنَّ فِي الْأَرْضِ لَعِبْرًا، بَحْرٌ يُفُورُ، وَثُجُومٌ تَفُورُ، وَسَقْفٌ مَرْفُوعٌ، وَمِهَادٌ مَوْضُوعٌ».

او داسې نور حکمتونه هم لري، څرنگه چې قس هلته په غرو او دښتو کې یوازې اوسېدی نو وحشي او خپرونکو حیواناتو الفت ورسره نیولی ؤ، ده ته به راتله او ژوند

يې ورسره کاره، تر داسې اندازې چې يو نفر وايي: زه يو وخت قس بن ساعده ته د مشورې دپاره ورغلم، دى د اوبو د حوض پر غاړه ناست ؤ او دغه حوض ته د اوبو د خښلو دپاره زمريان هم راتله، خويوه به د اوبو په چښلو کې تر هغه بل ځان د مخه کاوه، قس به هغه په لکره و واهاه او ورته ويل به يې: صبر وکړه چې ملگری دي اوبه وچښي، او دغه قس هم تر بعثت د مخه وفات سو.

مقصد دا چې په جزیره العرب کې د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه هم څو نفره موحدین موجود وه او خلک به يې توحيد ته ور بلل، مگر وينی زړونه او اورېدونکي غوږونه نه وه چې د دوی آواز واوري، تر څو چې د الله ﷻ له طرفه محمد ﷺ په رسالت سره اختيار کړل سو او خلکو ته يې آخري رسالت را وړی او د الله ﷻ له طرفه وحی ورته نازلې سوې، د مخه هغه نور موحدین موجود وه مگر اثر او نتيجه يې يا هيڅ نه وه، يا خو لږ او کمه وه، خو د رسول الله ﷺ د رسالت اثر لوی او ابدي اثر ؤ، چې ټوله جزیره العرب او نور ډير ملکونه يې له شرکه خلاصه کړل او جهان يې د توحيد او وحدانيت په نور ډک کړی.

د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت سره مکلف کېدل

د الله ﷻ له طرفه ورسول الله ﷺ ته د سورة المدثر د اولو آياتو په نزول سره يو شمېر الهي امرونه صادر سوه چې دغه امرونه په ښکاره او ظاهره سره ډير بسيط او آسانه او امر دي خو په حقيقت کې يې مقصد ډير لوړ او اثر يې ډير قوي دی، په دغه نازل سوي آياتو کې رب ﷻ خپل رسول محمد ﷺ ته فرمايي:

اول: ﴿يَتَّيْبُهَا الْمُدَّثِرُ ﴿١﴾ قُمْ فَأَنْذِرْ ﴿٢﴾﴾.

اې هغه څوکه چې د وحیو د هيبته څخه دي ځان په کالو کې پېچلی دی! د خوب له بستره ولاړ سه او خلک د الله ﷻ له عذابه وېر وه. دلته د هر هغه چا انداز او بيړول مقصد دي چې د الله ﷻ د رضاء او اوامرو څخه مخالفت

کوي، هر هغه څوک چې په عالم کي موجود وي هغه بايد د خپلو مخالفو اعمالو په بدد نتيجه او جزاء داسي ويبرول سي چې په زړه کي يې رېږد او وار خطايي پيدا سي.

دوهم: ﴿وَرَبِّكَ فَكَبِّرْ﴾

او خپل رب په لويي سره يادوه.

د دې مقصد دا دی: چې په مخکه کي بايد د هيچا دپاره کبرياء او لويي نه سي پاته، د هر متکبر او مغرور شان او شوکت مات سي، لويي يوازي او يوازي يوه الله ﷻ لره ده، بېله الله ﷻ بل لوی او قوي، عظيم او متکبر نسته.

درېيم: ﴿وَيَا بَكَ فَطَهِّرْ﴾ **﴿وَأَلْرُّ جَزَا هَجْرُ﴾**

او خپل کالي يا لباس پاک وساته، بد کارونه، گناه او بتان پرېږده.

مقصد دا چې هر څوک بايد په خپله ظاهري او باطني پاكي کي ډير کوشنې وکړي، خپل نفس بايد د گنهوله نجاسته تر داسي اندازې پاک کړي چې د ده نفس د الهي رحمت، هدايت او نور قابل وگرځي او په بشري ټولنه کي يو مثال او نمونه سي، سالم زړونه و ده ته ميلان پيدا کړي او ور جذب سي او هغه مشکوک زړونه د ده په هيبت او وفخامت ثابت او سالم وگرځي.

څلورم: ﴿وَلَا تَمَنَّ تَسْتَكْبِرُ﴾

او داسي لږ احسان مه کوه چې بدل يې ډېر غواړي.

د دې آيات څخه مقصد او هدف دا دی: چې يو څوک خپل کوشنې او فعاليت ډير عظيم و نه بولي، بلکه نور هم همېشه په جد او جهد کي وي، د يوه کار تر خلاصولو وروسته د بل کار پر شروع کولو اقدام کوي، د حق د ثابتولو دپاره ډير جهد، ډيره توضيح او قرباني بندي او بيا هم دغه خپل کوشنونه تر داسي اندازې هپروي لکه هيڅ چې يې نه وي کړي.

او په آخري آيات کي فرمايي:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾

او خپل رب لره دي صبر کوه.

دلته و دې ته اشاره ده چې د معاندینو له طرفه څخه به مخالفونه او آزارونه، پسځندونه او سپکوالی وینې، تر داسې اندازې چې ستا او ستا د اصحابو د وژلو کوښښونه به کېږي او غواړي به چې ټول هغه کسان چې پر تا را ګرځېدلي دي نیست او نا بود کړي، خو الله ﷻ ورته فرمایي: چې پر دې ټولو به په پوره قوت او اطمینان، په ډاډ او کُبات صبر کوې، د خپل نفس د نفساني خوندو او کُذاتو څخه به د یوه لذت په طمعه نه یې، بلکه د خپل رب ﷻ د رضاء په حاصلولو کې به کوښښ کوې.

الله اکبر! دغه امرونه په ظاهره څومره آسانه او بسیط دي، مګر په عمل کې څومره عظیم او فخیم دي، په خپله په دغو آیاتو کې دعوت او تبلیغ سته، اول دا چه: د انذار خپله معنی او مفهوم دا دی: چې په دنیا کې داسې اعمال سته چې نتیجه یې بده او کوونکي ته یې جزاء ورکول کېږي، حال دا چې هر څوک په دې پوهیږي چې په دې دنیا کې د انسان د اعمالو جزاء نسته، نو د انذار څخه مقصد دا سو چې بيله دې دنیا د ورځو څخه یوه بله داسې ورځ هم سته چې په هغه کې د اعمالو جزاء ورکول کېږي، چې هغه د قیامت ورځ ده او د دې څخه دا معلومه سوه چې بيله دغه دنیوي ژونده یو بل ژوند هم سته، چې هغه د آخرت ژوند دی.

دغه ټول تلاوت سوي آیاتونه د بندګانو څخه خالص او صریح توحید غواړي، هر مسلمان باید د خپل ځان او خپل نفس رضائیت، د نورو بندګانو رضائیت د الله ﷻ تر رضائیت پوري پرېږدې، چې د دغو تلاوت سوو آیاتو نتیجه داسې ویلای سو:

اول: توحید.

دوهم: د قیامت پر ورځ ایمان.

درېیم: د نفس پاکوالی، چې د دغه پاکۍ دپاره دوه شیه په کار دي، یو د ګنهو او فواحشو پرېښوول او بل د خیر او فضائلو د اعمالو ډیرول.

څلورم: ټول کارونه به د الله ﷻ د رضاء دپاره وي.

پنځم: دغه ذکر سوي شیان به ټول پسله هغه څخه وي چې د محمد ﷺ پر رسالت ایمان ولري، د هغه ﷺ تر قیادت او لار ښوونو به لاندې وي.

او بیا نور رسول الله ﷺ د دغو اوامرو د پوره کولو دپاره تر شل کاله زیات جد او

جهد وکړی، نه یې بیا استراحت کړی دی نه آرام، نه یې بیا د خپل ځان دپاره ژوند کړی دی نه د خپلي کورنۍ دپاره، پاته ټول عمر یې په دعوت إلی الله او جهاد فی سبیل الله کې تیر کړی.

د رسالت دروند باریې پر اوږو اخیستی و د ټولي مخکي لوی امانت یې په غاړه کې و د ټولي عقیدې اصلاح یې وظیفه وه او د دغه کار دپاره یې څو قسمه جهاد کړی دی، د رسالت په دروېشت کلنۍ موده کې همیشه په معرکه کې ولاړ و، له کمه وخته چې یې دغه الهي امر واوریدی د دغې وظیفې څخه هیڅ شي مشغوله نه کړی، الله دي زموږ او د ټول بشریت له طرفه د خیر بدله او عوض ورکړي.

زموږ را تلونکی بحث ټول د رسول الله ﷺ د اوږده او د مشکلاتو څخه ډک جهاد نمونه ده چې په دغه ټوله موده کې بیا رسول الله ﷺ نه آرام کړی دی نه استراحت او خدیجه رضی الله عنها ته به یې ویل: یا خدیجه! د خوب او آرام، راحت او استراحت وخت تېر سو، د دعوت او جهاد وخت شروع سو.

اوس نوموړې کولای سو چې د رسول الله ﷺ د دعوت موده و دوو زمانو ته ووېشو، چې یوه یې د مکې مکرمې زمانه ده چې تقریباً ديارلس کاله یې په بر کې ونيول. او بله یې د مدینې منورې زمانه ده چې پوره لس کاله یې دوام وکړی. او بیا دغه هره زمانه ځان ته خاصي مرحلې لري چې هره مرحله یې د هغې بلي مرحلې څخه په خاصو خصوصیاتو سره فرق او امتیاز لري، نو په دغه اساس موږ کولای سو چې د مکې مکرمې زمانه و درو مرحلو ته ووېشو.

اوله مرحله یې: پټ او سړي دعوت و چې درې کاله یې دوام درلود.

دوهمه مرحله یې: په اهل مکه کې ښکاره دعوت و، چې د بعثت د څلورم کال څخه شروع سو او د بعثت د لسم کال تر آخره یې دوام وکړی.

درېیمه مرحله: تر مکې مکرمې د باندې دعوت دی چې د بعثت د لسم کال د آخره څخه شروع سو او بیا یې تر هجرت په پوري دوام درلودی.

خو د مدینې منورې د وخت او زمانې مرحلې به بیا پر هغه خپل ځای د تفصیله سره درته بیان سي إن شاء الله تعالی.

د مکي دورې اوله مرحله يا د سري دعوت درې کلونه

دا معلومه خبره ده چې مکه مکرمه د عربو ديني مرکز و او کعبه شريفه د ټولو عربو دپاره (د دوی د باطل دين) په مقدسه بتانو يا خدايانو ډکه وه، په دغه ځای کې د اصلاح و مقصد ته رسېدل نسبت و هغه ليري ځايو ته سخت او مشکل کار و، دلته او په دغسې ځای کې و داسې فولادي عزم ته احتياج او ضرورت و چې مشکلات او تکاليف تاثير نه سي پر کولای او په داسې ځای کې هنر او حکمت دا دی چې په ابتدايي مرحله کې دعوت پټ او سري وي، دا د دې دپاره چې ټول اهل مکې ته ناڅاپه د يوه داسې کار و نه ويل سي چې د دوی هيجان او احساسات را وپاروي.

نود عقل تقاضا دا وه چې رسول الله ﷺ په شروع کې اسلام پر داسې چا عرض کړي چې هغه د ده کورنۍ يا په ده پوري مبستي خلک وي يا د ده آشنایان وي او هر هغه څوک اسلام ته را وبولي چې په هغو کې د خیر علامې موجودې وي او داسې څوک دعوت کړي چې دى ﷺ دوى پيژني او دوى دى ﷺ پيژني، يعنې: ده ته دا معلومه وي چې دغه خلک حق او خیر خوښوي او هغو ته بيا دى ﷺ د صدق او اصلاح په صفت ور معلوم وي او د هغو څخه بيا هغو کسانو د رسول الله ﷺ دعوت قبول کړی چې هغو ته د رسول الله ﷺ په عظمت، د نفس په پاکي او د خبرو په صداقت کې هيڅ شک نه و موجود، چې هغو کسانو ته په اسلامي تاريخ کې د السابقين الاولين په نامه سره ويل کيږي، چې د هغو ټولو په مقدمه کې څلور نمره دي:

اول: ام المؤمنین حضرت خديجه بنت خويلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ صاډقه او مخلصه زوجه.

دوهم: د رسول الله ﷺ آزاد کړه سوي مريئ (زيد بن الحارثه بن شريحيل رضي الله عنه) چې زيد بن محمد ورته ويل کېده.

درېيم: د رسول الله ﷺ د اکا زوی حضرت علي بن ابي طالب رضي الله عنه چې په دغه وخت کې ماشوم او هلک و او د رسول الله ﷺ په کور کې اوسيدی.

څلورم: د رسول الله ﷺ خوږ او صادق ملگری ابوبکر الصديق رضي الله عنه.

دغه څلورو نفرو د دعوت په اولو ورځو کي ايمان را وړی دی، اوس به دغه څلور نفره په تفصيل سره درته معرفي سي:

اول: خديجه بنت خويلد رضي الله عنها د رسول الله ﷺ زوجه چي د مخه معرفي سوې ده و تکرارولو ته يې حاجت نسته.

دوهم: زيد بن الحارثه رضي الله عنه چي زيد بن محمد ورته ويل کېده او دا چي رسول الله ﷺ زيد رضي الله عنه په زوی واله نيولی و هغه لره يوه قصه سته، هغه دا چي: دغه زيد کوچنی و او په خپله قبيله او کورنۍ کي د خپل مور او پلار سره اوسېدی.

د عربو د قبيلو خو دا عادت او تجارت و چي همېشه به يوې قبيلې پر بلي قبيلې تيری او تجاوز کاوه حيوانات او انسانان به يې ځني بيول، نو يو وخت د دغه زيد پر قبيله يوې بلي قبيلې حمله وکړه چي په دغه وخت کي د زيد عمر اته کاله و او زيد يې هم د بنديانو په جمله کي بوتلی او بيا يې د مريي په شکل خرڅ کړی.

او په بل روايت کي وايي: زيد د اتو کالو و چي مور يې د خپلو دوستانو د ليدلو دپاره د يوې قبيلې څخه بلي قبيلې ته تله او زيد يې هم د ځان سره ملگری کړی و، په لار کي د بني المين قبيله پر پېښه سوه او زيد يې ځني بوتلی، بيا يې د مريي په ډول د حباشه په بازار کي خرڅ کړی او حکيم بن حزام چي د مکې مکرمې د قريشو څخه و د نورو مريانو سره دغه زيد هم را نيوی او بيا يې خديجې رضي الله عنها ته په هدیه کي ورکړی، او خديجې رضي الله عنها بيا د رسول الله ﷺ سره تر واده کولو وروسته و رسول الله ﷺ ته په هدیه کي ورکړی، د زيد پلار چي حارثه نومېدی په زيد پسي ډير غمجن و او همېشه د هغه په تلابن کي و چي چيري به يې پيدا کړي، په دې کي کلونه تير سوه چي پلار په زوی پسي گرځي څو په آخر کي دا معلومات ورته وسوه چي زوی يې په مکه مکرمه کي دی نو د خپله وروره سره را رهي سو او مکې مکرمې ته راغلی، زوی يې پيدا کړی او د هغه مالک ته چي محمد ﷺ دی ورغلی (البته دا قصه د مخه تربعت وه) ويل: يا محمد! دغه زيد زما زوی دی او دئ مريي نه بلکه خردی خو دښمنانو خرڅ کړی دی، زه اوس راغلی يم او غواړم چي دغه خپل زوی ستا څخه رانيسم، رسول الله ﷺ

ورته وويل: يا! خرڅوم يې نه مگر يو کار به وکړم هغه دا چې په خپله زید ته به اختیار وکړم که ستا سره ځي در سره ولاړ دي سي او زما له طرفه بېله قيمته آزاد دی او که زما سره پاتېږي پاته دي سي د زید خوښه او اختیار دی، د زید پلار حارثه په دې خبره ډیر خوشاله سو چې دا ډیر ښه اختیار دی ځکه حارثه پوهېدی که یو چا ته اختیار ورکړل سي چې مریئ پاته کيږي که د پلار سره ځي؟ هغه حتماً د پلاره سره ځي.

رسول الله ﷺ زید را وغوښتی او پوښتنه یې ځني وکړه چې دغه نفر پیژني؟ زید وويل: هو دا زما پلار دی او دغه بل مي اکا دی (خبره داسي نه وه چې زید خپل پلار نه پیژندی) نو پلار خپل زوی زید ته وويل: زویه! محمد ﷺ تا ته اختیار درکړی دی دلته د ده سره مریئ پاته کيږي او که زما سره ځي؟

زید وويل: والله تر محمد ﷺ هيڅوک نه خوښوم او نه څوک اختیاروم. دا تر بعثت د مخه د رسول الله ﷺ اخلاق وه، له دغه ځايه د رسول الله ﷺ اخلاق او ګنډاره معلومېږي چې حتی د مریي سره یې څنگه ښه ژوند، د مهرباني او محبت څخه ډکه ګنډاره کول.

او زید نور هم وويل: والله زه ګمان نه کوم چې مور او پلار دي داسي ښه او د محبت ژوند را سره وکړي لکه محمد ﷺ چې یې را سره کوي.

تاسي دې رحمت، مهرباني او حسن معاشرت ته وګورئ چې خیر البشر ﷺ د یوه مریي سره کول، تر داسي اندازې چې هغه مریئ دي دی ﷺ تر مور او پلار خوښ او اختیار کړي او دغه اخلاق یې د مخه تردې وه چې وحی ورته نازلې او د الله ﷻ له طرفه په رسالت سره اختیار کړل سي، نو ځکه به خلکو صادق الأمين ورته ويل او زید پر دې ټینګار کاوه چې د محمد ﷺ سره پاته کېږم.

د زید پلار حارثه په تعجب کي سو چې دا څنگه کېدلای سي چې یو چا لره دي مالک تر پلار خوښ وي؟ بیا نور رسول الله ﷺ د دې دپاره چې د حارثه زړه مطمئن سي زید یې تر لاس ونيوی او د قريشو په حضور کي یې دا اعلان وکړی چې دغه زید آزاد او ځردی او بیا یې دا هم ور سره وويل: چې زید زما زوی دی.

تر اسلام د مخه او د جاهلیت په وختو کي په عربو کي داسي وه چې یو چا به

پردی شوک خپل زوی وگرځاوه او هغه به په ټولو احکامو او معاملاتو کې داسې سو لکه د ده نسبې او واقعي زوی، يعني: په ميراث، د نکاح په حراموالي او داسې نورو مسائلو کې به واقعي زوی او د فامیل جزء وگرځېدی، نو خود تر دغه ورځې وروسته زید ته (زید بن محمد) ویل کېده، ترڅو چې دغه (بنی) يعني د بل چا زوی د ځان زوی گرځول په اسلام کې منعه سوه.

څرنګه چې پسله بعثته رسول الله ﷺ په دعوت او تبلیغ امر کې سو او دغه زید د رسول الله ﷺ په کور کې اوسېدی او رسول الله ﷺ اسلام ته دعوت کې نو زید هم مسلمان سو.

فرېم: او درېیم نفر چې په اسلام مشرفه سوی دی هغه هم د رسول الله ﷺ په کور کې اوسېدی او هغه حضرت علي بن أبي طالب ؑ و.

د رسول الله ﷺ په کور کې د حضرت علي ؑ د اوسېدلو سبب دا و چې ابوطالب ډیر غریب سو او دا واقعه هم تر بعثت د مخه وه، ابوطالب دومره غریب او مسکین و چې د خپلو اولادو نفقه پر تکلیف وه، خپل اولادونه یې نه سواي مړولای، نو رسول الله ﷺ خپل اکا عباس ؑ ته ورغلی او ویل: ای اکا! ته د ابوطالب په غریبې او مسکنت خبر یې؟ حتی د خپلو اولادو خواړه او نفقه هم نه لري، که دي خوښه وي ور به سو او مور به هر یو د ده د اولادو څخه یو یو واخلو چې زموږ سره به اوسېږي، د هغو کفالت به وکړو، يعني: خواړه او مصرف به یې پر خپل ځان کړو، پر ابوطالب به دغه غریبې څه سپکه سي، عباس ؑ و ویل: دا ډیر ښه فکر دی، نو د عبدالمطلب له کورنیه څخه څو نفره سره یو ځای سوه او ابوطالب ته ورغله ویل مور دا سره جوړه کړې ده چې مور به هر یو ستا د زامنو څخه یو یو اخلو او زموږ سره به وي، ابوطالب و ویل: که یو عقیل را پرېږدی په نورو کې ستاسې خوښه ده، عقیل د ابوطالب مشر زوی و ویل دی را پرېږدی چې زما سره د ژوند په کارو کې مرسته کوي، دوی هم عقیل ور پرېښاوه او هر یو د ابوطالب یو یو اولاد د ځانه سره بوتلی، رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب ؑ را وستی، ځکه علي ؑ هغه وخت هم پر رسول الله ﷺ سران و نو ځکه حضرت علي ؑ د رسول الله ﷺ په کور کې تربیه سو.

حضرت علي عليه السلام هېڅ وخت د بت عبادت يا بت ته سجده نه ده کړې ځکه دى د رسول الله ﷺ په کور کي لوى او تربيه سو او دا چه موږ وايو: علي كرم الله وجهه. د هغه مقصد هم دا دى چي الله جل جلاله د ده مخ مکرم کړى دى، په څه سبب يې مکرم کړى دى؟ ځکه د ده مخ يې د بتانو له عبادته څخه ساتلى دى، دا د دغي جملې د ويلو سبب دى چي موږ د علي عليه السلام د نامه سره (كرم الله وجهه) وايو.

نو علي عليه السلام هم مسلمان سو، چي دا د رسول الله ﷺ د کورنۍ څخه درېيم نفر دى او بيا د رسول الله ﷺ لونه ورقي، زينب، ام کلثوم او فاطمه عليهن السلام اجمعين ايمان را وړى، دا د رسول الله ﷺ په کورنۍ کي دننه د ايمان را وړولو ترتيب و.

خود رسول الله ﷺ تر کورنۍ د باندې هغه اول نفر چي اسلام ته دعوت سوى دى او هغه هم بيله پوښتني او دليله څخه اسلام او ايمان قبول کړي دي، هغه ابوبکر الصديق رضي الله عنه دى، رسول الله ﷺ فرمايي: هر څوک چي مي اسلام ته را بللى دى د اسلام په باره کي يې بحث او نقاش را سره کړى دى، پوښتني او معلومات يې را څخه کړي دي، بيله ابوبکره، فقط رسول الله ﷺ ورته و ويل: زه د الله جل جلاله له طرفه رسول يم، ابوبکر رضي الله عنه و ويل: أشهد أنك رسول الله. شاهدي آداء کوم چي ته رسول الله يې، بيله نقاشه، بيله بحثه، بيله پوښتني، چي کله او څنگه؟ او دا يې هم و نه پوښتل چي څنگه دين دى او د کومه راغلى دى، هېڅ پوښتنه يې و نه کړه.

صديق اکبر د اولي لحظې څخه صديق و، دا ولي؟ ځکه ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته د رسول الله ﷺ اخلاق او امانت، صدق او صداقت، پوره ور معلوم وه او رسول الله ﷺ يې پوره پېژندى او دى پوهېدى چي محمد ﷺ هېڅکله د حقيقته مخالفه خبره نه کوي او نه يې کړې ده، پسله هغه څخه چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه په اسلام مشرفه سو سمدستي يې په تبليغ او دعوت شروع وکړه، څرنگه چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه د الفت او محبت خاوند و، پوست او نرم سړى و، ښه اخلاق يې درلودل، د ده د قوم خلک به د ده د علم او تجارت، د ده د ښو اخلاقو او پوهي په سبب ورته را تله نو ده هم د هغو کسانو په دعوت شروع وکړه چي د ده ملگري او مجلسيان وه، د ده رضي الله عنه په دعوت سره په اولو ورځو کي دغه کسان مسلمانان سوي دي: عثمان بن عفان الأموي،

زبير بن العوام الأسدي، چي ځوان او د (۱۶) کلو و، عبدالرحمن بن عوف، سعد بن ابی وقاص، چي د قوم په اساس د رسول الله ﷺ د ماما زوی بلل کيږي، طلحه بن عبيدالله، دغه ټول د حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د دعوت په واسطه مسلمانان سوي دي، دغه اته نفره د اسلام اوله ډله او د محمدي دعوت اول گلان دي.

دغه کار د واقعي او صادق مسلمان کار دی، کله چي يې ايمان را وړی په هغه لحظه يې په دعوت شروع وکړه، چي دا د ابوبکر ﷺ صدق او تصديق دی او دى ﷺ تر ټول امت غوره او بهتر دی، رسول الله ﷺ د ده په باره کي فرمايي:

«لَوْ وُزِنَ إِيمَانُ الْأُمَّةِ بِإِيمَانِ أَبِي بَكْرٍ لَرَجَحَ إِيمَانُ أَبِي بَكْرٍ».

يعني: که د ابوبکر ايمان د ټول امت د ايمان سره وتلل سي د ابوبکر ايمان به پر

دروند سي او رسول الله ﷺ فرمايي:

« وَاللَّهِ مَا وَطِئَ الْأَرْضَ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ خَيْرٌ مِّنْ أَبِي بَكْرٍ »

يعني: والله پسه انبياوو تر ابوبکر ښه او بهتر پر مخکه نه دی گرځېدلی.

نو د رسول الله ﷺ په شاهدي سره پسه انبياوو څخه ښه او بهترين د خلکو ابوبکر الصديق ﷺ دی، دا د صديق اکبر مقام او درجه ده او دا يې فدا کاري وه چي د اسلام په شروع او ابتداء کي يې يوازي د دعوت دپاره دغه خدمت کړی دی چي د عشره مبشره څخه پنځو نفرو د ده ﷺ پر لاس اسلام را وړی دی.

او د هغو کسانو څخه چي په اول او شروع کي په اسلام مشرفه سوي دي د ځينو نومونه په داسي ډول سره دي: بلال بن رباح الحبشي، د دې امت امين ابو عبيده عامر بن الجراح، ابو سلمه بن عبدالأسد، أرقم بن ابی الأرقم، عثمان بن مظعون او د ده دوه وروڼه (قدامه) او (عبدالله) عبيده بن الحارث بن المطلب، سعيد بن زيد او د ده ښځه فاطمه بنت الخطاب، چي د عمر بن الخطاب ﷺ خور ده، خباب بن الأرت، عبدالله بن مسعود او ځيني نور خلک ﷺ اجمعين، چي دغو نفرو ته السابقون الأوّلون ويل کيږي، دغه ذکر سوي خلک په پته مسلمانان سوي وه او رسول الله ﷺ به د تعليم او ښووني دپاره په پته سره يو ځای کول او دين به يې ور ښاوه، ځکه تر اوسه پوري دعوت سړي او فردي و، کله چي به د دغو مسلمانانو څخه يوه نفر

د عبادت کولو، اړاده وکړه، نو به یې د مکې مکرمې په شېلو کې د قریشو د سترگو او لیدلو څخه ځان پټ او غائب کړی، هلته به یې په پټه سره د خپل رب عبادت کاوه او بیا چې د دغو مسلمانانو شمېر دیر شو نفرو ته ورسېدی چې په دې عدد کې نارینه او ښځې دواړه داخل وه، بیا نور رسول الله ﷺ د دوی د اجتماع او تعلیم دپاره د دوی څخه د یوه نفر کور اختیار کړی چې دغه کور د ارقم بن ابی الأرقم رضی الله عنه کور ؤ، ویل: دلته به د تعلیم او دیني لارښوونو دپاره سره یو ځای کېږو.

د سورة المدثر تر نزول وروسته پرله پسې وحی نازلېدې چې د دغه وخت نازل سوي آیاتونه د نفس پر پاکي او د گنډو پر پرېښوولو مشتمل وه، د اور او جنت بیان به پکښې موجود ؤ، مومنان یې په داسې فضاء کې تربیه کول چې د مشرکانو د موجوده ټولني سره یې ډیر فرق درلودی.

د دغې مرحلې دعوت که څه هم سړي او فردي ؤ خو بیا هم قریشو ته ځیني اخبار رسیدل، خو د قریشو کومه خاصه پروا نه په کېدل، امام غزالي رحمه الله علیه وایي: د اسلام او اسلامي دعوت ځیني معلومات قریشو ته ورسېدل خو سړي نه په گړځاوه، ښايي دوی دا فکر کاوه چې محمد ﷺ به هم یو د هغو کسانو څخه وي چې د مخه پیدا سوي وه، چې په الوهیت او د الله جبار په حقوقو کې یې خبرې کولې، لکه قس بن ساعده او زید بن عمرو بن نفیل او داسې نور، خو بیا هم د رسول الله ﷺ د اخبار د نشریدلو څخه او د هغه د تاثیر څخه د قریشو په زړو کې بېرته پیدا سوه او د ده ﷺ د دعوت مراقبت یې شروع کړی، پر دغه حال درې کاله تیر سوه، بیا هم دعوت سړي او فردي دی، په دغه موده کې د مسلمانانو یوه کوچنۍ ډله جوړه سوه چې د دوی په منځ کې مطلق د ورور گلوی او تعاون ژوند ؤ او بیا داسې وحی نازلې سوې چې رسول الله ﷺ یې په دې سره مکلف کړی چې خپل قوم ته د اسلام اعلان وکړه او د دوی د باطل دین په مقابل کې ودرېږه او د دوی د بتانوماهیت او اهمیت بیان کړه.

د مکي دورې دوهمه مرحله يا په ښکاره سره دعوت

کله چې د الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ﴾ [الحجر: ۹۴]

يعني: اې محمد! ﷺ جهر او ښکاره کړه هغه شئ چې ته په امر سوی يې او مخ واره له مشرکانو څخه يعني: د دوی د خبرو او ويناوو هيڅ پروا مه کوه، په ښکاره ډول سره خپل تبليغ کوه، دوی په تا هيڅ نه سي کولای.

د دغه آیات په نزول سره رسول الله ﷺ امر کړل سو چې اسلام ته دعوت عام کړه، يوازي دا نه چې خپل اقارب، دوستان او هغه څوک چې ستا پر شا خوا دي هغه اسلام ته دعوت کړه، يا! بلکه عام او ټولو خلکو ته د توحيد او اسلام دعوت شروع کړه، نود دغې ورځې په سهار رسول الله ﷺ د أبي قبيس غره ته وختی.

د أبي قبيس غره هغه کعبې شريفې ته تر ټولو نژدې غر دی کوم چې اوس پر هغه غره قصر جوړ سوی دی او د صفا د غونډۍ سره منښتی غر دی، دغه غره کعبې شريفې او د قريشو د ناستي ځايو ته ډېر نژدې ؤ او هر څوک چې د کعبې شريفې طرف ته وي د غره شا، يعني: د غره هغه بل طرف نه ويني، نور رسول الله ﷺ دغه د أبي قبيس غره ته وختی او په لوړ آواز يې ناري کړه: (وَأَصْبَحَا، وَأَصْبَحَا)

دغه ناره د قريشو د خطر ناره وه، کله چې به د دښمن لښکر پر راغلی، يا به بل عمومي شر او خطر پېښ سو قريشو به دغه ناره کول، نو قريش د دغې نارې په اورېدلو سره پوه سوه چې خطر دی، پوښتنه يې وکړه چې ناره کوونکی څوک دی؟ ويل صادق الأمين، خلکو په خپل منع کي سره نارې کړې: هلی ژر سی صادق الأمين درواغ نه وايي خامخا يو خطر سته، نو ټول قريش د أبي قبيس د غره سره و رسول الله ﷺ ته را ټول سوه، رسول الله ﷺ ورته وويل: که زه درته ووايم چې د دغه غره تر شا يو مسلح لښکر ولاړ دی او غواړي چې پر تاسي حمله وکړي تاسي يې منی؟ قريشو ويل: هو! موږ هيڅکله ستا څخه خلاف او درواغ نه دي اورېدلي.

رسول الله ﷺ و فرمايل: زه تاسي د الله ﷻ له سخت عذابه بهروم او زه تاسي ته د الله ﷻ له طرفه رسول يم، دلته نو د رسول الله ﷺ اكا چي نوم يې عبدالعزي او لقب يې ابولهب دی و ويل: (تَبَا لَكَ) تا لره دي هلاك وي د دغه دپاره دي مور راوغوښتلو، خپل ټول كارونه مو پرېښوول چي ستا دغه خبري واورو او ابولهب نورو خلكو ته و ويل: ځي ځي خپلو كارو ته مو ولاړ سي او خلك بيرته د رسول الله ﷺ څخه رهي سوه او ولاړل، خلك چا په بيرته تلو سره امر كړه؟ د رسول الله ﷺ اكا ابولهب، نو ځكه د ده په باره كي دغه آياتونه نازل سوي دي:

﴿ تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۝ سَمِصْلَىٰ نَارًا ۝ ذَاتَ لَهَبٍ ۝ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝ ﴾

دا خو ابولهب ؤ چي د اولي ورځي څخه يې خپل ټول عمر د اسلام په دښمني كي تير كړی دی چي قصې به يې په وروسته كي درته راسي، همدارنگه د ده ښځه چي ام جميل ورته ويل كېده او د ابوسفیان بن حرب خور وه د اسلام او رسول الله ﷺ سر سخته دښمنه وه، دې به هميشه زوزان لرونكي لركي يا ښاخلې را وړلې او د هغو زوزان به يې د رسول الله ﷺ په لار كي ايښوول، كتل به يې چي رسول الله ﷺ پر كومه لار تيرېږي په هغه لار كي به يې دغه زوزان كښېښوول، چي دغه زوزان د رسول الله ﷺ په مباركو پښو ننوزي او آزار وركړي، نو ځكه الله ﷻ و فرمايل:

﴿ وَامْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝ ﴾

يعني: د ده ښځه به د دوېڅ د اور لمبو ته په داسي حال كي ننوزي چي دوېڅ ته به د لرگود بار وړونكې وي.

﴿ فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝ ﴾

ژباړه: د دې په غاړه كي به د اور رسي وي.

د دغه آيات شريف په ترجمه كي ډير مفسرين وايي: چي په دوېڅ كي به د دې په غاړه كي د اور اميل يا غاړگي وي ځكه دې يوه ډيره قيمت بها غاړگي يا امبل درلودی او دې به په لات او عزای سره قسم ياداوه چي زه به دغه خپل امبل

د محمد ﷺ په دښمني کې مصرفوم، نو الله ﷻ به د دغه عمل په عوض او پر ځای په دوږخ کې د اور امیل یا غاږګۍ ور په غاږه کړي او د دې بد بختي مرګ په ډیر عجب شکل سره پېښ سو، هغه دا چې دې یو وخت د بوتو یا لرګیو بار را اخیستی و، پر لاري سترې سوه نویې دغه بار پر یوه لویه ډبره کېښناوه چې ځان هوسا کړي، د الله ﷻ په امر سره د بار رسۍ د دې په غاږه کې غوټه سوه او بار د ډبرې شاته و لوېدی.

نو څه پښه سوه؟ د ډبرې یوه طرف ته بار څرپرې او بل طرف ته د ابولهب ښځه څرپرې، دواړه په یوه رسۍ تړلي دي او رسۍ د دې په غاږه کې غوټه ده ترڅو چې هغه خبیث روح او نفس یې وخوت.

دا د ابولهب د ښځې مرګ و او د ابولهب د مرګ قصه به په وروسته کې واورۍ. او بیا د سورة الشعراء د (۲۱۴) نمبر آیات په نازلېدلو سره چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾

یعني: ای محمد! ﷺ د الله ﷻ له عذابو څخه ستا نژدې خپلوان و بېروه. نو رسول الله ﷺ بني هاشم، بني عبدالمطلب او خپل قربان په خپل کور کې سره را ټول کړه چې د مطلب بن عبد مناف د اولادې څخه هم څو نفره پکښې موجود وه او د ټولو نفرو شمیر (۴۵) نفرو ته رسېدی، کله چې رسول الله ﷺ د خبرو کولو اراده وکړه د مخه تردې چې رسول الله ﷺ خبرې شروع کړي ابولهب په خبرو شروع وکړه او ویل: یا محمد! ﷺ که تا موږ د دې دپاره را ټول کړي یو چې ستا د دین بیان راته وکړې نو خبرې مه کوه موږ یې نه اورو او پوه سه چې ستا قوم د ټولو عربو قوت او طاقت نه لري، رسول الله ﷺ ولیدل چې وخت او موقع د خبرو کولو دپاره نه دي مناسب نو چپ سو او څه یې و نه ویل، څو ورځې وروسته یې بیا خپل اقرباء سره را ټول کړه، مهماني یې ورته جوړه کړه، پسه عزته او احترامه، پسه خوړلو او څښلو رسول الله ﷺ په خبرو شروع وکړه او وې فرمایل:

« الحمد لله أحده، وأستعینهُ، وأومنُ به، وأتوکلُّ علیهِ، وأشهدُ أن

لا إله إلا الله وحده لا شریک له »

او بیا یې وفرمایل: هیڅ راند او قائد خپل قوم ته درواغ نه وایي، زما دي قسم په هغه الله وي چې بېله ده څخه بل الله نسته چې زه تاسي ته خاص رسول الله یم او نورو ټولو خلکو ته عام رسول الله یم، په والله تاسي داسي مری لکه چې بیدېږی او بیا داسي را ژوندي کېږی لکه چې را وینېږی او ستاسي سره ستاسي د عملو حساب کېږي او تر حساب وروسته یا ابدی جنت دی یا ابدی اور.

ابوطالب و ویل: مور ستا نصیحت واورېدی او ستا د خبرو پوره تصدیق کوو او ستا سره مرسته او معاونت کول زموږ ډیر خوښ دي، دغه حاضر نفر ستا د پلرو زامن دي او زه د دوی څخه یو نفر یم، خو زه تر دوی ټولو د مخه و هغه کار ته حاضر یم چې ستا خوښ وي، په هر څه چې امر کړه سوی یې پر هغه اقدام وکړه په والله زه به همیشه ستا څخه دفاع کوم، خو دا بیا بله خبره ده چې زما زړه دا نه خوښوي چې د عبدالالمطلب دین پرېږدم.

ابولهب و ویل: والله دا بد کار دی د مخه تر دې چې نور خلک یې منعه کوي تاسي یې منعه کړی، ابوطالب و ویل: یا! والله ترڅو چې ژوندي یو د ده دفاع به کوو. او بیا رسول الله ﷺ د اسلام او توحید په باره کي خبري وکړې او هر یوه ته یې د هغه په نامه سره خطاب کاوه او وې فرمایل:

یا بني کعب بن لؤی! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بنی مرّه بن کعب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبد شمس! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبد مناف! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

یا بني عبدالالمطلب! خپل ځانونه له اوره خلاص کړی.

هر یوه ته یې د هغه په نامه سره جلا جلا خطاب کاوه، حتی خپلو عمه گانو ته یې د هغو په نامه سره خطاب کاوه، او ویل: یا صفیه بنت عبدالالمطلب! د الله له طرفه هیڅ نه سم در سره کولای زه مو د الله ﷻ له عذابه نه سم خلاصولای، خپل ځانونه په خپله خلاص کړی، یا فلان، یا فلان، هر یو په نامه یادوي، تر څو خپلي لور حضرت فاطمه عليها السلام ته یې و ویل: یا فاطمه! د دنیا د مال څخه چې ستا خوښ وي هغه را څخه

وغواړه، مگر د الله ﷻ له عذابه دي نه سم خلاصولای، هر یو یې جلا جلا په خپل دین او اسلام خبر کړی او ټوله یې د الله ﷻ له عذابه و بېرول.

اوس نو د دغو اقرباوو څخه څوک اسلام ته داخل سوه او څوک نه سوه داخل، د هغې جملې څخه چې په اسلام مشرفه سوه یوه هم صفیه بنت عبدالمطلب د رسول الله ﷺ عمه وه، چې د زبیر بن العوام رضی الله عنه مور ده او رسول الله ﷺ نور هم په ښکاره سره خپل دعوت او تبلیغ ته دوام ورکړی، خو د قریشو عکس العمل د دغه دعوت په مقابل کې دا ؤ چې رسول الله ﷺ ته یې شا ور وگرځول او د ده صلی الله علیه و آله دعوت یې نه قبلاوه او ویل یې: موږ هغه دین نه سو پرېښوولای چې د پلرو او نیکه گانو څخه را پاته دی او اوس زموږ د ژوند عادت او رواج گړځېدلی دی.

دلته نور رسول الله ﷺ دوی دې ته متوجه کړه چې تاسې باید خپل فکرونه او عقولونه د رانده تقلید او بې سنجولو متابعت له قیده آزاد کړی، د عقل او منطق څخه کار واخلي او ویل: دغه بتان چې تاسې د هغو عبادت کوی نه گټه در رسولای سي نه ضرر او دا چې ستاسې پلرو او نیکه گانو د هغو عبادت کاوه دا عذر نه دی دا فقط روند تقلید دی.

کله چې رسول الله ﷺ د دوی پر آلهه یا خدایانو عیبونه وویل، ضعیفه او بې وسه یې وبلل او ویل: دا چې ستاسې پلرو او نیکه گانو د هغو عبادت کاوه ستاسې پلرو د عقله څخه کار نه دی اخیستی، دغه خبرې پر کفارو ډیرې درنې سوې، قریش ټول په قهر او غضب سوه ځکه اوس په لوړ آواز سره اوري چې مشرکان او د بتانو عبادت کوونکي گمراه دي، دغه خبرې لکه یوه صاعقه یا تکه چې پر را ولوېدل، د مکې مکرمې په آرامه فضاء کې زلزلې شروع سوې، قریش سره یو ځای سوه چې د دغه طوفاني انقلاب مخه ونیسي، بیرېرې چې زموږ رواجونه او موروثات به له منځه ولاړ سي مگر اوس د داسې چا په مقابل کې چې په صادق الامین سره مشهوره دی څه وکړي؟ هغه داسې څوک دی چې د بشریت او بنو اخلاقو یو اعلیٰ مثال دی، د ده په مثل سره یې نه په خپل او نه د خپلو پلرو په عصر کې څوک لیدلی ؤ اوس حیران پاته دي چې څه وکړي؟
نو قریشو سره وویل: دا څوک دی چې محمد صلی الله علیه و آله د هغه په قوت او ساتنه دومره

قدرت پیدا کړی چې زموږ خدايان بې قدرته او عبث وبولي؟

دا معلومه خبره وه: هغه څوک چې د محمد ﷺ ساتنه او حفاظت يې کاوه هغه ابوطالب ؤ، قریشو پسله ډيرو مشورو بله لار نه کړه پيدا بيله دې څخه چې د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب ته ورسې او د هغه څخه دا غوښتنه وکړې چې خپل وراړه دي د دعوت له کاره منعه کړه او ورته ووايي چې دغه د ده ﷺ دعوت چې وايي: خپل آلهه يا خدايان پرېږدی او هغه تاسې ته د نفعي يا ضرر رسولو قدرت نه لري، دا زموږ خدايانو ته بد ويل او ښکښل دي او په عين حال کې په دغو خبرو کې زموږ د پلرو هغه چې پر دغه دين وه گمراهي او نا پوهي هم بيانېږي.

د قریشو دا فکر خوښ سو او ژر يې د هغه په عملي کولو شروع وکړه، د قریشو د اشرافو څخه يوه ډله ابوطالب ته ورغله او ورته وپې ويل: يا ابا طالب! دغه ستا وراړه زموږ آلهه په بده سره يادوي او زموږ دين غلط بولي، زموږ عقیده باطله بولي، زموږ پلرونه چې پر دغه دين وه گمراهان بولي او موږ پوهيږو چې هغه ستا په ساتنه کې دی، يا دى زموږ څخه منعه کړه چپ يې کړه چې زموږ خدايانو او دين ته بد نه وايي يا موږ او دى سره پرېږده ځکه ته هم دغه زموږ پر دين او د ده مخالف يې.

ابوطالب د دوى ښه پوست او نرم جواب وکړی او دوى هم ځني ولاړل، خو رسول الله ﷺ پر هغه خپل حال ؤ د الله ﷻ د دين اظهار او بيان يې کاوه او خلک يې دعوتول، خو د قریشو څخه يې په ظاهري شکل د ده اکا ابوطالب او د عبدالمطلب اولاده ساتي.

د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو د منعه کولو دپاره د قريشو مشورې

په دغه موده کې قريشو ته يو بل مهم کار پيدا سو، هغه دا چې د دعوت پر ښکاره کېدلو فقط څو مياشتې تيرې سوي وې چې د حج موسم را نژدې سو او قريش پوهېدل چې د عربو مختلفې ډلې د مختلفو ځايو څخه مکې مکرمې ته راځي نو دوی وويل: موږ بايد خامخا داسې يوه خبره ولرو چې د محمد ﷺ په باره کې يې نورو عربو ته وايو، دا د دې دپاره چې د محمد ﷺ دعوت د نورو عربو پر زړو تاثير و نه کړي، نو د قريشو مشران و وليد بن مغيره ته را ټول سوه او په دغه باره کې مشوره ور سره کوي چې موږ بايد خلکو ته د محمد ﷺ په باره کې څه ووايو؟

وليد و ويل: هو په اتفاق سره بايد يوه خبره جوړه کړی او ټوله به هغه يوه خبره کوی، مختلفې خبرې به نه کوی ځکه په مختلفو خبرو کې يوه ډله هغه بله ډله درواغجنه کوي او د يوې ډلې خبرې د هغې بلې ډلې په خبرو رديږي، قريشو ويل: نو ته و وايه چې خلکو ته به څه ووايو؟ وليد ويل: يا! تاسې وواياست زه به غوږ درته ونيسم، قريشو و ويل: خلکو ته به وايو چې کاهن دی، وليد و ويل: يا والله کاهن نه دی، موږ کاهنان ليدلي دي د ده په خبرو کې نه دکاهنانو سجعته سته نه زمزمه، قريشو ويل: داسې به وايو چې ليونئ دی، وليد ويل: لهونئ هم نه دی، موږ لهونتوب ليدلی دی او را معلوم دی، نه د لهونتوب وسوسه پکښې سته نه يې خرافات، قريشو ويل: نو به وايو چې شاعر دی، وليد ويل: شاعر هم نه دی، موږ د شعر ټول اقسام پيژنو، رجز او هجز، قريض او مقبوض، مبسوط او د شعر نور ټول اقسام را معلوم دي، د ده خبرې شعر نه دی، قريشو ويل: نو به وايو چې ساحر دی، وليد و ويل: ساحر هم نه دی، موږ ساحران او د هغو سحر ليدلی دی، نه د هغو پوکل پکښې سته او نه د هغو غوټه کول.

قريشو ويل: نو څه ووايو؟ وليد و ويل: والله د ده خبرې خوږې دي، د خبرو رښې يې خوشبويه دي او ښاخونه يې مېوه لرونکي دي، د ده په باره کې چې تاسې

دغه هرڅه و ویل، معلومېږي چې ټول ناحقه او باطل وایاست، قريشو و ویل: نو هغه ستا ښه او روښانه نظر را ته و وایه، ولېد و ویل وخت را کړی چې فکر پکښي وکړم، ولید فکر واهه، واهه خو په آخر کي یې و ویل: معقوله خبره دا ده: چې و وایاست ساحر دی، داسي خبري کوي چې په هغه سره زوی او پلار جلا کوي، ورور او ورور جلا کوي، ښځه او خاوند جلا کوي، سرئ او خپله قبيله جلا کوي، پسله هغه چې د قريشو پر دغه خبره اتفاق او مصلحت وسو نو یې د هغې پر عملي کولو اقدام وکړی.

د حج د موسم په وخت کي قريشو د مکې مکرمې پر لارو نفر کښنول، هرڅوک چې به مکې مکرمې ته را تله هغه به یې بېرول او ورته ویل به یې چې په موږ کي یو داسي ساحر پیدا سوی دی چې په خپلو خبرو پلار او زوی سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خپل خاوند سره جلا کوي، پام کوی چې خبري یې وانه وری او د دې کار مشرتوب ابولهب پر غاړه واخیستی، کله چې به رسول الله ﷺ د حج د موسم په وخت کي خلک و یوه الله ﷻ او وحدانیت ته دعوتول ابولهب به په پسې ؤ او دغه به یې ویل: د ده خبري مه منی دا د دینه اوبښتی او کذاب دی (العیاذ باللّٰه) او د دې کار نتیجه دا سوه چې د دغه موسم راغلو عربو د ځانه سره دغه خبر خپلو وطنو ته یووړی او د رسول الله ﷺ د دعوت خبر د عربو په ټولو وطنو او قبیلو کي نشر سو.

د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طریقې

کله چې قريشو ولیدل چې محمد ﷺ د خپله دعوته څخه لاس نه اخلي نو بیا سره کښینستل او په دې باره کي یې فکر وکړی، د دعوت د منعه کولو دپاره یې ډیري خبري وکړې او ډیري لاري چاري یې وسنجولې او د هغو د عملي کولو دپاره یې فیصلې وکړې چې د هغو فیصلو خلاصه به درته بیان سي:

لومړئ: په مسلمانانو پسخند او ملندي وهل، مسلمانان خوار او ضعیفه بلل، پر هغو مسخرې کول، پر هغو خندل او درواغجنان بلل، چې په دې کارو سره یې د مسلمانانو ښوونکول مقصد وه او د دوی معنوي قواوي یې ور ضعیفه کولې، پر رسول الله ﷺ یې بېځایه تهمتونه ویل، سپکي او نالایقي خبري یې ورته کولې، د مجنون او

ليونني په نامه سره به يې نارې وروهلې، الله ﷻ په سوره الحجر كې فرمايي:

﴿ وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿١٦﴾ . | الحجر: ١٦ |

يعني: دغو كفارو به محمد ﷺ ته ويل: اې هغه څوكه چې پر هغه قرآن نازل سوي دى، بيشكه ته خامخا ليونئ يې.

او ځيني وختونه به يې ورته ويل: ته ساحر او كاذب يې (العياذ بالله) الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنذِرٌ مِّنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سَجْرٌ كَذٰبٌ ﴿١٤﴾ . | اص: ١٤ |

يعني: كفار د دې څخه تعجب كوي چې د دوى له جنسه او د دوى له قومه دوى ته بېروونكى (رسول) راغلى دى او دغه كافران وايي: چې دغه بېروونكى (رسول) ساحر كوډگر درواغجن دى.

كله چې به رسول الله ﷺ يو ځاى كېښستى او د ده پر شا و خوا به د ده ﷺ هغه ضعيغه اصحاب ناست وه، كفارو به پسخندونه په وهل او ويل به يې: دغه خوار او ضعيغه خلك د ده مجلسيان دي؟

دوهم: د رسول الله ﷺ پر تعاليمو او لار ښوونو شُبّهات پيدا كول او د حقيقت څخه ليري درواغ پوري تړل او پر اسلامي تعليماتو بېځايه ايرادونه نشرول، حتّى د رسول الله ﷺ پر شخصيت د شُبّهاتو او ايراداتو نشرول او دا نشريات دومره ډير وه چې عامو خلكو د رسول الله ﷺ د دعوت په حقيقت كې د فكر كولو وخت او مجال نه درلودى او قرآن مجيد ته يې اساطير الاولين (پخوانۍ قصې) ويل او ويل به يې چې دغه قرآن يو انسان ورنښي او ويل به يې دا څنگه رسول دى چې خواره خوري او په بازارو كې گرځي، خو په قرآن مجيد كې د كفارو دغه ټولو ايراداتو رد موجود دى.

درېيم: د قرآن مجيد سره په پخوانيو قصو معارضه كول، چې خلك به يې د قرآن مجيد د اورېدلو څخه په هغو قصو مشغوله كول او دا كار يې د نضر بن الحارث په واسطه سره كاوه چې تفصيل به يې په وروسته كې درته راسي.

څلورم: مساومات، يعني: د رسول الله ﷺ سره داسې خبرې وكړي چې څه راکړه او څه واخله، د دې څخه مقصد دا دى چې شرک او اسلام سره ډک کړي،

يعني: مشرکان د خپل شرک څه کارونه پرېږدي، او رسول الله ﷺ د خپل دين او دعوت څه کارونه پرېږدي. دا خود کفار و فيصلي او عمل و.

خوپر دغه سر بېره مشرکانو وليدل چي دعوت نور هم نشرېږي او د خلکو توجه ور اوړي، قریش په بېره کي سوه چي دا قصه نوره هم پسي اوږدېږي او دوی يې مخ نيوی نه سي کولای،، قريبه ده چي د اسلام او مسلمانانو د دعوت مسئله پر ټوله مکه غالبه سي، نو د قريشو مشرانو دا مشوره او اتفاق وکړی چي داسي يوه کار ته به محمد ﷺ را وېولو چي تر اوسه مو هغه پيشنهاد نه دی ورته کړی، نوې خبره ده بنايي دا را سره ومنې.

د قريشو ټولو مشرانو دغه خبره خوښه کړه او رسول الله ﷺ يې د قريشو د مشرانو سره د ملاقات دپاره ور وغوښتی، سرور کائنات ﷺ هم ورغلی، قريش ورته کښېنستل او ويل: يا محمد! هر پيشنهاد چي مو درته وکړی تا نه کړی قبول اوس يوه نوې طريقه درته وايو او دا دي هم تا ته معلومه وي چي دغه نوې طريقه موږ ته ډيره سخته او مشکله ده، رسول الله ﷺ وفرمايل: واياست دغه نوې خبره مو څه شي ده؟

قريشو و ويل: موږ وينو چي ته پر خپله خبره ټينگ يې، نو به يو بل اتفاق وکړو، هغه دا چي يوه ورځ ته زموږ د آلهه يا خدايانو عبادت کوه او يوه ورځ به موږ ستا د الله عبادت کوو سره برابر به يو، يوه ورځ ته زموږ پر دين سه او يوه ورځ به موږ ستا پر دين يو (چي دغه هغه مساومات دي) رسول الله ﷺ وفرمايل: دا د دين کار دی دا اختياري معامله نه ده، داسي نه سي کېدلای، قريشو ويل: موږ به يوه هفته ستا د الله عبادت کوو او ته يوه ورځ زموږ د خدايانو عبادت کوه، بيا هم رسول الله ﷺ نه کړه قبوله او ويل: دا څه بې معنی خبري دي، دا لوبي او مسخرې دي؟ آلهه يا خدايان داسي وي چي يوه ورځ يې تابع او بله ورځ يې منکره ياست؟

ابن اسحاق رضي الله عنه وايي: رسول الله ﷺ پر کعبه شريفه طواف کاوه چي اسود بن مطلب، وليد بن مغيره، اميه بن خلف، عاص بن وائل، چي دغه ټول د قريشو لوی لوی مشران دي و رسول الله ﷺ ته ودرېدل او ويل: يا محمد! رسول الله ﷺ راسه موږ به د هغه چا عبادت کوو چي ته يې عبادت کوې او ته د هغه چا عبادت کوه چي موږ يې عبادت کوو، که ستا معبود زموږ تر معبود ښه او بهتر و موږ به هم په دغه کي خپله حصه اخيستي

وي او که زموږ معبود ستا تر معبود ښه او بهتر و ټا به هم د هغه څخه خپله حصه اخيستي وي، الله ﷻ د دوی په باره کي سورة الکافرون نازل کړی چې رب ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ يَتَّيْبُهَا الْكٰفِرُوْنَ ۝ لَا اَعْبُدُ مَا تَعْبُدُوْنَ ۝ وَلَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَا اَعْبُدُ ۝ وَلَا اَنَا عٰبِدُ مَا عٰبَدْتُمْ ۝ وَلَا اَنْتُمْ عٰبِدُوْنَ مَا اَعْبُدُ ۝ لَكُمْ دِيْنُكُمْ وَلِيَ دِيْنِ ۝﴾

الله ﷻ دغه د مشرکانو مساومات يا مفاوضات په دغه قاطعه او جازمه فيصله سره ور رد کړل، خو دغه مساومات د يوه يا دوو وارو دپاره نه دي سوي بلکه دغه خبري د مشرکانو له طرفه شو واره او تکراراً سوي دي خو په هر وار کي به بې فايدي وې ځکه دا امکان نه لري چې هلته مشترک عبادت موجود وي چې هم دي الله ﷻ منم او هم د ډيرو بتان او د الله ﷻ دا قول هم په دغه باره کي نازل سو چې فرمايي:

﴿وَدُّواْ لَوْ تَدٰهِنُ فَيَدٰهِنُوْنَ ۝﴾ [قم ۱۹]

يعني: که ته د دوی طرف ته لږ ور واورې دوی تيار او آماده دي چې ستا طرف ته در واورې، مگر يا! دا د عقيدې مسئله ده په عقیده کي هيڅ نرمتيا او مراعت امکان نه لري، د عقيدې کار بايد خامخا واضح، صريح او ښکاره وي، د عقيدې په کار کي بېره، نرمي، غوړه مالي، د يو چا لحاظ او مراعت هيڅ او بالکل نه ځاييږي.

د مشرکانو له طرفه د آزارو شروع کېدل

د بعثت د څلورم کال په شروع کي مشرکانو د دعوت د چپولو او منعه کولو دپاره دغه ذکر سوي طريقې يوه پسله بلي عملي کولې، پر دې کار څو مياشتي تيري سوې چې فقط دوی د خولې د خبرو څخه کار اخيستی، د مسلمانانو په آزارولو او عذاب ورکولو يې شروع نه وه کړې، خو دوی وليدل چې دغه طريقې د اسلامي دعوت په منعه کولو او چپولو کي بې فايدي دي او هيڅ نتيجه نه ورکوي، نو د بل وار دپاره بيا د قريشو سرداران او مشران سره را ټول سوه چې د دې مجلس او شوری د اعضاوو شمېر پنځه ويشت نفره و او د دې مجلس رئيس ابولهب د رسول الله ﷺ اکا و، پسله ډيره فکړه او پسله ډيرو مشورو دې مجلس د رسول الله ﷺ او د ده د اصحاب کرامو

پرضد ډیر جازم او قاطع تصامیم ونيول، ویل: هر څوک به د اسلام او مسلمانانو سره په مقابله او جنگېدلو کې خپل ټول قدرت او پوره طاقت استعمالوي، د محمد ﷺ په آزارولو کې به هیڅ دریغ او کوتا هی نه کوي او هغه کسان چې اسلام ته داخل سوي دي یا نوي داخلېږي هغو ته به سخت سخت عذابونه او تکلیفونه ورکول کېږي، دغه مادې تصویب سوې او د هغو د عملي کولو دپاره تصمیمونه ونيول سوه.

اوس خو د نورو مسلمانانو سره خاصاً د هغه ضعیفي طبقې سره د دغو مقرراتو عملي کول آسانه کار و مگر رسول الله ﷺ چې د ډیر وقار او دبدبې خاوند دی، خوږ شخصیت یې دی، د دوستانو او دښمنانو په سترگو کې لوی او محترم دی، د داسې چا سره څوک بېله عزته او احترامه نه سي مخامخ کېدلای، د داسې چا په مقابل کې بې ادبې او سپکې خبرې کول بېله رذیل او بې شرفه خلکو بل څوک نه سي کولای او پر دې ټولو سر بېره محمد ﷺ د ابوطالب په ساتنه کې دی او ابوطالب د مکې مکرمې د خاصو مشرانو څخه دی، هیڅوک د هغه یوه هڅې ځان ته حلاله نه سي بللای او محمد ﷺ د هغه وراره دی، دغه کیفیت قریش په تردّد کې واچول مگر بیا هم تر کومه وخته د دغه دعوت په مقابل کې چې د دوی دیني زعامت او مشرتوب، دنیوي صدارت او آمریت یې په خطر کې اچولي دي صبر وکړي؟

د رسول الله ﷺ او اصحاب کرامو آزارول

اوس نو د مشرکانو له طرفه د رسول الله ﷺ آزارونه شروع سوه چې د دغه آزارونکو مشري د ابولهب پرغاړه وه، ابولهب خو هغه څوک دی چې د رسول الله ﷺ سره یې د اولي ورځي څخه د مخه تردې چې قریش د هغه د عداوت په باره کې فکر وکړي دښمني شروع کړې وه، د صفا د غونډې د نارې په ورځ دی و چې رسول الله ﷺ ته یې ناوړه جواب و وایه او خلکو ته یې د بیرته تللو امر وکړی، په ځینو روایاتو کې راغلي دي: کله چې رسول الله ﷺ د صفا پر غونډې د خپل رسالت اعلان وکړی ابولهب یوه ډېره واخیستل غوښتل یې چې په هغه سره رسول الله ﷺ وولې.

همدارنگه د بني هاشم په مجلس کې ابولهب و چې رسول الله ﷺ یې د اسلام

د دعوت او بيانولو څخه منعه كړې، دغه ابولهب تر بعثت د مخه د خپلو دوو زامنو دپاره چې عتبه او عتيبه نومېدل د رسول الله ﷺ دوي لوني رقيه او ام كلثوم په نكاح كړي وې، كله چې رسول الله ﷺ په رسالت سره مبعوث كړل سو ابولهب خپل زامن د رسول الله ﷺ د لونو په طلاقولو سره جبراً او قهراً امر كړل، ترڅو چې هغو هم تر واده كولو د مخه طلاقي كړي او كله چې د رسول الله ﷺ دوهم زوی عبدالله وفات سو ابولهب په خغستا خپلو نورو مشرك ملكرو ته ورغلی او دا زېرى يې پر كاوه چې محمد ﷺ ابتر يعني: (بې زويه) سو، او دا مو مخ كي درته و ويل كله چې به رسول الله ﷺ د حج په موسم كي نوري قبيلې اسلام ته دعوتولې ابولهب به تر شا په پسې و او خلكو ته به يې ويل: د ده خبري مه مني دا د دينه او بنسټي او درواغجن دى (العياذ باللّٰه) په يوه روايت كي راغلي دي چې يوازي پر دغو خبرو يې كفايت نه كاوه بلكه رسول الله ﷺ به يې په ډېرو هم ويشتي ترڅو چې د رسول الله ﷺ تر پښو به ويني بهېدي.

د ابولهب بنځه چې ام جميل ورته ويل كېده او نوم يې اروى بنت حرب بن اميه و او د ابوسفیان خور وه د رسول الله ﷺ په دښمني كي تر خپل مېړه ابولهب كمه او پاته نه وه، د شپې به يې زوزان را وړل او د رسول الله ﷺ په لار او د كور په دروازه كي به يې د دې دپاره ورته ايښوول چې د ده ﷺ په مباركو پښو ننوزي.

د ابولهب بنځه يوه بد خولې او د اوږدې ژبې خاونده وه، پر رسول الله ﷺ به يې تهمتونه ويل او بې ځايه خبري به يې پر كولي، د فتنې اور ته به يې پكه وهل، د رسول الله ﷺ پرضد چې هرڅه پر خوله ورتله هغه به يې ويل، نو ځكه قرآن مجيد دا د حمالة الحطب په نامه سره ياده كړې ده.

كله چې دې واورېدل چې د دې او د دې د مېړه په باره كي قرآن نازل سوې دى چې هغه د تبث يدا سورة دى نور رسول الله ﷺ ته ورغله چې هغه د كعبې شريفې سره ناست و او ابوبكر الصديق رضي الله عنه هم ورسره و، د دې په لاس كي يومت شكي هم ورسره وې غواړي چې په دغه شكور رسول الله ﷺ وولي، كله چې دا ورته ودرېدل الله تعالى د دې پر سترگو د رسول الله ﷺ ليدل منعه كړه، نو دې وويل: يا ابا بكر! ملكرى دي چيري دى؟ زه خبره سوې يم چې ده پر مور بد ويلي دي، په والله كه

مي وليدی په دغو شکو به يې پر خوله وولم او والله زه شاعره يم.
او بيا يې وويل:

(مُذَمَّمًا عَصِيْنَا * وَأَمْرُهُ أَيْبِنَا * وَدِينُهُ قَلْبِنَا)

يعني: موږ د مذمم نافرمانې کړې ده او د ده امر نه قبلوو او د ده د دين سره مو
مقاطعته کړې ده.

د محمد پر ځای يې مذمم و وايه او بيا رهي سوه، ابوبکر الصديق رضي الله عنه د رسول
الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! آيا ته يې نه ليدلې؟
رسول الله ﷺ وفرمايل: هوزه يې نه ليدلم، الله ﷻ دا پر ما ږنده کړل.

هغه د رسول الله ﷺ اکا ابولهب ؓ چي هغه ناوړه کارونه يې کول او دغه يې
بنځه وه او په عين وخت کي دوی د رسول الله ﷺ همسايگان هم وه، کور يې
د رسول الله ﷺ د کوره سره مېنتی ؤ، رسول الله ﷺ پر دوی سربېره نور همسايگان
هم درلودل چي دوی ټولور رسول الله ﷺ دننه په خپل کور کي ډير آزارا وه، د رسول
الله ﷺ همسايگان هغه چي ده ﷺ ته يې په کور کي آزار او تکليف ورکاوه دغه
کسان وه: ابولهب، حکم بن ابی العاص، عقبه بن أبي معيط، عدى بن حمراء الثقفي،
ابن الأصداء الهذلي، دغه څو نفره د رسول الله ﷺ همسايگان وه، وعده او اتفاق
يې سره کړی ؤ چي هميشه به محمد ﷺ ته آزار ورکوو، رسول الله ﷺ به په خپل
کور کي پر لمانځه ولاړ ؤ د دغو همسايگانو څخه به يوه د پسه د نس مردار شيان پر
ورغورځول، ترڅو چي رسول الله ﷺ د دغه آزارو په سبب دې ته مجبوره سو چي
لمونځ د هغي لوبي ډبري شاته وکړي کومه چي د ده ﷺ په کور کي موجوده وه.

او ځينو همسايگانو چي به يې پسه يا اوبن حلال کړی د هغه د نس چټل او
خراب شيان به يې د رسول الله ﷺ د کور غولي يا ميداني ته ورغورځول يا به يې د
ده ﷺ د کور په دروازه کي ورته کښېنوول، رسول الله ﷺ به هغه چټلي او مرداري،
لږی او کلمې په يوه لږگي را پورته کړه او د خپل کور په دروازه کي به ودرېدی فقط
دومره به يې وويل: يا بني عبد مناف! دا څنگه همسايتوب دی؟ آيا د همسايه حق
دغه دی؟ تر دغه جملې زيات به يې نور څه نه ويل او بيا به يې هغه چټلي ليري

وغورخول، دغه آزارونه همپشه و رسول الله ﷺ ته ور رسېدل، هره ورځ به دغو همسايگانو خپل انبار او کچره د رسول الله ﷺ د کور مخ ته غورخول او رسول الله ﷺ به ایسته کول.

اوس نو ته فکر وکړه: که د يو چا يو همسايه بد وي، هغه څومره په تکليف وي؟ مگر که ستا ټول همسايگان بد سي او ستا د تکليف او آزارولو نيت يې هم کړی وي نو بيا به دي څه حال وي؟ خو زموږ پيشوا او پيغمبر سرور کائنات ﷺ د خپلو همسايگانو څخه دغسي آزارونه او تکاليف ليدل او د هغو د لاسه څخه يې دغسي تريخ ژوند تېراوه.

عقبه بن ابي معيط په خپل خباثت او شقاوت کي نور هم زياتوب کاوه، امام بخاري د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي: چي يوه ورځ رسول الله ﷺ د کعبې شريفې سره لمونځ کاوه، ابوجهل او د قريشو نور مشران هم هلته ناست وه او ورته گوري، زړونه يې له قهره او غضبه ورته اېشي، په دغه وخت کي نور خلک راغله او کعبې شريفې ته نژدې يې يوه اوښه حلاله کړه، نس يې ورڅيري کړی کلمې او لړمون يې ځني را وايستل، قريش ورته گوري او په خپل منځ کي يې سره وويل: څوک دغه کلمې اخلي او د محمد ﷺ پر سر يې دده د سجدې په وخت کي ور اېږدي؟

قريش خاندي او ملندي وهي غواړي چي يو څوک دغه ناوړه کار وکړي، خو عقبه بن ابي معيط ملعون و ويل: دا کار زه کوم، قريش خاندي او عقبه ته وايي ونيسه ولاړسه يو له يوه طرفه او بل له بله طرفه دی په دغه کار امر کوي، څو عقبه لعنة الله عليه ولاړ سو او هغه د اوبني د نس مردار شيان يې ور سره واخيستل، کله چي رسول الله ﷺ پر سجده سو د هغه پر سر يې ورکښېښوول، ويني، مرداري، غورزگي، د رسول الله ﷺ پر مبارک سر پراته دي او ده ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی، عقبه ملعون بيرته د قريشو پر طرف ورهي سو او خاندي، شين شين د خدا کيږي، هغه نور قريش هم ورته گوري او پر دغه خپل رذيل او خبيث عمل خاندي، رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده ايښی دی او دغه چتل، غور او مردار شيان يې پر سر پراته دي او هلته قريش پر خاندي.

هغه څوک چي د دغې قصې روايت کوي وايي: قريشو دومره وخنډل چي

د ډیرې خندا څخه پر یوه او بل طرف کړېدل، یوه به پر بل ځان تکیه کاوه، د ډیرې خندا څخه یې ځانونه نه سواي تکیه کولای او دغه خندا یې ټوله د رسول الله ﷺ پر دغه حالت وه او رسول الله ﷺ یې حرکت خپل رب ته سر پر سجده ایښی دی او د سجدې څخه نه را پورته کېږي، خو د رسول الله ﷺ کوچنۍ لور حضرت فاطمه عليها السلام راغله او په ژړا یې دغه کلمې د رسول الله ﷺ له سره ایسته کړې.

فکر وکړی: دغه قسم معامله د مکې مکرمې د یوه سردار سره د صادق الامین سره کېدل، بيله دې څخه چې نبی، پیغمبر او رسول الله ﷺ ورته و وایو، خو د قریشو ژوند او اخلاق د هغه چا سره چې خلک یې د یوه رب عز وجل عبادت ته رابلل او د بتانو د عبادت څخه یې خلاصول دغې اندازې ته رسېدلي وه.

کله چې رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو او د هغو مردارو کلمو ویني، خیري، غوړزګي پر پراته وه نو یې دوی ته کتل او بڼراوي یې ورته کولې او ویل: اللهم عليك بفريش، درې واړه یې دغه جمله تکرار کړل او بیا یې د دوی نومونه یادول:

(اللهم عليك بأبي جهل، اللهم عليك بعُتبه بن ربيعة، و شيبه بن ربيعة، و الوليد بن عتبة، و اميه بن خلف، و عُقبه بن أبي مُعيط).

د دغو ناستو خلکو نومونه یې یادول، یو یو یې په نامه سره یاد کړی، راوي د حدیث وایي: ټول هغه کسان چې رسول الله ﷺ یې نومونه یاد کړل په والله ټوله مي د بدر د غزا په ورځ مړه او مردار سوي ولیدل، ټول هغه کسان چې د رسول الله ﷺ په مقابل کي یې دغه بد عمل او ناوړه کار کړی و ټول د بدر په ورځ مردار کړل سوه او د دوی نا پاکه جسدونه یوه وچ څاه ته وړ واچول سوه.

ورونو او خونديو! تاسي وليده چې رسول الله ﷺ څه وخت بڼرا وکړه او څه وخت قبوله سوه؟ پسله کلو ټول و وژل سوه، په دې کي و ټولو مسلمانانو ته اشاره او لارښوونه ده، کله چې دعاء کوی او د رب عز وجل څخه یو شی غواړی تلوار به نه کوی، دعاء موقبلېږي مگر وخت یې په الله عز وجل پوري تعلق لري، رسول الله ﷺ فرمایي:

« لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَدْعُ | | زُبَارَهُ: همپشه د بنده دعاء قبلېږي تر څو

چې په ګناه يا د صلۀ رحمې په پرې کولو
دعاء و نه کړي او تر څو چې تلوار ونه
کړي، يو چا پوښتنه وکړه او ويل: يا
رسول الله! تلوار څنګه او څه شي دی؟
رسول الله ﷺ و فرمايل: هغه داسې
چې يو څوک وايي دعاء مي وکړه، دعاء

يَا أَيُّهَا اللَّهُمَّ أَوْ قَطِيعَةَ رَحِمِ مَالِمٍ يَسْتَعْجِلُ
قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْأَسْتَعْجَالُ
قَالَ « يَقُولُ قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ
فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ
ذَلِكَ وَيَدْعُ الدُّعَاءَ » [رواه: مسلم]

مي وکړه او قبوله نه سوه، دلته نود دعاء څخه لاس واخلي او دعاء کول پرېږدي.
قبلېدل داسې نه دي چې پسله يوې ورځې يا يوې مياشتې يا بايد نن او سبا زما
کار وسي، قبلېدل بڼايي پسله کلووسي لکه د رسول الله ﷺ سره چې په دغه حالت
کې وسوه، پسله کلوويې دغه دعاء يا بڼا قبوله سوه، نو کله چې د رسول الله ﷺ دعاء
کلونه په پرکې نيسي د نورو خلکو په باره کې څه فکر کوې؟

مقصد دا چې دعاوي کوی، هرڅه چې د الله ﷻ څخه غواړي ويې غواړي مګر
تلوار مه کوی، که چا تلوار کاوه دعاء يې نه قبلېږي، ځکه د حديث شريف لفظ هم
داسې دی چې فرمايي:

«يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ»

يعني: ستاسې څخه د هريوه دعاء قبلېږي تر څو چې تلوار ونه کړي.

مورې مخ کې د هغو آزارو بيان کاوه چې د مشرکانو له طرفه و رسول الله ﷺ

ته ورکول کېدل اوس هغه بحث پسې پوره کوم.

اميه بن خلف چې دئ هم د قريشو د رئيسانو څخه ؤ د رسول الله ﷺ په غياب
کې چې به يې پر هغه ﷺ هر بد ويل هغه خويې ويل، خو کله چې به يې رسول
الله ﷺ وليدی په ښکاره سره به يې هم بد او پوچ ورته ويل، د الله ﷻ دغه قول چې
فرمايي:

﴿وَيَلِّ لِكُلِّ هُمْزَةٍ لُعْمَةٌ﴾

د دغه اميه بن خلف په باره کې نازل سوی دی.

ابن هشام وايي: همزه هغه څوک دی چې په ښکاره سره یو چا ته پوچ او فحش وايي او په سترگو هم کړې وړې اشارې ورسره کوي، چشمان وهي او کمزه هغه څوک دی چې د یو چا په غیاب کې يعنې: د هغه تر شا پر هغه عیبونه وايي او په خبرو یې آزاروي، نودغو کسانو لره دي (که أمیه بن خلف یا بل څوک وي) ویل او هلاک وي.

مکر د أمیه بن خلف ورور ابی بن خلف د کفارو د هغې جملې څخه ؤ چې د مسلمانانو سره یې ډیر زیات عداوت او دښمني درلودل، یوه ورځ رسول الله ﷺ ته ورغلی او یو زور پخوانی هډوکی یې په لاس کې ؤ، داسې زور هډوکی ؤ چې بالکل وروست او شورېدلې ؤ، دغه هډوکی یې مات کړی او په اورغوي کې یې سره و موری خو داسې سولکه اوږه، بیا یې دغه اوږه د رسول الله ﷺ پر مخ وروپاشل او رسول الله ﷺ ته یې وویل: ته وايي: الله موږ د دغو اوږو یا ابرو څخه بیا را ژوندي کوي؟ څوک پسله مرگه موږ بیرته را ژوندي کولای سي؟

پسله دغه څخه چې موږ دغسې ایرې سولکه دغه هډوکی بیا را ژوندي کېدلای سو؟ په دغه باره کې د الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمایي:

﴿ وَصَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظْمَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴾ [۷۸]

[نسین ۷۸]

يعنې: موږ ته یې د وراسته شوې ډلې هډوکی مثال را وړی او خپل پیدایښت یې هیر کړی دی دی وايي: څوک به دغه هډوکی ژوندي کړي؟ حال دا چه دغه هډوکی وراسته او شورېدلې دي.

﴿ قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴾ [نسین ۷۹]

یا محمد! ﷺ ده ته ووايه چې بیا یې هغه قادر مطلق ذات ژوندي کوي چې اول واریې پیدا کړي دي او بېشکه دغه الله پر هر قسم پیدایښت ښه عالم دی. (که نوي پیدا کول وي که زاړه) سبحان الله! هغه ذات چې اول واریې د هیش څخه پیدا کړي دي، دوهم واریې هم هغه ذات پیدا کوي. دغه آیاتونه د دغه ابی بن خلف کافر د دغه عمل په باره کې نازل سوه.

عقبه بن أبي مُعيط چې دى هم د قريشو او مشرکانو د مشرانو څخه ؤ د دې دپارد چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې دغه له دښمنيه ډکه معامله او گذاره پر څه آرامه سي يوه ورځ يې رسول الله ﷺ ميلمه کړې، کله چې خواړه را وړل سوه، رسول الله ﷺ د خوړو د خوړلو څخه انکار وکړې، د کور خاوند عقبه بن أبي مُعيط ور ته ټينگ دى چې خواړه وخوره، خو رسول الله ﷺ وويل يا! تر هغو به ستا خواړه ونه خورم چې ته ونه وايي:

«أشهد أن لا إله إلا الله وأنى رسول الله»

عقبه چې هرڅه کوبښن وکړې چې رسول الله ﷺ خواړه وخورې مگر رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره دغه شرط کېښناوه، دا ځکه چې د رسول الله ﷺ اميد ؤ که عقبه دغه د شهادت کلمې مراعتاً هم ووايي په نتيجه کې به يې مسلمان سي، لکه حمزه رضي الله عنه چې ابوجهل ته وويل: ته محمد ته بنکنخل کوې او زه د هغه پر دين يم، دا خبره د حمزه تر خولې بېله ارادې را ووتل، خو بيا د دغه خپلي خبرې په واسطه مسلمان سو. (د حمزه رضي الله عنه د اسلام قصه به په وروسته کې درته بيان سي)

اوس هم د رسول الله ﷺ دا اميد ؤ که چيري عقبه مراعتاً د رسول الله ﷺ د ډوډۍ خوړلو دپاره د شهادت کلمې ووايي، خو ښايي آخر مسلمان سي، عقبه چې هر څه ځان يوې او بلي خوا ته کړې رسول الله ﷺ پر خپله خبره ټينگ ؤ، عقبه فکر وکړې چې ميلمه دى دا امکان نه لري چې خواړه ونه خوري او ولاړ سي دا عيب دى نو عقبه د عقيدې په سبب نه بلکه په دې سبب چې رسول الله ﷺ خواړه وخورې د شهادت کلمې وويلې او ويل:

«أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أنك رسول الله»

او رسول الله ﷺ هم خواړه وخورل، مگر وروسته په قريشو کې دا خبر نشر سو چې عقبه بن أبي مُعيط د شهادت کلمې وويلې، قريش په دې خبره ډير خواشيني او ناراضه سوه او هغه چې ډير زيات خواشيني سوه هغه ابى بن خلف ؤ، ځکه ابى د دغه عقبه ډير نژدې آشنای او مجلسي ؤ، نو ابى و عقبه ته ورغلى او ويل: زما مخ پر تا حرام

دی نه خبرې در سره کوم او نه دي آشنای يم ترڅو چې د محمد ﷺ پر مخ ور ټوف نه کړې، د هغه دپاره دي د شهادت کلمې و ويلې خو زما شرط بيا دا دی چې پر مخ به يې ور ټوکې، که تا دغه کار وکړی هغه وخت بيا خبرې در سره کوم.

اوس عقبه په حيرت او تردد کي دی چې څه وکړم؟ هر څه کوبښن يې وکړی چې ابی بيله دغه شرطه راضي او خوشاله کړي او له دغه شرطه څخه دى خلاص سي فايده يې نه کول ابی پر خپله خبره ټينگ ولاړ دی، د عقبه په مخ کي دوې لاري دي يا به د محمد ﷺ په مقابل کي دغه ناوړه عمل کوي يا به د قريشو مشران د لاسه ورکوي، آخر يې دا ښه وبلل چې محمد ﷺ خپه او ناراضه کړي، نو ورغلی د رسول الله ﷺ پر مبارک مخ يې ټوف کړل، رسول الله ﷺ چپ او پټه خوله و هېڅ يې و نه ويل.

مسلمانانو! ښه فکر وکړی: دا هم يو د هغو آزارو او اهانو څخه دی چې سرور کائنات رسول الله ﷺ د دين د نشرولو دپاره او د دعوت په لار کي قبول کړي دي، که نن ورځ د هغه چا په مقابل کي چې خلکو ته اسلامي احکام بيانوي يا د اسلام لاري ته خلک را بولي، يا د ټولني انحرافات او خطاوي بيانوي، د ځينو کسانو له طرفه ناوړه الفاظ ويل کيږي، يا ځيني تهمتونه پر ترل کيږي، يا د اخلاقو څخه ليري حرکتونه ور سره کيږي، هغه بايد په دې سره نه زهير سي او نه ناراضه، دى بايد دغه اعمال ور په ياد کړي چې د رسول الله ﷺ اشرف المخلوقات په مقابل کي کېدل.

اې د محمدي دين بيانوونکي! نن ورځ هم دوي ډلي ستا سره حسد او عناد لري، اوله هغه ډله ده چې په ډاډه سره د اسلام دښمنان دي حق ويل او حق اورېدل يې نه دي خوښ، او دوهمه هغه ډله ده چې په ښکاره سره حاجي، ملا او آخندزاده دی خود دعوت او تبليغ فضيلت د دوی نه دی په برخه سوی، نو ځکه د حسد په سبب يې يوازي دا نه چې ستا وعض او دعوت نه وي خوښ بلکه پر تا هم د دې دپاره عيبونه وايي چې خلک در څخه متنفره کړي او هغه د ده شيطان راضي او د حسد اور يې مړ سي.

مگر د يوه واعظ او عالم مقصد بايد د الله ﷻ رضاء او د دين نشرول وي که څه هم په دغه لار کي تکليفونه او آزارونه ورکول سي، يو مسلمان بايد د دين د نشرولو په لار کي تهمتونه او آزارونه په پراخه سينه سره قبول کړي، ځکه د هغه معامله د الله ﷻ سره ده،

خلک د پیسو دکتلو دپاره تکلیفونه او آزارونه قبلوي، ته یې د الله ﷻ د رضاء او جنت دپاره نه قبلوي؟ خودا دي هم درته معلومه وي چې د دغو حاسدانو په مقابل کې هلته نور ډیر داسې خلک سته چې ستا د وعظ کولو او دین نشرولو څخه ډیر خوښ دي او الله ﷻ ستا په وعظ او نصیحت سره سمې لارې ته راوستلي دي او د ښه عمل کولو توفیق یې هم ورکړی دی، هغه خلک باید له فکره ونه باسې.

د دغه عقبه بن ابي معیط او د هغه د ملګري ابی بن خلف په باره کې د سوره الفرقان دغه آیاتونه نازل سوه چې رب ﷻ فرمایي:

﴿وَيَوْمَ يَعْصُ الْأَعْمَىٰ عَلَىٰ يَدَيْهِ يُقُولُ يَا لَيْتَنِي أَخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٧﴾﴾

یعني: یا محمد! ﷺ هغه د قیامت ورځ در په یاد کړه چې دغه ظالم به د پښېمانۍ په سبب له ډیره غمه او افسوسه په خپلو لاسو خولې لګوي او وایي به: کشکي د رسول الله ﷺ سره د هغه پر لار تللی وای.

﴿يَوْتِلُنِي لَيْتَنِي لَمْ أَخَذْ فَلَانًا خَلِيلًا ﴿٨﴾﴾

او وایي به: ما لره دي ویل هلاک او خرابي وي کشکي مي فلانی چې دغه (ابی بن خلف) دی د ځان دوست او خلیل نه وای ګرځولی.

﴿لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي ﴿٩﴾﴾

په تحقیق پسله هغه څخه چې د قرآن ذکر او نصیحت ما ته راغلی، ده زه ګمراه کړم، بیانوا الله ﷻ فرمایي:

﴿وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَدُولًا ﴿١٠﴾﴾

او شیطان د انسان دپاره ښوونکی او خطایستونکی دی.

عقبه بن ابي معیط به د قیامت په ورځ وایي: ډیر افسوس! قریبه وه چې زه اسلام ته داخل سوی وای، مګر ابی بن خلف کافر را ته راغلی او ګمراه یې کړم، نو به د قیامت په ورځ له پښېمانۍ په خپلو لاسو غاښونه لګوي چې ایمان او اسلام مي له لاسه ووتل، سره د دې چې دی ورنژدې سوی و.

ابوجهل ملعون به ځیني وختونه و رسول الله ﷺ ته کېښستی، قرآن مجید به

يې اورېدی او بيا به ولاړ سو نه يې ايمان را وړی او نه يې د رسول الله ﷺ اطاعت کاوه، خو پر دې سربيره به يې رسول الله ﷺ په خبرو هم آزاراوه، د عبادت او لمانځه څخه به يې منعه کاوه او بيا به يې دغه خپل د شر په عمل فخر هم کاوه، لکه يولوی کار چي يې کړی وي او د ده ملعون په باره کي د سورة القیامه دغه آیاتونه نازل سوه چي رب ﷻ فرمايي:

﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّىٰ ۝ وَلٰكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ اٰهْلِهِ يَتَمَطَّىٰ ۝﴾

يعني: نه يې د دغه قرآن تصديق وکړی او نه يې پر هغه يقين وکړی او نه يې لمونځ وکړی، مگر قرآن يې درواغ وباله او له ايمانه يې مخ وگرځاوه او بيا به له دغه مجلسه خپل اهل يا کورنی. ته په تکبر سره ولاړی.

ابوجهل ملعون چي د اولي ورځي څخه رسول الله ﷺ وليدی چي په حرم شريف کي لمونځ کوي د دغه لمانځه څخه يې منعه کاوه، يوه ورځ رسول الله ﷺ د مقام ابراهيم سره لمونځ کاوه ابوجهل ورته راغلی او ويل: يا محمد! ما ته له دغه کاره نه يې منعه کړی؟ که دي بيا دلته لمونځ کړی و زه به در سره جوړ سم، رسول الله ﷺ په مقابل کي ورته و درېدی، ابوجهل ويل: يا محمد! ته په څه شي سره زما مقابله کولای سې؟ په والله زه په دغه بنا کي تر ټولو خلکو ډير نفر لرم، په يوه روايت کي راغلي دي چي رسول الله ﷺ ابوجهل تر ګرېوانه ونيوی وې بنوراوه او دغه آیات شريف يې تلاوت کړی:

﴿أَوَلَيْ لَكَ فَأُولَىٰ ۝ ثُمَّ أَوْلَىٰ لَكَ فَأَوْلَىٰ ۝﴾ [قيامه ۳۴/ ۳۵]

د الله دښمن ابوجهل و ويل: آیا ته ما ته په عذاب سره وعده را کوي؟ يا محمد! په والله نه ته او نه ستا رب په ما څه کولای سی او زه تر هغو ټولو خلکو معززیم کوم چي په مکه کي يې ژوند کړی دی، ابوجهل يوازي په دغو ويناوو سره کفايت نه کاوه، بلکه ورځ په ورځ يې دښمني او عناد زياتېدل.

امام مسلم د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت کوي چي ابوجهل و قريشوته و ويل: محمد ستاسي په حضور سر پر سجده اېردي؟ دوی ويل: هو، ابوجهل و ويل: زما دي په لات

او عزای سره قسم وي: که ما ولیدی پر غاړه به یې پښه ورکښېږدم او مخ به یې په مخکه پوري ورو مورم، په دغه وخت کې رسول الله ﷺ راغلی او په لمانځه یې شروع وکړه. ابوجهل په دغه نیت وررهي سو چې پر غاړه یې پښه ورکښېږدي او هغه خپل شوم نیت عملي کړي، قریش ورته گوري چې ناڅاپه ابوجهل د شا پر طرف ځغلي او لاسونه داسې بنوروي لکه څوک چې د ځانه څخه یو شئ منعه کوي، قریش ورته را ولاړ سوه او ویل: څه درته پښه سوه یا ابا الحکم؟ ابوجهل ویل: زما او د ده په منځ کې د اور خندق و او مخ ته مې د مرغانو وزرونه وه لکه ما چې په چپلاخو یا څپېرو وهي، رسول الله ﷺ فرمایي: که دئ ما ته را نژدې سوی وای ملائکو به اندام اندام کړی وای.

دا د هغو تکالیفو او آزارو څه بیان و چې رسول الله ﷺ ته ورکول کېدل، سره د دې چې رسول الله ﷺ د لوړ او خواږه شخصیت خاوند و، د عامو او خاصو خلکو په زړو کې یې وقار او دبدبه درلودل، او پر دې سر بیره د هغه ابوطالب چې په مکه مکرمه کې ډیر عظیم او محترم سړی و په ساتنه کې هم د دغه یې حال و.

مگر هغه نور مسلمانان خاصاً هغه کسان چې ضعیفه وه، د هغو په مقابل کې دغه آزارونه ډیر شدید او ډیر ترخه وه او په عین حال کې هري قبیلې و هغه چا ته د عذاب ورکولو وظیفه پر غاړه واخیستل کوم چې د دوی د قبیلې څخه مسلمانان سوي وه یا نوي اسلام ته داخلېدل او هر هغه څوک چې قبیله به یې نه درلودل هغو ته به یې لچک او اوباش خلک ور گمارل، هم به د قبیلو رئیسانو خپل زړه په سراوه او هم به اوباشانو داسې سخت او قسم قسم عذابونه ورکول چې په اوریدلو یې د انسان زړه ټوک ټوک کیږي، راسی چې د دغو عذابو او آزارو څخه لږ څه د دې دپاره واورو چې دا راملومه سي چې اسلام په څومره تکالیفو نشر سوی دی او بیا تر ما او تا را رسېدلی دی، خو بد بختانه چې نن ورځ موږ د اسلام او د هغه د احکامو څخه یې پروا یو.

ابوجهل چې به د هر چا د اسلام را وړلو واوریدل که به هغه سړی د قوم او شرف خاوند و نو به یې خبر کړی (یا په اوسنی اصطلاح اخطار به یې ورکړی) ورته و به یې ویل: سړه! خبر اوسه چې په مال او عزت کې به دومره تاوانونه در ورسوم چې ته به یې توان او طاقت ونه لرې او که به هغه سړی ضعیفه و نو به یې وهل او ټکول ورکول.

عثمان بن عفان رضي الله عنه چي مسلمان سو د ده اڪا به په هغه بوريا کي ويڇي چي د خرما د وني د پانو څخه جوړه سوې وه او بيا به يې د کبسته څخه دود ورته جوړ کړي، دئ رضي الله عنه به په بوريا کي پېچلي ؤ او دغه دوده به ورکول کېده.

مصعب بن عمير رضي الله عنه چي ډير نازولي او ډير پيشني ځوان ؤ په ناز او نعمت کي لوي سوي ؤ کله چي د ده مور د ده په اسلام خبره سوه خواږه يې ځني منعه کړه اوله کوره يې وايستی، دغه نازولي مصعب د تکاليفو او زحمتو څخه داسي پوست وچاوه لکه مار چي پوست اچوي.

ورونو! لږڅه په دقت سره دغو آزارو، دغه صبر او تحمل ته متوجه سي!

يو هم د هغو کسانو څخه چي سخت آزارونه او تکليفونه ورکول سوي دي حضرت بلال رضي الله عنه دی چي د اميه بن خلف مريئ ؤ، اميه به د ده په غاږه کي رسي ور وچول او بيا به يې د هلکانو په لاس ورکړي چي د مکي مکرمي په غرو او شېلو کي يې وگرځوي، تر هغو به يې گرځاوه چي ټول هلکان به ستري سوه او د بلال رضي الله عنه په غاږه کي به د دغي رسي زخمونه پاته وه، اميه به دغه رسي ونيول او بلال رضي الله عنه به يې په ډير زور او شدت سره د ځان طرف ته ورکش کړي او دلته به يې بڼه ټينگ لږگي وواهه، بلال رضي الله عنه به يې په زور او جبر د دوبي د گرمي ولمر ته کښناوه، اوبه او خواږه به يې هم نه ورکول او تر دې ټولو اشد عذاب دا ؤ چي بلال رضي الله عنه به يې تر مکي مکرمي دباندې غرو او شېلو ته وايستی پر هغه مځکه چي د لمر په حرارت به دومره توده سوي وه چي غوښي به پر کبابېدي (دا خيره هغه چا ته معلومېږي چي د مکي مکرمي گرمي يې ليدلې وي) نو به يې پر دغه گرمه او سوځوونکي مځکه لڅ بيله کالو پرې ايستی او بيا به يې يوه لويه او درنه ډبره چي په څو نفرو به يې پورته کول د بلال رضي الله عنه پر ځيگر کښېښوول او بيا به يې ورته وويل: په والله تر هغو به دغي يې چي يا به مري يا به د محمد صلی الله علیه و آله له دينه انکار کوي دلالت او عزتي عبادت به کوي.

خو حضرت بلال رضي الله عنه به په دغه حال کي فقط دغه ويل: أَحَدٌ أَحَدٌ، أَحَدٌ أَحَدٌ، په وروسته کي د بلال رضي الله عنه څخه پوښتنه وسوه چي د دغي جملې سر او سبب څه ؤ؟ تا ولي دغه يوه جمله اختيار کړې وه چي احدٌ احدٌ؟ بلال رضي الله عنه وويل: ما په اول کي

قسم قسم جملې ويلې خو په ټولو کې دغې جملې کفارو ته ډير تکليف ورکاوه او دغې جملې ډير قهر وروستی او زما زړه غوښتل چې دوی زهیر کړم، نو ځکه مې يوازې دغه جمله و دوی ته د عذاب ورکولو په سبب اختيار کړه، د حضرت بلال رضي الله عنه ته دغه حال و ترڅو چې يوه ورځ ابوبکر الصديق رضي الله عنه تېرېدی او کفارو و بلال رضي الله عنه ته دغه عذابونه ورکول نو ابوبکر الصديق رضي الله عنه دئ د خپل مالک أمیه څخه رانيوی، بلکه خپل تکړه مریئ يې د بلال رضي الله عنه په بدل کې ورکړی او څوک وايي د سپينو زرو په پنځه يا اوه اوقیه يې رانيوی او بيا يې آزاد کړی، نو ځکه عمر رضي الله عنه به ويل:

(ابوبکر سيّدنا و اطلق سيّدنا)

يعني: ابوبکر زموږ سردار دی او زموږ سردار بلال يې آزاد کړی.

عمار بن ياسر رضي الله عنه چې د بني مخزوم د آزاد سوو مريانو څخه و، دئ او د ده کورنۍ د هغو کسانو څخه دي چې ډير تکليفونه او زحمتونه يې ليدلي دي، عمار، د ده پلار چې ياسر نومېدی او د ده مور چې سُمَيّه نومېدل مسلمانان سوه، مشرکانو به د ابوجهل په مشرۍ د گرمۍ په شديد موسم کې د بښت ته وايستل او هلته به يې سخت سخت عذابونه ورکول، د دوی په مثل عذابونه لږو کسانو ليدلي دي.

رسول الله ﷺ چې به تېرېدی او دغه د دوی عذابونه به يې ليدل نو به يې ورته وفرمايل:

« صَبْرًا آلَ يَاسِرٍ فَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْجَنَّةَ »

يعني: د ياسر کورنۍ يا اولادې صبر کوی ستاسې دپاره وعده سوی ځای يا د ورتگ ځای جنت دی.

او دوی همېشه په دغه عذاب کې وه، ترڅو چې يوه ورځ ابوجهل نور هم د دوی عذاب ور ډير کړی او د عذاب ورکولو په وخت کې يې رسول الله ﷺ ته پوچ او فحش ويل، سُمَيّه رضي الله عنها د ده د يوې خبرې جواب ورکړی او په دغه وخت کې يې د شهادت کلمې وويلې، ابوجهل ملعون له ډيره قهره د پښو په منځ کې (د عفت په ځای کې) په نېزه ووهل او ويې وژل. سُمَيّه رضي الله عنها په اسلام کې اوله شهیده ده او بيا ابوجهل پر ياسر رضي الله عنه

را واچول او وهې يې، یاسر ﷺ چې سپين پيرى او ضعيفه سرى و خو بيا هم پر دين ټينگ ؤ، ويل: هيڅکله دغه دين نه پرېږدم، نو یاسر ﷺ هم په دغه وهلو کې د ابوجهل ملعون له طرفه ووژل سو او شهيد سو، بيا يې پر عمار چې د دوى زوى ؤ را واچول، پسله هغه څخه چې د ده مور او د ده پلاريې د ده په حضور شهيدان کړه و ده ته يې هم قسم قسم وهل او عذابونه ورکړه. يو وار به يې پر گرمو ډبرو پرې ايستى، يو وار به يې لويه درنه ډبره د ده پر ځيگر ورکېښوول، يو وار به يې په اوبو کې غوټه کړى، دغه وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چې د تحمل او زغملو امکان يې نه ؤ او ابوجهل به ورته ويل: په والله تر هغو دي نه پرېږدم چې محمد ته بد و نه وايې، پر لات او عزى بڼه و نه وايې، معلومه خبره ده چې عمار ﷺ دومره ځان ټينگ کړى چې په وسه يې پوره وه، مگر وهل او عذابونه داسي اندازې ته ورسېدل چې ده يې نه طاقت درلودى او نه يې زغملای سواى نو مجبوره سو رسول الله ﷺ يې په بدو سره ياد کړى، ابوجهل په دې سره هم کفايت و نه کړى ويل يا! نور يې هم واهه او ويل تر هغو دي وهم (پرمخکه يوه توره خزدکه رهي وه) چې و نه وايې: دغه خزدکه زما رب دى.

عمار ﷺ د عذاب له سختيه او شدته د ابوجهل د غوښتنې خبري وکړې، بيا يې نو پرېښاوه، اوس نو عمار ﷺ ډير غمجن او خواشيني دى چې ولي مي پر وهلو صبر و نه کړى او ولي دا خبري را څخه و ويل سوې، د پښمانۍ په حالت کې په عذر او ژر رسول الله ﷺ ته ورغلى او ويل: يا رسول الله! والله نه يې پرېښوولم، مور يې را ووژل، پلاريې را ووژى او زه يې هم تر هغو وهلم تر څو چې تا ته مي بد و ويل او بيا مي و ويل: دغه خزدکه زما رب دى، رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا زړه څه ويل؟ يعني: په زړه کې دي څه ويل؟ عمار ﷺ و ويل: زړه مي پر ايمان مطمئن ؤ، يعني: زړه مي پر ايمان ټينگ او ثابت ؤ، رسول الله ﷺ و فرمايل:

«يا عمارا! إن عادوا فعد»

يعني: که دوى بيا ستا د وهلو دپاره راغله بيا د درى د خوبتي خبري وکړه. د ظالم له ظلمه د ځان خلاصولو دپاره دغسي خبري معاف دي او په دغه باره کې

دا الله ﷻ دا قول نازل سو چې فرمايي:

﴿ مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ
إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ
بِالْإِيمَانِ وَلَٰكِنْ مَنْ شَرَحَ
بِالْكَفْرِ
صَدْرًا فَاعْلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ
وَأَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴾

[النحل: ۱۰۶]

يعني: هر هغه څوک چې پسله
ایمان را وړلو پر الله ﷻ کافر سي پر هغه د
الله غضب دی، بېله هغه چا څخه چې
زور پر وسي (او د مجبوريه د کفر کلمه و
وايي) او په داسي حال کي يې و وايي
چي د ده زړه په ایمان سره مطمئن او
آرام وي، مگر هغه څوک چې سينه يې
کفر ته پراخه وي (اعتقاداً دغه د کفر په

کلمه راضي وي) نو پر دوی د الله ﷻ له طرفه غضب دی او دوی ته په آخرت کي
ډير لوی عذاب سته.

دغسي چا ته مرتد ويل کيږي. نو عمار رضي الله عنه يا د عمار په مثل که پر يو چا زور ورسې او زړه
يې پر ایمان ثابت وي خو په ظلم او جبر سره د کفر کلمه په وويل سي هغه معاف دی.
بل هغه څوک چې عذابونه ورکول سوي دي ابو فکيهه رضي الله عنه دی چې نوم يې أفلح ؤ او د
بنی عبدالدار مری ؤ، د ده پنی به يې په رسی ورو تړلې او پر ډبرينه محکمه به يې کشاوه.
بل هغه څوک چې د اسلام او ایمان په لار کي يې ډير وهل او ټکول زغملي دي
خَبَاب بن الأرت رضي الله عنه دی، چې د أم أنمار بنت سباع الخزاعي مری ؤ، مشرکانو په ده
د ډبرو سختو عذابو خوند کتلی دی، دی رضي الله عنه به يې تر ورېستانو نیولی ؤ او کشاوه به
يې، غاړه به يې ډیره سخته ور پېچل، خو واره يې پر داسي ډبرو پرې ایستلی دی چې
پر هغو به يې اور بل کړی ؤ او بیا به يې پر ده یوه لویه ډبره کښېښوول چې د هغو ګرمو
ډبرو څخه ښور و نه خوري، خباب بن الأرت رضي الله عنه به يې پر سره رینگ لڅ پخ پرې ایستی
یا به يې پر ډبرو اور بل کړی چې هغه ډبري به داسي سوې لکه اور، پر دغو ګرمو سوو
او سرو سوو ډبرو به يې پرې ایستی او پر کشاوه به يې.

د حضرت عمر رضي الله عنه د خلافت په وخت کي حضرت عمر رضي الله عنه او نور اصحاب کرام
ناست وه خباب رضي الله عنه هم حاضر ؤ، حضرت عمر رضي الله عنه پوښتنه ځني وکړه ويل: يا خباب!
په هغو عذابو کي چي پر تا تېر سوي دي کوم عذاب ډير سخت ؤ؟

خباډ وويل: يا اميرالمؤمنين! د دغه په مثل مي بل عذاب نه دی ليدلی او شا يا ملا يې لڅه کړه، حاضرین ورته گوري چي په ملا کي يې يو لوی تور کډی يا واله ده چي د اوبو څخه نيولې بيا د ملا تر لاندي حصې پوري رسېدلې ده، د ده ﷺ په ملا کي توره سوځل سوې واله وه، حضرت عمر ﷺ په تعجب کي سو ملا کنډل سوې او سوځل سوې؟ ويل: والله داسي عجيب او غريب زخم مي نه دی ليدلی، دا يې څه در وکړه چي دغه زخم دريکښي جوړ سو؟ خباډ وويل: يا اميرالمؤمنين! کفارو پر ډبرو اور بل کړی او په دغه اور کي يې نوري ډبري هم کښېوولې څو دغه ډبري تکی سرې سوې، داسي وگرځېدې لکه اور او بيا يې زما څخه کالي وکښل او تر پښو يې ونيولم پر دغو ډبرو يې پرې ایستم او پر کښولم يې، د هغو ډبرو اثر دغه دی چي ته يې ونيې.

پسله هغه چي کفارو خباډ ﷺ ته دغه عذاب او د اسلام را وړلو سزا ورکړه، خباډ ﷺ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او له ډيره درده يې ژړل، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د کعبې شريفې تر پوښو لاندي يا د کعبې شريفې د ديواله و ساپې ته ناست ؤ، خباډ ﷺ ورته کښېستی او ويل: يا رسول الله! قريشو ډير عذاب را کړی او ډير يې آزار کړو، خپله ملا يې و رسول الله ﷺ ته ور ښکاره کړه چي دغه حال مي دی او دغه يې را سره وکړه، تر دغه نوزيات عذاب څومره او څه شي وي؟ آیا ته الله ﷻ ته دعاء نه کوي؟ آیا ته د الله څخه زموږ نصرت نه طلبوي؟

د خباډ مقصد دا دی چي د مسلمانانو ډير ژر نصرت او بری په نصيب سي او له دغو عذابو څخه خلاص سي، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا خباډ! هغه کسان چي تر تاسي د مخه وه، يو مسلمان به يې راوستی او غار به يې وکښدی په دغه غار کي به يې دغه مسلمان و دراوه او غار به يې په خاورو ډک کړی، بيا به يې د اوسپني اړه د مسلمان پر سر ور کښېوول پر منځ به يې اړه کړی دوې حصې به يې کړی.

بل مسلمان به يې راوستی د اوسپني تېرې رېمونځي به يې ورته ونيولې د دغه نفر غوښي او رگونه به يې ور رېمونځول، بيا هم دغو عذابو هغه خلک له دينه څخه نه اړول، يا خباډ! والله! الله ﷻ به دغه دين پوره او کاميابه کړي، تر داسي اندازې چي يو نفر به د حضرموت څخه تر صنعاء پوري يوازي ځي او بېله يوه الله د بل چا

څخه به نه بیرېږي (صنعاء او حضرموت په یمن کې د دوو ښارونو نومونه دي) مگر تاسې تلوار کوی، نصر، مرسته او کامیابي را تلونکي دي، مگر د آزار د قبلولو څخه چاره نسته دا امتحان دی صبر غواړي باید صبر وکړی، دا هغه امتحان دی چې مجاهد د منافق څخه په پیژندل کېږي او خامخا باید صابر د بې صبره څخه جلا سي او خلک بيله الهي امتحانه نه پیژندل کېږي او نه معلومېږي.

ورونو! د الله ﷻ دغه قول چې فرمایي:

﴿أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا ءَآمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾. [عنکبوت/ ۱۲]

ژباړه: خلک دا گمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې فقط دومره ووايي: موږ ايمان راوړی دی او دوی به امتحان نه کړل سي؟
د دغه آیات شريف مقصد هم دا دی چې خلک دي دا گمان نه کوي چې فقط دومره ووايي: موږ مسلمانان يو بس پر دغه به پرېښوول سي او امتحان دي نه کړل سي؟
يا والله! د هر مسلمان د اسلام او مسلماني د معلومولو دپاره امتحان او ازماينست ضروري دی.

د ايمان دعوه کول آسانه کار نه دی هر څوک چې د ايمان دعوه کوي ابتلاء او امتحان ته دي هم تيار سي ځکه امتحان دی چې صادق او کاذب سره جلا کوي، که دغسي امتحانونه نه وي او نه وای خلکو صادق او کاذب، واقعي مسلمان او منافق نه سواى سره پېژندلای او جلا کولای.

بل هغه څوک چې ډير عذاب ورکول سوي دی: زبيره رضي الله عنها ده، دومره عذاب ورکول سو چې د سترگو ديد يې د لاسه ورکړی (يعني رنده سوه) کفارو به ويل: لات او عزی رنده کړه، څرنګه چې دې لات او عزی پرېښوول او دا د هغو څخه منکره سوه عبادت يې نه کوي نو هغو رنده کړه، مگر الله ﷻ د دې د سترگو ليدل بېرته ورکړه، سترګي يې بينا سوې، چې دا هم يوه الهي معجزه وه او کفار وشمول سوه.

د هغو کسانو څخه چې ډير عذابونه ورکول سوي دي يوه ښځه وه چې نوم يې نهديه ؤ او يوه لور هم ور سره وه، دوی دواړو ايمان راوړی او د دوی مالګه چې يوه ښځه وه دوی ته عذابونه ورکول، ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورغلی ويل ولي عذاب ورکوې؟

بښځي ويل: والله دوی بل چا دلاري نه دي ايستلي بېله تا، قسم په الله هيڅکله به يې پرې نه ږدم، ابوبکر رضي الله عنه ويل: قسم مه يادوه، بښځي ويل: نو يې را څخه را نيسه، ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم دواړي رانيولې او آزادي يې کړې او په مسلمانانو کي دغه طريقه شروع سوه چي قوي او غني مسلمانانو به مسلمان مريان او مسلماني مينځياني د هغو د مالکانو څخه رانيول او بيا به يې آزادول، خاصاً د ابوبکر الصديق رضي الله عنه دغه کار سو هر چيري چي به يې ضعيغه او مظلوم مسلمان مريئ يا مسلمانانه مينځه وليدل هغه به يې رانيول او آزاد به يې کړه، څو چه اوه يا اته نفره يې آزاد کړل، د ابوبکر رضي الله عنه پلار ابو قحافه چي نوم يې عثمان و ورته و ويل: زويه! ته پر دغه دين يې او مريان آزادوي که قوي نفر آزاد کړې مرسته به دي وکړي، د ضعيغه د آزادولو څخه به څه فايده واخلي، دئ په خپله ضعيغه دی تا ته فايده نه سي در رسولای، حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورته و ويل: پلاره! زه دوی د دې دپاره نه آزادوم چي زما مرسته وکړي، بلکه زه يې د الله جبار د رضاء دپاره آزادوم.

نو د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه په باره کي د سورة الليل دغه آياتونه نازل سوه چي رب عز وجل فرمايي:

﴿الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتْرَكْهُ﴾

يعني: هغه څوک چي خپل مال د دې دپاره ورکوي او مصرفوي چي پاک سي،

﴿وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى﴾

او د ده سره يا پر ده باندي د هيچا هيڅ نعمت او هيڅ احسان نه وي چي دئ د هغه بدله او عوض ورکوي،

﴿إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى﴾

بېله د خپل لوړ او اعلي رب د رضاء غوښتلو څخه بل مقصد نه لري، دغه د ده ورکړه فقط د خپل لوړ او لوی رب د رضاء دپاره وي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَى﴾

او ژرده چي خامخا به دئ د الله جبار له طرفه راضي سي.

دغه آیاتونه د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه په باره کي نازل سوي دي، دا چي ده دغه ضعیفه مینځي او مريان فقط د هغو د ضعف او مظلومیت په سبب د الله جبار د رضاء دپاره آزادول او خپل یې هیڅ مقصد او غرض نه درلودی، نو الله جبار فرمایي: ډیر ژر به دی د الله جبار له طرفه په جنت او د الله جبار په لقاء راضي سي، خود آیاتو مضمون عام دی که نن ورځ هم یو څوک بیله خپل شخصي مقصد د الله جبار د رضاء دپاره خپل مال د خیر په کارو کي مصرفوي هغه څوک دي مطمئن اوسي چي الله جبار خامخا هغه په جنت سره راضي کوي.

﴿وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ﴾

د دغه نیک عمل په مقابل کي چي دی یې خاص د الله جبار د رضاء دپاره کوي او د هغه تر شا یې خپله فایده نه وي سنجولې، الله جبار به یې په آخرت کي راضي کړي. وروڼو! د زرو مالک الله جبار دی او د انسان د زړه په هر حال خبر دی، مور باید په خپلو عملو کي د صدق او اخلاص څخه کار واخلو، د دین په کارو کي باید د نیوي کتبي او فایدي، رياء او ځان ښکاره کول په نظر کي ونه نیسو، دا د دې دپاره چي هغه ښه عمل موضوعات او عبث نه سي، د خیر هر کار مو باید د الله جبار دپاره وي، نه د نامه، سیالیو او ځان ښکاره کولو دپاره.

د هغو مسلمانانو د جملې څخه چي د اسلام په سبب وهل سوي او آزار سوي دي یوه هم د بني مامل یوه مینځه ده او دې ته چا عذاب ور کاوه؟ عمر بن الخطاب، حضرت عمر رضي الله عنه چي هغه وخت نه ؤ مسلمان سوی دغه کار یې په خپله خوښه او د ثواب دپاره کاوه، ځکه نه دی د دې مالک ؤ او نه دا د ده د قومه څخه وه، کله چي به عمر رضي الله عنه د خپلو کارو څخه فارغه سو نو به ورغلی او دې ته به یې وهل او عذابونه ور کول، دا به په صبر وه، تر هغو به یې وهل چي قوي او جبار عمر به سترې سو او بیا به یې ورته وویل: زه معذرت غواړم چي ستا وهل را څخه پاته سو او په دې سبب مي پرېښوولې چي زه سترې سوم که نه دا مي خوښه وه چي نوره دي هم ووهم.

هغې مسلمانې مینځي به ورته وویل: دا هم د الله جبار کار دی چي ته یې سترې کړې، نو په دغه ورځ به یې پرېښوول او سبا به بیا د دې د وهلو دپاره ورغلی او وهل به

يې ورکول، عمر رضي الله عنه د مسلمانانو هغه ډير شديد دښمن ؤ، په ټولو قريشو کي د مسلمانانو سخت او شديد دښمنان دغه دوه نفره وه چي يو يې: ابو جهل او بل يې: عمر بن الخطاب ؓ او دغه مينځه هم ابوبکر رضي الله عنه رانيول او آزاده يې کړل.

مشرکانو به ځيني اصحاب کرام د اوبن يا غوايي په پوست کي وپېچل او بيا به يې د غرمې په شديده گرمي کي پر سره رېگ واچول او په ځينو به يې د اوسپني زغرد واغوستل بيا به يې د دې دپاره پر تودو ډبرو پرې ايستل چي بدنونه يې داغ سي. هغه کسان چي د الله تعالى په لار کي عذابونه ورکول سوي دي ډير زيات دي او د دوی قصې زړه دردوونکي دي (که نه يو څوک دي د دغو عذابو تصور پر خپل ځان وکړي) قريش چي به د هر چا په اسلام خبر سوه هغه به يې د مسلمانېدلو څخه منعه کاوه او عذابونه به يې ورکول.

دا خو درته معلومه ده چي حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه د خپل اسلام روړلو د اولي ورځي څخه و اسلام ته په دعوت شروع وکړه او هميشه به يې د اسلام اظهار او اسلام ته دعوت کاوه، مگر قريشو له دې کاره منعه کاوه، قريشو هيڅوک نه پرېښاوه چي اسلام ته دعوت او بلنه وکړي خو ابوبکر الصديق رضي الله عنه عزم کړی ؤ چي هميشه به د الله تعالى دين او اسلام ته بلنه کوي او په هره واسطه سره چي وي اسلام بايد نشر او ښکاره کړي، نويوه ورځ يې دکعبې شريفې سره په لوړ آواز د قرآن مجيد په ويلو شروع وکړه او وايي يې، قريشو بيا د ده په وهلو شروع وکړه؛ ډير سخت او شديد وهل يې ورکړه، سره د دې چي ابوبکر رضي الله عنه د قريشو د اشرافو څخه هم ؤ، خو قريشو صبر نه ورته وکړی او دومره يې وواهه چي ويني پر بهېدلې، له سره يې پر مخ او شا دومره ويني را وبهډې چي مخ يې د خټ څخه نه معلومېدی، چا چي به ورته کتل نه پوهېدی چي دا يې مخ دی که خټ؟

بل هغه څوک چي د اسلام او دعوت اظهار يې کاوه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ؓ، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ډير ضعيفه، ډنگر او کوچنی سړی ؤ، دومره ډنگر ؤ چي خلکو به د ده پر ډنگرتيا او نړيو پښو خندل (د ده تر ډنگرتيا پوري يوه قصه ده) يو وخت (دا بيا وروسته په مدينه منوره کي) عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د خرما د رختي ته وختی، رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم او اصحاب کرام هم ناست وه، د ختلو په وخت کي د عبدالله رضي الله عنه

د پښو پندۍ، ښکاره سوې، اصحابِ کرامو چې دغه د ده وچي او نړۍ پندۍ وليدې ويې خندل. رسول الله ﷺ وفرمايل: آيا تاسي د عبدالله پر ډنگرتيا خاندۍ؟ په والله د ابن مسعود پښې په ترازو کي د اُحد تر غره درنې دي.

نو دغه کوچني، ډنگر او ضيفه عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هم په ښکاره سره خپل اسلام اعلاناوه، يوه ورځ يې د کعبې شريفې سره سورة الرَّحْمَان په لوړ آواز وايه. قریش پر را ټول سوه او د ده په وهلو يې شروع وکړه. دئ قرآن مجيد وايي او قریش يې وهي چې چپ سه بسته، مگر ده ﷺ وايه. په دغو وهلو او ټکولو کي يې هم د قرآن مجيد تلاوت نه پرېښاوه، ترڅو چې سورة الرَّحْمَان يې پوره و وايه او هغو هم ډير وهل ورکړه، بيا نور رسول الله ﷺ ته ورغلی، رسول الله ﷺ ورته وويل: دا دي په ځان څه وکړه؟ ده وويل: يا رسول الله! که دي خوبه وي سبا يې بيا وایم.

د اصحابِ کرامو زړو ته ايمان ننوتلی ؤ، او دا يې هغه ايماني جوش او جذبه وه چې په هر حالت کي يې خپل اسلام ښکاره کاوه.

ورونو او خونديو! هرڅوک چې د رسول الله ﷺ او د ده د اصحابِ کرامو رضوان الله عليهم اجمعين، دغه قسم قسم عذابونه او شديد تکاليف واورې د هغه سره دا سوال او پوښتنه پيدا کيږي چې رسول الله ﷺ او د ده ملگرو ته دغه عذابونه او آزارونه ولي ورکول کېده؟ حال دا چې دوی پر حق وه او الله ﷻ ولي دوی د دغو عذابو څخه نه ساتل؟ حال دا چې دوی د الله ﷻ لښکر ؤ او په دوی کي رسول الله ﷺ موجود ؤ او دوی د الله ﷻ د دين تبليغ کاوه، دين ته يې دعوت کاوه او د خپل رب ﷻ او د هغه ﷻ د دين د لوړلو په لار کي يې جهاد کاوه.

جواب: په دې دنيا کي د انسان اول صفت دا دی چې دئ مکلف دی، يعني: د الله ﷻ له طرفه څخه په ځينو کارو سره امر کړه سوی دی، د ده څخه غوښتل کيږي چې داسي شيان تحمل کړي يا وزغمي چې په هغو کي مشقت او زحمت وي، نو اسلام ته دعوت او في سبيل الله جهاد د دغه مکلفيت تر ټولو مهم جز دی.

او دا چې موږ وايو: (موږ د الله ﷻ بندگان يو) د دغې بندگۍ سره لازمي او ټرلی، حتمي او ضروري شئ دا دی چې موږ به دغه الهي مکلفيت منو، ځکه که زموږ

پر غاړه الهي او امر او مکلفیتونه نه وي پراته، بیا نو بندگي او عبودیت معنی نه لري. او د الله ﷻ دپاره د انسان بندگي او عبودیت، د الله ﷻ د ألوهیت د ضروریاتو څخه یو ضرورت دی، که موږ په خپلو ځانو کې عبودیت حس نه کړو نو پر الله ﷻ مو ایمان کومه معنی نه لري.

د دغو ټولو ذکر سوو خبرو مقصد او معنی دا سوه: کله چې یو انسان مومن سو هغه باید خپل ځان عبد او بنده و بولي، کله چې بیا عبد او بنده سو هغه باید خپل ځان په یوه شي سره مکلف و بولي، کله چې مکلف سو نو د مکلفیت سره د مشکلاتو تحمل کول او د نفسي خواهشاتو سره جهاد او مقابله کول ترلي او ضروري دي، نو د دغه مقصد دپاره په دې دنیا کې د الله ﷻ پر بندگانو د دوو کارو عملي کول واجب او ضروري دي.

اول: د اسلامي دین ټینګول او د واقعي اسلامي ټولني جوړول.

دوهم: د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره: د سختیو، مشکلاتو او خطرو قبلول، حتی د دغه مقصد د پوره کولو دپاره د مال او سر بنډل.

ښه متوجه سه! الله ﷻ موږ په ایمان مکلفه کړي یو او د ایمان تر څنګ یې موږ د هغو مشکلاتو په زغملو هم مکلف کړي یو چې موږ د دغه ایمان و مقصد ته رسوي، که څه هم دغه تکالیف او مشکلات ډیر خطرناکه او درانه وي، که د الله ﷻ اراده وای پسله ایمانه به یې د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره لاري چاري آسانه کړي وای.

مګر یا! په داسي کېدلو کې و الهي دربار ته زموږ عبودیت نه معلومېدی او نه ثابتېدی، موږ دا نه سوای ثابتولای چې موږ د ایمان د اعلان د شروع څخه خپل ژوند او مال پر الله ﷻ خرڅ کړي دي او زموږ ټولي غوښتني او خواهشات د هغه څه تابع او پیرو دي کوم چې رسول الله ﷺ را وړي دي، که دغه تکالیف او مشکلات نه وای بیا نو مومن او منافق، صادق او کاذب پر دغه لاریو قسم تله او یو له بله نه پیژندل کېده، نو ځکه هر هغه څه چې اسلامي علماوو، د دین مبلغینو او مجاهدینو ته د اسلامي ټولني د قائمولو په لار کې پېښېږي، دا د تاریخ د شروع څخه په کون کې الهي قانون او الهي طریقې ده، چې دغه درې شیه د هغه غوښتنه کوي.

اول: د الله ﷻ دپاره د انسان د بندگۍ او عبودیت لازم والی، لکه څرنګه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ۗ ﴾

دوهم: د عبودیت سره مکلفیت تړلی دی، یعنی: کله چې بنده سوې نو په یو څه مکلف هم یې، هیڅ نارینه او ښځه نسته چې دوی دي د بلوغ سن ته ورسېږي او د الله ﷻ له طرفه دي مکلف نه وي، چې هغه مکلفیت یې دا دی: اول به په خپل ځان کې اسلامي قوانین عملي کوي او بیا به د اسلامي ټولني د جوړولو کوښښ کوي او د دغه هدف د حاصلولو په لار کې به ډیر تکالیف او آزارونه قبلوي، ترڅو چې د مکلفیت معنی ښکاره او موجوده سي.

درېیم: د صادق او کاذب ښکاره کېدل او معلومېدل: که خلک یوازې پر داسې حال پریښوول سي چې فقط په ژبه سره د اسلام او د الله ﷻ د محبت دعوه وکړي نو صادق او کاذب سره یو شئ سوه، مګر یا! ابتلاء او امتحان هغه ترازو دی چې صادق د کاذب څخه جلا کوي، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سوره العنکبوت په اولو آیاتو کې فرمایي:

﴿ اَلَمْۤ اَحْسِبِ النَّاسُ اَنْ يُّتْرَكُوْا اَنْ يَقُولُوْا ءَاْمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُوْنَ ۗ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ صَدَقُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِيْنَ ۗ ﴾ [العنکبوت]

یعني: آیا خلک دا ګمان کوي چې دوی به پر دغه پریښوول سي چې فقط په خوله سره ووايي: موږ ایمان را وړی دی؟ او دوی به امتحان نه کړل سي؟ او خامخا هغه کسان چې تر دوی د مخه وه موږ امتحان کړي دي او خامخا به الله ﷻ په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې صادق دي او خامخا به هغه کسان معلوم کړي چې درواغچان دي.

همدارنګه رب ﷻ د سوره آل عمران په (۱۴۲) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿ اَمۡرٌ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدۡخُلُوْا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِيْنَ جَاهَدُوْا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصّٰبِرِيْنَ ۗ ﴾

ژباړه: آیا تاسې دا ګمان کوي چې جنت ته به ننوزی؟ حال دا چې: الله ﷻ به ستاسې څخه هغه کسان نه وي معلوم کړي چې جهاد یې کړی دی او هغه کسان

نه وي معلوم کړي چې پر سختیو یې صبر کړی دی؟ هېڅکله داسې نه ده بلکه الله ﷻ په ظاهري علم سره صادق او کاذب معلوموي، مجاهد او تبتېدونکی معلوموي.

لور و درجو او نعمتو ته هغه کسان رسېدلای سي چې د الله ﷻ په لار کې هر قسم ستړیا او تکالیف قبول کړي، د ځان او مال د قربانولو دپاره هميشه تيار او آماده وي، دا د بندګانو دپاره الهي قانون دی او په الهي قانون کې حتی د انبياء ﷺ او صدیقینو سره تغیر او تبدیل نسته.

﴿وَلَنْ نَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾ . [الفتح / ۲۳]

نو د همدغه مقصد دپاره رسول الله ﷺ او تر ده ﷺ د مخه ټول انبياء ﷺ آزار سوي او زهير سوي دي او د همدغه مقصد دپاره د رسول الله ﷺ اصحاب کرام زهير سوي دي، تر داسې اندازې چې ځيني يې تر عذابو لاندې شهيدان سوي او ځيني يې رانده سوي دي، سره د دې چې دوی د الله ﷻ په حضور د ډير فضيلت او لوړ مقام خاوندان وه.

نو د دغو معلوماتو په نتيجه کې دا را معلومه سوه چې دغه عذابونه او آزارونه، تکالیف او مشقات هغه طبيعي لار ده چې الله ﷻ د مسلمان او د ده د مقصد په منځ کې ورته اېښې ده، يعني: مسلمانان خپل مقصد ته (هغه چې دوی په مکلف دي) په هغه اندازه ور نژدې کېږي، کوم چې دوی په هغه اندازه په دغه لار کې تکليفونه او زحمتونه ويني او په دغه لار کې شهيدان ورکوي، نو ځکه که مسلمانان د دين او اسلام په لار کې تکليفونه او زحمتونه وويني، بند او شهادتونه وويني، دوی ته دا نه بښايي چې نا امیده سي، بلکه پر عکس دا هغه کار دی چې د دغه دين د طبيعته سره برابر او موافق دی، دا هغه لار ده چې دوی هغه د دوی مقصد ته رسوي.

يعني: که مسلمانانو د الله ﷻ د اوامرو د اطاعت په لار کې د اسلامي ټولني د جوړولو په لار کې هر څومره تکليفونه او ضررونه وليدل، دوی بايد يو او بل ته د نصرت زېري ورکړي، ځکه دوی په دغه قربانيو و بري او نصرت ته ور نژدې کېږي او د دغه خبرې دليل د ځباب بن الأرت رضي الله عنه په قصه کې واضحه او روښانه دی، کله چې

خَبَابِ بْنِ الْأُرْتِ رضي الله عنه د ډير عذاب تر ليدلو وروسته هغه چي د بدن ډيره حصه يې په سرو او تودو ډبرو وړ داغ کړې يا اوتو کړې وه او رسول الله ﷺ ته ورغلی او د دغو عذابو شکايت يې ورته کاوه، د رسول الله ﷺ څخه يې وغوښتل چي د مسلمانانو د پاره د نصرت دعاء وکړي، د رسول الله ﷺ جواب هم په دغه معنی سره و (که تا ته د الله ﷻ په لار کي دغه آزارونه او تکليفونه عجب معلوميږي، نو پوه سه چي مقصد ته د رسېدلو لار. دغه ده) او د ټولو هغو کسانو دپاره چي ايمان يې را وړی دی دغه الهي قانون دی، ډير کسان د دين په لار کي د سر څخه تر پښو پوري د اوسپني په ږمونځو ږمونځ سوي دي، د اوسپني په اړه اړه سوي دي، خودغو عذابو د الهي دينه څخه نه دي منعه کړي، که ته په دغو عذابو کي د بري او نصرت څخه د نا اميدۍ دلائل يا علامې وينې ته خطا وتلې يې، بلکه حق او ثابت خبره دا ده چي ته په دغو عذابو او دردو کي پر هغه لار رهي يې چي بري ته دي ور نژدې کوي او په والله! الله ﷻ به دغه دين ډېر ژر تر داسي اندازې کاميابه کړي چي يو سړی به د صنعاء څخه تر حَضْرَمَوْت پوري ځي او بيله الله ﷻ د بل شي يا بل چا څخه به نه بيرېږي.

ورونو او خونديو! د دغه مقصد د اثبات دپاره ډير دلائل او مثالونه سته خو زه د مضمون د اوږد والي د بيرې تر نور څه ويلو تېرېږم او فقط د الله ﷻ په هغه قول سره کفايت کوم کوم چي د سورة التوبه په (۱۱۱) نمبر آيات کي فرمايي:

﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ [التوبه: ۱۱۱]

يعني: بيشکه چي الله ﷻ د مومنانو څخه د دوی ځانونه او د دوی مالونه رانيولي دي (چي خپل ځان او مال په في سبيل الله جهاد کي قرباني کړي) په څه شي يې را نيولي دي؟ چي دوی لره جنت دی، مسلمانان د الله ﷻ په لار کي جنگونه کوي، تکليفونه او زحمتونه زغمي، نو کله مسلمانان کفار وژني او کله بيا کفار مسلمانان شهيدانوي.

د ارقم بن ابی الأرقم کور ..

د دغو عذابو او آزارو په وخت او مقابل کې د پوهې او حکمت کار دا ؤ چې رسول الله ﷺ مسلمانان د اسلام د اعلانولو او ښکاره کولو څخه منعه کړي، که په خبرو سره وي که په عمل سره مسلمانان باید خپل اسلام ښکاره او اظهار نه کړي او د رسول الله ﷺ سره باید په سړي ډول یا په پټه یو ځای سي، ځکه که رسول الله ﷺ د مسلمانانو سره په ښکاره او د مشرکانو په حضور ټولنه او اجتماع وکړي په دې کې هیڅ شک نسته چې کفار به په هره وسیله سره چې وي د دوی په منځ کې ليري والی را ولي او د دې امکانات سته چې د مسلمانانو او مشرکانو په منځ کې جنگونه وسي او داسې هم یو وار پېښه سوه، هغه دا چې: د رسول الله ﷺ اصحاب د لمانځه او عبادت دپاره د مکې مکرمې په شېلو کې سره یو ځای کېدل، د کفارو څخه څو نفرو دوی دغه د عبادت په حال کې ولیدل نو کفارو بدې او ناوړه خبرې ورته وکړې چې په نتیجه کې جنگ ته سره ورسېدل، سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه د کفارو څخه یو سړی داسې وواژه چې ویني یې ورو بهولې او دا هغه اولي ویني دي چې په اسلام کې بهول سوي دي او دا معلومه خبره ده که دغه جنگونه اوږده سوي او تکرار سوي وای د مسلمانانو د بربادۍ او هلاکت سبب گرځېدل، نو د عقل او حکمت کار دا ؤ چې د غسي ټولني په پټه او سړي ډول سره وسي، اکثره اصحاب کرامو خپل اسلام پټاوه، عبادت، دعوت او ټولني یې په پټه کولې، مگر رسول الله ﷺ په ښکاره سره دعوت کاوه، خپل عبادت یې د مشرکانو په حضور او د هغو په منځ کې کاوه، هیچا او هیڅ شي د دې کاره څخه نه سواى منعه کولای، فقط د مسلمانانو سره یې یو ځای کېدل او ټولنه، تعلیم او تبلیغ په پټه وه، دا هم د دوی او د اسلام د مصلحت دپاره.

نو د ارقم بن ابی الأرقم کور چې د صفا پر غونډۍ ؤ او د مشرکانو د سترگو او د مجلس له ځایه کوښه او نهام ؤ، رسول الله ﷺ دغه کور د دعوت مرکز او د مسلمانانو د اجتماع، تعلیم او ټولنو ځای گرځولی ؤ، ارقم بن ابی الأرقم رضی الله عنه چې نوم یې عبد مناف بن أسد دی او قریش دی لسم نفر دی چې مسلمان سوی دی.

حبشي ته اول هجرت

مسلمانانو ته د كفارو له طرفه د عذابو او آزارو وړ كول د بعثت د څلورم كال په منځ يا په آخر كې شروع سوه، خو په شروع كې دغه عذابونه سپك او خفيف وه، مگر ورځ په ورځ او مياشت په مياشت سختېدل او زياتېدل، تر څو چې د بعثت د پنځم كال په نيمايي كې دومره ډير شديد او ډير سخت سوه چې تر تحمل او زغملو ووتل، مسلمانان دې ته مجبوره سوه چې يوه داسې حيله وسنجوي چې له دغه دردناکه عذابو څخه خلاص سي، په دغه سختو حالاتو كې سورة الكهف نازل سو چې په هغه كې د داسې سوالو جوابونه موجود وه چې مشركانو د رسول الله ﷺ څخه كړي وه، مگر په دغه سورة كې درې قصې هم وې چې په هغو قصو كې د الله ﷻ له طرفه و خپلو مومنونو بندگانو ته واضحه اشارې وې.

اول: د اصحاب كهف قصه وه چې په دغه قصه كې دا لار ښوونه وه: كه كوم وخت څوك پر خپل دين و بيريږي نو دي د كفر او ظلم له ځايه هجرت وكړي، الله ﷻ په سورة الكهف كې فرمايي:

﴿وَإِذْ آعْرَزْتَ لَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهُ فَأَوْرَأْ إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّن رَّحْمَتِهِ وَيُهَيِّئْ لَكُمْ مِّنْ أَمْرِكُمْ مِرْفَقًا﴾ [الكهف: ۱۶]

يعني: كله چې تاسي د دغو مشركانو څخه او د هغو بتانو څخه چې دوی يې عبادت كوي گوبنه او پر يوه طرف سواست، يعني: تعلق نه ورسره لری، دوی مشركان دي او تاسي مسلمانان ياست، نو تاسي په هغه غار كې ځای ونيسي، ستاسي رب به تاسي ته خپل رحمت نشر كړي او ستاسي د كار جوړولو او گذارې كولو او خوشالي اسباب به درته مهيا او آماده كړي.

دغه خبره اصحاب كهف په خپل منځ كې سره وكړه، ويل: څرنگه چې موږ د مشركانو له دينه بيل او جلا يو نو په گذاره كولو كې هم بايد له دوی څخه جلا سو او څرنگه چې د دوی د باطلو معبودانو څخه جلا يو نو بايد له هره طرفه خپل تعلقات او روابط د مشركانو سره وشكوو.

دغه خبره اصحاب كهف په خپل منځ كې سره وكړه، ويل: څرنگه چې موږ د مشركانو له دينه بيل او جلا يو نو په گذاره كولو كې هم بايد له دوی څخه جلا سو او څرنگه چې د دوی د باطلو معبودانو څخه جلا يو نو بايد له هره طرفه خپل تعلقات او روابط د مشركانو سره وشكوو.

دوهم: د موسیٰ او خضر عليه السلام قصه پکښې موجوده وه، چې د هغې قصې څخه بیا دا معلومېدل چې د حالاتو نتیجه همېشه پر ظاهري قسم نه وي بلکه ډیر ځله کار د هغه څه پر عکس وي چې ته یې په ظاهره سره وینې، په دې کې دا نرمه او لطیفه اشاره وه چې کوم جنګونه چې نن ستاسې پر ضد روان دی ډیر ژر به سر چپه او پر عکس واوړي او دغه مشرکان به ایمان را نه وړي ستاسې د لاسه به شپې پر آرامه نه سي تېرولای.

درېیم: د ذي القرنين قصه وه چې د قصې نتیجه دا وه: چې مخکې د الله ﷻ ده، حاکمیت او خلافت یې هغه چا ته ورکوي چې د ده ﷻ خوښه وي او کامیابي د ایمان په لار کې ده نه د کفر، او د مخکې د خلافت هغه څوک حقداره دي چې د الله ﷻ صالحه بندګان وي.

او بیا سورة الزمر نازل سو چې په هغه کې وهجرت ته اشاره وه، الله ﷻ فرمایي:

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ

أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿١٠﴾ [الزمر/ ۱۰]

یعني: هغو کسانو ته چې په دې دنیا کې یې په طاعت سره نیکي کړې ده په آخرت کې نیکي سته (چې جنت او د الله ﷻ رضاء ده) او د الله ﷻ مخکې پراخه ده، او بې شکه چې صابرانو ته به بې حسابې اجر او ثواب ورکول سي.

رسول الله ﷺ ته دا ور معلومه وه چې هلته په حبشه کې یو عادل سړی پاچا دی چې نوم یې أصحمة النجاشي ؤ او د هغه په ملک کې څوک پر چا ظلم نه سي کولای، اوس چې رسول الله ﷺ دغه تکلیفونه او آزارونه کوم چې قریشو مسلمانانو ته ورکول ولیدل حتی کفارو اوس د زبیر بن العوام، د سعد بن ابی وقاص، عثمان بن عفان رضی الله عنهم په آزارولو شروع وکړه، تر داسې اندازې چې ابوبکر الصديق رضی الله عنه ته هم تکلیف او آزار ورکوي چې دا ټوله د قریشو د محترمو کورنیو او سردارانو څخه وه، مسلمانان په ډیر تکلیف کې دي او ژوند یې ډیر سخت سو او وې لیدل چې عذاب ورځ په ورځ نور هم زیاتېږي، اصحاب کرام په سختو عذابو او آزارو کې شپې تیروي، نور رسول الله ﷺ

اصحاب کرامو ته و فرمايل: که له ستاسي څخه څوک غواړي چې د مکې مکرمې څخه ووزي او حبشې ته هجرت وکړي ولاړ دي سي، ځکه هلته په حبشه کې يو پاچا دی چې د هغه په پاچهي کې پر چا ظلم نه کيږي.

نو د بعثت په پنځم کال او د رجب په مياشت کې د اصحاب کرامو اولي ډلې حبشې ته هجرت وکړې چې دغه ډله دوولس سړي او څلور بنځي وې، د دغې ډلې مشر عثمان بن عفان رضي الله عنه و او د ده سره د ده زوجه در رسول الله صلی الله علیه و آله لور رقیه رضي الله عنها و او سره وه، او رسول الله صلی الله علیه و آله د دوی په باره کې فرمايي: پسه ابراهيم او لوط عليهما السلام څخه دوی هغه اوله کورنۍ ده چې في سبيل الله يې هجرت کړې دی او در رسول الله صلی الله علیه و آله د اصحابو څخه ابو حذیفه او د هغه بنځه، زبير بن العوام، مُصعب بن عمير، عبدالرحمن بن عوف، ابو سلمه او د ده بنځه ام سلمه، عثمان بن مظعون، مقصد ټوله دوولس نفره وه چې هجرت يې وکړې، دغه خلک د قریشود بيري د شپې په تاريخه کې د مکې مکرمې له ښاره ووتل څو سمندر يا درياب ته ورسېدل او هلته په کبته کې سپاره سوه او بيا حبشې ته ورسېدل، قریش چې د دوی په هجرت خبر سوه پسي ورو ووتل، قریش چې د سمندر غاړې ته ورو رسېدل دوی تللي وه او مسلمانانو هلته په حبشه کې د نجاشي په ښه همسايټوب کې په فارغه زړه د خپل رب ﷻ عبادت کاوه.

ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم حبشې ته هجرت وکړې خو دا هجرت يې پای ته و نه رسېدې ځکه په لار کې پسه دوې ورځې تگ او سفره د احابيش قبيلې ته ورسېدې، دا قبيله د حبشيانو قبيله وه چې دغه خلک عرب نه وه بلکه دا هغه خلک وه چې اصلاً حبشيان او په جزیره العرب کې مريان وه او بيا د وخت په تيريدلو سره آزاد سوي وه او يوه حصه يې د حبشې څخه راغلي وه، دغه ټول په يوه ځای کې سره راټول سوي وه او ځان ته يې خاص کلی او منطقه جوړه کړې وه او (قبيله الاحابيش) ورته ويل کېده يعنې: د حبشيانو قبيله، دغه قبيله لويه او قوي قبيله وه، د دې قبيلې مشر او رئيس يو نفر و چې (ابن دُغنه) ورته ويل کېده، ابن دُغنه چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه وليدی ويل: د خيره چيري څې؟ يا ابا بکر! ده ويل: حبشې ته ځم، ابن دُغنه ويل: ولي او د څه شي دپاره؟ ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: هجرت کوم ځکه زموږ قوم آزار او تکليف را کوي،

ابن دُغنه و ويل: يا! ستا ڀه مثل سڙيَ بايد هجرت ته نه سي مجبوره ته د خپل قوم د سردارانو څخه يي ته پر خپل قوم مهربانه يي، غريبانو ته خواره ور ڪوي، د ضعيغه مرسته ڪوي، د ميلمه عزت ڪوي، دوي څنگه تا ته تڪليف او آزار در ڪوي؟ ته بايد هجرت و نه ڪري بير ته راڻه چي دواڙه مڪي ته ولاڙسو اوزه تا ته جوار او امان در ڪوم.

د جوار کلمه زمور ڀه وروسته بيان ڪي ڏيره ذڪر ڪيري، د دڙي دڀاره چي ويونڪو او اوردونڪو ته د دغي کلمي د معنيٰ ڀه سبب مشڪلات نه سي پيڻ، نو به اوس د دغه لفظ مفصله ترجمه و ڪرو او بيا يي وراگر ڇولو ته ضرورت نسته، تاسي يي هم ڀه ياد ولري.

ڀه عربو ڪي د ژوند طريقه د څنگله قانون و هر زورور به ڪمزوره خوري، هر هغه ڏوڪ چي يي قومه او يي قبيلي ڀه و هغه نفر هلته ڀه تنهائي ڪي ژوند نه سواي ڪولاي، هر ڇا به د خپلي قبيلي ڀه منڇ ڪي ژوند کاوه، ڪه ڇه هم يوڀ قبيلي ڀه ڀه خپل منڇ ڪي داخلي اختلافات درلودل خو نورو دباندنيو قبيلو ته ڀه اتفاق وه، ڪه چيري د نورو ڇايو څخه يو ڏوڪ راغلي واي هغه ڇا ڀه عربو ڪي انفرادي يا تنهائي ژوند نه سواي ڪولاي ترڇو چي يوڀ قبيلي هغه ته جوار او امان نه واي ور ڪري، يعني: د دغه يي قومه سڙي ساتنه يو ڇا پر ڏمه نه واي اڃيستي او هغه ڏمه يي داسي اڃيستل ڪبهه:

يوڀ قبيلي ڀه ڀه ښڪاره او واضحه ڏول ڀه عام مجلس او د خلڪو ڀه حضور ڪي اعلان و ڪري چي دغه فلاني نفر زمور ڀه جوار او ساتنه ڪي دي، بيا نو نورو قبيلو تعارض نه پر کاوه، دا يو قسم جوارو.

او بل قسم جوار بيا داسي و چي يو نفر به ڀه خپله قبيله ڪي يي ڪسه و، ورونه يا اولادونه به يي نه درلودل نو د خپلي قبيلي څخه ڀه امان نه سواي پاته ڪهدلای، نو به دغه نفر ڀه خپله قبيله ڪي د يوه قوي نفر څخه جوار و غوښتي او ڪه به هغه قوي نفر دغه د ده غوښتنه قبوله ڪره نو به يي ڀه قبيله ڪي اعلان و ڪري چي فلاني زما ڀه جوار ڪي دي، بيا به پر دغه ضعيغه سڙي ڇا تجاوز نه کاوه ڇڪه داسي به وگر ڇدي لکه د هغه قوي سڙي د ڪورني غري، نو خلڪ به يا د هغه قوي نفره څخه ڀه ڀه بدل يا به يي د هغه مراعت کاوه، هغه ضعيغه نفر به د هغه قوي نفر ڀه سايه ڪي ڀه امن او امان ژوند کاوه او دغه ساتني ته جوار ويل ڪبهه چي مور ڀه خپله ڙبه او اصطلاح ڪي د دغه جوار

پر ځای پناه استعمالوو او وايو (پناه يې ورکړه)

نو ابن دُغنه و حضرت ابوبکر الصديق ﷺ ته وويل: رايحه بيرته مکې ته ځواوزه تا ته جوار او امان درکوم، دوی دواړه مکې مکرې ته راغله او ابن دُغنه دکبې شريفې سره و درېدی او د قريشو په منځ کې يې په لوړ آواز ناري کړه: ابوبکر زما په جوار کې دی که څوک آزار او تکليف ورکړي هغه د حبشيانو د قبيلې څخه پر آرامه نه سي پاته کېدلای، دا خبر ټولو قريشو ته ورسېدی او حضرت ابوبکر الصديق ﷺ د ابن دُغنه په ساتنه او جوار کې سو څوک آزار نه ورکوي.

ابوبکر الصديق ﷺ د خپل کور سره يو ځای جوړ کړی و چې هلته به يې لمونځ کاوه او قرآن مجيد به يې وايه، حتی د کبې شريفې سره به يې قرآن کریم وايه، ابوبکر الصديق ﷺ چې د نرم زړه خاوند و او د قرآن مجيد د ويلو سره به يې ژړل، هلکان به ورته ولاړ وه د ده ژړا ته به يې کتل، په عين وخت کې به دغو هلکانو قرآن مجيد هم ځني زده کاوه او بيا به يې دغه آياتونه په لارو او کوڅو کې ويل، پر قريشو دا کار ډير دروند سو او ډېر په عذاب سوه خو منعه کولای يې هم نه سي ځکه دی د ابن دُغنه په جوار کې دی او قريش د قرآن مجيد ويل او اورېدل هم نه سي زغملای، نو څو نفره قريش ابن دغنه ته ورغله او ويل: تا ابوبکر ته جوار او امان ورکړی مور څه ونه ويل، مگر دا چې دی د کبې سره ناست وي او زموږ خدايانو ته بنکنځل او بد ويل کوي پر دې صبر نه سو کولای، ابن دُغنه چې په خپله هم کافر او مشرک و ابوبکر الصديق ﷺ ته ورغلی او ويل: ما تا ته جوار او پناه د دې دپاره درکړل چې د قريشوله آزاره څخه دي وساتم نه د دې دپاره چې ته دوی او د دوی خدايانو ته بد ووايي، ابوبکر ﷺ و ويل: ما نه بنکنځل او نه بد ويل کړي دي، زه فقط قرآن وایم، ابن دُغنه ويل: يا! زما په جوار کې چې يې قرآن به نه وایي، حضرت ابوبکر الصديق ﷺ ورته وويل: ما ستا جوار بيرته تا ته دررد کړی دی او زما دا خوبته ده چې د نورو مسلمانانو په مثل په تکليف او آزارو کې و اوسم نه ستا په جوار کې، ابن دغنه بيرته خپلې قبيلې ته ولاړی او ابوبکر ﷺ په مکه مکرمه کې بېله جواره پاته سو، دا د ابوبکر الصديق ﷺ د نه هجرت کولو سبب و که نه دی ﷺ هم په شروع کې د هجرت دپاره رهي سو.

په دغه وختو کې چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب کرامو ته تکلیفونه او آزارونه ورکول کېږي نور هم د مسلمانانو هجرت و حبشې ته زیاتېدی، د مسلمانانو ډیر نفر حبشې ته تلل او د نجاشي په پاچهی کې یې ژوند کاوه ترڅو چې یوه کوچنۍ واقعې پېښه سوه او په حبشه کې یې د مهاجر مسلمانانو پر ژوند تاثیر وکړي.

هغه واقعې داسې وه: په مکه مکرمه کې پر رسول الله ﷺ د سورة النجم آخري آیاتونه نازل سوه، نو دغه د بعثت د پنځم کال د روژې په میاشت کې رسول الله ﷺ حرم شریف ته را و وتی او هلته د قریشو ډیره لویه ډله ناسته وه چې په دوی کې د قریشو مشران او سرداران هم وه، رسول الله ﷺ ورته و درېدی او د سورة النجم په ویلو یې شروع وکړه، کفارو چې کلام الله تر دغه د مخه په صحي شکل نه و اورېدلی ځکه د قریشو پرله پسې کوښښ دا و چې څوک قرآن کریم وا نه وري او همېشه به ځینو و ځینو نورو ته ویل: قرآن مه اوری بلکه د محمد ﷺ د قرآن ویلو په وخت کې غالمغال بشور مابنور جوړوی، چې نه یې تاسې و اوری او نه یې بل څوک و اوري، لکه څرنګه چې الله ﷻ د سورة حم السجده یا فصلت په (۲۶) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾﴾

یعني: هغه کسان چې کافران سوي دي وايي: کله چې محمد ﷺ قرآن وايي غوږ مه ورته نیسي او غالمغال، شخول بشور مابنور جوړوی، بنایي چې په دغه طریقه سره تاسې پر محمد غالبه سی.

اوس چې کفارو الهي کلام د رسول الله ﷺ د مبارکې خولې څخه و اورېدی هغه خپله د بښمني یې هېره سوه د خپله ځانه یې خبره دي، هر یوه په دقت غوږ ورته نیولې دی او رسول الله ﷺ د سورة النجم آخري آیاتونه ورته تلاوتوي:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ۞

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَصْحَابُكَ وَأَبْكَى ﴿۲﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا ﴿۳﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿۴﴾ مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَىٰ ﴿۵﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشَأَةَ الْأَخْرَىٰ ﴿۶﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَعْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿۷﴾ وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ السَّعْرَىٰ ﴿۸﴾﴾

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٥٠﴾ وَثَمُودًا فَمَا أَبْقَىٰ ﴿٥١﴾ وَقَوْمِ نُوحٍ مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطغَىٰ ﴿٥٢﴾ وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَىٰ ﴿٥٣﴾ فَغَشَّيْنَا مَا غَشَّىٰ ﴿٥٤﴾ فَبِأَيِّ آيَاتِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٥٥﴾ هَذَا نَذِيرٌ مِّنَ النَّذِيرِ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾ أَرَفَتِ الْآزِفَةَ ﴿٥٧﴾ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ﴿٥٨﴾ أَفَمِنَ هَذَا الْحَدِيثِ تَعَجَّبُونَ ﴿٥٩﴾ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَتَّبِعُونَ ﴿٦٠﴾ وَأَنْتُمْ سَمِعْتُمْ ﴿٦١﴾ فَاتَّخِذُوا لِلَّهِ وَعِبُدُوا ۗ ﴿٦٢﴾ ﴿٦٣﴾

د دغه آخري آیات تر ویلو وروسته چې د سجدي آیات دی رسول الله ﷺ سجده وکړه، کفار چې د دغو آیاتو تر تاثیر لاندي راغلي وه د ټولو څخه بېله اختیاره سجده وسوه، کفار د دغو آیاتو د عظمت او بلاغت تر تاثیر لاندي سوه، حق او بلیغ کلام الله یې واورېدی نو د قریشو ټول سرداران او اهل مکه چې دلته حاضر وه ټولو سجده وکړه، بېله یوه بد بخته، ضعیفه او سپین پېري سړي څخه چې هغه سجده ونه کړه فقط د محکي څخه یې خاوري را پورته کړې پر سر یې واچولې یا یې په تندي پوري ومنلې او ویل: ما لره دغه بس او کافي دي، مگر د قریشو سردارانو سجده وکړه، هغه کار ځني پېښ سو چې دوی د هغه د منعه کولو دپاره په کلو کلو ډیر کوښښونه کړي وه، چې هغه کار د قرآن مجید اورېدل وه.

کله چې قریشو ولیدل چې د محمد ﷺ خبري دومره تاثیر لري چې حتی دوی هم د هغه تر تاثیر لاندي راغله او خبره تر داسي ځایه ورسېدل چې دوی هم سجده وکړه، دا کار پر قریشو ډیر دروند سو تر اوسه دوی خلک منعه کول چې د محمد ﷺ خبرو تر تاثیر لاندي نه سي او اوس په خپله دوی سجده وکړه! قریش ډیر غمجن وه. دغه خبر په خلکو کي نشر سو چې قریشو د محمد ﷺ خبرو ته یا د محمد ﷺ خبرو په واسطه سجده وکړه خو د حبشې مهاجر مسلمانانو ته دا خبر داسي ورسېدی چې قریش ټول اسلام ته داخل سوه، سجده په اسلام بدله سوه، هغو کسانو چې دغه خبر و منی چې رشتیا هم قریش اسلام ته داخل سوي دي نو د دغه کال د شوال په میاشت کي بیرته د حبشې څخه مکې مکرمې ته را رهي سوه، ځکه دوی ویل: قوم مو

ایمان را وړی او تر دې وروسته موږ ته آزار نه را کوي نو موږ ولي ژوند په هجرت او د رسول الله ﷺ څخه ليري تېروو.

تاسي پوهېږئ؟ چي هجرت په خپله د عذابو او دردو د اقسامو څخه يو قسم درد او عذاب دی چي د دين په لار کي دغه مهاجرينو قبول کړی و، اسلامي هجرت د آزارو څخه تېسته او د راحت طلبول نه دي، بلکه يو تکليف په بل تکليف سره تر هغه وخته بدلېږي ترڅو چي د الله ﷻ له طرفه نصر او بری راځي او ته پوهېږي؟ چي په هغه وخت کي مکه مکرمه هم دار الإسلام يا اسلامي ملک نه و چي څوک و وايي: اصحاب کرامو څنگه دار الإسلام پرېناوه او د خپلو اروحو د ساتني دپاره د کفر ملک ته ولاړل، په هغه وخت کي مکه مکرمه او حبشه او نور ملکونه ټول سره يو شئ او د کفر ملکونه وه او په دغه ملکو کي چي په هر يوه کي د اصحاب کرامو د دين او دعوت دپاره آسانتيا موجوده وه هغه د دوی داستوگني دپاره ډير وړ او لائق و.

او دا چي څوک د يوه اسلامي ملک څخه بل اسلامي ملک ته هجرت کوي په هغه کي درې حکمه دي:

يا دا چي: دغه هجرت واجب دی.

يا دا چي: دغه هجرت مباح دی.

يا دا چي: دغه هجرت حرام دی.

اول: د خپل ملک او وطن څخه بل اسلامي ملک ته (ښه متوجه سه اسلامي ملک ته نه د کفر ملک او ښار ته) هغه وخت هجرت واجب دی چي مسلمان په دغه خپل ملک کي اسلامي شعار لکه لمونځ، روژه، آذان او حج نه سي آداء کولای.

دوهم: د خپل وطن څخه بيا هغه وخت بل اسلامي ملک ته هجرت مباح او جائز دی چي په دغه خپل ملک کي داسي تکاليف ور رسېږي چي د ده ژوند ور ترېخوي، نو ده ته دا جائزه او روا ده چي له دغه خپله ملکه بل اسلامي ملک ته هجرت وکړي. (نه دا چي د ښه او مستريح ژوند دپاره کفري ملکونه ځي او بيا وايي ما هجرت وکړي) **درېيم:** هغه وخت بيا له خپله ملکه هجرت کول حرام دي چي د ده په هجرت کولو سره د ده په ملک کي د اسلامي واجباتو څخه يو واجب پاته کېږي او بيله ده

بل څوک هغه ديني واجب نه سي پر ځای کولای.

(دا د هجرت کولو په باره کې فقهي احکام وه بېرته خپلې قصې ته راگرځم)

نو مهاجر اصحاب کرام د دې خبر په اورېدلو سره چې ټول قریش اسلام ته داخل سوه د حبشې څخه د مکې مکرمې پر طرف رهي سوه، کله چې مکې مکرمې ته دوهمه نژدې سوه چې د یوه یا دوو ساعتو لار پاته وه دوی ته د هغه اورېدلي خبر واقعیت ور معلوم سو او پوه سوه چې هغه د آیاتو د عظمت تاثیر و چې قریشو سجده وکړه، په حقیقت کې نه قریشو ایمان راوړی دی او نه مسلمانان سوي دي، نو څوک بېرته له هغه ځایه حبشې ته وگرځېدل او ځیني یې په پټه یا د قریشو څخه د یو چا په جوار کې مکې مکرمې ته داخل سوه او دلته په مکه مکرمه کې پر دغو راغلو کسانو او نورو عامو مسلمانانو عذابونه او آزارونه نور هم زیات سوه، قریشو ته دې خبر ډیر زور ورکړی و چې مسلمانان د نجاشي په همسایتوب کې آرام او هوسا ژوند کوي او رسول الله ﷺ د مسلمانانو دپاره بله چاره نه لیدل بېله دې څخه چې دوهم وار بیا د حبشې د تگ مشوره ورکړي او دغه دوهم وار هجرت تر اول وار ډیر سخت او مشکل و، ځکه دا وار قریش ورته وینې او بیداره وه او دا یې اړاده وه چې مسلمانان به هجرت ته نه پرېږدو، خو بخت د مسلمانانو ملګری و او الله ﷻ دغه سفر ورته آسانه کړی، د مخه تر دې چې قریش پسي ور ورسېږي مسلمانان حبشې او نجاشي ته رسېدلي وه، په دغه دوهم هجرت کې د نارینه وو شمېر (۸۳) نفره و او (۱۸) یا (۱۹) بڼځي هم ورسره ملګري وې.

د حبشې مهاجر

مسلمانانو ته د قریشو چم او حيله

د مکې مکرمې مشرکان په دې ډیر خواشيني او ناراضه وه چې مهاجر مسلمانانو د خپل دين او خپلو ځانو دپاره د امان ځای پیدا کړی دی، نو غواړي چې هغه مهاجر مسلمانان هم په یوه طریقه سره مکې مکرمې ته راولي ځکه چې هغه مسلمانان د دوی له آزاره فارغه وه او قریش په دې نه وه خوښ چې څه مسلمانان بېله تکلیفه او بېله آزاره پاته سي نو قریشو د خپلو سردارانو څخه دوه پوه، قوي او هوبنیار نفر اختیار

کړه چې دا به حبشې ته ځي او هلته به نجاشي په دې راضي کوي چې دغه مهاجر مسلمانان بېرته مکې مکرمې ته ولېږي، دغه دوه نفره چې یو یې عمرو بن العاص و او بل یې عبدالله بن ابي ربيعه و، که څه هم دغه دوه نفره په وروسته کې مسلمانان سوي دي. قريشو په خپل منځ کې مشوره سره وکړه چې موږ بايد کومه هديه او سوغات نجاشي

او د هغه درباريانو ته ولېږو چې هغه په خوشاله سي او دغه زموږ غوښتنه قبوله کړي؟ ځينو وويل: د نجاشي د څرمني څخه جوړ سوي شيان ډير خوښ دي او قريشو هم دغه د څرمني څخه جوړ سوي شيان د شام څخه را وړي وه، ښه ښايسته چرمي شيان يې درلودل، نو يې له دغو چرمي شيانو څخه ډير سوغاتونه د نجاشي او د هغه د وزيرانو او درباريانو دپاره سره يوځای کړه.

څرنګه چې نجاشي نصراني و او حبشه هم د نصرانيت پر دين وه، نو يې د نصاراوو علماوو ته هم هديې او سوغاتونه ور سره واخيستل، دغه دوه نفره د هديو او سوغاتو سره حبشې ته ورسېدل، د مخه تردې چې نجاشي ته ورسېد چې د هغه په درباريانو، وزيرانو او حاضر باشانو يې شروع وکړه، هغو ته يې هديې او سوغاتونه ورکړه، معلومه خبره ده چې هغه هم په دغو سوغاتو ډير خوشاله سوه او بيا يې و دغو درباريانو ته وويل: دلته په حبشه کې زموږ د قوم خلک اوسېږي چې د مکې څخه يې هجرت را کړی دی او يو نوی دين يې، را وړی دی چې نه زموږ په دين دي او نه ستاسې په دين دي (د دې خبرو څخه يې مقصد دا و چې دغه درباريان د مسلمانانو څخه ناراضه او ورته په قهر سي) او ويل: موږ غواړو چې د نجاشي سره په دغه باره کې و وینو او خبرې ور سره وکړو، درباريانو ويل: هو بالکل کولای سي، څرنګه چې دغه خلک ستاسې قوم دی تاسې حق لری چې د هغو په باره کې د نجاشي سره خبرې وکړی، درباريانو وعده ور سره وکړه چې د دغه ملاقات په وخت کې به د دوی مرسته هم کوي، څو دغه دوه نفره د قريشو نمايندگان د نجاشي دربارته ورغله، هغه را وړي سوغاتونه يې نجاشي ته ورکړه، نجاشي هم ډير په خوشاله سو او بيا دغو دوو نفرو د مهاجرو مسلمانانو په باره کې خبرې شروع کړې، ويل: أيها الملک! زموږ د ملک او وطنه ستا وطن ته څو نفره ببعقل ځوانان راغلي دي چې د خپل قوم له دينه اوښتي دي او ستا په دين کې هم نه دي

داخل سوي، یو بل نوی دین یې له ځانه جوړ کړی دی چې نه یې موږ پیژنو نه ته، او د دوی د قوم مشرانو چې د دوی پلرونه او اکاګان دي موږ و تا ته د دوی په باره کې را لېږلي یو چې ته یې بیرته هغه خپلو مشرانو ته ور ولېږې، ځکه هغه قوم د دوی ښه څارنه کولای سي او د دوی په غلطیاوو ښه خبر دي.

درباربانو هم په خپل نوبت سره وویل: دوی حق او صحي وایي هغه راغلي کسان باید دوی ته ور تسلیم کړل سي چې خپل وطن او قوم ته یې بوزي، نجاشي وویل: زه ظلم نه کوم ستاسي خبري مي د هغو په باره کې واورېدې خو غواړم چې د هغو خبري هم واورم بیا وروسته حکم کولای سم، د باربانو بیا وویل: موږ دوی پیژنو، دوی په خپل قوم کې معتبره او د عزت خاوندان دي، دوی حق او رشتیا وایي، نجاشي وویل: یا! دا ظلم دی چې د یوه طرف په خبرو پر هغه بل طرف حکم وکړم حتماً باید د هغه بل طرف خبري هم واورم.

واقعا نجاشي عادل و او رسول الله ﷺ مخ کې د هغه په باره کې مسلمانانو ته فرمایلي وه چې حبشې ته هجرت وکړی ځکه هلته یو پاچا دی چې د هغه په ملک کې ظلم نه کېږي، که څه هم نجاشي مسلمان نه و مگر ظالم هم نه و.

نجاشي پردې ټینګار وکړی چې تر هغو حکم نه سم کولای څو د هغه بل طرف خبري وا نه ورم او په حدیث شریف کې راغلي دي: که یو سړی په داسې حال کې درته راغلی چې یوه سترګه یې د لاسه ورکړې وه او له یوه نفره څخه یې شکایت کاوه چې هغه دغسې را سره وکړه، ته به د ده په فایده حکم نه کوي ترڅو چه هغه بل نفر و نه وینې، بنایي چې د هغه دواړي سترګي له منځه تللي وي، بیا نو څوک ظالم دی؟ د دې حدیث شریف مقصد دا دی چې پر حکم کولو تلوار مه کوه بلکه ځان صحي او پوره په موضوع خبروه.

نو نجاشي هم پر خپله خبره ټینګ سو او ویل: زه باید د هغو خبري هم واورم، د باربانو هر څه کوښښ وکړی چې نجاشي د دغو دوو نفرو د غوښتني سره سم حکم وکړي، مگر نجاشي وایي: تر هغو چې زه د مسلمانانو خبري وانه ورم دا امکان نه لري چې حکم وکړم، نجاشي امر وکړی چې مسلمانان راولی.

مسلمانانو ته و ویل سوه چې نجاشي غوښتي یاست، مسلمانانو په خپل منځ کې سره و ویل: هرڅه چې پیښېږي خو موږ باید پاچا ته رشتیا و وایو او د خبرو کولو دپاره یې د رسول الله ﷺ د اکا زوی جعفر بن أبي طالب رضی الله عنه خپل مشر وټاکي.

اوس چې مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله نجاشي ورته و ویل: دا څنگه دین دی چې تاسي په هغه کې د خپله قومه جلا سوي یاست؟ نه زما په دین کې داخل سوي یاست او نه په بل داسي دین کې چې هغه دي د مخکې پر مخ موجود وي.

جعفر بن أبي طالب رضی الله عنه چې د مسلمانانو له طرفه خبري کوونکی و و ویل: ایها الملک! موږ یو جاهل قوم و چې د بتانو عبادت مو کاوه، د مړه سوي حیوان غوښي مو خوړلې، بد او فاحش کارونه مو کول، صلۀ رحمي مو قطع کول، يعني: پر دوستانو مورحم او شفقت نه کاوه د همسایه سره مو بد کول، په موږ کې قوي ضعیفه خوړی، زموږ دغه حال و چې الله ﷻ موږ ته زموږ له قومه یو رسول را ولېږي چې موږ ته د هغه نسب، صداقت، امانت او پاکي را معلوم وه، دغه رسول موږ و یوه الله او د هغه ﷻ عبادت ته وبللو او ویل: هغه شیان چې تاسي او ستاسي پلروي چې عبادت کاوه بېله الله ﷻ څخه هغه نور پرېږدی، چې هغه د ډېرو بتان وه.

او دغه رسول موږ په رشتیا وبلو، د امانت په بیرته ورکولو، په صلۀ رحمي، په ښه همسایتوب، امر کړو، د آزار او وینو بهولو، د فواحش او درواغ وبلو، د یتیم د مال د خوړلو څخه یې منعه کړو او موږ یې امر کړو چې یوازې د یوه الله ﷻ عبادت وکړو، هیڅ شریک ورته و نه نیسو، موږ یې د لمانځه په آداء کولو، صدقه ورکولو او په روژه نیولو امر کړو، جعفر رضی الله عنه هغه کارونه چې اسلام په امر کړي وه یو یو ورته بیان کړل او ویل: موږ د ده تصدیق وکړی او پر ده ﷺ مو ایمان را وړی، د ده او د هغو شیانو متابعت مو وکړی چې د الله ﷻ له طرفه یې را ته را وړي وه، نو یوازې د یوه الله عبادت کوو او هیڅ شی د الله شریک نه بولو، هغه شیان حرام بولو چې پر موږ حرام کړل سوي دي او هغه شیان حلال بولو چې راته حلال سوي دي، زموږ قوم پر موږ تېرئ او تجاوز وکړی، عذابونه یې را کړل، په خپل دین کې یې په تکلیف کړو، غواړي چې موږ بیرته د الله ﷻ له عبادته د ډېرو د بتانو عبادت ته ورکش کړي او هغه خبیث شیان چې

موږ حلال بلل بیا حلال وبولو، نوکله چې یې ظلمونه راباندې وکړه، عذابونه یې راکړه، مخکې یې راباندې تنگه کړه او کوبښې کوي چې زموږ او زموږ د دین په منځ کې جلا والی را وړي نو موږ ستا مملکت ته راغلو، ته مو تر نورو خوښ او اختیار کړې، ستا جوار موزره وغوښتی او دا مو امید دی چې ستا په ملک کې ظلم راباندې ونه سي.

نجاشي پوښتنه وکړه ویل: آیا ستا سره د هغه څه څخه یو شی سته چې دغه رسول د الله ﷺ له طرفه را وړي دي؟ جعفر ﷺ وویل: هو، نجاشي ویل: را ته وپي وایه، جعفر ﷺ د سورة مریم هغه آیاتونه تلاوت کړه چې د زکریا او یحییٰ علیهما السلام قصه پکښې بیان سوې ده، نجاشي دومره و ژړل چې ږیره یې په اوښکو لنده سوه او د نصار او وعلماوو چې اساقفه ورته ویل کيږي هم د قرآن مجید په اورېدلو سره وژړل، بیا نو نجاشي دوی ته و ویل: والله دغه کلام او هغه کلام چې عیسیٰ علیہ السلام را وړی دی دواړه د یوه طاقه یا کلکینه څخه را وتلي دي.

دغه د زکریا او یحییٰ علیهما السلام قصه د نصار او سره موجوده وه مگر د قرآن مجید الفاظ او د بیان طریقې معجزه ده پر نجاشي یې ډیر تاثیر وکړی.

نجاشي د عمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعې طرف ته مخ ورواړاوه او ویل: یا! والله هیڅکله به دوی تاسې ته در تسلیم نه کړم، نجاشي مسلمانانو ته و ویل: ورځی بېغمه کښنی والله قریشو ته مو هیڅکله نه ور تسلیموم.

وروسته عمرو بن العاص او عبدالله بن ربیعې د نجاشي له درباره ناکامه ووتل، مگر عمرو بن العاص چې ذکي او هوښیار سړی ؤ په دغه یو وار ورنگ نه ؤ قانع او فکر وهی چې یوه حیلې او چم جوړ کړي، پسله فکره یې دا فیصله وکړه چې دوهم وار بیا نجاشي ته ورسي، که څه هم عبدالله بن ربیعې ورته و ویل: دا کار مه کوه دغه مسلمانان که څه هم زموږ مخالفه دي خو زموږ قوم او اقرباء دي، مگر عمرو بن العاص بیا هم پر هغه خپل فکر ټینګ دی.

عمرو بن العاص سبا سهار بیا د نجاشي دربار ته ورغلی او ویل: ایها الملك! دغه کسان چې تا په خپله مخکې کي د سکونت اجازه ورکړې ده دوی د عیسیٰ علیہ السلام په باره کي ډیري لویې خبرې کوي، نجاشي و ویل: د هغه په باره کي څه وایي؟ عمرو و ویل:

په خپله دوی را وغواړه پوښتنه ځني وکړه چې دوی د عیسیٰ عليه السلام په باره کې څه وايي.

نجاشي دوهم وار بيا مسلمانان را وغوښتل ، مسلمانان پوه سوه چې قريشو بيا چم او خپله جوړ کړي دي ، مسلمانانو په خپل منځ کې مشوره سره وکړه او پر دې يې فيصله وکړه چې د نجاشي د هري پوښتني جواب به په رشتيا او حق ويلو سره ورکوو، ځکه : حق هميشه کاميا به کيږي .

کله چې مسلمانان د نجاشي دربار ته ورغله ، نجاشي پوښتنه ځني وکړه چې تاسي د عیسیٰ عليه السلام په باره کې څه وايست؟ جعفر رضي الله عنه وويل : موږ د عیسیٰ عليه السلام په باره کې هغه څه وايو چې زموږ نبي صلی الله علیه و آله را ته را وړي دي چې هغه عبدالله ، رسول الله ، روح الله ، کلمه الله دی هغه چې د مريم العذراء البتول په نس کې يې بله پلاره اچولی دی او بيا يې د سورة المريم د (۱۶) نمبر آيات څخه تر (۳۴) نمبر آياته پوري ورته تلاوت کړل چې په دغو آياتو سره جعفر رضي الله عنه د عیسیٰ عليه السلام قصه پای ته ورسول .

او په دغو آياتو کې دا واضحه او ښکاره ده چې د عیسیٰ عليه السلام پيدا کېدل فقط يوه الهي معجزه ده چې بله پلاره د مور څخه پيداسو او عیسیٰ عليه السلام په خپله الله نه دی او کوم اختلاف چې نصارا د ده په باره کې کوي چې څوک يې په خپله الله يا د الله زوی بولي (العياذ بالله) دا ټول بشري او د انسانانو اختلاف دی خو په حقيقت کې عیسیٰ عليه السلام هغه انسان او بشر دی چې الله تعالى په خپل کتاب کې ذکر کړی دی چې عبدالله او رسول الله دی او له مور ه بله پلاره پيدا سوی دی ، کله چې جعفر رضي الله عنه د آياتو د ويلو څخه فارغه سو نجاشي وويل : (ملائكة الصلوة) او د مخکي څخه يې يوه خاشه را پورته کړه ويل : والله عیسیٰ عليه السلام تر دغه چې تا و ويل ، دغه يوه خاشه فرق نه درلودی ، يعني : عیسیٰ عليه السلام بنده او د الله رسول دی او پيدا يښت يې په دغه معجز ډول سره و .

هغه درباريان چې د نجاشي په مجلس کې حاضر وه او د هغو عقېده دا وه چې عیسیٰ په خپله الله دی هغو مخالفت ښکاره کړی ، نجاشي ورته و ويل : که څه هم تاسي مخالفت کوی بيا هم والله عیسیٰ عليه السلام د دوی له بيانه څخه يوه خاشه فرق نه لري او نه يې درلودی .

نجاشي امر وکړی چې مسلمانان دي ولاړ سي په امن او بېغمي کې دي ژوند

کوي او هيڅوک به آزار نه ور رسوي او خپلو درباريانو ته يې و ويل: د دوی دوو هديې بيرته ورکړی زه هغه ته ضرورت نه لرم، الله ﷻ زما څخه رشوت نه دی اخيستی چي زما پاچهي يې بيرته ما ته را کړل او زه اوس په خپله پاچهي کي رشوت واخلم؟ ام سلمه رضي الله عنها چي د دغي قصې روايت کوي وايي: بيا نو دغه دوه نفره د نجاشي له درباره په بد مخ و وتل او هغه هديې چي دوی را وړي وې بيرته ورکول سوې او موږ د نجاشي سره په ښه همساييتوب کي وخت تېراوه.

اوس به اول په حبشه کي د نجاشي سره وروستني واقعات درته بيان سي او بيا به د قريشو تر ناکامه سفر وروسته په مکه مکرمه کي د قريشو نوري فيصلې او اقدامات درته بيان سي. په دغه خبرو سره د نجاشي او د هغه د درباريانو په عقیده کي اختلاف ښکاره او پيدا سو، ځکه نجاشي عيسی عليه السلام د الله بنده او رسول وباله او درباريانو عيسی عليه السلام په خپله رب باله. العياذ بالله.

(درباريان د قومو او قبيلو هغه مشران دي چي همېشه به د نجاشي په دربار کي حاضر وه) نو د پاچا او درباريانو د عقيدې د اختلاف په سبب په حبشه کي فتنه شروع سوه، درباريان په دې واقعه ډير ناراضه دي چي نجاشي ولي د دوی د عقيدې څخه مخالفه خبري کوي مگر نجاشي عالم ؤ، يوازي پاچا او امير نه ؤ بلکه د نصاراوو ډير لوی عالم هم ؤ، هغه په انجيل کي معلومات درلودل او د هغه سره د عيسی عليه السلام په باره کي صحي معلومات وه، نو خود د پاچا او درباريانو په منځ کي ورځ په ورځ اختلاف زياتېدی.

په دغه وختو کي به نجاشي د جعفر رضي الله عنه سره ملاقاتونه کول او جعفر رضي الله عنه به اسلام او د هغه احکام ور ښوول، څو نجاشي په پټه مسلمان سو او پر رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم يې ايمان را وړی او د قرآن مجيد ليکني يې د جعفر رضي الله عنه څخه د زده کولو دپاره اخيستی.

په دغه موده کي د پاچا او درباريانو اختلاف نور هم شديد سو، نجاشي وليدل چي د درباريانو د اختلاف په سبب يې پاچهي ضعيفه کيږي نو يې يوه ورقه چي قرآن مجيد پر ليکل سوی ؤ تر خپلو کالو لاندي پر ځيگر کښېښوول او بيا يې ټول درباريان را ټول کړه او ورته وېي ويل: تانسي ته څه پيښه ده؟ وينم مو چي په فتنه او بې اتفاقي اخته کېږی، درباريانو وويل: ته د عيسی عليه السلام په باره کي داسي خبري کوي چي هغه

خبري زموږ د عقيدې څخه فرق لري، نجاشي وويل: تاسي د عيسى عليه السلام په باره كې څه وايست؟ درباريانو وويل: موږ وايو: عيسى عليه السلام د الله زوى دى (العياذ بالله) نجاشي لاس پر ځيگر كېښناوه او وويل: زه پر دغه يم، مقصد يې هغه قرآن و چې ده تر كالمو لاندې ايښى و، مگر په ظاهره هغو ته داسې ښكاره سوه چې زه ستاسي سره پر دغه خبره يم او قسم يې ياد كړى چې زه هم پر دغه يم، موضوع لږ څه سره سوه مگر بيا هم ځيني درباريان په شك او تردد كې دي او وضعه پوره نه آرامېږي.

څو د حبشيانو يو قومي مشر د څو نفرو درباريانو سره يو ځاى سو او د لښكر د مشرانو څخه يې هم څو نفره د ځان ملگري كړه د نجاشي پر ضد يې جنگ اعلان كړى، د نجاشي لښكر پر دوې حصې و ویشل سو يوه ډله د مخالفينو وه او بله ډله د نجاشي ملگري وه، د نجاشي او مخالفينو په منځ كې جنگ شروع سو، د جنگ ميدان د يوې لويې او برداره ولې پر غاړه و چې (نهر) ورته وايي او مسلمانان د دغه نهر پر هغه بله غاړه اوسېدل، جنگ يې ليدى مگر د جنگ نتيجه يا د يوه طرف كاميابي نه ورته معلومېدل، نو مسلمانانو و ويل: څوك به د جنگ خبر او نتيجه موږ ته راوړي چې څوك كاميا به كيږي او څوك ماته خوري؟ كه نجاشي كاميا به سو موضوع په خير ده ځكه هغه زموږ پر طرف دى او كه مخالفين كاميا به سي نو زموږ ژوند په خطر كې دى.

زبير بن العوام رضي الله عنه چې په دغه وخت كې قوي ځوان و هغه و ويل: دا خبر به زه درته را وړم، مگر واله ډيره لويه او برداره ده څوك وايي: دغه واله بحر نيل و، زبير بن العوام رضي الله عنه د اوبو يو ژى خالي كړى او بيا يې په هوا ډك كړى (وې پر ساوه) اوبو ته يې ورو واچاوه لاسونه يې پوري ونيول په اوبازي يې شروع وكړه خو د ولې هغه بل طرف ته ورسېدى او هلته د جنگ حالاتو ته گوري، د جنگ په نتيجه كې د نجاشي لښكر كاميا به سو او مخالفينو ماته وخوړل، زبير بن العوام رضي الله عنه د هغه ژي په مرسته بيرته په دغه لوى نهر كې راغلى او مسلمانانو ته يې د نجاشي د كاميا بې زېرى را وړى.

نجاشي د مرگ تر وخته پر اسلام پاته سو، كله چې بيا په وروسته كې نجاشي رضي الله عنه وفات سو جبريل عليه السلام د هغه د وفات خبر و رسول الله ﷺ ته را وړى او رسول الله ﷺ پر هغه د غائب د جنازې لمونځ آداء كړى، صلوٰه الغائب پر هغه چا كيږي چې پر هغه

د جنازې لمونځ نه وي سوی، مگر هغه څوک چې پر هغه د جنازې لمونځ سوی وي پر هغه مري د غائب د جنازې لمونځ نه کيږي او پر نجاشي رضي الله عنه د جنازې لمونځ نه و سوی ځکه هغه په نصار او وکي و او خپل اسلام يې پټاوه، نور رسول الله صلی الله علیه و آله او اصحاب کرامو پر نجاشي د غائب د جنازې لمونځ آداء کړی.

دا د نجاشي د اسلام قصه او هغه واقعي وې چې مهاجر مسلمانانو ته په حبشه کې پيښي سوي وې. (اوس به بيرته مکې مکرمې ته ولاړسو)

کله چې عمرو بن العاص او عبدالله بن ربيعه د حبشې له ناکامه سفره مکې مکرمې ته راغله او د قريشو هغه چم او حيله کوم چې د مهاجر مسلمانانو د پاره يې جوړ کړي وه يې فايدي او بې معنی وگرځېدل، قريش پوه سوه چې دوی تر خپلو حدودو د باندې څه نه سي کولای او دلته په مکه مکرمه کې هم د دوی ژوند ترېخ دی دا حال نور نه سي زغملای، نو يې يوه ډيره خطرناکه مشوره وکړه ويل: موږ له دې شره تر هغو نه سو خلاصېدلای ترڅو چې محمد صلی الله علیه و آله په تمامه معنی له دعوته څخه منعه نه کړو يا دا چې وې وژنو، خو دا کار د دوی په وسه نه و پوره ځکه ابوطالب د قريشو او د رسول الله صلی الله علیه و آله په منځ کې ولاړ دی او د محمد صلی الله علیه و آله پوره ساتنه کوي، نو قريشو دا خوبه وبلل چې په دغه باره کې د ابوطالب سره جدي خبري وکړي.

ابوطالب ته د قريشو دوهم وار ورتگ

د قريشو مشران او سرداران د دوهم وار د پاره ابوطالب ته ورغله او ويل: يا ابا طالب! ته په موږ کې مشر د شرف او مقام خاوند يې موږ د مخه ستا څخه وغوښتل چې وراړه دي له دعوته او دغه بېخايه خبرو څخه منعه کړه خو تا نه کړی منعه، نور نو د قريشو په منځ کې فتنه مه جوړوه، په والله موږ پر دغه حال نور صبر نه سو کولای چې زموږ پلرو ته بد ويل کيږي، پر آلهه يا خدايانو مو عيونه ويل کيږي، دين مو عبث او بېکاره بلل کيږي، يا دي وراړه زموږ څخه منعه کړه يا دا چې ته او دى دواړه زموږ مقابل طرف ياست، نور نو موږ تر هغو آرام نه کښنو چې يوه له دغو دوو ډلو څخه هلاکه نه سي (يعني: يا موږ و نه وژل سو يا تاسي و نه وژنو) دغه وعدي او تهديدونه و ابوطالب ته

لوی او خطرناکه معلوم سوه او پوه سو چې د نورو قريشو او د عبدالمطلب د اولادې په منځ کې فتنه جوړېږي. نو یې رسول الله ﷺ راوغوښتی او ورته ویې ویل:
 اې وراړه! ستا قوم ستا څخه شکایت لري او ما ته راغله دغسي او دغسي یې را ته وویل، نو زما او د خپل ځان د ساتني فکر وکړه او پر ما دومره بار مه ایږده چې زه یې د وړلو طاقت نه لرم دغه موضوع باید حل سي يا دا چې ته چپ سې يا بله لار وسنجوو، دا نه ده صحي چې خبره دغسي پاته وي او په آخر کې لویه فتنه ځني جوړه سي، د رسول الله ﷺ دا خیال او گمان سو چې اکا مي زما د مرستي څخه لاس اخلي او اوس زما د کومک کولو څخه عاجزه سو، نو یې وویل:

اې اکا! په والله که کفار زما په راسته لاس کې لمر او په چپه لاس کې سپوږمۍ کښېږدي او را ته و وایي چې دغه کار يعني: د دین تبلیغ او اسلام ته دعوت پرېږده، تر هغو به یې پرې نږدم چې يا دغه دین ښکاره او ظاهره نه سي يا زه هلاک نه سم.

بیا نو رسول الله ﷺ وژړل او د اکا څخه په خواشيني سره ولاړ سو، ابوطالب چې مهربانه اکا ؤ او د رسول الله ﷺ د خواشینه کېدلو طاقت یې نه درلودی پسي ور بغ کړه، رسول الله ﷺ چې مخ ورته را وړاوه اکا یې ورته وویل:

اې وراړه! ورځه هر څه چې دي خوښه وي هغه وایه په والله هیڅ شي او هیچا ته به دي هیڅکله تسلیم نه کړم او بیا یې دغه شعر ووايه:

وَاللّٰهُ لَنْ يَصْلُوَا إِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ   حَتَّىٰ أُرْسَدُ فِي التَّرَابِ دَفِينَا
 فَاصْدَعْ بِأَمْرِكَ مَا عَلَيْكَ غَضَاضُهُ   وَ أَبْشُرْ وَ قَرَّبْ ذَاكَ مِنْكَ عَيُونَا

يعني: په والله ټول قريش به په خپل ټول قوت او طاقت سره تا ته درو نه رسېږي او په تا به هيڅ و نه کړي ترڅو چه زه په خاورو کې نه يم ښخ سوی، په عزم او همت سره دي خپل د دعوت کار کوه پر تا هيڅ خطر او ملامتیا نسته او زه په خپله دغه وعده سره تا ته زېری درکوم چې ستا سترگي به ښخي سي، يعني: د زړه مراد به دي حاصل او خوشاله به سي.

دا هغه قومي اتحاد او اتفاق ؤ چې د هغه په سبب یې د رسول الله ﷺ ملا تر او تايید کاوه، چې هم دغه د ابوطالب ملا تر او مرسته د رسول الله ﷺ د دعوت او

د دين د اظهار دپاره د قوت او طاقت مصدر او منبع وه، رسول الله ﷺ نور هم د دعوت په نشرولو کي زياتوالی وکړی، و ډلو ته، و حاجيانو ته، و افرادو ته، هر چاته بېله تردد او بېله بيري د توحيد او اسلامي دين بيان کوي، قریشو وليدل چي محمد ﷺ نور هم خپل دعوت نشروي نو پوه سوه چي ابوطالب نه غواړي چي محمد ﷺ منعه کړي يا د ده ﷺ د ساتني څخه لاس واخلي او همدغه ابوطالب دی چي د قریشو د تفرقي او د بښمنۍ سبب دی.

ابوطالب ته د قریشو درېيم وار ورتگ

درېيم وار بيا قریش سره را ټول سوه او ابوطالب ته ورغله دا وار يې يو عجيبه وړانديز يا پېشنهاد ور سره را وړی ؤ، هغه دا چي د قریشو د ځوانانو څخه يې يو بښايسته ځوان ور سره را وستلی ؤ چي عمار بن وليد بن المغيره نومېدی او د خالد بن وليد رضي الله عنه ورور ؤ، دغه ځوان د نامه، شرف او نسب، خاوند ؤ، بښايسته او مالداره ځوان ؤ، نو قریشو وويل: يا ابا طالب! دغه ځوان عمار بن الوليد واخله د ځان زوی يې وگرځوه ستا سره دي اوسېږي، د ده عقل او قوت يې ستا او مور به يې هم نسبت تا ته کوو ستا زوی به يې بولو او په عوض يا بدل کي يې ستا وراره هغه چي ستا او ستا د پلرو له دينه مخالف دی او قوم يې سره پاشلی دی را تسليم کړه چي مور يې و وژنو نو سړی په سړي سو، ابوطالب وويل: والله دا ډيره بده سودا ده، ستاسي زوی را کوی چي درويې ساتم او زما زوی در کړم چي تاسي يې و وژنی؟ په والله دا سي به هيڅکله پښه نه سي.

مُطعم بن عدي وويل: يا ابا طالب! والله ستا قوم انصاف در سره وکړی خو زه تا وينم چي هيڅ شی نه قبلوي، ابوطالب وويل: والله انصاف مونه دی را سره کړی مگر ته غواړي چي قوم پر ما را پورته کړې ورڅه هر څه چي دي په وسه پوره وي هغه وکړه.

در رسول الله ﷺ د وژلو

د پاره د ياغي او سرکښه قريشو مشوره

اوس چي د قريشو لاس ته څه نه ورغله او دوه درې واړه د ابوطالب څخه ناامیده ولاړ سوه نو يې خپل آزارونه او تکاليف تر هغه پخوا ډير زيات کړه او په دغه ورځو کي د طاغي قريشو سره د محمد ﷺ د وژلو فکر په بله طريقه سره پيدا سو، مگر د قريشو دغه د رسول الله ﷺ د وژلو فکر او دغه د آزارو شدت او ډير والی د اسلام د تقويې سبب وگرځېدل، هغه دا چي د مکې مکرمې دوه نامتو پهلوانان او قهرمانان د اسلام دين ته داخل سوه چي يو يې حمزه بن عبدالمطلب ؤ او بل يې عمر بن الخطاب ؤ، خود دوی د اسلام را وړلو تر قصې د مخه به لږ څه هغه سخت آزارونه درته بيان کړم چي رسول الله ﷺ ته ورکول کېده.

عُتَيْبَةُ بْنُ أَبِي لَهَبٍ چي د رسول الله ﷺ د اکا ابولهب زوی دی يوه ورځ و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل: زه د:

﴿ وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ﴿١٠﴾ ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى ﴿١١﴾ ﴾

د آیاتو او مفهومه څخه منکره یم، يعني: کوم شی چي د دغو آیاتو څخه مقصد دی هغه نه منم او بیا یې د رسول الله ﷺ په آزارولو شروع وکړه کالي یې پر څيري کړه او د رسول الله ﷺ پر مخ یې ور ټوف کړه، مگر د ده نارې پر رسول الله ﷺ نه ومنتې، دلته نور رسول الله ﷺ بڼا ورته وکړه، ويل: الهي ستا د سپو څخه یو سپی پر مسلطه کړې، د رسول الله ﷺ دغه بڼا قبوله سوه، هغه داسي چي یو وخت دغه عُتَيْبَةُ د قريشو د څو نفرو سره شام ته په سفر تللی ؤ او هلته یې په یوه ځای کي واړول چي هغه ځای ته (الزرقاء) ويل کېږي، د شپې یو زمري پر راغلی، عُتَيْبَةُ نارې کړې ويل: ما لره دي ويل او هلاک وي لکه څرنګه چي محمد ﷺ ما ته بڼا کړې ده په والله دغه زمري ما وژني او زه محمد ﷺ په داسي حال کي و وژلم چي دی په مکه کي دی او زه په شام کي یم، زمري ور نژدې سو او د ټولو خلکو له منځه یې پر دغه عُتَيْبَةُ حمله وکړه او سره څيري یې کړی.

د قریشو د قاتلانه اعمالو څخه یو هم هغه دی چې رسول الله ﷺ په حرم شریف کې لمونځ کاوه، د سجدې په وخت کې عقبه بن ابي معیط کافر د ده ﷺ پر مبارکه غاړه پښه کېښوول او تر دومره وخته یې کېښکېل چې قریبه وه د رسول الله ﷺ نفس وڅېژي.

د هغو کارو څخه چې پردې دلالت کوي چې قریشو د رسول الله ﷺ د وژلو اړاده درلودل یو هم هغه دی چې ابن اسحاق یې په یوه اوږده حدیث کې روایتوي او وایي: ابوجهل د قریشو د مشورو په یوه مجلس کې وویل: یا معشر القریش!

یعني: اې د قریشو قومه یا ډلي! تاسې ویني چې محمد ﷺ ته بل کار نه دی پاته بېله دې څخه چې زموږ پر دین بد و وایي، پلرونه مو بیعتلان او ناپوهان و بولي، زموږ آلهه یا خدایان په بدو نومو سره یاد کړي، زه خو نور صبر نه سم ورته کولای، کومې لارې چې د حل او صلحي دپاره موجودې وې هغه مو ټولې عملي کړې خو هیڅ فایده یې و نه کړه او اوس ما یوه چاره سنجولې ده چې بېله هغه بله لار نه لرو، قریشو و ویل: هغه چاره څه شي ده؟ ابوجهل علیه لعائن الله و ویل: زه محمد ﷺ وژنم، زما د الله سره وعده ده چې یوه دومره ډبره اخلم چې تر هغې لویه ډبره نه سم اخیستلای، کله چې محمد ﷺ په لمانځه کې سر پر سجده کېښناوه، په هغه ډبره یې پر سر وهم او د هغه په وژلو سره به د هغه څخه خلاص سو، بیا نو ستاسې خوښه او اختیار دی چې ما د عبد مناف اولادې ته ورتسليموی او که مې دفاع کوی، حتی که د عبدالمطلب اولاده ما مرهم کړي خو زه دغه کار کوم، ابوجهل د دې امت فرعون او دایې شیطاني اعمال.

قریشو و ویل: یا! والله هیڅکله دي هیچا ته نه تسلیموو، موږ ټول ستا دفاع کوو هرڅه چې دي زړه غواړي هغه وکړه.

سبا ورځ هغه ورځ ده چې ابوجهل باید خپله شیطاني نقشه عملي کړي، په سبا سهار کې قریش د خپل مجلس په ځای کې ناست دي او په دې انتظار دي چې اوس ابوجهل څه کوي؟ ابوجهل یوه لویه ډبره ورسره کېښوول او د رسول الله ﷺ د راتگ انتظار کوي، رسول الله ﷺ د خپل عاده سره سم په خپل کور کې اودس تازه

کړی ؤ او راغلی د کعبې شریفې سره لمونځ کوي، د رسول الله ﷺ دا عادت ؤ چې ډیره اوږده سجده به یې کول، کله چې رسول الله ﷺ خپل رب ته سر پر سجده کښېناوه ابوجهل هغه خپله ډېره واخیستل او د رسول الله ﷺ پر طرف ور رهي سو، کله چې رسول الله ﷺ ته ور نژدې سو ډېره یې وغورځول مخ پر قریشو را ځغلي، د بېرې څخه یې د مخ رنګ او بڼه بل قسم اوبستې ده، قریش د ده مخ ته ور ولاړ سوه ویل: څه درته پېښه سوه؟ یا ابا الحکم!

ده وویل: آیا تاسې نه ولیدی؟

قریشو ویل: څه شي مو نه ولیدی؟

ابوجهل وایي: هغه چې ما ولیدی تاسې نه ولیدی؟

قریش وایي: څه شي دي ولیدل؟ حال ووايه.

ابوجهل ویل: و مې لیده چې ځوان او غټ، قوي او مست اوبڼ زما پر طرف را

رهي دی خوله یې خلاصه کړې ده غواړي چې پر ما حمله وکړي.

قریشو ویل: ته پرتي وایې؟ موږ هېڅ شئ نه دی لیدلی.

ده ویل: قریبه وه چې ما ووژني او تاسې ونه لیدی.

دا د ابوجهل د هغه خبیثې نقشې څخه د رسول الله ﷺ د نجات او خلاصون

دپاره الهي معجزه وه.

اوس چې د قریشو دا کار هم د ناکامۍ سره مخامخ سو خو بیا هم د رسول

الله ﷺ د وژلو نقشې او دسیسې په خپل فکر او دماغ کې سنجوي، مګر په دغه وختو

کې یې یو بل چم او حيله هم وسنجول چې داسې یو کار وکړي چې هېڅوک د

محمد ﷺ خبرو ته غوږ ونه نیسي، ویل: نضر بن الحارث را وغواړی، نضر بن الحارث

د قریشو څخه یو نفر ؤ چې په طائف کې اوسېدی د دې سړي ژوند په سفرو تېر سوی

ؤ، په دغه سفرو کې یې ډیرې قصې زده کړي وې، د ډیرو ملکونو تاریخ او قسم قسم

حوادث یا واقعات ور معلوم وه، د خبرو ډک سړی ؤ، زړې قصې او نوي واقعات،

عجائب او غرائب، درواغ او رشتیا یې زده وه، قریشو دا سړی را وستی او ویل: ته به

دلته اوسېږي، هر وخت چې دي محمد ﷺ ولیدی چې یو ځای کښینی ته به هم

هلته ورته کښنې دى ﷺ به خبرو ته نه پرېږدې، هغه ستا مزه داره او خوندوري قصې به شروع کړې (لکه نن ورځ چې کفار په دوش او کپبل مسلمانان د ديني معلوماتو د حاصلولو او اذکارو د ويلو څخه منعه کوي او منعه کړي يې هم دي) نضر بن الحارث هم دغه خپله وظيفه شروع کړه او هميشه به يې داسي کول چې چيري به رسول الله ﷺ کښنستی او قرآن مجيد به يې وايه يا به يې د دعوت خبري کولې نضر به هم هلته ورغلی او خپلي قصې به يې شروع کړې، په اولو وختو کې د قريشو دغه حيله تر يوې اندازې کاميابه سوه خلکو به د دغه نضر عجائبو او غرائبو ته غوړ نيوی، د رسول الله ﷺ مجلس به يې پرېښاوه او نضر ته به ناست وه، کله چې به نضر خپلي خبري خلاصې کړې نو به يې وويل: څوک وايي چې محمد ﷺ تر ما ښه او بهتر دی؟ هغه زړې او پخوانۍ قصې کوي زه هم زړې او پخوانۍ قصې کوم، د هغه دا هم ټول خرافات دي او زما دا هم ټول خرافات دي دواړه يوشم یو، څو ورځې پر دغه قسم تيري سوې او خلک د نضر بن الحارث په قصو ماړه سوه، چيري د ده خبري او قصې او چيري قرآن کلام الله، خلکو بيرته دى او د ده مجلس پرېښوول او هلته به رسول الله ﷺ ته ناست وه.

د نضر بن الحارث د دغه عمل او وينا په باره کې چې ده او نورو کفارو به ويل: قرآن مجيد پخوانۍ قصې دي د قرآن مجيد په مختلفو سورتو او ځايو کې (۹) آياته نازل سوي دي چې هغه ټول آياتونه د کفارو د دغې خبري رد کوي چې وايي: قرآن پخوانۍ قصې دي، چې يود هغو آياتو څخه د سورة الأنعام (۲۵) نمبر آيات دی چې رب ﷻ فرمايي:

﴿يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِن هَذَا إِلَّا أَسْطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ [الأنعام: ۲۵]

يعني: هغه کسان چې کافران سوي دي هغه وايي: نه دی دا قرآن مگر د پخوانيو خلکو باطلې قصې.

نو په هر آيات کې چې د اساطير لفظ ذکر سوی دی په هغه کې پر نضر بن الحارث رد دی، چې قرآن کریم اساطير الأولين نه دی بلکه دا کلام الله تَنْذِيرٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ دی، په دې کلام کې بېره، وعظ، نصيحت او لارښوونه موجود دي.

دا هم د دعوت د منعه کولو او د هغه د اثر د ځنځلي کولو دپاره د قريشو له طرفه يوه طريقه وه، خو په عين وخت کي د قريشو په زړو کي د رسول الله ﷺ د وژلو فکر هم ورسره دی، ابن اسحاق د عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه څخه روايت کوي چي وايي: يوه ورځ کعبې شريفې ته نژدې قريش ناست وه او زه هم ورغلم هلته کښېنستم، رسول الله ﷺ له کوره را ووتی د کعبې شريفې پر طرف رهي دی څو حجر اسود يې مسحه کړی او بيا يې په طواف شروع وکړه، په طواف کي چي د قريشو پر محاذة يا برابري ورغلی قريشو ځيني داسي بدي او ناوړه خبري ورته وکړې چي د هغو خبرو اثر د رسول الله ﷺ پر مخ ښکاره سو او څه يې و نه ويل، دوهم وار چي بيا د دوی پر برابري ورغلی قريش بيا پوچ او رد وايي، رسول الله ﷺ پته خوله دی هيڅ نه وايي خود قهر علامې يې پر مخ ښکاره دي، بل وار بيا دغه حال دی، د طواف په هر شوط کي چي پر دوی راسي قريش دغه سپک ويل کوي، رسول الله ﷺ حلیم دی او هيڅ نه ورته وايي، خود طواف په آخري شوط کي قريشو ډير شنيع او بد الفاظ د ده ﷺ په مقابل کي استعمالول، رسول الله ﷺ ورته ودرېدی په ډير قهر او غضب سره يې وويل:

«أَتَسْمَعُونَ يَا مَعْشَرَ الْقُرَيْشِ! أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ جِئْتُكُمْ بِالذَّبْحِ.»

يعني: اې د قريشو ډلي! تاسي يې اوري؟ زما دي قسم په هغه ذات وي چي زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی زه به تاسي ته حلالول را وړم، يعني: تاسي به ټول حلال کړم، قريش د دغي لهجې او د دې الفاظو په اورېدلو وارخطا او په بېره کي سوه ټول چپ او پرخپلو ځايو ناست دي، په دوی کي هغه قوي نفر دومره وکولای سواي چي رسول الله ﷺ ته ور ولاړ سو په ډير نرمه او د عذر په لهجه ورته وايي: يا ابا القاسم! و مو بخښه ته کریم او حلیم يې موږ ستا په حق کي غلطيا وکړه، عذر وايي، دغه ټول عذرونه يې د رسول الله ﷺ د قهرمني لهجې او شديدې خبري د بيري څخه وه، رسول الله ﷺ رهي سو او دوی يې پرېښوول.

قريش چي بيرته پرخپلو ځايو کښېنستل اوس ځانونه ملامتوي او يو د بل سره وايي: دا مو څه وکړه؟ موږ د ده د آزارولو او تکليف ورکولو نيت کړی دی او اوس موږ ټول د ده په يوه خبره و بېرېدلو دا څه راوسوه؟ ژر مو بيا بخښنه ځني وغوښتل او

زاري، موورته کولې، هغه هم د ده په يوه خبره؟ قريشو قصد وکړې چې سبا به يې ډير آزاروو، دوهمه ورځ بيا قريش کعبې شريفې ته نژدې ناست دي رسول الله ﷺ راغلی غواړي چې طواف وکړي، قريش ټول په يوه وار ورته را ولاړ سوه او پر را وگرځېدل، دا يې يوې خوا ته کښوي هغه بل يې بلي خوا ته کښوي، يوسوک ورسره کړي او هغه بل چپلاخه او ورته وايي: ته مور په حلالولو بهر وې؟ او مور حلالوې؟ له هره طرفه پر رسول الله ﷺ د چپلاخو او سکانو باران دی، رسول الله ﷺ د دوی په منځ کې ورک دی د کومې خوا دفاع وکړي، کار يې د قدرته وتلی دی او نور هم پر رسول الله ﷺ وهل زياتېږي، حضرت فاطمه عليها السلام راغله او دا حال يې وليدی غواړي چې په چغاړو او بغاړو خپل پلار خلاص کړي خو په وسه يې نه سوه پوره، نو يې د ابوبکر الصديق رضي الله عنه د کور و طرف ته ور وځغستل او هغه يې خبر کړی، هغه هم په ځغستا راغلی او د خلکو په منځ ورننوتی يوه او بل طرف ته خلک پوري وهي خو ځان يې رسول الله ﷺ ته ور ورساوه او رسول الله ﷺ يې د قريشو له منځه را وايستی، ابوبکر الصديق رضي الله عنه ژاړي او وايي: تاسي يو سرې پر دغه وژنی چې وايي زما رب الله دی؟ بس دغه يې گناه ده؟ او رسول الله ﷺ يې له دغه وهلو څخه خلاص کړی، دا هغه درد، هغه تکليف او هغه عذاب دی چې رسول الله ﷺ ته له خپله قومه ورسېدی.

امام بخاري د عروه بن زبير رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: د عبدالله بن عمرو بن العاص رضي الله عنه څخه مي پوښتنه وکړه چې په هغه ډېر سخت او شديد عذاب مي خبر کړه چې مشرکانو ورسول الله ﷺ ته ورکړی دی، عبدالله بن عمرو رضي الله عنه وويل:

رسول الله ﷺ د کعبې شريفې په حجر يا حطيم کې لمونځ کاوه چې عقبه بن ابي معيط راغلی او خپل پتو يا کالی يې د رسول الله ﷺ په غاړه کې ور واچاوه او ډير شديد يې خپه کړی ترڅو چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه راغلی او عقبه يې تر اوږو ونيوی او ځني کش يې کړی او ويل: تاسي پر دغه يو سرې وژنی چې وايي رب مي الله دی؟

په هغه حديث کې چې د ابوبکر الصديق رضي الله عنه لور أسماء رضي الله عنها يې روايتوي وايي: ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته ورناري کړل سوه چې هله ملگري ته دي ځان ور ورسوه، وايي: ابوبکر چې زموږ څخه يا له خپله کوره وتی ده څلور کوڅې درلو دي

(يعني د خپلو وريښتانو څخه يې څلور کوڅې اودلي وې) او د کوره څخه د وتلو په وخت کې يې دغه ويل: آیا تاسي یو سړی پر دغه وژنی چې وایي زما رب الله دی؟ هلته چې ور ورسېدی مشرکانو رسول الله ﷺ پرېښاوه پر ابوبکر الصديق ﷺ يې را واچول، اسماء ﷺ وایي: کله چې ابوبکر الصديق ﷺ بیرته خپل کور ته راغلی هري کوڅې ته چې به مولا س وروړی هغه به زموږ په لاسو کې راغله، يعني: د سر وريښتان يې ټول ور شکولي وه.

د حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه اسلام

تر دې وروسته پر رسول الله ﷺ نور هم آزارونه زیاتېدل او قریش پر دلاوره کېدل، قریشو جرئت پیدا کړی، څرنګه چې رسول الله ﷺ حلیم و د بد ویلو او ښکښلو جواب یې چا ته نه ورکاوه او تر پټه خوله زیات یې نور څه هم نه سواي کولای، فقط دعوت کوي او تحمل، هغه آیات شریف خو مو د مخه درته بیان کړي چې رب عز وجل ورته وفرمایل:

﴿وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ﴾ او خپل رب ته دي صبر کوه.

رسول الله ﷺ هم په صبر دی او قریش هره ورځ آزارونه ورکوي او په آزار ورکولو کې ورځ په ورځ زیاتوب او شدت کوي، دغه د ظلم او طغیان د تورو اوریځو په فضاء کې د ضعیفه خلکو دپاره یو نور او روښنایي وځلیدل چې هغه د حمزه بن عبدالمطلب اسلام و، حمزه رضي الله عنه د بعثت د شپږم کال په آخر کې مسلمان سو او ډیر داسې گمان کېږي چې د ده اسلام د ذي الحجه په میاشت کې و.

د حمزه رضي الله عنه د اسلام سبب دا و چې یوه ورځ قریش د کعبې شریفې سره ناست وه او رسول الله ﷺ طواف کاوه، ابوجهل چې هم دلته حاضر و رسول الله ﷺ ته یې په ښکښلو او بد ویلو شروع وکړه داسې شدید او غلیظ الفاظ یې ورته و ویل چې تر دغه وخته چا دغسې بد الفاظ نه وه ورته ویلي، د رسول الله ﷺ د مخ رنگ له ډیره قهره تغیر کاوه مګر په وسه یې څه نه وه پوره، په یوه روایت کې وايي چې ابوجهل په یوه ډیره هم پر سر وواهه او د رسول الله ﷺ له سره څخه ویني را توی سوې، بیا نو ابوجهل ولاړی هلته د قریشو سره د هغو په مجلس کې په فخر کېښستی.

یوه ښځه چې د عبدالله بن جدعان مینځه وه هغې دغه حال ولیدی چې ابوجهل پوچ او رد وایي او رسول الله ﷺ پټه خوله دی، ښځه د دغه ظلم په لیدلو نه وه خوښه خوړهي سوه، په لار کې حمزه رضي الله عنه په مخه ورغلی چې له ښکاره را رهي و او هغه خپل غشی او لیندی ور سره وه، د حمزه رضي الله عنه ښکار خوښ و او ښکار یې کاوه، خاصاً د زمانو ښکار چې دا د حمزه رضي الله عنه د قوت او شجاعت علامه ده خو تر دغه

وخته پر هغه خپل شرک ؤ، اول چې مکې مکرمې ته داخل سو هغه ښځې ورته وويل: که چيري تا ليدلي وای؟ چې ابو الحکم (يعني: ابوجهل) ستا وراره ته څه وويل، حمزه رضي الله عنه وويل: څه يې ورته وويل؟ ښځې ويل ښکښل بد ويل هر څه چې وه هغه يې ټول ورته وويل، حمزه رضي الله عنه وويل: چا د دغو خبرو جواب ور نه کړی؟ ښځې ويل يا والله هيچا جواب ور نه کړی، حمزه رضي الله عنه چې په قريشو کې شجاع او قوي ځوان ؤ ډير قهر ورغلی د خپل کور پر ځای د دارالندوه طرف ته رهي سو، په لار کې هيچا ته نه درېږي فقط ابوجهل يې په کار دی چې وې ويني او ور حمله کړي، مستقيم هغه د قريشو ټولني ته ورغلی هلته ابوجهل د قريشو په منځ کې ناست دی او حمزه رضي الله عنه ورته و درېدی هغه لېندى چې د ښکار دپاره ور سره وه په هغه يې پر سر و واهه، د ابوجهل له سره ويني را ايله سوې، حمزه رضي الله عنه ورته وويل: ته محمد ته ښکښل کوې او زه د ده پر دين يم (خُذْهَا وَاَنَا ابْنُ الْاَكْرَمِينَ) واخله دغه زما واری او زه د اشرافو زوی يم او په هغه ليندى يې بل واری پر وکړی او بڼ يې کړه: څوک زما جواب وايي؟

د ابوجهل قوم چې بني مخزوم وه هغه ولاړ سوه غواړي چې د ابوجهل پر طرف و جنگيږي لوی جنگ او فتنه جوړه سي، ابوجهل بڼ پر وکړی چې پرې يې ږدی خطاء زما وه ځکه ما د ده وراره ته ډير بد وويل، زه يم چې تجاوزمي کړی دی.

دلته نو حمزه رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم بدله او انتقام واخيستل، مگر ده يوه جمله وويل، دى وايي زه نه پوهېږم چې دغه جمله څنگه زما تر خوله ووتل؟ هغه دا چه ما و ويل: ته محمد ته ښکښل کوې او زه د ده پر دين يم، دا جمله مي يې اختياره له خولې ووتل حال دا چه زه د ده پر دين هم نه وم، حمزه رضي الله عنه وايي: کور ته ولاړم او په دغه جمله کې چې يې اختياره زما تر خولې وتلې وه فکر کوم او ډير په حيرت کې پاته سوم چې زه خود محمد صلی الله علیه و آله وسلم پر دين نه يم او اوس به ټول خلک دا فکر کوي چې زه د هغه پر دين يم ځکه دا جمله د قريشو د مجلس په منځ کې زما تر خوله ووتل او اوس په حيرت کې يم چې د هغه خپلي خبري په سبب د محمد صلی الله علیه و آله وسلم دين ته ورواړم او که سبا هغه مجلس او اجتماع ته ورسم او ورته ووايم: زه د محمد صلی الله علیه و آله وسلم پر دين نه يم او دا هم په عربو کې عيب دی چې سړی د خپلي خبري څخه واورې، حمزه رضي الله عنه وايي

ټوله شپه په دغه فکر راباندې تېره سوه او نه پوهېږم چې څه وکړم؟ په آخر کې مې په دعاء شروع وکړه، ما ويل: الهي که دغه د محمد ﷺ دين خیر او بهتر وي د هغه تصدیق زما په زړه کې را واچوې او که د دغه څخه غیر او مخالف وي له دغه تشويشي حالته چې زه پکښې متردد او حيران یم ته مې وباسې، حمزه ؓ وايي: د محمد ﷺ تصدیق مې په زړه کې ټینګ سو، سبحان الله! د قهر او غضب په وخت کې یې بېله إرادې یوه خبره تر خوله وتلې وه هغې خبرې سمې لارې ته را وستې، نو رسول الله ﷺ ته ورغلی او د شهادت کلمې یې وويلې، حمزه ؓ اسلام ته داخل سو او رسول الله ﷺ د ده په اسلام ډیر زیات خوشاله سو.

د عمر بن الخطاب ؓ اسلام

بیا هم د مسلمانانو په دغه ضعیفه او مظلوم حال کې چې څوک یې په هجرت او څوک یې په عذابو او آزارو کې ژوند تېروي یو بل نور او روښنایي و ځلېدل چې تر هغه اول نور او روښنایي یې ځلا زیاته او ډیره وه چې هغه د عمر بن الخطاب ؓ اسلام ؤ. حضرت عمر بن الخطاب ؓ د بعثت د شپږم کال د ذي الحجه په میاشت کې د حضرت حمزه ؓ تر اسلام را وړلو درې ورځې وروسته په اسلام مشرفه سو او رسول الله ﷺ د ده د اسلام را وړلو دعاء کړې وه.

امام ترمذي د عبدالله بن عمر ؓ څخه روایت کوي او امام طبراني د عبدالله بن مسعود ؓ او انس ؓ څخه روایت کوي چې رسول الله ﷺ وفرمایل:

«اللَّهُمَّ اعَزِّ الإسلامَ بِأَحَبِّ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ إِلَيْكَ بِأَبِي جَهْلٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ.»

يعني: الهي! په دغو دوو نفرو کې چې هر یو تا ته خوښ وي چې یو یې ابو جهل بن هشام دی او بل یې عمر بن الخطاب دی په هغه سره اسلام معززه کړې.

نو د دغو دوو څخه په الهي دربار کې عمر بن الخطاب ؓ خوښ ؤ او د رسول الله ﷺ دعاء د ده په باره کې قبوله سوه.

لکه څرنګه چې د مخه درته و ويل سوه چې په قریشو کې هغه څوک چې د مسلمانانو سره یې ډېر عداوت او دښمني درلودل یا په بل عبارت د مسلمانانو هغه ډیر

شديد دښمن عمر بن الخطاب ؓ، مگر په عين وخت کي پوه، عاقل، هوبنيار، خطيب، قوي او قوال سړی هم ؤ، د همت او عزم خاوند ؤ، د هر کار اړاده چي به يې وکړه هغه به يې تر آخره رساوه او همدارنگه عمرو بن هشام چي ابو الحکم ورته ويل کېده او په مسلمانانو کي يې نوم ابوجهل ؤ هغه هم د مسلمانانو ډېر شديد دښمن او د عزم خاوند، خطيب او د قريشو د مشرانو څخه ؤ، معلومه خبره ده چي په مسلمانانو کي د دغسي چا وجود لکه عمر بن الخطاب يا عمرو بن هشام اسلام ته ډيره مرسته او کومک رسولای سواى، نو ځکه رسول الله ﷺ به دعاء کول چي الهي په يوه د عمرينو اسلام معززه کړي، که يو د دوى څخه مسلمان سي اسلام په قوي کيږي.

ځکه اسلام تر دغه وخته په خپل ابتدايي او د شروع په حالت کي ؤ نو خود ضعيغه ؤ، او يوه داسي شديد او عزم درلودونکي سړي ته يې ضرورت درلودى، مگر د رسول الله ﷺ دعاء د عمر بن الخطاب ؓ په نصيب سوه او د حضرت عمر ؓ د اسلام را وړلو په ټولو رواياتو کي چي وگورې دا معلوميږي چي د ده زړه ته د اسلام ننوتل په تدريج سره وه، د مخه تر دې چي د ده ؓ د اسلام را وړلو قصه بيان کړو دا ښه او بهتره ده چي د ده ؓ هغه د ننه عواطفو او مشاعرو ته څه اشاره وکړو.

حضرت عمر ؓ د طبيعت په تېزۍ او ټنډۍ سره مشهور او معروف ؤ، قهرمن او شديد سړی ؤ او ډير ځله مسلمانانو د ده څخه قسم قسم آزارونه ليدلي دي او دا معلومه ده چي د ده په د ننه زړه کي ضد او نقيض مشاعر موجود وه، له يوه طرفه يې د هغو عاداتو او تقاليدو احترام کاوه کوم چي د ده پلرو او نيکه گانو وورپرې ايښي وه او له بله طرفه يې ځان هغه لهو او لعب، خواهشاتو او شهواتو ته ورايله کړى ؤ کوم چي ده او د ده ماحول عادت ور سره درلودى، خو بالمقابل د مسلمانانو لمونځ او دا چي دوى د خپلي عقيدې په لار کي دغه سخت آزارونه قبلوي ښه ورته ايسېدل او بيا د ده په عاقل زړه کي شک او تردد ؤ چي ممکن دغه شئ چي اسلام هغه ته بلنه کوي تر دغه نورو کارو ښه او بهتر وي، په فکر او دماغ کي به يې دغه ضد افکار پرله اوښتل او بيا به خاموشه سوه، خود ده د اسلام په باره کي چي روايتونه سره را ټول کړو خلاصه يې داسي را وزي: يوه شپه ده غوښتل چي تر کور د باندي شپه تېره کړي نو حرم شريف

ته ورغلی او د کعبې شریفې په پوښ ننوتی، هلته رسول الله ﷺ هم ولاړ او لمونځ یې کاوه، رسول الله ﷺ په لمانځه کې سوره الحاقه شروع کړی، عمر رضی الله عنه قرآن مجید ته غوږ ونیوی او د هغه ترکیب او تألیف یې ډیر خوښ سو، نو وایي: ما د خپله ځانه سره وویل: لکه څرنګه چې قریش وایي په والله دئ شاعر دی، خو رسول الله ﷺ په دغه وخت کې دغه آیاتونه تلاوت کړه:

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾ وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ ﴿١٢﴾﴾.

یعني: بېشکه خامخا دغه قرآن د مکرم عزتمن رسول قول دی او دا قول دکوم شاعر قول نه دی، تاسي ډیر لږ ایمان راوړی (بلکه نه مومنان کېږی) عمر رضی الله عنه وایي ما د ځان سره وویل: چې شاعر نه دی نو کاهن دی او بیا رسول الله ﷺ دغه آیات شریف تلاوت کړی:

﴿وَلَا بِقَوْلِ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَدْكُرُونَ ﴿١٣﴾﴾.

او دغه قرآن دکاهن قول نه دی لکه تاسي چې گمان کوی، تاسي لږ پند اخلی (بلکه هیڅ پند نه اخلی)

﴿تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤﴾﴾.

دغه قرآن د رب العالمین له طرفه نازل سوی دی او رسول الله ﷺ سوره تر آخره ووايه، عمر رضی الله عنه وایي: څه ناڅه تر تاثیر لاندي سوم اسلام مي زړه ته را نژدې سو. دا هغه د اسلام تخم و چې د حضرت عمر رضی الله عنه په زړه کې کښېښوول سو مګر هغه د جاهلیت آثار او تقلیدي قومیت، د پلرو او نیکه گانو د دین لوی والی او د هغه دین سره علاقه، بیا هم پر دغه حقیقت چې د ده پر زړه یې رغ کاوه غالبه وه، بیا هم په خپل عمل کې د اسلام ضد او د مسلمانانو دښمن و، د هغه خپل زړه په پټ شعور لانه و قانع، خو بیا هم چې د ده په دباندي ژوند کې هغه اول نرم والی په ده کې ولیدل سو، هغه و حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په وخت کې و.

مسلمانانو خو یوه په بل پسې هجرت کاوه، نو د مسلمانانو څخه یوه بڼه وه چې ام عبدالله ورته ویل کېده دغې بڼې غوښته چې هجرت وکړي، نو یې د خپل زوی

عبدالله سره داسې اتفاق وکړی چې ته جلا رهي سه او زه به جلا رهي سم او د فلاني غره تر شا به سره یو ځای سو او بیا به په گډه سره ځو، مسلمانانو هجرت په پټه کاوه ځکه کفارو هجرت ته هم نه پرېښوول، نو عبدالله تر مور د مخه د هغه وعده سوي غره شا ته ولاړی او ام عبدالله د شپې نا وخته پر خره سپره سوه د لاري د ضرورت شيان ور سره دي پسي را رهي سوه، د مکې مکرمې څخه چې ووتل عمر بن الخطاب په مخه ورغلی، وې لیدل چې بنځه د سفر دپاره تیاره او آماده ده، ویل: یا ام عبدالله! چیري ځي؟ مسلمانان خود سفر کولو څخه منعه دي.

بنځي ورته وویل: یا عمر! آزارونه مورا کړل، مځکه مورا باندي تنگه کړه، پرې موبدی چې درڅخه ولاړ سو نه تاسي موب غواړی نه موب تاسي غواړو نو مي پرېږده چې هجرت درڅخه وکړم، تا ته څه تاوان رسيږي که دي پرېښوولم او ولاړم، عمر رضي الله عنه د دغو خبرو په اورېدلو سره نرم سو او بنځي ته یې وویل: دا نو جلا والی دی یا ام عبدالله؟ (ام عبدالله او عمر رضي الله عنه په نسب سره نژدې او شریک وه) بنځي وویل: هو! فراق او جدایی ده، عمر رضي الله عنه وویل: په مخه دي بڼه او سلامتیا دي ملگرې سه.

د اول وار دپاره عمر نرمېږي او څه نه وايي، بنځه په تعجب کي سوه او ولاړل، پر هغه وعده سوي ځای د خپل زوی سره یو ځای سوه، زوی یې پوښتنه ځني وکړه چې چا خو و نه لیدې؟ بنځي ویل یا! بل چا نه يم لیدلې یوازې عمر ولیدم، زوی یې ویل عمر؟ دا لوی مصیبت دی او ته یې څنگه پرېښوولې؟ بنځي قصه ورته وکړه او ویل تر دغه سوال او جواب زیات شی نه دی پېښ سوی او په آخر کي یې دا هم راته وویل: په مخه دي بڼه سه، زوی یې ورته وویل: مور! ستا لکه چې د دغي جملې د ویلو په سبب د عمر اسلام راوړلو ته امید پیدا سوی دی؟ بنځي ویل: هو داسي را ته معلومیږي، عبدالله وویل: والله د خطاب خبر به د شهادت کلمې ووايي خو عمر به یې و نه وايي.

دا هغه اوله نرمي وه چې د عمر رضي الله عنه څخه بنکاره سوه مگر دغه نرمي میل و اسلام ته نه و بلکه دا فقط د دغي بنځي سره نرمي وه، عمر رضي الله عنه چې کور ته راغلی په چرت او فکر کي دی چې دغه تفرقه او د قوم پاشل ولي پېښیږي؟ دغه بنځه د ده د قوم څخه ده او حبشي ته هجرت کوي، د دې ټولو مصائبو او مشکلاتو سبب څه شي دی؟

پسله فکړه دې نتیجې ته ورسېدی چې د دغو ټولو اختلافاتو سبب محمد ﷺ دی. نویې نیت او عزم وکړی چې رسول الله ﷺ و وژني که څه هم دې د هغه په بدله کې ووژل سي مهمه نه ده مکه خو به د دغو مشکلاتو څخه خلاصه کړم.

نویې د رسول الله ﷺ د وژلو اراده د ځان سره پخه کړه، سهار یې توره واخیستل او له کوره څخه د رسول الله ﷺ د وژلو په نیت ووتی، په لار کې یوه صحابي ولیدی چې نوم یې نعیم بن عبدالله ؤ او په پټه مسلمان سوی ؤ، د ده په اسلام څوک نه وه خبر، کله چې دغه نعیم ولیدل چې د عمر له مخه د شر علامې پورته کېږي توره ورسره ده او د جنگ دپاره تیار دی ویل: د خیره یا عمر! چیرې څې؟

عمر ؓ ویل: غواړم چې هغه څوک و وژنم کوم چې زموږ قوم یې سره متفرق کړی او پاشلی دی، زموږ پلرونه بیعقلان بولي او زموږ آلهه یا خدایان په بده سره یادوي، نعیم د دې خبرو په اوریدلو سره وپېږدی ځکه عمر جبار، شدید او قهرمن سړی دی، دیوه شي اراده چې وکړي هغه ترسره کوي.

نعیم غواړي چې عمر د دغه کاره څخه را وگرځوي، نو یې ورته و ویل: که ته محمد و وژني آیا ته به د عبدالمطلب د اولادې څخه خلاص سي؟ عمر ویل: داسې را معلومېږي چې ته هم له خپله دینه اوبستی یې او ویل: که څه هم د عبدالمطلب اولاده ما و وژني زه دغه کار کوم، نعیم ولیدل چې عمر د رسول الله ﷺ د وژلو تینگ عزم او اراده کړې ده حتی خپل مرګ یې هم فرض کړی او منلی دی.

هو! هلته داسې نور خلک هم وه چې د رسول الله ﷺ د وژلو تقاضا او آرزو یې درلودل، مګر دا کار یې نه سواي کولای ځکه هغه د عبدالمطلب د اولادې څخه پر خپل مرګ بېرېدل.

هر چا ته دا معلومه وه که څوک رسول الله ﷺ و وژني د عبدالمطلب کورنۍ هیڅکله هغه سړی بېله مرګه نه پرېږدي مګر عمر چې دا کار کوي د خپل ځان مرګ یې فرض کړی دی، نعیم فکر وکړی چې یوه داسې حیلې جوړه کړي چې لږ تر لږه دومره وخت پیدا کړي چې رسول الله ﷺ یا اصحاب کرامو ته خبر ورکړي، نو یې عمر ؓ ته و ویل: چې داسې ده نو ته یې باید اول د خپلې کورنۍ څخه را شروع

کړې (اصلاً د نعیم مقصد دا دی چې عمر په یوه بل کار مشغوله کړي او دى رسول الله ﷺ ته خبر ورسوي) عمر ویل: مقصد دي څوک دی؟ نعیم ویل: خور دي: فاطمه بنت الخطاب او د دې مېړه د دینه اوبستي دي او هغه دین یې پرې اېښی دی چې ته پر هغه دین یې، عمر نه و خبر چې خور او اخښی یې مسلمانان سوي دي، ځکه اسلام ته دعوت پټ او سړي و، اسلام نه و پټ، رسول الله ﷺ په ښکاره سره اسلام بیانواوه او په ښکاره سره یې عبادت کاوه، مگر ځیني کسان چې اسلام ته داخلېدل یا داخل سوي وه هغو خپل اسلام نه ښکاره کاوه، هر چا د خپل اجتماعي حال او مقام سره عمل کاوه، چا په پټه ایمان راوړی چا په ښکاره، فاطمه بنت الخطاب رضی الله عنها د عمر خور د هغې جملې څخه وه چې خپل اسلام یې پټ ساتلی و، نو ځکه عمر رضی الله عنه له نعیمه څخه پوښتنه وکړه چې آیا زما خور خپل دین پرې اېښی دی؟ نعیم ویل هو، عمر رضی الله عنه د رسول الله ﷺ له طرفه را وگرځېدی د اخښي او خور د کور پر طرف رهي سو.

د فاطمې رضی الله عنها مېړه د عمر بن الخطاب اخښی سعید بن زید بن عمرو بن نفیل دی دغه سعید د هغه زید زوی دی چې د مخه یې بیان درته وسو چې موحّد، حنیف او د ابراهیم علیه السلام پر دین و او سعید بن زید رضی الله عنه د اولو مسلمانانو څخه دی او د هغه عشره مبشره څخه دی چې رسول الله ﷺ د جنت زېری ورکړی دی.

په دغه وخت کې چې عمر رضی الله عنه د خپلي خور فاطمې کور ته ورځي سعید رضی الله عنه د فاطمې خاوند هم په کور کې دی، ځاب بن الأرت رضی الله عنه هم د دوی سره دی او قرآن مجید ورته وایي ځکه رسول الله ﷺ هغو کسانو ته چې نوي په اسلام مشرفه کېدل هغه کسان ور استول چې مخ کې یې ایمان را وړی و چې قرآن او اسلام وروښيي.

نو دوی درې نفره سره ناست دي قرآن کریم وایي چې عمر کور ته ور داخل سو او دننه په خونه کې یې د قرآن مجید د ویلو آواز واورېدی، پوره یې نه اوري فقط یوه مهممه او روږ اوري، غوړ یې ورته ونيوی بیا هم نه پر بېلېږي نو یې دروازه وروپوري وهل. عمر جبار! تاسي فکر کوی چې د عمر به څومره قوت او طاقت و؟ عمر په بدن ډیر لوی سړی و، د هغو ډیرو غټو خلکو څخه و ډیر لوی او قوي بدن یې و، کله چې به پرأس سپور سو پښې یې مځکي ته رسېدې، د ده په مثل غټ سړی په ټولو مسلمانانو

کې نه ؤ بېله خالد بن ولید رضی اللہ عنہ څخه، د دوی دوو د غټ واله په باره کې وايي: کله چې به ډیر مسلمانان سره یو ځای سوه د ټولو له منځه به خالد او عمر رضی اللہ عنہ معلومېدل، د عمر رضی اللہ عنہ ډیر لوی او برداره ځیکر ؤ د ده په لیدلو څوک بېرېدی، هیبت او دبدبه یې درلودل.

دغه جبار عمر دروازه ور پوري وهل خور یې و بېرېدل ژر یې خباب رضی اللہ عنہ په پستو کې پټ کړی (پستو په پښتو کې هنې کوچنۍ خونې ته وايي چې د استوګني د خونې په آخر کې د ګدام یا مخزن په شکل سره وي او په عربي کې مخدع ورته ویل کېږي) خباب رضی اللہ عنہ یې هلته پټ کړی فاطمې رضی اللہ عنہا هغه د قرآن مجید ورته پته کړه او بیا یې دروازه خلاصه کړه، عمر ورننوتی او ویل: تاسې څه شي وايه؟ هغو ویل: هیڅ شی نه ؤ موږ په خپل منځ کې خبرې سره کولې، عمر ویل: یا! ما یو څه واورېدل آیا دا هغه د محمد خبرې وې؟ سعید رضی اللہ عنہ و ویل: یا عمر! که حق بېله ستا له دینه په بل دین کې ؤ؟ عمر پر سعید رضی اللہ عنہ ناري کړه: أصبأت؟ آیا له دینه اوښتی یې؟ سعید و ویل: بل آسکمت، یا! له دینه نه یم اوښتی بلکه مسلمان سوی یم، عمر هغه خپل اخښی سعید را چپه کړی او وهی یې، د عمر خور فاطمې رضی اللہ عنہا عمر ځنې را پورته کړی او خپل خاوند خلاصوي، عمر خپله خور فاطمه هم پر مخ په چپلاخه یا څپېره ووهل، د هغې شونډه پرې سوه او وینې ځنې را ایله سوې، عمر جبار او شدید دی رحم او شفقت یې هر دي خور یې په ژړا سوه او ویل: هو موږ مسلمانان سوي یو پر الله او د هغه پر رسول مو ایمان راوړی دی: ﴿أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ﴾.

عمر نا امیده سو او وې لیدل چې خور یې ژاړي او د خولې څخه یې وینې بهیږي و شرمېدی او پر خپل عمل پښېمانه سو، په زړه کې یې رحم او شفقت پیدا سو چې څنگه خپله خور وهی او دا هم اول وار ؤ چې خور یې ووهل نویې په نرمه لهجه ورته و ویل: هغه ورته چې تاسې ویل هغه را ښکاره کړی چې زه یې و وایم، خور یې ویل: یا! نه یې درښکاره کوم، عمر ویل: قسم په لات او عزای په بدنیت لاس نه وروړم فقط رایې کړه چې ویې ګورم او تاوان هم نه ورسوم، خور یې پوه سوه چې عمر نرم سو نویې ورته و ویل: یا عمر! دا کلام الله دی او ته مشرک او نجس یې که دي د هغه

د ویلو اراده وي یو وار غسل وکړه بیا به ورته در کړم چې ویې وایې.

د عمر فکر او چرت په هغه ورته کې بند سو چې دا به څه شي وي او څه به پکښې لیکلي وي نوله ډیره شوقه موافق سو غسل خانې یا تشاب ته ننوتی او غسل یې وکړی کله چې را و وتی خور یې هغه ورته ورکړه چې قرآن مجید پر لیکل سوی و، د حضرت عمر رضی الله عنه لیک او لوست زده وه او د ورقي په ویلويې شروع وکړه په ورته کې لیکل سوي وه:

﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾.

عمر رضی الله عنه و ویل: الرَّحْمَنُ او الرَّحِيمُ څومره بڼه پاک او طیب، نېک او مبارک نومونه دي، بیا لیکل سوي وه:

﴿طه ﴿١٠٠﴾ مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ أَنْ لَتَسْقَىٰ ﴿١٠١﴾﴾.

یعني: ای محمد! موږ د دې دپاره دا قرآن پر تانه دی نازل کړی چې ته ځان په محنت او مشقت کې واچوې.

﴿إِلَّا تَذَكَّرَ لِمَنْ نَحْنُ ﴿١٠٢﴾﴾.

بلکه موږ د هغه چا دپاره پند او نصیحت نازل کړی دی چې د الله جبار څخه بیرېږي.

﴿تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَىٰ ﴿١٠٣﴾﴾.

نازل سوی دی د هغه چا له طرفه چې پیدا کړي یې دي مخکه او لوړ لوړ آسمانونه.

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَىٰ ﴿١٠٤﴾﴾.

دغه د مخکو او آسمانو خالق ډیر مهربان (رحمان) پر عرش مستولي او غالبه دی.

﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَىٰ ﴿١٠٥﴾﴾.

خاص ده لره دي (یوازې دئ یې مالک دی) د هغو شیانو چې په آسمانو کې دي او د هغو شیانو چې په مخکه کې دي او د هغو شیانو چې د مخکې او آسمانو په منځ کې دي او د هغو شیانو چې تر مخکه لاندې دي دغه ټول موجودات په پیدا کولو، په ملکیت په فرمان برداري کې یوازې دده جبار دي بل هیڅوک نه دی ورسره شریک.

﴿وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَىٰ ﴿١٠٦﴾﴾.

او که په خبرو یا ذکر کولو سره جهر په زوروالی کوي، دې ته ضرورت نسته ځکه چې بېشکه دغه الله خبر او عالم دی په پټه خبره او تر هغې هم په پټه چې د زړه حال دی (الله ﷻ ته په زوره خبري، کراري خبري بلکه پټ د زړه حال ټول یوشئ دي، په ټولو حالاتو عالم او خبر دی)

﴿اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ﴾ ﴿١٠٠﴾

الله نسته بل معبود بر حق مگر یوازي هم دی ﷻ دی، خاص ده لره دي ښه نومونه او صفتونه.

دغه د سورة طه آیاتونه وايي تر خودې آیات شريف ته ورسېدی چې الله ﷻ فرمايي:

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ ﴿٢١٠﴾

بېشکه چې زه الله یم، بېله ما بل هیڅوک د عبادت وړ او لائق نسته، نو زما عبادت کوه او زما د یادولو دپاره لمونځ آداء کوه.

﴿إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَحْفِيهَا﴾

بېشکه چې قیامت راتلونکی دی زه اړاده لرم چې د هغه دراتلو وخت پټ او مخفي وساتم.

﴿لِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسَعَىٰ﴾ ﴿٢١١﴾

دپاره د دې چې هر چا ته د هغو عملو جزا ورکړل سي چې دوی یې کوي.

داسې آیاتونه دي چې ټول د الله ﷻ او د قیامت په باره کې خبري کوي، حضرت عمر رضی الله عنه د دغو آیاتو په تلاوت سره نرم سود کلام الله تر تاثیر لاندې راغلی د مسلمانېدلو اړاده یې سوه نویې وویل: دا څومره ښه او مکرم کلام دی محمد صلی الله علیه و آله را وښوی چې ورسم.

خباب بن الأرت رضی الله عنه خو پټ ؤ او دا خبري اوري، دلته چې عمر رضی الله عنه دا خبره وکړه خباب بن الأرت رضی الله عنه را وغورځېدی ویل: زېری درکوم یا عمر! زه دا آرزو لرم چې د رسول الله صلی الله علیه و آله د جمعې د شپې دعاء ستا دپاره سي هغه چې ویې فرمایل: الهي په عمر بن الخطاب یا ابوجهل بن هشام سره اسلام معززه کړې او درځه رسول الله صلی الله علیه و آله به زه دروښیم، نویې حضرت عمر رضی الله عنه د ارقم بن ابی الأرقم کور ته وررهي کړی، هغه کور

چي د مسلمانانو د اجتماع او تعليم ځای ؤ، کله چي دوی د ارقم کور ته ورسېدل، د عمر رضي الله عنه سره تر اوسه هغه توره ور سره وه او د جنگ دپاره آماده معلومېږي او هلته بيا هغه نعيم رسول الله ﷺ ته خبر وروړی ؤ چي عمر ستا د وژلو په نيت را رهي دی.

اصحاب کرامو ته ټول اخبار داسي رسېدلي دي چي عمر را رهي دی او غواړي چي رسول الله ﷺ و وژني، په هغه نوره قصه چي د فاطمې بنت الخطاب او سعيد بن زيد رضي الله عنه په کور کي پېښه سوه نه دي خبر، نو خود اصحاب کرام دلته د دغه راتلونکي خطر د مقابلې دپاره تيار او آماده دي، کله چي عمر رضي الله عنه د ارقم بن ابی الأرقم کور ته ور ورسېدی او د کور دروازه يې وټکول يو د اصحاب کرامو څخه ور ولاړ سو د دروازې تر چاک يې ورته وکتل، وې ليدل چي عمر توره په لاس ولاړ دی رسول الله ﷺ چي دننه په خونه کي ؤ هغه ته يې حال ووايه او دلته اصحاب کرام د سرای په ميداني کي سره را ټول دي، حمزه رضي الله عنه پوښتنه وکړه چي څه پېښه ده؟ دوی ويل: عمر دی، حمزه رضي الله عنه ويل: عمر؟ دروازه ور خلاصه کړی که د ده راتگ د خیر په نيت ؤ خير به ويني او که د شر په نيت راغلی ؤ د ده په توره به يې و وژنو.

هو! دا صحي ده چي عمر غټ او ډير قوي دی مگر سيدنا حمزه رضي الله عنه جنگي پهلوان او فارس دی داسي پهلوان دی چي په قريشو کي يې مثل نسته، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د خوني يا کوتې څخه را ووتی، حمزه رضي الله عنه و ويل: پرې يې ږدی چي کور ته راسي زه يې د ده په توره وژنم، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا حمزه! ته ننوزه، حمزه هم د رسول الله ﷺ په امر خوني ته ننوتی او رسول الله ﷺ و فرمايل: عمر ته دروازه ور خلاصه کړی، اوس خلک په حيرت کي دي! چي عمر د ده ﷺ د وژلو دپاره راغلی دی او رسول الله ﷺ وايي: دروازه ور خلاصه کړی حال دا چي د رسول الله ﷺ سره کوم ساتونکی هم نسته او حمزه رضي الله عنه چي په مسلمانانو کي قوي او پهلوان دی هغه ته يې هم وويل: ته خونې ته ننوزه، مگر چاره نسته د رسول الله ﷺ اطاعت حتمي دی، عمر ته يې دروازه ور خلاصه کړه او عمر کور ته ور ننوتی، غټ، قوي، جابر، شديد سړی توره هم ور څخه ده، رسول الله ﷺ ور نژدې سو عمر رضي الله عنه يې تر گړبوانه ونيوی او شديد تکان يې ورکړه په دومره قوت سره يې ونبوراوه چي

عمر پر څنگنو کښېنستی او رسول الله ﷺ و فرمایل: «أَمَا أَنْ لَكَ يَا بْنَ الْخَطَابِ أَنْ تُسَلِّمَ». يعني: اې د خطاب زويه! د دې وخت نه دی راغلی چې مسلمان سې؟ او نور يې هم پسي و فرمایل: او ته تر هغو نه مسلمانېږې چې الهي غضب درباندي نازل نه سي؟ لکه پر وليد بن المغیره چې نازل سو او وې فرمایل:

«اللَّهُمَّ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ بِعَمْرِ بْنِ الْخَطَّابِ»
عمر رضي الله عنه وويل:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ»

رسول الله ﷺ تكبير و وايه او كوم اصحاب كرام چې دلته موجود وه هغو هم په لوړ آواز ناري كړه: الله اكبر، دا تكبير په دومره لوړ آواز و چې ټولي مكې واورېدی. قريشو وويل: والله يوه حادثه پېښه ده او لويه حادثه ده، رسول الله ﷺ پوه سو چې خبره ښكاره او واضحه سوه او خلك خبر سوه، نو يې اصحاب كرام امر كړه چې خپلو كورونو ته ولاړ سي، ټول مسلمانان د ارقم رضي الله عنه له كوره په تلوار و وتل او هر يو پر خپله لار ولاړی.

عمر رضي الله عنه وايي: كله چې ما اسلام را وړی د ځانه سره مي فكر وكړی چې د اهل مكې څخه څوك د رسول الله ﷺ سره ډير عداوت لري؟ خپل زړه راته و ويل: ابوجهل، نور غلم او د ابوجهل دروازه مي ور وټكول، ابوجهل را ووتی ويل:

أَهْلًا وَسَهْلًا مَرْحَبًا يَا بْنَ أَخِي!

او ويل: څنگه راغلی يې؟ ما ويل: غواړم چې خبر دي كړم چې ما پر الله او د هغه پر رسول محمد ﷺ ايمان را وړی او ټول هغه شيان منم چې محمد ﷺ را وړي دي، ابوجهل د كور دروازه په زوره بنده كړه او ويل: (تَبَّ لَكَ) تا لره دي مرگ يا هلاكت وي، زما دي ټوله ورځ را خرابه كړه په شنه سهار دي دا زېږی را باندي وكړی دا څه خبر و چې تا ما ته را وړی.

تاسي پوهېږی چې عمر د همت او مراني، د قصد او عزم خاوند و، د ده اسلام ټولو مشرکانو ته ډلت او سپكاوی و او مسلمانانو ته عزت، شرف او خوشالي وه.

حضرت عمر رضي الله عنه وايي: کله چې به يو څوک مسلمان سو کفار به پر را وگرځېدل وهل او ټکول به يې ورکول، خو کله چې زه مسلمان سوم زما ماما ته ورغلم چې عاصي بن هاشم و او په خپل اسلام مي خبر کړی، هغه په کور ننوتی او دروازه يې را ته وتړل او بيا د قريشو يوه بل لوی سړي ته ورغلم (چې بنايي دغه ابوجهل وي) هغه مي هم په خپل اسلام خبر کړی، هغه هم دروازه را ته بنده کړه او په کور ننوتی، بيا عمر رضي الله عنه پوښتنه وکړه چې څوک سر او پټ راز نه ساتي؟ خبر ژر نشروي او هر ځای يې بيانوي، عمر رضي الله عنه غواړي چې د ده د مسلمانېدلو خبر ژر نشر سي او ټول قريش په خبر سي، خلکو ورته و ويل: د خبر د نشرولو دپاره تر جمیل بن مَعْمَر بل مناسب څوک نسته، نن خبر ورته و وايه په دغه ورځ د مکې ټول ښار در خبروي د هغه وخت د بي بي سي راډيو و، عمر رضي الله عنه د جمیل پر طرف ور رهي سو، د دغي قصې روايت عبدالله بن عمر رضي الله عنه کوي، او وايي: زه په خپل پلار پسې وم چې پلار مي جمیل بن مَعْمَر ته ورغلی جمیل د کعبې شريفې سره ناست و، عمر رضي الله عنه ور سره کېښستی او ور ته و يې ويل: يا جمیل! آیا ته نه يې خبر؟ هغه ويل: په څه شي؟ ويل: ته نه سوې خبر چې زه وايم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، و أن محمداً رسول الله﴾

عبدالله بن عمر رضي الله عنه وايي: واللّه زما پلار ته يې هيڅ جواب ورنه کړی او نه يې پوښتنه ځني وکړه چې کله يا څنگه بس ولاړ سو او ناري يې کړه: يا معشر القريش! عمر له دينه واوښتی، عمر رضي الله عنه تر شا په پسې دی او وايي: دی درواغ وايي بلکه زه مسلمان سوم او وايم:

﴿أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً رسول الله﴾

عمر رضي الله عنه خپل اسلام د ټولو قريشو په حضور ښکاره کړی، قريشو د حضرت عمر رضي الله عنه په وهلو شروع وکړه دوی دی وهي او دی دوی وهي، دې وهلو له ماښيښه تر ماښامه دوام درلودی، خو په آخر کي عمر رضي الله عنه ستړی سو، قريش ډير ډري ځيني يې ځان هوسا کوي او ځيني يې وهل کوي، خو عمر رضي الله عنه يوازي دی او پرله پسې وهل کوي. قريش يو نفر نه دی پر عمر رضي الله عنه له هره طرفه وارونه کيږي او وهل کيږي، عمر رضي الله عنه

پوه سو چې نور نه سم جنگېدلای، نو یې په دوی کې وکتل هغه د دوی شریف او معتبره چې عتبه بن ربیع و هغه یې ونیوی او پر مخکې یې غځار کړي او د هغه پر ځیگر کبهنستی، نور قریش دئ وهي خو دئ د عتبه پر ځیگر ناست دی او دوې گوتې د هغه پر سترگو ورموړي او ورته وایي: دغه خلک را څخه لیري کوې او که دي سترگي در وچاودم؟ عتبه نارې کړې چې ځني لیري سی پرې یې ږدی والله ږندوي مي، قریش هم لیري سوه عمر رضی الله عنه یې پرېښاوه، ده هم عتبه ایله کړی، قریشو بیا حمله پر وکړه عمر رضی الله عنه بیا عتبه ونیوی عتبه بیا نارې کړې، دوی دغه د ونیسه ایله که په حال کې وه څو عاص بن وائل د عمرو بن العاص رضی الله عنه پلار چې د قریشو د لویو مشرانو څخه و راغلی، ویل: څه قصه ده؟ حال ورته وویل سو، هغه پوهېدی چې عمر شدید او د عزم خاوند دی او که دا مسئله نوره هم اوږده سي په خپله د قریشو په منځ کې فتنه جوړېږي نو ویل: یوه سړي د خپل ځان دپاره یو دین اختیار کړی پرې یې ږدی هغو هم پرېښاوه او عمر رضی الله عنه خپل کور ته ولاړی.

امام بخاري د عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روایت کوي او وایي: کله چې عمر رضی الله عنه په کور کې و دا بېړه ورسره وه چې قریش به کور ته پسي راسي، په دغه وخت کې عاص بن وائل السهمي ورته راغلی او دغه عاص په جاهلیت کې زموږ د حلفاوو څخه و او عمر رضی الله عنه ته یې وویل: څه درته پینه ده؟ عمر رضی الله عنه ویل: ستا قوم دا اراده کړې ده که زه مسلمان سوم ما و وژني، عاص بن وائل و ویل: څوک نه سي در نژدې کېدلای، عمر رضی الله عنه وایي: پسله دغه چې عاص دا را ته و ویل نوزه په امان سوم، عاص چې له کوره ورووتی وې لیدل چې شېله په خلکو ډکه ده ویل چېرې ځی؟ خلکو ویل: دغه عمر ته ورځو چې له دینه اوبستی دی، عاص ویل: هغه ته څوک نه سي ورتلای، يعني: زما په جوار او ساتنه کې دی، بیا نو خلک سره وپاشل سوه، اوس نو عمر رضی الله عنه هره ورځ دکعبې شریفې سره قرآن مجید وایي خو څوک د بیړي نه سي ور نژدې کېدلای، دا خو نسبت و مشرکانو ته د عمر رضی الله عنه ایمان را وړل وه مگر د مسلمانانو دپاره د عمر رضی الله عنه اسلام څه فایده ورسول؟ د هغه په باره کې عبدالله بن مسعود رضی الله عنه وایي: موږ مسلمانانو دکعبې شریفې سره لمونځ نه سوای کولای ترڅو چې عمر اسلام را وړی.

صهيب بن سنان الرومي رضي الله عنه وايي: کله چې عمر رضي الله عنه اسلام را وړی اسلام بنکاره سو او اسلام ته دعوت هم په بنکاره سره کېدی او مور مسلمانان د کعبې شريفې پر شا وخوړله ډله کېښتلاي سواي پر کعبه شريفه مو طواف کولای سواي او که چا بد او نا لائق را ته ويلي وای تريوي اندازې مود هغه جواب هم ورکولای سواي.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي له کومه وخته چې عمر اسلام را وړی مور په عزت سوو.

د مسلمانانو په حال کي دغه ټول تغير د هغې ورځي څخه راغلی چې عمر رضي الله عنه د ارقم بن ابی الأرقم کورته ورغلی او ويل: يا رسول الله! آیا مور مسلمانان که مړه سو او که ژوندي پاته سو پر حق نه يو؟ رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمايل: هو قسم مي دي په هغه ذات وي چې زما د نفس اختيار د هغه په قدرت کي دی که مړه سی او که ژوندي پاته سی تاسي پر حق ياست، عمر رضي الله عنه وويل: نو مور ولي خپل دين او اسلام پټوو؟ قسم مي دي په هغه ذات وي چې ته يې په حق سره را لېږلی يې چې مور دباندې ور ووزو، رسول الله صلی الله علیه و آله هم هغه اصحاب کرام چې په دار الأرقم کي موجود وه د وتلو دپاره تيار او آماده کړل، مگر هو! هغه خړ او آزاد اصحاب چې د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه وه، مريان او هغه ضعيفه خلک يې پرېښوول چې دغه نفر ټول څلوېښت نفره سو، نور رسول الله صلی الله علیه و آله دوه لينه يا دوه قطاره ځني جوړ کړه او ټول نفر په خپله اسلحه مسلح دي د يوه قطار په مخ کي حمزه بن عبدالمطلب رضي الله عنه دی او د بل قطار په مخ کي عمر بن الخطاب رضي الله عنه دی او د دوو قطارو په منځ کي سرور کائنات حضرت رسول الله صلی الله علیه و آله رهي دی، ټول مسلمانان د دار الأرقم څخه مسلح او منظم را و وتل او د کعبې شريفې طرف ته رهي دي پرلاري تهليل او تکبير وايي: لا إله إلا الله محمد رسول الله او الله اکبر وايي، قريش ور ته گوري او هيڅ يې په وسه و نه سو ه نه يې آزار ورکړی او نه يې جنگ ور سره وکړی، د قريشو د ساداتو او اشرافو څخه څلوېښت نفره مسلمانان دي، په دغه طريقه سره د الله تعالى دين بنکاره او روښانه سو، و اسلام ته دعوت او اسلامي عبادت د هغه پټ حاله څخه و اظهار او اعلان ته را ووتی او د دغې ورځي څخه د رسول الله صلی الله علیه و آله له طرفه و عمر رضي الله عنه ته د فاروق لقب ورکړل سو.

اوس چې عمر رضي الله عنه اسلام ته داخل سو او دعوت بنکاره سو د قريشو ژوند ډير

تريخ سو او حيران دي چي څه وکړي؟ نو يې د مسلمانانو و اشد عذاب ته ملا وتړل، حتی په خپله د رسول الله ﷺ او د هغه د اصحابو آزار يې شديد کړی، ابوجهل و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ويل يا محمد! ﷺ که دي تر دې وروسته زموږ خدايان په سپکه سره ياد کړل، بېکاره او بې قدرته دي ويل موږ بيا ستا رب ته بشکنځل او بد ويل کوو، که څه هم قريشو الله ﷺ په ربوبيت سره مانه او د هغه ﷺ عبادت يې هم د بتانو د عبادت سره کاوه او ويل به يې: دغه بتان موږ و الله ته نژدې کوي، مگر نن ورځ يې د حسد او عناد په سبب دا جرئت وکړی او ويل: که تا بتانو ته بد و ويل، موږ و الله ﷺ ته بد وايو، نو په دغه باره کي د الله ﷺ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ﴾ [الانعام/ ۱۰۸]

يعني: اي مومنانو! هغو معبودانو ته بشکنځل او بد ويل مه کوی چي دغه کفار د هغو عبادت کوي، نو دوی به د خپله جهالته څخه الله ﷺ ته په ناحقه سره بشکنځل وکړي. په دغه آيات شريف سره مسلمانان د بتانو د بد ويلو څخه منعه سوه، که څه هم د بتانو په بد ويلو کي د اسلام مصلحت او فايده سته مگر لوی ضرر هم ور سره ملگری دی چي هغه پر الله ﷺ بد ويل دي، نو مسلمانان هم د بتانو د بد ويلو څخه چپ او پته خوله سوه، دا د دې دپاره چي هغه لويه او بده گناه منعه کړل سي کومه چي پر الله ﷺ بد ويل دي.

رسول الله ﷺ ته د دعوت

د پرېښوولو دپاره د قريشو وړاندیزونه

د دغو دوو مشهوره او معروفه پهلوانانو او قهرمانانو: حمزه بن عبدالمطلب او عمر بن الخطاب رضي الله عنه ترايمان او اسلام را وړلو وروسته هغه د ظلم توري پردې څيري سوې او قريش د هغه عذاب ورکولو د نشې څخه پُر سد سوه، اوس ويني چي مسلمانان ورځ په ورځ ډېرېږي، نو غواړي چي د رسول الله ﷺ سره د خبرو د لاري د دعوت په پرېښوولو کي کومي فيصلې ته ورسېږي او د دې کار په مقابل کي چي رسول الله ﷺ هر څه و غواړي دوی يې ورکړي.

خو دوی بېچارگان په دې نه پوهېدل چې ټول هغه شيان چې لمر پر راخيږي و رسول الله ﷺ ته د دعوت په مقابل کې د غماشي د وزر قدر او قيمت نه لري او دوی په دغه خپلو وړانديزونو کې ناکامه او نا امیده سوه.

هغه داسې: قریشو مشوره سره وکړه ویل اوس نوموړ ته دوې لاري پاته دي چې د هغو څخه به يوه عملي کوو، يو دا چې په خپله د محمد ﷺ سره بحث او خبرې وکړو قانع به يې کړو چې دغه د دعوت له کاره څخه لاس واخلي، که يې دا نه کړه قبوله نو دوهمه لار پاته ده چې هغه مخامخ مواجهه او مقابله ده، نو ویل څوک بايد د خبرو دپاره ورسې چې خبرې ور سره وکړي؟ د قریشو يو خاص مشر يې د دغه کار دپاره انتخاب کړی چې څوک وايي: وليد بن مغیره ؤ او څوک وايي عتبې بن ربیع ؤ، په هر صورت يوه ورځ قریش د خپل مجلس په ځای کې سره ناست دي، وې ليدل چې رسول الله ﷺ په مسجد کې يوازي ناست دی، وليد يا عتبې وويل: يا معشر القريش! آيا محمد ته ور نه سم؟ او خبرې ور سره ونه کړم؟ بنايي زموږ د وړانديزونو څخه يوشی قبول کړي او موږ پرېږدي، قریشو ويل: هو ورسه او خبرې ور سره وکړه، وليد هم ور ولاړ سو ورسول الله ﷺ ته کښېستی او ويل: اې وراره! تا ته معلومه ده چې ته په قوم کې د لوړې مرتبې او ښه نسب خاوند يې او تا دغه خپل قوم ته داسې لوی شی را وړی چې په هغه سره دي دوی وياشل، د دوی پر دين او خدايانو دي عیبونه و ويل او د دوی تېر سوي پلرونه دي کافران وبلل، اوس زما څخه څه خبرې واوره او په هغو کې ښه فکر وکړه بنايي د هغو څخه ځينې خبرې قبولي کړې، رسول الله ﷺ وفرمايل: وايه يا وليد! زه يې اورم، هغه ويل: اې وراره که ته په دغه کار سره پيسې غواړې؟ دومره مال او پيسې به درته را ټولي کړو چې تر موږ ټولو مالداره او غني سې.

رسول الله ﷺ د کعبې شريفې سره ناست دی او غوږ يې ورته نيولی دی، دا د خبرو کولو او خبرو اورېدلو ادب دی (موږ يې هم بايد زده کړو) که څه هم د وليد ټولي خبرې پوچې او بې معنی دي مگر ادب دا نه ايجابوي چې هر کړی د هغه خبرې ور پرې کړي او خپلې خبرې شروع کړي نو يې غوږ ورته نيولی دی.

وليد نور هم خپلو خبرې پسي پوره کړې او ويل: که دي د دې کاره څخه شرف،

مشرې او سرداري مقصد وي، د مکې عمومي سردار او رئيس به دي کړو، هيڅ فيصله به ستا د رأيي څخه مخالفه نه کوو او که پاچهي غواړې زموږ پاچا به دي کړو او که دي د دې کاره څخه مقصد ښځه وي هره پېغله چې ته لاس پر اېږدې در په تکاح به يې کړو او که دغه شئ تا ته يو خيال او تصور راځي يعني: سودا او وسوسه وي او ته يې د ځان څخه نه سې ليري کولای طيب به درته را وغواړو او په دې لار کې به تر هغه وخته پيسې خرڅي کړو ترڅو چې ته جوړېږي.

که چيري رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبري پرېږدي قريش تيار او آماده دي چې د هغه په بدله کې هر څه ورکړي او هر څه وکړي، قريش وايي: هر څه چې ته وايې زموږ قبول دي پرتا ويل او پر موږ يې کول دي، خو د دين او دعوت خبري پرېږده، قريش تر دغې اندازې له اسلامي دعوته په تکليف وه او د دعوت د نشرېدلو څخه په بېره کې وه، رسول الله ﷺ غوږ ورته نيولی دی.

کله چې وليد د خپلو خبرو څخه فارغه سو، رسول الله ﷺ ورته وويل: ستا خبري خلاصي سوې؟ وليد ويل: هو، رسول الله ﷺ وويل: اوس نو ما ته غوږ ونيسه.

اخلاق دغه دي: تر کومه وخته چې هغه خبري کولې دي ﷺ چې او خاموشه و فقط غوږ يې نيولی و، کله چې وليد د خبرو کولو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ وويل: اوس نو غوږ ونيسه، هغه ويل: ښه وايه، رسول الله د دغو ټولو خبرو په جواب کې د سورة حم السجده څو آياته ورته تلاوت کړل، په نورو خبرو سره يې هيڅ جواب ورنه کړی، د هغه دپاره فقط قرآن مجيد کافي و، رسول الله ﷺ وويل:

﴿ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾ حَم ﴿٢﴾ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿٣﴾ كِتَابٌ فَصَّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٤﴾ بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَكْثَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي أَكِنَّةٍ مِمَّا تَدْعُونَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ وَمِنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْنَا مَا نَعْمَلُونَ ﴿٦﴾ ﴾

ژباړه: دغه قرآن د هغه الله له طرفه را لېږل سوی دی چې ډير مهربانه او ډير رحم کوونکی دی، قرآن داسي کتاب دی چې آياتونه يې په تفصيل سره بيان سوي دي،

قرآن دی چې په عربي ژبه لوستل سوی دی، د هغه قوم دپاره چې پوهیږي، مومنانو ته په جنت سره زېږی وړ کوونکی دی او کفارو ته له دوږخه بېروونکی دی، نو د دغو کفارو څخه ډیرو مخ وگرځاوه، دوی حق نه اوري او دغه کفار محمد ﷺ ته وایي زموږ زړونه په پردو کې دي، په هغه څه نه پوهیږو چې ته موږ هغه ته دعوتوې (چې توحید او قرآن دی) او زموږ په غوږو کې دروند والی دی (ستا خبرې نه اورو) زموږ او ستا په منځ کې د مخالفت پرده ده، نو ته په خپل دین عمل کوه او موږ په خپل دین عمل کوونکي یو.

رسول الله ﷺ دغه آیاتونه ورته تلاوتول ترڅو د الله ﷻ دې قول ته ورسېدی:

﴿فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صَاعِقَةً مِثْلَ صَاعِقَةِ عَادٍ وَثَمُودَ﴾.

ژباړه: که چیرې دغو کفارو د حقه څخه مخ وړاوه، نو ته دوی ته ووايه: زه تاسې د سخت عذابو څخه بېروم په مثل د سخت عذاب د عادیانو او ثمودیانو، چې پر عادیانو باد صُرُ مقرره سو او پر ثمودیانو جبریل ﷺ چغه او ناره وکړه.

ولید د صاعقې د نامه په اورېدلو سره ډیر زیات وېرېدی له خپله ځایه وړ ولاړ سو د رسول الله ﷺ پر مبارکه خوله یې لاس وړ کښېناوه چې چپ سي او نوري د عذاب خبرې و نه کړي او ویل: د الله روی مي در وړی دی رحیم، د الله روی مي در وړی دی رحیم، ولید له ډیرې بېرې وارخطا سو چې پر دوی به هم داسې صاعقه نازله سي لکه د عاد او ثمود صاعقه او بیرته راغلی پر خپل ځای کښېنستی، رسول الله ﷺ نور آیاتونه هم پسي تلاوت کړه ترڅو د سجده و آیات ته ورسېدی د سجده آیات چې یې تلاوت کړی رسول الله ﷺ سجده وکړه او بیا یې ورته و ویل: یا ولید! وادي ورېدل؟ اوس نو ته او دغه آیاتونه، زما له طرفه ستا جواب دغه دی.

نه بحث و نه مناقشه او نه نور دلائل وه، فقط او فقط د ده د خبرو جواب د قرآن مجید آیاتونه وه، ولید له خپله ځایه لکه بهوبښه ولاړ سو، دا د قرآن مجید سحر او اعجاز دی، دا د قرآن کریم تاثیر دی، ولید د اول وار دپاره قرآن مجید مفصل او بې ږغه ږوغه واورېدی، داسې یې واورېدی چې غوږ یې ورته نیولی و، فکر او پام یې پرکاهه، د قرآن مجید تر تاثیر لاندې راغلی دی ولاړ سو او بیرته قریشو ته ورغلی،

ټول قریش په دارالندوه کې د ده په انتظار ناست وه، دی یې د بحث او پېشنهاد دپاره لېږلی ؤ او اوس ټول د جواب په انتظار دي، خو ولید لکه مسحور او بېهوښه دارالندوه ته ورننوتی، د دغه عجیب کلام تر تاثیر لاندې ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي:

« اِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا »

یعني: بېشکه ځینې بیانونه د سحر تاثیر لري، کله چې د بشر ځینې کلام یا بیان سحري تاثیر ولري، نو د قرآن مجید او الهي کلام په باره کې څه فکر کوې؟ رشتیا هم ولید بن المغیره د قرآن مجید په اورېدلو مسحور سوی ؤ، کله چې دارالندوه ته ورننوتی او قریشو ولیدی، ویل: سرئ بیرته راغلی مگر په والله نه په هغه مخ چې تللی ؤ په سړي کې ډیر فرق راغلی دی، ولید کښنستی قریشو ورته وویل څه خبر دي راوړی؟ ولید وویل: والله د محمد څخه مې داسې خبرې واورېدې چې د هغه په مثل خبرې مې په خپل عمر نه دي اورېدلي او دا خبره یې هم پر اضافه کړه:

« اِنَّ لِقَوْلِهِ لِحَلَاوَةً، وَاِنَّ عَلَيْهِ لَطَلَاوَةً، وَاِنَّ اَعْلَاهُ لَمُثَمَّرٌ، وَاِنَّ اَسْفَلَهُ لَمُعَدَّقٌ، وَاِنَّهُ لَيَعْلَمُوْنَ وَلَا يُعْلَمِيْ عَلَيْهِ ».

یعني: د ده خبرې خوږ والی لري، په خبرو کې یې اعجاب او ښایست پروت دی، لفظ د خبرو یې مېوه لري، معنی د خبرو یې تنده پورته کوي، د ده خبرې تر هر چا لوړې دي او د ده پر خبرو څوک نه سي لوړېدلای.

د عربو لوړ والی، مهارت او پوهی په ژبه کې وه، سبحان الله! هر وخت چې الله ﷻ یوه قوم ته خپل رسول ولېږلی دی د هغه شي معجزه یې ور سره ورکړې ده، چې دغه قوم به په هغه شي کې مشهوره او رسېدلی ؤ، مثلاً د عیسیٰ علیه السلام قوم په طب کې شهرت درلودی او رسېدلی ؤ، نو د عیسیٰ علیه السلام معجزې هم له دغه قسمه څخه وې چې پیس یې جوړاوه، مور زاده وړندی یې بینا کاوه، حتی مړي یې ژوندي کول، ځکه چې دغه قوم ته دا ور معلومه سي چې دا د الله ﷻ له طرفه معجزه ده او د انسان کار نه دی.

همدارنگه د فرعون قوم چې په سحر او جادو کې رسېدلی او مشهوره ؤ، نو الله ﷻ موسیٰ علیه السلام ته هم له دغه قسمه معجزې ورکړې، هغه دا چه د لاس لکره یې

دومره لوی مار سو چي د ساحرانو ٽول جوڙ سوي شيان يي تهر ڪرل او لاس چي به يي له بڻله را وايستی داسي به ڄلیدی لکه لمر، نو ڇکه د فرعون ساحرانو چي سحر يي پيڙندی او د سحر ماهيت ور معلوم و ڪله چي يي دغه معجزې وليدلې پوهه سوه چي دا سحر نه دی بلکه الهي معجزه ده او ايمان يي راوړی.

عربو د دي شيانو څخه کوم شئ نه درلودی هغه دوی چي درلودی او رقابت به يي په کاوه او د هغه شي استادان وه هغه د ژبي فصاحت او بلاغت و او واقعا هم د تاريخ د شروع څخه بيا تر اوسه په ٽول بشرکي د فصاحت او پراختيا په اساس بله داسي ژبه نه ده پيدا سوې لکه عربي، نو ڇکه عربو ته له هغه جنسه معجزه راغله چي دوی په هغه کي مهارت درلودی، داسي شئ په معجزه کي نه ورته راغلی چي دوی د هغه په باره کي معلومات نه لري، بلکه عربو ته داسي شئ په معجزه کي راغلی چي دوی د هغه کار استادان وه او قرآن مجيد دومره بليغ او فصیح و چي دوی ورته عاجزه سوه او تر اوسه هم ورته عاجزه دي، نو ڇکه د وليد پر ژبه دغه جملې وويل سوې.

قريشو ورته و ويل: يا وليد! تا خپل دين پرېښاوه؟ (أ صبات يا وليد!) له دينه واوښتي؟ وليد ويل: يا له دينه نه يم اوښتی مگر والله ما داسي کلام په عمر نه دی اورېدلی، قريشو ويل: دا شعر دی، وليد ويل: والله تر تاسي ټولو په شعر پوهېږم، د شعر په بحرو، په نثر، په شعر، په ټولو پوهېږم، شعر پيڙنم د عربو ژبه را معلومه ده مگر د محمد ﷺ کلام شعر نه دی، قريشو ويل: چي شاعر نه دی نو کاهن او کوډگر دی، وليد ويل: کاهن پيڙنم او کارونه يي، د هغو د اور بلولو او شيانو سوځولو ټولي طريقې را معلومي دي، حتی مېرگيان او د مېرگيانو مرض را معلوم دي، د لېوني او مېرگيانې هيڅ حرکت پکښي نسته، قريشو ويل: نو ساحر او جادوگر دی، وليد ويل: سحر او ساحران پيڙنم د هغو د شيانو ټرل او غوټه کول را معلوم دي د هغو په پوکلو پوهېږم، د هغو دکارو څخه هيڅ کار پکښي نسته، قريشو و ويل: موږ نه پوهېږو چي څه درته و وايو، وليد ويل: يا قوم! زما خبره قبلوی؟ هغو ويل: وايه مقصد دي څه دی؟ وليد و ويل: دوه کاره دي چي د هغو څخه به يو کوی، قريشو ويل: هغه کارونه څه شي دي؟ وليد ويل: اول دا چه متابعت به يي وکړو ځکه د ده خبري حق دي، دوی

ویل: په تاييې هم سحر کړی دی مورڅنگه خپل او د خپلو پلرو دین پرېږدو؟ دا هیڅ امکان نه لري، ده ویل: چې دا مو نه سوه خوبه او نه یې قبلوی نو دا دوهم کار وکړی، قریشو ویل: هغه څه شي دی؟ ده ویل: دئ او خلک سره پرېږدی، پرې یې ږدی چې خلک دعوت کړي په والله د ده دغه خبرې چې دغه اوس ما واورېدې یو عظیم کیفیت لري که دئ پر خلکو غالبه سو د ده عزت او شرف ستاسي عزت او شرف دی، دئ هم د قریشو څخه دی د ده فخر ستاسي فخر دی، تاسي به په ده سره هغه بختور خلک سی او که خلکو دئ ووزی دا هم هغه شی دی چې تاسي یې غواړی، د ولید خبره پنځه او معقوله وه خو قریشو ویل: یا! والله! دئ او خلک به هیڅکله نه سره پرېږدو، ولید متردد سو چې قریش نه په اوله خبره راضي دي نه په دوهمه، ولید و ویل: اوس به نو آخري خبره درته وکړم، قریشو ویل: ښه! وایه، ولید ویل هغه مناسب او معقول شی دا دی چې خلکو ته وایاست چې ساحر دی او زموږ ټولو خبره باید یوه وي، کوم څوک چې دمکې له دباندې څخه راځي وهغو ته به موږ ټول دغه یوه خبره کوو چې ساحر دی، نژدې او مناسبه خبره هم دغه ده چې د ده په خبرو کي سحر دی، د سحر په واسطه قوم سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي پلار او زوی سره جلا کوي، سبحان الله! شیطان د دغه ولید لار ووهل، اوس لږ وخت د مخه ده کوښښ کاوه چې قوم ته سمه لار ور وښيي مگر اوس دئ په خپله واوښتی او رسول الله ﷺ ته یې په بد ویلو شروع وکړه، نو د دغه ولید په باره کي د سورة المدثر دغه آیاتونه نازل سوه چې رب ﷻ فرمایي:

﴿ ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۝ وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۝ وَبَيْنَ شُهُودًا ۝ وَمَهْدَتْ لَهُ تَمَهِيدًا ۝ ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝ كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۝ سَأَرْهِفُهُ صَعُودًا ۝ إِنَّهُ فَكَرَ وَقَدَّرَ ۝ فَقَتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝ ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۝ ثُمَّ نَظَرَ ۝ ثُمَّ عَبَسَ وَسَمَرَ ۝ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۝ فَكَانَ مِنْ هَذَا إِلَّا سَجَرٌ يُؤْتِرُ ۝ إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۝ سَأَصْلِيهِ سَقَرًا ۝ ﴾

اوس به د دغه تلاوت سوو آياتو مختصره ترجمه درته وړاندي سي:

﴿ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا﴾ (۱۰۰)

الله ﷻ فرمايي: ما او هغه څوک چي يوازي مي پيدا ڪړي دی سره پرېږده، د يوازي څخه مقصد دا دی چي هر سړی د مور له نسه بې ماله او بې اولاده يوازي را وزي، فوج او لښکر، مال او دولت، اولادونه او اقرباء او نور شيان د ځانه سره نه را وړي او يا د يوازي څخه مقصد خاص دغه وليد بن مغیره دی ځکه دی د پلار يوزوی ؤ.

﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا﴾ (۱۰۱)

او بيا مي ده ته ډير زيات مال ور ڪړی.

﴿وَبَنِينَ شُهُودًا﴾ (۱۰۲)

او زامن مي ور ڪړه چي د ده سره به په هر مجلس كي حاضر وه، وليد د ډېر مال خاوند او د لسوزامنو پلار ؤ چي دغه زامن به هميشه د ده په مجلس كي حاضر وه.

﴿وَمَهْدتُ لَهُ تَمْهيدًا﴾ (۱۰۳)

تيار او آماده مي ڪړل ده لږه په تيارولو سره، يعني: ده لږه مي په دنيا كي د عزت او مشرتوب ټول اسباب آماده ڪړي وه.

﴿ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ﴾ (۱۰۴)

او بيا طمعه او اميد کوي چي نور به يې هم ور زيات ڪړم.

﴿كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عِينِدًا﴾ (۱۰۵)

هيڅڪله داسي نه کوم چي مال، نفا او نعمتونه دي نور هم ور ډېر ڪړم، بېشڪه چي هغه (دغه وليد) زموږ آياتو لږه مخالف او عناد کوونکی ؤ.

﴿سَأَزْهِقُهُ صَعُودًا﴾ (۱۰۶)

ڙر ده چي د اور پر لور غره به يې وڅڅڙوم (صعود) په دوږخ كي د يوه غره نوم دی چي هميشه ڪافران ور څڅڙول کيږي بيا د هغه غره له سره کښته را لغږول کيږي، چي دا هم د ڪفارو دپاره يوقسم عذاب دی.

﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ﴿۱۰﴾﴾

بېشکه هغه فکر وکړی چې پر قرآن څنگه طعن يا عيب ووايم او په خپل زړه کي يې خبره جوړه کړه، چې ووايي: قرآن کریم سحر دی.

﴿فَقَتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿۱۱﴾﴾

پس هلاک سو، ملعون کړل سو، څنگه يې دا خبره جوړه کړه.

﴿ثُمَّ قُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ﴿۱۲﴾﴾

بيا دي هلاک او ملعون سي، خراب او برباد دي سي، څنگه يې دا خبره جوړه کړل چې قرآن سحر دی.

﴿ثُمَّ نَظَرَ ﴿۱۳﴾﴾

بيا يې محمد يا قرآن ته وکتل.

﴿ثُمَّ عَبَسَ وَسَمَرَ ﴿۱۴﴾﴾

بيا يې مخ تريو او تندۍ يې غوته کړی.

﴿ثُمَّ أَدْبَرَ وَأَسْتَكْبَرَ ﴿۱۵﴾﴾

بيا يې محمد ته شا کړه او د اسلام څخه يې سر غرونه وکړه.

﴿فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَهٌ مِّمَّنْ يُؤْتِرُ ﴿۱۶﴾﴾

نو ويل: نه دی دا قرآن مگر سحر دی چې د نورو ساحرانو څخه را نقل سوی دی.

﴿إِنَّ هَذَا إِلَهٌ مِّمَّنْ قَوْلِ الْبَشَرِ ﴿۱۷﴾﴾

نه دی دغه قرآن مگر قول د بشر.

﴿سَأُصَلِّبُ سَفَرًا ﴿۱۸﴾﴾

ژر به دئ د دوږخ اور ته داخل کړم، دغه سړی چې حق يې وپېژندی او ده ته دغه حق واضح او روښانه سو، تر داسي اندازې چې خپل قوم يې هم ورته رابلی او بيا په يوه وار واوښتی، داسي اوښتل چې د حق دښمن وگرځېدی، نو خود دغه سړی د اور مستحق دی.

﴿مَأْصَلِيهِ سَقَرَ﴾

ژر به دى د دوږخ اور ته داخل كړم.

دغه آياتونه د دغې حادثې يا سوال او جواب په سبب نازل سوه.

دوهم وار بيا

د رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري

امام طبري او ابن كثير او نور سيرت پوهان روايت كوي چې دوهم وار بيا د قريشو مشران چې په هغو كې وليد بن المغيرة، عاص بن وائل هم وه، و رسول الله ﷺ ته ورغله او دا واريې بيا پر عرض كړه چې دومره مال به دركړو چې په موږ ټولو قريشو كې ته غني سې او زموږ د پېغلانو څخه به هغه تر ټولو بښايسته پېغله در په تكاح كړو او كه دغه شئ مرض وي يا د پيري څخه درته پيښ وي موږ به دي په هر څومره پيسو سره چې وي علاج وكړو او داسې نور دنيوي شيان يې پر عرض كړه او ويل ته فقط دغه زموږ د آله او خدايانو بد ويل پرېږده او زموږ عادتونه او رواجونه د ناپوهۍ او جاهليت عادتونه مه بوله، رسول الله ﷺ و فرمايل: زه د دغو شيانو دپاره چې دغه تاسي يې را باندي عرضوى يا راكوى نه يم رالېږل سوى چې په خپل رسالت سره دي زه ستاسي مالونه وغواړم، يا دي په تاسي كې شرف وغواړم، يا دي پر تاسي پاچهي وغواړم، مگر الله ﷻ زه و تاسي ته رسول را لېږلى يم او پر ما يې كتاب نازل كړى دى او زه يې امر كړى يم چې تاسي ته بشير او نذير سم، ما د خپل رب رسالت در ورساوه او تاسي ته مي نصيحت وكړى، كه تاسي دغه شيان چې ما د خپل رب له طرفه درته را وړي دي قبول كړى دا مو په دنيا او آخرت كې گټه ده او كه يې نه و منى تر هغو صبر درته كوم چې الله ﷻ زموږ او ستاسي په منځ كې فيصله كوي.

قريشو ورته وويل: كه ته د دغو شيانو څخه چې دغه موږ درباندي عرض كړل هيڅ شئ نه قبلوي او ته دعوه كوې چې زه رسول الله يم، نو تر تا د مخه ټولو انبياوو خپلو قومو ته معجزې را وړي دي او تا موږ ته معجزه نه ده را وړې، رسول الله ﷺ و فرمايل: ما تاسي ته در رب ﷻ كلام را وړى دى، كفار وويل: يا! كه ته غواړې چې موږ ستا دين ته

داخل سو نو تا ته دا معلومه ده چې زموږ مخکه د هر چا تر وطن تنگه ده، شا وخوا غرونه راباندي را گرځېدلي دي او اوبه هم هيڅ نه لرو، اقتصادي حالت مو ډير تنگ دی، نو دي د خپل هغه ربه څخه چې ته يې په دغه رسالت را لېږلی يې وغواړه چې دغه غرونه را څخه ليري کړي او موږ ته داسي ولې او چينې و بهوي لکه د شام او عراق ولې چې د هغه ولو په واسطه موږ ته باغونه، زراعت او واښه را شنه سي او الله مو غنيان کړي، نو موږ به هم ستا څخه يوه فايده ووينو، رسول الله ﷺ وفرمايل: دا د الله ﷻ کار دی که يې خوښه وه دغه شيان به در کړي او که يې نه وه خوښه نه يې در کوي.

کفارو وويل: يا محمد! داسي نه کيږي که دا نه سي کولای موږ ته زموږ مړه سوي پلرونه او نيکه گان را ژوندي کړه ښه دی چې موږ خپل پلرونه او نيکه گان ووينو او د هغو په جمله کي به قصی بن کلاب هم وي، هغه يو صادقه شيخ و چې موږ د هغه څخه ستا په باره کي پوښتنه وکړو چې دا ستا خبري حق دي که باطلاي، رسول الله ﷺ وفرمايل: مړي الله ژوندي کوي زه مړي نه سم ژوندي کولای، قريشو ويل: گوره هيڅ نه سي کولای خو بيا هم ته وايې چې تا ته ملائکې راځي موږ غواړو چې دغه ملائکې ووينو ځانونه دي را ښکاره کړي د هغو په ليدلو سره به موږ ستا تصديق وکړو، رسول الله ﷺ وفرمايل: تاسي د ملائکو د ليدلو توان او طاقت نه لری او دا هم د الله ﷻ کار دی که يې اړاده وه در ښکاره به يې کړي او که يې اړاده نه وه نه يې سي ليدلای، کفارو وويل: يو کار دي هم و نه کړی او ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو حال دا چې ته غريب يې، خلک د غريبانو متابعت نه کوي، نو که ته غواړې چې موږ ستا متابعت وکړو له خپل ربه و غواړه چې باغونه او قصرونه، مريان او مالونه در کړي، کله چې ته غني سوې بيا حق لرې چې خلک ستا متابعت وکړي، رسول الله ﷺ وفرمايل: د الله ﷻ رسالت او نبوت بلکه الهي ټول فضيلتونه په مال او غنا پوري تعلق نه لري، مال خپل خاوند الله ته نه نژدې کوي بلکه علم، تقوی او وحی دي چې انسان اورب سره نژدې کوي، نه زه دا کار کوم او نه زه هغه څوک يم چې له خپله ربه دغه شيان غواړي، کفارو وويل: ښه اوس خو دي زموږ د غوښتنو سره برابر يو کار هم و نه کړی او ته همېشه موږ د الله په عذاب سره بېروي، نو اوس موږ دغه الهي عذاب ته

تیار او آماده یو، آسمان را باندې ونړوه توتۀه توتۀه یې کړه، را باندي را وايې چوه چي مورډا ستا عذاب و وینو چي دا دي په وسه پوره دی که یا؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: دا هم د الله ﷻ په اراده پوري تعلق لري، دلته نو قريشو ورته و ويل: والله ته کاذب یې هيڅ شئ دي په وسه نه دی پوره، بلکه ستا استاد يو نفر دی چي نوم یې رحمان دی او په یمامه کي اوسېږي (یمامه په جزیره العرب کي بلکه په نجد کي د یو ځای نوم دی) او ته مورډه هغه سړي په عبادت سره امر کوې.

قريشو به داسي ويل: چي رحمان د الله ﷻ د نومو څخه نه دی، لکه څرنگه چي د دغه موضوع په باره کي الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۝۱۰۰﴾ [الفرقان ۱۰۰]

يعني: کله چي به دغو کفارو ته و ويل سوه چي رحمان ته سجده وکړی او د رحمان عبادت کوی، دوی وايي: رحمان څه شي دی؟ آیا مورډه به هر هغه شي ته سجده کوو چي ته مو په امر کوې؟ او دغه د رحمان د نامه يادول! له ایمانه د دوی نفرت ور زیاتوي.

نو قريشو ويل: دغه د یمامې سړی چي نوم یې رحمان دی او تا ته تعليم کوي ته مورډه هغه په عبادت سره امر کوې، په والله مورډه به هيڅکله پر رحمان ایمان را نه وړو، دغه د معجزو د خبرو په آخر کي عبدالله بن ابی أمیه بن مغیره چي د قريشو د مشرانو څخه ؤ او د رسول الله ﷺ د عمه زوی ؤ ولاړ سو او ويل: یا محمد! هغه ټول شيان چي مورډه ورته و ويل هغو ټولو ته عاجزه سوې هيڅ شئ دي ونه کړی، زه خو ایمان نه در باندي را وړم که څه هم و دي وينم چي په هوا الوتی یې او په دغه هوا کي آسمان ته ورسېږي او له آسمانه يو کتاب در سره را وړي او زه دغه کتاب په خپل لاس کي هم ونيسم، بيا هم ایمان نه در باندي را وړم او وایم: ته ساحر یې، رسول الله ﷺ هيڅ نه وايي، آیا دغسي د عقل له چوکاټه وتلي خبري جواب لري؟

بيا نورو کفارو و ويل: والله مورډه پرتا ایمان نه را وړو ترڅو چي الله و نه وینو او ټوله ملائکې و نه وینو چي دغه الله ته راځي، که مو دا وليدل بيا نو ایمان را وړو، بېله دغه

څخه زموږ ايمان را وړل هيڅ امکان نه لري، رسول الله ﷺ دغه ټولي خبري اوري او چپه خوله دی هيڅ نه وايي.

خو بيا د کافر قريشو د دغو غوښتنو او دغه سوال او جواب په باره کي د سورة بني اسرائيل يا سورة الإسراء دغه آیاتونه نازل سوه چي الله ﷻ فرمايي:

﴿ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۝۱۰۱ ﴾

او قريش وايي: يا محمد! تر هغه وخته به پر تا ايمان را نه وړو ترڅو چي جاري کړي ته موږ لره د مخکي څخه بهېدونکي چينه.

﴿ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ خَيْلٍ وَعَنْبٍ فَتَفْجُرَ الْأَنْهَارَ خَلِيلَهَا تَفْجِيرًا ۝۱۰۲ ﴾

يا وي تا لره يو باغ د خرما او انګورو او وبهوي ته په دا باغ کي ولې په بهولو سره.

﴿ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمَتَ عَلَيْنَا كَيْفًا ۝۱۰۳ ﴾

يا را واچوي پر موږ باندي آسمان ټوټه ټوټه لکه څرنګه چي ته سمان کوي.

﴿ أَوْ تَأْتِيَنَا بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ۝۱۰۴ ﴾

يا را ولې الله او ملائکې مخامخ ښکاره چي موږ يې ووينو،

﴿ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرَفٍ ۝۱۰۵ ﴾

يا وي تا لره يو کور چي په سر و زرو ښايسته سوی وي.

﴿ أَوْ تَرْقَىٰ فِي السَّمَاءِ ۝۱۰۶ ﴾

يا په آسمان کي لوړ وڅېږي.

﴿ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَّقْرُؤُهُ ۝۱۰۷ ﴾

او هيڅکله به ستا په تش او يوازې ختلو ايمان را نه وړو ترڅو چي پر موږ داسي يو کتاب را کښته کړي چي موږ يې لولو او ستا تصديق پکښي موجود وي.

﴿ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ۝۱۰۸ ﴾

يا محمد! ﷺ دوی ته ووايه: پاکي ده زما رب لره (آيا يم زه) يعني: زه نه يم

مگر یورا لېږل سوی انسان.

او بیا هم په دغه باره کې د سورة الأنعام دغه آیاتونه نازل سوې کوم چې الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٧﴾ ﴾

او که موږ پر تا په کاغذ کې لیکل سوی کتاب نازل کړی وای او بیا دوی دغه کتاب په خپلو لاسو مسحه کړی وای نو خامخا به هغو کسانو چې کافران سوي دي ویلای: چې نه دی دغه کتاب مگر ښکاره او معلومداره سحر.

﴿ وَقَالُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ﴾

او کفارو به ویل: ولي پر ده ملکه (ملاکه) نه نازلېږي؟ يعني: له آسمانه ولي ملاکه نه ورته راځي چې موږ یې ووينو، الله ﷻ فرمایي:

﴿ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنظَرُونَ ﴿٨﴾ ﴾

او که موږ ملکه نازلې کړې وای نو خامخا به د دوی د هلاک خبره فيصله سوې وای، بیا به دوی ته مهلت نه وای ورکول سوی.

ورونو! د تلاوت سوو آیاتو په ترجمه کې ډیرې خبرې او تفصیل سته خو زه نه غواړم چې زموږ د سیرت النبي ﷺ مضمون و تفسیر ته واوړي، نو ځکه په مختصره او کوتاه ترجمه سره کفایت کوم.

﴿ وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ ﴿٩﴾ ﴾

او که چیرې موږ دغه رسول ملکه ګرځولې وای، يعني: انسانانو ته مو ملاکه په رسالت را لېږلې وای، نو خامخا به موږ دغه ملکه د یوه سړي په شکل ګرځولې وای (ځکه انسان د ملکي د واقعي شکل د لیدلو طاقت نه لري) نو که ملکه د سړي په شکل سوې وای نو خامخا به موږ دوی په شک او شبهه کې اچولې وای لکه دغه اوس چې دوی پکښې پراته دي، يعني: اول خو مو ملاکه په دې سبب په رسالت نه را ولېږل چې

انسان د ملائکې د لیدلو توان او طاقت نه لري او که یې فرضاً د ملکي د لیدلو طاقت هم را وړی وای او بیا یې هغه ملکي ته د ذرواغو خطاب کړی وای، نو سمدستي عذاب پر نازلېدی، نو ملکه خو په دغو سببو نه را ولېږل سوه او که مو بیا چیري ملکه د انسان په شکل او صورت کي را لېږلې وای نو دغه شک او اشتباه چي اوس یې پر تا کوي پر هغه ملائکې یې هم کاوه او دا به یې ورته ویلای چي ته ساحر، شاعر، کاهن یا کاذب یې.

ورونو! اوس خو درته معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په ژوند خبرېدل د قرآن مجید د معنی د پوهېدلو دپاره څومره فایده لري، که د رسول الله ﷺ د ژوند په دغه واقعاتو او سیرت نه سو خبر، آیا د دغو آیاتو په ترجمه پوهېدلای سو؟ هیڅکله نه.

ښه دلته یوه پوښتنه پیدا کيږي: چي رسول الله ﷺ د کفارو دغه غوښتني ولي نه کړې وړ د سره؟ يعني: هغه شيان چي دوی غوښتل رسول الله ﷺ ولي نه کړه ورته موجود او هغه د دوی د غوښتني معجزې یې ولي وړ ښکاره نه کړې؟

جواب: د دې څوسببه وه،

اول: هغه انبياء عليهم السلام چي تر رسول الله ﷺ د مخه وه آیا هغو خپلو قومو ته معجزې نه وې وړ ښکاره کړي؟ موسی عليه السلام و فرعون او د هغه قوم ته (۹) معجزې وړ ښکاره کړې او هره یوه یې تر هغه د مخنی. معجزې لویه او مشکله وه، آیا د فرعون قوم د دغو معجزو په لیدلو سره ایمان را وړی؟ یا! نه یې را وړی.

د قریشو د معجزو غوښتنه هم د ایمان را وړلو دپاره نه وه بلکه جدل، سبسته او بېځایه بحث ؤ، آیا عیسی عليه السلام خپل قوم ته معجزې نه وې را وړي؟ بلکه را وړي یې وې، مگر قوم یې د هغو معجزو په لیدلو سره بیا هم ایمان نه را وړی.

نو الله جل جلاله په قرآن مجید کي دا هم ذکر کړي دي چي دغه د دوی غوښتني یې ولي نه کړې وړ پوره، الله جل جلاله د سورة بنی اسرائیل یا الإسراء په (۵۹) نمبر آیات کي فرمایي:

﴿وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوْلُونَ﴾ (الإسراء، ۵۹)

او موږ هیڅ شي له دې څخه نه یو منعه کړي چي د دوی د غوښتني معجزې وړ ولېږو بېله دې چي پخوانیو کفارو د معجزو تکذیب کړی ؤ، بیانو موږ هلاک کړل، يعني: که اوس موږ د دوی د غوښتني معجزې وړ کړو او دوی ایمان را نه وړي دوی

هم هلاکيږي.

﴿وَأَتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا﴾

او ورکړې مو وه د ثموديانو قوم لره (اوبسه) بنکاره معجزه، نو ثموديانو پر خپلو ځانو د هغې اوبسي په زخمي کولو او وژلو سره ظلم وکړی.

﴿وَمَا تُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا﴾

او نه لېږو موږ دغه فرمايشي معجزې مگر د بېرولو دپاره يې لېږو، الله ﷻ د صالح عليه السلام قوم ته د دوی د غوښتني سره برابره د معجزې په شکل اوبسه ورکړل چې ټولو په سترگو وليدل چې لويه، غټه او قوي اوبسه د مخکي يا ډبري څخه را وزي، بيا يې هم ايمان را نه وړی، حتی هغه د معجزې اوبسه يې زخمي او مړه کړه.

د کفارو د غوښتنو د نه پوره کولو دوهم سبب دا ؤ چې د دوی د غوښتنو پوره کول د امت آخره او انتهاء وه، هغه داسي: کله چې د رسول الله ﷺ او قریشو په منځ کي دغه بحث وسو جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی او ويل: يا رسول الله! الله ﷻ را استولی يم او فرمايي: دوی خبري دي هره يوه چې ستا خوښه وي هغه سي به وسي، اول دا چې د دوی پر بې معنی او غلطو خبرو صبر وکړه او انتظار ورته وکړه، يا دا چې: هغه شيان چې دوی يې غواړي ټول به ورکړم مگر د دغو معجزو تر حاصلېدلو وروسته که يې بيا هم ستا د رسالت تصديق و نه کړی او ايمان يې را نه وړی ټول به هلاک کړم.

اوس نو خوښه او اختيار ستا دی، يا به پر ټولو مشکلاتو، بې معنی خبرو او ټولو هغو آزارو چې تا ته در کول کيږي صبر کوې، يا به د دوی غوښتني ورکړم، که يې بيا هم تر هغه فرمايشي معجزو وروسته انکار وکړی نو ټوله مکه هلاکيږي، لکه پر پخوانيو امتو چې قسم قسم عذابونه او خرابۍ نازلې سوي دي، نو يا رسول الله! کومه خوا اختياروي؟

رسول الله ﷺ و فرمايل: صبر او انتظار کوم، الله ﷻ ته اميد لرم چې د دوی په وروستيو نسلو کي داسي څوک پيداسي چې پر الله ﷻ ايمان را وړي، رؤف او رحيم رسول الله ﷺ د الله ﷻ په قدرت او اراده دا کولای سواي چې د دوی ټولي غوښتني

ورپوره کړي مگر دا نود امت انتهاء او آخره وه ځکه دا د نبی او امت په منځ کې آخرنی فیصله ده، واقعاً هم پسله هغه چې د امت د غوښتنو سره سم ټولې معجزې ښکاره او موجودې سي، بیا نو امت نه دوې لارې پاته کېږي، یا به ایمان را وړي، یا به انکار کوي، که یې انکار وکړی الهی عذاب پر نازلېږي، چې په دغه عذاب سره هغه قوم و انتهاء او آخر ته رسیږي، نور رسول الله ﷺ دا نه غوښتل چې د دوی سره آخري فیصلې ته ورسیږي، ویل: که په دوی کې فایده نسته اولادو ته یې امید سته، ښایي په هغو کې مسلمانان پیدا سي او واقعاً هم داسې سوه، حتی د ابوجهل زوی عکرمه رضی الله عنه مسلمان سو، په همدې سبب رسول الله ﷺ د صبر کولو او انتظار اړخ یا طرف اختیار کړی.

ابوطالب د بنی هاشم ټولنه جوړوي

که څه هم د حمزه او عمر رضی الله عنهما اسلام د رسول الله ﷺ او مسلمانانو په وضعه او حال کې تغیر را وستلی و او د مسلمانانو حالاتو څه نا څه فرق کړی و مگر د ابوطالب په زړه کې بیا هم د مشرکانو څخه پر خپل وراړه بېره موجوده وه، د ده هغه تیري سوي واقعي په یاد وې چې یو وار مشرکانو ورته وویل: د وراړه څخه دي لاس واخله او بیا یې ویل: وراړه دي په عماره بن الولید را سره بدل کړه چې مور یې و وژنو او بیا ابوجهل د ده د وراړه د وژلو په نیت هغه لویه ډبره واخیستل او عقبه بن أبي معیط د ده وراړه د سجدې په وخت کې په پټو یا په یوه ټوکره سره تر داسې اندازې خپه کړی چې قریبه وه و وژل سي او بیا عمر بن الخطاب د ده د وراړه د وژلو دپاره توره را اخیستې وه، ابوطالب په دغو واقعاتو کې فکر کاوه او د هغو څخه د داسې شر بوی را پورته کېدی چې د ده زړه به یې ور و رپر داوه او دا د ابوطالب سره ثابته وه چې مشرکان د ده د وراړه په باره کې د ده سره غدر او خیانت کوي او د ده د وراړه د وژلو قصد او اراده لري او که د مشرکانو څخه یو نفر د ده پر وراړه یوه ناگهاني حمله وکړي او ویې وژني، هلته نو حمزه او عمر یا بل څوک کومه فایده نه سي رسولای، دغه فکرونه د ابوطالب په زړه او دماغ کې په یقیني ډول سره ور گرځېدل او دا ټول هم حق وه، ځکه واقعاً مشرکانو پر دې اتفاق کړی و چې رسول الله ﷺ په ښکاره سره

وژني او دغه د مشرکانو و اتفاق ته د الله ﷻ په هغه قول کي اشاره ده چي فرمايي :

﴿أَمْ أَلْبِسُواْ أَمْرًا فَرَانًا مُّبْرَمُونَ﴾ ﴿٧٩﴾ [الْأَخْرُفْ / ١٧٩]

يعني: كفارو د رسول الله ﷺ په خلاف يو كار جوړ كړى او محكم كړى دى او موږ هم د خپل تدبير محكم كوونكي، ټينگوونكي يو.

نو ابوطالب د دغو افكارو په مقابل كي څه وكړه؟ خپله كورنۍ چي د هاشم او مطلب اولاده وه سره راټوله كړه (هاشم او مطلب دوه وروڼه دي چي د عبد مناف زامن وه) او ويل: موږ او تاسي په ټولو بايد د محمد ﷺ ساتنه وكړو او مشرکانو ته دا موقع ورنه كړو چي ده ته كوم آزار او تكليف ورسوي، دغه راټول سوو خلكو ټولو كه مسلمانان وه كه كفار د هغه عربي جوار يا قوم پرستۍ په سبب دا غوښتنه و منل بېله ابولهبه چي هغه د نورو قريشو پر طرف سو او نورو ټولو په اتفاق سره د محمد ﷺ د ساتني او حفاظت مسؤليت او ذمه واري پر ځان قبوله كړه.

اوس نو تر څلورو هفتو په لړيا كمه موده كي مشرکانو ته څلور لويي حادثې پېښي سوې.

لومړۍ: د قريشو شريف او قوي پهلوان حمزه رضي الله عنه مسلمان سو.

دوهم: عمر بن الخطاب رضي الله عنه چي معرفي كولو ته يې ضرورت نسته مسلمان سو.

درېيم: رسول الله ﷺ د مشرکانو پېشنهاد يا وړانديز د قرآن مجيد په آياتو وورد كړى.

څلورم: بني مطلب او بني هاشم ټولو په اتفاق سره كه مسلمانان وه كه مشرکان د رسول الله ﷺ طرفداري او د هغه ساتنه اعلان كړه.

مشرکان په حيرت كي سوه او دا يې هم حق و چي په حيرت كي سي، دوى پوه سوه كه موږ د محمد ﷺ پر وژلو اقدام وكړو د مكې شېلې به زموږ په وينو وبهيري او ممكن زموږ نسل ختم سي، كله چي مشرکانو ته دغه حقيقت ورسو معلوم سو نو يې د رسول الله ﷺ وژل پرېښوول او يوبل ظلم ته يې لاس واچاوه چي تر پخوانيو ظلمو ډير سخت او اشد و، هغه داسي:

د ظلم او عداوت عهد نامه مقاطعه او بندیز - يا اقتصادي انحصار

د قریشو یوه ډیره لویه ډله سره را ټوله سوه او پردې یې قسمونه یاد کړه چې هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب سره که مسلمان وي که کافر او د هغو کسانو سره چې د بني هاشم او بني مطلب څخه نه دي خو مسلمانان سوي دي هیڅ قسم معامله نه کوي، نه به بنځه ځني غواړي نه به یې ورکوي، نه به شئ ځني رانیسي نه به یې پرخرڅوي، نه به څوک ور سره کښېني نه به خبري ورسره کوي، حتی سلام به نه وراچوي، نه به د دوی کورو ته ورځي او نه به یې خپلو کورو ته پرېږدي، ترڅو چې محمد ﷺ دوی ته د وژلو دپاره ور تسلیم نه کړي او د دغې فیصلې دپاره یې یوه ورقه ولیکل چې په هغه ورقه کې دغه ذکر سوي عهدونه او وعدې لیکل سوي وې.

بل دا چې د بني هاشم سره به هیڅ وخت د صلحي خبري نه کېږي او نه به صلحه ځني قبلېږي ترڅو چې محمد ﷺ د وژلو دپاره را تسلیم نه کړي. دغه ورقه یا تعهد نامه د قریشو ټولو کافرو مشرانو امضاء کړل.

ابن قیم رحمۃ اللہ علیہ وایي: دغه تعهد نامه منصور بن عکرمه بن عامر بن هاشم ولیکل او څوک بیا وایي چې نصر بن الحارث ولیکل، خوشحي خبره دا ده چې بعیض بن عامر بن هاشم ولیکل او رسول الله ﷺ بېرا ورته وکړه چې د هغې بېرا په سبب یې لاس شل سو. د تعهد نامې یا مقاطعه نامې په شروع کې داسې ولیکل سوه:

(بِسْمِ اللّٰهِ) او بیا د تعهد نامې نوري مادي ولیکل سوې چې پکښې لیکل سوي وه: هیڅوک به د بني هاشم او بني مطلب او نورو هغه کسانو سره چې مسلمانان سوي دي د رانیولو او خرڅولو معامله نه کوي، نه به شئ ځني رانیسي او نه به یې پرخرڅوي، نه به بنځه ځني غواړي نه به یې ورکوي او دوی ته به اجازه هم نه ورکول کېږي چې خوراکی مواد د مکې د دباندي څخه رانیسي، نه به څوک خبري ورسره کوي او نه به یې کورو ته پرېږدي، کامل انحصار او پوره مقاطعه ولیکل سوه او تعهد نامه یې دننه په کعبه شریفه کې وغږول.

درې کاله د ابوطالب په شَعْب کي

ابوطالب وېرېدې چې د قریشو کافر مشرانو د بني هاشم او بني مطلب او هغو کسانو چې د دوی پر طرف دي پر ضد ډیر ټینګ اتفاق او اتحاد وکړی، نو ابوطالب هغه کسان چې د ده او د رسول الله ﷺ پر طرف وه سره را ټول کړه او د مکې مکرمې تر ښار د باندې ووتل، دا د دې دپاره چې دوی سره یو ځای وي او په خپل منځ کي مرسته او تعاون سره وکړي، نو یې د مکې مکرمې په بل ځای کي واپول چې هغه ځای ته شَعْبِ أَبِي طَالِب وبل کيږي، دوی هلته یو له بله سره مرسته کوي او په دې امید دي چې له دغې مقاطعې او انحصاره څخه خلاص سي.

سبحان الله! آیا د نن ورځي کفار هم د مسلمانانو په مقابل کي دغه کارونه نه کوي؟

د قریشو له طرفه د مسلمانانو سره مقاطعه او انحصار په ډیر شدید ډول شروع سوه او دې انحصار یا مقاطعې درې کاله دوام وکړی، درې کاله او د دوی دا حال دی چې نه شی رانیولای سي او نه یې خرڅولای سي هیڅوک شی نه پر خرڅوي حتی که د مکې مکرمې د دباندي څخه نور تجار راسي قریش یې نه پرېږدي چې پر مسلمانانو خواره خرڅ کړي او که به بیا چيري د بني مطلب یا بني هاشم څخه یو څوک ورغله چې یو شی را نیسي، قریشو به هغه شی په دوه چنده قیمت د هغه تاجر څخه د دې دپاره رانیوی چې د مسلمانانو لاس ته د خوړلو شی ورنه سي، مسلمانان مال لري مگر شی نه سي په رانیولای او بل د امن له طرفه هم نه وه په امان، د خپل ضرورت د شيانو د رانیولو دپاره هم د شَعْبِ أَبِي طَالِب څخه نه سي را وتلای بېله هغو حرامو میاشتو څخه کومي چې په هغو کي جنگ او تجاوز حرام و.

ابوطالب پر رسول الله ﷺ بېرېدې چې څوک یې د شپې و نه وژني نو کله چې به شپه سوه او خلک به د خوب بستر ته تلل ابوطالب به هم رسول الله ﷺ ته وویل: ورسه پر خپل ځای دي پرېوزه، دا د دې دپاره که چا د ده ﷺ د وژلو اراده کړې وي هغه به یې و ويني چې رسول الله ﷺ هلته پر خپل ځای پرېوتی، مگر کله چې به بیا خلک بیده سوه ابوطالب به د خپلو زامنو یا وروڼو څخه یو څوک امر کړی چې ورسه

ته د محمد ﷺ په ځای کې پرېوزه او رسول الله ته به یې وویل: ته ولاړه سه ده په بستر کې پرېوزه، یا خوبه په خپله ابوطالب د رسول الله ﷺ پر بستر پرېوتې. کله چې د مسلمانانو او د دوی د کومکیانو خپل خوراکی مواد خلاص سوه او نور نه سي رانیولای نو په مسلمانانو او هغو کسانو کې چې د دوی مرسته یې کول لوړه شروع سوه، داسې کاځتي او نیستي جوړه سوه چې د لوړې په سبب یې د درختو او ونو پانې خوړل، نورو قریشو به د مسلمانانو او د هغو د کومکیانو د کوچنیو ماشومانو پرله پسې ژړا او نارې، چغاري او بغاري اورېدلې چې د لوړې په سبب به یې همېشه ژړل، خوزر سوې نه و بلکه خوند یې پر اخیستی. لکه نن ورځ چې د دنیا ټول کفار د فلسطین د کوچنیو معصومو شهیدانو نندارې کوي او خوند پر اخلي.

هو! هلته په قریشو کې څو نفره وه چې زړه یې غوښتی چې د بني هاشم او نورو سره د هغو دوستیو په سبب چې د دوی سره یې درلودلې مرسته وکړي، ځکه ځینو قریشو د بني هاشم یا نورو سره پخواني قرابتونه او د بنحو له طرفه دوستی درلودلې، نو د هغو دوستیو په سبب په دغه مقاطعه او انحصار نه وه راضي مگر په وسه یې هم څه نه وه پوره، نو به یې د موقع په وخت کې د نورو قریشو په پټه څه خوراکی مواد وروړل چې د هغې جملې څخه یو هم حکیم بن حزام و.

حکیم بن حزام د قریشو د مشرانو څخه یو مشر و او تر دغه وخته نه و مسلمان سوی، د ده زړه غوښتل چې د بني هاشم سره د دغه تنگسې په وخت کې مرسته وکړي ځکه یو خو یې د مور له طرفه د بني مطلب سره دوستي درلودل او بل خدیجه رضی الله تعالی عنہا ده عمه وه.

دغه حکیم، یوه ورځ څه خوراکی مواد پر یوه اوښ بار کړه چې شعب ابي طالب ته یې وروړي خو په لار کې ابوجهل ولیدی، ابوجهل ویل: د خیره؟ یا حکیم!

حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیرې چې ځم، ابوجهل ویل: ته محمد او د هغه ملګرو ته خواره وروړې؟ حکیم ویل: دا زما کار دی هر چیرې چې یې وړم، د دې امت فرعون ابوجهل و ویل: یا! دا ستا کار نه دی! والله نه دي پرېوړم چې ته مسلمانانو ته خواره وروړې او د ده په منته کولو یې شروع وکړه.

دوی د دغه کشمکش کې دي چې د قریشو د مشرانو او ساداتو څخه یو بل نفر

راغلی چې نوم یې ابوالبختري بن هاشم دی او ده هم د مسلمانانو سره همدردی درلودل، که څه هم د ده همدردی د اسلام او ایمان په سبب نه وه بلکه د دې همدردی سبب هم قومیت او نسب ؤ، خو دغه ابوالبختري راغلی ویل: پر څه مو شخړه او غالمغال دی؟ حکیم و ویل: زما سره دغه بار را سره دی او غواړم چې هري خوا ته زما زړه وي ولاړ سم، مگر ابوجهل مي نه پرېږدي د ده یې په څه؟

ابوجهل ویل: یا! دئ غواړي چې دغه خواړه محمد ﷺ او د هغه ملګرو ته یوسي، ابوالبختري و ویل: حکیم د قریشو د مشرانو څخه یو مشر دی او ته هم یو مشر یې! نو دئ آزاد دی هر چیري چې ځي ولاړ دي سي، ته حق نه لرې چې منعه یې کړې.

اصلاً مکې مکرمې یو عمومي مشر نه درلودی، هر مشر د خپل قوم او خپلي کورنۍ مشر ؤ، مگر ابوجهل که څه هم د خپل قوم بني مخزوم مشر ؤ خو د زړه غوښتنه او آرزو یې دا وه چې د ټولي مکې مکرمې مشر سي، مگر څرنګه چې قریش بناخ بناخ یا پښه پښه وه او هر بناخ ځان ته مشران درلودل، هغه نورو مشرانو د ابوجهل اطاعت نه کاوه او نه یې دئ د ځان مشر باله، نو ځکه ابوالبختري ورته و ویل: حکیم هم یو مشر دی هر څه چې یې زړه غواړي و دي یې کړي، ابوجهل ویل: یا! نه یې پرېږدم، ابوالبختري ته قهر ورغلی او ویل: ته څوک یې چې نه یې پرېږدې؟ ابوجهل ویل: نه یې پرېږدم او ابوالبختري یې پوري وهی د ابوالبختري هم ور سره حملې سوې، وهل پوري وهل سوه خو په آخر کي ابوالبختري پر زور سو او حکیم هغه خپل بار کړی او بنی مسلمانانو ته ورساوه.

همدارنګه د قریشو ځینو نورو مشرانو کوم چې د ابوطالب یا بني عبدالمطلب سره یې دوستي درلودل څه خورا کي مواد به یې مسلمانانو ته په پټه وړ وړل مگر دغه خورا کي مواد چې مسلمانانو ته په پټه وړ وړل کېده د دوی نه بېسېده، ځکه دا لږ خواړه وه او هغه کسان چې په شَعْبِ اَبِي طَالِب کي اوسېدل ډیر او په لسه او و نغو، نو خود پر مسلمانانو او د دوی پر طرفدارانو لوړه غالبه سوه، تر داسي اندازې چې یو د دوی څخه وایي: یوه شپه د حاجت د آداء کولو دپاره د خپله ځایه څخه څه گوښه او لیري ولاړم، هلته مي یو آواز واورېدی چې باد یو شئ بنوراوه پسي وګرځېدم د مړه

سوي اوښ د پوست يوه ټوټه يا يوه حصه مي پيدا كړه، دغه پوست مي واخيستی پسه پرېللو مي وايشاوه او ومي خوري، تاسي فكر وكړي چي يوانسان د لوړي له لاسه دغه حال ته رسېږي چي د مړه اوښ پوست او د درختو يا ونو پاني خوري، هغه هم يوه ورځ نه بلكه په كلويي دا حال وي، دا څومره سخت ژوند دی مگر يوازي مسلمانانو نه بلكه هغو كسانو چي د مسلمانانو سره يې قرابت او همدردي درلودل درې كاله پرله پسې دغه لوږه وكالل، درې كاله يې پر لوږه سر بېره د خپلو كوچنيو اولادو او معصومو ماشومانو ژړاوي چي د لوړي د لاسه به يې ژړل تحمل كولې او زغملې دا هم د مسلمانانو دپاره د صبر او مقاومت امتحان ؤ، خو مسلمانانو پر دغو تكليفو او مشكلاتو، زحمتو او آزارو صبر وكړي او په دغه سخت امتحان كي په همت او مړانه سره كاميابه سوه.

د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول

پوره درې كاله پر دغه حال تېرسوه خو د بعثت د لسم كال د محرمي په مياشت كي دغه تعهدنامه او انحصار مات سوه د هغه د ماتېدلو سبب دا ؤ چي په قريشو كي ځيني كسان په دغه تعهد او انحصار راضي وه او ځيني يې ناراضه وه، نو هغه كسان چي په دغه انحصار نه وه راضي هغو د دغه تعهدنامې د ماتېدلو دپاره كوښښ وكړي، هشام بن عمرو چي د قريشو د مشرانو څخه ؤ او د شپې به يې په پټه څه خواړه و بني هاشم ته وروړل او د هغو د دغه بد حال په سبب خواشيني او پرېشانه هم ؤ نو همېشه به په دې فكر كي ؤ چي دغه د ظلم ورځه او تعهد نامه چي د قريشو له طرفه ليكل سوي ده څنگه له منځه يوسي او دغه مقاطعه پای ته ورسېږي؟ د دې كار دپاره يې عزم وكړي چي دا مقاطعه بايد ليري او پای ته ورسېږي، نو زهير بن ابي اميه المخزومي ته ورغلی چي د هغه مور عاتكه بنت عبدالمطلب د ابوطالب خور او د رسول الله ﷺ عمه وه. زهير ته يې وويل: يا زهير! آيا ته راضي يې چي ته خواړه خورې او اوبه څښې او ستا د ماما گانو دي دغه حال وي چي ته په خبر يې؟ زهير ويل: يا! نه يم راضي. هشام ويل: هو بايد په راضي هم نه سو درې كاله كيږي چي دغه خلك په لوږه

اخته دي موږ يې د شپې او ورځې د کوچنيو ماشومانو ژړاوي او روچي د لوږي ژاړي او بيا هم چپ يو دغه خلک زموږ قوم زموږ وينه او زموږ ځان دي.

زُهير ويل: نو څنگه وکړم؟ قريشو دا اتفاق کړی دی.

هشام ويل: زه غواړم چي دغه ورځه له منځه يوسم.

زُهير ويل: زه او ته دوه نفره يو دا کار مو په وسه نه دی پوره، بيله ما او تا څخه بل

څوک هم سته چي د دغې مقاطعې مخالف وي؟

هشام ويل: يا! فقط زه او ته يو.

زُهير ويل: درييم نفر هم را ته په کار دی.

نو هشام و مطعم بن عدې ته ورغلی و هغه ته يې د بني هاشم او بني مطلب

دوستۍ او قرابتونه ورياد کړه او ويل: دا ښه کار نه دی چي ته په دغه ظلم کي د

قريشو پر طرف يې، مطعم ويل زه يو نفر يم څه نه سم کولای.

هشام ويل: دوهم نفر مي هم درييدا کړی دی، ويل: هغه څوک دی؟

ويل: زه يم، مطعم ويل: درييم نفر هم په کار دی، ويل: هغه مي هم پيدا کړی

دی، مطعم ويل: هغه څوک دی؟ ويل: زُهير بن أبي اميه، مطعم ويل: په دې کار

کي څلورم نفر هم په کار دی.

نو هشام بن عمرو و ابوالبختري ته ورغلی، هغه ابوالبختري چي د ابوجهل سره

يې د حکيم د اونښ په بار کي وهل او ټکول کړي وه، هشام پوهېدی چي ابوالبختري

پر بني هاشم مهربانه دی، هغه ته يې هم هغه خبري وکړې چي مطعم ته يې کړي وې،

ابوالبختري و ويل: آیا بل څوک هم سته چي په دغه کار کي زموږ مرسته وکړي؟

هشام ويل: هو! زُهير بن أبي اميه، مطعم بن عدې او زه ستاسي سره يم، ابوالبختري

و ويل: پنځم نفر ته هم ضرورت سته چي پنځه سو قوت موزياتېږي.

هشام و زُمعنه بن الاسود بن مطلب ته ورغلی د هغه سره يې خبري وکړې د بني

هاشم قرابتونه يې ورياد کړه، د هغو حقوق يې ورته بيان کړه او ويل: ته په دغه حالت

راضي يې چي قوم دي د لوږي مري؟

زُمعنه ويل: آیا دغه کار ته چي ته ما ور بولې بل څوک هم را سره سته؟

هشام ويل: هو! د هغه نورو ملګرو نومونه يې ورياد کړه.

زمنه و ويل: هو اوس صحنې ده، دغه پنځه نفره د شپې په (حجون) کې چې په مکه مکرمه کې د يوه ځای نوم دی سره يو ځای سوه او د دغې صحيفې يا تعهد نامې د ماتولو دپاره يې عهد او وعده سره وکړه.

زهير و ويل: اول هغه څوک چې د قريشو په حضور په دغه باره کې خبرې کوي هغه زه يم، شپه تېره سوه په سهار کې د قريشو مشران او سرداران او نور قريش د کعبې شريفې پر شا وخوا د خپلو مجلسو په ځايو کې ناست دي چې زهير له کوره را ووتی بياسته او گران قيمته لباس يې اغوستی دی پر کعبه شريفه يې طواف وکړی او بيا يې خلکو ته مخ ور واړاوه ويل: يا اهل مکه! آيا موږ خواږه خوړو، کالي اغوندو او بني هاشم هلاکيږي؟ نه شی پر خرڅيږي او نه ځني رانيول کيږي، والله زه تر هغو نه کښېم تر څو دغه ظالمه ورکه، دغه د دوستۍ قطعه کوونکې ورکه څيري نه سي، درې کاله کيږي چې دوی خواږه نه لري او وږي گرځي، والله دا پينځو به موږ ته تر ابده پاته وي.

ابوجهل چې د حرم په يوه طرف کې ناست ؤ ولاړ سو او ويل: درواغ دي و ويل والله دغه عهدنامه نه څيرل کيږي، دا هغه عهد او اتفاق دی چې ټولو قريشو کړی دی او وعده يې کړې ده چې دا مقاطعه به تر هغو جاري وي څو مسلمانان زموږ دين ته را اوږي.

زمنه بن الاسود ولاړ سو او ويل: والله يا ابوجهل ته ډير درواغجن يې موږ په دې عهد نامه د هغې د ليکلو په وخت کې هم نه وړاضي او دا بايد څيري سي.

ابوجهل وايي: والله نه څيرل کيږي. ابوالبختري ولاړ سو ويل: زمنه رشتيا وايي موږ په دغه عهد نامه نه راضي يو او نه يې منو.

ابوجهل غواړي چې د ابوالبختري جواب ووايي چې مطعم بن عدي ولاړ سو او ويل: تاسي رشتيا وياست او هر څوک چې له دغه مخالفه خبرې کوي هغه درواغ وايي، موږ د الله په حضور کې د دغې عهد نامې څخه او کوم څه چې پکښې ليکل سوي دي بري او بېزاره يو.

ابوجهل د ده جواب ته ځان جوړاوه چې هشام بن عمرو ولاړ سو او د دغه قسمه څخه خبرې يې وکړې، اوس نو کوم څوک چې دا حالت ويني يو د پنځو په مقابل

کي دلائل وايي، ابوجهل وايي: دا عهد بايد نه سي مات او مقاطعه بايد نوره هم دوام ولري، مگر دوی پنځه دي که څه هم بل څوک د دوی پر طرف نسته خو دا پنځه منظم او د مخه يې پلان جوړ کړی دی (پنځه منظم نفر کولای سي چي پر پنځوسونغير منظمو نفرو غالبه سي) ابوجهل عاجزه پاته سو ويل: دا پلان په شپه کي جوړ سوی دی بيله دغه ځايه په بل ځای کي مشورې او اتفاق سوی دی.

د دغو خبرو په وخت کي ابوطالب د حرم شريف په يوه طرف کي ناست ؤ او دغه خبري اوري. ابوطالب ولي او د څه شي دپاره دلته راغلی ؤ؟ هغه خو په دې موضوعاتو نه ؤ خبر؟

د هغه د را تللو سبب بل شی ؤ، هغه دا چه الله ﷺ خپل رسول ﷺ ته د دغه صحيفې يا ورقي په باره کي داسي معلومات ورکړل چي په هغه عهد نامه کي ټول هغه ځايونه چي په هغه کي ظلم او د صلۀ رحمي قطعه کېدل ليکل سوي دي، هغه ټول وټنو خوړلي دي، بېله هغو ځايو څخه چي په هغه کي د الله ﷺ نوم ليکل سوی دی، رسول الله ﷺ دغه خبر خپل اکا ابوطالب ته ووايه، ابوطالب ورته وويل: آيا ستا رب ته په دغه خبر کړی يې؟ رسول الله ﷺ ويل: هو.

نو اوس ابوطالب د څو نفرو سره راغلی دی چي دغه خبر قريشو ته ووايي، د مخه تر دغه مناظرې او مناقشې ابوطالب ځينو قريشو ته دغه خبر ووايه: چي زما وراره دغسي او دغسي راته ويلي دي او هغه هيڅکله درواغ نه وايي، اوس تاسي وگورئ که خبره داسي وه لکه هغه چي وايي نو ويين سي او دغه خپل بد او ظالمانه عمل پرېږدئ په والله تر هغو به يې در تسليم نه کړو چي يو نفر مو پاته وي او که هغه خلاف ويلي وه زه به تاسي او دئ سره پرېږدم، بيا نو څه چي مو خوښه وي هغه ور سره وکړئ.

قريشو و ويل: ښه او د انصاف خبره دي وکړه، خو د مخه تر دې چي پر دغه موضوع خبري وسي هغه بله خبره شروع سوه، پسله هغه چي د هغو پنځو نفرو او ابوجهل په منځ کي هغه سوال او جواب وسو، مطعم بن عدي کعبې شريفي ته ننوتی چي هغه عهد نامه را واخلي او څيري يې کړي، وې ليدل چي عهد نامه ټوله وټنو خوړلې ده بېله هغه ځايه چي (بِسْمِ اللّٰهِ) يا بل هغه ځای چي د الله ﷺ نوم ليکل

سوی ؤ، هغه پر خپل حال پاته وه نوره ټوله عهد نامه نه وه! وینو خوړلې وه. له دغه وخته دغه عهد او اتفاق، انحصار او بندیز مات سوه، رسول الله ﷺ او د ده ټول ملګري د شعب ابي طالب څخه را و وتل او خپلو کورو ته ولاړل. دلته کفارو بیا د رسول الله ﷺ د نبوت د علامو څخه یوه ډېره لویه علامه ولیدل، چې هغه د عهد نامې په حال خبرېدل وه، مګر لکه څرنگه چې الله ﷻ فرمایي:

﴿وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعَرِّضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ﴾ (اقر: ۱۲)

ژباړه: که کفار د الهي قدرت یو دلیل و ویني مخ ځني اړوي نه یې مني او وایي دا سحر دی.

کفارو دلته هم دغه د نبوت لوی دلیل نه و منی او نور یې هم کفر پر کفر زیات سو. دغه مقاطعه او بندیز پسله درې کاله په دغه شکل سره پای ته ورسېدل، مګر دغه موده ډیر سخت او مشکل ژوند ؤ، درې کاله پرله پسې ټولو مسلمانانو او د دوی دوستانو یا طرفدارانو دغه لوږه او د وړو ماشومانو ژړاوي وزغملې.

مسلمانانو ولي او د څه شي دپاره دغه عذابونه او تکلیفونه قبلول؟؟؟
ډیره مهمه پوښتنه ده په معقول او منصف جواب پسې یې ته وګرځه.

د رسول الله ﷺ ژوند په دغه ډول تېرېدی، قسم قسم آزارونه، پرله پسې لوړې، سپکي او نا لایقي خبرې، د ده ﷺ د اهل او متابعینو پرله پسې زهېرول او عذابونه ورکول، او بیا د دنیوي امورو لکه پیسې، آمریت او داسې نورو بشري خواهشاتو پېشنهادونه ورته وسوه، خو رسول الله ﷺ د دغو ټولو شیانو څخه هیڅ شي ته نه تسلیم سواو نه یې خپل دعوت پرېښاوه، دعوت کوي او پر هر قسم آزارو صبر کوي.

ابوطالب ته د قریشو آخرنۍ ډله

اوس چې رسول الله ﷺ د خپلو ټولو ملگرو سره د شَعْبِ اَبِي طالب څخه را ووتی پر هغه خپل پخواني قسم دعوت کوي، مگر قریش که څه هم بندیز او انحصار یې پای ته ورساوه خو بیا هم پر مسلمانانو هغه آزارونه او هغه دوی دي، خلک د الله ﷻ دلاري څخه منعه کوي او ابوطالب پر هغه ډول د خپل وراړه دفاع او ساتنه کوي مگر په دغه وخت کې د ابوطالب عمر تر اتیا کلو اوښتی ؤ، دغه لوی واقعات او غمونه چې د کلو راهیسي پرله پسې پر ده تېرېدل خاصاً دغه بندیز او انحصار ډیر ضعیفه کړی ؤ، هغه پخوانی قوت او شدت یې نه ؤ پاته، د شَعْبِ څخه د ده دراه وټلو څومياشتي لا نه وې تیري سوي چې ډیر سخت ناروغه سو.

دلته نومشراکانو مشوره سره وکړه، ویل: حمزه او عمر مسلمانان سوه او د محمد ﷺ د دین خبري په ټولو عربو او قریشو کې نشر سوې که موږ د ابوطالب تر وفات وروسته د هغه وراړه ته کوم ضرر او تاوان ور ورسوو ټول عرب به موږ ته پینغور را کوي چې اکا یې ژوندی ؤ دوی څه نه سواي په کولای او اوس چې اکا یې وفات سو او هغه یې تنها ولیدی نو یې پر را واچول، اوس قریش غواړي چې د ابوطالب په حضور د رسول الله ﷺ سره خبري وکړي او څه هغه شيان ور سره ومني چې تر دې د مخه یې نه ورسره منل، نود قریشویوه ډله ابوطالب ته ورغله چې دا د قریشو آخرنۍ ډله ده چې ابوطالب ته ورځي او د ده د وراړه په باره کې خبري ورسره کوي.

د قریشو ټول اشراف او مشران چې عتبه بن ربیع، شیبه بن ربیع، ابوجهل بن هشام، أمیه بن خلف، ابوسفیان بن حرب او نور پکښې وه، ټوله سره پنځه ویشت نفره ابوطالب ته ورغله او ویل: یا ابا طالب! ته په هغه خپل مقام او درجه پوهېږې چې په موږ کې یې لرې او تا ته اوس دغه ناروغي پېښه ده، موږ پر دې بېرېرو چې ته به زموږ له منځه ولاړ سې او په دې هم خبر یې چې زموږ او ستا د وراړه په منځ کې اختلاف سته، نو اوس دي وراړه را وغواړه زموږ له طرفه څه ده ته ورکړه او د ده له طرفه څه موږ ته را کړه، موږ به د ده څخه منعه سو او دئ به زموږ څخه منعه سي، موږ او زموږ دین دي

سره پرېږدي او موږ به دى او د ده دين سره پرېږدو، ابوطالب ورسول الله ﷺ ته نفر ورولېږي او هغه هم راغلى، ابوطالب ورته وويل: اې وراره! دغه نفر ستا د قوم اشراف دي سره يوځاى سوي دي غواړي چې څه درکړي او څه درڅخه واخلي او بيا يې هغه نوري خبرې ورته وکړې کومي چې قريشو ابوطالب ته کړي وې چې موږ به په ده کار نه لرو او دى دي په موږ کار نه لري.

رسول الله ﷺ قريشو ته مخ ور واراوه او ورته وپې ويل: څه فکر کوي؟ که زه يوه خبره دروښيم او تاسي هغه خبره وکړې په هغه سره به د عربو پاچهان وگرځي او عجم به سر درته کښته کړي.

په بل روايت کي راغلي دي چې خپل اکا ابوطالب ته يې وويل: اې اکا! دوى ويوه داسي کار ته نه را بولې چې هغه د دوى دپاره خير او بهتر وي؟ ابوطالب وويل: څه شي ته يې را بولې؟ ويل: زه يې يوې خبرې ته را بولم چې د هغې په ويلو سره به عرب سرور ته کښته کړي او د عجمو به مالکان وگرځي، قريشو چې دا خبره واورېدل چپ سوه او په حيرت کي سوه، نه پوهيږي چې څنگه د دغې يوې جملې د ويلو څخه چې هغه هم دومره فايده ولري انکار وکړي، وروسته ابوجهل و ويل: دا يوه خبره څه شي ده؟ موږ به دي لس خبرې ومنو، رسول الله ﷺ وفرمايل: فقط دغه يوه کلمه وواياست (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) او هغه چې تاسي يې عبادت کوي هغه پرېږدي، قريشو لاسونه سره وتکول او وې ويل: يا محمد! ته غواړې چې دغه آله يو اېله وگرځوي؟ ستا کارونه عجب دي، بيا نو ځينو و ځينو نورو ته و ويل: والله دا سرى د هغو شيانو څخه چې تاسي يې غواړي هيڅ نه درکوي در ولاړسي او د خپلو پلرو دين مو تينگ کړى، ترڅو چې الله ستاسي او د ده په منځ کي فيصله کوي او بيا نو قريش ولاړل. د دغو کسانو په باره کي د سورة ص دغه آياتونه نازل سوه چې رب ﷻ فرمايي:

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هٰذَا سَاحِرٌ كٰذِبٌ ﴿١٠٠﴾﴾

ژباړه: او كفار د دې څخه تعجب کوي چې دوى ته بېروونکي نبي د دوى له قومه راغلى دى او دغه کافران وايي چې دغه بېروونکي نبي ساحر، درواغجن دى.

﴿أَجْعَلِ الْآلِهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجَابٌ﴾ ﴿٣٦٠﴾

آیا ده دغه (۳۶۰) معبودان یو له ګرځولی دی؟ دغه چې دی وايي: دغه ډیر معبودان پرېږدی او د یوه الله عبادت کوی یو ډیر عجب شی یا کار دی چې مثل نه لري.

﴿وَأَنْطَلِقُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ تَمْشُوا وَأَصْبِرُوا عَلَىٰ آلِهَتِكُمْ إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ يُرَادُ﴾ ﴿٣٦١﴾

او د دوی مشران په تلوار سره له دغه مجلسه څخه ولاړل چې یوه او بل ته یې سره ویل: درځی درځی، د دې ځایه ولاړې او د خپلو معبودانو پر عبادت صبر وکړی (تینگ اوسی) بېشکه چې دغه شی یعنی: توحید خامخا یوشی دی چې زموږ څخه یې اراده سوې ده، یعنی: دی غواړي چې د توحید په نامه سره موږ ټول د ځان تابع کړي.

﴿مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا آخْتِلَاقٌ﴾ ﴿٣٦٢﴾

دغه توحید او وحدانیت په وروستني (عیسوي) دین کي موږ نه دی اورېدلی، دغه توحید له خپله ځانه جوړ سوي درواغ دي او وروستني نور آیاتونه هم په دغه باره کي نازل سوي دي.

عَامُ الْحَزَنِ - ياد غم کال

رسول الله ﷺ بیا هم د هغو آزارو او تکالیفو سره سره توحید او الهي دین ته دعوت کوي ترڅو چې دوې لويي او ډيري مهمې واقعي پيښي سوې، داسي واقعي چې پر دعوت او د رسول الله ﷺ پر ژوند يې ډير تائير وکړی.

لومړی: د رسول الله ﷺ د مهربانه، خواخوږي او حمايه کوونکي اکا ابوطالب وفات. دوهم: د رسول الله ﷺ د مهربانه او غم شريکي زوجې حضرت خديجې رضي الله عنها وفات، چې اوس به دغه دوې واقعي په تفصيل سره درته بيان سي.

د ابوطالب ناروغي نوره هم شديده سوه ترڅو چې د وفات ورځ يې را ورسېدل، د ابوطالب وفات د بعثت د لسم کال د رجب په مياشت کي ؤ او شپږ مياشتي وروسته ترهغه وفات سو چې د قريشوله طرفه بنديز او انحصار پای ته ورسېدی او څوک وايي: د دغه کال د رمضان په مياشت کي وفات سو، هغه ابوطالب وفات سو چې د قريشو

د آزارو او تکالیفو څخه د رسول الله ﷺ ساتونکی او حمایه کوونکی ؤ، رسول الله ﷺ د ده په وفات ډیر غمجن او تراندازې زیات خواشینی سو، ځکه ابوطالب هغه اکا ؤ چې رسول الله ﷺ یې کوچنی لوی کړی ؤ او رسول الله ﷺ ته د عبدالطلب تر وفات وروسته د پلار په درجه کې ؤ، د رسول الله ﷺ عمر اته کاله ؤ چې تربیه یې د ابوطالب پرغاړه سوه، سره د دې چې ابوطالب ایمان نه راوړی خو بیا هم د رسول الله ﷺ لوی مرسته کوونکی او حمایه کوونکی ؤ، مور ولیدل چې د مقاطعې په وخت کې یې څومره مرسته او فدا کاري وکړه، که نه یوازې مسلمانانو ته د دې مشکل سره مقابله کول ډیره سخته تمامېده، که څه هم ابوطالب د رسول الله ﷺ پر دین نه ؤ مگر بیا هم د خپل وراره د مرستې او قوت عمده مرکز دی ؤ، کله چې ابوطالب ته مرگ حاضر سو او د زکندن په حالت کې ؤ رسول الله ﷺ ورته ناست ؤ، ابوجهل ته خبر ورغلی چې ابوطالب د مرگ په حالت کې دی نو دی او عبدالله بن ابي امیه په تلوار ورغله د ورتگ اجازه یې وغوښتل، اجازه ورکول سوه، په ابوطالب کې روح پاته دی رسول الله ﷺ ورته ناست دی او ورته وایي اې اکا د (لا اله الا الله) کلمه ووايه، فقط یوه کلمه! کولای سم چې د دغې کلمې په سبب د قیامت په ورځ ستا شفاعت وکړم.

ابوجهل ویل: یا ابا طالب! د عبدالطلب له دینه اوړې؟ که دي دغه کلمه وویل ستا اولادې ته به تر ابدې پېغور ورکول کېږي، ابوجهل شیطان همېشه د اسلام مخ نیوی کوي او نه غواړي چې څوک مسلمان سي، رسول الله ﷺ کوبښن کاوه چې ابوطالب ایمان را وړي او ابوجهل پرله پسې منعه کاوه، ابوطالب متردد او په شک کې دی چې د توحید کلمه و وایي که یا؟ خو ابوجهل او عبدالله بن ابي امیه ورته جوړېدلې دي ترڅو د ابوطالب آخري خبره دا سوه چې ویل: علی ملة عبدالمطلب، یعنی: د عبدالطلب پر دین یم او وفات سو، ایمان یې نه را وړی او په دغه بیا د رسول الله ﷺ غم نور هم ډېر سو ځکه اکا یې ایمان ته نژدې سوی ؤ مگر مسلمان نه سو، حال دا چې دی تر ټولو خلکو ورسول الله ﷺ ته نژدې دوست ؤ او تر هر چا یې د رسول الله ﷺ دفاع زیاته کړې وه، بیا نور رسول الله ﷺ و فرمایل: ترڅو چې منعه سوی نه یم د مغفرت طلب به درته کوم، یعنی: که مي الله ﷻ منعه نه کړي زه به ستا

دپاره غځوه او بخښنه غواړم، د دغه موضوع په باره کي الله ﷻ فرمايي:

﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴾ [التوبه: ۱۱۳]

يعني: نبي او هغو کسانو ته چي ايمان يې راوړی دی نه بنايي او نه لائق دي چي د مشرکانو دپاره مغفرت و غواړي که څه هم دغه مشرکان د دوی سره خپلوي ولري (دا کار څه وخت نه دی ورته روا؟) وروسته تر هغه چي دوی ته ښکاره سي چي بې شکه دوی د دوږخ اهل دي (يعني پر کفر مړه سي).

ورونو! کله چي مومنانو خپل ځانونه او مالونه پر الله ﷻ خرڅ کړي دي، نو دا کار هم ورسره حتمي او ضروري دی چي خپل ځانونه بل د هر چا څخه راټول کړي او يوازې يې خپل رب ﷻ ته وسپاري د (أعداء الله) سره يعني: د هغه چا سره چي د الله ﷻ سره د هغو دښمني او دوږخي توب معلوم سوی وي خپله د دوستيو او مهربانيو سلسله وشکوي، که څه هم دغه د الله دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار، نيکه او انا، اکا او تربر او نور خاص خپلوان وي، ځکه هر هغه څوک چي د الله دښمن اوله خپله ربه سرکښه وي هيڅکله د مومن دوست او خپل کېدلای نه سي، نو د هر هغه چا په باره کي چي داسي معلومات حاصل سي چي په يقيني ډول سره دوږخي دی د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

اوس نو دغه د کفر او دوږخي توب معلومات که په وحيو سره وي، يا هغه څوک په ښکاره سره پر کفر او شرک مړ سي د دوی دپاره د بخښني او مغفرت غوښتنه منعه ده.

او بيا هم د دغه موضوع په باره کي د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴾ [۵۶]

[القصص: ۵۶]

يعني: يا محمد! ﷺ بېشکه ته هغه څوک پر سمه لار نه سي برابرولای چي ستا خوښ وي، بلکه الله ﷻ و هغه چا ته سمه لار ښيي چي د هغه د هدايت إرادده و فرمايي.

خاصه خبرتيا، يا تنبيه

د رسول الله ﷺ د والدينو په باره کې د اسلامي علماوو اقوال ډير فرق سره لري، ځينود دې دپاره چې د دوی ايمان او نجات ثابت کړي خاصي رسالې ليکلي دي او ځينود حديثو شرحه کوونکو محدثانه او متکلمانانه بحثونه کړي دي، خو د احتياط او سلامتۍ بڼه او غوره لار دا ده: چې په دغه مسئله کې څوک چې پاته سي او په داسې دقيقو بحثو کې د څېړنو څخه ځان وساتي، د داسې مسائلو حقيقت يوازي الله ﷻ ته معلوم دی او هغه عادل رب په ښه ډول سره د ټولو موضوعاتو فيصله کوونکی دی.

د ابوطالب د ايمان په متعلق دغه لاندني معلومات په صحي احاديثو کې راغلي دي، امام بخاري د أبي سعيد الخدري رضي الله عنه څخه روايت کوي چې وايي: يو وخت د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب د ده ﷺ په حضور کې ياد کړل سو، رسول الله ﷺ وفرمايل: بنيبي ده ته د قيامت په ورځ زما شفاعت دا نفعه ورسوي چې د اور په څنډه کې به وي، چې اور به يې تر بجلکو پوري رسېږي.

بيا هم په صحي حديث کې راغلي دي چې حضرت عباس بن عبدالمطلب رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته و ويل: اکا ته به دي څه فايده ورسېږي؟ هغه ستا ساتنه کول او ستا په سبب په قهر کېدی (مقصد يې ابوطالب و) رسول الله ﷺ وفرمايل: هغه د اور په څنډه کې دی، که زه نه وای د اور په هغه کښته طبقه کې به وای.

خو بيا هم په تکرار سره وایم: زيات تر دغه د ابوطالب پر کفر او ايمان بحث کول غير ضروري موضوع ده، ښه به دا وي چې د داسې غير ضروري او خطراتو ډکو موضوعاتو په باره کې څوک چې پاته سي چې د گټې پر ځای تاوان ورته پېښ نه سي، ابوطالب هغه څوک و چې د اسلامي دعوت او رسول الله ﷺ دپاره مضبوطه قلا وه، اسلام او مسلمانان يې د قريشو د مشرانو او بېباکانو د تعارض څخه ساتلي وه.

ابوطالب خپل ټول قوت او شرف د دې دپاره استعمالول چې رسول الله ﷺ او د ده ملګري د مشرک قريشو د شر او آزارو څخه وساتي.

د حضرت خديجه رضي الله عنها وفات

د ابوطالب تر وفات دوې مياشتي يا په بل روايت درې ورځي وروسته أم المؤمنين حضرت خديجه الكبرى رضي الله عنها وفات سوه.

د دې د وفات په تاريخ كې دوه قوله دي، څوك وايي د ابوطالب تر وفات دوې مياشتي وروسته وفات سوه او څوك وايي درې ورځي وروسته وفات سوه، د دې رضي الله عنها وفات د بعثت د لسم كال د روژې په مياشت كې ؤ او په دغه وخت كې د دې رضي الله عنها عمر (۶۵) كاله ؤ او د رسول الله صلى الله عليه وسلم عمر (۵۰) كاله ؤ، خديجه رضي الله عنها د رسول الله صلى الله عليه وسلم مهربانه او غم شريكه زوجه، د الله تعالى د لويو نعمتو څخه يو نعمت ؤ چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې ور كړې وه.

دا هغه زوجه وه چي تر هر چا ورسول الله صلى الله عليه وسلم ته ډېره نژدې او قريبه وه، دا وه چي د رسول الله صلى الله عليه وسلم د اولادو مور او روزونكې وه او پنځه وېشت كاله يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره گډ ژوند وكړی، د ده صلى الله عليه وسلم د پرېشانيو او خوابديو په وخت كې به پر ده صلى الله عليه وسلم مهربانه وه، د ده د رسالت په دعوت او تبليغ كې يې د ده مرسته او كومك كاوه، د ده د تكاليفو په وخت كې د ده خواخوږې وه، دا اول هغه څوك وه چي ايمان او اسلام يې قبول كړي وه، دا وه چي د نبوت د اولي لحظې څخه يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مرسته كوله او د جهاد په ترڅو ورځو كې يې اشتراك ورسره كاوه، كله چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وحې نازلې سوې د دنيا ټول كارونه يې پرېښوول او ځان يې يوازي او يوازي د دعوت دپاره فارغه كړی او دا كار هم د أم المؤمنين خديجه الكبرى رضي الله عنها په مرسته سره وسو، دا وه چي ورته ويل به يې: د ژوند مصاريف دي زما له مال او پيسو څخه پوره كوه، ته خپل ځان يوازي او يوازي دعوت ته فارغه كړه، دا وه چي خپل مال يې په دغه لار كې مصرفاوه، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته به يې ويل: د مال په باره كې هيڅ فكر مه كوه او د ده صلى الله عليه وسلم مصرف هم د خديجې رضي الله عنها د ماله څخه ؤ.

مسلمانان او صالحه ښځه يا زوجه دغسي وي چي خپل خاوند د الله تعالى لاري ته فارغه كوي حتی مصرف يې هم پر خپله ذمه اخلي، داسي نه لكه د نن ورځي ځيني

بنځي چي خاوند يې د خير په كار يا په مسجد كې لږ وځنډيږي د دې سترگي ورته كړې او له قهره ورته ډكه وي، حضرت خديجه رضي الله عنها خپل گران او محبوب خاوند د الله ﷻ عبادت او دعوت ته فارغه كاوه، خپل مال او پيسې يې هم په دغه لار كې مصرفولې، د دعوت د وخت ترخه تكاليف او آزارونه يې هم په ورين تندي ورسره وړل، رسول الله ﷺ فرمايي:

« أَمَنْتَ بِي حِينَ كَفَرْتُ بِبَيْ النَّاسِ »

كله چي خلكو زما څخه، يا زما پر نبوت انكار كاوه دې ايمان راباندي را وړی.

« وَصَدَقْتَنِي حِينَ كَذَبْتَنِي النَّاسُ »

او هغه وخت يې زما تصديق وكړی چي خلكو درواغجن بللم.

« وَأَشْرَكْتَنِي فِي مَالِهَا حِينَ حَرَمْتَنِي النَّاسُ »

او د دې په مال كې يې هغه وخت گډ او شريك كړم چي خلكو محرومه كړم،

يعني: خلكو څه نه را كول.

« وَرَزَقْنِي اللَّهُ وَلَدَهَا وَحَرَمَ وَلَدَ غَيْرِهَا »

او الله ﷻ د دې څخه اولادونه را كړل، نه د نورو ازواجو څخه.

په هغه حديث شريف كې چي امام بخاري يې د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايتوي

وايي چي جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی او ورته ويې ويل: يا رسول الله! دغه

اوس خديجه تا ته را رهي ده او يولونښی ورسره دی چي په هغه كې خواږه يا د څښلو

شي دی، كله چي درته راغله د دې درب له طرفه سلام پروا يه او په جنت كې په يوه

قصر سره زېږی وركړه، داسي قصر چي د لؤلؤ د ملغلري څخه جوړسوی وي او هلته به

نه غالمغال، شخول او نه بنور مانبور وي او نه به ستړيا وي، د دغه حديث شريف په

سبب دا ﷺ يقيناً د اهل جنت څخه ده او د هغو كسانو څخه ده چي په جنت سره

زېږی وركول سوی دی.

دغه دوې نمجني حادثې د څوورځوپه جريان كې پرله پسې پيښي سوې چي د

رسول الله ﷺ په زړه كې يې د غم او درد مشاعر وښورول او تر دغه وروسته پر ده ﷺ

د ده د قوم له طرفه تکالیف او آزارونه پرله پسې سوه، د ابوطالب تر وفات وروسته قريشو پر ده ﷺ جرئت پیدا کړی او دى ﷺ به يې په ښکاره سره آزاراوه او بد به يې ورته ويل، د دغو پېښو په سبب د رسول الله ﷺ پر غمو نور غمونه هم زيات سوه تر څو چي د قريشو د ايمان را وړلو څخه نا اميده سو.

ابن اسحاق په خپل سيرت کي وايي: کله چي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب وفات سو قريشو ورسول الله ﷺ ته هغه آزارونه ورسول چي د ابوطالب په ژوند کي هيچا د هغه آزار فکر هم نه سواى کولاى، حتا د قريشو لچگانو او بي باکانو تعارضونه پر کول، رسول الله ﷺ چي به پر لارهي و دغو لچگانو به يې پر سر خاوري ور پاشلې، يوه ورځ يې يو چا پر سر خاوري ور وپاشلې رسول الله ﷺ خپل کور ته ننوتى او هغه خاوري يې پر سر پرته وې، د لونو څخه يې يوه ور ولاړه سوه د رسول الله ﷺ سر يې ور پرېولى او ژړل يې چي دا څه حال دى، رسول الله ﷺ ورته وويل: لوري! مه ژاره الله ﷻ ستا پلار د خلکو څخه ساتي.

او رسول الله ﷺ به ويل: د قريشو څخه ما ته داسي تکليف نه دى را رسېدلى چي زه دي په ناراضه يم تر څو چي ابوطالب وفاتېدى، يعنې: د ابوطالب تر وفات د مخه ټول آزارونه او تکالیف عادي وه، خو واقعي آزارونه د ابوطالب تر وفات وروسته شروع سوه، څرنگه چي په دغه کال کي پر رسول الله ﷺ دغه غمونه او دردونه، آزارونه او تکالیف پرله پسې ورتله نو رسول الله ﷺ دغه کال د (عام الحزن) په نامه سره وباله، يعنې: دغم کال.

او دغه کال د سيرت او تاريخ په کتابو کي په دغه نامه سره مشهوره سو. دلته يوې تنبېه او خبرتيا ته ضرورت سته هغه دا چي: ځيني خلک به داسي فکر کوي: چي رسول الله ﷺ دغه کال د عام الحزن په نامه سره وباله د هغه علت فقط دا دى چي په دغه کال کي د رسول الله ﷺ اکا ابوطالب او زوجه حضرت خديجه رضي الله عنها وفات سوه او ډير خلک ښايي د دې دپاره چي پر خپلو مړه سوو اقرباوو د اوږدې مودې دپاره غم وکړي دغه خبره دليل وگرځوي، خو په حقيقت کي دا لويه خطاء ده، رسول الله ﷺ يوازي د خپل اکا او خپلي زوجې فراق او نيستي والي

دومره شدید نه وُ غمجن کړی چې دغه کال دي د (عامُ الحُزن) په نامه سره وپولي. بلکه د دې نامه سبب هغه حالات وه چې د دوی د وفات په سبب پېښ سوه، هغه دا چه د اسلامي دعوت ډیري دروازې د ده ﷺ پر مخ وتړل سوې، د ابوطالب ساتني او حماييې د اسلامي دعوت دپاره ډیري دروازې خلاصي کړي وي او همدارنگه د اسلامي لار ښوونو او تعليم دپاره ډیري لاري موجودي وې رسول الله ﷺ د خپل اکا په وجود کي د هغه کار دپاره چې خپل رب په امر کړی وُ ځيني کاميابي ليدلې، مگر د ابوطالب تر وفات وروسته دغه لاري او دروازې وتړل سوې، رسول الله ﷺ چې به د تبليغ دپاره هرڅه کوښښ وکړی او هر چیري چې به ولاړی د ده پر مخ لاري بندي وې، نه چا د ده ﷺ دعوت ته غوږ نیوی او نه چا اسلام قبلاوه، بلکه ټولو خلکو يا ملنډي په وهلې يا يې آزار ورکاوه، رسول الله ﷺ دغه کار ډیر غمجن کړی وُ چې هغه وظيفه يې نه کړه آداء کومه چې الله ﷻ په مکلف کړی دی، نو له دغه سببه دغه کال ته (عامُ الحُزن) وويل سو.

د اصحاب گرامو

د دومره صبر او ثبات سبب څه شي وُ؟

د دغو آزارو او تکالیفو تر اورېدلو وروسته عاقل او هوښیارو خلکو ته دا سوال او پوښتنه پيدا کيږي چې د دغو آزارو په مقابل کي د مسلمانانو د دغه صبر او ثبات، د دغه تحمل او مقاومت چې عقلمونه ورته حيرانیږي سبب او باعث څه شي وُ؟ مسلمانان څه شي د مقاومت دغي لوړي درجې ته و رسول؟ څنگه يې پر دغو آزارو او تکالیفو چې په اورېدلو سره يې وربښتان شخړي او زړونه رپردي صبر کاوه؟ د دغسي پوښتنو او سوالو په جواب کي غواړم چې لږ څه هغو عواملو او اسبابو ته اشاره وکړم چې انسان ته د دغه صبر او ثبات، زغم او مقاومت قدرت ورکوي.

۱ - د دغه ثبات او صبر دپاره اول او تر هر څه د مخه عمده او اساسي سبب: پر يوه الله ﷻ ایمان دی او په حقه سره د دغه الله پيژندل دي، ټينگ ایمان چې په زړه ننوزي د غرو پر ډول ثبات او دروندوالی لري، د ټينگ ایمان او محکمه يقين پر خاوند

چې د دنیا تکالیف هر څومره ډیر لوی او سخت سي، هغه څوک دغه ټول مشکلات د خپل ایمان په مقابل کې داسې ویني لکه د نړوونکي سېل پر سر خاشې، هغه سېل چې لوی بندونه او لوړې قلاوي نړوي، د دغسې ایمان خاوند د خپل ایمان په خوږ واله کې، د خپل یقین په روښنایي کې، دغه دنیوي زحمتونه او تکلیفونه نه حسوي او نه یې پروا په کېږي، د دغه ذکر سوي اصلي او یواځني سببه څخه چې صادق ایمان دی څو نور فرعي سببونه هم پیدا کېږي چې دغه ثبات او صبر نور هم تقویه کوي.

۲ - داسې قائد او قیادت چې زړونه و هغه ته میلان لري.

رسول الله ﷺ چې د اسلامي امت نه بلکه د ټول بشریت قائد اعلیٰ و داسې بنایسته خوږونه، د ځان پوره والی او ښه اخلاق یې درلودل چې زړونه ور جذبېدل او ځانونه تر قربانېدل، د کمال او پوره والي هغه خوږونه پکښې موجود وه چې هیڅ بشر ته نه دي ورکول سوي، د شرف، خیر، فضیلت، عفت، امانت، صدق او ټول د خیر اوصاف داسې او دومره پکښې موجود وه چې دښمنانو یې په هغو کې شک نه درلودی، دوستان او ملګري خویې څه کوي، د ده ﷺ د خولې څخه هیڅ داسې جمله او کلمه نه را وتل چې د ټولو به د هغې پر رشتیا والي یقین نه و، تاسې راسی چې د نمونې پر قسم د دښمنانو حالت و وینو او د هغو څه خبرې واورو، چې څومره یې د رسول الله ﷺ پر رشتیا ویلو اعتماد او باور درلودی.

د قریشو د کفارو د مشرانو څخه درې نفره د شپې په پټه ورته او د رسول الله ﷺ د کور د دېواله تر شا به یې د ده ﷺ قرآن ویلو ته غوږ نیوی او یو په بل نه وه خبر، د دغو درو نفرو څخه یو هم ابوجهل و.

تر څو چې دغه درې نفره په خپل منځ کې سره رسوا سوه، نو یوه نفر د ابوجهله څخه پوښتنه وکړه او ویل: د دغه په باره کې چې د محمد ﷺ څخه دي واورېدل څه وایې؟ ده و ویل: څه مې واورېدل؟ موږ بني مخزوم (چې د ابوجهل قوم او د قریشو یو ښاخ دی) او د عبد مناف اولادې د شرف په حاصلولو کې سیالي سره کول، که دوی خلکو ته خواږه وړ کول موږ هم خلکو ته خواږه وړ کول، که دوی د خلکو سره کومکونه کول موږ هم کول، که دوی خلکو ته مالونه وړ کول موږ هم وړ کول،

ترڅو چې لکه هغه د مسابقي دوه آسان سره برابر او مساوي ؤ، خو دوی وويل: په مورې کي نبي سته چې له آسمانه وحی ورته راځي او مور دغه ځای ته نه سو رسېدلای، نو په والله هيڅکله به نه ايمان پر را وړم او نه به يې تصديق وکړم.

تاسي پوه سواست چې قريشو د قوميت او تربر کلوۍ له ضد ايمان نه را وړی، که نه د رسول الله ﷺ په صداقت او رشتيا ويلو کي يې شک نه درلودی، ابوجهل به ورسول الله ﷺ ته ويل: يا محمد! مور تا درواغجن نه بولو مگر هغه شيان درواغ بولو چې تارا وړي دي، په دغه باره کي د الله ﷻ دغه قول نازل سو چې فرمايي:

﴿فَأْتِيَهُمْ لَا يَكْذِبُونَ لَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بَيَّاتٍ اللَّهُ يَجْحَدُونَ﴾. [الأنعام/ ۳۳]

يعني: دوی ستا تکذيب نه کوي، مگر دغه ظالمان د الله ﷻ د آياتو څخه انکار کوي. يوه ورځ کفارو ورسول الله ﷺ ته د طواف کولو په وخت کي څو ځله بد وويل خو په آخري ځل يا شوط کي رسول الله ﷺ ورته وويل: «يا معشر القريش! جئتكم بالذبح» اي د قريشو ډلي ستاسي د حالولو دپاره راغلي يم، د دغه خبري د بيړي څخه هغه څوک چې ډير يې دښمن ؤ په زاريو يې شروع وکړه، دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ صادق الأمين ؤ، د کفارو او دښمنانو يې د ده پر هره خبره يقين ؤ.

کله چې رسول الله ﷺ پر سجده ؤ او کفارو د ده ﷺ پر سر هغه د اوبښ د نس شيان ورکښېښوول او بيا يې دومره او داسي خندل چې ځانونه يې نه سواي تينگولای، خورسول الله ﷺ چې يوه ښرا ورته وکړه، يوازي دا نه چې د کفارو خندا ورکه سوه، بلکه پر ټولو غم او پرېشاني ښکاره سوه او دا يې يقين سو چې دوی هلاکيږي او بيا هلاک هم سوه.

رسول الله ﷺ وعتيبه بن أبي لهب ته ښرا وکړه، د هغه همېشه دا يقين ؤ چې د رسول الله ﷺ د ښرا مطابق شئ به راته پېښيږي او کله چې يې په شام کي زمري وليدی نو يې وويل: والله محمد مکرّم اودئ په مکه کي دی.

أبي بن خلف چې رسول الله ﷺ ته به يې په وژلو سره وعده ورکول او ورته ويل به يې چې زه دي وژنم، يوه ورځ رسول الله ﷺ ورته وويل: بلکه زه تا وژنم

إن شاء الله، کله چې ابی د اُحد په ورځ ډیر لږ زخمي سو، زموږ په اصطلاح (وگول سو) ابی وویل: محمد ما ته په مکه کې ويلي وه: زه دي وژنم، والله که پر ما ناري هم توف کړي مږ به مي کړي.

(دغه قصه به د اُحد په غزاه کې په تفصیل سره واورئ *إن شاء الله تعالی*)

سعد بن معاذ رضي الله عنه مکې مکرمې ته راغلی ؤ او امیه بن خلف چې د سعد رضي الله عنه پخوانی آشنای وو هغه ته یې وویل: ما د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه واورېدل چې ویل یې: مسلمانان ستا وژونکي دي، امیه بن خلف ډیر وېرېدی او د ځان سره یې دا عهد وکړی چې هیڅکله به د مکې څخه نه وزم، خو کله چې ابوجهل د بدر په ورځ ورته راغلی او ویل: ځان تیار کړه چې جنگ ته ځو نو ده په مکه مکرمه کې هغه تر ټولو ښه اوښ رانیوی، دا د دې دپاره چې پر هغه وتښتي، ښځي یې ورته وویل: یا ابا صفوان هغه خبره دي هېره سوه چې یثربې آشنای دي یعنی (سعد بن معاذ) درته وکړه؟ امیه بن خلف وویل یا والله نه مي ده هېره، زه نه غواړم چې د دوی سره ووزم.

دا د رسول الله صلی الله علیه و آله د دښمنانو او منکرانو حال ؤ، مگر ملکري او اصحاب یې؟ وهغو ته داسې ؤ لکه روح په بدن کې، د هغو په زړو او سترگو کې یې ځای نیولی ؤ، هغه صادقې محبت و ده صلی الله علیه و آله ته داسې ور پوري وهل لکه اوبه چې د لوړې څخه کښتي ته پوري وهل کیږي او زړونه یې ده صلی الله علیه و آله ته داسې ور کښېدل لکه اوسپنه چې مغناطیس، یا آهن ربا ته ور کشیږي، د دغه حُب او محبت ښکاره اثر دا ؤ چې اصحاب کرام په دې راضي وه چې د دوی غاړې ووهل سي او د رسول الله صلی الله علیه و آله دي یو نوک نه گډل کیږي او نه دي یو زوز په جگړې، د مثال پر قسم دغه یوه قصه واورئ:

یوه ورځ مشرکان پر رسول الله صلی الله علیه و آله را ټول سوه یوه د یوې خوا او بل د بلې خوا په سکانو او چپلاخو واهه، په دغه وخت کې یوه نفر ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته ورناري کړه چې هله ملکري ته دي ځان ورسوه!

ابوبکر الصديق رضي الله عنه هم په تلوار سره هلته ورغلی یو یوه طرف ته پوري وهي او بل طرف ته څو ځان یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته ورساوه، مشرکانو رسول الله صلی الله علیه و آله پرېناوه

او پر ابوبکر الصديق رضي الله عنه يې را واچول، ابوبکر الصديق رضي الله عنه د کفارو له طرفه ډير سخت و وهل سو، خلک پکښي غورځېدل، عتبه بن ربیعہ ور نژدې سو د ابوبکر پر ځيگر کښنستی او خپله چوته يې ورته ونيول پر مخ مخ يې په وهي، مخ يې تر داسي اندازې وپرسېدی چي پزه يې په مخ کي نه معلومېدل (د هغه وخت چوتې وي د منځو ډکي او هره يوه يې دوه کيلووه) ترڅو چي ابوبکر رضي الله عنه بهوبښه او بې سده پروت ؤ، بيا نو بنو تيم چي د ابوبکر رضي الله عنه قبيله وه، ابوبکر رضي الله عنه يې په يوه پټو کي واخيستی او د ده رضي الله عنه کور ته يې يو وړی او د ده په مرگ کي چا شک نه درلودی، خوده رضي الله عنه د ورځي په آخر کي خبري وکړې او اوله خبره يې دا وه: رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم څنگه دی؟ حاضر و کسانو خبره وارپول او بيا د ده رضي الله عنه مور ته چي أم الخیر ورته ويل کېده ور ولاړ سوه ويل: د خوړلو يا چنبلو يوشی ورکړه، مور چي يې ور ته راغله او ور سره يوازې سوه ابوبکر الصديق رضي الله عنه دغه وايې: رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم څنگه دی او څه يې وکړه؟ مور يې و ويل: والله ستا په صاحب او ملگري نه يم خبره، ابوبکر رضي الله عنه و ويل: وأم جميل بنت الخطاب ته ورسه او د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د حال پوښتنه ځني وکړه، د ابوبکر رضي الله عنه مور أم جميل ته ورغله او ويل: ابوبکر د محمد بن عبدالله د حال پوښتنه در څخه کوي، أم جميل و ويل: نه ابوبکر پيژنم نه محمد بن عبدالله او که دي خوښه وي چي ستا زوی ته در سره ولاړه سم ولاړه به سم، ويل: هورائحه، أم جميل (چي فاطمه بنت الخطاب زو د عمر رضي الله عنه خور ده او د اسلام قصه يې د مخه تېره سوه) د ابوبکر رضي الله عنه د مور سره ابوبکر رضي الله عنه ته ورغله، وي ليدل چي ابوبکر رضي الله عنه تپي او زخمي پروت دی، دا ور نژدې سوه او په چغو سره يې ناري کړه: والله هغه قوم چي ستا سره يې دا کار کړی دی هغه د فسق او کفر اهل دي او زه اميد لرم چي الله تبارک و تعالی به ستا بدله او انتقام د هغو څخه واخلي.

ابوبکر رضي الله عنه و ويل: د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم څه حال دی او څنگه دی؟

أم جميل و ويل: دغه ستا مور يې اوري.

ابوبکر رضي الله عنه و ويل: پروا نه لري دا زما مور ده.

أم جميل ويل: هغه جوړ او روغ دی.

ویل: هغه چیري دی؟

ویل: د ابن الأرقم په کور کي دی.

ابوبکر رضي الله عنه و ویل: والله نه به خواره وخورم او نه به شیء وچنبم ترڅو چي رسول الله صلى الله عليه وسلم ته نه يم ورغلی.

هغو ویل: ته لږ وخت انتظار وکړه چي ته څه آرام سې او خلک کورو ته ولاړ سي، ام جمیل وايي: پسه څه وخته څخه چي خلک کورو ته ولاړل ابوبکر رضي الله عنه مو په داسي حال کي له کوره را وايستی چي زموږ په منځ کي ؤ او پر موږ يې تکیه کول او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته مو وروستی، دغسي د حُب او فداء کارۍ قصې به په دغه کتاب کي ډيري ووينی، خاصتاً هغه چي د اُحد په ورځ او نوري پيښي سوي دي.

نو د دغسي محبوب رهبر او قائد دپاره به هم څوک قربانۍ نه قبلوي؟

۳ - د مسؤليت احساس، اصحاب کرام پوره پوهېدل چي د بشر پر غاړه ډير لوی او عظيم مسؤليت پروت دی او دا ممکنه نه ده چي څوک دي له دغه مسؤليت په هيڅ حال کي ځان گوښه او خلاص کړي، ځکه هغه خطرناکه عواقب چي د دغه مسؤليت څخه د تېښتي او بې پروايي په حالت کي پېښېږي تر دغه اوسنيو تکاليفو ډير لوی او ډير زيات ضرمن دي او هغه تاوان چي د مسؤليت د نه حسولو په حالت کي دوی او ټوله بشریت ته پېښېږي په هيڅ ډول د دغه اوسنيو تکاليفو او مشکلاتو سره نه سي قياسېدلای، نو ځکه يې دغه تکاليف او آزارونه قبلول! نه د مسؤليت څخه تېښته.

۴ - ايمان پر آخرت، ايمان پر آخرت هغه شیء دی چي د مسؤليت احساس قوي کوي، د اصحاب کرامو دا پوره يقين ؤ چي دوی د الله تعالى په حضور کي درېږي او د دوی د اعمالو که لږ وي که ډېر، که لوی وي که کوچني، حساب ور سره کېږي او تر حساب وروسته يا به د جنت و همېښني نعمتو ته ځي، يا به د دوزخ په اور کي و همېښني عذاب ته، نو ځکه دوی خپل عمر د بيري او اميد په منځ کي تېراوه، د الله تعالى د رحمت په اميد وه او د الله تعالى له عذابه بېرېدل. الله تعالى فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَاءً آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾﴾ . [المؤمنون: ۶۰]

يعني: هغه کسان چي ورکوي هر هغه شیء چي دوی ورکړی دی (که زکوٰه وي

که خیرات) په داسې حال کې یې ورکوي چې د دوی زړونه د نه قبلېدلو څخه بېرېدونکي وي، چې بېشکه دوی خپل رب ته ورتلونکي دي.

او اصحاب کرام په دې پوهېدل چې دا دنیا د خپلو ټولو عذابو او نعمتو سره د آخرت په مقابل کې د غمناکې د وزر قېمت او اهمیت نه لري، دغه پوهې او یقین پر دوی د دنیا مشقتونه او تکلیفونه دومره سپکول چې په دغو عذابو او آزارو یې هیڅ پروا نه کېدل.

۵ - قرآن مجید، په دغه سختو، قهرمنو او ترخو حالاتو کې د قرآن مجید داسې سورتونه او آیاتونه نازلېدل چې د اسلام پر مبادیو، اساس او بنسټ باندې حجت او دلائل وه او مسلمانانو ته یې هغه لار ښوونې کولې چې د هغو په عملي کولو سره په ټول عالم کې ډیره ښه بشري ټولنه جوړېدل، چې هغه اسلامي ټولنه وه او د مسلمانانو احساسات یې پر صبر او استقامت ټینګول او د دغه مقصد دپاره یې مثالونه او حکمتونه بیانول.

د مثال پر ډول الله ﷻ د سوره البقره په (۲۱۴) نمبر آیات کې فرمایي:

﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ
الْبَاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَرُزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَلاَّ
إِنْ نَصَرَ اللَّهُ فَرِيبٌ ﴿۱۲۴﴾ [البقره: ۲۱۴]

ژباړه: اې مومنانو! آیا تاسې گمان کوی چې تاسې به جنت ته داخل سی او پر تاسې به د هغو کسانو په مثل سختی نه وي راغلي چې پخوا تېر سوي دي؟ پر هغو تکالیف او سختی راغلي وه، لوږه او مسکنت، آزارونه او تکلیفونه ورته پېښ وه، تر داسې اندازې چې هم به هغه د دوی رسول او هم به هغو کسانو چې د ده سره یې ایمان راوړی و وېل: د الله نصرت به کله وي؟ الله ﷻ د دوی په جواب کې فرمایي: خبر اوسی چې مومنانو ته د الله نصرت قریب او نژدې دی.

دا و مسلمانانو ته ارشاد و چې آیا تاسې امید لری چې جنت ته داخل سی؟ حال دا چه هغه تکلیفونه او آزارونه چې پخوانیو امتو ته پېښ سوي دي تاسې ته به نه پېښیږي؟ او بیا هم الله ﷻ فرمایي:

﴿الْمَرْءُ أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكَوَأَنْ يَقُولُوا ءَامِنًا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ﴾

[العنکبوت: ۲۰.۱]

آيا خلک داسې گمان کوي چې دوی به پر دغه پرېښوول سي چې و وايي:
(مور ايمان را وړی دی) او دوی دي امتحان نه کړل سي؟.

﴿وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِينَ﴾

[العنکبوت/۳]

په تحقيق مور امتحان کړي دي هغه کسان چې تر دوی د مخه وه، پس خامخا به
الله ﷻ په علم ظاهري سره هغه کسان معلوم کړي چې په خپل ايمان کي صادق دي
او خامخا به هغه کسان په علم ظاهري سره معلوم کړي چې درواغچان دي.

دغه قرآني آیاتو او مفاهيمو مسلمانان بل عالم ته نقلول، د کون او کائناتو مشاهد
يې په ليدل، د الله ﷻ د ربوبيت جمال او د ألوهيت کمال يې په ليدی، د الهي
رحمت او مهربانيو آثار يې په ليدل، د جنت هغه نعمتونه يې ورته بيانول چې د هغو د
حاصلولو دپاره هيڅ تکليف! تکليف نه معلومېدی، د دغو آیاتو په جريان کي
مسلمانانو ته په الهي رحمت او نعمتو، په جنت او په الهي رضاء سره زيري ورکول
کېدل او په عين وخت کي د دوی د ظالمو دښمنانو او سرکښه کفارو د محاکمې
حالات بيانېدل، چې بيا پسله محاکمې څخه پرمخې د دوږخ اورته کښول کېږي او
ورته ويل کېږي (ذوقوا مس سقر) يعني: د دوږخ د غذا بوخوند وگورۍ.

۶ - دکاميابۍ زيري، د دغو ټولو تکاليفو سره سره مسلمانان د اولي ورځي څخه
بلکه د مخه تر دې چې اسلام ته داخل سي په دې پوهېدل چې اسلام ته داخلېدل
دا معنی نه لري چې بايد مشکلات او تکاليف يوسو، بلکه د اولي ورځي څخه د اسلامي
دعوت هدف دا و چې روند جاهليت او د هغه جاهليت ظالم نظام له منځه يوسي.

مسلمانان پوهېدل چې د اسلام اساسي هدف دا دی: چې پر محکه خپل نفوذ
جاري کړي او په عالم کي سياسي نفوذ لاس ته را وړي، چې انساني امت او بشري
ټولنه د الله ﷻ د رضاء پر طرف رهي کړي او بندگان د بندگانو له بندگي د الله ﷻ
بندگۍ ته ور وباسي او د قرآن مجيد دغه دکاميابۍ زيري ځيني وختونه په پوره

صراحت او ځينې وختونه په ګنايه سره مسلمانانو ته نازلېدل.

دغه د سختيو په ژوند او د آزارو په وختو کې چې مخکې پر مسلمانانو تنګه سوې وه او قريبه وه چې د دوی د ژوند ورځي پای او آخر ته ورسېږي، هغه آياتونه نازلېدل چې د پخوانيو انبياوو او د دوی د قومو حالات پکښې بيانېدل، داسې واقعات پکښې ذکر کېدل چې د مکې مکرمې د مسلمانانو او کفارو د حاله سره مطلق مطابق او يوشمې وه. او بيا به په دغو آياتو کې د کفارو او ظالمانو د هلاک حالات بيانېدل او دا بيانېدل چې مخکې به بيرته د الله ﷻ صالحه بندګانو ته په ميراث ورپاته سوه، نو په دغو قصو کې دې ته واضحه اشارې وې چې د مکې مکرمې کفار، په را تلونکي وخت کې ناکامه کېږي، مسلمانان او اسلامي دعوت کاميابه کېږي، بيا هم په دغو وختو کې داسې صريح آياتونه نازل سوه چې مسلمانانو ته يې د بري او غلبې زېري ورکول، لکه څرنګه چې الله ﷻ په سورة الصافات کې فرمايي:

﴿وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَمَتْنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ﴾ [الصافات: ۱۷۱]

يعني: پخوا لا زموږ د بندګانو رسولانو د پاره زموږ حکم صادر سوی دی.

﴿إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۲]

بېشکه چې د دوی سره مرسته او مدد سوی دی.

﴿وَأَنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۳]

او بېشکه زموږ لښکري کاميابه او پر کفارو بريالی دي.

﴿فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ﴾ [الصافات: ۱۷۴]

تر يوه وخته پوري ته له دويه مخ وګرځوه، يعني: څو ورځي لا دوی ته صبر وکړه څه مه ورته وايه.

﴿وَأَبْصَرَهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۵]

ته څه موده دوی ته وګوره ژر ده چې دوی به خپل عاقبت او آخر کار وويني.

﴿أَفِعْدَا إِنَّا يَسْتَعْجِلُونَ﴾ [الصافات: ۱۷۶]

آيا دوی زموږ د عذاب د را تللو تلوار کوي؟

﴿فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ﴾ [الصافات: ۱۷۷]

پس کله چې د دوی پر غولي او میدان عذاب نازل سي! بد به وي سهار يا ورځ د دغه بهرول سوو خلکو.

او بيا رب ﷻ په سورة القمر کي فرمايي:

﴿سَهْرَمُ الْجَمْعِ وَيُوَلُّونَ الدُّبُرَ﴾ [القمر: ۱۲۵]

يعني: ژر ده چې د دغو کفارو ډله او ټولۍ به ماته سي او دوی به په جنگ کي مسلمانانو ته خپلي شا وي ور وگرځوي، يعني ختلي به او تبتتي به. همدارنگه رب ﷻ د هغه مهاجر مسلمانانو په باره کي چې حبشې ته يې هجرت کړی و فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبْوِتْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَا جَزَاءَ الْآخِرَةِ أَكْبَرَ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾ [النحل: ۱۰۱]

يعني: هغه کسان چې د الله ﷻ په لار کي يې وروسته تر هغه چې ظلم پر وسو هجرت کړی دی، نو خامخا به موږ په دنيا کي دوی ته ښه ځای ورکړو او خامخا د آخرت اجر او ثواب ډير لوی دی، که دغه مهاجرين په هغه خپل لوی اجر پوهېدلای. د الله ﷻ له طرفه دغه قسم زيري او بشارتونه و مسلمانانو ته خورا ډير دي چې د هغو په را نقلولو سره د مضمون د اوږد والي څخه بهرېږم.

همدارنگه د رسول الله ﷺ له طرفه دغسي زيري يو او بل وخت و مسلمانانو ته ور کول کېده، کله چې به د حج موسم راغلی رسول الله ﷺ به د رسالت د تبليغ او دعوت د پاره د خلکو په منځ کي ودرېدی او يوازې په جنت سره يې زېږی نه ورکاوه بلکه په پوره صراحت سره به يې ورته ويل: اي خلکو! (لا إله إلا الله) وواياست چې له الهي عذابه خلاص سي او په دغه کلمه سره به د عربو پاچهان سي او عجم به مو اطاعت کوي او که مړه سواست په جنت کي به پاچهان ياست.

دغه رنگه رسول الله ﷺ د قریشو وهغه آخرنۍ ډلې ته چې ابوطالب ته ورغله په صراحت سره وویل: زه له دویو یوه جمله غواړم، دوی دي هغه قبوله کړي عرب به ورته تابع سي او د عجمو به پاچهان سي.

د رسول الله ﷺ دغه زبړي او بشارتونه په پټه او پرده کي نه وه، بلکه لڅ او په بنکاره سره ویل کېده، لکه څرنگه چې مسلمانان په خبر وه دغه رنگه کفارو ته هم تر داسي اندازې ور معلوم وه چې د رسول الله ﷺ اصحاب کرام به یې ولیدل د پسخند او ملندو پر قسم به یې وویل: هغه دي د مخکي پاچهان راغله، ژرده چې د کسري او قیصر پر پاچهيو به کامیابه سي، بیا به یې شپېلکيان او چکچکي کړي.

نو د دغه په مقابل کي چې اصحاب کرامو ته په دنیا کي د روښانه مستقبل زبړي ورکول کېدل او د هغو امیدو سره چې په آخرت کي به پر جنت کامیابه کیږي، اصحاب کرامو دغه پرله پسې عذابونه چې پر دوی اورېدل او هغه مصائب چې له هره طرفه پر راکر کېدلي وه، داسي بلل لکه د پسرلي اوریخ چې ډیر ژر به سره وپاشل سي. پر دې ټولو سر بهره رسول الله ﷺ به همېشه د دوی اروحونه په ایمان ور تغذیه کول، د دوی ضمیر او وجدان یې د قرآن او حکمت په تعلیم سره ور پاکاوه او په سالمه تربیه سره یې تربیه کول، د دوی اروحونه یې لوړو منزلو او د زړو پاکۍ ته رهنمایی کول، د اخلاقو صفایي، د مادیاتو څخه آزادي یې ور ته بیانول، د شهواتو سره یې د مقاومت لاري چاري ور ښوولې، د مخکي او آسمانو رب ته یې نژدې کول، د جهل د تاریکیو څخه یې د معرفت نور ته ور وستل، د آزارو په مقابل کي یې صبر او د نفس مغلوبه کېدل ور ښوول، نو ځکه د دوی په علم کي رسوخ، د الله ﷻ په لار کي فاني کېدل، و جنت ته شوق، حرص پر علم، فقهه په دین کي، محاسبه النفس، غلبه پر عواطفو، تقیّد په صبر، هدوء او وقار زیات سوه.

د مکي مکرمي در پيمه مرحله يا تر مکي مکرمي دباندي دعوت

اوس نو د رسول الله ﷺ د بعثت او دعوت لس کاله کيږي او په دغو لسو کلو کي بېله اويا نفرو بل څوک اسلام ته نه دي داخل سوي، لس کاله قريشو ته دعوت او بلنه فقط اويا نفره مسلمانان سوي دي، هو! دغه اويا نفره بېله هغو مسلمانانو څخه وه چي په حبشه کي دي، دغه اويا نفره مسلمانان د رسول الله ﷺ ملگري او کومکيان په مکه مکرمه کي موجود دي، خودغه اويا نفره د قريشو په مقابل کي يې وسه او کمزوري دي.

رسول الله ﷺ فکر وکړي چي خپل دعوت تر مکي مکرمي دباندي وباسي ځکه په مکه مکرمه کي په لسو کلو کي فقط دغه اويا نفرو او هغو نفرو چي په حبشه کي اوسيدري ايمان را وړي دي، خاصاً د ابوطالب تر وفات وروسته پر رسول الله ﷺ د قريشو له طرفه آزارونه او عذابونه هم ډير شديد او سخت سوه، تاسي خو هغه ټول آزارونه او عذابونه واورېدل چي پر رسول الله ﷺ تېرېدل، مگر پر دغه سر بېره رسول الله ﷺ فرمايي: قريشو آزار او تکليف نه دي را رسولي په مثل د هغه آزار چي پسله وفاته د ابو طالب يې را رسولي دي، فکر وکړي: هغه د مخني ټول آزارونه او تکاليف د دغه آزار په مقابل کي چي پسله وفاته د ابوطالب ورسول الله ﷺ ته رسيدري هيڅ وه، دغو آزارو پسله وفاته د ابوطالب ولي او څنگه فرق وکړي؟ هغه داسي کله چي ابوطالب ژوندئ و رسول الله ﷺ ته يوازي د قريشو مشرانو او سردارانو لکه: ابوجهل، مطعم بن عددي، عاص بن وائل، ابولهب، عتبه او داسي نورو آزار ور رسولای سواي بېله مشرانو بل چا د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري نه سواي کولای، مگر د ابوطالب تر وفات وروسته د مکي مکرمي لچگانو، بيعقلانو او بېباکانو، د رسول الله ﷺ پر آزارولو جرئت او دلاوري پيدا کړه، کله چي به رسول الله ﷺ پر لار تېرېدي هغه کسان چي هيڅ قدر او شرف به يې نه درلودی، هغه لچک او اوباش خلکو هم ورسول الله ﷺ ته آزار ورکاوه، پر سر به يې خاوري ورپاشلي، په رېگ او خاورو به يې ويشتی، دغه وخت نه د چا څخه بېره وه او نه د چا مراعت

او احترام و، ځکه هغه څوک وفات سو چې د رسول الله ﷺ ساتنه او د هغه دفاع يې کول، نور نکارتگ نوي آزارونه شروع سوه. داسي نه پېښېدل چې رسول الله ﷺ دي پر لار رهي وي او څوک دي بد ورته و نه وايي، سپکي خبري دي ورته و نه کړي. په پخوا کي يوازي د قريشو مشران وه چې آزار يې ور کاوه، مگر اوس هلکان او بې باکان هم سپک او بد ويل ورته کوي، څوک نسته چې د قوم له آزاره يې وساتي.

کله چې دغه آزارونه او تکاليف ډير زيات او شديد سوه، رسول الله ﷺ له ځانه سره دا فيصله وکړه چې تر مکې مکرمې دباندې ووزي او په داسي چا پسې وگرځي چې هغه يې مرسته وکړي، پسله فکړه دې نتيجې ته ورسېدې چې ده ﷺ او مکې مکرمې ته هغه نژدې ښار طائف دی، نو يې د طائف د سفر فيصله او اراده وکړه چې هلته به د الله ﷻ دين ته خلک را دعوت کړم.

و طائف ته سفر

د بعثت د لسم کال او د شوال په مياشت کي چې د (۶۱۹) ميلادي کال د مئ آخري او د جون اولي ورځي وې رسول الله ﷺ طائف ته پياده او پرېښو رهي سو (طائف د مکې مکرمې څخه شپېته ميله ليري دی) په دې سفر کي د رسول الله ﷺ آزاد سوی مريئ زيد بن حارثه رضي الله عنه چې په عربي کي (مولى) ورته وايي ورسره ملگرى و، په لار کي چې به پر هره قبيله ورغله هغه به يې اسلام ته دعوتول خو يوې قبيلې هم دغه د ده ﷺ دعوت نه کړى قبول، کله چې رسول الله ﷺ طائف ته ورسېدې هلته د طائف په شروع کي د طائف د مشرانو څخه درې نفره ناست وه چې نومونه يې: عبديالليل، مسعود او حبيب دي، درې سره وروڼه او د عمرو بن عمير الثقفي زامن وه، رسول الله ﷺ اجازه وغوښتل چې خبري ورسره وکړي، هغو وليدل چې د مکې مکرمې د اشرافو څخه او د عبدالمطلب د اولادې څخه يو نفر دی ښه راغلى يې ور ته و وايه، رسول الله ﷺ ورسره کښنستى د دين او اسلام خبري يې ورته شروع کړې. قرآن مجيد يې ورته تلاوت کړى، خو په آخر کي د هغو درو نفرو څخه يو نفر ولاړ سو او ويل: الله ﷻ بيله تابل څوک نه کړى پيدا چې په رسالت يې را وليږي؟

هغه بل و ویل: والله د کعبې پوښونه به خیري کړم خو پر تا به ایمان را نه وړم، (د کفارو په عقیده د کعبې شریفې د پوښو خیرل او غورځول ډېره لویه گناه وه) نو ویل: دغه لویه گناه به وکړم خو پر تا به ایمان را نه وړم.

او درېیم نفر و ویل: زه هیڅکله خبري نه درسره کوم، ځکه که ته د رشتیا رسول یې لکه څرنګه چي ته وایې نو ته ډیر خطرناکه یې، باید ستا جواب درنه کړم او که ته پر الله درواغ وایې نو ته د دې لائق نه یې چي خبري درسره وکړم.

رسول الله ﷺ وفرمایل: دا چي تاسي اسلام نه کړی قبول نو دغه حال درسره وساتی پرېږدی چي زه د بل چا سره خبري وکړم، هغو ویل: یا والله نه دي پرېږدو چي د بل چا سره هم خبري وکړې، نه راضي دي چي دوی خبري واورې او نه غواړي چي رسول الله ﷺ د بل چا سره خبري وکړي، نو دغه درې نفره تر رسول الله ﷺ د مخه د طائف و داخل ته ولاړل، هلته یې هلکان، مریان او لچګان سره را ټول کړه، دوه کینه یا قطاره یې ځني جوړ کړه، کله چي رسول الله ﷺ دننه و طائف ته ورغلی غواړي چي خلک د الله ﷻ دین ته دعوت کړي د هلکانو او بیباکانو هغه دوی ډلي په پسې سوې او په ډبرو یې ولي او د ډبرو ویشتل یا وارونه د رسول الله ﷺ پر پښو کوي، چي پښه پورته کړي هم یې ولي چي پښه کښېږدي هم یې ولي، تر داسي اندازې چي د رسول الله ﷺ تر مبارکو پښو ویني بهېدلې او زید بن حارثه رضی الله عنه به په خپل جسم او بدن سره رسول الله ﷺ د دغو ډبرو د ویشلو څخه ساتی، خود زید رضی الله عنه سر هم څو ځایه مات او زخمي سو او هغه هم په وینو لړلی و.

ښه متوجه سی: دا چه زید بن حارثه رضی الله عنه په خپل جسم او ځان رسول الله ﷺ د کفارو د ډبرو ویشلو څخه ساتي، خپل ځان یې د هغه رضی الله عنه دپاره سپر ګرځولی و، تر داسي اندازې چي د ده سر هم څو ځایه زخمي کېږي او ویني تر را بهیږي، دا د هر مسلمان د حال نمونه ده، باید هر مسلمان په هره طریقه سره چي وي د اسلامي دعوت د قائد ساتنه وکړي، که څه هم دغه ساتنه د ده د حیات په قربانولو سره وي، اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ سره چي د اسلامي دعوت قائد و دغسي کول، که نن ورځ رسول الله ﷺ زموږ په منځ کي نه دی موجود او موږ یې داسي دفاع نه سو

کولای لکه اصحاب کرامو چي کول خو دغه دفاع پر يوه بل قسم کېدلای سي، هغه دا چه موږ د اسلامي دعوت په لار کي عذابونه او تکاليف پر ځان درانه و نه بولو. موږ هم بايد پر خپلو ځانو د دعوت په لار کي څه ناڅه آزارونه او تکليفونه قبول کړو، نو به موږ په دې ډول د رسول الله ﷺ سره د آزارو په قبولولو کي حصه اخيستې وي.

نو دا لازمه او ضروري ده چي هر چيري او په هر وخت کي بايد د اسلامي دعوت دپاره قيادتونه او مشران موجود وي چي په دعوت کي د رسول الله ﷺ خلافت وکړي او پر مسلمانانو دا لازمه ده چي د دغه قائد پر شا وخوا منځلږه عسکر او لښکر وگرځي، خپل مالونه او قوت تر خپل قائد قربان کړي، لکه څرنګه چي مسلمانانو د رسول الله ﷺ سره کول.

په طائف کي د رسول الله ﷺ دغه حال ؤ او دغه د ډبرو وارونه وه، دومره يې نه پرېناوه چي د خلکو سره خبري وکړي، چا دغه پوښتنه هم نه ځني وکړه چي د څه شي دپاره راغلی يې؟ د مخه تر دې چي خلک پوه سي چي رسول الله ﷺ د څه شي دپاره راغلی دی، څه غواړي او څه وايي د ده په ويشتلو يې شروع وکړه، دا د طائف د خلکو له طرفه د رسول الله ﷺ استقبال ؤ، رسول الله ﷺ چي دا حال وليدی چي چا د خبرو کولو اجازه هم ور نه کړه نو پوه سو چي دلته فايده نسته، بيرته په هغه زخمي پښو او هغه د ستړيا په حالت کي د مکې مکرمې و طرف ته رهي سو.

خو بيا هم هغه سقهاء او بيباکان، لچکان او مريان په پسې دي او په ډبرو يې ولي ترڅو رسول الله ﷺ او ملګري يې له طائفه ووتل، هلته په لار کي تر طائف درې ميله دباندې د انگورو يو باغ يا باغچه وه، رسول الله ﷺ دغي باغچې ته ور وگرځېدی، دلته نو هغه هلکان او بيباکان ځني را وگرځېدل، رسول الله ﷺ په زخمي پښو او غمجن زړه د انگورو د يوه تاک و ساپې ته کښېنستی او دېواله ته يې تکیه وکړه، او دلته يې هغه مشهوره دعاء وکړه کومه چي پر دې دلالت کوي چي زړه يې د درد او غم څخه ډک ؤ او پر دې يې حسرت ؤ چي يوه نفر هم ايمان رانه وړی او وې فرمايل:

«اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي، وَ قَلَّةَ حِيلَتِي، وَ هَوَانِي عَلَى النَّاسِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، أَنْتَ رَبُّ الْمُسْتَضْعَفِينَ، وَأَنْتَ رَبِّي، إِلَى مَنْ تَكَلَّمْتُ؟ إِلَى بَعِيدٍ يَتَّجِهْهُنِي؟ أَمْ إِلَى

عَذْرَ مَلَكَتُهُ أَمْرِي؟ إِنْ لَمْ يَكُنْ بَكَ عَلَيَّ غَضَبٌ فَلَا أَبَالِي، وَلَكِنْ عَافَيْتَكَ هِيَ أَوْسَعُ لِي،
اَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ، وَصَلِّحْ بِهِ أَمْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، مِنْ أَنْ يَنْتَزِلَ
بِي غَضَبُكَ، أَوْ يَحِلَّ عَلَيَّ سَخَطُكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ.»

ژباړه: الهي! دخپل ضعف، د حیلې د لږوالي او پر خلکو زما د سپکوالي شکایت
درته کوم، یا ارحم الراحمین! ته د ضعیفانو رب یې او زما رب یې، وچاته مه پرېږدې؟
هغه لیري ته چي په تریو تندي را ته گوري؟ او که دي دشمن ته زما اختیار ورکړی
دی؟ که ته پرما په قهر نه یې زما پروا نسته، مگر ستا عافیت زما دپاره پراخه دی، ستا د
مخ په هغه نور سره پناه غواړم چي تاریکی په روښانه کیږي، د دنیا او آخرت کارونه په
اصلاح کیږي، پر ما ستا غضب مه نازلوې، ستا قهر ما ته مه راولې، الهي تر هغو زاری
درته کوم چي راضي کېږي او بيله تا ما لره نه حول سته نه قوت.

رسول الله ﷺ دعاء کوي او دعاء، داسي دعاء چي د زړه سوز او سوځل پکښې
وه، رسول الله ﷺ خواشینی او زهیر و چي اسلام ولي دغه د ضعف په حالت کي پاته
دی لس کاله د دعوت تېر سوي دي بیا هم اسلام ضعیفه دی، په طائف کي هم نه چا
دده ﷺ خبره واورېدل او نه چا دده ﷺ دعوت قبول کړی.

دغه باغ د ربیعه د زامنو و چي عتبه او شیبه نومېدل، دوی هم د قریشو د
سردارانو څخه وه او په مکه مکرمه کي اوسېدل، په دغه وخت کي دوي هم دلته په
دغه باغ کي موجود وه، عتبه او شیبه ولیدل چي د رسول الله ﷺ تر پښو وښي بهیږي
سترې او ستومانه دی زړه یې پر وسوځل سو ویل: وږی به هم وي، دوی یو مریئ
درلودی چي په دین نصراني او نوم یې عداس و، هغه خپل نصراني مریئ یې را
وغوښتی ویل: یا عداس! دغه انکور و محمد ﷺ ته وروړه، عداس انکور واخیستل او
رسول الله ﷺ ته یې وروړل، عتبه او شیبه د لیري ورته گوري، رسول الله ﷺ اول د
عداس شکریه آداء کړه او بیا چي یې د انکور په خوړلو شروع کول نو یې وویل: بسم
الله، د خوړلو د شروع په وخت کي بسم الله ویل د عربو عادت نه و، عداس په تعجب
کي سو او رسول الله ﷺ ته یې وویل: دغه خبره چي ستا څخه مي واورېدل د دي
ملک خلک دغه جمله نه وايي، رسول الله ﷺ پوه سو چي دا سرئ په زړه کي څه

لري نويې پوښتنه ځني وکړه چې نوم دي څه دی؟ مريې وويل: عداس.

ويل: دکوم ځای يې او دين دي څه شي دی؟

مريې وويل: زه نصراني او د نينو د اهله څخه يم (نينو د عراق د موصل په ښار

کي د يوه کلي نوم دی)

رسول الله ﷺ و فرمايل: دهغه صالح سړي يونس بن متي د وطن يې؟

عداس نور هم په تعجب کي سو، ځکه عرب نينو نه پيژني او دا سړی نينو خو

پيژني بلکه تاريخ يې هم ور معلوم دی حتی يونس عليه السلام هم پيژني.

نويې رسول الله ﷺ ته وويل: ته څوک يې چې يونس بن متي هم پيژني؟

رسول الله ﷺ وويل: هغه زما ورور دی هغه نبي و او زه هم نبي يم، عداس پوه

سو چې د يوه عادي او معمولي سړي سره خبري نه کوي، عداس و ولاړ سو د رسول

الله ﷺ سر، لاسونه او پښي ور مچوي.

دلته و يوه شي ته متوجه سي: دا الهي تسلی ده چې الله ﷻ يې خپل

رسول ﷺ ته ورکوي، دا هغه پښي نه دي چې د طائف خلکو په ډبرو ويشتلي؟

او اوس هغه پښي يوبل انسان مچوي.

عتبه او شيبه د ليري ورته گوري يوه هغه بل ته وويل: موږ خواړه ور ولېږل او ده

مريې را خراب کړې، عداس چې بيرته دوی ته ورغلی دوی ورته وويل: ويحک څه

درته پښه سوه چې لاس او پښي دي ور مچول؟ عداس وويل: يا سيدي! په مځکه کي

تر دغه سړي بهتر څوک نسته، په داسي شي يې خبر کړم چې بېله نبي بل څوک نه دی

په خبر، عتبه او شيبه و عداس ته وويل: محمد او د هغه خبري پرېږده والله ستا دين د

محمد تر دين ښه او بهتر دی، دوی غوښتل چې عداس هم له اسلامه ليري کړي.

خير رسول الله ﷺ په مات او غمجن زړه له دغه باغه د مکې مکرمې پر طرف

رهي سو کله چې قرن المنازل ته ورسېدی (قرن المنازل د يو ځای نوم دی) الله ﷻ

جبريل عليه السلام ورته را ولېږي چې هغه پر غرو مقرره ملائکه هم ور سره ملگري وه او د

رسول الله ﷺ څخه يې امر او اجازه غوښتل چې پر اهل مکه دوه غرونه سره را جفت

کړي او د مکې مکرمې خلک يې په منځ کي چختان کړي.

امام بخاري د حضرت عائشې رضي الله عنها څخه روايت کوي چې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ويل: يا رسول الله! آيا د اُحُد تر ورځې بله سخته ورځ درباندي راغلې ده؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: ستا د قوم يعني: عربو څخه هغه آزارونه را رسېدلي دي چې را رسېدلي دي او هغه سخت آزار چې له دويه ما ته را رسېدلی دی هغه په هغه ورځ و چې ما خپل دين او رسالت پر عبدياليل عرض کړی او هغه زما د خوبني جواب را نه کړی او زه غمجن رهي سوم په ځان نه پوهېدم چې چيري ځم، هغه وخت په ځان پوه سوم چې زه په قرن ثعالب کي وم (دغه قرن ثعالب ته اوس قرن منازل ويل کيږي) رسول الله ﷺ فرمايي: چې سر مي را پورته کړی يوه اورځ وه چې سايه يې را باندي کړې وه، ما چې اورځي ته وکتل په هغه کي جبريل عليه السلام و او را بڼ يې کړه ويل: يا محمد! الله ﷻ ستا د قوم هغه جواب واورېدی چې تا ته يې درکړی او هغه څه يې وليدل چې ستاسره يې وکړه اوس الله ﷻ هغه پر غرو مقرره ملائکه تا ته را لېږلې ده د دوی په باره کي چې څرنگه ستا خوښه وي هغسي امر پر وکړه، بيا نو هغه پر غرو مقرره ملائکي را بڼ کړه اول يې سلام را ته و وايه او بيا يې را ته وويل: يا محمد! ﷺ زه دغه يم څرنگه چې ستا خوښه وي امر کوه که دي خوښه وي چې پر اهل مکه دوه غرونه جفت کړم جفت به يې کړم (د دوو غرو څخه مقصد يو د ابي قبيس غر و او بل د هغه پر برابري غر دی چې قبيعان ورته ويل کيږي او مکه مکرمه د دغو دوو غرو په منځ کي پرته ده) نو ملکي وويل: که ستا خوښه وي د مکي ټول خلک به د دغو دوو غرو په منځ کي کښکارم (چختان به يې کړم) رسول الله ﷺ و فرمايل: بلکه اميد لرم چې الله ﷻ د دوی له نسله داسي څوک را وباسي چې د يوه الله ﷻ عبادت کوي او هيڅ شريک نه ورته نيسي.

د رسول الله ﷺ په دغه جواب کي د ده ﷺ لوړ شخصيت حلپري چې پر خپل امت يې څومره رحمت او شفقت درلودی، محمد رسول الله ﷺ رؤف اورحيم پر خپل امت څومره مهربانه و، نه يې غوښتل چې امت يې په الهي عذاب سره هلاک سي.

د رسول الله ﷺ زړه په دغه الهي نصرت سره چې لوړ له آسمانه ورته راغلی مطمئن سو او بيا د مکي مکرمې پر طرف رهي سو ترڅو چې وادي نخله ته ورسېدی

او هلته یې څو ورځې تیرې کړې، په وادي نخله کې دوه ځایه دي چې د استوګني وړ او لائق وه چې یوه ته (سَیْل کبیر) ویل کېږي او بل ته (الزَیْمه) ویل کېږي خو موږ ته دا معلومات نسته چې رسول الله ﷺ په کوم ځای کې اوسېدی، په دغه وخت کې چې رسول الله ﷺ دننه اوسېدی الله ﷻ د پېرانا نو یوه ډله ورته را ولېږل چې د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجید واورې او دغه د پېرانا نو واقعه الله ﷻ په قرآن کریم کې دوه ځایه ذکر کړې ده، الله ﷻ په سوره الاحقاف په کې فرمایي:

﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ إِذْ قَالُوا لَوْ أَنصَبُوا مَاءً فَلَمَّا قُضِيَ وَلَوْ إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿۲۹﴾﴾. [الأحقاف: ۲۹]

یعني: یا محمد! ﷺ هغه وخت په یاد کړه! کوم چې موږ تا ته د پېرانا نو یوه ټولۍ دروگرځول، یعني: درته را مو وستل چې قرآن مجید ته یې غوږ نیوی، کله چې دوی دغه د قرآن اورېدلو ته حاضر سوه دوی په خپل منځ کې سره وویل: چې سی. کله چې د قرآن مجید تلاوت پای ته ورسېدی دوی بیرته خپل قوم ته په داسې حال کې وگرځېدل او ولاړل چې خپل قوم یې له الهي عذاب بهر اوه.

﴿قَالُوا يَا قَوْمِ إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِن بَعْدِ مُوسَىٰ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَىٰ طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۳۰﴾﴾. [الأحقاف: ۳۰]

دوی و ویل: اې زموږ قومه! بیشکه موږ داسې یو کتاب واورېدی چې تر موسیٰ علیه السلام وروسته نازل سوی دی او د پخوانیو کتابو تصدیق کوونکی دی، دغه کتاب حق دین او سمې لارې ته لارښوونه کوي.

﴿يَنْقُومَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ، يَغْفِرَ لَكُمْ مِن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُمْ مِّنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿۳۱﴾﴾. [الأحقاف: ۳۱]

اې زموږ قومه! د هغه چا خبره قبوله کړې چې د الله طرف ته مو بولي او پر هغه ایمان را وړی، چې الله به تاسې ته ستاسې گنهونه دروڅښي او تاسې به له دردناکه عذاب څخه خلاص کړي.

همدارنگه د سورة الجن پنځلس اولني آياتونه په دغه باره کي نازل سوي دي چي پيرانانو د رسول الله ﷺ څخه قرآن مجيد واوړېدى، الله ﷻ فرمايي:

﴿قُلْ أَوْحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْءَانًا عَجَبًا ۝﴾

يعني: اي محمده! ﷺ دوى ته ووايه: ما ته وحى راغلي: چي بيشكه زما د قرآن مجيد ويل د پيرانانو يوې ډلي واوړېدل، كله چي دوى هغه خپل نور قوم ته ورغله ورته ويې ويل: بيشكه موږ په فصاحت او بلاغت كې يو عجيب قرآن واوړېدى.

﴿يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُفْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا ۝﴾

داسي قرآن چي حق او ايمان ته لار ښوونه كوي نو موږ پر هغه قرآن ايمان راوړى او پسله ننه به بل هيڅوك د خپل رب سره شريك نه كړو.

﴿وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَحَابَةً وَلَا وُلَدًا ۝﴾

او بيشكه چي زموږ د رب شان ډير لوى اولور دى، الله ﷻ نه ښځه لري نه اولاد، لكه څرنگه چي د انسانانو او پيرانانو كفار او مشركان داسي وايي.

قصه داسي وه: كله چي رسول الله ﷺ له طائفه په هغه شكل سره را ووتى چي نه څوك مسلمان سو او نه چا د ده ﷺ دعوت او خبري واوړېدي، نور رسول الله ﷺ د شكه وتلى ډير خواشيني، غمجن او نا اميده ؤ، چي ولي داسي پښه ده؟ د اسلام او دعوت كار ولي منځ ته نه ځي؟ الله ﷻ دا اراده وكړه چي دغه غم او پرېشاني پر خپل حبيب محمد مصطفى ﷺ سپك كړي چي ته مه خواشيني كېږه كه انسانان ايمان نه را وړي هغه دي پيرانان ايمان راوړي او د آياتو له تلاوته څخه دا معلومه او روښانه ده چي رسول الله ﷺ د دغو پيرانانو په راتگ او د قرآن مجيد په اوږدولو او د هغو په ايمان راوړلو نه ؤ خبر بلكه الله ﷻ د وحيو په واسطه په دغه حال خبر كړى او د پيرانانو د را تللو سبب چي ولي پيرانان دلته ورسول الله ﷺ ته راغله داسي ؤ:

د رسول الله ﷺ تر بعثت د مخه پيرانان و آسمان ته ورنژدې كېدل او د ملائكو خبرو ته يې غوږ نيوى او د ملائكو ځيني خبري به يې اوږدلي، ملائكو به په خپل منځ كې ځيني الهي امرونه سره بيانول مثلاً ويل به يې: الله ﷻ امر كړى دى چي فلاني

ته دي زوی ور کول سي يا د فلاني رزق دي لڙ يا زيات سي، پيرانانو به دغه خبري اوربدلي او بيا به يي دغه خبري د جادوگرانو او کوڊگرانو په واسطه په خلکو کي نثرولي، همدغه سبب و چي هميشه به کوڊگران او جادوگران پر خلکو او د هغو پر عقيدو مسلط وه، لکه څرنګه چي دغه موضوع په حديث شريف کي هم ذکر سوې ده، چي جن به يو د بل پر اوږو سپرېدل او د آسمان خبرو ته به يي غوږ نيوي.

خود وحيو او قرآن مجيد په نزول سره دغه لار پر پيرانانو بنده سوه، د آسمان له طرفه به پيرانان د غوږ نيولو په وخت کي په اور سره ويشتل کېدل، الله ﷻ د سورة الجن په (۸، ۹) نمبر آياتو کي فرمايي:

﴿وَأَنَا لَمَمْنَا السَّمَاءَ فَوَجَدْنَاهَا مُلْتَأَةً فَخَرْنَا فَهِيَ كَأَسْفُلٍ سَفَلًا﴾ [الجن، ۸]

پيرانان وايي: بيشکه موږ د ملائکو د خبرو د اورېدلو دپاره آسمان ته نژدې سوو، ومو ليدل چي آسمان په سختو پيره دارانو (ملائکو) ډک سوی و او په سوځوونکو ستورو ډک و.

﴿وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقْعِدًا لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْمَعِ آلَانَ يَسْمَعِ لَهُ رِثَابًا وَرِثَابًا﴾

او بيشکه د مخه تر لېرلو د دغه پيغمبر موږ د خبرو د اورېدلو دپاره د کينېستلو په ځايو کي کينېستلو او هر هغه څوک چي اوس اورېدل غواړي د خپل ځان دپاره به سوځوونکې لمبه په انتظار کي وويني، يعني: اوس چي موږ آسمان ته ور نژدې سوو، نو هلته مو وليدل چي ډيري سختي جنګي پيرې درېدلي دي چي هيڅ يو شيطان هم نه پرېږدي چي غيبي او آسماني خبري واوري او هر هغه شيطان چي د اورېدلو اراده ولري پر هغه اور اورېږي او تر دې دمخه دومره سختي او ساتنه نه وه.

کله چي دغه د غوږ نيولو لار پر پيرانانو بنده سوه د پيرانانو مشرانو نور پيرانان امر کړه چي ولاړسي په مخکي وگرځي وگوري چي څه پيښه ده؟ خامخا يو شئ پېښ دی چي زموږ د اورېدلو لار بنده سوه، نو د پيرانانو يوه ډله دلته تېرېدل او وې ليدل چي رسول الله ﷺ قرآن مجيد وايي، پيرانان پر را ټول سوه او غوږ يي ورته ونيوي او بيا خپل قوم ته ولاړل دغه حال او خپل اسلام يي ورته ووايه، لکه د دمخه تلاوت سوو آياتو په ترجمه کي چي درته وويل سوه.

رسول الله ﷺ ته د پيرانو راتگ او د ده ﷺ څخه د قرآن مجيد اورېدل يو وار نه دي پېښ سوي بلکه په وروسته کي هم څو وار په پېښ سوي دي .
يو وخت رسول الله ﷺ تر مکې مکرمې دباندې د عبادت کولو دپاره ووتی او عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هم ورسره ملگری و، رسول الله ﷺ و عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته وويل: ته دلته کښينه او ترڅوزه درته و نه وایم له دغه ځايه مه بنوره، رسول الله ﷺ لږ گوبڼه ولاړی او عبدالله بن مسعود رضي الله عنه يې له دغه ځايه څارنه او مراقبت کوي، رسول الله ﷺ هلته ليري پر لمانځه ودرېدی او قرآن مجيد په لوړ آواز وايي، په دغه وخت کي د پيرانو يوه ډله ورته راغله، عبدالله بن مسعود رضي الله عنه هلته ناست دی او ورته گوري، دی وايي: داسي خلک مي وليدل چي تېره او اوږده اوږده سرونه يې وه، زه پر رسول الله ﷺ وېرېدم او ور ولاړ سوم، خو رسول الله ﷺ اشاره را ته وکړه چي کښنه، زه هم کښېنستم او دوی پر را ټول دي، پيران نور هم پسي ډېرېدل، دومره ډېر سوه چي رسول الله ﷺ نه پکښي معلومېدی. الله تعالى فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا ۝﴾ [جن: ۱۱۹]

يعني: کله چي د الله بنده محمد ﷺ لمانځه ته ودرېدی چي دغه الله يې باله، نژدې وه چي دغه پيرانان له ډيره ازدحامه پرده ﷺ سر پر سر سره لوېدل.
﴿قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ۝﴾

اې محمده! دوی ته ووايه: په تحقيق زه د خپل رب عبادت کوم او د الله سره بل هيڅوک نه شريکوم. پيرانانو ايمان را وړی او مسلمانان سوه.
پيرانان ولي کفار وه؟ جن يا پيرانان ډير بي عقلان دي عقل يې دومره نه دی لکه د انسان، ويل کيږي چي د پيرانانو هغه ډير ذکي او هوبښيار دومره عقل لري لکه د انسانانو کوچني هلك، عقلونه يې د ماشومانو دي ذکاوت او هوبښياري نه لري، صرف ابليس عليه لعنه په دوی کي هوبښيار او ذکي دی او هغه ملعون دوی د لاري واپول، هغه به ورته ويل: د الله تعالى سره د نورو آلهه وو عبادت هم کوی، مشرکان يې ځني جوړ کړل، خو کله چي په حق خبر سوه ايمان يې را وړی، الله تعالى د دوی قول را ته بيانوي او فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ كَانَ يَاقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطًا﴾ ۱۰۰.

او پېراناو خپل قوم ته وويل: بیشکه زموږ ناپوه (ابليس) پر الله ﷻ لويي او د حقه ليري خبري کوني.

کله چي بيا پېراناو ته وويل سوه چي تاسي ولي دهغه خبري منلې؟ دوی وايي:

﴿وَأَنَا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾ ۱۰۱.

او بیشکه موږ دا گمان کاوه چي هيڅکله به انسانان او پېراناو پر الله ﷻ درواغ نه وايي، څرنکه چي پېراناو کم عقله دي دا خيال يې نه کاوه چي پر الله ﷻ دي څوک درواغ ووايي او د ابليس عليه لعنه خبره يې ومنل، کله چي دوی ته وويل سوه چي د الله ﷻ سره نور آلهه هم سته، دوی دهغه خپلي کم عقلۍ په سبب دغه خبره ومنل او دغو پېراناو د کفارو او کوډ گرانو سره د هغو په ځينو کارو کي مرسته او کومک کاوه او کوډ گرانو هم د دوی څخه مرسته غوښتل، الله ﷻ فرمايي:

﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا﴾ ۱۰۲.

او بیشکه چي د انسانانو څخه ډير سړي وه چي مرسته او پناه به يې د پېراناو په سره غوښتل، نو دغو انسانانو د دغو پېراناو سرکښي نوره هم ورزياته کړل. د جن او د هغو د کارو په متعلق ډير آياتونه سته، مقصد دا چه په دغه وخت کي د قرآن مجيد د اورېدلو په سبب ډيرو پېراناو ايمان راوړی او مسلمانان سوه، پېراناو وايي:

﴿وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا آهْدَىٰءَ آمَنَّا بِهِ﴾ ۱۰۳.

او بیشکه کله چي موږ د قرآن مجيد هدايت او لار ښووني واورېدې موږ پر هغه ايمان راوړی او بيا وايي:

﴿وَأَنَا مِنَّا الْمُسْلِمُونَ وَمِنَّا الْقَاسِطُونَ﴾ ۱۰۴.

او بیشکه زموږ څخه ځيني مسلمانان دي او زموږ څخه ځيني د حقي لاري څخه په کفر سره اوښتي دي، کله چي دغو پېراناو ايمان راوړی نو يې په خپل قوم کي په دعوت کولو شروع وکړه.

اوس نو که څه هم په انسانانو کې اسلام لږ و مګر په جن کې نشرېږي او پېراناو د اسلام ته داخلېږي، دا هم د الله ﷻ اراده وه چې پر خپل محبوب رسول الله ﷺ دغه غم او پریشاني کمه او لږ کړي، ځکه رسول الله ﷺ د طائف تر سفر وروسته د انسانانو د اسلام را وړلو څخه تقریباً نا امیده سوی و مګر په جن کې اسلام نشر سو چې دا ورسول الله ﷺ ته اشاره وه چې ته مه غمجن کېږه، که انسانان نه وي دغه دي پېراناو ایمان را وړي، او حقیقتاً هم اسلام په جن کې نشرېدی، دا د الله ﷻ پر خپل رسول ﷺ رحمت و چې هغه غم پر سپک کړي، رسول الله ﷺ چې به د یو چا د مسلمانېدلو دپاره هر څه کوښښ وکړی هغو به رداوه، لکه د مکې مکرمې قریش او بیا تر هغو وروسته اهل طائف، طبعاً په دغسي حال کې پسله څه وخته انسان ته نا امیدی پیدا کېږي، لس کاله د دعوت کېږي مګر په مکه مکرمه کې تر اویا نفره زیات مسلمانان نسته، رسول الله ﷺ غمجن و او د دې څخه یې بېرته وه چې د دعوت په کار کې زما له طرفه کومه کوتا هی نه وي سوې، نو ځکه الله ﷻ دغه غم پر خپل حبیب سپک کړی او په حقه سره دغه واقعه او حادثه د رسول الله ﷺ دپاره نصرت و چې له غیبه ورته راغلی.

اوس نو په دغه نصرت او دغه زېږي سره د رسول الله ﷺ څخه هغه د غم او نا امیدی توري اوریځي کومي چې د طائف له سفره څخه د ده ﷺ سره ملګري وې ایسته سوې او بیرته یې د مکې مکرمې د تګ عزم او قصد وکړی چې هلته به په نوي شوق او کوښښ پر خلکو اسلام عرضوم او الهي رسالت به خلکو ته رسوم.

په دغه وخت کې زید بن حارثه رضی الله عنه ورته وویل: یا رسول الله! څنگه بیرته قریشو ته ورځي او هغو ته د مکې کرمې څخه وايستلې؟ رسول الله ﷺ و فرمایل: یا زید! الله ﷻ د دغه مشکلاتو او تکالیفو څخه د خلاصېدلو لار پيدا کوي او الله ﷻ د خپل دین ناصر او د خپل نبي کامیابه کوونکی دی.

اوس رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته نژدې سو خو دا تشویش ور سره دی که چیري مکې مکرمې ته ولاړ سي هلته که هر څوک و غواړي چې ده ﷺ ته آزار ورکړي ورکولای یې سي او د ده ﷺ د دفاع دپاره څوک نسته، د څه وخت دپاره په غار حراء کې کېښستی او بیا یې د خزاعه د قبیلې یو نفر و اُخَس بن شُرَیْق ته

ور ولېږي چې د هغه څخه د رسول الله ﷺ دپاره جوار و غواړي، د جوار تفصیل خو مو مخ کې درته کړی دی (جوار) یعنی: پناه او ساتنه او دا جوار به هغه چا غوښتی چې قوم به یې نه درلودی ضعیفه او بېکسه به ؤ، نو به یې د یوه قوي نفره څخه جوار غوښتی او بیا به یې د هغه په ساتنه کې ژوند کاوه، که دغه جوار نه وای قانون د ځنگله ؤ، هر زورور به کمزوری خوړی، رسول الله ﷺ قوم لري خو هغه خپل قوم تکلیف او آزار ورکوي او هغه د ده ﷺ څخه چې یې دفاع کول د ده اکا ابوطالب هم وفات سوی دی، نو ځکه اوس د بل چا څخه جوار غواړي، ځکه که د یوه قوي سړي جوار نه وي هر رذیل، اوباش او لچک و ده ﷺ ته اهانته او سپکتیا ور رسولای سي، نو یې د اخنس بن شریق څخه جوار و غوښتی، مگر اخنس و ویل: زه د قريشو په مقابل کې چا ته جوار نه سم ور کولای چې دا په حقیقت کې د رسول الله ﷺ د غوښتني ردول او نه منل وه.

رسول الله ﷺ بیا فکر وهي چې د قريشو د سردارانو څخه به څوک ده ته جوار ورکړي؟ نو یې سهیل بن عمرو ته نفر ولېږي (سهیل هغه څوک دی چې په وروسته کې یې د حدیبیې صلحه و لیکل) او د مکې مکرمې د سردارانو څخه دی، رسول الله ﷺ د دغه سهیل څخه جوار و غوښتی، سهیل و ویل: زه د بني عامر څخه یم او بني عامر پر بني کعب جوار نه ورکوي، د سهیل له طرفه هم درد او منفي جواب راغلی. رسول الله ﷺ فکر کوي چې څوک به ما ته جوار راکړي بیا یې مطعم بن عدی ته نفر ولېږي، که څه هم دغه مطعم د اسلام ډیر شدید دشمن ؤ مگر بیا هم د شرف او عزت موضوع ده ته ډیر اهمیت درلودی، کله چې ده ته و ویل سوه چې رسول الله ﷺ ستا څخه جوار غواړي، دی هم موافق سو ویل: قبوله مي ده، رسول الله ﷺ ته یې حال ولېږي چې هو ته زما په جوار کې یې ساتم دي او بیا یې خپل قوم او زامن را و غوښتل ویل: اسلحه مو در واخلي او د کعبې شریفې پر کنجانو ودرېږي ما محمد ﷺ ته جوار ورکړی دی، بیا یې رسول الله ﷺ ته نفر ولېږي چې مکې مکرمې ته داخل سه، رسول الله ﷺ هم د زید بن حارثه رضی الله عنه سره مکې مکرمې ته داخل سو ترڅو چې مسجد الحرام ته ورسېدی، مطعم بن عدی پر خپل بوده

سپورؤ او په لوړ آوازيې ډغ کړه: يا معشر القريش! ما محمد ته جوار ورکړی دی، نه غواړم چې څوک تېرئ او تجاوز پر وکړي.

رسول الله ﷺ حجر اسود ته ورغلی هغه يې مسحه کړی طواف يې وکړی او دوه رکعاته لمونځ يې آداء کړی بيا خپل کور ته رهي سو، مطعم بن عدي او د ده زامن په اسلحه مسلح په پسې دي ترڅو چې رسول الله ﷺ کور ته ننوتی، په دغه وخت کي ابوجهل د مطعم بن عدي څخه پوښتنه وکړه ويل: ته د محمد ﷺ تابع يې که مجير؟ غواړي چې ځان ته معلومات وکړي چې تابع يې يعني: مسلمان سوی يې او که دي جوار ورکړی دی؟ مطعم بن عدي و ويل: جوار مي ورکړی دی، ابوجهل ملعون و ويل: که دي ويلي وای چې تابع يې يم په والله دغه اوس په جنگ در سره درېدلو، مگر دا چه جوار دي ورکړی دی دا ستا کار دی.

تر دې وروسته رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کي د مطعم بن عدي په جوار کي ژوند کاوه او د رسول الله ﷺ د مطعم دغه نيکي همېشه په یاد وه، د بدر په ورځ د کفارو د بنديانو په باره کي رسول الله ﷺ وفرمايل: که مطعم بن عدي ژوندئ وای او د دغو بنديانو د ايله کولو غوښتنه يې راڅخه کړې وای ما به ده ته ورپرې ايني وای. مگر د اسلام او دعوت کار ډير ضيفه دی په مکه مکرمه کي هيڅوک دعوت نه قبلي، رسول الله ﷺ فکر کوي چې تر مکې مکرمې دباندي يو څوک پيدا کړي چې د اسلام د قوت دپاره د ده مرسته او ملگرتيا وکړي او دغه مرسته کوونکی که هر قوم، هره قبيله او هر چيري وي مهمه نه ده، رسول الله ﷺ حاضر دی چې مکه مکرمه پرېږدي او هغو ته ورسي.

پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول

د هجرت د لسم کال د ذوالقعدې په مياشت کي چې د (۶۱۹) ميلادي کال د جون آخري او د جولای اولي ورځي وې، رسول الله ﷺ له طائفه مکې مکرمې ته راغلی غواړي چې بيا په نوي شوق او ټينگ عزم قبائل او افراد و اسلام ته دعوت کړي، په دغه وخت کي د حج موسم هم ډير نژدې ؤ چې خلک له هره ځايه د حج

د آداء کولو د پاره مکې مکرمې ته په ډلو ډلوراته. رسول الله ﷺ دغه موقع او فرصت د ځان د پاره غنیمت وباله او هري قبیلې ته جلا جلا ورتلی او اسلام یې د هغې قبیلې پر افرادو عرضاوه او خلک یې اسلام او وحدانیت ته رابلل، دا اول کال نه دی چې رسول الله ﷺ پر قبائلو اسلام عرضوي بلکه دغه د حج په موسم کې و اسلام ته د قبائلو دعوت د بعثت او نبوت د څلورم کال څخه شروع و.

هغه قبائل چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی

زُهرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا وايي: هغه قبیلې چې رسول الله ﷺ اسلام پر عرض کړی دی او موږ ته یې نومونه راياد سوي دي داسي دي: بنو عامر بن صعصعه، محارب بن خصفه، فزاره، غسان، مُره، حنيفه، سُلَيم، عَبَس، بنو نصر، بنو البکاء، کنده، کلب، حارث بن کعب، عَدْرَه، حضارمه، خو په دوی ټولو کې يوې قبیلې هم اسلام نه دی قبول کړی.

او دغه قبیلې چې زُهرې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا یې نومونه ياد کړي دي پر دوی د اسلام عرضول نه په يوه کال کې وه او نه د حج په يوه موسم کې وه بلکه دغه د اسلام عرضول د بعثت د څلورم کال څخه بيا د هغه حج تر آخري موسم پوري وه چې تر هجرت د مخه و او دا هم نه سو تعینولای چې په کوم موسم کې یې پر کومو قبیلو اسلام عرض کړی دی، کله چې به د حج موسم شروع سو او د شا و خوا څخه به د عربو قبیلې د حج د آداء کولو د پاره مکې مکرمې ته ورتلې رسول الله ﷺ به پر دغو قبیلو کړخېدی د يوې قبیلې څخه به بلي ته ورتلی او اسلام ته به یې دعوتول، يو صحابي چې د انصارو څخه دی هغه روايت کوي، که څه هم په هغه وخت کې پر هغه خپل کفر او شرک و هغه وايي: د حج په موسم کې مې رسول الله ﷺ وليدی چې د يوې قبیلې څخه به بلي قبیلې ته ورتلی او اسلام به یې پر عرضاوه خو تر شا يو نفر په پسې و (د هغه نفر علامې بيانوې او وايي) هغه نفر سپين پوستی سړی و، دوې کوڅې یې درلودې، په سترگو چپک و، کله چې به رسول الله ﷺ د دعوت د خبرو څخه فارغه سو نو به

دغه سرګ ولاړ سو او و به یې ویل: پام کوی چي د ده خبري و نه منی دی درواغجن اوله دینه اوبستی دی مور د ده قوم یو او تر هر چا د ده په حال خبر یو، نور به یې هم له دغه قسمه خبري وکړې، رسول الله ﷺ به هیڅ نه ورته ویل، نه به یې منعه کاوه نه به یې شړی، نه به یې نور بحث ورسره کاوه چي ته ولي را پسې یې؟

د قصې راوي وايي: ما پوښتنه وکړه چي دغه نفر څوک دی چي په رسول الله ﷺ پسې دی؟ ویل: دا یې اکا ابولهب دی، هغه چي د اسلامه څخه یې د خلکو په منعه کولو کي تخصص درلودی، د موسم په وخت کي یې ځان نه په تجارت او نه د دنیا په نورو کارو مشغوله کاوه بلکه خپل ځان او خپل وخت یې د دغه دپاره وقف کړي وه چي خلک له اسلامه منعه کړي او پر دې سربېره به رسول الله ﷺ نه څه ورته ویل او نه یې منعه کاوه.

اوس به په مختصر ډول سره د رسول الله ﷺ له طرفه پر ځینو قبیلو د اسلام عرضول او د قبیلو له طرفه د هغو رد یا جواب درته بیان سي:

۱- رسول الله ﷺ د بني کلب د قبیلې ویوه بناخ ته ورغلی چي بنو عبد الله ورته ویل کېده او ورته وې فرمایل: یا بني عبد الله! الله ﷻ ستاسي د نیکه نوم ښه نوم ایښی دی اسلام او د الله وحدانیت قبول کړی، خو هغو بد بختانو دغه دعوت او بلنه نه کړه قبول.

۲- رسول الله ﷺ د بنو حنیفه د قبیلې و خېمو ته ورغلی او اسلام یې پر عرض کړی، خود عربو په ټولو قبیلو کي د یوې جواب دومره بد او ناوړه جواب نه ولکه د دوی.

۳- رسول الله ﷺ د بني عامر بن صعصعه قبیلې ته چي یوه ډله یې د حج دپاره راغلي وه ورغلی، پوښتنه یې وکړه چي د دې قبیلې مشر او سردار څوک دی؟ خلکو وویل: ضیحه ذوقراس بن صعصع یې مشر دی، رسول الله ﷺ وویل: زه غواړم چي ورسره ووینم.

رسول الله ﷺ د هغه سره کښېنستی اسلام او د هغه احکام یې ورته بیان کړه، کلام الله یې ورته تلاوت کړی، سړي چي د کلام الله معجز بیان واورېدی ډیر تر تاثیر لاندې سو نو ویل: ته لږ انتظار وکړه، ضیحه ولاړ سو خپل قوم یې سره راټول کړی

او ویل: یا قوم! ما ته یوسړی راغلی او داسې کلام یې راته ووايه چې ما په ټول عمر نه دی اورېدلی (دا د کلام الله اعجاز دی، الهي کلام معجز او بې مثله دی) ضیحه وویل: قسم په الله دغه سړی به د دغه کلام په واسطه پر ټولو عربو غالبه او حاکم سي. قوم ویل: نو څه اراده لرې؟ ضیحه ویل: زما په فکر باید متابعت یې وکړو، قوم ویل: نه زموږ مشر او سردار یې څنگه چې ستا خوښه وي هغسي وکړه.

ضیحه ورسول الله ﷺ ته وویل: ایمان درباندي را وړو، عزت دي کوو، زموږ توري ستا تر امر لاندي دي خو په یوه شرط، رسول الله ﷺ وویل: شرط دي څه شي دی؟ ضیحه وویل: شرط دا دی چې تر تا وروسته به امر زما وي، يعني: تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ وفرمایل: امر د الله دی هر چا ته چې د الله ﷻ خوښه وي و هغو بندگانو ته یې ورکوي او عاقبت د پرهیزگارانو دی، ضیحه وویل: یا محمد! ﷺ موږ د عربو و تورو ته غاړې اېږدو، جنگ یې قبلوو او بیا به آمریت د بل چا وي؟ خلافت زما کړه متابعت او دفاع به دي وکړو، بیا هم رسول الله ﷺ وفرمایل:

« إِنَّ الْأَمْرَ لِلَّهِ يَضَعُهُ حَيْثُ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ » .

ژباړه: امر د الله ﷻ دی هر چا ته چې د ده ﷻ خوښه وي هغه ته یې ورکوي او آخرت هم د متقیانو دی.

څرنګه چې د ضیحه طمعه د دنیا او آمریت وه او په دې پوهېدی چې اسلام غالبه کیږي، اسلام به پر عربو حاکم وي نو یې د آمریت طمعه او امید په سر کې پیدا سوه، نو ځکه رسول الله ﷺ ته یې وویل: اسلام قبلوم په دې شرط چې تر تا وروسته به زه خلیفه یم، رسول الله ﷺ د خلافت وعده نه ورسره وکړه او ده هم اسلام نه کړی قبول، ځکه اصلاً دئ په ایمان او اسلام را وړلو کې صادق نه ؤ بلکه طمعه یې د آمریت او دنیا وه.

کله چې دغه د بني صعصع ډله خپلې قبیلې ته ولاړل هلته د دوی په قبيله کې یو ډیر سپین ږیری سړی ؤ چې د خپل ضعف په سبب حج ته نه سواي تلای مګر هوبنیار او پوه سړی ؤ او هر وخت چې به د ده د قبیلې خلک د حج له سفره راغله ده به د حالاتو پوښتنه ځني کول، په دې وار کې یې هم پوښتنه ځني وکړه چې په حج کې

موڅه حال ؤ؟ قوم يې د خپل سفر حال ورته و وايه، خو دغه د رسول الله ﷺ د دعوت قصه يې نه کړه ورته بيان.

سپين بېري و ويل: بېله دغه نوره نوې خبره نه وه پېښه سوې؟ دوی ويل: هو داسي د قريشو يو ځوان چې د بني عبدالمطلب څخه ؤ مور ته راغلی او دا يې ويل: چې زه نبي يم، مور يې و دې ته بللو چې د ده سره و درېږو، د خلکو له آزارو څخه يې و ساتو او زموږ سره يې زموږ وطن ته راولو، مور د ده غوښتنه نه کړه قبوله، سپين بېري دواړه لاسونه پر سر کښېښوول او ويل: تاسي لره دي افسوس وي آيا د دغه شي عوض پيدا کولای سئ؟ څنگه مو پرېښاوه؟ دا تر لمر روښانه ده چې دغه سړی نبي دی آيا تاسي نه ياست خبر چې دا وخت د آخري نبي د راتللو دی؟ او دغه آخري نبي به هم د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه وي او د اسماعيل عليه السلام اولادې تر اوسه د نبوت دعوه نه ده کړې، دا د اسماعيل عليه السلام د اولادې څخه اول نفر دی چې د نبوت اظهار او اعلان کوي په والله خامخا دی نبي دی، عقلونه مو چيري وه؟ څنگه مو پرېښاوه، خود سپين بېري خبره چا نه کړه قبوله او د دوی له لاسه هغه ابدي عزت ووتی، ځکه که دوی ايمان راوړی وای دوی به انصار وای مگر بد قسمته وه دغه شرف يې نه ؤ په نصيب سوی.

هغه کسان چې د اهل مکې څخه نه وه او مسلمانان سوي دي

لکه څرنګه چې د مخه مو درته و ويل: چې رسول الله ﷺ پر قبيلو او پر ډلو اسلام عرضاوه، دغه رنگه يې افراد او اشخاص هم اسلام ته دعوتول او د ځينو اشخاصو څخه يې ښه او معقول رد يا مثبت جواب حاصل کړی دی چې ايمان يې راوړی او اسلام يې قبول کړی دی.

اوس به د هغو نفرو د جملې څخه چې په انفرادي ډول سره يې ايمان را وړی دی د څو نفرو قصې او د اسلام را وړلو حالات درته بيان سي.

۱- سويد بن صامت چې شاعر، پوه او هونبنيار سړی ؤ د عربو د مشرانو، د يثرب اوسېدونکی او د اوس د قبيلې څخه ؤ، د ده قوم ده ته دکامل په نامه سره ويل،

ځکه دى عاقل، په بدن قوي، شاعر، د شرف او نسب خاوند ؤ، دغه سوید مکې مکرمې ته د حج يا عمرې دپاره راغلى ؤ، رسول الله ﷺ ور سره کښېنستى او ويل: يا سوید! زما سره څو ښې او ښايسته خبرې سته وايې وره، سوید وويل: نه غواړم چې وايې ورم ځکه زما سره تر هغو خبرو چې ستا سره دي ښې خبرې سته، قانون خودا ؤ چې رسول الله ﷺ ورته ويلي وای: چې يو وار يې واوره بيا حکم وکړه، مگر يا! رسول الله ﷺ د ښو اخلاقو خاوند ؤ ويل: ښه هغه ستا خبرې را باندي واوروه، څرنگه چې ستا سره زما تر خبرو ښې خبرې سته را باندي وايې وره، سوید هم شروع سو د لقمان حکيم حکمتونه او نصيحتونه ورته وايي.

اوس نو لقمان حکيم څوک وايي: نبي دى څوک وايي: نه دى، خو په دې کې شک نسته چې لقمان حکيم د مسلمانانو د ادیبانو، حکيمانو او علماوو څخه دى او الله ﷻ په قرآن مجيد کې ذکر کړى دى حتّى يو پوره سوره يې د لقمان په نامه سره مسمّی کړى او بللى دى، کوم نصيحتونه چې لقمان حکيم خپل زوى ته کړي دي، الله ﷻ هغه د ده نصيحتونه داسې طريقه گرځولې ده چې خلک بايد د هغو متابعت وکړي. دغه سوید بن صامت د لقمان حکيم يو کتاب پيدا کړى ؤ، چې په هغه کې د لقمان له طرفه خپل زوى ته نصيحتونه وه او هغه کتاب يې په ياد کړى ؤ.

د لقمان حکيم نصيحتونه و خپل زوى ته پر دوه قسمه دي چې يو قسم يې يوازي په توحيد او د الله ﷻ په وحدانيت کې دي چې مثال يې دغه آيات شريف دى کوم چې الله ﷻ فرمايي:

﴿وَإِذْ قَالَ لَقْمَنْ لَابْنِمِ وَهُوَ يَعْظُمُ، يَبْنِي لَأُشْرِكَ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ [لقمان: ۱۳]

يعني: يا محمد! ﷺ هغه وخت ياد کړه چې لقمان خپل زوى ته په داسې حال کې و ويل چې نصيحت يې ورته کاوه: اې زما زويه! الله لره هيڅوک مه شريکوه، بېشکه چې شرک ډير لوى ظلم دى. او داسې نور هم د توحيد په باره کې ډير نصيحتونه، اې چې مور يې دغه يو نصيحت د مثال پر قسم ذکر کړى.

او بل قسم نصیحتونه یې په ادب او اخلاقو کې دي چې مثال یې دغه آیات شریف دی کوم چې الله ﷻ فرمایي چې لقمان خپل زوی ته وویل:

﴿وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ

مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿۱۸﴾ لقمان: ۱۸

دا هم د لقمان حکیم نصیحت دی چې خپل زوی ته وایي:

او خلکو ته په کبر او غرور سره مه ګوره او په مخکه کې په ناز او نخرو سره تګ مه کوه، بېشکه چې الله ﷻ هر کبرجن او فخر کوونکی نه خوښوي.

داسې نور هم ډیر مثالونه سته، مقصد دا چې د لقمان نصیحتونه هم په توحید کې وه او هم په اخلاقو کې، مګر خلکو هغه نصیحتونه په یادول او استعمالول کوم چې په ادب او اخلاقو کې وه، د توحید او عقیدې نصیحتونه یې پرې ایښي وه.

د سُوید سره هم د لقمان حکیم هغه نصیحتونه موجود وه چې یوازې د اخلاقو او ادب په باره کې وه، اوس نوییا دغه نصیحتونه بشري او انساني خبري وې د انسانانو په لهجه او اصطلاح سره وې د الهي کلام اعجاز نه و پکښې موجود، مګر الله ﷻ که په قرآن مجید کې د یوه انسان خبري را نقلوي او بیانوي بیا یې هم لفظ او لهجه د الهي کلام وي اعجاز پکښې موجود وي، مثلاً الله ﷻ په قرآن مجید کې هغه خبري را ته بیانوي چې مېرې کړي دي، خو لفظ او لهجه یې هغه د مېرې د خبرو نه ده بلکه الهي لهجه ده، معجز کلام او اعجاز پکښې موجود دی.

د سُوید سره هم د لقمان حکیم کلام او نصیحتونه موجود وه مګر د بشر په لهجه او اصطلاح سره وه، هغه اعجاز چې په کلام الله کې موجود دی د هغه څخه خالي وه.

کله چې سُوید د خپلو خبرو څخه فارغه سو رسول الله ﷺ ورته وویل: دا ښې خبري وې مګر زما سره تر دغه ښې او بهتره خبري سته، عیناً هغه خبره یې ورته وکړه چې په اول کې سُوید وده ﷺ ته کړې وه، سُوید په تعجب کې سو د اول وار دپاره یو څوک ورته وایي چې زما سره تر دغه ښې او بهترې خبري سته، په پنخوا کې عادت داسې و چې چا به د لقمان خبري واورېدې دا یې نه سواي ویلای چې زما سره تر

دغه ښې خبرې سته، بیا نور رسول الله ﷺ کلام الله ورته و وایه، د قرآن مجید آیاتونه یې ورته تلاوت کړه، کله چې رسول الله ﷺ د آیاتو د ویلو څخه فارغه سو سوید و ویل: هو دا ښې خبرې وې او دا جمله یې نه کړه پر زیاته چې زما سره تر دغه ښې خبرې سته، مگر پر دغه سر بېره یې هم په دغه وخت کې ایمان را نه وړی، خو بیا په وروسته کې چې اسلام مدینې منورې ته داخل سو سوید هم مسلمان سو او د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه وفات سو، څوک وایي چې د بُعَاث په جنگ کې د خزرج د قبیلې له طرفه ووژل سو او قوم به یې ویل: سوید مسلمان ووژل سو.

۲- ایاس بن معاذ چې نوی ځوان او د یثرب د اوسېدونکو او د اوس د قبیلې څخه ؤ، د ده د ایمان را وړلو قصه داسې وه: په یثرب یا مدینه منوره کې پر یهودو سر بېره د عربو دوې قبیلې هم اوسېدلې چې یوه د اوس قبيله وه او بله د خزرج قبيله وه او د دې دوو قبیلو په منځ کې به همېشه جنگونه کېدل، د اوس قبيله نسبت د خزرج قبیلې ته د نفرو په شمېر څه کمه او لږ وه، په دغه وخت کې چې د بعثت یا نبوت د یوولسم کال شروع وه هلته په یثرب کې د دغو دوو قبیلو په منځ کې د دښمنۍ اورونه بل وه چې دا د هغه مشهوره جنگ، یعنی: د جنگ (بعثت) د شروع مقدمه وه. په دغه وخت کې د اوس قبیلې چې د شمیر په حساب د خزرج تر قبیلې لږ وه یوه ډله د مکې مکرمې قریشو ته ولېږل چې د خزرج په مقابل کې زموږ سره اتحاد او اتفاق وکړی، زموږ معاهدین او کومکيان سی.

کله چې رسول الله ﷺ په دغه ډله خبر سو چې مکې مکرمې ته راغلي ده نو ورغلی او ورته وپې ویل: آیا تر دغه شي چې تاسي د هغه دپاره راغلي یاست ښه او بهتر شی نه دروښیم؟ هغو ویل: هغه څه شي دی؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زه رسول الله یم، الله ﷻ زه و خپلو بندګانو ته را لېږلی یم چې یوازي د الله ﷻ عبادت ته یې را و بولم او د هغه الله سره بل هیڅ شی شریک و نه بولي، الله ﷻ پر ما کتاب نازل کړی دی، بیا یې د اسلام احکام ورته بیان کړه او قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، ایاس بن معاذ وویل: یا قوم! څه شی والله تر هغه بهتر دی کوم چې د هغه دپاره موږ راغلي یو، د دغه ډلې څخه یو نفر چې ابو الحیسر ورته ویل کېده او نوم یې انس بن رافع ؤ

د خاورو څخه مټ ډک کړی او ایاس یې پر مخ په و ویشتی او ویل: دا ستا خبري پرېږده موږ د بل شي دپاره راغلي یو، ایاس چې سو او رسول الله ﷺ له دویبه څخه ولاړ سو، دا ډله بېله دې څخه چې د قریشو اتحاد او ملګرتیا لاس ته راوړي بیرته په خالي لاس مدینې منورې ته ولاړل، د دوی تر تګ لږ موده وروسته ایاس وفات سو او د مرګ په وخت کې یې حمد، تکبیرونه او تسبیحات ویل، بیا نو خلکو په دې کې شک نه درلودی چې ایاس مسلمان مړ سو.

۳- ابو ذر الغفاري، ابو ذر رضی الله عنه اول نفر دی چې د مکې مکرمې د دباندې څخه مسلمانېږي، حتی داسې هم ویل کېږي چې پنځم نفر ؤ چې مسلمان سو خو په دې کې شک نسته چې ابو ذر رضی الله عنه د هغه اولو مسلمانانو څخه دی چې د اسلام په شروع کې په اسلام مشرفه سوي دي، ابو ذر غفاري د غفار د قبیلې څخه ؤ او دغه قبيله مدینې منورې ته نژدې پرته وه، دغه قبيله په غلا او لار نیولو مشهوره وه، دې قبیلې حرامې میاشتي حلالولې يعني: په حرامو میاشتو کې یې هم جنګ او تجاوزه کول، خو په خپله ابو ذر رضی الله عنه د هغو خلکو څخه ؤ چې د شرک د اعمالو څخه بېزاره او موحد ؤ، پر دې سربېره په حق دین پسي گرځېدی، د مخه تر اسلام راوړلو یې الله تعالی ته لمونځ کاوه، خود ابو ذر رضی الله عنه د اسلام را وړلو د قصې روایتونه یو د بل سره لږ څه فرق لري خو زه دلته هغه روایت را نقلوم چې امام احمد رضی الله عنه یې په خپل مسند کې د ابو ذر رضی الله عنه څخه په سند سره را نقلوي.

امام احمد پسله ذکر کولو د راویانو وایي: چې ابو ذر رضی الله عنه و ویل: زه، زما ورور انیس او زموږ مور د خپلې قبیلې څخه چې د غفار قبيله وه را ووتلو او زموږ د قبیلې دا عادت ؤ چې حرامې میاشتي یې حلالولې، تر څو چې زموږ یوه ماما ته ورغلو چې هغه د مال او عزت خاوند ؤ، زموږ ماما زموږ عزت وکړی او بڼه معامله یې را سره وکړه خود هغه د قوم زموږ سره حسد پیدا سو چې دا بیا څوک دي چې دلته راغله او ما ته یې وویل: کله چې ته له خپله اهله او کورنیه را وتلې، انیس به دي خپلې کورنۍ ته پرې ایښی وای، په دغه وخت کې زموږ ماما راغلی موږ هغه د ده د قوم حال ورته ووايه، داسې معلومېدل چې د ده هم دغه فکر ؤ، نو موږ ورته و ویل: هغه نېکۍ چې دي

د مخه را سره کړي وې هغه دي عبث او ضائع کړي او بيا به هيڅکله ستا مخ و نه وينو. موږ هغه خپلو اوبنانو ته ورو ولاړ سوو او خپل سامان يا شيان مو پر بار کړل، ماما مو سر په پټو کي پټ کړی او ژړل يې، موږ رهي سوو خو مکې مکرمې ته نژدې سوو. ابو ذر رضي الله عنه دغه سړي ته چي قصه ورته کوي ورته وايي:

اې وراره! د مخه تر دې چي زه د رسول الله ﷺ سره ووينم ما درې کاله لمونځ کاوه، هغه ورته وويل: چا ته دي کاوه؟ ويل الله ته، سړي وويل: د لمانځه په وخت کي دي مخ کومي خوا ته کاوه؟ ابو ذر رضي الله عنه وويل: هري خوا ته چي به مي الله ﷻ مخ برابر کړی او د ما خستن لمونځ مي د شپې تر آخره کاوه.

ابو ذر رضي الله عنه وايي: کله چي موږ مکې مکرمې ته نژدې سوو زما ورور انيس وويل: زه په مکه مکرمه کي کار لرم ته تر هغو زما انتظار کوه چي زه بيرته راځم او دئ ولاړی، خو ډير وځنډېدی، کله چي را غلی ما ويل: ولي وځنډېدی؟ ده ويل: يو سړی مي وليدی داسي دعوه يې کول چي الله ﷻ دغه ستا په دين را لېږلی دی، وايي: ما ورته وويل: چي خلکو د ده په باره کي څه ويل؟ ورور مي وويل: خلکو ويل: چي شاعر، ساحر او کاهن دی، ابو ذر رضي الله عنه وايي زما ورور انيس شاعر ؤ او نور يې هم را ته وويل: ما د کاهنانو خبري اورېدلي دي، د هغو پر قسم خبري يې نه کولې او د ده قول مي د شعر په ترازو کي واچاوه په والله هيڅوک به دا و نه وايي چي دا شعر دی په والله دئ صادق دی او خلک درواغ وايي، ابو ذر وايي: ما خپل ورور ته وويل: آیا ته تر هغو زما انتظار کوې چي زه ورسم او په خپله يې ووينم؟ ورور مي ويل: هو! مگر د اهل مکې سره ډير احتياط کوه چي دوی د ده سره دبنمني کوي او څوک نه ور پرېږدي چي خبري يې واوري، ابو ذر رضي الله عنه وايي: زه رهي سوم تر څو مکې مکرمې ته ورسېدم، هلته مي کتل يو ضعيغه سړی (يعني: خوار او اسکېرلی سړی) مي پيدا کړی او د هغه څخه مي پوښتنه وکړه، ما ويل: هغه څوک چي تاسي وايست له دينه او بنسټی دی چيري دی؟ سړي ما ته اشاره کړه او ناري يې کړل: دغه دی له دينه او بنسټی، د مکې ټول خلک را باندي را ټول سوه په ډبرو په هډوکو هر څه چي په لاس ورځي په هغه مي وهي تر څو چي بېهوشه ولوېدم، نه پوهېږم چي څه وخت را پورته

سوم خو داسي وم لکه سور منار، يعني: ټوله په وينولړلي وم، د زمزم شاه ته ورغلم او به مي وچنلې او هغه ويني مي له خانه څخه پرېولې او بيا د کعبې شريفې تر پوښو لاندې سوم. ابو ذر رضي الله عنه قصه اورېدونکي ته وايي:

اې وراره! تقريباً يوه مياشت مي په مکه مکرمه کي تېره کړه او د خوړلو دپاره مي هيڅ شئ نه درلودی فقط د زمزم اوبه چنم، تر داسي اندازې چاغ سوم چي نس مي گونجي وکړې (يعني: خپته مي پيدا کړه) او په خپله سينه کي مي هيڅ لوربه نه حسول، ترڅو چي د سپوږمۍ په رڼا يوه روښانه شپه پر اهل مکه راغله او په دغه شپه الله تعالى پر اهل مکه خوب غالبه کړی، پر کعبه شريفه هيچا طواف نه کاوه بېله دوو بنځو، دغه دوې بنځي چي پر ما راغلې په دغه وخت کي يې په خپلو دعاوو کي اساف او نائله يادول او بلل، ما ورته وويل: دغه دوه څه صفت لري دا خو هغه دوه زنا کاره دي.

(د اساف او نائلې قصه د مخه بيان سوې ده) ابو ذر رضي الله عنه وايي دغو دوو بنځو په نارو او غالمغال شروع وکړه او ويل کشکي زمور له نفرو څخه يو څوک دلته موجود وای.

بنځي په دغه نارو کي د حرم شريف څخه وتلې چي د ها خوا رسول الله صلی الله علیه و آله او ابوبکر الصديق رضي الله عنه د غره له طرفه را کښته کېدل، دغه بنځي په مخه ورغلې د بنځو څخه يې پوښتنه وکړه: څه درته پېښه ده؟ بنځو ويل: د کعبې شريفې تر پوښو لاندې يو د دينه اوښتی سړی دی، دوی ويل چي هغه سړي څه وويل؟ بنځي وايي: داسي خبره يې وکړه چي خوله په ډکېږي، يعني: ډيره لويه خبره يې وکړه، ابو ذر رضي الله عنه وايي: بيا رسول الله صلی الله علیه و آله او د ده ملگری راغله حجر اسود يې مسحه کړی پر کعبه شريفه يې طواف وکړی او لمونځ يې وکړی (معلومه خبره ده چي ابو ذر رضي الله عنه د دغه لمانځه په ليدلو سره پوه سو چي دا هغه د ده د مطلب سړی دی) ابو ذر رضي الله عنه وايي: زه ورغلم او اول هغه څوک وم چي د اسلام په تحيه سره مي تحيه ورته و ويل، يعني: ورته و مي ويل: السلام عليكم، رسول الله صلی الله علیه و آله را ته و ويل: عليك و رحمة الله او ويل: د کوم ځای يې؟ ما ورته و ويل: د غفار د قبيلې، رسول الله صلی الله علیه و آله لاس پر تندي کښيښاوه، ابو ذر رضي الله عنه وايي ما د خانه سره و ويل: لکه دا چي يې نه سوه خوبښه چي ما د خان نسبت د غفار قبيلې ته وکړی دا اراده مي وکړه چي لاس يې ونيسم، خود ده ملگری

(چي د رسول الله ﷺ په عادت ترما ډير خبر و او پوهېدى) زه منعه كړم، بيا رسول الله ﷺ را ته و ويل: د څومره مودې راهيسي دلته اوسېږې؟ ما ويل: تقريباً د دير شو شپو او ورځو په منځ كې، نو ويل: خواږه چا دركول؟ ما ويل: خواږه مي نه درلودل فقط د زمزم اوبه مي چنبلي او زه په چاغ سوم حتى خپته مي وكړه او په سينه كې مي هم هيڅ لوږه نه ده حس كړې، رسول الله ﷺ و فرمايل: هو دا مباركي اوبه دي او دغه اوبه د وړي انسان غذا ده، ابوبكر الصديق ؓ وويل: يا رسول الله! اجازه راكړه چي نن شپه زه ده ته خواږه وركړم.

رسول الله ﷺ و فرمايل: هو وړ يې كړه، بيا نو رسول الله ﷺ او ابوبكر الصديق ؓ رهي سوه او زه هم ورسره ملكري سوم ترڅو چي ابوبكر ؓ يوه دروازه خلاصه كړه او موږ ته يې د طائف د اوڅكو څخه په متانورا كړې، ابوذر ؓ وايي: دا نو هغه اول خواږه وه چي ما په مكه كې وخوړل او څومره چي الله ﷻ را ته مقرره كړي وه هغومره په مكه كې پاته سوم او بيا رسول الله ﷺ را ته وويل: زه يوې داسي مخكي ته بېول كېږم چي ډيري خرماوي لري او زه گمان نه كوم چي بل ځاى دي وي بېله يثربه، آيا ته ستا قوم ته زما له طرفه تبليغ او دعوت كوې؟ بيا يې چي الله ﷻ په تا سره دوى ته نفعه ورسوي او تا ته د دوى په سبب اجر او ثواب دركړي، ابوذر ؓ وايي بيا نو د مكې مكرمې څخه رهي سوم تر څو زما ورور انيس ته ورغلم، هغه را ته و ويل: څه دي وكړه؟ ما ويل: زه مسلمان سوم او د هغه سړي تصديق مي وكړى، انيس ويل: زه هم نه غواړم چي بېله ستا له دينه بل دين اختيار كړم، زه هم مسلمان يم او د رسول الله ﷺ تصديق كوم، بيا موږ دواړه زموږ مور ته ورغلو هغې ته مو خپل دين او حال ووايه، هغې ويل: زه هم ستاسي له دينه مخالفت نه كوم زه هم مسلمان يم او هغه څه منم چي رسول الله ﷺ يې وايي، نو موږ له دغه ځايه څخه رهي سوو، څو خپل قوم او د غفار قبيلې ته ورسېدلو او هلته مو په دعوت شروع وكړه.

د مخه تر دې چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راسي زموږ د قوم ځيني خلك مسلمانان سوه او ځينو ويل: كله چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راسي موږ اسلام راوړو، كله چي بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته راغلى هغه نور پاته

خلکو هم ایمان را وړی.

بیا د أسلم قبيله چې د غفار قبيلې ته نژدې وه مدينې منورې ته راغله او ويل: يا رسول الله! موږ هم پر هغه څه ایمان را وړی دی کوم چې زموږ وروڼو د غفار قبيلې پر را وړی دی، د أسلم قبيله هم مسلمانان سوه او رسول الله ﷺ و فرمايل:

«غفار غفر الله لها، وأسلم سالمها الله».

۴- طفيل بن عمرو الدوسي چې پوه، هونبیار، شريف، شاعر او معتبره سړی ؤ، د دوس د قبيلې مشر او رئيس ؤ د ده قبيله ډيره لويه قبيله وه او د يمن پر ځينو منطقو آمره وه، دغه طفيل بن عمرو د بعثت په يوولسم کال کې د حج يا عمرې دپاره مکې مکرمې ته راغلی، د مکې مکرمې قريش د ده تر را رسېدلو د مخه د ده استقبال او ښه راغلي ته ورو وتل، د ده يې ډير احترام او اکرام وکړی ځکه د لويې قبيلې مشر او سردار دی او په اول ملاقات کې يې ورته و ويل: يا طفيل! ته زموږ وطن ته راغلي خو پام کوه په موږ کې يو لوی ساحر پيدا سوی دی چې موږ يې سره پاشلي او جلا کړي يو د ده په خبرو کې سحر پروت دی، زوی او پلار سره جلا کوي، ورور او ورور سره جلا کوي، ښځه او خاوند سره جلا کوي، موږ پر تا او ستا پر قوم د هغه څه څخه بېرېږو چې موږ ته يې را پېښ کړي دي، نومه د دغه ساحر سره خبري کوه او مه ته د هغه خبري اوره، هر چا چې د ده خبري اورېدلي دي د جادو تر تاثير يې لاندي سوی دی.

دا د قريشو عادت ؤ هر څوک چې به مکې مکرمې ته راغلی دوی به بېراوه خاصًا که به هغه څوک د عربو د قبيلو مشر او سردار ؤ، ځکه قريشو نه غوښتل چې څوک د رسول الله ﷺ څخه د اسلام خبري واوري.

نو طفيل ته يې هم و ويل: چې ډير احتياط به کوي چې د محمد ﷺ خبري وانه وړې، طفيل هم ډير و بېرېدی، طفيل وايي: دومره يې دا خبري را ته وکړې چې د خان سره مي دا فيصله وکړه چې د ده څخه به هيڅ شئ نه اورم او نه به خبري ور سره کوم، په سهار کې چې مسجد الحرام ته تلم په غوږو کې مي پښه کېښوول دا د دې دپاره چې د محمد ﷺ خبري په خطاء کې را څخه وانه ورېدل سي، کله چې مسجد الحرام ته را ووتم ومي ليدل چې رسول الله ﷺ د کعبې شريفې سره ولاړ دی

اولمونځ کوي او په لمانځه کي په لوړ آواز قرائت وايي، زه طواف کوم او ده ته کورم خو شی نه اورم ځکه غوږونه مي په پنبه پټ دي، خو د الله ﷻ خوبنه وه چي د محمد ﷺ څخه ځيني شی واورم او هغه مي بني خبري واورېدې، نو مي له ځانه سره و ويل: يا طفيل! ته هوبنيار سرئ يې، پوه، فصیح او شاعر يې، د بڼه او بد فرق درباندي کيږي، صحي او غلط سره پيژنې، تر دغه زيات د انسان دپاره څه شي په کار دي او اوس بېرې چي خبري وانه ورم؟ او بيا د قوم مشر هم يې ستا سره بېره نه ده په کار، غوږ ورته ونيسه که يې خبري بني وې قبولي يې کړه او که يې خبري عبث او چتني وې پرې يې ږده، نو مي تر هغه وخته انتظار وکړی چي رسول الله ﷺ کور ته رهي سو، زه هم په پسې سوم ترڅو چي کور ته ننوتی زه هم پسي ورغلم او هلته مي د خپل راتگ سبب ورته بيان کړی دا مي هم ورته و ويل: چي خلکو ستا د خبرو د اورېدلو څخه دومره بېرولی وم چي غوږونه مي په پنبه بندکړي وه او بيا مي ستا څه خبري واورېدې خو اوس دغه ستا خبري او کار و ما ته په تفصيل سره بيان کړه، دغه ستا د دين خبري راته وکړه قرآن راته ووايه.

طفيل وايي: په والله هيڅکله مي تر دغه بني خبري نه وې اورېدلي او نه مي تر دغه د عدل کار ليدلی ؤ، اسلام مي په زړه کي ځای ونيوی او زه مسلمان سوم، د شهادت کلمې مي وويلې.

سبحان الله! د دوس د قبيلې رئيس ايمان را وړی دا څومره لويه کاميابي ده، رسول الله ﷺ هم ډير زيات په خوشاله سو، دا خبر په مکه مکرمه کي نشر سو چي طفيل مسلمان سو، قریش وارخطا سوه چي د دوس د قبيلې رئيس هغه چي په عربو کي ډيره لويه قبيله ده ايمان راوړی او ژر و طفيل ته ورغله ويل: يا طفيل أصبأت، يعني: له دينه واوښتې؟ طفيل ويل: يا بلکه مسلمان سوم او ويل: أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمداً رسول الله، قریشو غوښته چي وې بېروي ويل مورې دي وژنو، طفيل ويل: والله که تاسي ما ته آزار را کړی د دوس قبيله به هيڅکله تاسي پرې نږدي، څوک ما وهلاي يا وژلاي سي؟ د دوس قبيله ټوله پر ما ولاړه ده.

بيا نو طفيل و رسول الله ﷺ ته ورغلی ويل: يا رسول الله! هر قسم چي ستا

خوبنه وي امر مي کړه که غواړې چې ستا سره پاته سم حاضر يم، که غواړې چې خپل قوم ته ولاړ سم او هغه و اسلام ته دعوت کړم هم ستا خوبنه ده، سبحان الله! د اولي لحظې څخه چې يې ايمان زړه ته ننوتی مطلق اطاعت يې قبول کړې تر هر څه تېر دی، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! خپل قوم ته ولاړ سه او قوم دي اسلام ته دعوت کړه، طفيل و ويل: هو زما قوم زما اطاعت کوي زه به ولاړ سم او هغه به اسلام ته دعوت کړم، خو ته الله ﷻ ته دعاء وکړه چې ما ته يوه علامه را کړي چې قوم مي تصديق وکړي، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او دى رهي سو.

د شپې پر لار رهي دى چې يونور او روښنايي يې د دوو سترگو له منځه را وزي او لار ورته روښانه کوي، دا هغه علامه وه چې د رسول الله ﷺ دعاء په سبب الله ﷻ ورکړه، ده وويل: الهي نه غواړم چې په مخ کې مي داسي شئ جوړ سي چې د خلکو د خبرو دپاره لار جوړه کړي بيا به خلک وايي چې ده د بتانو عبادت پرېښاوه هغو دغه په وکړه، ځکه دا هم عجب ده چې يو څوک رهي وي او له مخه يې روښنايي را وزي د خلکو د خبرو دپاره لار پيدا کيږي، د الله ﷻ په اراده دغه روښنايي د ده د مخ څخه د ده و قمچني يا چلاخي ته نقل سوه، هغه قمچنه چې ده به د اوبې د تگ دپاره ښورول، د هغې څخه نور او روښنايي را وتل او ده لار په ليدل، کله چې طفيل خپل قوم او قبيلې ته ورسېدى او خپل کور ته ننوتی، هلته خپل اهل او کورنۍ پر را ټول سوه، ښځه، مور، پلار، خوندي او وروڼه ټول ورته راغله، مگر طفيل ورته و ويل: زما مخ او زما خبري پر تاسي حرام دي ترڅو تاسي د محمد ﷺ دين ته داخل سوي نه ياست، هغو و ويل: د محمد ﷺ دين څنگه او څه شي دى؟ طفيل! اسلام او د توحيد عقیده ورته بيان کړه، د طفيل هغه نژدې دوستان او اقرباء ټول اسلام ته داخل سوه مگر قوم يې په ايمان را وړلو کې ځنډ وکړی.

طفيل په خپل قوم او قبيله کې خلک اسلام ته دعوتوي او دې دعوت کلونه په بر کې ونيول خو په آخر کې يې ټول قوم مسلمان سو او طفيل ﷺ د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته ټول قوم د بيعت دپاره مدينې منورې ته را وستی، د طفيل د اسلام را وړلو په سبب د دوس ټوله قبيله مسلمانان سوه چې په هغو کې ابو هريره ؓ هم و.

دا کار په اسلام کې لوړه درجه، عالي مقام او ډیر ثوابونه لري چې د یوه سړي د کونښ او دعوت په نتیجه کې پوره قبيله مسلمانېږي، مګر د ده د دعوت پورې کامیابي د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته وه، د حدیبیې تر صلحي وروسته یې په داسې حال کې مدینې منورې ته هجرت وکړی چې د ده د قوم او قبیلې څخه اویا، یا اتیا کوره مسلمانان ورسره ملګري ود او طفیل رضی الله عنه په اسلام کې ډیر ښه امتحان ورکړی هغه دا چې طفیل رضی الله عنه د یمامې په ورځ د مسيلمه په جنگ کې شهید ووژر سو.

۵- ضمام الأزدی، دئ د یمن د اُزد د قبیلې څخه ؤ او ده پر ځینو عصبي مریضانو او لېونیانو دم او چو کاوه، یو وخت مکې مکرمې ته د حج یا عمرې د آد، کولو دپاره ولاړی هلته یې د مکې مکرمې د بېباکانو او نا اهلانو څخه واورېدل چې ویل یې محمد ﷺ لېونی دی، ده د ځان سره وویل: که زه دغه سړي ته ورسم او دم پر وګرم بنایي الله ﷻ یې زما دم په واسطه جوړکړي، نور رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا محمد! ﷺ زه پر دغسې مرضو دم کوم آیا غواړې چې دم درباندي وګرم؟ رسول الله ﷺ فرمایل:

« إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَ مَنْ يُضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ». اَمَّا بَعْدُ:

ضمام الأزدی و ویل: دغه جملې یو وار بیا را ته و وایه، رسول الله ﷺ دغه جملې درې واره نور ورته تکرار کړې، ضمام و ویل: د کاهنانو خبري مي اورېدلي دي، د ساحرانو خبري مي اورېدلي دي، د شاعرانو خبري مي اورېدلي دي، خو دغه ستا پر قسم خبري مي نه دي اورېدلي، د بحر تر قاموس لوړي دي، لاس دي راګر ه چې پر اسلام بیعت درسره وګرم، بیا یې بیعت وکړی او مسلمان سو.

دغه قسم رسول الله ﷺ په دغه موده کې پر ډیرو افرادو او اشخاصو په انفرادي ډول اسلام عرض کړی دی، لکه څرنګه چې د قبیلو جواب منفي ؤ دغه رنگه د افرادو جوابونه هم منفي وه، خو د ځینو جواب به ډیر شدید او زړه دردوونکی ؤ چې د هغو

و بيانولو او ذکر کولو ته ضرورت نه وينم، فقط دغه يوه قصه د مثال او نمونې پر قسم درته بيانوم:

يو نفر چي د عربو د پهلوانانو څخه ؤ او نوم يې رُکانه ؤ لوی او مشهوره غېږ باز ؤ، چا نه ؤ غځار کړی، دغه رُکانه رسول الله ﷺ ته راغلی، ويل: يا محمد! ﷺ ته وايي چي زه نبي يم، که دي زه غځار کړم ته صادقه يې.

سبحان الله! د نبوت او غېږبازی يې سره څه؟

خو دا د دغو خلکو جهالت ؤ، رُکانه لوی پهلوان دی چا نه دی غځار کړی، وايي: که دي زه غځار کړم ته صادقه يې، رسول الله ﷺ ويل: ښه دی او ورو ولاړ سو په لږ وخت کي يې رُکانه غځار کړی، رُکانه په تعجب کي سو، د اول وار دپاره غځارېږي، تر اوسه چا نه دی غځار کړی، ويل: يوار بيا راسه، بيا ورغلی بيا يې غځار کړی، ويل: يو وار لا بيا راسه، بيا ورغلی، درېيم وار يې بيا غځار کړی، ويل: والله دا عجب خبره ده مگر تر هغو ايمان نه درباندي را وړم چي دغه ونه خبري و نه کړي، رسول الله ﷺ د وني يا درختي څخه پوښتنه وکړه چي زه څوک يم؟

وُني وويل: أشهد أن لا إله إلا الله، و أشهد أنك رسول الله،

د رُکانه په حضور هغه وُني هم خبري وکړې، رُکانه و ويل: والله ته ساحر او جادوگر يې، دا د دغه يوه نفر حال ؤ، کفارو ته يوازي دانه چي قرآن مجيد معجزه وه، بلکه معجزات، داسي معجزې چي په سترگوليدل کېدلې، خوبيا يې هم ايمان نه را وړی. (خو رُکانه رضي الله عنه په وروسته کي مسلمان سوئ دی)

د شق القمر معجزه

د کفارو سره د مسلمانانو ژوند ترېخ ؤ او کفارو به د رسول الله ﷺ څخه معجزې غوښتي، همېشه به يې ورته ويل: تا خو موږ ته هيڅ شئ نه دی را ښکاره کړی، لږ تر لږه ته موږ ته يوه معجزه را ښکاره کړه چي د هنې په واسطه موږ ستا پر رسالت اقرار وکړو، رسول الله ﷺ وفرمايل: که ستاسي په حضور د الله ﷻ په اراده او زما په اشاره سپوږمۍ دوه ځايه سوه تاسي د الله ﷻ پر وحدانيت او زما پر رسالت ايمان راوړی؟

کفارو ويل: هو، نو يې د مياشتې په پنځلسمه شپه چې سپوږمۍ پوره او کامله وي د دغې معجزې وعده سره وکړه، د پنځلسم په شپه رسول الله ﷺ په مني کې تشریف درلود او قریش هم د معجزې د ليدلو دپاره سره راټول سوي دي، رسول الله ﷺ سپوږمۍ ته اشاره وکړه چې دوه ځايه سي او سپوږمۍ هم د رسول الله ﷺ په اشاره سره دوه ځايه سوه چې په عربي کې (شق القمر) ورته وايي، سپوږمۍ دوي ټوټې سوه يوه حصه يې د غره يوه طرف ته ولاړه او بله حصه يې د غره بل طرف ته، د سپوږمۍ د دوو حصو په منځ کې غراغلی.

کفار ورته گوري دا معجزه يې وليدل بيا يې هم ايمان را نه وړی او ويل ته ساحر يې، منکره کفار تر دغه زبات څه شي غواړي؟ خو بيا هم حق ته سحر وايي، الله ﷻ د سورة القمر په اولنيو آياتو کې فرمايي:

﴿ أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمْرُ ﴿١٠﴾ ﴾

قيامت را نژدې سو او سپوږمۍ دوه ځايه سوه،

﴿ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ ﴿١١﴾ ﴾

که دغه کفار د الهي قدرت يو دليل او علامه و ويني مخ ځني واړوي او وايي: دا پخوانۍ قوي سحر دی،

﴿ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أُمَّرٍ مُّسْتَقَرٌّ ﴿١٢﴾ ﴾

او دوی حق درواغ بولي او د خپلو خواهشاتو متابعت کوي او هر کار پر خپل وخت کېدونکی دی، يعني: د دوی عذاب هم پر خپل وخت ورته را تلونکی دی. د دوی هلاک چې الله ﷻ په خپل علم کې ورته ټاکلی دی مخ او شاته نه کېږي پر خپل وخت به ورته راسي.

دغه (شق القمر) لويه حادثه او نادره معجزه ده، رسول الله ﷺ خپل رسالت ورته ثابت کړی مگر کفارو بيا هم ايمان را نه وړی، د تاريخ ډير علماء لکه ابن کثير او داسي نور وايي: چې عربو به په دغه واقعه سره تاريخ بنووی، مور د مخه هم درته ويلي وه چې عربو جنتري نه درلودل او کله چې به يوه لويه واقعه پيښه سوه په هغه

سره به یې تاریخ بنووی، چې تر فلانی واقعې دومره کاله د مخه یا دومره کاله وروسته فلانی کار وسو او د دغو لویو واقعو څخه کومې چې عربو تاریخ په بنووی د فجار جنگونه وه، د فیل کال و او دغه شق القمر و.

حتی په هندوستان کې هم دغه شق القمر ولیدل سو، ډیرو خلکو په ډیرو ځایو کې دغه شق القمر ولیدی، که دا سحر وای یوازي به هغو خلکو لیدلای چې دالته د رسول الله ﷺ سره موجود وه، مگر دا لیدل عام او لویه معجزه وه، ډیرو خلکو ولیدل.

(دلته یوې مختصرې تبصرې ته ضرورت سته)

هغه دا چې غریبان دغه خبره نه مني او وایي: زموږ په تاریخ کې د دغه شق القمر ذکر نسته نو نه دی پېښ سوی، د دغه انکار دپاره د دوی یواځنی دلیل دغه دی چې وایي موږ شق القمر نه دی لیدلی، مگر د شق القمر د نه پېښېدلو دپاره یوازي دغه دلیل نه دی کافي چې وایي: موږ نه دی لیدلی، بلکه د شق القمر د اثبات دپاره ډیر دلیلونه سته.

لومړی: شق القمر د شپې و او په ډیرو غربي ملکو کې د مطالعو د اختلاف په سبب ورځ وه او په ځینو ملکو کې نیمه شپه او خلک بیده وه او په ځینو ملکو کې اورځ وه، که چیرې بیا په ځینو ملکو او ځایو کې آسمان شین هم وي او خلک هم دباندي ناست وي دا ضروري نه ده چې هغو ټولو د آسمان طرف ته کتل او سترگې یې د سپوږمۍ څخه بل طرف ته نه اړولې.

دوهم: که آسمان شین هم وي او پر مخکه د سپوږمۍ رڼا هم وي، د سپوږمۍ په دوه ځایه کېدلو د هغې په رڼا کې کوم خاص فرق نه پېښېږي چې خلک دي ورته متوجه سي او دغه دوه ځایه کېدل فقط د څو ثانيو دپاره وه، ساعت او ډیر وخت یې په بر کې نه دی نیولی، موږ وینو چې ډیر ځله د سپوږمۍ تندرې یا خسوف پېښېږي او تر ډیره وخته پوري دوام هم وکړي، خو بیا هم په ملیونو انسانان نه په خبرېږي، په تېره بیا په هغه زمانه کې چې د نن غوندي رصد خانې او نور آلات هم نه وه موجود، د خبر د نشرولو دپاره اخبار او راډیوګانې هم نه وې، چې دا خبر نشر او شائع کړي، په هر حال په غربي تاریخ کې د دغه معجزې نه وجود د هغې د تکذیب او نه منلو دلیل نه سي کېدلای، خو په شرقي تواریخو کې د دغې معجزې ذکر سته، په هندوستان

کي د (ماليبار) د مهاراجي د اسلام را وړلو سبب هم دغه د شق القمر واقع سو، لکه څرنگه چي مخ کي مو وويل دا معجزه په قرآن کریم کي هم ذکر سوې ده.

د اهلِ يثرب څخه شپږ پاک روحه

د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي چي د (۶۲۰) ميلادي کال د جولای مياشت وه اسلامي دعوت ډير ښه تخم لاس ته را وړی چي دغه تخم ډير ژر په لويو لويو ونويا درختو بدل سو، چي دغو ونو بيا مسلمانان په خپله سايه کي د هغه ډيرو او اوږدو کلو د ظلم او طغيان دگرمو لمبو څخه وساتل، کله چي اهل مکې د رسول الله ﷺ تکذيب کاوه او دئ ﷺ يې د الله ﷻ د لاري د دعوت څخه منعه کاوه، رسول الله ﷺ داسي حکمت عملي کاوه چي د شپې په تاريخيو کي به د حاجيانو پر ډلو او خېمو گرځېدی، دا د دې دپاره چي د ده ﷺ او د دغو ډلو په منځ کي د مکې مکرمې د مشرکانو څخه څوک نه وي موجود.

نو رسول الله ﷺ يوه شپه د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په ملگرتيا را ووتی، د ډهل او شيبان بن ثعلبه د قبيلې خېمو ته ورغلی، د اسلام او توحيد په باره کي يې خبري ورته وکړې، خود دغو خلکو د اسلام راوړلو څخه انکار وکړی.

او بيا رسول الله ﷺ په مټی کي د عقيبې سره تېرېدی، هلته يې د څو نفرو آواز واوږېدی چي په خپل منځ کي يې خبري سره کولې، رسول الله ﷺ هغو نفرو ته ورغلی، دغه خلک شپږ نفره وه او د يثرب د ځوانانو څخه وه، ټول د خزرج د قبيلې څخه وه (څوک وايي چي دغه خلک دوولس نفره وه) خو شپږ يې يقيني دي.

دغه شپږ نفره ډير مهم دي، دغه نفر د اسلام هغه صالح تخم دی

او د دغو نفرو نومونه داسي دي:

- ۱ - اسعد بن زراره.
- ۲ - عون بن الحارث بن رفاعه، ابن عفرأ.
- ۳ - رافع بن مالک بن العجلان.
- ۴ - قطبه بن عامر بن حديد.
- چي د بني نجار څخه ؤ.
- چي د بني نجار څخه ؤ.
- چي د بني زريق څخه ؤ.
- چي د بني سلمه څخه ؤ.

۵ - عُقبه بن عامر بن نابي . چي د بني حرام بن کعب څخه ؤ .

۶ - جابر بن عبدالله بن رئاب . چي د بني عبید بن غنم څخه ؤ .

د اهل یشرب یا د مدینې منورې د خلکو لویه خوشبختي دا وه چي دوی به د مدینې منورې د یهودو څخه اورېدل چي په دغه اوس وختو کي یو نبي مبعوث کیږي، هغه به را ووړي او مور به یې متابعت وکړو او بیا به د هغه نبي په ملګرتیا مور تاسي داسي ووژنولکه د عاديانو او ثمودیانو وژنه .

رسول الله ﷺ دغو نفرو ته ورغلی او ویل: تاسي څوک یاست؟ هغو ویل: د خزرج د قبیلې څخه یو، رسول الله ﷺ و فرمایل: نه کښنی چي څه خبري درته وکړم؟ هغو ویل: هو کښنو، رسول الله ﷺ ورسره کښنستی خپل دین او د اسلام حقیقت یې ورته بیان کړی، وحدانیت ته یې را وبلل، قرآن مجید یې ورته تلاوت کړی، دغو نفرو په خپل منځ کي سره وویل: والله دا هغه نبي دی چي یهود تاسي په هغه سره بېروي، کونښن وکړی چي یهود په اسلام کي تر تاسي د مخه نه سي او بیا هغه را سره وکړي چي دوی وايي، نو دده ﷺ دعوت قبول کړي او مسلمانان سي، تاسي تر یهودو د مخه ایمان را وړی د رسول الله ﷺ متابعت وکړی او اسلام قبول کړی .

(د څنگه قصه وه چي یهودو به اهل یشرب بېرول؟) ډیره مهمه خبره ده .

هغه داسي: د مدینې منورې ټول اوسېدونکي پر درو حصو وېشل سوي وه، یوه حصه د اوس قبيله وه، بله حصه د خزرج قبيله وه چي دغه دوې قبیلې مشرکان او بت پرستان وه درېیمه حصه یهود وه، یهود بیا په خپله پر درو قبیلو وېشل سوي وه: بني قریظه، بني قینقاع او بني نُضیر، که څه هم هلته نور انفرادي یهود موجود وه چي د دغو قبیلو څخه نه وه خو هغه لږ وه، عمده او اساسي یهود دغه درې قبیلې وه او ټول یهود د وګړو په شمېر د مدینې منورې د وګړو یا انسانانو درېیمه حصه کېدل، د اوس قبيله هم د مدینې منورې د وګړو او نفوسو درېیمه حصه کېدل، همدارنگه د خزرج قبيله د مدینې منورې د وګړو درېیمه حصه وه، نو مدینه منوره په برابر او مساوي شکل درو حصو ته وېشل سوې وه، چي یهود، د اوس قبيله او د خزرج قبيله وه .

د دغو درو قومو څخه یو هم پر مدینه منوره نه سوای آمر کېدلای ځکه ټول

اقلیات او سره برابر وه، نو مدینې منورې عمومي مشر او د ټولو دپاره یو امر هم نه درلودی او دغو درو قبیلو به همېشه د حاکمیت دپاره جنگونه سره کول، خو په دغه وختو کې به یهودو دغه نورو قومو ته چې اوس او خزرچ وه ویل: د آخري نبي د بعثت وخت را نژدې دی که هغه مبعوث کړل سو موږ به د هغه متابعت وکړو او تاسي به داسي حلال کړو لکه د عاديانو او ثموديانو حلالېدل چې ټول هلاک سوه، نو یهودو به دغه نوري قبیلې د آخري نبي په را تگ سره بېرولې او ورته ویل به یې: کله چې هغه نبي راسي موږ به د هغه د متابعت په سبب پر یثرب حاکمان سو او تاسي ته به بیا هغه وخت په وژلو او حلالولو سره جزا درکړو.

ښه متوجه سی: د یهودو په تورات او په نورو آسماني کتابو کې د رسول الله ﷺ راتگ او د هغه ﷺ ټولې علامې لیکلي وې، د مدینې منورې یهود هم تر داسي اندازې د دغه نبي د راتلو په انتظار وه چې د مدینې منورې مشرکان به یې د هغه په را تگ سره بېرول، نو دغه د دوی د معلوماتو او پېشکويي په سبب د مدینې منورې مشرکانو د مکې مکرمې تر مشرکانو د مخه او په ډېره آساني سره ایمان راوړی.

کله چې د رسول الله ﷺ د نبوت او رسالت اظهار وسو ټولو یهودو او نصاراوو ته دا معلومه سوه: چې هو دی ﷺ هغه وعده سوی نبي دی مگر څرنکه چې یهودو او نصاراوو ولیدل چې دغه نبي د بني اسرائلو څخه نه دی او پخواني ټول انبياء د بني اسرائلو څخه وه، نو یې د قومي تعصب په لحاظ د رسول الله ﷺ د منلو څخه انکار وکړی او له دغه وخته څخه یې ټول هغه معلومات چې د راتلونکي نبي په باره کې د دوی په کتابو کې موجود وه واړول او تغیر یې پکښي راوستی.

خو بیا هم دوی غبي او ناپوه وه ځکه اوس هم د دوی په کتابو کې د رسول الله ﷺ د نبوت ډېر معلومات او علامې پاته دي، څرنکه چې اوس د نوي آلتو او وسائلو د پیدا کېدلو په سبب هغه بیانات او معلومات عام نشر سوي دي نو دوی یې نه اړولای سي او نه یې پتولای سي، نو یې د هغو بیاناتو په ترجمه کې تغیر راوستی، د حق او حقیقت څخه مخالف او د خپل مزاج او غوښتنې سره موافق یې ترجمه کوي.

(بیرته قصې ته راسه)

اوس چې د خزرج د قبیلې حاجیانو د رسول الله ﷺ خبرې واورېدې، ویل: والله هغه نبي چې يهود موږ په بهروي هغه دغه نبي او دغه دين دی، پام کوی چې يهود تر تاسي د مخه دغه دين ته داخل نه سي، دغه خلک عاقلان او هوښياران وه، کورني اختلافاتو او جنکو د پښو اچولي او ضعیفه کړي وه خاصًا هغه د (بعاث) جنگ چې په دغه نزدو وختو کې تېر سوی ؤ او تر اوسه د هغه تیرو سوو جنگو لمبې پورته کېدې، نو دا یې امید ؤ چې د رسول الله ﷺ د دين او دعوت خبرې به د دوی د پاره د صلحي او آرام ژوند سبب وگرځي، نو دغه د خزرج د قبیلې خلکو رسول الله ﷺ ته وویل: موږ تر شا داسي قوم پرې اېښی دی چې د هیڅ قوم په منځ کې به دومره شر او عداوت نه وي موجود لکه زموږ د قوم په منځ کې چې دی او دا مو امید دی چې الله ﷻ به یې په تاسره را ټول او یوځای کړي، موږ چې ولاړسو خپل قوم به هم ستا دين ته را و بولو او ستا د دين دغه احکام چې موږ قبول کړه پر دوی به یې هم عرض کړو، که الله ﷻ دوی پر تارا ټول کړه نو به په موږ کې هیڅوک تر تا عزتمن نه وي، بیا نور رسول الله ﷺ د اسلام احکام او قرآن مجید ور وښوول.

کله چې دغه خلک مدینې منورې ته تلل د ځانه سره یې د اسلام رسالت ورسره یووړی او هلته یې د اسلام په نشرولو شروع وکړه، په مدینه منوره کې د انصارو د کورو څخه داسي کور نه سو پاته چې هلته دي د رسول الله ﷺ خبرې نه کېږي، اوس نو مدینه منوره پر دغه خپل حال پرنږده چې د اسلام معطر شمال او خوشبویه نسیم پکښي چلیږي، ته بیرته دلته مکې مکرمې ته راسه.

د اِسراء او معراج واقعه

د مخه تردې چې د واقعي په تفصیل شروع وسي اول به د اِسراء او معراج ترجمه درته بیان سي:

د علماوو په اصطلاح له مکې مکرمې څخه تر بیت المقدسه پوري دغه سفر او تلو ته اِسراء ویل کېږي او بیا له هغه ځایه تر سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى پوري تگ او سیاحت ته معراج ویل کېږي او ځیني وختونه که یو هم یاد سي، مثلاً یوازې اِسراء یا یوازې معراج

وويل سي دغه دواړه سفرونه ځني مراد او مقصد دي. اوس قصې ته متوجه سي:

رسول الله ﷺ په داسې مرحله کې ژوند تيروي چې دعوت يې د کاميابۍ او تکاليفو په منځ کې رهي دی او په ډيرو ليرو آفاقو کې د اميد ضعيغه ستوري ورته ځلېدل چې د اسراء او معراج واقعه پېښه سوه، الله ﷻ په دغه واقعه سره خپل رسول معزز او مکرم کړی او زړه يې نور هم وړ آرام کړی.

د معراج د وخت او تاريخ په تعينولو او معلومولو کې څو مختلف قولونه سته:

۱ - څوک وايي: چې اسراء او معراج د نبوت په اول کال کې وه چې دغه قول امام طبري اختيار کړی دی.

۲ - څوک وايي: چې دغه واقعه تر بعثت پنځه کاله وروسته وه چې امام نووي او امام قرطبي دغه قول ته ترجيح ورکوي.

۳ - څوک وايي: چې اسراء او معراج د بعثت د لسم کال د رجب د مياشتې د اوه وېشتم په شپه وه چې دا قول علامه منصور پوري اختيار کړی دی.

۴ - څوک وايي: چې د معراج واقعه شپاړس مياشتې تر هجرت د مخه وه، يعني: د بعثت د دوولسم کال د روژې په مياشت کې وه.

۵ - څوک وايي: چې يو کال او دوې مياشتې تر هجرت د مخه وه، يعني د بعثت د ديارلسم کال د محرم په مياشت کې وه.

۶ - څوک وايي: چې تر هجرت يو کال د مخه وه، يعني: د بعثت د ديارلسم کال د ربيع الأول په مياشت کې وه.

اول درې قوله خو په دې سبب نه دي صحي چې خديجه رضي الله عنها د بعثت د لسم کال د روژې په مياشت کې وفات سوه او د دې رضي الله عنها وفات د مخه تر هغه و چې پنځه لمنځونه فرض سي او په دې کې د علماوو هيڅ اختلاف نسته چې پنځه لمنځونه د معراج په شپه فرض سوه، نو معلومه خبره ده چې معراج د دې تر وفات او د بعثت تر لسم کال وروسته دی، پاته سوه درې آخري قولونه د هغو په باره کې داسې دليل نسته چې يو قول دي تر هغه نور وراجح او افضله کړي، خو فقط د آيات شريف سياق پر دې دلالت کوي چې اسراء او معراج ډير وروسته پېښ سوي دي.

معراج د رسول الله ﷺ په ژوند کې ډېره لويه او مهمه واقعه ده.

معراج زموږ په دين او اسلام کې لويه او عجيبه واقعه ده او دغه معراج د دې سبب دی چې موږ بيت المقدس مقدس بولو او د بيت المقدس په باره کې د الله ﷻ دا قول نازل سوی دی چې د سورة بني اسرائيل يا الإسراء په شروع کې فرمايي:

﴿ سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَنَيْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿۱۰۰﴾

يعني: پاكي ده هغه ذات لره چې خپل بنده محمد ﷺ يې د شپې په يوه حصه کې له مسجد الحرامه تر مسجد الاقصا پورې بېولې ؤ، هغه مسجد الاقصا چې موږ د هغه شا وخوا برکتناکه کړې ده (د څه شي دپاره يې بېولې ؤ؟) چې موږ دغه محمد ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وښيو، يا ور ښکاره کړو، بېشکه چې دغه الله ښه اورېدونکی او ښه ليدونکی دی، هر څه اوري او پټ اسرار هم ورته ښکاره دي.

وروزو! بيت المقدس مبارکه مځکه ده، مځکه څنگه مبارکه او مشرفه کېږي؟ شرف او برکت د الله ﷻ له طرفه وي، الله ﷻ يې مبارک کوي او په دغه آیات شريف کې الله ﷻ بيت المقدس مبارک بللی دی ځکه فرمايي:

﴿ الَّذِي بَرَكْنَا حَوْلَهُ ﴾ يعني: هغه چې موږ د هغه شا وخوا مبارکه کړې ده.

همدارنگه الله ﷻ مکه مکرمه او مدينه منوره مبارک کړي دي.

نو دغه د معراج په شپه جبريل عليه السلام ورسول الله ﷺ ته راغلی، رسول الله ﷺ د کعبې شريفې د حطيم سره بيده ؤ، که څه هم ځيني علماء وايي: اسراء او معراج د أم هاني رضي الله عنها له کور څخه وه مگر دا حديث په بخاري شريف کې صحي حديث دی چې رسول الله ﷺ د کعبې شريفې د حطيم سره بيده ؤ او جبريل عليه السلام ورته راغلی را وښيي چې کړی چې هغه لوی سفر، د اسراء او معراج سفر شروع کړي او د جبريل عليه السلام سره يو حيوان ور سره ؤ، رسول الله ﷺ فرمايي: دغه حيوان تر خره لوی او تر غاطري يا قچري کوچنی ؤ، دا خود دغه حيوان د جسم يا بدن اندازه وه، مگر تعجب يې په تېزوالي کې ؤ، يو غورځېدل يې د سترگو د ليدني پر اندازه وه، سرعت او چابکي يې تر تصور زيات وه.

کله چې رسول الله ﷺ له خوبه را وښی سو جبریل علیه السلام ورته وویل: پر دغه بُراق سپور سه، رسول الله ﷺ سپور سو او بُراق د بیت المقدس پر طرف ته حرکت وکړی، په لږ وخت کې بیت المقدس ته ورسېدی، رسول الله ﷺ مسجد اقصا ته ور داخل سو هلته یې یوه عجیبه اجتماع ولیدل، الله ﷻ د رسول الله ﷺ دپاره ټول انبیاء او رسولان ﷺ را جمعه کړي او یو ځای کړي وه.

علماء کرام د انبیاء او رسولانو په عدد او شمېر کې مختلف قولونه لري څوک د ټولو انبیاء او رسولانو ﷺ شمېر یو لک څلیر ویشت زره زیات او کم پکښې بولي، څوک وايي: د رسولانو عدد درې سوه دی او د انبیاءو عدد څلیر ویشت زره دی، نور قولونه هم سته، مقصد دا چه په دغه مبارکه شپه الله ﷻ ټول انبیاء او رسولان ﷺ په دغه لویه او مبارکه ټولنه او اجتماع کې را جمعه کړي وه، ابراهیم، نوح، موسی، عیسیٰ ﷺ، ټول انبیاء او رسولان په مسجد الاقصا کې سره یو ځای سوي وه.

د منځني پر مخ کوم ځای دی چې د ټولو انبیاء ﷺ په اجتماع سره دي مشرفه سوی وي؟ بېله بیت المقدس او بېله مکې مکرمې څخه بل ځای نسته، کعبې شریفې ته ټول انبیاء ﷺ د حج دپاره راغلي دي، لکه د امام بیهقي په روایت کې چې عروه بن زبیر رضی الله عنه وايي: ټولو انبیاء ﷺ د بیت الله الحرام حج کړی دی، او بیت المقدس هم هغه ځای دی چې ټول انبیاء ﷺ په دغه شپه دلته سره جمعه سوي دي چې دغه اجتماع بیا هیڅ وخت او په ټول تاریخ کې نه ده تکرار سوې او د بل وار دپاره په هیڅ ځای کې ټول انبیاء ﷺ نه دي سره جمعه سوي، بېله مسجد اقصا څخه او دغه ټول انبیاء او رسولان ﷺ د سید البشر، سرور کائنات، فخر موجودات، جناب رسول الله، محمد مصطفیٰ ﷺ استقبال او ښه راغلي ته راغلي وه. انسان د دغه مبارک منظر او مشهد خیال او تصور هم نه سي کولای، ټول انبیاء ﷺ او رسولان سرور کائنات، سردار کونین ﷺ ته راغلي دي، صف صف، قطار قطار، ولاړ دي او ښه راغلي ورته وايي، دا څومره مبارکه اوله نوره ده که اجتماع ده.

بَلِّغِ الْعَالَمِيَّ بِكَمَالِهِ   كَشَفِ الدَّجِيَّ بِجَمَالِهِ
حَسَنَتْ جَمِيعُ خِصَالِهِ   صَلُّوا عَلَيْهِ وَآلِهِ

چي غم ديوار امت را که دارد چون تو پشتيبان
چه باک از موج بحر آن را که باشد نوح کشتيبان

بيا نورسول الله ﷺ د دغه ټولو انبياوو امامت کوي، دغو ټولو انبياؤ ﷺ ته سيد د اولين او آخرين، سيد البشر محمد مصطفی ﷺ لمونځ ورکوي، دا هغه لوی، عظيم او لوړ شرف دی، تر دې به بل شرف چيري وي چي دامتود اما مانو امام دي سي.

امام رُسل پيشوائی سبيل   أمين خدا مهبط جبريل

همدارنگه د قيامت په ورځ چي د هر امت څخه شاهد را وستل سي يعني: د هر امت نبي به پر خپل امت شاهد وي او محمد ﷺ به بيا پر هغه انبياؤ ﷺ شاهد وي، دا هم د خير البشر محمد مصطفی ﷺ عزت او کرامت دی، دا اجتماع او ټولنه هغه لويه او معظمه اجتماع او ټولنه وه.

په دې اجتماع کي و انبياؤ ﷺ ته د رسول الله ﷺ لمونځ او امامت و چي دا کار بيا د اسلام په تاريخ کي نه دی مکرر سوی، کله چي رسول الله ﷺ د لمانځه څخه فارغه سو جبريل ﷺ دوه لوبني يا دوه گيلاسه ورته را وړل چي په يوه لوبني کي شيدې او په بل کي شراب وه، رسول الله ﷺ هغه د شيدو لوبني واخيستی، جبريل ﷺ ورته وويل: سمي لاري ته لار ښوونه او هدايت درته سوی دی.

يعني: دا چه شراب دي نه واخيستل، الله ﷻ سمه لار درښوولي ده او امت دي هم سمي لاري ته را بللی دی، په دغه خبره کي د جبريل ﷺ له طرفه دې ته اوله اشاره ده چي شراب بد او خبيث شئ دي، که څه هم تر دغه وخته په اسلام کي شراب نه وه منعه سوي خو رسول الله ﷺ هيڅکله نه تر دغه دمخه شراب چنبلي وه او نه يې تر دغه وروسته چنبلي دي، نه د مخه تر بعثت او نه وروسته تر بعثت.

تر لمانځه او د انبياؤ ﷺ تر ملاقات وروسته معراج را وړل سو، د معراج وصف او تعريف مور ته نه دی بيان سوی، هلته په کتابو کي هم صحي تعريف او صحي دليل نسته چي معراج څه شي دی؟ بېله دې څخه چي عرب د معراج لفظ د ځني دپاره استعمالوي يعني: عرب و ځني ته معراج وايي، نو معراج يو قسم ځنه ده، خو که دلته معراج د ځني په معنی سره سي نو داسي ځنه ده چي بشري نه پيژني، يوه خاصه

ځنه ده چې د هغه په حقيقت بشر نه پوهيږي او نه پوهېدلای سي، نو دغه معراج چې د هغه حقيقت موږ ته نه را معلومېږي ورسول الله ﷺ ته کښېښوول سو.

رسول الله ﷺ په دغه عجيبه او غريبه ځنه کې وختی چې په څو لحظو کې رسول الله ﷺ اول آسمان ته ورسېدی، دغه مسافې چې تر قياس لوړې او تر حساب تيرې دي په څو لحظو کې طئ سوې يا پای ته ورسېدې.

ورونو! موږ د دغه کون نه په لوی والي خبر يو او نه د دغو ليرو مسافو اندازه را ته معلومېږي، موږ ته د کون او د هغه د پراخوالي په باره کې هيڅ معلومات نسته، موږ انسانان که غريبان دي که شريکان چې هر څه پرله اوږې او را اوږې دا ټول د کون يو کوچنی جز دی، د نن ورځې د کون علماء موږ ته د کون مسافه په ضوئي کال سره را ښيي.

موږ د مځکې مسافه په ميل يا کيلو مترو سره بيانوو، خو بالمقابل کون دومره پراخه دی چې په کيلو مترو يا نورو اندازو سره نه سي ښوول کېدلای نو د کون علماوو د کون د مسافې د اندازه کولو دپاره ضوئي کال ايښی دی، ضوئي کال څه شي دی؟ (ضوء) يعنې: رڼا او روښنایي لکه: د لمر رڼا يا شعاع، نو ضوئي کال و هغې مسافې

ته ويل کېږي: چې ضوء يا روښنایي په يوه کال کې هغه مسافه طئ کولای سي.

که زه وغواړم چې د ضوء يا روښنایي سرعت يا چابکي در وښيم نو به داسې درته و وایم: چې د لمر روښنایي د لمر څخه بيا تر مځکې پورې په اتو دقيقو کې رارسېږي موږ داسې نه سو ويلای چې لمر د مځکې څخه دومره کيلو متره ليرې دی، بلکه موږ وايو چې لمر د ضوئي کال په حساب د مځکې څخه اته دقيقې ليرې دی، نو د هغې مسافې د ليرې والي دپاره څه فکر کولای سي چې هغه په يوه ضوئي کال کې طئ کېږي؟

د نن ورځې د علم فلک معلومات دې اندازې ته رسېدلي دي او وايي چې په کون کې داسې نجوم او ستوري سته چې زموږ څخه په زرو زرو مليونه ضوئي کلو ليرې دي او دا ټوله بيا هم د کون يو جزء دی، ټول کون نه دی، بلکه کون نور هم تر دې ډير لوی او پراخه دی، دغه سفینه يا آپولو چې فضاء ته لېږل کېږي د دې تگ او سرعت په يوه ساعت کې تر درې زره کيلو متره زيات دی، که دغه آپولو يا فضائي سفینه په دغه خپل سرعت رهي وي درې کاله وروسته و هغه نژدې ترين کوکب ته هغه

چې موږ ته تر ټولو کواکبو او نجومورا نژدې دی وررسيږي، هغه تر ټولو تېزه او تر ټولو چابکه سفینه يا اپولو چې بشر جوړه کړې ده هغه پسله درو کلو څخه و هغه نژدې ترين ستوري ته رسيږي.

اوس نو ته هغه بېحسابه مسافې ته فکر وکړه چې رسول الله ﷺ تر آسمانه يا لوړ تر هغه په دغه څو لحظو کې قطعې کړه، دا کومه معجزه ده؟ دا د الله ﷻ کوم قدرت دی چې موږ ته يې په دغه معراج کې را ښکاره کړی؟ دا لوی اعجاز او لويه معجزه ده چې دغه ليري مسافه په دغه لږ وخت کې قطعې کيږي او رسول الله ﷺ د دنيا و آسمان ته ورسېدی، چې موږ اول آسمان ورته وايو، د آسمان دروازه بنده او تړلې وه، جبريل عليه السلام دروازه وټکول، د دروازې محافظ يا ساتونکي و ويل: څوک يې؟ ويل: جبريل، محافظ ويل: بل څوک در سره سته؟ ويل: هو محمد را سره دی، د دروازې محافظ و ويل: امر نه دی را ته سوی چې بېله ده ﷺ څخه بل چا ته دروازه ور خلاصه کړم، د آسمان دروازه بنده وه بل چا ته نه خلاصېدل بېله هغه چا څخه چې الله ﷻ يې اجازه فرمايلې وه او اجازه هم بېله محمد ﷺ څخه د بل چا دپاره نه وه سوې، دروازه خلاصه سوه، زموږ امام او پيشوا جناب رسول الله ﷺ اول آسمان يعنې: د دنيا آسمان ته داخل سوهلته يې عجيب او نادره شيان وليدل، ملائکې يې وليدلې، انبياء عليهم السلام او نور شيان يې وليدل.

تاسي پوهيږئ چې آسمان په خپله د دود پر قسم دی او دا چه پر دغه آسمان څنگه ملائکې گرځي او هلته دروازې سته موږ نه په پوهيږودا د خالق قدير کارونه دي.

﴿إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

او رسول الله ﷺ هلته يو سړی وليدی ډير جگ سړی چې شپېته ذراعې يې جگوالی و (ذراع) د پخوانيو وختو د اندازه کولو آله وه لکه د نن ورځي متر او ذراع تر متر کمه يا لږ ده چې د نيم متر په شا وخوا کې ده، نو د متر په حساب د دغه سړي جگوالی دېرش متره و او د دغه جگ سړي پر شا وخوا نور ډير زيات خلک وه، دغه جگ سړی چې د راسته طرف خلکو ته وگوري وځاندي او کله چې بيا د چپه طرف خلکو ته وگوري وژاړي، رسول الله ﷺ په تعجب کې سو ويل: يا جبريل! دا څوک

دی؟ جبریل علیه السلام وویل: دا ستا پلار آدم علیه السلام دی.

د آدم علیه السلام قد او جگوالی دیرش متره دی او د هغه وخت ټول انسانان په دغه اندازه جگ وه، رسول الله ﷺ فرمایي: چي د هغه وخت څخه تر اوسه پوري انسانان د قد او قامت په کمېدلو کي دي او نور به هم پسي کمېږي، مگر هغه وخت يې جگوالی په دغه اندازه سره ؤ او بيا رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه د ده پر شا وخوا دغه نور کسان څوک دي؟ او د ده د ژړا او خدا سبب څه دی؟ جبریل علیه السلام وویل: دا يې اولاده ده، د راسته طرف خلک يې اهل جنت يا (جنتيان) دي او د چپه طرف خلک يې دوږخيان دي، آدم علیه السلام چي هني اولادې ته وگوري چي جنت ته ځي خوشاله سي او وځاندي او بيا چي هني اولادې ته وگوري چي دوږخ ته ځي خواشینی او غمجن سي وژاري.

رسول الله ﷺ د آدم علیه السلام قیافه بیانوي او فرمایي: آدم علیه السلام ډیر جگ سړی ؤ، توربخن او غنم رنگه سړی ؤ، سپین پوستی نه ؤ، ډنگر ؤ او جگه پزه يې وه، نو د آدم علیه السلام د شکل او قیافې تعريف داسي سو: جگ، ډنگر، سپهن يا غنم رنگه سړی دی. دلته په دغه اول آسمان کي رسول الله ﷺ نور هم ډیر عجیب شيان وليدل چي د هغې جملې څخه يې داسي خلک وليدل چي په يوه لويه واله کي اوبازي کوي، ځيني علماء وايي: دغه واله د وينو وه، د اوبو پر ځای ويني پکښي بهېدلې، دغو نفرو به په دغه وينو کي اوبازي کول څو په ډیره ستړيا سره به د ولې غاړي ته ورسېدل او د ستړيا په سبب به يې خولې وازي نيولي وې، خو دلته د ولې پر غاړه به ملائکو پرمخ په ډبرو وېشل، حتی مخان به يې زخمي سوه او ويني به ځني بهېدې او بيرته به په اوبازي هغه بل طرف ته رهي سوه خو هلته بيا دغه د ډبرو وارونه پر کېدل، رسول الله ﷺ په تعجب کي سو ويل: يا جبریل! دا څوک دي؟ جبریل علیه السلام وویل: دا هغه خلک دي چي د يتيمانو مال يې خوړلی دی.

نو هر هغه څوک چي د يتيمانو مال خوري پسله مرگه به په عالم ډېر زخ کي د قيامت تر ورځي دغه عذاب ورکول کېږي او بيا يې په قيامت کي جزاء د دوږخ اور دی، دغه يې هغه اولنی او کوچنی عذاب دی چي د مخه تر قيامت ورکول کېږي

او په قیامت کې بیا اشد عذابونه ورته گوري.

رسول الله ﷺ هلته نور خلک هم ولیدل چې ډیر لوی نسونه او خیتي یې وې، ستوني ستخ پر مخکې پراته وه او د فرعون قوم به د هغو پر خیتو او نسو تېرېدی، تاسي ته معلومه ده چې الله ﷻ د مخه تر قیامت په عالم برزخ کې د فرعون قوم ته جزاء ورکوي او جزاء یې په دې ډول سره ده: چې په یوه شپه او ورځ کې دوه واړه واور ته بهول کېږي، یعنې: اوس یې عذاب پرله پسې نه دی فقط یو وار په ورځ او یو وار په شپه کې پر اور عرضیږي او بیا بیرته را وستل کېږي، دغه جزاء یې تر قیامت د مخه ده، او بیا په قیامت کې اشد عذاب ورکول کېږي.

نو دغه د فرعون د قوم خلک چې به اور ته بهول کېده او بیرته به را وستل کېده، د دغو لوی نسو خلکو پر خیتو به تېرېدل، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه ویل: یا جبریل! دغه څوک دي؟ جبریل علیه السلام وویل: یا رسول الله! دغه لوی نسي خلک سود خورونکي دي هغه چې په دنیا کې یې سود کاوه او ربا یې خوړل او هغه کسان چې د دوی پر نسو تېرېږي هغه د فرعون قوم دی چې دوه واړه و عذاب ته بهول کېږي، خود تگ او را تگ لاریې دغه د سود خورونکو نسونه دي، هغه چې په دنیا کې به یې معاملي په سود او ربا سره کولې.

ورونو! هغه کسان چې سود او ربا کوي هغه بد او حرام کار کوي او الله ﷻ دغو خلکو ته د جزاء او تهدید په ډول سره په سوره البقره کې فرمایي:

﴿فَأَذْنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ . البقره: ۲۲۹

یعنې: تاسي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د جنگ دپاره ځانونه تیار کړی.

هغه څوک چې سود او ربا کوي هغه ته به د قیامت په ورځ و ویل سي: اسلحه دي در واخله، سود خورونکی به وايي: د څه شي دپاره؟ وايي: د الله ﷻ سره د جنگ کولو دپاره، او هر هغه څوک چې د ربا مال خوري هغه به د قیامت په ورځ د پېرياني او مېرگياني سرې په شکل را پورته کېږي او دا هم تاسي ته معلومه ده چې پېرياني او مېرگياني پر لاري نه سي تلای، چپه کېږي او را پورته کېږي.

مسلمان وروره! سود خورونکی انسان دغه ټول تکالیف او د قیامت عذابونه

ددې دپاره قبلوي چې په دغه نابوده او بې بقاء دنيا کې يو پنځه پيسې وگتې، د جُزئي او فاني گتې دپاره لويه او ابدي گتې د لاسه ورکوي.

او بيا رسول الله ﷺ داسې خلک وليدل چې د هغو سره وراسته او بد بويه خواړه ور سره وه، ډير بد بوی يې تلی، خو په عين وخت کې نور پاک، تازه او خوندور خواړه هم ور سره وه مگر دغو خلکو به هغه پاک او تازه خواړه پرېښوول او هغه بد بويه وراسته خواړه به يې خوړل، رسول الله ﷺ په ډير تعجب کې سو، څوک دی چې ښه او تازه خواړه پرېږدي؟ او بد بويه وراسته نجس خواړه خوري؟

نو ويل: يا جبريل ادا څوک دي؟ جبريل عليه السلام وويل: دا زنا کاره دي، هغه زنا کاره چې حلاله او پاکه زوجه به يې پرېښوول خو خبيث او نجس ناروا ته به يې رجوع کول.

رسول الله ﷺ دلته په اول آسمان کې ډير شيان وليدل او بيا يې د اول آسمان څخه دوهم آسمان ته د جبريل عليه السلام په ملگرتيا تشریف يو وړی، هلته يې هم نور ډير عجيب شيان وليدل چې پر هغو سر بېره يې دوه مشرف او معزز انبياء عليه السلام هم وليدل چې يو عيسى عليه السلام او بل يحيى عليه السلام ؤ، دواړه ځوانان او الله ﷻ ته مقربه انبياء وه، رسول الله ﷺ د عيسى عليه السلام د شکل او قياقي وصف داسې بيانوي: عيسى عليه السلام په رنگ سور ؤ، يعني: د مخ رنگ يې د سپين والي څخه و سور والي ته مائل ؤ نه جگ او نه گردی ؤ، يعني: ميانه قده ؤ، پرمخ يې ډير خالونه درلودل، کله چې به يې سر وښوراوه ستا به داسې خيال سو چې اوبه ځني څڅيږي، يعني: وربښتان يې لکه لاندې داسې معلومېدل که څه هم هغه به لاندې نه وه، دا د عيسى عليه السلام وصف او نبايست دی چې رسول الله ﷺ يې مور ته بيانوي.

او بيا رسول الله ﷺ درېيم آسمان ته تشریف يووړی هلته يې يوسف عليه السلام وليدی، رسول الله ﷺ فرمايي:

« وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ أَجْمَلَ مِنْهُ »

يعني: قسم په الله تر هغه نبايسته مې نه دی ليدلی.

او فرمايي: هغه ته نيم نبايست ورکول سوی ؤ.

څنگه نيم نبايست؟ خلک د دغې جملې و مقصد ته نه متوجه کېږي، مقصد دا:

الله ﷻ چې شومره نبایست خَلق کړی یا پیدا کړی دی هغه پر دوی حسې وېشل سوی دی، یوه حصه یې یوازي یوسف علیهما السلام ته ورکول سوی ده او هغه بله حصه یې ټول بشر ته ورکول سوی ده، نوته دغه جمال او نبایست ته فکر وکړه!

د مصر بنځو پر زلیخا ملامتي ویل چې زلیخا د خپل مریې څخه نفساني غوښتنه کړې ده، نو زلیخا و هغو بنځو ته میلستیا جوړه کړه، بنځو ته یې مېوې او چرې کښېښوولې او بیا یې یوسف علیهما السلام ته وویل: ورسه، کله چې دی ﷻ ورغلی هغه بنځي دغه د ده و بې مثاله نبایست ته په حیرت کې ډوبې سوی په خپلو ځانو نه پوهېدې، مېوته او بهحاله سوی تر داسې اندازې چې د مېوې په عوض او بدل کې یې خپل لاسونه په چرو پرې کول او په ځانو نه پوهېدې، الله ﷻ دغه د دوی حال په قرآن مجید کې بیانوي او فرمایي:

﴿فَلَمَّا رَأَيْتَهُ أَكْبَرْتَهُ﴾

کله چې دغو بنځو یوسف علیهما السلام ولیدي ډیر زیات نبایسته یې وبلې.

﴿وَقَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ﴾

او پرله پسې یې خپل لاسونه پرېکول، الله ﷻ داسې و نه فرمایل: (وَقَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ) یعنی: د (طاء) په زور سره یې و نه ویل، ځکه په دغه صورت کې یې مقصد یو وار پرې کېدل دي، بلکه الله ﷻ د (طاء) په شد سره و فرمایل چې ترجمه یې څو واره پرې کېدل دي، نو هغو بنځو یو وار نه بلکه په تکرار سره خپل لاسونه په چرو پرې کول او په ځان نه پوهېدې.

﴿وَقُلْنَ حَسْبَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا﴾

او دغو بنځو وویل: الله د عجز او نقصانه څخه پاک دی، دغه ځوان انسان نه دی.

﴿إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ﴾

نه دی دغه ځوان مگر مکرمه ملائکه دی، دا شکل د بشر شکل نه دی، بلکه لکه نبایسته ملکه، د یوسف علیهما السلام نبایست په دغه اندازه سره و، مگر د ده ﷻ درجه د ده د نبایست په سبب نه ده بلکه درجه یې په نبوت، په هغه علم او حکمت کې ده چې

الله ﷻ ده ته ورکړي وه.

او بیا رسول الله ﷺ څلورم آسمان ته تشریف یو وړی، هلته یې ادریس علیه السلام ولیدي، هغه یې بڼه راغلی و وایه او بیا له هغه ځایه پنځم آسمان ته ولاړی، رسول الله ﷺ فرمایي: چي هلته مي هارون علیه السلام ولیدی یو عزتمن شیخ او معتبره سړی ؤ. او بیا رسول الله ﷺ شپږم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې مکرم رسول کلیم الرحمن موسی کلیم الله علیه السلام ولیدی.

بیا نور رسول الله ﷺ اوم آسمان ته تشریف یو وړی او هلته یې بیت المعمور ولیدی (بیت المعمور) د اهل سماء دپاره کعبه ده، لکه څرنګه چي دلته په مځکه کي د انسانانو او پیرانانو دپاره کعبه سته لمونځ ورته کوي، طواف پر کوي، همدارنګه د اهل سماء دپاره کعبه سته چي بیت المعمور ورته ویل کیږي او الله ﷻ دغه بیت المعمور د سورة الطور په څلورم آیات کي ذکر کړی دی، رسول الله ﷺ د دغه بیت المعمور په باره کي فرمایي: د ورځي اویا زره ملکي طواف پر کوي او هغو ملائکو ته بیا د قیامت تر ورځي بل نوبت نه وررسیږي، هره ورځ نوري نوي اویا زره ملکي د طواف دپاره ورته راځي.

﴿وَمَا يَعْلَمُ جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ﴾ [المدثر، ۳۱]

د الله ﷻ مخلوق او لښکري په خپله الله ﷻ ته معلوم دي.

دغه اوم آسمان په ملائکو ډک ؤ او ټوله ملائکي د الله ﷻ په عبادت مشغوله وي، څوک پر سجده، څوک پر رکوع او چا تسيحات ویل، رسول الله ﷺ فرمایي: چي په دغه اوم آسمان کي یوه لوبښت ځای نه ؤ مګر هلته ملکه وه او الله ﷻ ته یې سجده یا عبادت کاوه او رسول الله ﷺ فرمایي: دلته مي یو سړی ولیدی چي بیت المعمور ته یې تکیه کړې وه او هغه سړی تر هر چا دغه ستاسي د ملګري سره مشابه ؤ.

(ستاسي ملګري) له لفظه د رسول الله ﷺ خپل ځان مقصد دی، يعني: هغه سړی په رنگ او شکل، قیافه او کره وړه کي زما مشابه ؤ، رسول الله ﷺ فرمایي: پوښتنه مي وکړه چي یا جبریل! دا څوک دی؟ هغه را ته وویل: دا ستا پلار ابراهیم علیه السلام دی.

کله چي رسول الله ﷺ له یوه آسمانه بل آسمان ته تشریف وړی، او دغه انبیاء او

رسولان يې هلته ليدل دا يوازې ليدل نه وه، بلکه هغه انبياء عليهم السلام ورته را تلل سلام يې ورسره کاوه، دده صلوات الله عليه استقبال او ښه راغلی يې کاوه، خبرې يې ورسره کولې او دده صلوات الله عليه د نبوت او رسالت تصدیق يې کاوه.

رسول الله صلوات الله عليه په دغه اوم آسمان کې د آسمان و هغه آخري حدودو ته تشریف يووړی او دلته يې جبريل عليه السلام د دوهم وار دپاره په هغه خپل واقعي شکل او صورت وليدی، چي بيا يې تردغه وروسته په هغه خپله چهره او شکل نه دی ليدلی، ځکه جبريل عليه السلام د دغه ټولو کلو په جريان کې چي به يې وحی را وړلې په هغه خپل حقيقي او د ملکي په شکل نه را تلی، د رسالت په ټوله موده کې يې فقط دوه واره په خپل شکل او صورت ورسول الله صلوات الله عليه ته ځان ښکاره کړی دی، اول وار د بعثت په شروع کې چي د هغه بيان موخ کې درته کړی دی او دوهم وار دغه د معراج په شپه، دلته د اوم آسمان په اطرافو کې د سدرة المنتهی وونی ته نژدې، په دغه باره کې الله جبار د سورة النجم په (۱۳، ۱۴) نمبر آياتو کې فرمايي:

﴿وَلَقَدْ رَأَوْهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ ﴿١٣﴾ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ﴿١٤﴾﴾

او خامخا محمد صلوات الله عليه جبريل عليه السلام په هغه خپل شکل دوهم وار په اوم آسمان کې د سدرة المنتهی د درختي يا وني سره وليدی.

د سدرة المنتهی درخته يا ونه د لوړو او کښتو مخلوقاتو په منځ کې وېش او سرحد دی، پورتنی مخلوقات لاندي او کښتني مخلوقات لوړ نه سي تلای، د کښته طرفه اعمال او احوال تر سدرة المنتهی پورې ورځي او له لوړه طرفه الهي او امر او احکام تر سدرة المنتهی پورې را کښته کېږي او جنت هم هلته د سدرة المنتهی د وني سره دی، ځکه الله جبار فرمايي:

﴿عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ ﴿٥٠﴾﴾

نو رسول الله صلوات الله عليه د جبريل عليه السلام په ملگرتيا هغه ځای ته ولاړی چي هلته هيڅ بشر نه دی تللی، هيڅ انسان دغه مقام ته نه دی رسېدلی، بلکه داسي ځای ته ولاړی چي هلته نه بشر او نه ملکه تللي دي، بېله جبريل عليه السلام څخه، فقط جبريل عليه السلام دغه ځای او مقام ته ورغلی دی، رسول الله صلوات الله عليه فرمايي: دلته مي جبريل عليه السلام ته وکتل

هغه په داسې شکل سو لکه هغه څيږي، زړه، شوږېدلې بوريا، دا ټول د الله ﷻ د بيړي څخه، دا د جبريل ﷺ حال ؤ، هغه جبريل چې ډي قوه، ډي جبروت او شديد القوي دى الله ﷻ هم شديد القوي بللى دى، خودغه شديد القوي جبريل چې دغه مقام او قرب ته ورسېدى د الله ﷻ له بيړي يې دغه حال ؤ، دلته نو جبريل ﷺ و درېدى ويل: يا محمد! مخ ته ولاړ سه! ور دمخه سه! مکرزه: قسم په الله که يو قدم نور ورد مخه سم د الله ﷻ په الهي کور به وسوځل سم. سعدي رضى الله عنه په دغه باره کي وايي:

شبى برنشست از فلک درگذشت	بتمکين وجاه از ملک درگذشت
چنان گرم در تيه قربت براند	که در سدره جبريل ازو باز ماند
بدوگفت سالار بيت الحرام	که اى حامل وحى برتر خرام
چو در دوستي مخلصم يافتى	عنانم ز صحبت چرا تافتى؟
بگفتا فراتر مجالم نماند	بماندم که نيروي بالم نماند
اگر يک سر موى برتر پر م	فروغ تجلى بسوزد پر م

جبريل ﷺ و ويل: قسم په الله که يو قدم ور د مخه سم د الله ﷻ په نور به وسوځل سم، نور رسول الله، حبيب الله، محمد مصطفى ﷺ يوازي مخ ته ولاړى، داسې حاي ته ولاړى چې هلته نه بشر تللى دى نه ملکه، دا د الله ﷻ له طرفه د دې امت ورسول: محمد ﷺ ته عزت او اکرام دى، رسول الله ﷺ فرمايي: ور د مخه سوم او مخ ته ولاړم خود سدره المنتهى درختي يا وني ته ورسېدم، رسول الله ﷺ د سدره المنتهى د وني تعريف او بيان را ته کوي او فرمايي: دغه ونه يوه عادي ونه وه، د دغي وني پاني لکه د فيل غوږونه لوى لوى پاني وې، په بڼکاره او ظاهره د بڼايست کوم خاص شى نه پر معلومېدى، رسول الله ﷺ فرمايي: زه پر دغه حال وم چې د الله ﷻ د نور تجلي دغه د سدره المنتهى پر ونه بڼکاره سوې او ونه په دغه الهي نور کي پته سوه، الله ﷻ فرمايي:

﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾

يعني: کله چې دغه د سدره ونه هغه شي پته کړه چې پته کړې يې وه.
يعني: د رب ﷻ تجلى او انوار پر دغه ونه پلوشې او وړانگې واچولې.

﴿ مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ﴾ (۷)

د محمد ﷺ سترگي نه وې گرځېدلې بلي خوا ته، يعني: د ډير ادب په سبب يې بل طرف ته هيڅ نه کتل.

﴿ لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ﴾ (۸)

د الله ﷻ د الوهيت او قدرت لويې علامې يې وليدلې.

رسول الله ﷺ د سدره المنتهي ونه يا درخته وليدل، هغه هم په داسي حال کي چي بېله کوم حائله او پردې او د الله ﷻ په انوارو پټه وي، دا کومه لويې او کوم مقام دی، رسول الله ﷺ فرمايي: کله چي دغه ونه په الهي نور کي پټه سوه، د هغه خپل عادي حاله واوښتل شکل او رنگ يې تغير وکړي، په دغه وخت کي د دې وني د بهار او سينگار داسي حالت و چې د هغې د حسن او جمال حال هيڅ بشر نه سي بيانولای، بناخونه يې ياقوت او زبرجد وه، د وني پر شا خوا داسي بنايسته شيان گرځېدل لکه د سرو زرو پټيان، يا طلايي پټنگان، رسول الله ﷺ فرمايي د سدره المنتهي د وني شکل دومره فرق وکړي او د بنايست هغې درجې ته ورسېدل چي د هيڅ انسان په وس او طاقت نه ده پوره چي د هغې د حسن او جمال تعريف او توصيف وکړي، ژبه او الفاظ له دې څخه عاجزه دي چي د سدره المنتهي د وني د وصف او بنايست بيان دي وکړي، دا په هغه حالت کي چي د الله ﷻ په نور او تجلو پټېږي.

د چا ژبه له دغه توصيفه او تعريفه عاجزه سوه؟ د هغه چا ژبه چي تر ټولو انسانانو فصيح او بليغ دی د رسول الله محمد مصطفي ﷺ ژبه د سدره المنتهي د وني د بنايست د تعريف او توصيف څخه عاجزه سوه، د هغه په قدرت نه وه پوره چي دغه حالت بيان کړي، حال دا چي رسول الله ﷺ تر ټولو انسانانو ډير فصيح دی.

دغه د سدره المنتهي ونه د الله ﷻ له مخلوقاتو څخه يو مخلوق دی، خو کله چي د الله ﷻ په نور پټه سوه سيد البشر، اکمل البشر ﷺ يې د توصيف او بيانه څخه عاجزه سو، نو په خپله د حق ﷻ د ذات په باره کي څه خيال او فکر کوې؟ دا خبري تر خيال او فکر لوړي دي، کمال الجمال، الله ﷻ لره دی او جمال الکمال، رب العالمين ﷻ لره دی، په دغه مبارک او عجيب ځای کي رسول الله ﷺ د خپل رب ﷻ سره بيله

حائله او بېله واسطې خبرې وکړې، د دوی په منځ کې هېڅوک نه وه وحې نه وې او هلته کوم ترجمان نه ؤ، حق ﷻ بېله واسطې خبرې ورسره وکړې، موسیٰ ﷺ کلیم الله دی، ابراهیم ﷺ خلیل الله دی او زموږ معزز پيغمبر محمد مصطفیٰ ﷺ رسول الله، کلیم الله، خلیل الله او حبيب الله دی، ټول شرف او عزت د الله ﷻ له طرفه په ده ﷺ کې جمعې سوي دي، په دغه نادره او نه پېښېدونکي ملاقات کې الله ﷻ خپل رسول ﷺ امر کړی چې پر خپل امت لمونځ فرض وگرځوي.

الله ﷻ چې کوم عبادتونه پر موږ فرض کړي دي هغه ټول د جبریل ﷺ په واسطه سره را ته راغلي دي، ټول حلال او حرام، ټول فرائض لکه روژه، زکوة، حج او نور ټول احکام موږ ته د وحیو په واسطه را رسول سوي او راباندي فرض سوي دي، بېله لمانځه، لمونځ د الله ﷻ په مستقیم امر سره او د الله ﷻ په مستقیمو خبرو سره بېله واسطې را باندي فرض سوي دي، د الله ﷻ په قدرت کې وه او کولای یې سواي چې لمونځ هم د وحیو په واسطه را باندي فرض کړي، مګر یا! د دې دپاره چې په اسلام کې د لمانځه درجه او مقام معلوم سي نو په لمانځه سره یې بېله واسطې امر کړو. دا هم د الله ﷻ په قدرت کې وه چې رسول الله ﷺ پر مخکې وي او بېله واسطې یې په لمانځه سره امر کړي چې پر مخکې یې بېله واسطې خبرې ورسره کړي وای، مګر یا! رسول الله ﷺ یې لوړ بوتلی او هلته یې په دغه مشرف مقام کې لمونځ پر فرض کړی، دا دپاره د دې چې موږ مسلمانان د لمانځه سره یې پروایي و نه کړو، د لمانځه درجه او مقام وپېژنو.

الله ﷻ په دغه مشرف او معزز ځای کې په لمانځه مکلف کړو، نو خود رسول الله ﷺ فرمایي: زموږ او د کفارو په منځ کې فرق لمونځ دی، که چا پرېښاوه هغه کافر سو او لمونځ د اسلام عمود دی، رسول الله ﷺ فرمایي:

« الْعَهْدُ الَّذِي بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمُ الصَّلَاةُ فَمَنْ تَرَكَهَا فَقَدْ كَفَرَ » (رواه الترمذي)

چې دا د لمانځه په باره کې لوی امر دی، د لمانځه دپاره دغومره شرف او عنلمت کافي دی چې د الله ﷻ په مستقیم امر سره فرض سو او په داسې مبارک ځای کې فرض سو چې هلته نه بشر رسېدلی دی نه ملکه، بېله سردار کونین محمد

مصطفیٰ ﷺ څخه.

دلته باید د لمانځه لوړه درجه او لوی مقام د یوه مثال په راوړلو سره هم باید و پېژنو، او مثال د ممنوعاتو څخه نه دی، هغه دا چې په دنیا کې دا معمول او قانون دی چې یو څوک د یوه پاچا حضور ته د میلیمه پر قسم ورسې د هغه پاچا له طرفه یوه هدیه او سوغات ورکول کېږي، نو رب العالمین چې د پاچهانو پاچا دی خپل رسول ﷺ او د هغه و امت ته یې په دغه شانداره ملاقات کې څه شي په هدیه کې ورکړی؟ لمونځ.

تاسې د لمانځه دغه لوړ مقام او لوی قدر ته وگورئ! د اختر په ورځ لمونځ، د جمعې په ورځ لمونځ، د لمر یا سپوږمۍ د تندرې نیولو په وخت کې لمونځ، د بېرې په وخت کې لمونځ، د خوشالۍ په وخت کې لمونځ، د باران د غوښتنې په وخت کې لمونځ، لمونځ هغه شی دی چې مخلوق و خالق ﷻ ته نژدې کوي، لمونځ د رب ﷻ او د هغه د بندگانو په منځ کې رابطه ده.

پسله دغه عظیم او مشرف ملاقاته رسول الله ﷺ بیرته رجعت وکړی او را وگرځېدی، په لار کې یې د موسیٰ علیه السلام سره ولیدل، موسیٰ علیه السلام پوښتنه ځنې وکړه چې الله ﷻ په څه شي امر کړې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: زما رب امر کړم چې په یوه شپه او ورځ کې پنځوس لمنځونه زما پر امت فرض کړم، موسیٰ علیه السلام وویل: ما د بني اسرائيلو څخه تر دغه کم یا لږ غوښتل خو د هغو په وسه نه سوه پوره او نه یې کول، بیرته دې خپل رب ته رجوع وکړه او ستا د امت دپاره تخفیف ځنې و غواړه، رسول الله ﷺ و جبریل علیه السلام ته وکتل لکه په دغه باره کې چې مشوره ځنې غواړي، جبریل علیه السلام اشاره ورته وکړه که دې خوښه وي هو، رسول الله ﷺ هم خپل رب العالمین ﷻ ته رجوع وکړه.

اوس نو د دغه رجوع څخه مقصد دا دی چې بیرته یې وسدره الْمُنتَهَى ته رجوع وکړه او که څنگه؟ (والله اعلم) مگر په ظاهره داسې ښکاري چې دغه رجوع په دعاء سره وه، یعنی: دعاء یې وکړه.

په هر صورت رب ﷻ ته یې رجوع وکړه او وې غوښتل چې دغه لمنځونه زما

پرامت څه لږ سي، الله ﷻ لس لمنځونه پر کم کره، بيا هم موسیٰ عليه السلام ورته وايي: چي ډير دي او رسول الله ﷺ هم رجوع کوي، خو دېرش سوه او بيا شل سوه او بيا لس سوه او بيا پنځه سوه، بيا هم موسیٰ عليه السلام وويل: ما د بني اسرائيلو څخه تر دغه لږ غوښته او نه يې سواى آداء کولای، نور هم د الله ﷻ څخه تحفيف وغواړه مگر رسول الله ﷺ وفرمايل: د دغه ډيري مراجعي په سبب حياء را ته ودرېدل نوره رجوع نه سم کولای زه په دغه راضي يم او قبلوم يې او بيا د الله ﷻ له طرفه وفرمايل سوه: دغه لمنځونه په آداء کولو کي پنځه دي مگر ثواب يې د هغه پنځوسو سره برابر دی.

ورونو او خونډو! موږ او تاسي په يوه شپه او ورځ کي د الله ﷻ دپاره پنځه لمنځونه آداء کوو خو هغه هم ځيني ناوخته ځيني قضاء سوي خو الله ﷻ دغه پنځه لمنځونه موږ ته په پنځوسو لمنځو را حسابوي، دا هم د رحيم او کریم رب ﷻ فضل او کرم دی، که چيري موږ په هغه پنځوسو لمنځو مکلف وای څه حال به مو وای؟

نو دا د الله ﷻ کرم او احسان دی چي لمنځونه يې پنځه را باندي فرض کړه او ثواب د هغه پنځوسو لمنځو را کوي، بيا نور رسول الله ﷺ د هغه معراج په واسطه بيرته بيت المقدس ته را وگرځېدی او د بيت المقدس څخه يې بيرته مکې مکرمې ته تشریف را وړی.

دا نو د اسراء څخه عوده او بيرته را گرځېدل دي، رسول الله ﷺ پر لاري څه شيان وليدل، يا څه شيان ورته پېښ سوه، هغه دا چي رسول الله ﷺ پر براق سپور و او د يوې قافلې پر محاذه يا برابري تېرېدی چي دغه قافله هم د قريشو وه چي له شامه مکې مکرمې ته رهي وه، د دغې قافلې څخه يوه اوښ دغه د براق تک او تېزوالی وليدی او و تورېدی، د قافلې څخه يې وځستل دومره ليري ولاړی چي د قافلې د خلکو څخه ورک سو، دوی پسي گرځي او نه يې وني ځکه شپه او تاريخه ده، رسول الله ﷺ ورېغ کړه چي اوښ مو په فلاني ځای کي دی، خلک په تعجب کي سوه لوړ د هوا څخه رېغ اوري او څوک نه وني، خو هغه ځای ته ورغله او اوښ يې پيدا کړی، خير رسول الله ﷺ په دغه شپه بيرته مکې مکرمې ته راغلی، دغه ټول سفر او دغه ټولې واقعي په دغه يوه شپه کي بلکه تر يوې شپې لا هم په لږ وخت کي

پېښې سوې، ځکه په دغه شپه کې ولاړی او په هغه شپه کې بیرته تر سهار د مخه راغلی. کله چې سهار سو رسول الله ﷺ د کعبې شریفې سره ناست دی او په فکر کې ډوب دی، د دې عجیب سفر تر تاثیر لاندې دی، د الله ﷻ سره ملاقات، د انبیاء عليهم السلام سره ملاقات او بل په دې فکر کې دی چې قریش به د دغه خبر په اورېدلو سره څه عکس العمل ښکاره کړي؟ په خپل فکر کې غرق دی او دغه حالات چې ورته پېښ سوي دي هغه په خیال او فکر کې ورگرځوي، ابوجهل ولیدی چې محمد ﷺ په فکر کې ډوب دی او چرت وهي، ابوجهل ملعون راغلی ورته کښېستی او د پسخند پر قسم یې ورته وویل: یا محمد! آیا یو شی پېښ سوی دی؟ رسول الله ﷺ ویل: هو! برابري شپه بیت المقدس ته ولاړم او بیرته راغلم، ابوجهل خبیث ته خدا ورغله خو ځان یې ټینګ کړی او ویل: هلته دي څه وکړه؟ رسول الله ﷺ ویل ولاړم هلته مي لمونځ وکړی او بیرته راغلم، ابوجهل خندل او ناري یې کړه: یا معشر بني کعب بن لؤی! راسی محمد څه وایي، قریش سره را ټول سوه ویل: څه قصه ده؟ ابوجهل لته الله عليه وویل: اوس د محمد درواغ ښکاره سوه غوړ ونیسی غوړ ونیسی څه وایي؟

ابوجهل ویل: موږ پر اوبانو او په ډیرو مشکلاتو یوه میاشت وروسته بیت المقدس ته رسیږو او په ډېره سترېا یوه میاشت پر لاري بیا بیرته دلته را رسیږو خودی تېر ماښام ولاړی او بیرته راغلی او دلې بیده هم سو، خلکو د ابوجهل خبره نه منل چې رسول الله ﷺ دي داسې ویلي وي نو یې د رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه ویل: یا محمد! آیا رشتیا ولاړې او راغلې؟ ویل: هو، خلک متحیر او په حیرت کې سوه چې دا څه وایي؟ حتی مسلمانان په فکر کې سوه ځکه دا خبره تر خیال لوړه او د منلو نه ده، د مسلمانانو څخه یو نفر ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته په ځغستا ورغلی، دا سړی د بیري ورغلی چې خبره اوس چپه اوږي د مسلمانانو کار بل ډول کیږي، ابوبکر الصديق رضي الله عنه ویل: خیر څه پېښه ده؟ سړي ویل: رسول الله ﷺ وایي: برابري د شپې بیت المقدس ته ولاړم او تر سهار د مخه راغلم، ټول خلک پر را گرځېدلي دي او ورته وایي خلاف وایي، په دې خبره سره د اسلام او مسلمانانو کار پای ته رسیږي، ابوبکر الصديق رضي الله عنه ویل: که ده ﷺ داسې ویلي وي رشتیا وایي (ان قال ذالک فقد صدق) دا بل خو

مسلمان دی مکر بیا هم متردد او په شک کې دی، ځکه دا کار او دغه سفر عجیب او غیر طبیعي دی، نو دوی دواړه و رسول الله ﷺ ته ورغله، دلته پر رسول الله ﷺ خلک راگرځېدلي دي، هغه قريش چې همېشه به يې خلک د رسول الله ﷺ د خبرو له اورېدلو منع کول اوس نارې وهي، هرڅوک چې وويني ورته وايي: راسه واوره محمد ﷺ څه وايي، ابوبکر الصديق ﷺ راغلی و رسول الله ﷺ ته کښېستی او پوښتنه يې ځني وکړه، ويل: يا رسول الله! آيا ته برابري شپه بيت المقدس ته ولاړې او بيرته راغلي؟ رسول الله ﷺ ويل: هو، ابوبکر ﷺ وويل: صدقت، يعني: ته په دغه خپله خبره کې صادق يې اوزه يې منم، رسول الله ﷺ وفرمايل: أنت الصديق، دلته د اول وار دپاره رسول الله ﷺ دغه د صديق لقب وده ﷺ ته ورکړی او د صديق د لقب سبب هم دغه د اسراء او معراج واقع وه، دغه لقب د ابوبکر الصديق ﷺ دپاره په ايمان کې لوړه درجه او لوی مقام دی.

کله چې رسول الله ﷺ و ويل هو، ده هيڅ شک او تردد و نه کړی، فوراً يې و ويل: صادق يې، بېله نقاشه بېله پوښتني چې و وايي څنگه ولاړې او پرڅه شي ولاړې؟ بېله هرڅه! صادق مسلمان ؤ، د خبرې د اورېدلو سره يې سمدستي و ويل: صدقت او رسول الله ﷺ ورته وويل: أنت يا أبا بکر! الصديق.

قريشو و ابوبکر الصديق ﷺ ته و ويل: ته څنگه دا خبره منې او څنگه ورته وايي صدقت؟ موږ يوه مياشت پر لار تېروو، تکليفونه او خواری را باندي تېرېږي بيا نو هلته رسيږو او دئ په يوه شپه ولاړی او بيرته راغلی؟ ابوبکر الصديق ﷺ و ويل: زه د ده ﷺ خبرې چې تر دغه لا هم عجب کار وي منم، زه د ده هغه خبرې منم چې له آسمانه په يوه لحظه کې ورته راځي، زه يې په هغه وحيو کې صادق بولم چې د آسمان د خالق له طرفه ورته راځي او اوس يې بيت المقدس ته تگ عجب و بولم او نه يې ومنم؟ بيا نو ابوبکر الصديق ﷺ إرادة وکړه چې خلکو ته د رسول الله ﷺ صداقت اورشتيا ويل ورنسکاره کړي او دا ثابت کړي چې رسول الله ﷺ صادق دی، نو ويل: يا رسول الله! موږ خبر يو چې تا په پخوا کې بيت المقدس نه دی ليدلی او ته هلته نه يې تللی.

ورونو! تاسي ته هم معلومه ده چې رسول الله ﷺ په هغه خپلو سفرو کې

شام ته تللی ؤ، خو بیت المقدس ته نه تللی ؤ او نه یې لیدلی ؤ.

نو ابوبکر الصديق رضي الله عنه وویل: تا بیت المقدس په خپل ژوند نه دی لیدلی خو موږ تللي یو او لیدلی مو دی او په حاضر و خلکو کې هم داسې ډیر خلک سته چې بیت المقدس یې لیدلی دی، دا چې ته تېره شپه ولاړې او ودي لیدی نو موږ ته د هغه بیان وکړه، رسول الله ﷺ هم د بیت المقدس د علامو په بیانولو شروع وکړه، ویل داسې مسجد دی او داسې جوړ سوی دی، داسې یې عمودونه دي، د مسجد لویې لویې علامې بیانوي، دلته ځینې قریش حاضر وه چې بیت المقدس ته به ډیر تله اوراتله، هغو پوښتني شروع کړې د هر شي پوښتنه کوي او د هغه مفصل جواب او بیان غواړي.

ورونو! تاسي ته معلومه ده که یو څوک مسجد ته د لمانځه د آداء کولو دپاره ولاړ سي هغه نفر لمونځ کوي او بیرته را وزي، د مسجد پر دروازو او کلکنانو فکر نه کوي چې څو دروازې څو کلکنان څو سټني یا عمودونه لري او داسې نور ډیر شيان د دغه لمونځ کوونکي په فکر کې نه وي، رسول الله ﷺ هم هلته د لمانځه او د انبياء عليهم السلام د ملاقات دپاره تللی ؤ، د مسجد و تعمیر یا نقشي او داسې نورو شيانو ته یې نه فکر ؤ او نه یې په یاد وه او نه ورته معلوم وه، خو قریش قصاداً دغسي پوښتني کوي چې دی ﷺ غلط سي یا معلومات ورته نه وي او د دوی خبره پر جوړه سي، مگر د قادر مطلق الله عز وجله په اړاده بیت المقدس د ده ﷺ مخ ته راوړل سو او دی ﷺ ورته گوري، هر یو چې د هر شي پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ د هغه جواب ورته وايي، رسول الله ﷺ یې ويني او دوی یې نه ويني، رسول الله ﷺ د بیت المقدس ټولي علامې په مکمل ډول ورته بیان کړې، چې څوک پوښتنه وکړي رسول الله ﷺ هغه ته گوري او جواب ورته وايي، ټول قریش په تعجب کې دي خو بیا هم د قریشو کفار دا خبر نه مني.

رسول الله ﷺ و فرمایل: زما سره نوري علامې هم سته، قریشو ویل: هغه څه شي دي؟ ویل قافله: ستاسي قافله پر لاري ده، د قافلې په مخ کې یو سور اوښ دی او دوې غراړې پر بار دي حتی هغه شيان یې ورته و ویل چې په دغه اوښ د بنایست او زینت دپاره څړول سوي وه او د دغې قافلې څخه په فلانې منطقه کې یو اوښ ورک

سو، ما ورېغ کړه او اوبنې مي وروښاوه.

همدارنگه د دغي قافلې سره په يوه لوبښي کې اوبه وې چې سړې بند او تړلې ؤ ما هغه اوبه وچښلې، څرنگه چې د قافلې خلک د اوبنې د را وستلو دپاره تللي وه زه يې نه وليدم، قريشو ويل: ښه دغه قافله چې تا پرلاري وليدل له دغه ځايه څومره او په کومه اندازه ليري ده؟ او ستا په حساب څو ورځي وروسته به دلته را ورسېږي؟ رسول الله ﷺ وويل: پسله درو ورځو دلته را رسېږي.

اوس نو په دغه خبرو کې هيڅ درواغ نه ځاييږي ځکه چې رسول الله ﷺ پرون هم د دوی سره په مکه مکرمه کې ؤ او نن هم د دوی سره دی او قافله پرلاري ده او دلته درې ورځي وروسته را رسېږي او رسول الله ﷺ هغه قافله ليدلې ده او خبري يې ور سره کړي دي، اوبه يې ځني چښلي دي، دلته د درواغ ويلو هيڅ امکان نسته، خلکو وعده سره وکړه چې د دغي قافلې د را رسېدلو انتظار به کوي، څو هغه ورځ را ورسېدل چې په دغه ورځ بايد قافله را ورسېږي، سهار وختي د مکې مکرمې ډير خلک دباندې ورو وتل او د قافلې انتظار کوي، واقعاً هم په دغه ورځ قافله را ورسېدل او د قافلې په مخ کې هغه سور اوبنې دی او هغه علامې هم ټوله پر سته کومي چې رسول الله ﷺ بيان کړي وې، کله چې قافله را ورسېدل قريشو پوښتنه ځني وکړه چې ستاسي اوبنې ورک سوې ؤ؟ ويل: هو اوبنې مو ورک ؤ او د يو چا رغ مو واورېدی چې اوبنې يې را وښوې او اوبنې هم هلته ؤ، اوس د قافلې خلک پوښتنه کوي چې تاسي چا خبر کړ است چې موږ ته دغه واقعي پيښي سوي دي؟ قريشو ويل: دا محمد ﷺ ؤ او هغه دغه خبر راوړی، خو سره د دغو لويو معجزاتو بيا هم قريشو نه ايمان را وړی او نه مسلمانان سوه.

دغه د اسراء او معراج واقعه د هغو معجزو څخه نه ده چې الله ﷻ خپل حجت او دليل پر کفارو قائم او ثابت کړي بلکه دغه حادثه او واقعه د دې دپاره وه چې الله ﷻ پر خپل محبوب ﷺ هغه غم او تشوېش کم کړي، کوم چې دى ﷺ يې زهيراوه او د رسول الله ﷺ زړه ثابت او قائم کړي، د دغي واقعي څخه په خپله رسول الله ﷺ مقصد ؤ نه د خلکو دپاره د معجزو اثبات، د دغه مقصد د اثبات دپاره د الله ﷻ هغه

قول دليل دی چي فرمایي :

﴿لِئَرْبَهُ مِنْ ءَايَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

يعني: دغه إسرائ او معراج ته د رسول الله ﷺ بېول د دې دپاره وه چي مور وده ﷺ ته د خپل قدرت ځيني دلائل او علامې وربښکاره کړو.

ورونو! دلته د يو څو تنبیهاتو يا يوې تبصرې ضرورت وينم. هغه دا چي: کفار خو کفار دي نه قرآن مني نه د رسول الله ﷺ نبوت، نو هغه به په دغسي معجزو کله اقرار او اعتراف وکړي، خود ډير افسوس ځای دا دی چي په مسلمانانو کي هم داسي څوک پيدا سي چي د دغسي خارق العاده پېښو څخه په عقلي دلائلو سره انکار کوي، د دغسي خلکو د جواب او قناعت دپاره که څه هم ډير عقلي دلائل سته خوبيانول يې ډير وخت غواړي او د هغو په بيانولو سره مور د خپلي موضوع څخه دباندې وزو، نو د هغو د جواب او قناعت دپاره په دغه راتلونکو مختصرو جملو او څو جوابو سره کفايت کوم.

لومړی: هر هغه څوک چي پر خالق المعجزات الله ﷻ ايمان ولري هغه ته ډير آسانه دي چي پر هر څه ايمان را وړي، ځکه که په زړه کي پر الله ﷻ او د هغه پر کامل قدرت ايمان ثابت او قائم سي بيا نو په دنيا کي داسي شئ نه پاته کيږي چي هغه ته دي مور غير ممکن ووايو.

دوهم: زموږ مسلمانانو عقیده دا ده چي د رسول الله ﷺ په ژوند کي د ده ﷺ عمده او ښکاره صفت دا دی چي دئ ﷺ رسول الله او نبي الله دی، نو په دې کي هيڅ شک نسته چي نبوت او رسالت د هغه غيبي معانيو څخه دی چي زموږ د عقل او احساس تر معانيو او مقياسو نه لاندي کيږي، نو داسي معجزې او د بشري عاده څخه مخالف کارونه د ده ﷺ د رسالت په کيان او ذات کي موجود دي، دغه معجزې او خارق العاده کارونه د ده ﷺ د ذات څخه تر هغو نه سو ليږي، کولای او نه سو جلا کولای ترڅو د ده ﷺ د ژوند څخه د نبوت صفت ايسته نه کړو، يعني: نبي يې و نه بولو او دا کار هغه وخت کولای سو چي په ښکاره سره د دين څخه انکار وکړو (العياذ باللّه) او تاسي پوهيږی کله چي دين د شک او انکار ځای وگرځي بيا نو د معجزو د انکار يا اثبات دپاره بحث کول بېځايه او بېمعنی دي.

لورېيم: موږ ولي فکر نه کوو چي زموږ او ستاسي پر شا وخوا ټول شيان د خالقِ قدير ﷻ معجزې دي، کواکب او نجوم معجزه ده، د آسمانو حرکت معجزه ده، د جاذبې قانون معجزه ده، په انسان کي عصبي مجموعه معجزه ده، ستا په بدن کي د ويني جوړېدل او بهېدل معجزه ده، ستا په بدن کي ستا روح معجزه ده، دغه انسان په خپله معجزه دی. تاسي نه گوري چي يوه فرانسوي عالم (شاتو بريان) پر انسان کوم او څه نوم ايښی دی؟ دئ وايي: انسان يو غيبی او مجهول حيوان دی (لميتا فيزيقي حيوان) يې بولي.

خو انسان د اوږده آفت او همېشني عادت په واسطه په دغو ټولو شيانو کي د هغو معجزه توب هېر کړی دی او د خپل جهل او غرور په سبب وايي: دغه شئ چي دا ته يې را ته وايې دا زما عقل نه قبلوي او نه يې مني.

او هغه شيان چي د انسان ناقص عقل په قانع کيږي د خپل کفر او ايمان دپاره مقياس او ترازو گرځوي، چي دا د انسان هغه عجيب جهل او ناپوهي ده، سبحان الله! انسان چي هر څومره په علم او مدنيت کي لوړ سي، په ساينس او تکنالوجي پوه سي بيا هم د هغه خپل جهله څخه کار اخلي، خو که انسان لږ څه فکر وکړي ده ته به په بنکاره ډول سره واضحه او روښانه سي چي هغه الله چي دا ټول کون يې په معجز ډول سره پيدا کړی دی، و هغه ته دا هيڅ نه ده گرانه چي يوه بله معجزه هم پر زياته کړي يا په ځينو هغو قوانينو کي چي عالم يې پر هغه قوانينو جوړ کړی دی تغير او تبديل را ولي، حتی يوه برېطانوي عالم (ويليم جونز) هم دغه فکر کړی دی کله چي يې و ويل: هغه قدرت چي دغه عالم يې خلق کړی او پيدا کړی دی! هغه د دې څخه نه دی عاجزه چي يوشئ پر دغه عالم زيات کړي يا يې ځني کم کړي.

فرضًا که دغه کون يا عالم موجود نه وای او دغسي چا ته چي د دغسي معجزو او خوارق العاده کارو څخه منکره وي ويل سوي وای: چي دغسي کون او عالم به جوړ سي، هغه به سمدستي ويلي وای چي دا غير ممکنه ده، د دغه کون پيدا کېدل به د ده په فکر تر دغه معجزې ډير ناممکنه وای.

نو د دغو څو لږو دلائلو په وړاندي کولو سره پر هر مسلمان دا لازمه ده چي بايد خامخا پوه سي چي رسول الله ﷺ رسول الله دی او الله ﷻ په دغو معجزو سره مکرم کړی دی،

لکه څرنگه چې د کون او د ژوند نوري ټولي معجزې له سره کيږي او زموږ عقلونه يې په آساني سره قبلوي، دغه رنګه بايد دغه معجزه هم په سهولت او آساني سره قبوله کړو.

د عقبې سره اول بيعت

موږ مخ کي درته وويل چې د بعثت د يوولسم کال د حج په موسم کي د اهل يثرب څخه شپږ نفره اسلام ته داخل سوه او د رسول الله ﷺ سره يې وعده وکړه چې موږ به ستا رسالت او اسلام خپل قوم ته رسوو، نو د دوی د کار نتيجه دا سوه چې په را تلونکي موسم کي يعني: د بعثت د دوولسم کال د حج په موسم کي چې د ميلادي سنې د (۶۲۱) کال د جولای مياشت وه د يثرب څخه دوولس نفره مسلمانان د حج دپاره راغله چې په دوی کي پنځه نفره هغه کسان وه چې په تېر کال کي يې د رسول الله ﷺ سره ليدلي وه او هغه شپږم نفر چې د دوی سره په سړ کال کي نه و راغلی هغه جابر بن عبدالله بن رثاب و او د دغو نوو راغلو اوو نفرو نومونه په داسي ډول سره وه:

- ۱- ذکوان بن عبد القيس (الخزرجي) چې د بني زريق څخه و.
- ۲- معاذ بن الحارث (الخزرجي) چې د بني نجار څخه و.
- ۳- عباده بن الصامت (الخزرجي) چې د بني غنم څخه و.
- ۴- يزيد بن ثعلبه (الخزرجي) چې د بني غنم د حلفاوو څخه و.
- ۵- العباس بن عباده (الخزرجي) چې د بني سالم څخه و.
- ۶- ابوالهيثم بن التيهان (الأوسي) چې د بني عبدالأشهل څخه و.
- ۷- عويم بن ساعده (الأوسي) چې د بني عمرو بن عوف څخه و.

دغه دوه آخري نفر د اوس د قبيلې څخه وه او نور ټول د خزرج د قبيلې څخه وه، دغو دوولسو نفرو د رسول الله ﷺ سره په مني کي د عقبې سره وليدل او دالته يې بيعت هم ور سره وکړی، دا هغه بيعت دی چې بيعت النساء ورته ويل کيږي، يعني: د بنځو بيعت، که څه هم په دغه بيعت کي بنځي نه وې موجودي خو نوم د بيعت النساء په دې سبب پر کښېښوول سو چې په دې بيعت کي پر ايمان، اطاعت او بنواخلاقو وعده وه، په دې بيعت کي جهاد نه و او د بنځو بيعت هم داسي و چې د الله ﷻ پر وحدانيت او د

رسول الله ﷺ پر رسالت به ایمان لری.

الله ﷻ لره به شریک نه نیسی.

لمونخ اود الله ﷻ اطاعت به کوی.

غلا اوزنا به نه کوی.

خرنگه چي په دغه اوسني بیعت کي که څه هم د نارینه وو سره و خود جنگ او جهاد ذکر پکښي نه و نوله همدې جهته بیعت النساء ورته وویل سوه.

امام بخاري د عباده بن الصامت رضی الله عنه څخه روایت کوي چي رسول الله ﷺ را ته وویل: راسی پر دې بیعت را سره وکړی چي الله ته به هیڅ شریک نه نیسی، غلا به نه کوی، زنا به نه کوی، خپل اولادونه به نه وژنی، یوله بله به تهمت او بهتان نه سره وایاست، په بنو کارو کي به زما نافرمانی نه کوی.

که چا پر دغو کارو وفاء وکړه د هغه اجر پر الله دی او که د چا څخه د دغو کارو مخالف کار پښ سو او په دنیا کي جزاء ورکول سوه هغه یې کفار ده او که د چا څخه مخالف کار پښ سو او الله ﷻ یې حال پت کړی، یعنی: څوک نه سوه په خبر د هغه حساب پر الله دی که یې خوبه وه جزاء به ورکړي او که یې خوبه وه وبه یې بخښي.

عباده رضی الله عنه وایي مور پر دغو کارو بیعت ور سره وکړی، دغو نفرو د خپل اسلام اظهار وکړی او په اسلام سره یې اقرار وکړی او د ډیرو نفرو د ایمان را وړلو خبر یې هم ورسول الله ﷺ ته و وایه چي هلته په مدینه منوره کي نورو ډیرو نفرو هم ایمان را وړی دی، کله چي د حج موسم پای ته ورسېدی نو دغو نفرو د رسول الله ﷺ څخه وغوښتل چي د دوی سره یو نفر مدینې منورې ته ولیږي چي هلته مسلمانانو ته د اسلام احکام او قرآن وروښيي او هغه کسان چي تر اوسه پر شرک پاته دي په هغو کي اسلام نشر کړي، ځکه هلته په مدینه منوره کي اسلام نشرېږي، رسول الله ﷺ هم د دغه سفارت دپاره د هغو ځوانانو څخه یو ځوان انتخاب کړی چي د سابقین الأولین یعنی: اولو مسلمانانو څخه و چي هغه مُصعب بن عمیر رضی الله عنه و.

په مدينه منوره کې د اسلام اول سفیر

مُصَعَّب بن عُمَيْر رضي الله عنه د مدينې منورې د مسلمانانو په ملګرتيا مدينې منورې ته ولاړی او هلته د اسعد بن زُراره رضي الله عنه په کور کې اوسېدی او دوی دواړو په شوق او حماس، په جد او جهد سره په اهل يثرب کې اسلام نشر او مُصَعَّب رضي الله عنه په مدينه منوره کې د مُقَرِّي په نامه سره مشهوره سو (مُقَرِّي) يعنې: د قرآن مجيد ويونکی، د مُصَعَّب بن عمير رضي الله عنه د دعوت د کاميابۍ د مشهورو قصو څخه يوه قصه دا ده:

چې اسعد بن زُراره رضي الله عنه يوه ورځ مُصَعَّب بن عمير رضي الله عنه له کوره را وايستی او غوښتل يې چې د بني عبدالأشهل او د بني ظفر کور ته د دعوت د پاره ولاړسي، هلته ورغله د هغې قبيلې په باغو کې يوه باغ ته ورننوتل او د يوه څاه پر غاړه کښېنستل چې هغه څاه ته (بئر مرق) ويل کېده، د مسلمانانو څو نفره ورته را ټول سوه د اسلام خبرې سره کوي، سعد بن معاذ او أسيد بن حُضَيْر چې د بني عبدالأشهل د قبيلې مشران او سرداران وه او په دغه وخت کې پر هغه خپل شرک وه هغو ته چې د مُصَعَّب بن عمير او اسعد بن زُراره رضي الله عنه د را تگ خبر ور ورسېدی نو سعد بن معاذ و أسيد بن حُضَيْر ته وويل: ورسه دغو دوو راغلو کسانو ته جزاء ورکړه، دوی راغلي دي او غواړي چې زموږ ناپوه خلک له دينه واړوي؟ او د دې څخه يې منعه کړه چې زموږ کور ته راشي، دا چې اسعد بن زُراره زما د خاله زوی دی نو ته ورسه، که هغه زما د خاله زوی نه وای ما به په خپله دغه کار کړی وای.

أسيد هم خپله نېزه ور سره واخيستل او د دوی پر طرف ور رهي سو، اسعد رضي الله عنه چې د ليري أسيد وليدی و مصعب رضي الله عنه ته يې وويل: دغه چه را رهي دی د قوم مشر دی، د الله او دين خبرې ورته وکړه، مصعب رضي الله عنه وويل: که کښېنستی خبرې به ور سره وکړم، أسيد چې را ورسېدی په قهر ورته ودرېدی او ويل: د څه شي د پاره دلته راغلي ياست؟ غواړی چې زموږ ناپوهان له دينه واړوي؟ که تاسي وژوند ته ضرورت لری له دې ځايه څخه ولاړسي (يعنې: که غواړی چې ژوندي پاته سي دلته مه راځی)

مُصَعَّب رضي الله عنه ورته وويل: ته کښېنه او زما خبرې واوره که دي خوښي سوې قبولي

يې کره او که دي ناخوبنه وې هغه شی مه قبلوه چي ته په ناراضه کېږې او موږ به هم درڅخه ولاړ سو، اسید وویل: د عدل او انصاف خبره دي وکره، نویې خپله نېزه پر مخکه جگه کره او کبهنستی، مُصعب رضی الله عنه د اسلام خبري ورته وکرې قرآن مجید يې ورته تلاوت کړی، راوي د قصې وايي: په والله د مخه تر دې چي اسید خبري وکرې موږ د ده په مخ کي د اسلام نور ولیدی، بیا نو اسید وویل: مَا أَحْسَنَ هَذَا وَ أَجْمَلَهُ، دا څومره ښه او ښایسته خبري دي، نو ویل: که څوک وغواړي چي دغه ستاسي دین ته داخل سي څنگه او څه کار کوي؟ دوی ورته وویل: اول غسل وکره، کالي دي پاک کره، د حق شاهدي آداء کره او بیا دوه رکعاته لمونځ والله تعالى ته وکره.

اسید ولاړ سو غسل يې وکرې کالي يې پاک کره، شهادتین يې وویل او دوه رکعاته لمونځ يې وکرې او بیا يې وویل: زما تر شا یو سړی دی که هغه ستاسي متابعت وکرې د ده له قومه هيڅوک د ده مخالفت نه کوي چي هغه سعد بن معاذ دی اوزه به يې اوس تاسي ته را ولېږم، بیا يې خپله نېزه ور سره واخیستل او د سعد پر طرف ور رهي سو، سعد بن معاذ چي د خپله قومه سره د مجلس په ځای کي ناست ؤ او د ليري يې اسید ولیدی قوم ته يې وویل: په الله سره مي دي قسم وي چي په هغه مخ نه دی راغلی کوم چي ستاسي اوله دې ځايه څخه تلی.

کله چي اسید خپل قوم ته ودرېدی سعد ورته وویل: څه دي وکره؟ اسید وویل: د خلکو سره مي خبري وکرې خو ما داسي شی نه پکښي ولیدی چي هغه دي د تشویش وړ وي او بیا ما منعه کرل چي دلته به نه راځی، دوی ویل: ښه دی څرنگه چي ستا خوبنه وي هغسي کوو، خویوه بله بده پېښه ده (اسید رضی الله عنه غواړي چي سعد بن معاذ په یوه بله طریقه دوی ته ور ولېږي) نو ویل: یوه بله بده پېښه ده، هغه دا چي بنو حارثه را وتلي دي غواړي چي اسعد بن زراره و وژني، سره له دې چي دوی خبر دي چي هغه ستا د خاله زوی دی، سعد د دې خبري په اورېدلو په قهر سره ولاړ سو خپله نېزه يې ور سره واخیستل د مُصعب او اسعد رضی الله عنه پر طرف ور رهي سو، کله چي يې ولیدل چي هغه آرام ناست دي او هيڅ نه ده پېښه نو پوه سو چي د اسید مقصد دا ؤ چي زه دوی ته راسم او د دوی خبري واورم.

په دغه وخت کي اسعد بن زرارہ رضي الله عنه و مُصعب رضي الله عنه ته و ويل: يو سردار او رئيس درته را رهي دی او د ده تر شا لوی قوم ولاړ دی، که دئ ستا د دين متابعت وکړي د ده له قومه هيڅوک ستا مخالفت نه کوي او ټول اسلام ته داخلېږي.

سعد بن معاذ را ورسېدی او په قهر ورته و درېدی، و اسعد رضي الله عنه ته يې و ويل: يا ابا امامه! که زما او ستا په منځ کي قرابت نه وای دغه سړئ به زما څخه ژوندئ نه وای تللی، دننه زموږ کور و ته هغه شيان را وړي چي زموږ نه دي خوښ؟ مُصعب رضي الله عنه و سعد بن معاذ ته و ويل: آيا نه کښيني چي زما خبري واورې؟ که دي خوښي سوې قبولي يې کړه او که دي ناخوښه وې موږ به درڅخه ولاړ سو، سعد بن معاذ و ويل: دا حق او د انصاف خبره ده، نېزه يې پر مخکې جگه کړه او دئ کښېنستی، مُصعب رضي الله عنه د اسلام خبري ورته وکړې، قرآن مجيد يې تلاوت کړی، بيا هم راوي د قصې وايي: په والله د مخه تردې چي سعد خبري وکړي موږ د ده په منځ کي د اسلام په نور پوه سوو، بيا نو سعد بن معاذ و ويل: څوک چي مسلمانېږي او غواړي چي ستاسي دين ته داخل سي هغه څنگه کوي؟ مُصعب رضي الله عنه و ويل غُسل وکړه، کالي دي پاک کړه، د شهادت کلمې و وايه او دوه رکعاته لمونځ آداء کړه، سعد هم دا کارونه وکړه، بيا يې خپله نېزه ورسره واخيستل او د قوم پر طرف رهي سو، قوم چي د ليري وليدی نويې و ويل: په الله مو دي قسم وي په کوم منځ چي تللی و ږه هغه منځ نه راغلی، اوس چي سعد بن معاذ خپل قوم ته ودرېدی ويل: يا بني عبد الأشهل زه په تاسي کي څه مقام لرم؟ هغو ويل: ته زموږ سرداري يې، په موږ کي پوه او هوښيار يې.

ده و ويل: ستاسي د نارينه او ښځو سره تر هغو پر ما خبري کول حرام دي چي پر الله او د هغه پر رسول مو ايمان نه وي را وړی، د ده د قوم پر نارينه او ښځو د دغې ورځي د ماڅيگر لمر و نه لوېدی چي ټول قوم يې اسلام ته داخل سو، بېله يوه سړي څخه چي د هغه اسلام د اُحد د جنگ تر ورځي پوري وځنډېدی او د اُحد په ورځ مسلمان سو، په هغه ورځ يې جنگ هم وکړی او په هغه جنگ کي په داسي حال کي شهيد سو چي الله جبار ته يې يوه سجده هم نه وه کړې، رسول الله صلی الله علیه و آله د ده په باره کي وفرمايل: (عَمَلٌ قَلِيلًا وَ اجْرٌ كَثِيرًا) يعني: عمل يې لږ وکړی او اجر يې ډير واخيستی.

مُصعب بن عُمير رضي الله عنه د رسول الله ﷺ سفير حتی په اسلام کي اول سفير په مدينه منوره کي د اسعد بن زُراره رضي الله عنه په کور کي اوسېدی او خلک يې اسلام ته دعوتول د ورځي او د شپې دعوت کوي، د دعوت په لار کي يې ډير زحمت ايستی ترڅو چي د انصارو په کورو کي داسي کور نه ؤ چي هلته دي نارينه او ښځي مسلمانان نه وي موجود، په مدينه منوره کي اسلام نشر سو او ډير زيات خلک اسلام ته داخل سوه.

دغه واقعي د غم تر کال وروسته او تر هجرت د مخه پيښيري، د بعثت لسم کال د غم کال ؤ او هجرت د بعثت تر ديارلسم کال وروسته وسو، په درو کلو کي دغه تحولات پيښ سوه.

د مدينې منورې د خلکو څخه چي يو نفر مسلمان سي، هغه نفر بيا ډير کوشښ کوي چي نوره کورنۍ يې هم اسلام ته داخله سي د مثال پر قسم به دغه يوه قصه درته بيان سي:

د عمرو بن جموح زامنو ايمان را وړی مسلمانان سوه مگر په خپله عمرو اسلام ته نه سو داخل، زامنو يې دى اسلام ته دعوتاوه خو ده نه قبلاوه، عمرو يو بت درلودی د هغه عبادت يې کاوه، زامنو يې غوښته چي ده ته دغه د ده د دين او بت پرستۍ غلطيا او د ده د معبود عجز او ضعف ور ښکاره کړي، نويوه شپه چي عمرو بيده ؤ زامنو يې گنگي او مرداري را وړل دغه د ده بت يې ټول په ولړی، پلار چه يې سهار را وښي سو او غواړي چي د بت عبادت وکړي وې ليدل چي بت يې په مرداري لړلی دی، ويل: دا کار چا در سره کړی دی؟ دلرگي بت ته خبري کوي وايي: چا بې عزته کړی يې؟ ولي داسي سوی يې؟ په اخته دی پاکوي يې او خبري ور سره کوي، ښه يې پاک کړی خوشبويي يې پوري ومنبل او بيا يې د هغه عبادت شروع کړی، دا د بت پرستانو او مشرکانو بيهقلي او نا پوهي ده.

دوهمه شپه يې بيا پلار بيده دی زامن يې راغله خونې ته ورننوتل بيا يې بت په مرداري ولړی او ځني را ووتل، دوهمه ورځ يې بيا پلار گوري چي معبود او اله يې په مرداري لړلی دی او ورته وايي: چي ته څنگه رب او معبود يې چي د ځان دفاع نه سي کولای؟ بيا يې پاک او خوشبويه کړی، دا وار يې په غاړه توره هم وروخړول او ورته وايي: که بيا څوک درته راغلی او ستا بې احترامي يې کول يا يې په مرداري

لږلې په دغه توره يې وهه او وې وژنه، ولرگي ته خبري کوي.

خير درېيمه شپه سوه دئ چې بيده سوييا يې زامن راغله يو سپئ يې وژلئ او د بت په غاړه يې ورو خړاوه، بت يې ټول د سپي په وينو ولړی وروسته يې سپئ او بت دواړه دباندې پر کچره يا انبار وغورځول، سهار چي يې پلار را وينس سو په بت پسي کرځي هغه نسته، د همسايگانو په يوه او بل کور کي پوښتني پسي کوي خو آخر يې بت پر انبار او کچره پيدا کړی او مړ سپئ يې هم په غاړه خړپړي، بت چي يې پر دغه حال وليدی نو ويل: والله ته د دې لائق نه يې چي څوک دي عبادت وکړي، عمرو بن جموح رضي الله عنه ولاړی ايمان يې را وړی مسلمان سو او د اُحد په ورځ شهيد ووژل سو. د مدينې منورې خلکو د خپل قوم سره دغسي معامله کول چي اسلام ته يې داخل کړي نو ځکه اسلام په مدينه منوره کي نشر او ډير سو.

د بعثت د ديارلسم کال د حج تر موسم د مخه مُصعب بن عمير رضي الله عنه مکې مکرمې ته راغلی او رسول الله صلی الله علیه و آله ته يې له ځانه سره د کاميابی زيرې را وړي وه، د يثرب د قبيلو هغه قصې يې ورته بيانولې چي په هغو کي د دوی د خير، د اسلحو او قوت حالات په واضحه ډول سره ښکاره وه.

د عقبې سره د اهل يثرب دوهم بيعت

د بعثت د ديارلسم کال د حج په موسم کي چي د (۶۲۲) ميلادي کال د جون مياشت وه د مدينې منورې د مسلمانانو څخه (۷۳) نفره نارينه مسلمانان او دوې مسلمانې ښځي د خپل قوم د مشرک حاجيانو سره يو ځای د حج د آداء کولو دپاره را و وتل (تاسي ته معلومه ده چي مشرکانو هم حج کاوه) او دغه مسلمانانو هلته په مدينه منوره کي يا پر لاري سره و ويل: خو ترڅو به رسول الله صلی الله علیه و آله د مکې مکرمې په غرو کي تريخ ژوند او په تکليفي حالت کي شپې او ورځي تېروي؟

کله چي دغه مسلمانان مکې مکرمې ته راغله د رسول الله صلی الله علیه و آله سره يې د پټ او سري ملاقات غوښتنه وکړه، هغه داسي:

دغه مسلمانانو دوه نفره و رسول الله صلی الله علیه و آله ته ور ولېږل چي يو يې براء بن معروف ؓ

او بل يې سعد بن مالک و چې دغه سعد بن مالک د عربو د مشهوره شاعرانو څخه و او براء بن معروف د انصارو د مشرانو څخه و، دوی رسول الله ﷺ په رنگ نه پېژندی خو بيا هم قوم ور ولېږل ويل ورسې په پوښتنه به يې پيدا کړي (ځکه رسول الله ﷺ مشهوره و هر چا پېژندی) او د ملاقات وعده ځني واخلي چې کله او چيري به دغه د حج په موسم کي سره ووينو؟ چې بيعت در سره وکړو.

دغه دوه نفره رهي سوه او پرلاري يې پوښتنه وکړه چې محمد ﷺ چيري دی؟ خلکو ورته وويل: هلته د کعبې شريفې سره ناست دی او که د ده اکا عباس پيژنی هغه ور سره ناست دی، براء بن معروف د رسول الله ﷺ اکا حضرت عباس ؓ پيژندی، کعبې شريفې ته چې ورغله وې ليدل چې رسول الله ﷺ د خپل اکا عباس ؓ سره ناست دی، دوی هلته ورغله سلام يې ورته ووايه او ورته کښنستل، رسول الله ﷺ هم وعلیک ورته ووايه او پوښتنه يې ځني وکړه چې څوک ياست؟ براء وويل: زه براء بن معروف يم او سعد وويل: زه سعد بن مالک يم.

سعد وايي: کله چې ما ورسول الله ﷺ ته خپل نوم ورياد کړی رسول الله ﷺ يوه جمله وويل چې هيڅکله مي نه هيرېږي او نه به يې هېره کړم، هغه دا چې کله ما د ځان د معرفي کولو دپاره خپل نوم ورياد کړی او ومي ويل: سعد بن مالک، رسول الله ﷺ په ډير تعجب او اوږده آواز سره وويل: هغه شاعر! دغسي په اوږده آواز، ما ويل: هو شاعر، څرنگه چې سعد بن مالک ؓ د مدینې منورې د لوړو او مشهورو شاعرانو څخه و نور رسول الله ﷺ په دې ډير زيات خوشاله سو چې يو شاعر مسلمانېږي دا ولي؟ ځکه په هغه وختو کي د يوه خبر د نشرولو دپاره دغسي وسائل نه وه موجود لکه د نن ورځي راډيو، تلویزيون، اخبار، مجله او نور، د دغو شيانو څخه هيڅ شئ نه و، په هغه وختو کي د خبر د نشرولو دپاره فقط دوه شيه موجود وه، يو خطيب او بل شاعر. نو کله چې يو شاعر مسلمان سي دا داسي مثال لري لکه مسلمانانو چې د راډيو يا تلویزيون يو استېشن پيدا کړی، يا يې د اخبار او مجلې د چاپولو مطبعه پيدا کړه، په هغه زمانه کي د هري موضوع او هري واقعي د نشرولو دپاره د شعر اعتبار ډير زيات و، رسول الله ﷺ به په خلکو پسي گرځېدی په اسلام به يې خبرول او اسلام ته به يې

دعوتول مگر په شعر پسي په خپله عرب گرځېدل، شعر په خپله عربو يو له بله سره نقلاوه، حتی که شعر بنکنخل هم وای خلکو په یاداوه او نقلاوه یې، ځکه د عربو په طبیعت کې شعر خوښ و او د عربو په هر فرد کې که نارینه و که ښځه د شعر وینلو او شاعرۍ طبیعت پروت و، حتی د هغه ډیرې علاقې په سبب چې عربو د شعر سره درلودل خبرې چې به دي هرڅه ورته وکړې هېرېدې یې، مگر شعر چې به دي یو یا دوه واړه ورته ووايه په یاد به یې سو.

دغه یوه قصه د مثال پر ډول درته بیانوم:

يو وخت! دا بیا وروسته په مدینه منوره کې يو صحرايي عرب ورسول الله ﷺ ته راغلی او مسلمان سو، مسلمانانو لمونځ ور وښاوه، لمونځ یې هم زده سو مگر دا یې هیڅ نه زده کېدل چې د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، خلک ورته وایي: سهار دوه رکعاته، ماښام څلور رکعاته، خو چه هرڅه یې ور وښيي نه یې په یادېږي بیا غلط سي، نو رسول الله ﷺ ته کښنستی ویل: یا رسول الله! هیڅ مي نه زده کېږي چې د هر وخت لمونځ څو رکعاته دی، اوس یې رسول الله ﷺ ور ښيي: سهار دوه رکعاته، ماښام څلور رکعاته، ماڅیگر، ماښام، ماڅستن، خو صحرايي چې یې وایي غلطېږي، بیا یې ور وښوول بیا غلطېږي، هرڅه چې په وکړي بیا هم غلطېږي نه یې سي زده کولای، خو دلته یو صحابي موجود و چې شاعر و، هغه وویل: یا رسول الله! که ستا اجازه وي زه به یې ور وښییم، ویل: وروې ښیه، شاعر وویل: اِسْمَعِ يَا رَجُلُ! سپړه! واوره: اِنَّ الصَّلٰوةَ اَرْبَعٌ فَاَرْبَعٌ * ثُمَّ كَلِمَاتٌ بَعْدَهُنَّ اَرْبَعٌ * ثُمَّ صَلٰوةٌ الْفَجْرِ لَا تُضَيِّعُ

دغه رکعتونه یې په شعر ور وښوول، بس په یاد اوزده یې سوه، مقصد دا چه په عربو کې شعر خاص مقام درلودی، شعر یې په دماغ کې کښنستی، شعر یې پر ژبو آسانه و، شعر یې په یاداوه او یو له بله یې سره نقلاوه.

نوکله چې سعد بن مالک شاعر مسلمان سو، دا د اسلام دپاره ډیره لویه کامیابي وه، ځکه د ده د شعر په واسطه و اسلام ته دعوت نشرېدی، بل چا داسي نه سواى نشرولای لکه یوه شاعر چې د شعر په واسطه سره نشر اوه، نو خود رسول الله ﷺ د سعد بن مالک په اسلام ډیر خوشاله سو او بیا رسول الله ﷺ د دغو دوو نفرو سره وعده وکړه چې په

فلانې شپه به د (عقبې) سره په پته سره یو ځای کیږو او هلته به ملاقات سره کوو.
(عقبه په مټی کې د جمره الأولى سره د یوه غرګي نوم دی)

اوس به قصه د انصارو یوه مشر ته پرېږدو چې د دغه تاریخي ټولني او اجتماع هغه
چې د شرک او اسلام د مقابلي ورځو ته یې تغیر ورکړی حالات را ته بیان کړي:

کعب بن مالک الأنصاري رضی الله عنه وایي: موږ د مدینې منورې څخه د حج دپاره مکې
مکرمې ته راغلو او د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم سره مو د ایام تشریق د منځ په شپو کې د عقبې
سره د ملاقات وعده وکړه، څو هغه شپه را ورسېدل چې موږ د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم سره په
هغه شپه د ملاقات وعده درلودل، په دې سفر کې پر نورو مشرکانو علاوه زموږ د قوم د
مشرانو څخه یو مشر او زموږ د اشرافو څخه یو شریف: عبدالله بن عمرو بن حرام چې
دی هم مشرک ؤ را سره ؤ، که څه هم موږ خپل حال زموږ د قوم له مشرکانو څخه پټ
ساتی خو د عبدالله بن عمرو سره مو په دې باره کې خبرې وکړې او موږ ورته
ویل: یا ابا جابر ته زموږ د اشرافو او مشرانو څخه یو شریف او یو مشر یې او موږ دغه
ستا په حال نه یو خوښ، نه غواړو چې سبا د دوېځ اور په تا بلیږي، بیا مو اسلام ته
دعوت کړی او د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د ملاقات په وعده مو هم خبر کړی، عبدالله بن عمرو
اسلام قبول کړی او عقبې ته هم را سره حاضر سو او د دوولسو تقیبانو د جملې څخه
هغه چې په وروسته کې وټاکل سو دی هم یو تقیب ؤ.

کعب بن مالک رضی الله عنه وایي: موږ هغه د وعدې په شپه د خپله قومه سره چې مشرکان
وه په خپل ځای کې بیده سوو، کله چې د شپې درېیمه حصه تېره سوو موږ مسلمانان د
رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم سره د وعدې و ځای ته یو یو او په پته ور رهي سوو، څو چه د عقبې
سره په هغه شپه کې ټول سره یو ځای سوو، موږ ټوله (۷۳) نفره نارینه وو او دوې
بنځي را سره وې، چې یوه یې کُسیبَه بنت کعب وه، چې په امّ عماره شه مهوره ده او
بله یې اسماء بنت عمرو وه چې ام منیع ورته ویل کېده.

موږ په دغه شپه کې سره یو ځای سوو او د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د راتگ انتظار مو کاوه،
څو چې رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم راغلی او د ده سره د ده اکا عباس بن عبدالمطلب هم ور سره
ملګری ؤ او عباس په دغه وخت کې د خپل قوم پر دین ؤ خو بیا یې هم دا خوښه وبلل

چې د خپل وراړه په معامله کې حاضر وي او ځان ته پوره احمينان حاصل کړي.

ورونو! مور مخ کې و ويل: کله چې براء بن معروف او سعد بن مالک د رسول الله ﷺ سره د ملاقات وخت او ځای ټاکي عباس رضي الله عنه هم هلته حاضر ؤ، دغو دوو نفرو نه غوښتل چې د عباس رضي الله عنه په حضور کې دغه د ملاقات خبرې وسي ځکه عباس رضي الله عنه هغه وخت اسلام ته نه ؤ داخل سوی، خو رسول الله ﷺ ورته و ويل: خبرې په ښکاره سره کوي دا زما اکا دی مطمئنه اوسې، نو د ملاقات وعده د عباس رضي الله عنه په حضور کې وسوه، کله چې بيا د وعدې شپه را ورسېدل عباس رضي الله عنه و رسول الله ﷺ ته ټينگ سو چې زه هم در سره ځم او رسول الله ﷺ هم د ځان ملگری کړی.

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: اول هغه څوک چې په دغه اجتماع کې يې خبرې وکړې هغه عباس بن عبدالمطلب د رسول الله ﷺ اکا ؤ او په پوره صراحت سره يې د دغه مسئوليت چې مور انصارو پرغاړه اخيستی ؤ خطرونه راته بيان کړه او ويې ويل: يا معشر الخزرج! محمد ﷺ په مور کې هغه مقام لري چې تاسي ته در معلوم دی، مور د هغو کسانو څخه ساتلی دی چې د ده ﷺ مخالف دي، دى ﷺ په خپل قوم کې په عزت دی او د دښمنانو څخه ساتلی دی خو دى ﷺ ستاسي په غوښتنه اوس غواړي چې تاسي ته درسي، که تاسي په هغه څه سره وفاء کولای سې چې د ده سره مو وعده کړې ده او د ده د مخالفينو څخه يې ساتلای سې نو تاسي پوه سې او دغه مسئوليت او که تاسي د ده ﷺ تر در تگ يا تر هجرت کولو وروسته دى ﷺ يوازې پرېږدې او د ده و دښمنانو ته يې ورتسليموی نو د اوسه څخه يې لا پرېږدې ځکه دى ﷺ اوس په خپل قوم او په خپل ښار کې په عزت او ساتنه کې دی.

کعب رضي الله عنه وايي مور و عباس رضي الله عنه ته و ويل: مور ستا خبرې واورېدې او اوس ته خبرې وکه يا رسول الله! ستا د خپل ځان او ستا د رب دپاره هغه شيان پر مور کښېږده چې ستا خوښ وي.

تاسي پوهېږي چې د انصارو په دغه جواب کې ډيره لويه معنی پرته ده، يعنې: مور په ټينگ عزم او ثابته تصميم، په پوره شجاعت او کامل ايمان، په صدق او اخلاص سره دغه لوی مسئوليتونه قبلوو او هغه خطرناکه عواقب يې تحملوو خو يا رسول الله!

ته دي خپل شرطونه ووايه .

بيا نورسول الله ﷺ خپلي خبري وکړې او بيعت پای ته ورسېدی، اوس نو په بيعت کي څه شي وه؟ او تر بيعت د مخه کومي خبري وسوې، د دواړو طرفو له خوا څه وويل سوه؟ ښه متوجه سی! د مسلمانانو دپاره واقعي اسلام دغسي وي .

امام احمد رحمۃ اللہ علیہ په خپل مسند کي د دغه بيعت مادې، يا بندونه په تفصيل سره بيانوي او وايي: چي جابر رضي الله عنه وايي: موږ ورسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! پر څه شي بيعت در سره وکړو؟ رسول الله ﷺ وفرمايل:

۱ - د ضعف او قوت په وخت کي به زما او امر اوری او قبلوی .

۲ - د پراخي او مفلسي په وخت کي به ما او زما ملگرو ته نښه را کوی .

۳ - امر بالمعروف او نهي عن المنکر به کوی، يعني: خلک به په ښو کارو امر کوی اوله بدو کارو څخه به يې منعه کوی .

سبحان الله! نن ورځ خلک د دغه امر بالمعروف او نهي عن المنکر څخه څومره ليري دي او که بيا يو څوک دغه کار کوي او رېډوټکي په قسم قسم خبرو او لغاژو د هغه د خبرو مخ نيوی کوي، د خپل غرور او کبريا په سبب نه غواړي چي داسي څوک پيدا سي چي دوی ته دي د دوی عيب ووايي او سمي لاري ته دي يې را وبولي .

۴ - د الله تعالى په لار کي به ثابت درېږی، په الهي او امر کي به د ملامتي وپونکو

خبري تاثير نه درباندي کوي .

يعني د خلکو د ناخوښي يا نه رضائيت په سبب به الهي او امر نه پرېږدی .

۵ - که زه تا سي ته درغلم زما نصرت به کوی او ما به د هغو شيانو څخه ساتی

چي د هغو څخه خپل ځانونه خپلي ښځي او خپل اولادونه ساتی او د دغه کارو او شرطو د عملي کولو په بدله او مقابل کي تاسي لره جنت دی .

کعب بن مالک رضي الله عنه وايي: براء بن معرور رضي الله عنه رسول الله ﷺ تر لاس ونيوی او

ويل: هو په هغه ذات سره دي زموږ قسم وي چي ته يې په حقه سره رسول را لېږلی

يې موږ به ستا داسي ساتنه کوو لکه د خپلو اولادو او کورنيو ساتنه چي کوو، بيعت را

سره وکړه يا رسول الله! په والله موږ په جنگ پوه، په جنگ کي پاڅه او د همت

خاوندان یو، مور ته همت او مړانه له نیکه گانو په میراث را پاته دي.

کعب رضی الله عنه وایي: براء خبري کولې چې ابو الهيثم بن التيهان يې په خبرو کې ور ولوبدی او ویل: يا رسول الله! زموږ او د خلکو په منځ کې علائق سته او موږ هغه علاقات پرېکوو (د خلکو څخه يې د مدينې منورې يهود مقصد وه) نو ویل: داسې خو به بيا نه پېښېږي چې موږ هغه علاقات پرې کړو او الله ﷻ تا او ستا دين لوړ او ښکاره کړي او بيا ته موږ پرېږدې او خپل قوم ته راسې؟ رسول الله ﷺ تبسم وکړی او وې فرمايل: «بَلِ الدِّمِ الدِّمُ، وَالدِّمِ الدِّمُ» زه ستاسې څخه يم او تاسې زما څخه ياست د هغه چا سره جنگېږم چې تاسې ور سره جنگېږي او د هغه چا سره صلحه کوم چې تاسې صلحه ور سره کوی.

پسله هغه څخه چې د بيعت پر شرطو خبري وسوې او اوس مسلمانان غواړي چې په بيعت کولو شروع وکړي بيا هم دوه نفره د هغه اولو مسلمانانو څخه چې د بعثت په يوولسم او دوولسم کال کې مسلمانان سوي وه يو په بل پسې د خبرو کولو دپاره ولاړ سوه غواړي چې خپل قوم ته د دغه بيعت پوره مسؤليت او خطرونه ور ښکاره کړي، دا دپاره د دې چې دغه بيعت په پوره وضاحت او ښکاره ډول سره وي او دوی پوه سي چې د دوی قوم د تضحې او قربانۍ دپاره څومره آماده کي لري.

ابن اسحاق وایي: کله چې قوم د بيعت دپاره آماده سو عباس بن عباده رضی الله عنه وويل: تاسې پوهېږي چې تاسې د دغه سرې سره پر څه شي بيعت کوی؟
قوم وويل: هو.

ده وويل: تاسې د خلکو د تور او سره سره پر جنگ کولو بيعت کوی، که تاسې په دې فکر ياست، که مو مالونه په يوه مصيبت سره تباه سوه، يا ستاسې اشراف او مشران ووژل سوه بيا نو تاسې دئ و دښمنانو ته ور تسليموی نو له اوسه څخه يې لا پرېږدې، ځکه که بيا داسې وکړی دا کار په والله د دنيا او آخرت ښوېدل دي او که تاسې په ځانو کې دا قدرت وینی چې د مال پر تاوان او د مشرانو پر وژل کېدلو سر بهر پر دغه شرطو وفاء کوی نو يې در سره بوزی او په والله دا ستاسې د دنيا او آخرت خیر دی.
قوم وويل: موږ يې د مال په تاوان، د اشرافو او مشرانو په وژنه، قبلوو او را سره بيايو.

بيا قوم وويل: يا رسول الله! که مور دغه کار وکړی د هغه په بدله کې مور ته څه شي سته؟ يعني: که مور دغه شرطونه پر ځای کړه ته مور ته څه شي را کوې؟ رسول الله ﷺ وفرمايل: ستاسي دپاره جنت دی.

د دنيا د شيانو څخه يې هيڅ شئ نه ورته ووايه چې يا به خلافت ستاسي وي يا نور دنيوي شيان، فقط ويل: تاسي لره جنت درکول کيږي.

قوم وويل: لا نَقِيلُ وَلَا نَسْتَقِيلُ، يعني: بس پر دغه مو فيصله ده، نه به مور عذر کوو او نه ته.

قوم ويل: لاس دي د بيعت دپاره را کړه، جابر رضي الله عنه وايي: مور د بيعت دپاره ور

ولاړ سوو، په دغه وخت کې اسعد بن زرار رضي الله عنه د رسول الله ﷺ لاس ونيوی او دئ

په دغه درو اويا نفرو کې په عمر تر ټولو کشر ؤ او ويل: يا اهل يثرب! په کراره سره، مور

ده ته اوبنان نه حلالوو چې فقط يوه مهماني ده، بلکه مور پوهيږو چې دا رسول الله

دی د ده بېول د ټولو عربو سره د روابطو او علاقاتو شکول دي (ځکه په هغه وخت

کې ټول عرب مشرکان وه) او ستاسي د اشرافو وژل دي او تاسي به د عربو توري ژويي،

يا به تاسي پر دغو ټولو خطرو او مشکلاتو صبر کوی نو يې بوزی او ستاسي اجر پر الله

دی، يا به تاسي پر خپلو ځانو بېرېړی نو يې پرېړی او د الله په حضور مو دغه عذر دی.

پسله دغه ټولو تاکيداتو، صريحه او بنکاره خبرو د عقبې دوهم بيعت د لاس په

ورکولو سره شروع سو.

راوي د قصې جابر رضي الله عنه پسله هغه څخه چې د اسعد بن زرار رضي الله عنه دغه قول يې

بيان کړی وايي: قوم ورته وويل: يا اسعد! لاس دي ايسته کړه په والله مور دغه بيعت

نه پرېړدو او نه پر پښمانه کېږو، دلته نو اسعد رضي الله عنه ته په دغه لار کې د قوم د قربانۍ او

استقامت اندازه ورمعلومه سوه او پر هغه يې يقين سو.

اسعد رضي الله عنه چې د مصعب بن عمير رضي الله عنه په ملگرتيا په مدينه منوره کې اسلام ته هغه

لوی داعي او بلونکی ؤ او اوس هم د دغه بيعت کوونکو ديني رئيس دی نو خود دئ

هغه اول نفرو چې د رسول الله ﷺ سره يې بيعت وکړی او بيا نوعام بيعت شروع سو.

جابر رضي الله عنه وايي: مور يو يو ور ولاړېدل او د رسول الله ﷺ سره مو بيعت کاوه او مور ته يې د دغه بيعت په مقابل کې په جنت سره وعده را کول، مگر د هغو دوو بنځو

بيعت چي زموږ سره دغه اجتماع ته حاضري سوي وې د خولې په خبرو سره ؤ.

رسول الله ﷺ هيڅکله نامحرمي ښځې ته نه د بيعت دپاره نه د سترې مسي دپاره لاس ورکړی دی ، زه نه پوهيږم چي نن ورځ زموږ په اسلامي ټولنه کي دغه رواج له کومه او ولي پيدا سوی دی چي نامحرمه ښځي د نامحرمه نارينه سره فقط د يوې خپلوې په نامه په لاس روغبر يا سترې مسي کوي دغه کار حرام او ناروا دی.

دغه بيعت په اسلام کي پر جنگ او جهاد اول بيعت ؤ او دغه بيعت ته په سيرت او اسلامي تاريخ کي (بَيْعَةُ الْعَقَبَةِ الثَّانِيَةِ) ويل کيږي.

دوولس نفره نقيبان

پسله هغه څخه چي بيعت پای ته ورسېدی رسول الله ﷺ د دوی څخه وغوښتل چي د خپل منځ څخه دوولس نفره مشران وټاکي چي هغه به پر خپل قوم نقيبان وي ، يعني : د خپل قوم له طرفه د دغه بيعت د بندو، يا مادو د عملي کولو مسؤله او ضامنان دوی دي ، ډير ژر او په دغه وخت کي دغه دوولس نفره وټاکل سوه چي (۹) نفره يې د خزرج د قبيلې څخه وه او (۳) نفره يې د اوس د قبيلې څخه وه او د دغو نقيبانو نومونه په دې ډول سره دي : هغه کسان چي د خزرج د قبيلې څخه وه :

- ۱ - اسعد بن زُراره بن عدس .
- ۲ - سعد بن ربيع بن عمرو .
- ۳ - عبدالله بن رواحه بن ثعلبه .
- ۴ - رافع بن مالک بن العجلان .
- ۵ - البراء بن معرور بن صخر .
- ۶ - عبدالله بن عمرو بن حرام .
- ۷ - عباده بن الصامت بن قيس .
- ۸ - سعد بن عباده بن دکيم .
- ۹ - المنذر بن عمرو بن خنيس .

او هغه کسان چي د اوس د قبيلې څخه وه :

- ۱ - أسيد بن حُضير بن سماک .
- ۲ - سعد بن خَيْشمه بن الحارث .
- ۳ - رفاعه بن عبدالمنذر بن زبير .

کله چي دغه مشران يا نقيبان وټاکل سوه رسول الله ﷺ د هغو څخه د مشرانو او رئيسانو په صفت بل عهد واخيستی او ورته وې فرمايل : تاسي د خپل قوم داسي کفيلان او ضامنان ياست لکه حواريين چي د عيسی بن مريم دپاره وه ؟

هنغو وويل : هو .

او بيا رسول الله ﷺ وفرمايل : زه د خپل قوم كښل او ضامن يم .

شیطان په دغه بیعت او معاهده خبر یري

اوس چي عهد او بیعت پای ته ورسېدل او قوم غواړي چي سره جلا سي په دغه آخړنيو وختو کي د شيطانانو څخه يوه نفر دغه مجلس او د هغه نتيجه کشف کړل او شيطان د وخت د لږ والي په سبب نه سواي کولای چي د قريشو مشرانو ته دغه خبر ورسوي او هغه ناڅاپه دلته دغي شېلې ته د دوی د اجتماع په حالت کي ورته راوړي ، نو دغه شيطان پر يوه لوړه ودرېدی او په لوړ آواز سره يې ناري کړه :

(يَا أَهْلَ الْجَبَابِ! يَا أَهْلَ الْجَبَابِ!

هَلْ لَكُمْ فِي مُذْمَمٍ وَالصَّبَاتِ مَعَهُ؟ قَدْ اجْتَمَعُوا عَلَي حَرَبِكُمْ)

يعني : اي د خېمو خلکو! اي بيدو خلکو! آيا تاسي خبر ياست چي مُذْمَم او هغو

خلکو چي له دينه اوبستي دي ستاسي سره پر جنگ کولو اتفاق وکړی؟

شيطان عليه لنه دلته د محمد پر ځای مُذْمَم و وايه ، ځکه کفارو د خپل عناد او عداوت په سبب د محمد ﷺ نوم و مُذْمَم ته اړولی ؤ ، محمد چي د حمد څخه دی او ترجمه يې يعني : ښه پر ويل سوي ، دوی و مُذْمَم ته چي د ذم او بد ويلو څخه دی (يعني : بد پر ويل سوي) اړولی ؤ .

خو رسول الله ﷺ فرمايي : الله ﷻ زه د کفارو د بد ويلو څخه خلاص کړی وم ،

ځکه دوی به مُذْمَم ته بد ويل اوزه محمد وم .

شيطان په لوړ آواز دغه ناره وکړه ، رسول الله ﷺ وفرمايل : دا د عقبې شيطان دی او ويل : والله يا عدو الله! تا ته به در فارغه سو ، رسول الله ﷺ مسلمانان امر کړل چي خپلو ځايو ته ولاړ سي ، دغه د شيطان ناره د مني ټولو خلکو که مسلمانان وه که کفار واورېدل ، سعد بن عباده ؓ چي دغه ناره واورېدل ولاړ سو او توره يې پورته کړه ويل : يا رسول الله! قسم په هغه ذات چي ته يې په حق سره را لېږلی يې که ستا خوښه او اجازه وي د ټولي مني پر خلکو به سبا په تورو حمله وکړو ، سبحان الله! د لومړي

لحظې څخه د رشتيا ميدان راغلی او دغه درو اويا نفره آماده دي چې يوازې دوی د ټولو حاجيانو سره نه بلکه د ټولو مشرکانو سره وجنګيږي، د دوی اخلاص او صداقت، همت او مړانه د اولي لحظې څخه ثابت سوه.

خو رسول الله ﷺ و فرمايل: په دغه نه يو امر کړل سوي، مګر خپلو ځايو ته ولاړ سي، خلک ولاړل او تر سهاره بيده سوه.

قریشو چې دا خبر واورېدی په دوی کې بیره او تشویش پيدا سو ځکه دوی د دغسي بيعت په خطرناکو عواقبو پوره پوهېدل چې د دوی مالو او ځانو ته څومره ضرر پېښېږي، نو يې تحقيقات شروع کړه چې زموږ پر جنګ چا؟ او څنګه اتفاق؟ وکړی.

د تحقيقاتو نتيجه په يقيني ډول سره نه بلکه په خيالي او اشتباهي ډول سره دا را ووتل چې بنايي اهل يثرب د رسول الله ﷺ سره اتفاق کړی وي، په سهار کې د قریشو مشران سره را ټول سوه د اهل يثرب څېمو ته ورغله چې پر دغه معاهده خپل شديد احتجاج وړاندي کړي، نو يې ورته وويل: يا معشر الخزرج! موږ ته خبر راغلی دی چې تاسي دغه زموږ نفر ته راغلي ياست زموږ څخه يې بيا ياست او د ده سره مو زموږ پر جنګ بيعت کړی دی او په والله په ټولو عربو کې داسي قوم او کلی نسته چې موږ ته دي د هغو سره جنګ ناخوښه وي بېله تاسي، يعني: د هر چا سره مو په جنګ او دښمني کولو پروا نه کېږي بېله تاسي څخه او هغه هم ستاسي د عزت په سبب، نو تاسي هم بايد داسي کارونه کړی چې هغه زموږ او ستاسي د جنګ سبب وګرځي.

د خزرج د قبيلې مشرک او کافر حاجيان چې په دغه واقعه او بيعت هيڅ نه وه خبر، ځکه دا کار په ډير سري ډول سره د شپې په تاريخيو کې پای ته رسيدلی ؤ، هغو په قسمو شروع وکړه او وايي: په والله هيڅ نه ده پېښه سوې او موږ په هيڅ نه يو خبر، څو قریش و عبدالله بن سلول ته ورغله، هغه ويل: دا ناحقه خبره ده داسي هيڅ نه ده پېښه سوې او زما قوم زما څخه داسي کار نه پتوي، که دوی داسي مهم کار کولای خامخا يې زه د دغه کار آمر ګرځولم، مګر هغه مسلمان حاجيان چې دغه اجتماع ته حاضر سوي وه او دغه اتفاق يې کړی ؤ يو بل ته سره ګوري او پته خوله دي هيڅ نه وايي، نه د هو خبره کوي نه د يا.

قریشو د یثرب د کفارو خبره و منل او نا امیده و مکې مکرمې ته ولاړل او دوی دا ومنل چې دغه را رسېدلی خبر درواغ دی، خو بیا هم په دغه باره کې معلومات کوي، بحث او خپرنې کوي ترڅو دې نتیجې ته ورسېدل چې هو دا خبر صحي دی او بیعت هم سوی دی، خو دا معلومات هغه وخت ورته یقیني سوه چې حاجیان د خپلو وطنو طرف ته رهي سوي وه، نو قریشو ډیر ژر خپل فارس پهلوانان ولېږل چې د یثرب حاجیان را وگرځوی مگر دا کار پسله وخته څخه و حاجیان ټول ځني تللي وه، فقط دوه نفره یې وروسته پاته وه چې یو یې سعد بن عباده رضی الله عنه و او بل یې منذر بن عمرو رضی الله عنه و، قریشو د هغو د نیولو کوښښ وکړی مگر منذر بیا هم ځني ولاړی او سعد رضی الله عنه یې ونيوی لاسونه یې په غاړه کې ورتړل په وهلو او کښولو یې مکې مکرمې ته راوستی، دلته یې وهي او دغه پوښتنې ځني کوي چې تاسي د محمد سره اتفاق وکړی؟ سعد رضی الله عنه انکار کوي، سعد رضی الله عنه وایي: د دغه وهلو په وخت کې یو جگ سپین پوستی سړی راغلی چې ښه روښانه مخ یې و، دا سړی د قریشو یو مشر معلومېدی.

سعد رضی الله عنه وایي: زما امید ورته پیدا سو ما ویل: ښایي دغه سړی مي له وهلو څخه خلاص کړي نو مي ورته وویل: چې د دغو خلکو څخه مي خلاص کړه، خو هغه سړي په خپله یو ټینګ سوک را سره کړی او بیا وروسته پوه سوم چې دغه سړی ابو جهل و، سعد وایي: سبحان الله! شکل یې یو شئ و او عمل یې بل شئ و.

نن ورځ هم داسې پېښه ده چې یو انسان به په شکل او قیافه، لباس او خبرو ډیر ښه سړی معلومېږي خو دننه به شرمښ وي، نو تر کومه وخته چې د یو چا اخلاق او ژوند پوره نه وي در معلوم په دباندني شکل او خبرو یې مه خطا وزي، ځکه ډیر شرمښان د مېړي په پوست کې ژوند کوي او خلک په خدا او پستو خبرو خطا باسي.

یا دا چې ماردی تر ظاهري نقش او نکار لاندې یې وژونکي زهر پراته دي.

د قریشو دغه وهل دوام لري، قریش غواړي چې سعد بن عباده رضی الله عنه اقرار وکړي او وهي یې، خودی بالکل منکر دی، په حاضر و خلکو کې یو نفر ناست دی او دغه وهل وني زړه یې پر و سوئل سو، ویل یا سعد! د قریشو د مشرانو څخه یو څوک نه پیژنې چې خلاص دي کړي؟ سعد ویل: هو پیژنم یې، ویل څوک پیژنې؟ ویل مطعم بن

عدی او حارث بن حرب پیژنم، اصلاً د دغو دوو نفرو تجارتی قافلې د سعد بن عباده رضی الله عنه په جوار د مدینې منورې په منطقہ کې تېرېدلې، دغه سړی د باندې ووتی ناري یې کره ویل: یا مطعم بن عدی! یا حارث بن حرب! یو سړی چې د باندې څخه د مکې دی وهل کیږي او تر وهلو لاندې ستاسې په نامه سره نارې وهي.

دغه دوه نفره راغله وې لیدل چې دغه نفر د مدینې منورې د مشرانو څخه یو مشر، سعد بن عباده دی او وهل کیږي، نو یې جوار ورکړی، سعد رضی الله عنه د وهلو څخه خلاص سو او بیرته مدینې منورې ته رهي سو، هلته په لار کې انصار متوجه سوه چې سعد نسته، نو یې دا اراده وکړه چې بیرته مکې مکرې ته را وگرځي، په دغه وخت کې سعد رضی الله عنه پسي ورسېدی، نو ټول قوم صحي او سالم مدینې منورې ته ورسېدی.

دا د عقبې سره دوهم بیعت ؤ چې په (بیعة العقبۃ الکبری) سره هم یادېږي او په داسې فضاء کې پای ته ورسېدی چې هلته د پاشلو مسلمانانو په منځ کې حُب او عواطف، دوستي او نصرت موجود وه، هلته د اسلام په لار کې اعتماد او شجاعت موجود ؤ، مړانه او همت موجود ؤ، د اهل یترب مسلمان په مکه مکره کې پر خپل ضعیفه او مظلوم مسلمان ورور رحم او شفقت لري او د هغه دپاره جنگیږي، او پر هغه ظالم په قهر کیږي چې د ده پر مسلمان ورور ظلم کوي او د ده په زړه کې د هغه مسلمان ورور دپاره چې تر اوسه یې لیدلی هم نه دی د دوستۍ او محبت احساسات پر جوش راځي، دا ټوله حُب فی الله دی او د دغې دوستۍ احساس او عواطف داسې هم نه وه چې د څو ورځو په تېرېدلو سره بیرته د ده له زړه څخه وتل، بلکه د دې دوستۍ منبع او مصدر ایمان پر الله، ایمان پر رسول الله، او ایمان پر کتاب الله ؤ، دا داسې ایماني تعلقات او جذبات وه چې د هیڅ ظالمانه او خصمانه قوت په مقابل کې نه زائلېدل، ایماني شمال او نسیم چې والوزي په عقیده او عمل کې عجائبات را وړي، په دغه ایماني جذباتو سره مسلمانانو وکولای سوای چې د زمانې پر پانو خپل طلايي عملونه ولیکي او د تاریخ پر پانو داسې آثار پرېږدي چې مثل یې نه په تیرو سوو وختو کې ؤ او نه په اوس کې سته او نه به په مستقبل کې پېښ سي.

د هجرت شروع

پسله هغه چې د عقبې سره دوهم بیعت پای ته ورسېدی او اسلام په دې سره کامیابه سو چې د ځان دپاره د یوې داسې منطقي او صحرا په منځ کي وطن جوړ کړي چې په هغه ټوله منطقه کي د کفر او جهالت موجو څپې وهلې او دا هغه تر ټولو لویه گټه ده چې اسلام د دعوت له شروع څخه بیا تر اوسه لاس ته راوړل، نو رسول الله ﷺ ټول مسلمانان دغه وطن ته په هجرت کولو سره امر کړل، دا د هجرت اجازه نه وه بلکه په هجرت کولو سره امر و، پر هر مسلمان دا واجب او لازمه وه چې مدینې منورې ته هجرت وکړي.

تاسي پوهېږئ چې دا څنگه هجرت و؟ تاسي به فکر کوی چې مسلمانان د زحمتو څخه نعمتو ته تله، یا! والله، دا هجرت د دنیوي کاروبار نړول او عبثول وه، د مسلمانانو د مالو قرباني کول وه، یوازي او په خالي لاس یې خپل ځانونه مدینې منورې ته رسول، او په دغه سفر کي په دغه هم پوهېدل چې د کفارو له طرفه د دوی سر او مال مباح گرځول سوي دي، ممکن د لاري په اول کي هلاک سي یا په آخر کي او دوی د یوه نا معلوم او مبهم مستقبل و طرف ته حرکت کاوه، نه پوهېدل چې نور به څه غمونه او تکلیفونه ورته پېښ سي، مسلمانان خپل کورونه او مالونه پرېږدي په پټه او خالي لاس زموږ په اصطلاح (په یوه پټوکي) د خپل بناړ او وطن څخه ځي، مسلمانان سره له دې چې په دغو ټولو مشکلاتو پوهېدل خو په هجرت یې شروع وکړه، مسلمانانو د دغه هجرت په لار کي رنگارنگ تکالیف زغملي او تحمل کړي دي.

خو د مکې مکرمې مشرکانو بیا دوی له دغه هجرت نه منع کول ځکه مشرکانو له دغه هجرت څخه د خپلو ځانو دپاره خطرونه حسول، اوس راسی چې د دغه هجرت په لار کي د ځینو مسلمانانو ځیني تکلیفونه او زحمتونه د نمونې پر قسم تر نظر وباسو: د هجرت کوونکو اول سړی ابو سلمه رضی الله عنه و، ابو سلمه رضی الله عنه چې نوم یې عبدالله بن عبدالأسد بن هلال دی، قریش او د بني مخزوم څخه دی، ابو سلمه رضی الله عنه هغه څوک دی چې حبشې ته یې هم هجرت کړی و، کله چې د حبشې څخه مکې مکرمې ته

راغلی قريشو ډير آزار ورکاوه، اوس چي مدينې منورې ته په هجرت سره امر وسو نو يې خپله بڼځه ام سلمه رضي الله عنها او خپل کوچنئى زوى پر يوه بډوډه سپاره کړل د هجرت په نيت مخ پر مدينه منوره رهي سو، مگر د بني مخزوم د قبيلې نور خلک چي د ده د بڼځي وروڼه او اقرباء وه پسي را ووتل، ويل: ته خو يې ته، ستا اختيار که نه لرو مگر دغه بڼځه او کوچنئى مور نه پرېږدو چي ته يې پر وطنو گرځوي، نو يې د هغه بډوډه کيزه يا مهار چي د ده بڼځه او کوچنئى زوى پر سپاره وه د ده څخه واخيستل او هغه بډوډه يې را وگرځاوه، دئ يې يوازې پرېښاوه او دئ په زخمي زړه د مدينې منورې پر طرف يوازې رهي سو.

تاسي فکر وکړي چي د يو چا څخه بڼځه او کوچنئى زوى وگرځول سي او دئ بيا هم د دين او عقيدې د ساتلو دپاره تر هر څه تېر وي او په خپله خوښه هغه هجرت ته چي د رسول الله ﷺ له طرفه په امر کړه سوى دى دوام ورکوي.

اوس نو دغه د بني مخزوم خلک پر دوه قسمه يا دوې ډلې وه، يا د ابو سلمه وروڼه يا ډېر نژدې اقرباء دي يا د ام سلمه وروڼه او ډېر نژدې اقرباء دي، د دوى بيا پر هلک چي (سکمه) نومېدى دعوه سوه، د هلک اکاگان وايي چي مور خپل وراره د ماماگانو سره نه پرېږدو تاسي چي د هغه بڼځه را وگرځول مور بيا هلک د دې سره نه پرېږدو.

هلک د دوو ډلو په منځ کي سو چي يو يې يوه طرف ته کشوي او بل يې بل طرف ته کشوي په دغه کشمکش کي يې د هلک لاس د اوږې څخه ور وکښي، په نتيجه کي هلک اکاگانو بوتلی او بڼځه خپلو اقرباوو بوتله او ابو سلمه رضي الله عنها يوازې مدينې منورې ته ولاړی.

اوس به ام سلمه رضي الله عنها ته غوږ ونيسو چي دا د خپل هجرت قصه راته بيان کړي، ام سلمه رضي الله عنها وايي: اول خو يې زه او زما خاوند سره جلا کړو هغه يوازې مدينې منورې ته ولاړی او بيا يې زه او زما کوچنئى زوى سره جلا کړو ځکه هلک د ابو سلمه اقرباوو بوتلی او زه خپلو اقرباوو بوتلم، نو هره ورځ به سهار و ابطح ته را وتلم او تر ماښامه به مي ژړل (ابطح! په مکه مکرمه کي د يو ځای نوم دى) او تقريباً يو کال مي دغه حال ؤ، خو يوه ورځ زما د اکا د زامنو څخه يو نفر دلته تېرېدى او زه يې پر دغه غمجن حال وليدم زړه يې را باندي وسو، نو يې هغه نور قوم ته وويل: دغه مسکينه پرېږدى چي ولاړه سي دا او خاوند مو سره جلا کړل، دا او د دې زوى مو سره جلا کړل ځه په

کوی؟ اجازه ورکړی چې ولاړه سي، نو قوم را ته وویل: که غواړې چې خپل خاوند ته ولاړه سي ولاړه سه، د تگ اجازه يې را کړه.

پسله دغې اجازې د ابو سلمه قوم هم هغه زما کوچنی زوی را کړی، ما هم د سفر دپاره بوده تیار کړی زوی مي را سره واخيستی او رهي سوم غواړم چې مدينې منورې ته ولاړه سم، تاسي فکر وکړی يوازي يوه پنځه چې يو کوچنی ورسره دی په وچ دښت او صحراء کي يې د پنځه سوه کېلو متره لار لاراده ده، نو دا وايي د لاري هيڅ ملگری هم نه لرم، خودا مي د ځان سره وويل: که مي پر لاريو څوک وليدی هغه ته به ووايم چې ما تر خپله خاونده ورسوه، څو تنعيم ته (چې اوس مسجد عمره يا مسجد عائشه هم ورته وايي) ورسېدم او هلته مي عثمان بن طلحه چې د بني عبدالدار څخه دی وليدی، دا هغه عثمان دی چې د کعبې شريفې کلی ور څخه وې او په دغه وخت کي پر شرک ؤ (د مسلمانېدلو قصه به يې وروسته راسي) عثمان را ته وويل: د خيره يا بنت أبي اميه؟ ما ويل: نيت مي دی چې مدينې او خپل خاوند ته ولاړه سم، ويل: بل څوک در سره سته؟ ما ويل: يا والله بېله الله او دغه کوچني زويه بل ملگری نه لرم، ويل: والله دغسي يوازي دي بايد پرې نږدم، نو يې د اوبن مهار يا تناو ونيوی او د مدينې منورې پر لار رهي سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي، په والله د عربو د هيڅ داسي سړي سره نه يم ملگری سوې چې ما دي هغه سړی تر عثمان کریم او شريف ليدلی وي يعنې: د هر څومره خلکو سره چې ما په سفر و کي ملگریا کړې ده تر هغو ټولو دئ کریم او شريف ؤ او اوس هغه د ده د شرافت بيان کوي او وايي: هر وخت چې به منزل يا د اړولو ځای ته ورسېدلو اوبن به يې چوک کړی او دئ به گوبڼه ولاړی، زه چې به له اوبڼه کښته سوم اوبن به يې را څخه ليري کړی سامان به يې ځني کښته کړی اوبن به يې په يوه ونه پوري وتړی او دئ به ولاړی تر بلي ونې لاندي به يې څنگ واچاوه او بيا چې به د بارېدلو وخت راغلی اوبن ته به ور ولاړ سو سامان به يې پر بار کړی او بيا به دئ گوبڼه سو ما ته به يې وويل: سپره سه، کله چې به زه سپره سوم او ځان به مي سم کړی نو به دئ راغلی د اوبن مهار يا تناو به يې ونيوی او رهي به سو تر څو چې بيا به مو اړول، تر هغه وخته

چې مدينې منورې ته رسېدلو د ده دغه کار ؤ، کله چې د بني عمرو بن عوف کلي يې وليدی هغه چې په قُباء کې ؤ نو ويل: ستا خاوند په دغه کلي کې دی ور داخه سه علی برکة الله، او عثمان بن طلحه بيرته مکې مکرمې ته رهي سو، عثمان بن طلحه رضي الله عنه دغه وخت پر شرک ؤ او د حديبيې تر صلحي وروسته مسلمان سو.

ام سلمه رضي الله عنها وايي: والله په مسلمانانو کې داسې کورنۍ نه ده را معلومه چې دومره تکليف دي ور رسېدلی وي لکه د ابو سلمه رضي الله عنه کورنۍ ته او هيڅکله مي تر عثمان بن طلحه کریم او شريف ملگری نه دی ليدلی.

بيا عامر بن ربيعه د خپلې بنځي سره يو ځای هجرت وکړی، بيا عبدالله بن جحش هجرت وکړی خو د ټولو مسلمانانو هجرت په پټه ؤ، د مکې مکرمې څخه په پټه وتل، د مهاجرينو په جمله کې يو هم صُهب 'لرومي' رضي الله عنه ؤ، کله چې ده د هجرت اړاده وکړه د قريشو کفارو ورته وويل: ته دلته فقير او درېدنه راغلي بيا دي دلته پيسې وگټلې او د غنې و دغي درجې ته ورسېدې چې دا رسېدلی يې اوس غواړې چې ته ولاړ سې او مال هم در سره يوسې؟ هجرت ته يې نه پرېناوه، صُهب رضي الله عنه ورته وويل: که مال تاسې ته در کړم ما پرېردی؟ قريشو ويل هو، صُهب رضي الله عنه وويل: زما کور او مال يې ټوله ستاسې او مال مي په فلاني ځای کې پروت دی او بيا يې هجرت وکړی، کله چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وليدی اوله خبره يې دغه ورته وکړه: ریح صُهب، ریح صُهب، صُهب گټه وکړه، صُهب گټه وکړه، يعني: دا چه مال يې د دې دپاره ورکړی چې دی هجرت ته پرېردي په دغه سودا او معامله کې يې گټه وکړه، د صُهب رضي الله عنه د دغه معاملې او سودا په باره کې قرآن مجيد هم نازل سو چې د قيامت تر ورځې به ويل کيږي، الله جبرئيل فرمايي:

﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يُشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ (البقره: ۲۰۷)

يعني: د خلکو څخه ځيني هغه څوک دي چې خپل نفس د الله جبرئيل د رضاء غوښتلو دپاره خرڅوي، يعني: د الله دپاره ترځان او مال تيرېږي او الله جبرئيل پر خپلو بندگانو ډير مهربان دی.

بيا نو عمر فاروق بن الخطاب رضي الله عنه هجرت وکړی او د ده هجرت په ښکاره سره ؤ

په بنکاره سره بل هیچا هجرت نه دی کړې بېله عمر بن الخطاب رضی الله عنه څخه، هر چا چې به هجرت کاوه قریشو به منعه کاوه او راگرځاوه مگر حضرت عمر فاروق رضی الله عنه چې د هجرت اراده وکړه خپل ځان یې د هجرت او سفر دپاره تیار کړی، هغه بوده چې د ده د هجرت دپاره و پر هغه یې اوبه او خواړه بار کړل خپله اسلحه یې ورسره واخیستل نو کعبې شریفې ته ورغلی غواړي چې طواف وکړي، قریش هم شا وخوا د خپلو مجلسو په ځایو کې ناست دي حضرت عمر رضی الله عنه چې د طواف په وخت کې د قریشو پر مجلس ورسې نو ورته وایي: مخان مو پرته سه زه په هجرت رهي يم، هر څوک چې غواړي چې بنځه یې کنده او اولاد یې یتیم سي د دغې شېلې شاته دي پسي راسي، هغه چې په تاسې کې قوت او طاقت لري هغه دي پسي را سي، هیڅوک نه سو پسي رهي، دا هغه عمر و چې الله جبار د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم د دعاء په سبب په ده سره اسلام قوي او معززه کړی، حضرت عمر رضی الله عنه هغه یواځنی شخص دی چې په بنکاره سره یې هجرت کړی دی.

وروسته اصحاب کرامو یو په بل پسي هجرت کاوه، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم هم د هجرت دپاره ځان آماده کړی و خود الهي امر انتظار یې کاوه چې کله به په هجرت سره امر ورته وسي، ابوبکر الصديق رضی الله عنه و رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته ورغلی او د هجرت اجازه یې غوښتل خو رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ورته و ویل: انتظار وکړه بنایي الله جبار تا لره ملگری پیدا کړي، ابوبکر رضی الله عنه هم انتظار کوي مگر نه پوهیږي چې ملگری به یې څوک وي خود زړه غوښتنه یې دا ده چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم یې ملگری وي مگر متأكد او یقیني نه دی، د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم تر دغه خبرې د مخه ابوبکر رضی الله عنه یوازې د خپل ځان دپاره بوده، خواړه او د سفر لوازم برابر کړي وه مگر اوس ولاړی یو بل دوهم نفر د سفر سامان یې هم برابر او تیار کړل، د خپل ځان او د ملگری د سفر آمادګي یې ونیول او د زړه غوښتنه یې دا ده چې په دغه سفر کې یې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملگری وي، پسله څه مو دې چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم پر اصحاب کرامو تلوار کاوه چې ژر هجرت وکړی ابوبکر الصديق رضی الله عنه بیا ورسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته ورغلی او د هجرت اجازه یې وغوښتل، بیا هم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ورته وویل: انتظار وکړه بنایي الله جبار تا لره ملگری پیدا کړي، پسله څه وخته د درېیم وار

دپاره بيا ورسول الله ﷺ ته ورغلی او د هجرت اجازه غواړي مگر رسول الله ﷺ بيا هم ورته وويل: انتظار وکړه شايي الله ﷻ تالره ملگری پيدا کړي.

اوس نو د هر چا چي په وسه پوره وه چي هجرت وکړي هغو ټولو هجرت وکړی بېله هغو کسانو چي د خپل قوم او اقرباوو له طرفه منعه کړه سوي وه، تر يبعه العقبه الكبرى دوي مياشتي او څو ورځي وروسته په مکه مکرمه کي د مسلمانانو څخه هيڅوک نه سوه پاته چي هجرت دي يې نه وي کړی بېله رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ څخه چي دى هم د رسول الله ﷺ په امر سره پاته وه او ځيني نور هم هغه کسان پاته وه چي مشرکانو په زور راگرځولي وه، همدارنگه د رسول الله ﷺ کورنۍ او د ابوبکر الصديق ؓ کورنۍ پاته وه او حضرت علي ؓ چي د رسول الله ﷺ له کورنیه او اهل بيت څخه و هغه هم پاته و.

په دارالندوه کي د قريشو پارلماني شوری

کله چي د مکې مکرمې مشرکانو وليدل چي د رسول الله ﷺ ټول اصحاب د مکې مکرمې څخه و وتل خپلي بنځي او ماشومان يې د اوس او خزرج قبيلو ته ورسول، په دوی کي غم او تشویش زيات سو داسي تشویشونه ورته پيدا سوه چي په پخوا کي يې هيڅ په زړو کي نه ورگرځېدل، دوی په خپل مخ کي لوی او حقيقي خطر حس کړی، داسي خطر چي د دوی د بت پرستۍ او تجارت تعمير يې نراوه، دوی په دې پوهېدل چي د رسول الله ﷺ په شخصيت کي د تاثير کولو عظيم قوت پروت دی، د ده په شخصيت کي پوره قيادت او ارشاد پروت دی، دا هم ور معلومه وه چي د ده ﷺ په اصحابو کي څومره ثبات او استقامت موجود دی او د ده ﷺ دپاره څنگه خپل ځانونه قربانوي او بيا يې د اوس او خزرج قبيلې تر نظر وايستلې، چي هغه هم د قوت او اسلحې خاوندان دي او د هغو مشران ډير پوه او هونبنياران دي، په هغو کي د صلحي عواطف پراته دي او هغه غواړي چي د خپلو منځو څخه هغه حقد او عداوت وغورځوي کوم چي دغه ډير او پرله پسې کلونه يې دوی په جنگو مشغوله کړي وه، پردې سربېره قريشو ته د مدينې منورې استراتيجي موقعيت هم ور

معلوم ؤ چې شام ته د قریشو د قافلو د تېرېدلو لار مدینه منوره ده او اهل مکې د شام سره په یوه کال کې د دوه نیم لکو د سرو زرو دینارو تجارت درلودی، دا یوازې د مکې مکرمې تجارت ؤ بېله هغه تجارت چې د طائف او نورو منطقو خلکو پر دغه لار کاوه او دا معلومه خبره ده چې د قریشو تجارت د دغې لارې پر امن او امان موقوف ؤ. اوس نو که مسلمانان او اسلامي دعوت یثرب د ځان مرکز وگرځوي او د هغه ځای خلک د قریشو پرضد و درېږي قریش د دغه ټولو خطرو سره مخامخ دي، قریش په بېره او خطر کې سوه نو په یوه داسې کامیابه لار پسي گرځي چې دغه لوی خطر له ځانه څخه دفعه کړي، هغه خطر چې منبع او مصدر یې د دعوت بیرغ پورته کوونکی محمد ﷺ دی، دلته نو د کفر مشر او د دې امت فرعون ابوجهل حرکت وکړی چې د ده د هلو ځلو په نتیجه کې د بعثت د (۱۴) کال د صفرې پر (۲۶) تاریخ د پنجشنبې په ورځ چې د (۶۲۲) میلادي کال د سپتمبر د میاشتي (۱۲) تاریخ ؤ او د عقبه الکبریٰ د بیعت څخه تقریباً دوه نیمې میاشتي تیرې سوي وې، د دغې ورځې په سهار کې او په دار الندوه کې د قریشو هغه تاریخي او خطرناکه ټولنه یا اجتماع جوړه سوه، دې ټولني ته د قریشو د قبائلو ټول رئیسان حاضر سوه! چې یوه داسې نقشه جوړه کړي چې ډیر ژر د دعوت بیرغ اخیستونکی محمد ﷺ له منځه یوسي او د دغه رباني نور مرکز د همېش دپاره له دنیا څخه فلج او نیستي کړي، د دغه خطرناکه پارلماني مجلس او ټولني هغه بارز او برجسته شخصیات د قریشو دغه مشران وه:

۱- ابوجهل بن هشام، چې د بني مخزوم د قبیلې رئیس ؤ.

۲- جبیر بن مطعم، طعیمه بن عدی، حارث بن عامر،

چې د بني نوفل د قبیلې رئیسان وه.

۳- شیبه او عتبه د ربیعہ زامن، ابوسفیان بن حرب،

چې د بني عبد الشمس د قبیلې رئیسان وه.

۴- نصر بن الحارث، چې د بني عبدالدار د قبیلې رئیس ؤ.

۵- ابوالبختري بن هشام، زُعمه بن الاسود، حکیم بن حزام،

چې د بني اسد د قبیلې رئیسان وه.

۶- نبيه او منبه د حجاج زامن، چي د بني سهم د قبيلې رئيسان وه.

۷- اميه بن خلف، چي د بني جُمح د قبيلې رئيس ؤ.

قریشو سره وويل چي په دې اجتماع او مشوره کي به د بني هاشم، بني مطلب او بني عبد مناف څخه هيڅوک نه وي موجود، حتی هغه کسان چي د دوی سره دوستي او قرابت لري هغه به هم نه وي موجود او هغه کسان چي د اهل يثرب سره قرابت او دوستي لري هغه به هم دغي ټولني ته نه راځي، داسي تدبير او نقشه يې جوړه کړه چي هغه کسان يې هم دغه مجلس ته د را تگ څخه منعه کړل کوم چي د مسلمانانو سره يې لږ اړيکي او قرابتونه درلودل يا يې پر هغو زړه سوی درلودی، ابوجهل غوښته چي دا سر او راز تر هغو پټ وساتي تر څو چي د اسلام او مسلمانانو په باره کي هغه آخرنی فيصله راوړي او عملي کيږي، دا اجتماع په دارالندوه کي جوړه سوه، هغه دارالندوه چي قُصی بن کلاب د قریشو لوی نيکه جوړه کړې وه او د قریشو پارلمان بلل کېدی چي مور يې د مخه بيان درته کړی دی.

نو د مشرک قریشو ټول هغه مشران چي د اسلام او رسول الله ﷺ سرسخته دښمنان وه په دغه اجتماع کي سره يو ځای سوه.

په دغه وخت کي چي دوی سره يو ځای دي يوه نفر دروازه وټکول، قریشو چي وکتل ښه معتبره شيخ دی چي د اهل نجد يا نجديانو لباس يې اغوستی دی، رسول الله ﷺ د هغه په باره کي فرمايي: هغه شيطان ؤ او د کفارو دغه مجلس او مشورې ته د بشر په شکل او لباس حاضر سو غواړي چي د دوی سره په دغه خطرناکه موضوع کي مرسته وکړي، قریشو ورته ويل: څوک يې؟ ده ويل: د اهل نجد څخه يو شيخ يم ستاسي د دغي مشورې په مقصد خبر سوم راغلم چي ستاسي خبري واورم او ممکن په دغه باره کي نظر درکړم او نصيحت درته وکړم، دوی ويل: ډير ښه راسه، شيطان هم ورغلی د قریشو په مجلس کي ور سره کښېنستی، اوس نو مشورې شروع سوې چي څه بايد وکړو؟ هر يو ژور او عميق فکر وهي چي داسي نقشه جوړه کړي چي په هغه کي بايد د اسلام او مسلمانانو کار پای ته ورسېږي، ډيري خبري وسوې او هر يو خپله رایه وړاندي کوي چي په دې جمله کي ابو الأسود و ويل: محمد ﷺ به له وطنه فراره

کړو، داسي نه چي په جزیره العرب کي په يوه ځای کي و اوسېږي يا! بلکل د جزیره العرب څخه به يې وباسو ډير ليري ځای ته به يې فراره کړو بيا نو هرځای ته چي ولاړی او هرڅه چي ورته پيښه سوه، موږ به دلته خپل کارونه د پخوا پر قسم جوړ او برابر کړو، په خپل منځ کي به د پخوا پر شکل بيرته سره يو مټی سو، نجدي شيخ و ويل يا والله! دا صحي فکر نه دی آیا تاسي د هغه ښې او خوږې خبري نه اوري کومي چي د خلکو پر عقلو غالبه کيږي؟ هر ځای د ځان دپاره ملگري او تابع خلک پيدا کولای سي، بيا به هغه خپل ملگري سره را ټول کړي او پر تاسي به راسي هرڅه چي يې زړه غوښته هغه به در سره وکړي دا فکر نه دی صحي بله معقوله رايه وواياست.

ابوالبختري بن هشام و ويل: زما په فکر محمد ﷺ د اوسپني په قفس کي بندي کړی د قفس دروازه پسي بنده کړی او بيا نو د هغه څه انتظار باسی چي د ده و امثالو ته په پخوا کي ورپېښ سوي دي، يعني: آخر په دغه قفس کي مري، نجدي شيخ او ابوجهل و ويل: دا فکر نه دی صحي که يې بندي هم کړی د ده خبري به له هغې بندي دروازې څخه د ده ملگرو ته و رسېږي او ملگري به يې په يوه وار درباندي راتوی سي دی به هم درڅخه خلاص کړي او تاسي به هم مغلوبه کړي، دا صحي نظر نه دی په بله رايه پسي وگوری، پسله هغه څخه چي پارلمان دغه دوې مشورې رد کړې يوه بله توره او منحوسه رايه ور وړاندي سوه چي پر هغه رايه د پارلمان ټولو اعضاوو موافقه رايه ورکړه، چي دغه رايه د مکې مکرمې د لوی مجرم او د اسلام دښمن ابوجهل بن هشام له طرفه وړاندي سوه، ابوجهل ملعون و ويل:

ښه طريقه او نقشه زما سره ده، داسي نقشه چي تاسي يو هم هغه ته نه سی رسېدلای، خلکو ويل: هغه څه شي او څنگه نقشه ده؟ يا اباالحکم! ابوجهل و ويل: د قريشو د هر بناخ څخه به يو يو قوي او غښتلی ځوان را وباسو او بل هر قوم چي په مکه کي اوسېږي د هغو څخه به هم يو يو قوي ځوان را وباسو، دغو ځوانانو ته به تېرې توري په لاس ورکړو ټوله دي په يوه وار د تورو واري پر وکړي او و دی يې وژني، دی به و وژل سي او موږ به ځني فارغه سو او دا به هم نه سي معلومه چي د چا په واري و وژل سو، بيا نو که بني هاشم يا بني عبد مناف د ده بدله اخيستل د ټولو قريشو او ټولو

قومو سره نه سي جنگېدلای ځکه د ده وینه پر ټولو قومو و وېشل سوه نو دوی به په دیت راضي سي او موږ به دیت ورکړو، نجدي شيخ و ويل: دا صحي فکر دی، ابوجهل ملعون داسي طريقه او نقشه جوړه کړه چې د شیطان سره هم دا فکر نه و ورسره، نو ابوجهل د اسلام او مسلمانانو په دښمني کي تر شیطان هم خبیث و، د قریشو ټولو مشرانو پر دغه ظالمانه فکر او نقشه اتفاق وکړی او د دغه اتفاق د عملي کولو دپاره يې فوري تصميم ونيوی چې دا کار به ډیر ژر سر ته رسوو، بیانو د قریشو مشران خپلو کوروته ولاړل.

د رسول الله ﷺ هجرت

کله چې د رسول الله ﷺ د وژلو نقشه د رایو په اتفاق تصویب سوه د الله ﷻ له طرفه ورسول الله ﷺ ته جبریل علیه السلام راغلی او رسول الله ﷺ يې د قریشو دغه د غدر په عمل خبر کړی او ورته وېي ويل چې: الله ﷻ د هجرت اجازه درته وکړه او د هجرت وخت يې هم در معلوم کړی او ويل: الله ﷻ فرمایي: نن شپه پر هغه خپل بستر مه بيدپړه کوم چې ته پر بيدپدې، اوس نور رسول الله ﷺ د هجرت دپاره تياری او آمادگي نیسي نو د دغې ورځې په غرمه کي رسول الله ﷺ د ابوبکر الصديق ؓ کور ته د هجرت د نقشې جوړولو دپاره ورغلی، حضرت عائشه ؓ وايي: موږ په غرمه کي د ابوبکر ؓ په کور کي ناست و چې يو چا و ابوبکر ؓ ته و ويل: هغه دی رسول الله ﷺ چې مول يې وهلی يا مخ يې پټ کړی دی راغلی، دا داسي وخت و چې رسول الله ﷺ هيڅکله په دغه وخت کي زموږ کور ته نه راتلی (هو رسول الله ﷺ کله ناکله د ابوبکر الصديق ؓ کور ته ورتلی مگر په داسي وخت کي چې غرمه او شديده گرمي دي وي نه ورتلی) حضرت عائشه ؓ وايي: عادتاً رسول الله ﷺ په دغسي وخت کي زموږ کور ته نه راتلی نو ابوبکر ؓ و ويل: زما مور او پلار دي تر ده قربان وي په دې وخت کي نه دی راغلی مگر د يوه مهم کار دپاره.

حضرت عائشه ؓ وايي: رسول الله ﷺ راغلی او کور ته يې د داخلېدلو اجازه وغوښتل اجازه ورکول سوه او کور ته را داخل سو، د ابوبکر ؓ سره په کور کي اسماء

او عائشه رضي الله عنها چي د ابوبڪر رضي الله عنه لوني دي ورسره وي، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ورته وويل: دغه څوڪ چي ستا سره دي دباندې يې وباسه (د هجرت كار دومره په پټه سره كېدى چي ابوبڪر رضي الله عنه ته وايي لوني دي دباندې وباسه، سره له دې چي اسماء او عائشه دواړي مسلمانانې دي بيا هم رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وايي: دباندې دي ووزي) ابوبڪر الصديق رضي الله عنه وويل: يا رسول الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي دا ستا كورنۍ ده څه نه پېښېږي، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم وفرمايل: يا ابا بڪر! ما ته د هجرت اجازه راکړل سوه، ابوبڪر رضي الله عنه وويل: يا رسول الله ملڪرتيا؟ يعني: زه دي په دې سفر كې ملڪرى يم؟ رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ويل: هو يا ابا بڪر! ابوبڪر الصديق رضي الله عنه په ژړا سو او ډير شديد يې وژړل، دا د خوشالۍ ژړا وه، حضرت عائشه رضي الله عنها وايي: ما تر دغه ورځې د مخه څوڪ نه وليدلى چي له خوشاليه دي ژاړي عادتاً انسان له غمه ژاړي، مگر ابوبڪر الصديق رضي الله عنه په دغه ورځ له خوشاليه ژړل او د خوشالۍ سبب يې دا و چې په هجرت كې د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ملڪرى دى، دلته د ابوبڪر الصديق رضي الله عنه په كور كې د هجرت دپاره پوره نقشه جوړه او وخت وټاكل سو، رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم خپل كور ته ولاړى او د شپې د را تگ په انتظار دى، خو هلته يو كار و چې رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم بايد تر هجرت د مخه عملي كړى واى چي هغه د امانتو كار و، څنگه د امانتو كار؟ هغه داسي:

څرنگه چي په هغه وخت كې بانگونه نه وه نوكه به چا قيمتي شيان درلودل او دئ به په سفر تلى يا به يې د هغه شي د ساتلو دپاره ځاى نه درلودى نو به يې دغه قيمتي شيان د يوه داسي چا سره د امانت پر ډول اېښوول چي په هغه چا به يې اعتبار او باور درلودى او دغه امانتونه تر هر چا د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سره ډير پراته وه ځكه چي دئ صلی الله علیه و آله و سلم صادق الامين و.

او دغه امانتونه كفارو ورته اېښوول حال دا چي دغو كفارو آزارونه هم وركول، د ده صلی الله علیه و آله و سلم سره يې عقيدوي مخالفتونه هم درلودل خود امانتو په باره كې يې تر هر چا پر ده صلی الله علیه و آله و سلم ډير باور او اعتماد درلودى، نو ځكه د رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم سره ډير قيمتي شيان د امانت پر قسم پراته وه، اوس چي رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم ته د هجرت اجازه وسوه او دئ صلی الله علیه و آله و سلم نه غواړي چي دغه امانتونه ضائع سي هر شى بايد خپل مالک ته ورسېږي،

نويې دغه امانتونه حضرت علي عليه السلام ته ور ونيوول، چې دغه شئ د فلاني او دا شئ د فلاني دی، د ټولو امانتو مالکان يې ور ونيوول او ويل: زما تر تگ وروسته به دغه امانتونه خپلو خاوندانو ته ورسوي او بيا يې علي عليه السلام ته وويل: چې ته به نن شپه زما په بستر کې بیده سي.

مگر د مجرم قريشو مشرانو ټوله ورځ په دې کې تېره کړه چې هغه خپله مجرمانه او خاينانه فيصله کومه چې د دارالندوه په پارلماني غونډه کې سهار تصويب سوې وه په عمل کې اجراء کړي، کله چې شپه سوه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خپل کور کې دی او هغه ځوانان چې قريشو د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د وژلو دپاره را ټول کړي وه هغه هم د شپې راغله او د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم پر کور را وگرځېدل کور يې محاصره کړې خاصاً د کور دروازې ته ډير متوجه دي، دا يې قصد او اراده ده چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم له کوره را ووزي دوی ټول په يوه وار حمله پر وکړي، د دغو ځوانانو د ډلي د [داره کولو دپاره د قريشو د مشرانو څخه يوولس نفره رئيسان وټاکل سوه، چې د دغه مجرم حرکت څارنه وکړي او د دغو رئيسانو نومونه په داسې ډول سره دي:

- ۱- ابوجهل بن هشام. ۲- حکم بن أبي العاص. ۳- عقبه بن أبي معيط،
- ۴- نصر بن الحارث. ۵- أمیه بن خلف. ۶- زمعه بن الأسود،
- ۷- طعيمة بن عدي. ۸- ابولهب. ۹- أبي بن خلف.
- ۱۰- نبيه بن الحجاج. ۱۱- د ده ورور منبه بن الحجاج.

د مشرک قريشو دا ټينگ يقين و چې دغه مجرمانه عمل مو خامخا کاميابه کيږي تر داسې اندازې چې ابوجهل خبيث په فخر او غرور سره و درېدی او خپلو محاصره کوونکو ملگرو ته يې د پسخند پر قسم و ويل: محمد داسې فکر او خيال کوي: که تاسي د ده متابعت وکړی د عربو او عجمو پاچهان به سی او پسله مرگه به بيا را ژوندي سی او هلته به تاسي لره داسې باغونه وي لکه د شام او اردن او که تاسي د ده متابعت ونه کړی په دې دنيا کې به مو حلال کړي او بيا به پسله مرگه را ژوندي سی او هلته به بيا تاسي لره او روي چې په هغه کې به سوځل کېږی.

ابن اسحاق رضي الله عنه وايي: د دغه جرم د عملي کولو وخت يې تر نيمې شپې

وروسته ټاکلی ؤ نو ټول وینښ وه او هغه د صفر د لحظې په انتظار وه، مگر الله ﷻ پر خپله إرادة غالب او قادر دی د مخکي او آسمانو امر د ده ﷻ په قدرت کي دی هرڅه چي د رب العزت ﷻ إرادة وي هغه کيږي، دی ﷻ خلک ساتلای سي خود ده ﷻ له عذابه هيڅوک نه خپل ځان او نه بل څوک ساتلای سي، الله ﷻ په دغه شپه هغه کار وکړی چي بيا په وروسته کي خپل رسول ﷺ ته فرمايي:

﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينِ ﴿٣٠﴾﴾ [الأنفال: ٣٠]

يعني: اې محمد! ﷺ هغه وخت ياد کړه چي ستا سره هغو کسانو چي کافران سوي دي چم او فرېب کاوه، يعني: تا ته يې د دې دپاره چم جوړاوه چي تا بندي کړي، يا دي ووژني، يا تا له مکې څخه فراهه کړي او دوی دغه مکر او فرېب ستا سره په پټه کاوه، خو دغه د دوی د فرېب جزاء الله ﷻ ورکوي او الله ﷻ د فرېب ښه جزاء ورکوونکی دی.

په دغه آيات شريف کي الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته دغه د دار الندوه د مشورې بيان کړی دی او بيا يې د رسول الله ﷺ د خلاصون اطمینان ورکړی دی.

خير کفار د نيمې شپې په انتظار دي خو د مخه تر وخت يوه له دغو ځوانانو غوښتل چي تر دېواله ورواړي او دننه کور ته ورسې، په دغه وخت کي د کور له طرفه يوې ښځې بڼ پر وکړی، نفر بيرته را وگرځېدی او بيا دغو ځوانانو په خپل منځ کي سره وويل: که عرب په دې خبر سي چي موږ پر خپلو ښځو دننه په کورو کي حمله کوو دا به زموږ دپاره ابدي شرم او پينغور وي، دا عيب دی چي په يوه کور کي ښځه وي او موږ ورننوزو، نو موږ به دلې انتظار کوو تر څو چي محمد ﷺ را وزي خو کور ته به نه ورځو، پر دغه خبره يې اتفاق سو نو ځکه دننه کور ته نه ورغله.

سبحان الله! دا هغه جاهل عرب وه چي ژوندي انسانان يې ښخول او دغه يې دکور د حرم مراعت او احترام ؤ، غواړي چي د الله رسول ﷺ و وژني مگر کور ته دننه نه ورځي، خو بالمقابل د نن ورځي د هغو کسانو په عمل بشریت شرميږي! چي دوی خپل ځانونه په نړۍ او جهان کي د علم او پوهي استادان بولي او ځانونه

د بشر د حقوقو بېرغ پورته کوونکي بولي، د بنحو د حقوقو په نارو خو يې د غاړې رگونه وشکېدل او په عين حال کي د دوی په دې هيڅ پروا نه کيږي چي په يوه داسي کور ورننوزي چي هلته بېله بنحو بل هيڅوک هم نه وي او چي زړه يې غواړي هغسي وکړي، کورونه محاصره کړي د کورو خاوندان وټري او بيا د خپلو شيطاني خواهشاتو د پوره کولو دپاره بنځي بې عفته کړي، دا د نن ورځي د علم او پوهي د پروفيسرانو عمل دی او هغه د بُت پرستو جاهلانو عمل ؤ اوس يې تاسي سره مقايسه کړی.

خير دغه ځوانان د کور د دروازي سره د رسول الله ﷺ د راوتلو انتظار کوي، په دغه خطرناکه وخت کي رسول الله ﷺ و علي بن ابي طالب ؓ ته وويل: ته زما په بستر کي پرېوزه او دغه زما زرغون حضرمي پټو درباندي واچوه او بېغمه بيده سه (دا هغه پټو ؤ چي رسول الله ﷺ به همېشه په دغه پټو کي بيدېدی) او ويل: تا ته له دوپه داسي شئ نه پيښيږي چي ستا دي ناخوښه وي، بيا نور رسول الله ﷺ دروازه خلاصه کړه او له کوره ووتی، کفار د کور د دروازي سره ولاړ دي رسول الله ﷺ د دوی مخ ته او د دوی په منځ کي تېرسو دوی نه ليدی، دا د الله ﷻ ساتنه او الهي معجزه وه چي دوی نه سواي ليدلای او رسول الله ﷺ د راوتلو په وخت کي د سورة يس دغه آياتونه ويل:

﴿يَسۡ ۙ وَالْقُرۡءَانِ الْحَكِيمِ ۙ اِنَّكَ لَمِنَ الْمُرۡسَلِينَ ۙ عَلٰۤى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١﴾﴾

ترخود الله ﷻ دې قول ته ورسېدی چي فرمايي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْۢ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدًا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًاۙ فَاَعۡشَيْنٰهُمۡ فُهَمۡ لَا يُبۡصِرُوۡنَ ۙ﴾

رسول الله ﷺ د دوی په منځ کي تيرېږي او دوی يې نه ويني، رسول الله ﷺ په دغه هم کفايت و نه کړی بلکه د محکي څخه به يې خاوري را اخيستي او د هريوه پر سر يې جلا جلا وراچولې او يوه هم و نه ليدی.

الله ﷻ خپل رسول ﷺ په دغه طريقه سره د کفارو د ليدلو څخه پټ کړی.

رسول الله ﷺ له خپله کوره را ووتی او د ابوبکر الصديق ؓ کور ته ورغلی او

ځوانان هلته د رسول الله ﷺ د کور مخ ته د صفر د لحظې په انتظار ولاړ دي.

بيا نور رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ د کور د شا له دروازي يا درېچي څخه

و وتل او د یمن پر طرف رهي سوه، که څه هم مدینه منوره د مکې مکرمې د شمال پر طرف ته واقع ده خو دوی د جنوب پر طرف حرکت وکړی، دا په دې سبب چې د هجرت کارونه په ډیر پټ او سړي ډول سره وسي او پر قریشو لار ورکه سي نو خود د جنوب او یمن پر طرف رهي سوه.

هلته هغه محاصره کوونکي ځوانان د ناکامۍ د وخت انتظار کوي، شپه ډېره تېره سوه د ځوانانو پر چهره کرار کرار د ناامیدۍ او ناکامۍ علامې ښکاره کېږي، په دغه وخت کې یو سړی راغلی چې د دوی د ملګرو څخه نه ؤ او وې لیدل چې ځوانان د رسول الله ﷺ د کور د دروازې سره ولاړ دي.

سړي پوښتنه وکړه چې د څه شي انتظار کوی؟

ځوانانو ویل: د محمد ﷺ د راوتلو.

سړي ویل: خراب او برباد سواست په والله هغه ستاسي مخ ته تېر سو او ستاسي پر سرویې خاوري هم درواچولې او په خپل کارپسي ولاړی.

دوی ویل: په والله موږ نه دی لیدلی او د خپلو سرو څخه د خاورو په ایسته کولو مشغوله سوه، خو بیا هم ځوانانو د دروازې تر چاکو ورته وکتل وې لیدل چې هغه دی په بستر کې یو څوک پروت دی ویل: والله دا محمد دی چې بیده دی او نور هم انتظار ورته کوو، د دې امکان ؤ چې دغه ځوانان د دغه بستر پر نفر حمله وکړي ځکه د دوی دا یقین ؤ چې دا محمد ﷺ دی.

حال دا چه په دغه بستر کې حضرت علي رضی الله عنه پروت ؤ او هغه خپل ځان د رسول الله ﷺ د پاره فدایي کړی ؤ، ځکه په دغه بستر کې بیدېدل لوی خطر دی او دا کار لویه قرباني او فدا کاري ده، نو خود و علي رضی الله عنه ته په اسلام کې اول فدایي ویل کېږي ځکه چې د رسول الله ﷺ په عوض او بدل کې یې خپل ځان مرګ ته سپارلی ؤ، دی د هغه چا په بستر کې پروت دی چې د هغه د وژلو حکم د قریشو ظالمو مشرانو او مشرک پارلمان صادر کړی دی، په دغسي بستر کې پر بوتل لویه فدا کاري او قرباني ده.

څه وخت چې تېر سو ځوانانو نور صبر نه سواي کولای دروازه یې وټکول او آخر یې په زور خلاصه کړه، دننه چې ورغله علي رضی الله عنه مخ لڅ کړی ځوانان په حیرت کې پاته

سوه چي دا خورسول الله ﷺ نه دی نویې د علی رضی الله عنه څخه د رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه، هغه ویل: زه نه یم په خیر دلته نسته، ځوانانو کور وپلټی او رسول الله ﷺ یې نه کړی پیدا، په مکه مکرمه کي ډیر ژر خبر نشر سو چي محمد ﷺ هجرت کړی دی.

له کوره تر غار ټوره پوري

د بعثت په څوارلسم کال د صفری د میاشتي په (۲۷) تاریخ چي د (۶۲۲) عیسوي کال د سپتمبر د میاشتي د (۱۲-۱۳) تاریخ سره برابر پوري رسول الله ﷺ د شپې له خپله کوره ووتی او د خپل وفاء داره ملکري ابوبکر الصديق رضی الله عنه کور ته ورغلی او د مخه تر دې چي سهار سي دوی دواړه د ابوبکر الصديق رضی الله عنه د کور د شا له دروازي څخه په تلوار و وتل، څرنکه چي رسول الله ﷺ پوهېدی چي قریش به د دوی په طلب او پیدا کولو کي ډېر کوښښونه وکړي او هغه لار چي تر هر څه د مخه به و هغې ته ډېر متوجه وي هغه د مدینې منورې عمومي لار ده چي د مکې مکرمې د شمال و طرف ته وه، نور رسول الله ﷺ هغه لار پرېښوول او د هغې پر عکس د مکې مکرمې د جنوب پر طرف پر هغه لار رهي سو چي د یمن و طرف ته تله، ابوبکر الصديق رضی الله عنه یو مولی درلودی (مولی هغه مریي ته ویل کیږي چي د خپل مالک له طرفه آزاد سوی وي یعنی: پخوا یې مریئ ؤ او اوس یې آزاد کړی دی) نو ابوبکر رضی الله عنه دغه خپل مولی ته چي عامر بن فهیره نومېدی، وویل: په مورپسي پسونه را رهي کړه، رسول الله ﷺ او ابوبکر رضی الله عنه رهي دي او تر شا پسونه په پسې دي، دا ولي؟ دا د دې دپاره چي د دوی د قدمو آثار او علامې ورکي سي، داسي پل او نښانه نه سي پاته چي څوک و وایي: دلته نفر تللي دي، د هجرت کار ډېر پټ او په سړي ډول سر ته رسیږي، رسول الله ﷺ او ابوبکر رضی الله عنه پردې لار تقریباً پنځه میله مخ ته ولاړل ترڅو چي یوه غره ته و رسېدل چي دغه غره ته جبل ټور ویل کیږي دغه غر ډېر لوی او لوړ غر دی ډیري ډبري او لابونه لري، دغه غره ته ختل ډېر سخت او مشکل دي خو دوی په شپه کي په ډېر تکلیف او زحمت سره دغه غره ته وختل ترڅو هغه غار ته ورسېدل چي تقریباً د غره په سر کي ؤ او غار ټور ورته ویل کیږي.

د غارِ ثور واقعي

کله چې دوی غار ته ورسېدل ابو بکر الصديق رضي الله عنه خپل مولی عامر بن فهیره ته وویل: ته ولاړه او زما کورنۍ ته خبر ورکړه چې موږ چیري او په کوم ځای کې یو او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: یا رسول الله! والله ته به غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه تر تا دمخه نه یم ننوتلی، ځکه که په دغه غار کې یو څیرونکی حیوان یا مار او لړم وه تر تا دمخه به ما ته تکلیف راکړي، نو اول ابو بکر الصديق رضي الله عنه غار ته ننوتی، غارِ ثور د غره غاردی په غار کې یې وکتل هلته د غار په یوه طرف کې څو نور کوچني غارونه هم وه ابو بکر الصديق رضي الله عنه خپل کنگ څیري کړی څو غاره یې د هغه کنگ په ټوکړانو پټ کړه، خو دوه سوري یا غاره خلاص پاته سوه د هغو پر خوله یې خپله پښه کېښوول او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: اوس نو غار ته را داخل سه، رسول الله صلی الله علیه و آله غار ته ور ننوتی پسله څه وخته یې سر د ابو بکر الصديق رضي الله عنه پر ځنگانه کېښاوه او بیده سو، پسله څه وخته له یوه غاره څخه یوه شي ابو بکر الصديق رضي الله عنه پر پښه و واځه، خو ابو بکر الصديق رضي الله عنه له دې بیري چې رسول الله صلی الله علیه و آله به را ویني سي هيڅ حرکت و نه کړی خو له درده یې تر سترگو اوښکي را توی سوې چې هغه اوښکي یې د رسول الله صلی الله علیه و آله پر مبارک مخ ولوېدې، دا د صديق اکبر صدق او اخلاص و او دا یې د رسول الله صلی الله علیه و آله پر ساتنه حرص و، رسول الله صلی الله علیه و آله په دغه اوښکورا ویني سو او ویل: څه درته پېښه ده؟ یا ابابکر! ده رضي الله عنه و ویل: زما مور او پلار دي تر تا قربان وي یو شي و وهلم، رسول الله صلی الله علیه و آله هغه د درد پر ځای خپلي مبارکي ناري ومېلې، د ابو بکر رضي الله عنه له بدنه هغه درد ایسته سو او دوی دواړه په دغه غار کې درې شپې پټ پاته سوه، د جمعې شپه، د شنبې شپه او د یکشنبې شپه. (بیرته مکې مکرمې ته راسه)

کله چې د قريشو دا يقين سو چې رسول الله صلی الله علیه و آله د دوی د خبيثي نقشي په شپه د دوی له لاسه و وتی تر ټولو دمخه یې د حضرت علي رضي الله عنه په وهلو شروع وکړه او کعبې شريفې ته یې راوستی د څه وخت دپاره یې په دې سبب بندي کړی چې گوندي د رسول الله صلی الله علیه و آله معلومات ځني حاصل کړي خو کله چې کفار د علي رضي الله عنه څخه

نا امیده سوه نو د ابوبکر الصديق رضي الله عنه کور ته ورغله دروازه يې ور وټکول د ابوبکر الصديق رضي الله عنه لور اسماء رضي الله عنها ورته را و وتل، ابوجهل ورته ويل: پلار دي چيري دی؟ هغې ويل: نه يم خبره چي چيري دی، ابوجهل خبيث پوه سو چي هغه هم د محمد صلی الله علیه و آله سره تللی دی، نو يې يوه سخته چپلاخه ور سره کړه چي اسماء رضي الله عنها د دغي چپلاخي له زوره پر مخکه و لوېدل او د غوږ والی يې و لوېدی، اسماء رضي الله عنها ورته وويل: و شرمېره د خلکو د وهلو نه يې بنځي وهې، ابوجهل هم په خپل ځان کي و شرمېدی چي بنځه وهي نو خود له دې ځايه بيرته نا امیده ولاړی.

ابوجهل د بنځي په وهلو شرمېري خود نن ورځي بشر دوستان او د بنځود حقوقو بيرغ پورته کوونکي د بنځو وهل او بې عزته کول د ځان همت او مړانه بولي!

څه وخت وروسته ابو قحافه د ابوبکر الصديق رضي الله عنه پلار چي په سترگو هم روند و د ابوبکر الصديق رضي الله عنه کور ته ورغلی او د اسماء رضي الله عنها څخه يې پوښتنه وکړه چي پلار دي چيري دی؟ اسماء رضي الله عنها وويل: نه يم خبره، څرنکه چي ټول قریش پوهېدل چي دوی په هجرت تللي دي نو ابو قحافه وويل: تاسي ته يې د خرڅ او مصرف دپاره يوشی در پرې اېښی دی؟ اسماء رضي الله عنها د دې دپاره چي خپل نيکه ته اطمینان ورکړي ولاړه سوه او په هغه کڅوړه کي يې ډبري را وړې کومه چي ابوبکر رضي الله عنه په هغه کي پيسې اېښوولې، هغه کڅوړه يې ابو قحافه ته ونيول او ويل: دغه يې را پرې اېښي دي، ابو قحافه چي په سترگو روند و او شی يې نه ليدی پر کڅوړه يې لاس تېر کړی د ده په خيال زر ورغله ځکه د هغه وخت پيسې زر وې، ويل: که يې دا در پرې اېښي وي دا خو ډېر شی دی حال دا چي ابوبکر رضي الله عنه په کور کي څه نه وه پرې اېښي، خپل مال او دارايي چي پنځه شپږ زره درهمه کېدل هغه يې ټول د دې دپاره ور سره اخیستي وه چي د هجرت په لار کي يې د رسول الله صلی الله علیه و آله د ضرورت په وخت کي مصرف کړي.

ابوبکر رضي الله عنه ته رسول الله صلی الله علیه و آله تر خپل اولاد د مخه او نژدې و ابوبکر الصديق رضي الله عنه هغه څوک دی چي بيا په وروسته کي په مدينه منوره کي رسول الله صلی الله علیه و آله د مجاهدينو د مرستي دپاره د صحابه کرامو څخه د مرستي يا کومک پر قسم مال وغوښتی هر چا يو څه را وړل خو ابوبکر الصديق رضي الله عنه خپله ټوله دارايي خپل ټول مال هر څه چي يې

درلودل ټول يې را وړه ورسول الله ﷺ ته يې کښېښوول، څرنگه چې رسول الله ﷺ ته د ده ژوند او دارايي ور معلوم وه پوه سو چې ده خپل ټول مال را وړی دی نو يې پوښتنه ځني وکړه چې د خپل اهل او کورنۍ دپاره دي څه پرېښوول؟

ابوبکر الصديق رضي الله عنه وويل: هغو ته مي الله او رسول الله پرېښوول.

خير د قريشو دا يقين سو چې محمد ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه په هجرت تللي دي جنون او ليونتوب ورته پېښ سو سمدستي يې يوه اضطرازي غونډه يا جلسه جوړه کړه او په هغه کي يې دا فيصله وکړه چې ټول هغه کارونه به عملي کوو چې د دغو دوو نفرو د نيولو دپاره زموږ مرسته او کومک کوي، اول خويې ټولي هغه لاري چې د مکې مکرمې څخه دباندې وتلې تر مسلح مراقبت يا څارني لاندې ونيولې، نوري ډلي يې هم جوړي کړې چې تر مکې مکرمې دباندې ووزي او شا وخوا په دوی پسي وگرځي، د قريشو مشرانو دا اعلان هم وکړی: که چا محمد ﷺ مړ يا ژوندی راوستی هغه ته (۱۰۰) اوبنان په انعام او جائزه کي ورکوو، سل اوبنه انعام په هغه وخت کي لويه سرمايه وه نو ټولو خلکو د رسول الله ﷺ په پلټنه او پيدا کولو شروع وکړه، پياده او سپاره خلک پسي گرځي او هريو ډېر زيات کوبښن کوي چې محمد ﷺ پيدا کړي، په غرو او شېلو کي گرځي خود رسول الله ﷺ او د هغه د ملگري هيڅ اثر نسته، د مکې مکرمې ځينو خلکو د جبل ثور پر طرف پلټنه شروع کړه او هلته پسي گرځي هر ځای چې يې وکتل دوی يې نه کړه پيدا خود مشرکانو څخه يوه نفر و ويل: دلته په دغه غره کي يو غار هم سته.

کفار د غار و طرف ته رهي سوه مگر د غار پر شا وخوا هيڅ داسي علامه نسته چې دلته دي څوک راغلي وي خو بيا هم کفار تر غاره پوري ورغله او د غار په خوله کي ودرېدل، اوس نو دلته روايتونه مختلف دي څوک وايي: الله جبار د غڼو په واسطه د غڼو ځالکۍ د غار پر خوله واچولې او ځيني روايتونه وايي چې د غار په خوله کي کوتره وه چې هکۍ يې اچولي وې او پر خپلو هکيو پرته وه، چې دغه دواړه پردې دلالت کوي چې نه دلته څوک سته او نه څوک راغلي دي خو دغه روايتونه ضعيغه دي صحي روايت هغه دی چې په صحيح البخاري کي يې امام بخاري رحمه الله عليه روايتوي.

سبحان الله! دغه کفار د غار تر خولې پورې راغله او د غار په خوله کې ولاړ دي غار هم لوی او اوږد غار نه دی که یوه له دغو کفارو دننه غار ته صحي کتلي وای دوی به یې لیدلي وای، که څه هم د غنو ځالي موجودي وای بیا یې هم دوی لیدلای سواى، خو هغه واقعي شئ چې پېښ دی هغه دا چې کفار د غار تر خولې پورې راغلي دي په محمد ﷺ پسي گرځي، سل اوښه جائزه او انعام غواړي، اوس د غار په خوله کې ولاړ دي او خبرې کوي مگر یو هم ځان ته دا تکلیف نه ورکوي چې یو وار دننه غار ته ور ننوزي، په بخاري شریف کې حدیث دی چې ابوبکر الصديق ﷺ وایي: زه د رسول الله ﷺ سره په غار کې وم چې سر مې را پورته کړی د کفارو بڼې مې ولیدې، ما ویل: یا رسول الله! که یوه له دغه قومه څخه کښته وکتل موږ وښي يعني: موږ ته دومره ډېر نژدې ولاړ وه که یوه و دغه غار ته سر را کښته کړی وای موږ یې لیدلای سواى مگر رسول الله ﷺ په هغه اعتماد او باور چې پر خپل رب ﷻ یې درلودی را ته و ویل: یا ابا بکر! څه گمان دي دی پر هغو دوو چې درېیم یې الله دی؟ دا پر الله ﷻ د اعتماد او توکل هغه لوړ مقام دی چې رسول الله ﷺ درلودی.

او دا هم د ابوبکر الصديق ﷺ فضیلت دی چې الله ﷻ په قرآن مجید کې د صاحب په نامه سره ذکر کړی دی، د هیچا په وسه نه ده پوره چې د ابوبکر ﷺ د فضیلت څخه انکار وکړي ځکه په قرآن مجید کې دده ﷺ فضیلت ذکر سوی دی الله ﷻ فرمایي:

﴿إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّا نَلْفِئُكَ بِمَا كُنتَ تَعْبُدُ﴾ [التوبه: ۴۰]

يعني: کله چې دوی دواړه په غار کې وه کله چې محمد ﷺ خپل ملگري او صاحب ته وایي: ته مه غمجن کېږه بېشکه چې الله زموږ سره دی.

او دا هم د امت په اجماع سره ثابته ده چې په دغه سفر کې د رسول الله ﷺ ملگری ابوبکر الصديق ﷺ ؤ، دا د ابوبکر ﷺ د فضیلت ثبوت او اثبات دی چې الله ﷻ دى رسول الله ﷺ صاحب او ملگری وبلې او الله ﷻ وفرمایي: زه د دوی دواړو سره یم.

اوس نو کفار د غار تر خولې پورې ورغله او هلته ولاړ دي خبرې کوي خو دوی یې و نه لیدل او بیرته را وگرځېدل دا الهي معجزه ده چې په دغه ځای کې ښکاره کېږي ځکه کفار د غار تر خولې ورغله او په هغو خلکو پسي گرځي چې په دغه غار کې

موجود دي خو په غار کي يې و نه کتل، الله ﷻ له دغه کاره څخه منعه کړل، د دوی زړونه يې له دغه را وگرځول چي په هغه غار کي چي دوی يې په خوله کي ولاړ دي خپل د مقصد په خلکو پسي وگوري، دا د قادر الله ﷻ قدرت دی.

کفار درې ورځي پرله پسې په رسول الله ﷺ پسي وگرځېدل هر ځای يې طلب او پلټنه وکړه خو هيڅ شئ يې لاس ته نه ورغله، نه معلومات، نه علامه، نه دوی، قریش نو پرې پرده چي په خپل طلب او پلټنه کي سرگردانه دي.

په دغو ورځو کي چي رسول الله ﷺ او ملگری يې هلته په غار کي دي د ابوبکر الصديق ﷺ زوی عبدالله د ورځي په مکه مکرمه کي گرځي د قریشو معلومات ټولوي او د شپې پټ غار ټور ته ورځي او هغه د قریشو حالات ورسول الله ﷺ ته بيانوي چي نن داسي او داسي پېښه وه، د ابوبکر الصديق ﷺ لور اسماء ﷺ به هم په شپه کي د سبا ورځي دپاره خواړه ورته راوړل، سبحان الله! دغه لور غر، دغه ليري او ډبرينه لار سره له دې چي نن ورځ تر يوې اندازې اصلاح سوې هم ده خو بيا هم يو قوي ځوان د ورځي په روښنايي کي بېله تکليفه او ستړيا نه سي ورختلای خو اسماء ﷺ ښځه ده او په عين وخت کي حامله هم ده (په نس کي کوچنئ لري) د شپې په تاریکه کي د کفارو په پټه دغه لور غره ته خېژي او دوی ته خواړه ورسوي او بيا بيرته خپل کورته راځي، دا کوم همت، جرئت او فدا کاري ده.

خوندو! مسلماني ښځي دغسي وي چي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ په لار کي حتی د دين او مسلماني په لار کي هيڅ تکليف، تکليف نه بولي، دا اسماء ﷺ وه او دغه يې مرسته ده چي د هجرت په وخت کي يې د رسول الله ﷺ سره کول.

همدارنگه عامر بن فهیره ﷺ هغه د ابوبکر الصديق ﷺ مولی به بيا پر دغه لار پسونه بېول او را وستل چي د عبدالله او اسماء پلونه او د پښو علامې ورکي سي، څوک په دې نه سي پوه چي پر دغه لار څوک تللي او راغلي دي او د دغو پسونو مېرو څخه به يې رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ﷺ ته شيدې هم ورکولې، حضرت ابوبکر الصديق ﷺ پوره ترتيبات نيولي وه، د خوړو راوړلو مؤظف، د اخبار رسولو مؤظف، د آثارو او علامو ورکولو او خرابولو مؤظف، ټولي وظيفې وېشل سوي وې، که څه هم

د دغه هجرت دپاره سامان او وسائل ساده او بسيط وه، خو بيا هم د هغه وخت او زمانې له حاله سره برابر او مطابق وه، ټول کارونه په يوه صحي نقشه سره جوړ سوي وه، اوس نو په غار کې درې ورځې پوره او تيري سوې د قريشو دا اميد قطعه سو چې رسول الله ﷺ دې د مکې مکرمې په داخل يا اطرافو کې پيدا کړي نو يې خپل طلب او پلټنه پرېښوول ځکه درې ورځې پرله پسې بېله نتيجه پوره سرگردانه سول.

د هجرت دلاري واقعات

هلته په مکه مکرمه کې يو سړی ؤ چې عبدالله بن اريقط نومېدی دغه سړی په لارو کې ډېر ماهر ؤ يعنې: ليري او نژدې، پټي او ښکاره لاري ټولي ور معلومي وې که څه هم دغه سړی د مشرک قريشو پر دين ؤ خوامانت کاره هم ؤ، نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ؓ تر هجرت د مخه دغه عبدالله بن اريقط د مال او پيسو په مقابل نوکر کړی چې ته به د هجرت په وخت کې زموږ سره ځې او پر داسې لارو به مو مدينې منورې ته بيايې چې چاته نه وي معلومي، هغه هم دا قبوله کړه.

نو ابوبکر الصديق ؓ هغه د هجرت دپاره دوه ساتل سوي اوبنان دغه عبدالله ته ور تسليم کړي وه او بيا يې خبر ورکړی چې دغه اوبنان په فلاني وخت کې غار ثور ته راوله، کله چې رسول الله ﷺ په غار کې درې شپې تيري کړې او د دوشنبې شپه سوه چې دا نو د هجرت د اول کال د ربيع الأول د مياشتې اوله شپه ده او د عيسوي يا ميلادي (۶۲۲) کال د سپتمبر د مياشتې (۱۶) تاريخ دی عبدالله بن اريقط د شپې هغه دوه اوبنان ور وستل، دلته نو ابوبکر الصديق ؓ ورسول الله ﷺ ته وويل: يا رسول الله! د دغو دوو اوبسانو څخه يو واخله او هغه ښه اوبن يې وده رسول الله ﷺ ته ور نژدې کړی، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا ابا بکر! اخلم يې مگر په قېمت سره.

په دغه وخت کې د ابوبکر ؓ لور اسماء ؓ هم راغله چې د دوی د سفر دپاره يې خواړه ور سره را اخیستي وه او دا يې هېر سوي وه چې د دوی د خوړو د تړلو دپاره يو ټوکر يا يو تناو (رسی) ور سره را واخلي اوس چې دا غواړي چې د دغه خوړو د کچورې خوله وتړي يا يې د دوی په اوبن پوري وتړي ټوکر يا رسی نسته نو يې خپل

نطاق دوه ځايه کړې په يوه حصه يې هغه د دوی خواړه وټرل او د نطاق هغه بله حصه يې پر خپله ملا وټرل او له دغې ورځې څخه دې ﷺ ته (ذاتُ النطاقين) ويل کيږي. اوس نو نطاق څه شي دی؟ نطاق داسي يو ټوک دی چې په هغه وختو کې بشخو تر ملا، يا تر سرتري (لکه يو برداره کمر بند) چې دغه نطاق د هغه وخت د لباس يو جز ؤ، اسماء ﷺ د دغه خوړو د ټرلو دپاره ويوه ټوک ته ضرورت درلودی مگر ټوکر نسته نو يې خپل نطاق څيري او دوه ځايه کړی يوه حصه يې پر خپله ملا يا سر وټرل او په هغه بله حصه يې دغه خواړه وټرل او د دغې ورځې څخه و دې ﷺ ته (ذاتُ النطاقين) ويل کيږي، يعني: (د دوو نطاقو خاونده) او په دغه نامه سره مشهوره سوه.

بيا نور رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق ﷺ د مدينې منورې پر طرف رهي سوه، د دوی سره په دغه سفر کې عامر بن فهيره هم ملگری ؤ او هغه لار ښوونکی عبدالله بن اريقط هم ور سره دی، اوس نو لار ښوونه د عبدالله بن اريقط کار دی او په هغه اړه لري، لومړی چې له غاره رهي سوه د جنوب او يمن پر طرف ولاړل، پسله څه وخته د غرب او د سمندر د غاړې و طرف ته رهي سوه چې ساحل ورته ويل کيږي ترڅو داسي لاري ته ورسېدل چې پر هغه لار نه څوک تله او نه چا ته ور معلومه وه بيا نو د سمندر يعني: بحر الأحمر د غاړې سره نژدې د شمال پر طرف رهي سوه چې دغه لار مدينې منورې ته تله خودا داسي لار ده چې نادراً به څوک پر دغه لار تلی.

دغه د هجرت د لاري تفصيل په کتابو کې راغلی دی خو څرنگه چې له دغو ځايو څخه د ډيرو ځايو نومونه اوس اوبتي دي او د عمومي لارو څخه هم ډېر ليري او چپ دي نو د هغو ځايو د نومو تر يادولو تېرېم او د لاري لوی واقعات به سره بيان کړو.

لومړی: امام بخاري د ابوبکر الصديق ﷺ څخه روايت کوي چې وايي: په دغه شپه چې موږ رهي سوو دغه ټوله شپه او سبا تر غرمې پوري مو تگ او منزل وکړی کله چې غرمه سوه او لار فارغه سوه هيڅوک پر دغه لار نه تېرېدل په لار کې مو يوه ډېره لويه او اوږده ډېره وليدل چې سايه يې درلودل او پر دغه ځای لمر نه راتلی نو مو د دغې ډبرې سره واړول، ما په خپلو لاسو د رسول الله ﷺ د بيدېدلو دپاره ځای جوړ کړی او پر هغه مي يو فرش آوار کړی او ورته ومي ويل: يا رسول الله! ته بیده سه اوزه

به شا وخوا خاځار کوم، رسول الله ﷺ پر پوتی او زه څه گوبنه سوم شا وخوا خاځار کوم که گورم یو شپانه دی چې پسونه یې د دغې ډبرې طرف ته را رهي کړي دي غواړي چې دی هم دغه سایې ته استراحت وکړي، زه ورغلم او ورته ومي ويل: ته څوک یې؟ ده د مکې یا مدینې د خلکو څخه یو څوک را یاد کړی ويل: د هغه مریئ یم، ما ويل: آیا په پسو کي دي شیدې سته؟ ده ويل هو، ما ويل: ما ته یې را لوشې؟ ويل هو، نو یې د لوشلو دپاره یوه مېړ ونيول، ما ويل: اول یې غلآنڅه د خاورو، وربستانو او خپرو څخه پاکه کړه بیا یې ولوشه، ده هم د غلآنڅي تر پاکولو وروسته یو کتورئ شیدې را ولوشلې، نور رسول الله ﷺ ته ورغلم څرنگه چې هغه بیده ودا مي بڼه و نه بلل چې له خوبه یې را وینس کړم تر هغو مي انتظار ورته وکړی چې دی ﷺ را وینس سو، زما سره د رسول الله ﷺ د اوداسه او چنلو دپاره د اوبو یوه مشکوله را سره وه نو مي د دغه مشکولې څخه دغه د شیدو پر لوبني اوبه توی کړې چې څه یخي سوې بیا سي رسول الله ﷺ ته وويل: یا رسول الله! وې چڼه، ده ﷺ هم تر هغو وچنلې چې زه راضي او اوبه سوم، بیا رسول الله ﷺ را ته وويل: آیا د تلو وخت نه دی؟ ما ويل: هو یا رسول الله! بیا نو له هغه ځایه رهي سوو.

دوهم: څرنگه چې ابوبکر الصديق رضي الله عنه تاجر، کښته او مشهوره سړی و هر چا پېژندی او رسول الله ﷺ کورنئ سړی و هر چا په رنگ نه پېژندی اوس چې دوی سره ملگري دي نو که به په مخه څوک ورغلی د ابوبکر الصديق رضي الله عنه څخه به یې پوښتنه وکړه چې دا څوک دی؟ ده رضي الله عنه به ورته ويل: دا سړی لار را بښي، د هغه به دا خیال سو چې دغه د تگ لار ور بښي او د ده مقصد به د دین او خیر لار وه چې ما ته زما د دین او عقیدې لار را بښي.

درېیم: سراقه بن مالک په عربو کي مشهوره جنگي فارس یا پهلوان و کله چې رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه له غار ثوره را ووتل او د مدینې منورې پر طرف رهي سوه هر چا دا کوښښ کاوه چې دوی پیدا کړي او د قریشو هغه سل اوبڼه جائزه واخلي. د دغو خلکو د جملې څخه یو هم سراقه بن مالک و، خودا قصه به په خپله سراقه ته پرېږدو چې دی په خپله قصه کوي او په دغه وخت کي مشرک و.

سراقه بن مالک وايي: زه د خپل قوم سره په مجلس کي ناست وم چي يو سړی د دباندې څخه د مکې راغلی مور ناست و دئ را ته و درېدی او ويل: يا سراقه! دغه اوس مي د درياب د غاړې سره يوه سياهي وليدل چي فلاني طرف ته رهي وه گمان کوم چي محمد او د هغه ملگري دي وي، سراقه وايي: زه پوه سوم چي دغه نفر دوی دي خو د دې دپاره چي هغه د قريشو جائزه يوازي زه واخلم نو مي خبره واپرول او سړي ته مي وويل: دا دوی نه دي بلکه تا فلانی او فلانی ليدلي دي چي زموږ په مخ کي رهي سوه.

سراقه وايي: زه په دغه مجلس کي کينېستم داسي کار او حرکت نه کوم چي څوک را پوه سي، د قوم د مجلس تر آخره ور سره ناست وم نه ولاړېږم، ځکه که ولاړ سم هغه نور پوښتنه کوي چي چيري څې؟ نو خود خبري او مجلس ور سره کوم، کله چي دوی ولاړ سوه زه هم ډېر ژر کور ته ولاړم خپلي مينځي ته مي و ويل: زما آس وباسه د فلانی غونډۍ تر شا و درېږه او زما انتظار کوه، ما خپله نېزه، غشي او لېندۍ را واخيستل دکور د شا تر دروازې و وتم پټ پټ ورغلم څو آس ته ور ورسېدم، پر آس سپور سوم او پر هغه لار رهي سوم چي هغه سړي ويلي وه، دئ نو پر دغه لار پرېږده.

هلته رسول الله ﷺ او ابوبکر ﷺ د ملگرو سره رهي دي خو ابوبکر ﷺ څه وخت د رسول الله ﷺ تر شا رهي وي څه موده وروسته بيا تر مخ رهي سي څه وخت وروسته يې بيا راسته طرف ته ځي، څه وخت وروسته يې بيا چپه طرف ته ځي يعني: دې طرف او هغه طرف ته کيږي مگر رسول الله ﷺ رهي دی حتی شا وخوا هم نه گوري فقط قرآن مجيد وايي او رهي دی، څه وخت وروسته د رسول الله ﷺ ورته پام سو چي ابوبکر ﷺ هره لحظه يا هر گړی دې خوا ها خوا ته کيږي، نو يې پوښتنه ځني وکړه چي يا ابا بکر! څه درته پېښه ده چي مخ او وروسته کېږي؟ ابوبکر ﷺ وويل: يا رسول الله! يو وار مي په فکر کي را وگرځي چي کمين به يې درته نيولی وي يعني: يو څوک به په مخ کي پټ درته ولاړ وي نو د مخه سم، بيا مي په زړه کي را وگرځي چي د شاه طرفه څوک حمله و نه کړي بيا تر شا سم، بيا وایم څوک د بغل له طرفه حمله و نه کړي نو دي يوه او بل اړخ ته ځم.

ښه متوجه سی دا د رسول الله ﷺ پر ساتنه د صدیق اکبر رضی اللہ عنہ حرص و د ده صلی اللہ علیہ وسلم ساتنې په سبب یې پر یوه ځای قرار نه درلودی، لکه پتن شا وخوا پر راگرځېدی، په فارسي کې شاعر وايي:

یک جان چر ستمت کړم بزم بزمیات   انا چر توان کړو که موجود مین است

یعني: یو روح دومره متاع دومره قیمتي شیء نه دی چې تر تايې قربان کړم، مگر څه وکړم؟ زه دغه یو روح لرم نور شیء را سره نسته.

خو رسول الله ﷺ اطمینان او د زړه ډاډ ورکړی ویل: **اِنَّ اللّٰهَ مَعَنَا، اللّٰهَ جَمِیْعًا** زموږ سره دی مه بېرېره، د ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ زړه هم پر آرامه سو خو پسله څه وخته ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ ولیدل چې ډېر لیري یو سړی پر آس سپور دی په ډېره چټکي او تيزي سره په دوی پسي را رهي دی، ویل: یا رسول الله! هغه سپور سړی په موږ پسي را رهي دی، رسول الله ﷺ نه ور ته کتل پر خپله لار رهي دی او قرآن مجید وايي مگر د ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ فکر په دغه سړي ډېر بند دی، هغه سپور ډېر تېز را رهي دی او وار په وار دوی ته ور نژدې کېږي، ابوبکر رضی اللہ عنہ په تشویش او پرېشاني کې دی ځکه هغه سپور سړی ډېر ور نژدې سو، دومره ور نژدې سو چې له هغه ځایه دوی په نېزه وپشتلای سي نو یې رسول الله ﷺ ته وویل: یا رسول الله! سړی ډېر را نژدې سو د هغه ځای څخه مو وپشتلای سي، دلته نور رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ویل:

« اَللّٰهُمَّ اَكْفِنَاهُ بِمَا شِئْتَ »

الهي په هر شي او هره طريقه سره چې ستا خوښه وي موږ له ده څخه وساتي. رسول الله ﷺ د دعاء څخه نه و فارغه سوی چې د سراقه د آس پښې په مخکه ننوتې، مخکه هم سخته او ډېرینه مخکه ده خو د آس پښې په مخکه ننوتلې او سراقه له آسه ولوېدی، سراقه وايي: قسم په الله تر دغه ورځي د مخه هيڅ وخت له آسه نه وم لوېدلی دا اول وار و چې له آسه لوېږم او بيا مخکه سخته او ډېرینه هم ده د آس پښې څنگه په مخکه ننوزي؟ کله چې له آسه ولوېدم د هغه غشو جعبه مي را وايستل چې موږ به فال په اچاوه (دغه فال اچول د مشرکانو دين او عقېده وه) وايي د هغو غشو څخه مي يو غشی د فال پر قسم را وايستی چې آیا په دوی پسي ورسم که يا؟

ضرور ورسوم که یا؟ داسي غشی را و وتی چي زما له مقصده مخالفه لیکنه پرسوی وه، یعنی: د دوی د تعقیبولو څخه یې منعه کولم، د فال یا غشي په خوله مي ونه کړه بیا پر آس سپور سوم دومره ورنژدې سوم چي د رسول الله ﷺ قرائت مي اورېدی، رسول الله ﷺ هیڅ نه را ته کتل خوا ابوبکر رضی الله عنه زما خوا ته ډېر گوري، دا وار مي بیا د آس د مخ پښې تر څنکنو په مخکه ننوتې او زه له آسه ولوېدم، بیا مي په زوره آس را پورته کړی او د آس پښې په ډیر تکلیف له مخکي را ووتې، کله چي د آس پښې له مخکي را ووتې د آس د پښو له ځایه یو ځلېدونکي گرز لکه دود را ووتی او د آسمان خوا ته پورته سو، بیا مي هغه خپل د فال غشي را وایستل د غشو څخه بیا داسي غشی را ووتی چي زما نه و ځوښ، اوس نو سراقه پوه سو چي دوی ساتل سوي دي څوک نه سي ورنژدې کېدلای، سراقه وایي: نومي ورناري کړه: أَلَمَانَ أَلَمَانَ.

اوس سراقه امان غواړي حال دا چي دئ د هغه سلو اوبنانو انعام اخیستلو دپاره د دوی په وژلو پسي را رهي سوی و، بیا نور رسول الله ﷺ او ملگري یې ودرېدل. سراقه وایي: دغه حالات چي ما ولیدل ما ته دا را معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ دین به ښکاره او غالبه سي، نو پر آس سپور سوم او ورغلم، رسول الله ﷺ ته مي وویل: ستا قوم پر تا سل اوبنه جائزه اینې ده او په هغو حالاتو مي خبر کړی چي خلکو د ده په باره کي څه فکرونه درلودل او بیا مي ورته وویل: که خوړو او کالیو ته ضرورت لری درته را به یې وړم، دوی شی نه وغوښتی فقط ویل: زموږ حال در سره وساته یعنی: چا ته مه وایه چي موږ چیري یو، ما ویل: دا چه زه ستاسي حال ونه وایم د دغه په مقابل کي څه شي را کوې؟

ښه متوجه سی: رسول الله ﷺ نه ورته وویل چي د مدینې څخه به اوڅکي یا خرما درته را ولېږم او نه یې د کومو پیسو وعده ورسره وکړه بلکه رسول الله ﷺ ورته وویل: څنگه به یې یا سراقه! چي د کسرای وښي ستا په لاس وي؟

تاسي ته معلومه ده چي د فارس پاچا ته کسرای ویل کېده چي په هغه وخت کي د فارس پاچهي د مخکي پر مخ تر ټولو لویه پاچهي وه او د دغه کسرای به د سرو زرو وښي په لاس وه، اوس رسول الله ﷺ د سراقه څخه پوښتنه کوي چي د کسرای وښي

ستا په لاس وي ستا د زړه احساس به څه وي؟ څه حال او څه کیفیت به دي وي؟
سُراقه ته دا خبره عجبې او بې مفهومه معلومه سوه چې دا څه وايي او څنګه خبره
ده؟ نو ويل: کسري نو شېروان؟ رسول الله ﷺ و فرمايل: هو نو شېروان چې د فارس
پاچا دی او د هغه وښي ستا په لاس وي ستا به څه احساس وي؟

اوس نو دغه خبرې او موضوع ته څه توجه په کار ده: یو نفر چې له خپله قومه په
پټه او په هجرت را وزي او د ده پر سر د ده د قوم له طرفه سل اوبنه جائزه اېښوول
سوې وي او د ده سر يې په کار وي او دغه اوس د ده سره هيڅوک او هيڅ قوت هم
نسته، دغه نفر وايي: چې دئ او د ده دين به د مخکي د پاچهانو پر هغه لوی پاچا
کاميابې سي او وښي به يې سُراقه ته ورکوي، دا نه سره لگيږي، عقل يې نه قبلوي، دا
عجبې ده! دغه اوس په خپله د ده سر د خلکو په کار دی او د ده سره هيڅ قوت او
طاقت هم نسته او دئ بيا وعده ورکوي چې مسلمانان به د فارس پاچهي اشغال کړي
او د کسري، هغه کسري چې په مخکې کي تر ټولو لوی پاچا دی د هغه وښي به په
غنيمت واخلي او دا هم پسله سلو او دوو سوو کلو څخه نه پېښيږي بلکه ستا په وخت
کي به پېښي سي يا سُراقه! اوس نو سُراقه ورته وايي:

يا محمد ﷺ ما ته د امان يوه ورقه را وليکه زه به اوس په تا څوک نه خبروم او
ته به د امان ورقه را وليکې که کوم وخت زما و تا ته ضرورت پيدا سو ته به امان را
کوې، رسول الله ﷺ و ابو بکر الصديق رضي الله عنه ته و ويل: سُراقه ته د امان عهد ور وليکه،
ابو بکر رضي الله عنه هم داسي ليک ورکړی چې ليکلي يې وه:

دغه سُراقه د مسلمانانو څخه په امان دی، يعني: هيڅ وخت ضرر نه ور رسوي په
دې شرط چې دئ به د رسول الله ﷺ د هجرت خبر چا ته نه وايي.

څوک وايي دغه نوشته عامر بن فهيره رضي الله عنه وکړه څوک وايي ابو بکر الصديق رضي الله عنه
ولیکل، سُراقه هم هغه نوشته ور سره واخيستل او رهي سو، واقعا يې دغه حال هيچا ته
و نه وایه، حتی نور داسي خلک هم په مخه ورغله چې په رسول الله ﷺ پسي
گرځيدل خو سُراقه به ورته ويل: د دې منطقي معلومات ما وکړه دلته څوک نسته،
سبحان الله! د ورځي په شروع کي دئ پسي گرځېدی او د ورځي په آخر کي يې دئ

چوکیدار او ساتونکی سو، نور خلک هم د هغې لاري د تعقیبولو څخه منعه کوي.

تقریباً اته کاله وروسته د حنین په غزاه کې سراقه بن مالک د مسلمانانو له طرفه بندي ونيول سو، ده دغه لیک او نوشته په هغه ورځ ښکاره کړه، کله چې مسلمانانو په جنگ کې بندي ونيوی ده وویل: زما سره ستاسي د نبي له طرفه د امان لیک را سره دی، هغو ویل: عجب ده کومه ده هغه نوشته کومه ده؟ ده هم هغه نوشته ورته را وایستل، صحابه کرامو و رسول الله ﷺ ته راوستی، رسول الله ﷺ و فرمایل: «يَوْمُ بَرٍّ وَوَفَاءٍ» يعني: هوډ وفا او نېکۍ ورځ ده ايله يې کړی هغو هم پرېښاوه، رشتيا هم دا پر هغه وعده وفاء وه چې ډیره موده مخ کې يې ورسره کړې وه، ځکه د حنین غزاه تر هجرت اته کاله وروسته او د مکې مکرمې تر فتحه کولو څو ورځي وروسته پېښه سوه او سراقه په هغه ورځ د دغه لیک په واسطه خلاص سو.

کله چې بيا د حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په وختو کې د فارس ښارونه يو په بل پسي نيول کېدل فارسانو شکست وخورى او کسرى و تنبهدى، مسلمانانو د کسرى خزاني، زر او جواهرات په غنيمت واخيستل، ټول جواهرات و امير المؤمنين عمر فاروق رضي الله عنه ته را وړل سوه، د دغو جواهراتو په جمله کې د کسرى وښي هم راوړل سوي وه، دلته نو عمر رضي الله عنه امر وکړی چې خلک دي را ټول سي، خلک را ټول سوه بيا يې سراقه بن مالک ته چې مسلمان سوي و ور ښخ کړه او دغه د کسرى وښي يې د سراقه په لاسو وراغوستل او ويل: لاسونه دي لوړ ونيسه چې خلک يې و ويني او د خلکو په منځ کې تېر سه، د کسرى وښي د سراقه په لاس دي او لاسونه يې لوړ نيولي دي د خلکو په منځ کې تېرېږي، حضرت عمر فاروق رضي الله عنه ورته و ويل: خلکو ته و وايه چې د هجرت په ورځ رسول الله ﷺ څه درته و ويل؟ اوس نو سراقه لاسونه لوړ نيولي دي د کسرى وښي شرنکوي او وايي: زموږ نبي ﷺ د هجرت په ورځ په داسي حال کې چې د قوم له طرفه په ده پسي خلک گرځيدل او دى د بيري او خوف په حالت کې و ما ته دغه زېرى را کړی:

(كَيْفَ أَنْتَ يَا سُرَاقَةَ وَفِي يَدَيْكَ سِوَارِي كَسْرِي)

يعني: څه حال به دي وي يا سراقه! چې د کسرى وښي دي په لاس وي؟

نو هغه د رسول الله ﷺ وينا او پېش گوښي پسه لږو کلو څخه ښکاره او پېښه سوه. **صَادِقُ الْمَصْدُوقِ ﷺ مُخْبِرٌ صَادِقٌ دى.**

څلورم: رسول الله ﷺ او ملګري يې په آرام زړه د مدينې منورې پر طرف رهي دي د قريشو له شړه خلاص او فارغه دي مګر پر هغه معروفه او مشهوره لار نه بلکه بله نوې او نا معلومه لار ده او مدينې منورې ته نژدې سوه خو په لار کې پر يوه خېمه ورغله چې دا خېمه د ام مَعْبَد خېمه وه، ام مَعْبَد چې يوه سخي، زړه وره او فصیحه ښځه وه د خپلي خېمې سره به ناسته وه هر مسافر چې به پر دغه لار تېرېدى دې به اوبه او خواړه ورکول، اوس رسول الله ﷺ او ابوبکر رضي الله عنه پر دغه خېمه ورغله.

کله چې رسول الله ﷺ او ملګري يې دغې خېمې ته ور ورسېدل د ښځې مېړه هم نه ؤ موجود يوازې يوه ښځه په دښت کې د خيمې سره ناسته ده، ځکه دغه ام مَعْبَد د کوچي عربو څخه وه، نو ابوبکر رضي الله عنه د ښځې څخه پوښتنه وکړه چې د خوړلو دپاره يوشئ در سره سته؟ ځکه د دوى خواړه هم خلاص سوي وه او دوى پر داسې لار تله چې هلته نه کلي وه او نه کورونه او نه بل څوک پر دغه لار تله.

نو ځکه يې دغې ښځې ته وويل: ستا سره د خوړلو يوشئ سته چې په قيمت يې درڅخه واخلو؟

ښځې وويل: که زما سره د خوړلو دپاره شئ وای تاسې به د هغه غوښتني ته نه وای اړ سوي، يعنې: بېله غوښتني او طلبه ما درکاوه مور سخيان يو دې ته ضرورت نسته چې مېلمه يې په خوله وغواړي مګر والله د خورک هيڅ شئ را سره نسته.

خو هلته د خېمې سره يوه وچه او ډنگره، ضيفه او زړه مېړ ولاړه وه رسول الله ﷺ ورته وويل: يا ام مَعْبَد! دغه مېړ څه شي ده؟

ښځې وويل: دا يوه مېړ ده چې ضعف او ډنگرتيا درمې څخه پاته کړې ده. رسول الله ﷺ وفرمايل: شيدې نه لري؟

ښځې وويل: دا تر دې ډېره ضيفه ده چې شيدې دي وکړي.

رسول الله ﷺ وفرمايل: اجازه را کوې چې دغه مېړ ولوښم؟

ښځه په حيرت کې سوه چې دا څه وايي؟ وچه او ډنگره مېړ ده دئ وايي:

زه يې ولوشم؟ بنځي ويل: که شيدې پکښې سته وې لوشه.

رسول الله ﷺ په خپل مبارک لاس د ميړي غلانه مسحه کړه او بسم الله يې و ويل د ميړي له غلانه څخه شيدې را توی سوې، بنځي ته يې و ويل: يو لوبنی راکړه، هغې هم دومره لوبنی ورته را وړی چې د يوې لويې ډلې بسېدی، رسول الله ﷺ هم دغه مېر تر هغو پوري لوشل چې دغه لوبنی په شيدو ډک سو، اول يې ام معبد ته شيدې ورکړې هغې تر مړېدلو او اوبه کېدلو پوري وچنلې بيا د رسول الله ﷺ ملگرو وچنلې او بيا رسول الله ﷺ وچنلې، دوهم واريې بيا مېر ولوشل او د ام معبد ټول هغه لوبني يې د شيدو وړ ډک کړه چې دې درلودل، دا ورته گوري او په تعجب کي ده ځکه هغه مېر چې د دې سره وه دا په خبره ده چې هغه وچه، ضعيفه او ډنگره ده او اوس يې دومره شيدې وکړې چې دا په خپله په حيرت کي پاته ده.

خير رسول الله ﷺ او ملگری يې ابوبکر الصديق رضي الله عنه ځني رهي سوه، لږ وخت وروسته ابو معبد يعني: د بنځي ميره په داسي حال کي چې وچي او ډنگري مېرې يې را رهي کړي وې خېمې ته راغلی، وې لیده چې د کور ټول لوبني په شيدو ډک دي په تعجب کي سو، ويل: دا شيدې چيري وې؟ مېرې وچي دي او په کور کي هم د لوشلو حيوان نسته، بنځي و ويل: دلته يو مبارک سړی تېرېدی دغه ټولي شيدې يې د دغي وچي او ډنگري مېرې څخه ولوشلې دا د هغه مبارک سړي برکت دی، ابو معبد و ويل: دغه سړی والله هغه د قريشو صاحب او ملگری بولم چې مقصد يې رسول الله ﷺ ؤ او ويل: ته يې د چهرې او قيايې بيان راته وکړه يا ام معبد!

دغه د ام معبد قصه ټولو مؤرخينو، د تاريخ علماوو او پوهانو بيان کړې ده او د دې سبب چې ټول مؤرخين دغه قصه بيانوي دا دی: چې ام معبد يوه هوښياره، پوهه، ذکي او ډېره فصيحه ښځه وه، په ژبه کي يې ډير فصاحت او بلاغت ؤ، د سيرت په ټولو کتابو کي او په ټولو هغو احاديثو کي چې د رسول الله ﷺ د قيايې وصف پکښې بيانېږي هيچا د رسول الله ﷺ د قيايې داسي دقيق او فصيح وصف نه دی بيان کړی لکه څرنګه چې دغه ام معبد بيان کړی دی، سره د دې چې ام معبد بېله دغه يوه واره بيا رسول الله ﷺ نه دی ليدلی، هغه صحابه کرام چې د رسول

الله ﷺ سره يې کلونه تېر کړي دي هغو د رسول الله ﷺ د قياڼې دغسې صفت نه کړی دی او نه يې کولای سواى لکه ام معبد چې کړی دی، نو له دې جهته علماء کرام د رسول الله ﷺ د قياڼې په وصف کې هغه اساسي مرجع د ام معبد حديث بولي، که څوک د رسول الله ﷺ د قياڼې وصف او بيان غواړي د ام معبد تر حديث بل دقيق او واضح حديث نه سي پيدا کولای، دا يې په داسې فصیحه او بليغه طريقه سره صفت کوي لکه اورېدونکى چې رسول الله ﷺ ته گوري او هغه ﷺ يې مخ ته وي نو له دې جهته څخه ټولو مؤرخينو د رسول الله ﷺ د قياڼې په باره کې د ام معبد دغه قول ساتلى دى ځکه چې ډېر فصیح دى او ډېر اهميت لري.

اوس به د ام معبد هغه بيان چې د رسول الله ﷺ په باره کې يې کړی دی درته را نقل کړم او بيا به يې پښتو ترجمه درته بيان سي، کله چې د ام معبد خاوند د دې څخه پوښتنه وکړه چې د دغه مبارک سړي شکل او قياڼه څنگه وه؟ دې ورته وويل:

«رَأَيْتُ رَجُلًا ظَاهِرَ الْوَضَاءَةِ، أَبْلَجَ الْوَجْهَ، حَسَنَ الْخَلْقِ لَمْ تَعْبَهُ نُجْلَةٌ، وَلَمْ تُرْزَ بِهِ صُعْلَةٌ، وَسِيمٌ قَسِيمٌ، فِي عَيْنِهِ دَعَجٌ، وَفِي أَشْفَارِهِ وَطْفٌ، وَفِي صَوْتِهِ صَهْلٌ، وَ فِي عُنُقِهِ سَطْعٌ، وَ فِي لِحْيَتِهِ كَثَائَةٌ، أَرْجٌ أَقْرَنٌ، إِنْ صَمَّتْ فَعَلَيْهِ الْوَقَارُ، وَإِنْ تَكَلَّمَ سَمًا وَعَلَاةُ الْبِهَاءِ، أَجْهَلَ النَّاسِ وَأَنْبَهَاءَ مِنْ بَعِيدٍ، وَأَحْلَاهُ وَ أَحْسَنُهُ مِنْ قَرِيبٍ، حُلُوُ الْمُنْطِقِ، فَضْلٌ لَأَنْتَزَرَ وَلَا هَنْدَرَ، كَأَنَّ مُنْطِقَهُ حَرَزَاتٌ نَظْمٌ يَتَحَدَّرْنَ، رِبْعَةٌ لَا يَأْسَ مِنْ طَوْلٍ، وَلَا تَقْتَحِمُهُ عَيْنٌ مِنْ قَصْرِ، غُصْنٌ بَيْنَ غُصْنَيْنِ، فَهُوَ أَنْظَرُ الثَّلَاثَةِ مَنْظَرًا، وَ أَحْسَنُهُمْ قَدْرًا، لَهُ رُقْفَاءٌ يَحْفُونَ بِهِ، إِنْ قَالَ أَنْصِتُوا لِقَوْلِهِ، وَإِنْ أَمَرَ تَبَادَرُوا لَأَمْرِهِ، مَحْشُودٌ مَحْفُودٌ، لَا عَبَسَ وَلَا مُفْتَدٌّ».

هغه د عربي خوند او فصاحت زه د پښتو په الفاظو کې نه سم پيدا کولای چې په هغه خوږ والي سره يې درته ترجمه کړم، خو بيا به هم دغه د ام معبد فصیح او بليغ بيان په خپله ناقصه ژبه د پښتنو وروڼو د پوهېدلو دپاره په پښتو سره ترجمه او بيان کړم.

ام معبد وايي: داسې يو سړى مې وليدى چې نور پر ښکاره و، روښانه مخ يې و، ښه اخلاق، يا ښه خلقت يې و، د چاغښت عيب نه پر ويل کېدى (يعني خېټور نه و) او سړيې کوچنئى نه و، ښايسته او نوراني و، سترگي يې توري وې او بانوگان يې اوږده وه، په آواز کې يې ښايست و او په غاړه کې يې اوږد والى و، ږيره يې گڼه وه، اوږدې،

کړې او سره منبتي ورځي يې وې، چي چپ به و هيت او ددبه يې درلودل. که به يې خبري کولې هونبنياري او له محبته ډکي وې، د ليري تر ټولو خلکو به ايسېدی او له نژدې تر ټولو بنايسته او عزتمن و، خبري يې خوږې وې، سره جلا جلا وې، نه ډيري وې نه لږ (يعني نه يې ډيري خبري کولې چي پر چا ونميرې او نه دومره لږ وې چي څوک په پوه نه سي. هره خبره يې جلا او د فهم وړ وه) خبري يې لکه پېول سوي ملغري يوه په بله پسي را توپېدې. چار شانه و په جگوالي کي يې کمي نه وه او نه په سترگو کي گړدئ معلومېدی (يعني: نه جگ و نه گړدئ) د دوو بناخو يا گلدستو په منځ کي يو بناخ يا گل دسته وه او په درو سرو کي ده ته ډېر کتل کېده (د دې خبري څخه يې مقصد دئ ﷺ او د ده ملگري ابوبکر او عامر بن فهيره دي، يعني: دوی درې لکه د وني درې بناخه يا د گلانو درې کېدې داسي وه، خوشترگي له ده څخه نه اړول کېدې) په قدر او عزت تر نورو بهتر و، ملگري يې درلودل چي پر ده مهربانه وه، چي ده به خبري کولې د ده خبرو ته به چپ وه (يعني: غوږ به يې ورته نيولی و) او که به يې يو کار وړ و فرمايه د هغه په عملي کولو کي يې چابکي کول، ملگرو يې اطاعت او فرمانبر داري کول، ورين تندئ يې و او په خبرو کي يې عبث او بېهوده خبري نه وې.

دا د رسول الله ﷺ د قيافي هغه بيان و چي ام معبد خپل مېړه يا خاوند ته د رسول الله ﷺ علامې ويلې، نو ابو معبد د بنځي مېړه و ويل: والله دا د قريشو هغه صاحب او ملگري دی چي موږ يې په مکه کي خبري اورېدلي دي او ما دا قصد کړی دی که نبي په وسه پوره سوه چي د ده ملگري سم، يعني: که موقع برابره سوه ملگرتيا به يې وکړم. دا د رسول الله ﷺ د هجرت دلاري هغه واقعه وه چي دام معبد سره يې وليدل. په دغه وخت کي چي رسول الله ﷺ د ام معبد خېمې ته ورغلی و هلته په مکه مکرمه کي په لوړ آواز سره ځيني بيتونه ويل کېده چي خلکو اورېدل او د بيتو ويونکی نه ليدل کېدی چي هغه بيتونه داسي وه:

جزى الله رب الناس خيرا جزائه   رفيقين حلا خيمتى ام معبد
 همانزلا بالهدى واهتدت به   وأفلح من أمسى رفيق محمد

فِي الْقِصَى مَا زَوَى اللَّهُ عَنْكُمْ
 لِيَهِنَ بَنِي كَعْبٍ مَكَانَ فَتَاتِهِمْ؟
 سَلُوا اخْتِكُمْ عَنْ شَاتِهَا وَإِنَّا هَاهُنَا
 دَعَاهَا بِشَاةٍ حَائِلٍ فَتَحَلَبْتِ
 فَعَادِرْهَا رَهْنًا لَدَيْهَا لِحَالِبٍ
 بِهِ مِنْ فَعَالٍ لَا تَجَازِي وَسُودِدَ
 وَمَقْعِدُهَا لِلْمُؤْمِنِينَ بِمِرْصَدٍ
 فَلَمَّا نَكَمَ لَوْ تَسَالَوْا الشَّاةَ تَشْهَدُ
 عَلَيْهِ صَرِيحًا ضَرَّةَ الشَّاةِ مَزِيدٍ
 يَرُدُّهَا فِي مَصْدَرْتُمْ مَوْرِدٍ

اسماء رضي الله عنها وايي: کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د غار ثور څخه ولاړی مورې ته دا نه وه معلومه چې دئ صلى الله عليه وسلم چيري او کومې خوا ته ولاړی تر څو چې د پيرانانو څخه يو نفر د مکې مکرمې د کبتي خوا څخه راغلی او دغه ذکر سوي بيتونه يې ويل خلکو دغه آواز اورېدی او په پسې وه خو څوک يې نه ليدل، تر څو چې دغه د آواز خاوند د مکې مکرمې تر لورې خوا ووتی، نو اسماء رضي الله عنها وايي: کله چې مورې دغه بيتونه واورېدل مورې پوه سوو چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مدينې منورې پر طرف رهي دی.

پنځم: کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د مدينې منورې طرف ته رهي و ابوبريده چې د خپل قوم مشر او رئيس و په مخه ورغلی چې هغه هم د دې دپاره را وتلی و چې رسول الله صلى الله عليه وسلم او ابوبکر رضي الله عنه ونيسي او د قريشو هغه اعلان سوې لويه جائزه واخلي، خو کله چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم سره مخامخ سو او خبري يې ورسره وکړې پر هغه ځای د خپل قوم د اوبا نفرو سره مسلمان سو او بيا يې خپله لنگوته د نېزې پر سر د بيرغ پر قسم وتړل او دا اعلان يې کاوه چې د امن او سلامتيا هغه پاچا راغلی چې دنيا به په عدل او انصاف ډکه کړي.

شپږم: د مدينې منورې په لار کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته زبير رضي الله عنه په مخه ورغلی چې د مسلمان تجارو په قافله کې له شامه څخه را تلی او زبير رضي الله عنه و رسول الله صلى الله عليه وسلم ابوبکر الصديق رضي الله عنه ته يوه يوه جوړه سپين کالي ورکړه.

مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ رسېدل

کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې د خلکو د سترگو څخه پټ او غائب سو
مدینې منورې ته خبر ورغلی چې رسول الله ﷺ هجرت را کړې دی مگر څرنګه چې
دی ﷺ درې ورځې په غار ثور کې کښېنستی نو و ځنډېدی، بل دا چې رسول
الله ﷺ پر هغه معلومه لار نه دی راوتلی بلکه پر بله نوې نا معلومه او اوږده لار رهي
سوی دی، دلته نو د مدینې منورې مسلمانانو ته هیڅ حال نه معلومېدی چې دی ﷺ
به کله او څه وخت را ورسېږي، نو د مدینې منورې مسلمانانو څه کول؟

مصعب بن عمیر رضی الله عنه چې په مدینه منوره کې و نو به هره ورځ د ټولو مسلمانانو سره د
رسول الله ﷺ مخي ته د استقبال او ښه راغلي دپاره راوتی، دا د دې دپاره چې د
رسول الله ﷺ مقام او درجه، عزت او احترام د مدینې منورې نورو خلکو ته هم ور
ښکاره کړي چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په زړو کې څومره ځای لري، همدارنګه په
دغه را وتلو کې سیاسي لویه معنی هم پرته وه، هغه دا چې رسول الله ﷺ دلته راځي
یوازي دا نه چې نبي او رسول الله دی بلکه علاوه پر دغه د مدینې منورې حاکم او آمر
هم دی او دغه ټول مسلمانان د ده ﷺ ملګري، تابع او انصار دي، نو دا چې مسلمانان
هره ورځ را وتل، دغورا وتلو د مدینې منورې پر کفارو هم روحي تاثیر وکړی، هغه به هم
راوتل حتی یهود به ورسره را وتل ځکه د رسول الله ﷺ را تګ د ټولي مدینې منورې
دپاره یوه لویه واقعه وه، نو هره ورځ به د سهار تر لمانځه وروسته د مدینې منورې خلک
راوتل او په هغه لار کې به د رسول الله ﷺ د را تګ او استقبال په انتظار ناست وه چې
له مکې مکرمې څخه مدینې منورې ته ور تله، ټولو خلکو به تر ماښپینه د مکې مکرمې
لاري ته کتل، کله چې به ماښپین سولمر او گرمي به ډېر شدید سوه خلک به بیرته خپلو
کورو ته ولاړل، خود دوشنبې په ورځ چې د بعثت د (۱۴) کال د ربیع الأول د میاشتي
اتمه ورځ وه او دغه کال د هجرت اول کال بلل کېږي او د (۶۲۲) عیسوي یا میلادي
کال د سپتمبر د میاشتي (۲۳) تاریخ و، رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورسېدی.

دا دي درته معلومه وي چې د رسول الله ﷺ هجرت د محرم د مياشتې په اوله نه ؤ، خودا چه د محرم اوله ورځ د هجري کال شروع بلل کيږي دا د کال د شروع په سبب او د مياشتو د منزلو په حساب د کال اوله ورځ ده، مگر هجرت او قباء ته رسېدل د ربيع الأول يا لومړۍ خور پر اتمه وه او بيا له هغه ځايه مدينې منورې ته او د مسجد نبوي منطقي ته رسېدل د ربيع الأول پر (۱۲) تاريخ وه.

اوس نو رسول الله ﷺ او ابوبکر الصديق رضي الله عنه په داسي وخت کي مدينې منورې ته ورسېدل چې د مدينې منورې خلک د سهار څخه را وتلي وه او د رسول الله ﷺ انتظار يې کړی ؤ څرنگه چې پر دوی ماښين سو او گرمي شديده سوه او رسول الله ﷺ هم نه راغلی نو دوی بيرته د خپلو کورو طرف ته رهي سوه، کله چې دوی کورو ته ورسېدل د انتظار په ځای کي بل څوک نه وه پاته بېله يوه يهودي چې د يوې ونې په سر کي لوړ ناست ؤ، دا ځکه چې د رسول الله ﷺ د را تگ په انتظار کي ځيني خلک لوړ په ونو کي کښنستل ځکه د لوړي څخه به يې ډېره ليري مسافه ليدلای سواى، نو دغه يهودي چې يوازي پاته ؤ او لوړ ناست ؤ د ليري يې رسول الله ﷺ او د هغه اصحاب وليدل چې را رهي دي، د يهودي تر اختيار ووتل او په لوړ آواز يې ناري کړه: يَا بَنِي قَيْلَه! يعني: اې د قيله اولادې!

قيل د اوس او خزرج د قبيلو يو پخوانی نيکه ؤ او يهودو دغو قبيلو ته اوس او خزرج نه ويل، بلکه بني قيله يې ورته ويل، نو يهودي نارې کړه: يَا بَنِي قَيْلَه! هَذَا جِدُّكُمْ قَدْ جَاءَ، جد بخت او نصيب ته ويل کيږي، يعني: اې بني قيله! دغه دی ستاسي بخت او نصيب راغلی.

د رسول الله ﷺ د را رسېدلو خبر ډېر ژر په مدينه منوره کي نشر او وپاشل سو، هغه مسلمانان چې کورو ته رسېدلي وه په تلوازيې اسلحې را واخيستي او په لوړ آواز د الله اکبر نارې شروع سوې، د تکبير نارې په بني عمرو بني عوف کي واورېدل سوې هلته هم مسلمانانو د رسول الله ﷺ په را تگ د خوشالۍ تکبيرونه شروع کړل او په تلوار د رسول الله ﷺ د ليدلو او استقبال دپاره را ووتل، انصار او مسلمانان پر رسول الله ﷺ را گرځېدلي دي په شوق او محبت سره ورته گوري، سترې مسې او ښه

راغلي ورته وايي. په دغه وخت کي رسول الله ﷺ د وحيو په نور کي پټ سو او د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَلِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴾

التحریم: ۱۴

يعني: بېشکه هم هغه الله د دغه نبي مرسته کوونکی دی او همدارنگه یې جبریل او صالحه مومنان مرسته کوونکي دي او تر دغه وروسته یې ملائکې مرسته کوونکي دي.

عروه بن زبیر رضی الله عنه وايي: کله چي مسلمانان د رسول الله ﷺ سره یو ځای سوه نو

رسول الله ﷺ دوی رهي کره ترڅو چي په بني عمرو بن عوف کي یې واپول او دا د

ربیع الأول په میاشت کي د دوشنبې ورځ وه، د مدینې منورې ډیرو مسلمانانو رسول

الله ﷺ تر دغه د مخه نه ولیدلی او په رنگ یې نه پېژندی او اوس دوی دوه نفره دي

نه ور معلومېږي چي کوم یو رسول الله ﷺ دی او کوم یو ابوبکر رضی الله عنه دی او دوی دوه

په عمر هم سره نژدې وه ځکه ابوبکر الصديق رضی الله عنه تر رسول الله ﷺ په عمر دوه کاله

کشر و نو فرق یې نه کېدی او هر یوه به پوښتنه کول چي کوم یو رسول الله دی؟

تر څو چي د لمر د گرمۍ شدت زیات سو ابوبکر رضی الله عنه ولاړ سو او پر رسول الله ﷺ

یې سایه جوړه کړه، دلته نو ټول خلک پوه سوه چي دا رسول الله ﷺ دی او هغه بل

ملگری یې ابوبکر الصديق رضی الله عنه دی.

د مدینې منورې ټول خلک د رسول الله ﷺ د استقبال او ښه راغلي دپاره

راغلي دي، دا داسي د خوشالی ورځ وه چي د مدینې منورې په ټول تاریخ کي

داسي خوشاله ورځ پر مدینه منوره نه وه راغلي.

اوس نو مسلمانان پر رسول الله ﷺ را ټول دي او هر یو وايي: زما سره دي ولاړ

سي مکر رسول الله ﷺ په قباء کي د کلتوم بن الهدم په کور کي استوګنه اختیار کړه

او رسول الله ﷺ په قباء کي څلور ورځي تیري کړې، دوشنبې، سه شنبې، چار شنبې

او پنجشنبې او په دغو ورځو کي یې د قباء مسجد جوړ کړی، د قباء مسجد هغه لومړنی

مسجد دی چي په اسلام کي جوړ سوی دی.

رسول الله ﷺ چي اول کار په مدینه منوره کي کړی دی هغه د مسجد جوړول

دي او په دغه کار سره موږ ته په اسلام کي د مسجد اهميت را معلومېږي. مسجد يوازي د لمانځه ځای نه دی بلکه مسجد په اسلام کي د هر شي او هر کار مرکز دی. مسجد د تعليم او تبليغ ځای دی، مسجد د جرگو او مشورو مرکز دی. مسجد د جنگ او جهاد دپاره د لښکر د مسلح کولو او جوړولو مرکز دی. مسجد د مهمو او لويو ښوونډو مرکز دی. مسجد د غريبانو او بې کوره مسلمانانو د استوگني ځای دی. مسجد د مسلمانانو د ټولنو او جرگو دپاره عام اورئيسي مرکز دی، نو ځکه د هغه د جوړولو څخه چاره نه وه او د دغه مقصد او هدف دپاره رسول الله ﷺ تر هر څه د مخه مسجد جوړ کړی (مسجد قباء) او په هغه کي يې لمونځ آداء کړی، الله ﷻ د دغه مسجد په باره کي فرمايي:

﴿ لَمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ مُخْبِتُونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴾ [التوبه: ۱۰۸]

ژباړه: خامخا هغه د قباء مسجد چي تادا او اساس يې د اولي ورځي څخه پر تقوی او پر هېزگاري ايښوول سوی دی، د دې ډېر وړ او لائق دی چي په هغه کي د لمانځه دپاره ودرېږي، په دغه مسجد کي داسي خلک دي چي دوی دا خوښ لري چي خپل ځانونه د گنډو او نجاستو څخه پاک وساتي او الله ﷻ ښه ځان پاکوونکي خوښ لري. دغه مسجد ساده او د خټو مسجد ؤ د دغه مسجد د جوړولو په کار کي رسول الله ﷺ او ټولو اصحاب کرامو گډون او اشتراک وکړی، دغه مسجد په لږ وخت کي جوړ سو، رسول الله ﷺ په قباء کي څه لږ ورځي پاته سو، دوشنبه، سه شنبه، چارشنبه او پنجشنبه دالته ؤ خلک به ورته راتله او د رسول الله ﷺ سره به يې پيژندل، رسول الله ﷺ د خلکو د ژوند او استوگني کارونه ترتيبول او برابرول، خاصًا د هغو مهاجرو مسلمانانو ژوند يې سمبالوه چي نه يې کور درلودی نه ځای، کله چي په قباء کي د رسول الله ﷺ پنځمه ورځ سوه چي دا د جمعي ورځ وه نو يې د بني نجار قبيلې ته چي د رسول الله ﷺ ماما گان وه (حکه د عبدالمطلب مور د بني نجار د قبيلې څخه وه) حال ولېږی، هغه هم د اسلحې او تورو سره راغله، رسول الله ﷺ د الله ﷻ په امر پر خپله اوښه په داسي حال کي سپور سو چي ابوبکر الصديق رضي الله عنه يې تر شا ور سره

کنجوغه و او د مدينې منورې پر طرف رهي سو، په لار کي د جمعي د لمانځه وخت سو. د مدينې منورې خلکو تر دغه د مخه د جمعي لمونځ آداء کاوه او اول هغه څوک چي د جمعي لمونځ يې کړی دی هغه اسعد بن زرارہ الأنصاري رضي الله عنه دی او دغه د جمعي لمونځ اسعد بن زرارہ رضي الله عنه په خپل کور کي آداء کړی او دغه د جمعي اول لمانځه ته څلوېښت نفره حاضر سوي وه، نوله دي جهته ځيني علماء وايي چي د جمعي د لمانځه د شرطو څخه يو دا دی چي نفر به تر څلوېښتو کم يا لږ نه وي مگر دا صحي دليل نه دی ځکه که فرضاً په دغه اوله جمعه کي د خلکو تعداد يو څلوېښت نفره وای نو بيا به يو څلوېښت نفره شرط وای، خودا داسي دليل نه دی چي خلک دي دغه عدد ته مجبوره کړي او هلته يو بل صحي حديث هم نسته چي هغه دي د دغه عدد تاکيد وکړي، مقصد د جمعي په هغه اول لمانځه کي چي په مدينه منوره کي د رسول الله ﷺ تر هجرت د مخه د اسعد بن زرارہ رضي الله عنه په کور کي سوی و څلوېښت نفره سره يو ځای سوي وه او اوس چي رسول الله ﷺ د قباء څخه د مدينې منورې پر طرف رهي دی او د سالم بن عوف د کورو منطقي ته ورسېدی د جمعي د لمانځه وخت سو، رسول الله ﷺ د جمعي د لمانځه د آداء کولو امر وکړی او د جمعي لمونځ يې د سالم بن عوف په کلي يا کورو کي آداء کړی، د جمعي په دغه لمانځه کي سلو نفرو گډون وکړی او د لمانځه خطبه په خپله رسول الله ﷺ و ويل نو دغه خطبه هغه لومړنی خطبه ده چي رسول الله ﷺ يې د اسلام د شروع څخه وايي يعني: په اسلام کي د رسول الله ﷺ اوله خطبه دغه خطبه ده چي د بني سالم بن عوف په کلي کي يې و ويل چي دغه ځای د قباء او مدينې منورې په منځ کي دی او دغه مسجد ته مسجد جمعه ويل کيږي، د جمعي تر لمانځه وروسته رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخل سو او له دغې ورځي څخه د يثرب د بناړ نوم په مدينه الرسول ﷺ سره بدل سو خون ورځ د اختصار پر ډول مدينه منوره ورته ويل کيږي او دغه ورځ د مدينې منورې په تاريخ کي يوه روښانه او ځلانده ورځ وه، په دغه ورځ چي رسول الله ﷺ مدينې منورې ته داخلېدی د مدينې منورې کورونه او کوڅې د خوشالي په خندا او ږوږ ډکي وې، د انصارو نجونو او هلکانو د رسول

الله ﷺ په استقبال کي دغه ترانه په گډه او لوړ آواز سره ويل:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثَنِيَّاتِ الْوُدَاعِ   وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لَّهُ دَاعٍ
أَيْهَا الْمَبْعُوثُ فِينَا جِئْتَ بِالْأَمْرِ الْمَطَاعِ   جِئْتَ شَرَفْتَ الْمَدِينَةَ مَرْحَبًا يَا خَيْرَ دَاعٍ

دا هغه مشهوره بيتونه دي چي د مديني منورې مسلمانانو د رسول الله ﷺ په استقبال کي ويل او ټول مسلمانان ډير خوشاله وه، اوس چي رسول الله ﷺ مديني منورې ته داخل سو پر هر کلي چي راسي د کلي مشرانو به د رسول الله ﷺ اوبڼه ونيول او غوښتل به يې چي رسول الله ﷺ د دوی سره پاته سي او ويل به يې: يا رسول الله! زموږ سره پاته سه زموږ سره عدد، عده، او مناعه سته او موږ دي ساتو، عدد سته يعني: نفر لرو، عده سته يعني: اسلحه لرو او مناعه سته يعني: ستا د ساتني دپاره قوت او طاقت لرو.

انصار که څه هم د ډېر مال او شتمني خاوندان نه وه خو هر يوه دا تمنا او آرزو درلودل چي رسول الله ﷺ د هغه په کور کي و اوسېږي، نور رسول الله ﷺ چي به د انصارو پر هر کلي او کور ورغلی هغو به د اوبڼي قيضه يا مهار ونيوی او ويل به يې: يا رسول الله! عدد، عدي او مناعي ته راځه، مگر رسول الله ﷺ به ورته ويل: اوبڼه ايله کړی دا په خپله د مقصد ځای ته ځي، دا د الله ﷻ له طرفه امر کړل سوې ده چي هغه ځای ته ولاړه سي کوم چي زما د استوگني دپاره هلته د الله ﷻ إرادة سوې ده، خلکو به هم اوبڼه پرېښوول، بيا چي به پر بل کلي راغلی بيا به خلکو اوبڼه ونيول او رسول الله ﷺ به ورته ويل: پرې يې ږدی دا امر کړه سوې ده، خلکو به هم پرېښوول، واقعاً يې هم اوبڼه خپل اختيار ته پرې ايښي وه نه يې تگ ته مجبوره کول او نه يې راگرځول هري خوا ته چي اوبڼه تله د دې خوبڼه وه، پر هر کلي چي به راغله خلکو به غوښته چي اوبڼه ونيسي مگر رسول الله ﷺ به ورته ويل: پرې يې ږدی.

اوبڼه رهي وه تر څو چي د دغه اوسني مسجد نبوي ځای ته ورسېدل چي هغه وخت يوه خرابه مخکه وه او دغه مخکه د دوو يتيمانو وه، اوبڼه دلته پر دغه مخکه په خپله إرادة چوکه سوه، رسول الله ﷺ پر سپور دی نه ځني کښته کيږي، اوبڼه بيا ولاړه سوه څه مخ ته ولاړه بيرته يې شا ته وکتل او را وگرځېدل بيرته راغله پر هغه

اولني ځای بيا چوکه سوه، پر دغه مبارک او مشرف ځای چي الله ﷻ دغه ځای مبارک کړی او مشرف کړی و اوښه چوکه سوه، دلته نور رسول الله ﷺ د اوبني څخه کښته سو دغه منطقه د رسول الله ﷺ د ماما گانو د بني نجار د کورو سره وه او دا د الله ﷻ توفيق و چي اوبني ته يې ورکړی، ځکه د رسول الله ﷺ هم دا خوبه وه چي د خپلو ماما گانو سره واړوي او د ده ﷺ په نزول او همسايه توب دوی مکرم کړي. خلک پر رسول الله ﷺ راټول دي او خبري ور سره کوي هر يو وايي چي زموږ کور ته را سره راځه، خو ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په تلوار راغلی او د رسول الله ﷺ سامان يې له اوبني څخه واخيستی او خپل کور ته يې ننه ايستی، رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي زما سامان چيري دی؟ ابو ايوب رضي الله عنه وويل: هغه ما خپل کور ته يو وړی، رسول الله ﷺ وفرمايل «المرء مع رَجَلِه» يعني: سرئ د خپل سامان سره وي. نو د رسول الله ﷺ د استوگني شرف د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په نصيب سو او اسعد بن زراره رضي الله عنه راغلی د رسول الله ﷺ او ښه يې خپل کور ته بوتله چي بيا نو د اوبني روزنه او پالنه د هغه سره وه.

رسول الله ﷺ پوښتنه وکړه چي دغه مځکه کومه چي اوبښه پر چوکه سوه د چا ده؟ ورته وويل سوه: د دوو يتيمانو ده، ويل: د يتيمانو وصی او متصرف څوک دی؟ د يتيمانو وصي راغلی، رسول الله ﷺ وفرمايل: دغه مځکه درڅخه را نيسم، هغه وويل: يا رسول الله! دا مځکه يې بې قبمته ستا، رسول الله ﷺ وفرمايل: يا په قبمته يې غواړم مقصد مځکه يې ځني رانيول او د مځکي قبمته حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورکړی، بيا نور رسول الله ﷺ امر وکړی چي پر دغه مځکه مسجد جوړ کړی.

ورونو او خونديو! دغه اوسنی مسجد چي تاسي يې په مدينه منوره کي ويني او لمنځونه پکښي آداء کوی، د رسول الله ﷺ هغه اولنی مسجد پر دغه مځکه جوړ سو، دغه مسجد پسله بيت الله الحرام څخه د مځکي پر مخ هغه تر ټولو مبارک او هغه تر ټولو مشرف مسجد دی چي پر دغه مځکه جوړ سوی دی او دغه مځکه د دغه مسجد دپاره د الله ﷻ خوبه او اختيار و، ځکه اوبښه يې خپل اختيار ته پرېښوول او اوبښه په خپل اختيار او د الله ﷻ په اړاده پر دغه ځای چوکه سوه، يا (پر بوتل)

نو پر دغه ځای د مسجد نبوي د جوړېدلو سر او سبب هم دغه دی چې دغه ځای الله ﷺ د دغه مسجد دپاره اختيار کړی دی نه بل چا، اوس نو په دغه پاک او مبارک ځای کې د مسجد نبوي د جوړولو کار شروع سو، لکه څرنګه چې مخ کې مو درته وویل: رسول الله ﷺ د ابو ایوب انصاري په کور کې سکونت او استوګنه اختيار کړه، د ابو ایوب په کور دوه منزله و او رسول الله ﷺ ته یې هغه لوړه کوټه ورکړه، ځکه ابو ایوب وویل: یا رسول الله! دا نه ده مناسبه چې زه تر تالور و اوسېږم، مګر رسول الله ﷺ ورته وویل: یا ابا ایوب! ما ته خلک راځي نو ما او خلکو ته په ختلو او کښته کېدلو کې تکلیف دی، زه به کښته و اوسېږم او ته لوړ، ابو ایوب هم قبوله کړه.

هلته د مسجد په جوړولو شروع وسوه، ټول اصحاب کرام کار کوي بېله ځنډه او د اولي ورځي څخه د مسجد په کار شروع وسوه، ځکه الله ﷺ مور د دې دپاره پیدا کړي او را استولي یو چې مخکه آباءه او ودانه کړو، الله ﷺ فرمایي:

﴿هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَ كُمْ فِيهَا﴾ [هود: ۶۱]

یعني: همدغه الله تاسي د مخکي څخه پیدا کړي یاست او په دغه مخکه کې د اعمار او آبادولو طلب درڅخه کوي.

الله ﷺ زموږ څخه د خیر او برکت په کارو د مخکي تعمیر او آبدول غواړي، نو ځکه د مسجد په جوړولو ژر او فوري شروع وسوه او د مسجد د جوړولو په وخت کې به صحابه کرامو د ستریا د لیري کولو او فکر مشغولو دپاره دغه بیتونه ویل:

اللهم لا عيش الا عيش الآخرة ﴿ فَاغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرِ﴾

رسول الله ﷺ هم د اصحاب کرامو سره کار کاوه، نو ده ﷺ به هم دغه بیت د دوی سره وایه مګر خوله به یې خطا وتل، داسي به یې وایه:

اللهم لا عيش الا عيش الآخرة ﴿ فَاغْفِرْ لِلْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ﴾

دا ولي؟ ځکه رسول الله ﷺ شعر نه وایه او الله ﷺ فرمایي:

﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿۱۰﴾﴾ [یس: ۱۶۹]

یعني: محمد ﷺ ته مور نه شعر ور ښوولی دی او نه ده لره شعر ویل ښایي.

نو کله چې به رسول الله ﷺ غوښته چې شعر و وايي خطاوتی به، خپل شعر نه بلکه د بل چا په شعري به هم خطاوتی، سره د دې چې رسول الله ﷺ تر هر چا فصیح و مگر شعري پر خوله نه ورتلی حتی هغه شعرونه چې د ده ﷺ په وخت کې په خلکو کې مشهوره وه او خلکو به ويل ده ﷺ نه ويل او که به يې وغوښتل چې شعر و وايي پکښې خطا به سو، د شعر له وزن نه و اوښت نثر يا خبره به ځني جوړه سوه، نو دغه د مسجد په کار کې چې به مسلمانانو شعر وايه ده ﷺ به هم ور سره وايه، مگر ژبه به يې د شعر له طرفه د دعاء طرف ته ولاړه.

رسول الله ﷺ د مسجد په جوړولو کې په خپله هم کار کاوه، خښتې او خټې يې ور سره پورته کولې، نو خود صحابه کرامو په کار کولو کې ډېر کوښښ کاوه، ځکه دا عيب و چې رسول الله ﷺ کار کوي او دوی ناست وي، نو خود په کار کولو کې به يې ډير شدت هم کاوه، خلکو به يوه يوه خښته وړل او پورته کول مگر عمار بن ياسر رضي الله عنه به دوي دوي خښتې وړلې، څومره کار چې خلکو کاوه عمار رضي الله عنه هغومره دوه واړه کاوه او رسول الله ﷺ په دغه ورځ ده ته د خير دعاء وکړه او په عين حال کې يې يوه عجب به پېش کوي هم ورته وکړه، رسول الله ﷺ وفرمايل: افسوس پر عمار چې ياغي ډله به يې وژني، په دغه ورځ چې د هجرت اول کال ورسول الله ﷺ هغه خبر او واقعه بيان کړه چې پسله پنځه ديرش کاله څخه پېښه سوه، د صفيين په جنگ کې عمار رضي الله عنه د معاويه رضي الله عنه د لښکرو له طرفه شهيد ووژل سو.

اوس نو د ورځي کار وسو او د شپې رسول الله ﷺ د استراحت دپاره د ابو ايوب الأنصاري رضي الله عنه کور ته ورغلی ځکه د ده ﷺ د استوگني ځای هغه و، ابو ايوب او د ده ښځه چې لوړ او سېدل وايي: زموږ سره دا بهره را سره وه: که زموږ څخه يو کرپ او درب وسي رسول الله ﷺ په تکليف کېږي، نو د دغه لوړي خونې په دېواله پوري مښتې په ډېر احتياط بيدېدلو، ځکه نه غواړو چې موږ دي پر رسول الله ﷺ لوړ يو او نه غواړو چې رسول الله ﷺ ته د ده ﷺ د احترام، عزت او محبت په سبب په کرپي او دربي سره تکليف ورکړو او نه غواړو چې د وحيو او د ده ﷺ په منځ کې فاصل يا جلا کوونکي سو، خو په يوه شپه کې موږ ته يو تکليف پېښ سو هغه دا چې: موږ د ابو چنلو

دپاره یو منگۍ درلودی او هغه منگۍ مات سو، د منگۍ اوبه ټوله پر مخکه توی سوې. تاسي ته معلومه ده چې پخواني کورونه داسي نه وه لکه د نن ورځي پاڅه کورونه، بلکه د لرگو او خاشو کورونه وه، د دې امکان ؤ چې دغه اوبه کښته وڅڅیري او رسول الله ﷺ ته تکلیف ورکړي، نو ابویوب رضی الله عنه وایي: موږ بېله یوه تلتکه یا برسته بل شی نه درلودی ژر مو دغه اوبه په دغه تلتک وچي کړې او ټوله شپه ویني پاته سوو، کله چې سهار سور رسول الله ﷺ ته مو وویل: یا رسول الله! دا چه ته کښته یې او موږ لوړ یو دا نه ده صحي او د تیري شپې قصه مو هم ورته بیان کړه او ورته ومو ویل: چې زموږ غوښتنه دا ده چې ته لوړ ولاړ سې او موږ کښته و اوسیږو، رسول الله ﷺ هم دغه د دوی غوښتنه قبوله کړه او هغه لوړ منزل ته وختی.

ابو ایوب رضی الله عنه وایي: موږ به د شپې خواږه تیار کړه او رسول الله ﷺ ته به مو ور وړل بیا چې به مو هغه پاته خواږه ځني راوړل نو ما او ام ایوب به د برکت دپاره هغه د ده رضی الله عنه د لاس وهلو له ځایه څخه خواږه خوړل، یوه شپه موږ و رسول الله ﷺ ته داسي خواږه ورو لېږل چې په هغه کي مویاز او اوږه گډ کړي وه، بیا چې مو د خوړو لوبښی ځني راوړی د ده رضی الله عنه د لاس وهلو اثر مو نه پکښي ولیدی نو ورغلم او ورته ومي ویل: یا رسول الله! زما مور او پلار دي تر تا قربان وي خواږه دي بیرته را ولېږل او موږ په هغه کي ستا د لاس وهلو يعني: خوړلو اثر و نه لیدی او زموږ دا عادت ؤ چې ستا څخه به پاته خواږه راغله ما او ام ایوب به د برکت دپاره ستا د لاس وهلو له ځایه خواږه خوړل، رسول الله ﷺ وفرمایل: ما په دغو خوړو کي د اوږي او پیاز بوی حس کړی او زه داسي یو سړی یم چې د خپل رب سره مناجات کوم مگر تاسي یې وخورئ، ابویوب رضی الله عنه وایي: موږ هغه خواږه و خوړل او تر دغه ورځي وروسته مو بیا هیڅکله د رسول الله ﷺ په خوړو کي د پیاز او اوږي څخه کوم شی نه گډاوه، یا نه وراچاوه.

دا مي هیر سوه چې درته و وایم: کله چې علي بن ابي طالب رضی الله عنه د رسول الله ﷺ د امانتو د رسولو دپاره په مکه مکرمه کي پاته سو بیا نو څه وخت مدینې منورې ته راغلی؟ علي بن ابي طالب رضی الله عنه د رسول الله ﷺ تر هجرت وروسته نوري درې ورځي په مکه مکرمه کي پاته سو تر څو چې هغه د رسول الله ﷺ سره پراته

امانتونه يې ټول د هغو مالکانو ته ورسول، د مکې مکرمې په ښار کې به گړخېدې او ويل به يې: د هر چا امانت چې د رسول الله ﷺ سره پروت دی را دي سي وادي يې خلي، پسله هغه چې د ټولو خلکو امانتونه يې ور تسليم کړه بيا به يې ويل: د چا امانت خو به نه وي پاته؟ قريشو ورته ويل: يا واللہ وقيت وگفیت.

علي بن ابي طالب عليه السلام پسله درو ورځو پر پښو او پياده د مدينې منورې طرف ته رهي سو او په قباء کې د رسول الله ﷺ سره يو ځای او ملگري سو.

څه موده وروسته رسول الله ﷺ هغه زيد بن الحارثه عليه السلام چې په پخوا کې زيد بن محمد ورته ويل کېده او د رسول الله ﷺ د اهل بيت څخه بلل کېدې (ځکه د ده ﷺ په کور کې لوی سوی ؤ) مکې مکرمې ته ولېږي چې د رسول الله ﷺ اهل او کورنۍ را ولي، زيد بن الحارثه عليه السلام هم مکې مکرمې ته ولاړی او د رسول الله ﷺ اهل بيت کرام يې را وستل چې په هغو کې د رسول الله ﷺ زوجه سوده عليها السلام او دوې لوني: فاطمه او ام کلثوم عليهما السلام، اسامه بن زيد او ام ايمن وه، د رسول الله ﷺ يوه لور زينب عليها السلام چې د ابي العاص بنخه وه په مکه مکرمه کې پاته سوه، هغې ته د راوتلو موقع نه سوه برابره ترڅو چې بيا يې د بدر تر غزاه وروسته هجرت وکړي، همدارنگه د دوی سره عبدالله بن ابي بکر د حضرت ابوبکر عليه السلام کورنۍ هم را رهي کړل چې په هغو کې اسماء او عائشه عليهما السلام د ابوبکر الصديق عليه السلام لوني هم وې او وروسته به د اسماء عليها السلام قصه درته بيان سي چې د هغې د راتگ سره څه پېښه سوه.

په هغه وختو کې مدينې منورې يوه تبه درلودل چې هر څوک به د اول وار دپاره هلته ورغلی هغه تبي به پر را تلې او حتی ډېر کسان يې وژل، نو حضرت عائشه عليها السلام وايي: کله چې ابوبکر او بلال عليهما السلام مدينې منورې ته ولاړل دغه تبي ورته پېښي سوې او زه چې به د دوی پوښتني ته ورغلم دوی به د سختي تبي په وخت کې د پردېسي او نا اميدۍ شعرونه ويل، نو وايي: زه رسول الله ﷺ ته ورغلم او په دغه حال مي خبر کړی، بيا نو رسول الله ﷺ دعاء وکړه او ويل: الهي مدينه موږ ته داسي محبوبه وگرځوې لکه د مکې سره چې زموږ محبت ؤ، يا يې تر هغه هم زيات د محبت او صحت ځای وگرځوې، په کاسه او پيمانه کې يې برکت واچوې او دغه تبه ځني نقل

کړې په جُحْفه کې یې وگرځوې (جحفه) جدې ته نژدې د یوه ځای نوم دی. تردغه ځایه پورې د رسول الله ﷺ د ژوند د یوې مرحلې بیان پای ته ورسېدی، چې دغه ژوند او دغې مرحلې ته مکې دور ویل کېږي او دغه د مکې مکرمې د دعوت مودې (۱۳) کاله دوام وکړی.

دلته د رسول الله ﷺ د هجرت د واقعاتو د بڼه پوهېدلو دپاره څه تبصرې ته ضرورت وینم، خو تر تبصرې د مخه به د هجرت په مقصد او مفهوم ځان پوه او خبر کړو. د هجرت په باره کې موږ هغه وخت هم څه خبرې وکړې چې مسلمانانو د اول وار دپاره حبشې ته هجرت وکړی او اوس به نور هم د هجرت په باره کې په مختصر ډول سره دومره و وایم: چې الله ﷻ دین او عقیده تر هر شي مقدس کړي دي، کله چې د دین احکام او عقیده د زوال او خرابۍ سره مخامخ وي، یا دین او عقیده د یوه چا له طرفه تهدیدېږي بیا نو محکمه او وطن، مال او جاه کوم ارزښت او قیمت نه لري، نو ځکه الله ﷻ پر مسلمانانو دا فرض کړې ده چې د دین او عقیدې د ساتلو په لار کې دغه ټول شیان قرباني کړي، لکه صحابه کرامو چې مال او دارايي، صنعت او تجارت، کسب او کار، ملک او کورونه پرېښوول په تش او خالي لاس په یوه پټو کې مدینې منورې ته ولاړل. په کون کې د الله ﷻ د قانون تقاضا دا ده چې معنوي قوت، هغه قوت چې په سالمه عقیده او په حق دین کې پروت دی، دغه قوت، د وطن گټې او نور مادي قوتونه ټول ساتلای سي، په هره اندازه سره چې یو امت په اسلامي اخلاقو پورې لاس ونیسي او د صحي الهي دین متابعت وکړي په هغه اندازه سره یې مادي قوت چې عبارت د وطن، مال او عزت څخه دی زیاتېږي، بقاء او دوام پیدا کوي او په کومه اندازه سره چې یو ملت د اخلاقو له طرفه فاسد وي، په عقیده کې مضطرب او بې پروا وي، هغه مادي قوت چې دی نن ورځ د هغه په غرور وطنونه تسخیروي، دغه قوت یې مخ پر زوال او ړنګېدلو نژدې کېږي چې د دغې خبرې د تصدیق دپاره لوی شاهد د تېر تاریخ واقعات دي.

هو ته به نن ورځ په نړۍ کې داسې یو ملت وینې چې د اخلاقو له اړخه بد اخلاقه وي، د عقیدې له طرفه به هم له حقه څخه لیري وي، خو بیا به هم دغه بد اخلاقه او

بې دینه ملت د قوت او مادياتو له طرفه پر خپلو پښو ولاړ وي، نور ملتونه او وطنونه به د ځان تابع گرځوي، خو په حقيقت او واقعيت کي دغه ملت په ډېره تيزي سره د خرابۍ او بربادۍ پر طرف رهي دی خودا چي زه او ته د هغه ملت خرابي او بربادي نه وښو يا يې نه سوليدلای د هغه سبب د تاريخ د اوږدوالي په مقابل کي د انسان د عمر لږ والی او کوتاهي ده، د دغه ملت د خرابۍ پر طرف تگ او رفتار د تاريخ وښيي سترگي ليدلای سي، نه د غافل او کم عمره انسان بیدې سترگي، که تاسي غواړي چي د منحرفو او مغروره دولتو نړېدل ووينی! په تاريخ ځان خبر کړی.

نو ځکه الله ﷻ د دين او عقيدې د ساتلو په لار کي که ضرورت پيښ سي د مال او وطن، آرام ژوند او جايداد قرباني کول، شريعت او قانون گرځولی دی، دغه قرباني د مسلمانانو دپاره بيرته د مال او وطن، آرام ژوند او عزت د را گرځولو ضامنه ده، که څه هم په ښکاره او اوله مرحله کي دوی دغه ټول شيان له لاسه ورکړي.

د دغه حقيقت د اثبات دپاره د مکې مکرمې څخه و مدینې منورې ته د رسول الله ﷺ هجرت لوی او کافي دليل دی چي دغه هجرت په ظاهره او ښکاره سره د وطن پرېښوول او ضايع کول وه، مالونه او کورونه يې پرېښوول، زموږ په اصطلاح په يوه ټپو کي له مکې مکرمې څخه و وتل خو په حقيقت کي دغه هجرت د وطن ساتل وه ځکه تر هجرت لږ کلونه وروسته! مسلمانان د هغه دين او عقيدې په برکت چي دوی د هغه د ساتلو دپاره وطن پرې ايښی ؤ، بيرته هغه وطن ته فاتح او کاميابه ورغله. هغه کسان چي مسلمانانو ته يې آزارونه ورکول او د رسول الله ﷺ د وژلو اړاده يې کړې وه اوس په هيڅ بد نيت هم نه سي ورته کتلای او نه سي ور نژدې کېدلای.

د رسول الله ﷺ

د هجرت مهمي او ښکاره نقطې

لومړۍ نقطه: هغه ښکاره شئ چي موږ ته د رسول الله ﷺ له هجرت را معلومېږي هغه دا چي رسول الله ﷺ د ټولو اصحاب کرامو د جملې څخه حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه اختيار کړی چي په دغه سفر کي د رسول الله ﷺ ملگری وي.

نو علماء کرام د دې څخه د حضرت ابوبکر الصديق رضي الله عنه سره د رسول الله ﷺ د محبت اندازه را باسي چې دى رضي الله عنه تر ټولو اصحابو و رسول الله ﷺ ته ور نژدې و او پسله رسول الله ﷺ څخه هم دى رضي الله عنه د خلافت وړ او لائق و، چې د دغه مفهوم تائيد او تاکيد بيا په وروسته کي نور ډير شيان کوي.

مثلاً رسول الله ﷺ په خپله ناروغي کي د لمنځو د امامت دپاره ابوبکر الصديق رضي الله عنه خليفه وگرځاوه او پر دې يې ډير تاکيد کاوه چې د خلکو د لمانځه امامت به بېله ده رضي الله عنه څخه بل څوک نه کوي.

همدارنگه په صحي حديث شريف کي رسول الله ﷺ فرمايي: که ما د ځان دپاره خليل پيدا کولای نو ابوبکر به مي د ځان خليل گرځولای وای [رواه: مسلم]

نو واقعاً هم الله ﷻ په خپل احسان سره ابوبکر الصديق رضي الله عنه د دغه امتياز وړ او لائق گرځولای و، ابوبکر رضي الله عنه د رسول الله ﷺ په ملگرتيا کي د صدق او اخلاص يوه نمونه او مثال و، بلکه خپل روح او مال يې د رسول الله ﷺ په ملگرتيا او د هغه دپاره قربانول، مور و ليدل چې رسول الله ﷺ ته يې وويل: تر هغو به ته غار ته نه ننوزې ترڅو چې زه ورنه سم، دا د دې دپاره: که په دغه غار کي کوم څيروکی حيوان، يا مار اولرم، يا يوبل داسي د خطر شئ چې انسان ته ضرر رسوي موجود وي، دى رضي الله عنه به خپل ځان د رسول الله ﷺ قرباني کړي او مور و ليدل چې څنگه يې خپل مال، خپل زوی، خپله لور، خپل مولی او شپانه د رسول الله ﷺ د خدمت دپاره دغه د هجرت په تکليفي او خطرناکه سفر کي منظم کړي او گمارلي وه.

قسم په الله دغه محبت او قرباني پر هر هغه مسلمان چې پر الله او رسول الله ایمان لري واجب او لازم دي، رسول الله ﷺ په هغه حديث شريف کي چې امام بخاري او امام مسلم يې روايتوي فرمايي:

« لا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أكونَ أَحَبَّ إلیهِ مِنْ وِالدِهِ وَ وِالِدِهِ وَ النَّاسِ أَجْمَعِينَ »
يعني: ستاسي څخه يوه هم تر هغو کامل ایمان نه دی را وړی، يا کامل مومن نه دی ترڅو چې زه و هغه ته ترخپل اولاد، خپل مور او پلار او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. مسلمانانو! ښه متوجه سی او خپل ایمانونه مو د عدل په ترازو وتلی،

د رسول الله ﷺ سره څومره محبت لری؟

دوهمه نقطه: یو مسلمان به د رسول الله ﷺ د هجرت او د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه د هجرت په منځ کې مقارنه او موازنه سره کوي او په زړه کې به یې دا پوښتنه ور ګرځي چې حضرت عمر رضی الله عنه ولي په ښکاره سره بيله بيري او وارخطايي هجرت وکړی؟ او کفارو ته یې لا دا تحدي يا گواښ هم ور کاوه چې زه په هجرت رهي يم د هر چا په زړه کې که یو شی سته هغه دي را پسي راسي او رسول الله ﷺ په پټه او په ډېر احتیاط سره هجرت وکړی آیا د عمر رضی الله عنه جرئت تر رسول الله ﷺ زیات او ډیر و؟ د هغو په جواب کې وایم: حضرت عمر رضی الله عنه او بل هر مسلمان د رسول الله ﷺ سره فرق لري ځکه د هر چا تصرف د هغه یو شخصي تصرف بلل کېږي، د هغه تصرف د امت مسلمه دپاره نه قانون ګرځول کېږي او نه شریعت، د هغه خوښه ده کومه طریقه او وسائل چې د هغه د قوت، جرئت، ایمان او حاله سره وړ او مناسب وي کولای سي چې هغه طریقه د خپل ځان دپاره اختیار او عملي کړي.

مګر رسول الله ﷺ مشرع یا د اسلامي قانون جوړوونکی دی يعني: د ده ﷺ ټول تصرفات زموږ دپاره دین او شریعت بلل کېږي نو ځکه د ده ﷺ ټول اقوال، افعال، صفات او تقریر د شریعت دوهم مصدر بلل کېږي، زموږ د دین او شریعت اول مصدر: قرآن دی، دوهم مصدر: د رسول الله ﷺ افعال او اقوال دي، نو که رسول الله ﷺ داسي هجرت کړی وای لکه حضرت عمر رضی الله عنه چې وکړی خلکو به داسي گمان کولای چې د هجرت دپاره دغه هغه واجب طریقه ده احتیاط او حذر نه دي روا، د بيري په وخت کې باید څوک پټ نه سي، حال دا چه الله ﷻ په دې دنیا کې خپل شریعت پر اسبابو قائم کړی دی، که څه هم په حقیقت کې هغه چې زموږ عقیده ده او ایمان پر لرو هغه دا ده: چې اسباب هم د الله ﷻ په اراده سره برابرېږي او کار کوي، مسبب الاسباب رب ﷻ دی، نو ځکه رسول الله ﷺ ټول هغه احتیاطي طریقې او مادي وسائل استعمال کړل چې بشري عقل په دغسي حالاتو کې د هغه تقاضا کوي، هیڅ یوه داسي وسیله یې نه پرېښوول چې هغه یې نه کړه استعمال.

علي رضی الله عنه یې امر کړی چې د ده ﷺ په بستر کې پرېوزي او هغه د رسول الله ﷺ

خاص پټو پر ځان واچوي او بيا يې يو مشرک پسله هغه چي امين يې و بلي د دې دپاره نوکر کړی چي پر يوه داسي نا معلومه لاريې بوزي چي د دښمنانو په زړه کي نه ورگرځي او بيا يې درې ورځي په غار ثور کي په پټه سره تيري کړې او داسي نور احتياطات يې عملي کړل چي عقل د هغو تقاضاء کول، دا ټوله د دې دپاره چي دا واضحه او ښکاره سي چي پر الله ﷻ ايمان درلودل د اسبابو د استعمالولو سره ضد او منافي نه دی او د رسول الله ﷺ دغه ټول احتياطات يا د اسبابو استعمالول د بيړي په سبب نه وه او نه دا په خيال او تصور کي ورگرځېدل چي د مدينې منورې تر رسېدلو د مخه دي د مشرکانو له طرفه ونيول سي او د دغه ادعاء د اثبات دپاره زموږ دليل دا دی: پسله هغه څخه چي ټول مادي اسباب پای ته ورسېدل او مشرکان د هغه غار پر شا وخوارا وگرځېدل چي هلته رسول الله ﷺ او د ده ملگری پټ وه، که يوه له مشرکانو سر ورکښته کړی وای دوی به يې ليدلي وای، دلته نو د ابوبکر رضي الله عنه پر زړه بېره غالبه سوه، البته دا بېره هم د رسول الله ﷺ په سبب وه نه د خپل ځان، په دغه وخت کي رسول الله ﷺ څه ورته وويل؟ وي فرمايل:

« يا ابا بکر! ما ظنک بائین الله ثالثهما؟ »

يا ابا بکر د هغو دوو په باره کي څه فکر کوې چي درېيم يې الله وي؟

که د يو چا اعتماد پر هغو اسبابو او احتياطاتو وي چي ده برابر کړي دي په دغسي حال کي څه نا څه بېره ورته پيښيږي، نو دا معلومه خبره ده چي دغه ټول احتياطات او د اسبابو استعمالول رسول الله ﷺ د دې دپاره وکړه چي د شريعت او قانون جوړولو وظيفه آداء کړي او پسله دغه احتياطاتو او اسبابو يې زړه په الله ﷻ پوري تړلی ؤ او د هغه رب پر ساتنه يې پوره توکل او اعتماد ؤ، خو دغه کارونه يې د دې دپاره وکړل چي مسلمانان په دې پوه سي چي په هر کار کي بايد اعتماد پر الله ﷻ وي مگر هو دغه اعتماد د دې سره ضد او منافي نه دی چي د هغو اسبابو څخه هم کار واخيستل سي کوم چي الله ﷻ په دې کون کي اسباب گرځولي دي.

يو بل ښکاره او روښانه دليل چي موږ يې پر دغه موضوع وايو: رسول الله ﷺ هغه حالت دی: کله چي سراقه پسي ور ورسېدی او د ده ﷺ د وژلو اړاده يې درلودل،

که واقعاً هم د رسول الله ﷺ سره بېره ور سره وای او دغه احتیاطات یې د بیري په سبب سره وای نو اوس به په دغه حال کې چې د بنمن پسي ور ورسېدی یو څه بېره ورته پینه سوې وای، مگر رسول الله ﷺ د بیري هیڅ احساس نه کاوه بلکه د قرآن مجید په تلاوت او د خپل رب سره په مناجات مشغوله ؤ ځکه د ده ﷺ دا یقین ؤ چې هغه الله چې دی ﷺ یې په هجرت سره امر کړی دی هغه یې د د بنمنانو او د هغوله شره ساتي.

درېمه نقطه: دا چې رسول الله ﷺ حضرت علي رضی الله عنه د دې دپاره په مکه مکرمه کې پرېښاوه چې هغه امانتونه و خپلو خاوندانو ته ورسوي کوم چې د رسول الله ﷺ سره پراته وه دا پر هغه عجیب ضد او تناقضي حالت دلالت کوي چې مشرکانو د رسول الله ﷺ په باره کې درلودی، په داسې حال کې چې دوی د رسول الله ﷺ تصدیق نه کاوه د درواغو، سحر او لېونتوب تهمتونه یې پر ویل، له بله طرفه دوی پر خپل شا وخوا تر ده ﷺ بل صادق او امین نه سوای پیدا کولای چې خپل امانتونه ورسره کښېږدي، نو یې خپل مالونه او قېمتي شيان بېله رسول الله ﷺ د بل چا سره نه ایښوول چې دا کار پر دې دلالت کوي چې د دوی کفر د شک په سبب نه ؤ چې دوی د رسول الله ﷺ په صداقت او امانت کې شک درلودی، بلکه د دوی انکار او کفر د دوی د تکبر او حق تر پښو لاندې کولو په سبب ؤ، څرنگه چې دوی پر خپل ریاست بېرېدل نویې د رسول الله ﷺ له متابعت څخه سرکښي کول.

څلورمه نقطه: عبدالله بن ابي بکر رضی الله عنه چې د مکې مکرمې او غار په منځ کې تگ او را تگ کاوه په مکه مکرمه کې یې اخبار ټولول او بیا یې رسول الله ﷺ او خپل پلار ته ور وړل او خور یې اسماء رضی الله عنها چې د دوی د خوړو یا خورا کې موادو اهتمام یې کاوه او د دغه سفر دپاره یې دوی ته د دوی د ضرورت شيان برابرول، مور ته دا لار ښوونه کوي چې پر هر ځوان مسلمان که نارینه وي که ښځه د الله جبار په لار کې د اسلام د اوامرو د تحقق دپاره او د اسلامي ټولني د جوړولو دپاره دا لازمه او واجب ده چې خپل انتهایی کوشش وکړي، یوازي دا نه ده کافي چې یو انسان پر خپل ځان سره را ګرځي فقط شخصي او ځاني عبادتونه آداء کوي، بلکه پر هر مسلمان دا لازمه ده چې خپل ټول قوت او طاقت او د خپلې پوهې تخصص د اسلام په لار کې قرباني کړي

چې دغه قربانۍ په هر عصر او زمانه کې د اسلام او مسلمانانو د ژوند د پاره د ځوانانو مږت او سر لوری وې، نن ورځ هم باید دغه فخر د ځوانانو په نصیب وي، ځوانان کولای سي چې اسلام او اسلامي ټولنه مخ ته بوزي.

که ته هغو کسانو ته وگورې چې د دعوت او جهاد په وخت کې د رسول الله ﷺ پر شا وخو ولاړ وه و به وینې چې اکثریت د هغو خلکو داسې ځوانان وه چې د ځوانۍ اولي مرحلې یې نه وې تیري سوي، خو دوی خپل ټول قوت او طاقت د اسلام د نصرت د پاره او د اسلامي ټولني د جوړولو د پاره هېڅ نه دی درېغولی، نن ورځ هم زموږ امیدونه په ځوانانو پوري تړلي دي.

پنځمه نقطه: هغه واقعه چې سراقه او د ده آس ته هغه وخت پېښه سوه چې دئ په رسول الله ﷺ پسې وورسېدی، موږ باید پوه سو چې دغه واقعه د رسول الله ﷺ د خارق العاده هغو معجزو څخه یوه معجزه ده چې د حدیثو امامانو د هغې پر صحت او را نقلولو اتفاق کړی دی، چې د هغو په مقدمه کې امام بخاري او امام مسلم دي، نو دا معجزه هم د رسول الله ﷺ نورو معجزو ته ور زیاته کړه.

شپږمه نقطه: د رسول الله ﷺ د هجرت په قصه کې د نورو معجزو تر څنګ ښکاره او بارزه معجزه هغه معجزه ده چې رسول الله ﷺ له کوره څخه هغه وخت را و وتی چې د مشرکانو ځوانان شا وخو او د ده پر کور را گرځېدلي وه او د ده ﷺ د وژلو په انتظار وه خو الله ﷻ د دوی ټولو سترګې په خوب داسې ورتړلې چې یوه هم و نه لیدی، یوازې دا نه چې نه یې ولیدی بلکه د دوی د دغه مؤامرې او توطیې د مسخره کولو د پاره رسول الله ﷺ د دوی ټولو سرونه په خاورو ور ډک کړل، رسول الله ﷺ د دوی تر منځ په داسې حال کې تېر سو چې د الله ﷻ دا قول یې تلاوت او چې فرمایي:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ ﴿١٠٠﴾

دغه معجزه د هغه وخت او هري زمانې وکفارو ته د یوه اعلان په مثال سره ده، چې هو تاسې رسول الله ﷺ او د هغه و پیروانو یا متابینو ته د دین او دعوت په لار کې د څه مو دې د پاره تکلیف او آزار ور کولای سی خو دا دا معنی نه لري چې

الله ﷺ دوی پرېښوول او هيڅکله بيا دوی نصر او کاميابي نه سي ليدلای، مشرکانو او د دين ټولو دښمنانو ته دا نه ښايي چي دغه د څه مودې دپاره په خپله کاميابي او د مسلمانانو په وژلو او آزارولو خوشاله سي، ځکه د مسلمانانو ملگری رب ﷺ فرمايي:

﴿أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ [بقره: ۲۱۴]

بېشکه چي د الله ﷺ نصرت و مسلمانانو ته ډير نژدې دی او ممکن د دغه نصرت وسائل په هره لحظه کي د الله ﷺ په اراده موجود او آماده سي.

اوومه نقطه: دغه د هجرت په قصه کي موږ وليدل چي د مدينې منورې مسلمانانو که نارينه وه که ښځي، که لويان وه که کوچنيان په څومره شديد محبت او د زړه په اخلاص سره د رسول الله ﷺ استقبال او ښه راغلي وکړي، دوی هره ورځ د خپلو کورو څخه تر مدينې منورې دباندي را وتل او د لمر تر سوځوونکو شعاعو لاندي به د رسول الله ﷺ د را تگ په انتظار تر ماپښينه پوري ولاړ وه، کله چي به گرمي ډېره زياته سوه او د ورځي ډېره حصه به تېره سوه نو به خپلو کورو ته ولاړل چي د سبا ورځي د انتظار دپاره آماده کي ونيسي، کله چي بيا رسول الله ﷺ مدينې منورې ته ورسېدی د مسلمانانو په زړو کي احساسات او عواطف پر جوش راغله او په ژبه سره يې د ده ﷺ د استقبال او ښه راغلي قصيدې او ترانې ويلې او رسول الله ﷺ هم د دوی د محبت په بدله کي محبت ورکاوه، تر داسي اندازې چي د بني نجار هلکان شا وخوا پر را گرځېدلي وه او د استقبال يا ښه راغلي ترانې يې ويلې رسول الله ﷺ و فرمايل: آيا تاسي زما سره محبت لری؟ ما خوښ لری؟ په والله زما زړه ستاسي سره محبت لري.

دغه صحنه او کيفيت موږ ته دا راښيي چي د رسول الله ﷺ محبت يوازي د ده ﷺ په متابعت کي نه دی، بلکه محبت د متابعت اساس او باعث دی، که چيري عاطفه او محبت په زړه کي نه وي د متابعت دپاره شوق نه پيدا کيږي، هغه قوم خطا وتلی دی چي وايي: د رسول الله ﷺ محبت بله معنی نه لري بېله متابعت او اقتداء څخه او دوی دا هېره کړې ده چي متابعت بېله قلبي محبت څخه په وجود نه سي را تلای او هغه شی چي تا و متابعت ته ورکشوي هغه قلبي محبت دی چي احساسات او

عواطف دي پر ښور را ولي، نو ځکه رسول الله ﷺ د ايمان اندازه د ده ﷺ په محبت سره ښوولې ده هغه چي فرمايي:

« لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ وَوَلَدِهِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ »

[رواه: البخاري]

ژباړه: يوه ستاسي تر هغو کامل ايمان نه دی راوړی، يا کامل مومن نه دی ترڅو چي زه و هغه ته تر خپل مور او پلار، خپل اولاد او ټولو خلکو خوښ او محبوب نه سم. **اتمه نقطه:** کله چي رسول الله ﷺ د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه په کور کي وموړ ته د هغه محبت څخه چي صحابه کرامو د رسول الله ﷺ سره درلودی يو بل شکل را ښکاره سو او هغه شی چي د هغه محبت څخه دلته زموړ مقصد دی هغه د ابو ايوب او د هغه د ښځي هغه تبرک دی: کله چي به د رسول الله ﷺ د خوړلو لوبښی د رسول الله ﷺ څخه راوړل سو دوی به د هغه ﷺ د گوتو په ځايو پسي د تبرک دپاره گرځېدل، نو د دې څخه دا معلومه سوه چي د رسول الله ﷺ په آثارو تبرک کول يو مشروع، جائز او مباح کار دی او رسول الله ﷺ هم هغه تبرک مقرره کړی دی.

يعني: په هغه خبر سو او رد يې نه کړی. د هجرت پر قصه به په دغه اندازه تبصره کولو سره کفايت وکړو خودا دي تاسي ته معلومه وي چي د سيرت النبي ﷺ پر هره موضوع تاسي دغسي تبصرې کولای سی او احکام ځني را ايستلای سی، سيرت النبي ﷺ فقط قصې او تاريخ نه دی چي فقط ويل يا اورېدل دي بلکه دا زموړ د پيغمبر او لار ښوونکي ﷺ ژوند او زموړ د شريعت د جوړولو مصدر او مرکز دی، هر څومره چي فکر پکښي کوی او هر څومره چي يې څېړی په هغه اندازه سره مو ديني معلومات پراخه کيږي او پر هغه اندازه احکام ځني را ايستلای سی ځکه د رسول الله ﷺ هر قول او هر فعل زموړ دپاره ديني او تشريعي حکم لري زموړ مسلمانانو د دين او شريعت دپاره، د قناعت او تسليمېدلو دپاره فقط دغه کافي دي چي و ويل سي: رسول الله ﷺ داسي فرمايلي دي يا رسول الله ﷺ داسي کړي دي دغه زموړ دين او شريعت دی، نو سيرت النبي ﷺ چي هر څومره څېړي پر هغه اندازه احکام ځني را ايستلای سي.

الحمد لله د الله ﷻ په توفيق سره د سرور کائنات ﷺ ژوند د کتاب په ليکلو کي تر دغه
 حايه د رسول الله ﷺ د رسالت د اولنيو ديارلسو کلو ژوند چي د مکي مکرمي ژوند
 يا دوره ورته ويل کيږي بيان کړل سو او اوس د مديني منوري د ژوند يا دورې په
 حوادثو او واقعاتو شروع کيږي، په راتلونکي بحث کي به ان شاء الله تعالی د رسول
 الله ﷺ د مديني منوري د ژوند حالات په تفصيل سره مطالعه کړي.
 و ما توفيقی الا بالله عليه توکلت و اليه ائيب.
 و صلی الله تعالی علی خير خلقه محمد وآله وأصحابه و أهل بيته وسلم تسليماً كثيراً.

ممکن د مديني منوري ژوند او زمانه و درو مرحلو ته تقسيم کړو،

اوله مرحله: دا هغه مرحله ده چي په هغه کي فتنې او مشکلات وه، په دغه مرحله
 کي د مديني منوري له داخله مشکلات وه، له خارجه څخه د اسلام د دښمنانو حملې
 وې، چي دغي اولي مرحلې د حديبيې تر صلحي پوري دوام درلودی او دغه صلحه
 د هجرت د شپږم کال د ذوالقعدې په مياشت کي وه.

دوهمه مرحله: دا هغه مرحله ده چي د مشرکانو د مشرانو سره د حديبيې په
 صلحه کي د نه تعارض يا جنگ نه کولو فيصله وسوه، چي و دغي مرحلې ته (مرحلۃ
 الهدنه) ويل کيږي او دغه مرحله د هجرت د اتم کال د روژې په مياشت کي د مکي
 مکرمي په فتحه سره پای ته ورسېدل او په دغه مرحله کي د شا وخوا پاچهان و اسلام
 ته دعوت کړل سوه.

درېيمه مرحله: هغه مرحله ده چي په ډلو ډلو خلک د الله ﷻ دين او اسلام ته
 داخلېدل، قبائل او اقوام په دسته جمعي او د ډلو پر شکل مديني منوري ته د اسلام را
 وړلو دپاره ورتله او په اسلام مشرفه کېدل، چي دغي مرحلې د رسول الله ﷺ تر
 رحلته پوري دوام وکړی چي دغه رحلت د هجرت په يوولسم کال او د ربيع الأول په
 مياشت کي پېښ سو.

د مدينې منورې د ژوند او له مرحله

دا هغه مرحله ده چې د هجرت په شروع کې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د پاره نوی ژوند شروع کېږي، د هجرت څخه يوازې دا مقصد نه و چې مسلمانان د تکالیفو او آزارو، مشکلاتو او پسخندو څخه ځان خلاص کړي، بلکه هجرت د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د پاره دا موقع هم برابره کړه چې د يوه امن او امان په بنا کې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، نو ځکه پر هر قدرت لرونکي مسلمان دا فرض وه چې د دغې نوي ټولني او نوي وطن په آبادولو او جوړولو کې حصه واخلي او خپل ټول وس او توان د دغه مقصد د حاصلولو د پاره وښندي او په دې کې هيڅ شک نسته چې رسول الله ﷺ د دغې ټولني د جوړولو د پاره امام او قائد، لارښوونکی او هادي دی او بېله منازعې او اختلافه د دغه کارو مشري د رسول الله ﷺ وه.

هغه قومونه چې په مدينه منوره کې اوسېدل او د رسول الله ﷺ ورسره معامله وه پر درې قسمه وه چې د هر قوم حال نسبت د هغه بل قوم حال ته ډېر واضح فرق او مختلف شکل درلودی او رسول الله ﷺ د هر قوم يا هري ډلې د پاره خاص مسائل درلودل چې د هغه بل قوم او ډلې د مسائلو څخه مختلف او بل شان وه، چې دغه درې قسمه ډلې يا قومونه په داسې ډول سره وه:

لومړۍ: د رسول الله ﷺ هغه غوره او مکرم، پاک او صالح اصحاب کرام رضي الله عنهم.

دوهم: هغه مشرکان چې تراوسه يې ايمان نه و راوړی او دوی د مدينې منورې د اصلي قبيلو غړي او افراد وه، بلکه ځينې يې مشران هم وه.

درېيم: يهود، چې يهود بيا په خپله درې قبيلې وه.

اولا: هغه مسائل چې رسول الله ﷺ د خپلو اصحابو په سبب د هغو سره مواجه او مخامخ و؛ هغه دا چې د مدينې منورې د ژوند کیفیت په تمامه معنی د هغه حال او کیفیت څخه مخالف و چې مهاجرو مسلمانانو په مکه مکرمه کې درلودی، هغه وخت چې دغه اوسني مهاجر مسلمانان په خپل بنا او مکه مکرمه کې وه که څه هم دوی يوې کلمې سره را جمعه کول او د ټولو هدف يو و مگر دوی په مختلفو کورو کې سره

پاشلي وه، مظلومه وه، ذليله وه، شرل سوي وه، دوی د هماغه شي قدرت نه درلودی، امر او حکم د دوی د دين د دښمنانو په لاس کې ؤ، نو دغو مسلمانانو هلته نه سواي کولای چې يوه نوې اسلامي ټولنه په هغو مادو او شرائطو سره جوړه کړي چې هره انساني ټولنه ضرورت ورته لري، نو ځکه مورويينو کوم قرآني آياتونه يا سورتونه چې په مکه مکرمه کې نازل سوي دي فقط د اسلام مبادي يا هغه اولني شيان بيانوي او داسي اسلامي اوامر يا قوانين پکښې دي چې هر فردي په انفرادي ډول سره عملي کولای سي، په هغو قرآني اوامرو کې خلک ښو او د خير وکارو ته هڅول کېږي، مسلمانان په ښو اخلاقو امر کېږي، د ردائلو او کښتو کارو څخه منعه کېږي.

مگر په مدينه منوره کې د اولي ورځي څخه د مسلمانانو حکم د دوی په خپل لاس کې ؤ او هيچا پردوی حکم او تسلط نه درلودی نو اوس دوی ته دا موقع برابره سوه چې د تمدن او آبادۍ په کارو مشغوله سي، د معيشت او اقتصاد، د حکومت او سياست په کارو مشغوله سي، جنگ او صلحي ته متوجه سي، د حلال او حرام، عبادت او اخلاق او داسي نور ديني او دنيوي مسائل په پراخه اندازه زده او عملي کړي، دوی ته اوس موقع مساعده سوه چې يوه نوې اسلامي ټولنه جوړه کړي، داسي ټولنه چې د ژوند په ټولو امورو او مرحلو کې د جاهليت د ټولني سره فرق ولري بلکه په ټول عالم انساني کې تر هري ټولني ښه او بهتره وي او دغه د دوی ټولنه، د دوی اخلاق او معاملات د اسلامي دعوت دپاره يوبڼه مثال او نمونه وگرځي، هغه ټولنه جوړه کړي چې دوی د هغې ټولني د جوړولو دپاره لس کاله په مکه مکرمه کې رنکارنگ عذابونه او تکليفونه کاللي او زغمللي وه.

مگر دا دي هم درته معلومه وي چې د دغسي سالمې ټولني جوړول نه په يوه ورځ کې امکان لري نه په مياشت او کال کې، بلکه د دغسي ټولني د جوړولو دپاره ډېر اوږد وخت په کار دی چې په هغه اوږده موده کې شريعت او قانون جوړ سي او په تدريج سره د هغه شريعت په عملي کولو خلک تربيه کړل سي، چې د دغه شريعت جوړوونکی الله ﷻ ؤ، چلوونکی، جاري کوونکی او ښوونکی يې رسول الله ﷺ ؤ. او صحابه کرام رضي الله عنهم اجمعين هم دغه شريعت او قانون په پراخه زړو سره قبلوه،

د هغه احکام یې پر خپلو ځانو عملي کول، د دغو مومنانو په باره کې الله ﷻ فرمایي:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢٠﴾﴾ [الأنفال: ٢٠]

يعني: حقيقي مومنان هغه کسان دي: کله چې پر دوی الهي آیاتونه وويل سي نو د دوی ایمان په زیات سي او پر خپل رب توکل کوي.

که څه هم د دغسي مسائلو تفصیل زموږ د بحث موضوع نه ده خو موږ د ضرورت پر اندازه دغه مسایل بیان کړه.

دا هغه لوی کار و چې د مسلمانانو په متعلق رسول الله ﷺ د هغه سره مخامخ و چې دا د اسلامي شریعت، اسلامي دعوت او محمدي رسالت هغه اساسي مقصد او هدف و، د رسول الله ﷺ دپاره دغه کار هغه اساسي کار و خو تلواري کار نه و بلکه دغه کار د وخت په تېرېدلو سره کېدی، خو هلته نور داسي مسائل وه چې اهمیت یې تر دغه لوی او مهم کار لږ و مگر تلواري غوښتی، هغه داسي:

د هجرت په شروع او په مدینه منوره کې مسلمانان پر دوه قسمه وه، یو قسم مسلمانان هغه وه چې په خپله مخکې، خپلو کورو او د خپلو مالو سره وه، بله هیڅ پرېشاني یې نه درلودل بېله هغه څخه چې یو سړی یې په خپل کور کې د ژوندانه د ضروریاتو د پوره کولو دپاره غواړي، چې دا د انصارو ډله وه، خو په خپله د انصارو په منځ کې بیا قبیلوي شدید نفرت، د زړو عناد او عداوت د ډیري مودې څخه پروت و، په نژدې تیرو سوو وختو کې یې ډېر شدید جنگونه سره کړي وه.

او د مسلمانانو هغه بله ډله هغه مهاجرین وه چې هر شی په مکه مکرمه کې ځني پاته و فقط خپل ځانونه یې مدینې منورې ته رسولې وه، خپل مقدس وطن او اقارب، خپلوان او عزیزان، اهل او عیال، کور او کهول، مال او منال، دولت او ثروت، صنعت او تجارت یې ټول په مکه مکرمه کې پرې ایښي وه، دلته په مدینه منوره کې نه د شپې د تېرولو ځای لري نه د خوړلو شی، نه کار سته چې وېې کړي، نه مال لري چې شپه په تېره کړي او د دغو مهاجرینو شمیر لږ هم نه و او ورځ په ورځ نور هم پسي زیاتېدل،

ځکه هر هغه چا ته چې پر الله او رسول الله ایمان لري په هجرت سره امر سوی و او دا هم معلومه خبره ده چې مدینه منوره یو غني او ثروتمن ښار هم نه و، نو د مدینې منورې اقتصادي موازنه خرابه او متزلزله سوه، په دغه شکېدلي حالت کې اسلام د ښمنو قواوو تقریباً اقتصادي بندیز هم پر ولگاوه، خوراکي او ارتزاقی مواد یې د مدینې منورې څخه بند غوندي کړه، نو خود اقتصادي حالت نور هم خراب سو.

دا د مسلمانانو د دوو مختلفو ډلو په متعلق ستونځي او مشکلات وه.

ثانیاً: هغه دوهم قوم چې هغه مشرکان وه خود مدینې منورې د قبائلو اصلي او اساسي غړي وه، دوی پر مسلمانانو کوم تسلط نه درلودی خو په زړو کې یې شک و او د خپلو پلرو د دین په پرېښوولو کې متردد وه، مگر د دغه حالت سره سره یې د اسلام او مسلمانانو سره په زړو کې چم او عداوت نه درلودی او ډېر وخت نه سو پر تېر چې اسلام ته داخل سوه او صادق مسلمانان ځني جوړ سوه، مگر په دغو خلکو کې بیا داسې خلک هم وه چې په زړو کې یې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره شدید عداوت او عناد درلودی، خودا یې په وسه نه وه پوره چې خپل عداوت او دښمني ښکاره کړي بلکه د وخت او حالاتو د مراعت په سبب مجبوره وه چې د دوستۍ او موذت اظهار وکړي، چې د دغو خلکو مشر او رئیس عبدالله بن ابی بن سلول و.

عبدالله بن ابی بن سلول څوک و؟

څه موده مخ کې او د بعاث تر جنگ وروسته د اوس او خزرج قبیلو پر دې اتفاق کړی و چې دغه عبدالله به د دغو قبیلو دپاره د پاچا او رئیس په صفت سره مني او تر دغه د مخه هیڅ وخت داسې نه وه پېښه سوې چې دغه دواړي قبیلې دي د یو چا مشرتوب قبول کړي، نو د ده د تاج دپاره یې ملغلري او جواهرات هم سره یو ځای کړي وه چې ده ته د پاچهۍ تاج ور جوړ کړي او د مدینې منورې پاچا یې وگرځوي، په دغه وختو کې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته ورغلی، د دغه عبدالله بن سلول له قومه چې کوم څوک مسلمانان سوي وه هغه خلک د رسول الله ﷺ تابع سوه.

د دغه عبدالله په کمان: رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه واخیستل، نو

خود په زړه کې یې د رسول الله ﷺ سره ډېر شدید عداوت درلودی او کله چې یې

بيا وليدل چې حالات داسي سوه چې ده ته پر شرک پاته کېدل نفعه نه رسوي او د نيوي گټو څخه محرومه پاته کېږي نو د بدر تر غزاء وروسته په ظاهره مسلمان سو مگر په زړه کې هغه کافر ؤ، هر وخت چې به د رسول الله ﷺ او مسلمانانو د آزارولو او تاوان رسولو موقع په لاس ورغله خامخا به يې هغه کار کاوه او د ده هغه نور ملگري چې د ده په پاچهي کې به وزيران او رئيسان وای او اوس د رسول الله ﷺ په را تگ سره هغه هم د دغو منصبو څخه محرومه سوه، هغو هم د دغه عبدالله سره د ده د شيطاني نقشو او دسيسو په عملي کولو کې کومک کاوه او ډير ځله به يې د مسلمانانو نوي ځوانان او ضيف العقله کسان د خپلو دسيسو د عملي کولو دپاره د لاس آله گرځول.

ثالثاً: يا دريمه ډله چې هلته موجوده وه هغه يهود وه، دا هغه يهود وه چې په پخوا کې د رومان له ظلمه حجاز ته راغلي وه، که څه هم دوی په اصل کې عبرانيين وه خو پسله هغه چې حجاز ته راغله په ژبه، په لباس، په عاداتو او اصطلاحاتو د عربو سوه، حتی د قبيلو او افرادو نومونه يې هم عربي کرل، د عربو سره يې د بنځو له طرفه دوستی هم وکړې، خو پر دغه ټولو سربېره يې هغه خپل ذاتي جنسيت يا قوميت هم ساتلی ؤ، په عربو هيڅ نه سوه کېد، بلکه په خپل اسرائيلي او يهودي جنسيت به يې فخر هم کاوه او عرب يې ډېر سپک او خوار بلل، تر داسي اندازې چې عرب يې (اميين) بلل، يعنې: وحشيان او بيعقلان، پست او اراذل.

د عربو مالونه يې په هره طريقه سره چې وي د ځان دپاره حلال او مباح بلل، لکه څرنګه چې الله ﷻ د دوی دغه قول او عقیده بيانوي او فرمايي:

﴿قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأَمْثَلِ سَبِيلٌ﴾. (آل عمران، ۷۵)

يعنې: بېشکه دغه يهودي کتابيانو به ويل: نسته پر موږ باندې د دغو اميانو په حق کې هيڅ گناه، چې موږ يې مالونه وخورو يا چم او خيانت ور سره وکړو. د يهودو په مسلک اميان و هر هغه چا ته ويل کېږي چې يهود نه وي او دغو يهودو د خپل دين د نشرولو دپاره هيڅ حماس او احساس نه درلودی بلکه د دوی سره چې هغه ديني سرمايه پاته وه هغه فال، سحر، کوډي او جادو وه او په دغو شيانو يې خپل ځانونه اهل العلم او روحاني قائدان بلل، په کسب او پيسه ټولولو کې ماهران او

استادان وه، د حبوباتو او خرما، د شرابو او لباسو تجارت د دوی په لاس کې ؤ، واردات یې غله او شراب وه، صادرات یې خرما وه، بېله دې څخه یې نور هم تجارتي او صنعتي کارونه کول، د عربو څخه یې څو چنده کټي اخیستلې، یوازې تجارت یې نه کاوه بلکه سود اوربا یې هم خوړل، د عربو شیخانو او رئیسانو ته به یې ډیر ډیر پورونه ورکول، هغو به بیا دغه مالونه په یې پروایي سره د دې دپاره مصرفول چې شاعران یې په خپلو اشعارو کې صفت وکړي او په خلکو کې یې نوم لوړ سي، خو چې بیا به یې د یهودو پورونه له سواي آداء کرلای نو به یې خپلې زراعتي مخکي او باغونه پر هغو گرو کړه، څو کاله به نه وه تېر سوي چې دغه مخکي او باغونه به د یهودو سوه.

یهود د چمو او دسیسو، د فساد او شیطانتو خاوندان وه، د عربي او همسایه قبیلو په منځ کې به یې فساد او شیطانت جوړ کړی، عربي قبیلې به یې په پټو چمو او دسیسو په پرله پسې جنگو داسې سره اخته کولې چې هغه به په ځان نه سوه پوه او دې جنگو به یې نه کلو کلو دوام درلودی، هر وخت چې به یهودو ولیدل چې د جنگ اور مري یا مړ کېږي بیا به یې د هغه د تړلو سره سره کله دپاره شیطانتونه او فسادونه جوړ کړه او دوی به آرام ورته ناست وه، په دغه اورو کې به یې د عربو سوځل په پټه خوله سره لیدل او بیا به یې د عربي قبیلو مشرانو ته د سود اوربا درانه پورونه د دې دپاره ورکول چې د مسکنت او غریبۍ په سبب د جنگو څخه لاس وانخلي، یهودو په دغه کار سره دوې کټي کولې، یو خو یې خپل یهودي کیان د عربو څخه په داسې ډول ساتلی ؤ چې عرب یې په خپل منځ کې په جنگو اخته کړي وه او بل یې د ربا بازار تود ؤ چې څو چنده کټي یې اخیستلې او بې اندازې ثروت یې لاس ته راوړی.

په مدینه منوره کې د یهودو درې مشهوره قبیلې اوسېدلې:

۱- بنو قینقاع، چې د خزرج د قبیلې متعاهدین وه او کورونه یې دننه یا داخل په مدینه منوره کې وه.

۲- بنو النضیر.

۳- بنو قریظله، چې دغه دوې قبیلې د اوس د قبیلې متعاهدین وه او تر مدینې منورې د باندي اوسېدل او دا هغه قبیلې وې چې همپه به یې د اوس او خزرج

د قبیلو په منځ کې جنگونه پېښول او په خپله دغه یهودي قبیلو د بغاوت په جنگ کې کډون او اشتراک هم وکړی.

دا معلومه خبره ده چې د یهودو څخه زما امید له کېدې چې اسلام ته یې بله بغضه او عناده په بله سترګه وګوري، ځکه رسول الله ﷺ د دوی د قوم او جنسه څخه نه و چې دوی دې د قومي عصبيت په سبب د هغه تر څنګ و درېږي او بل دا چې د اسلام دعوت، صالحه دعوت و چې د پاشلو زرو په منځ کې یې الفت پیدا کاوه، د دښمنیو او عداوتو اوریې واژه او په ټولو کارو کې یې خلک و امانت او دیانت ته را بلل، خلک یې په دې سره امر کول چې پاک او حلال مالونه وخورې چې د دې ټولو معنی دا وه چې د یثرب عربي قبائل باید په خپلو منځو کې الفت او محبت سره ولري نو په دغه حالت کې خامخا دغه عربي قبیلې د یهودو د هغه شیطاني اعمالو څخه خلاصېدلې، د یهودو تجارتي رونق پای ته رسېدی او هغه د ربا مالونه کوم چې د دوی د سرمایه داری اساس او مرکز بلل کېدی حرامېدل، بلکه د دې ډېر احتمال و چې دغه عربي قبائل وینن او متوجه سي، کوم باغونه او مځکي چې یهودو د ربا په معاملو ځنې اخیستي وه بیرته خپل لاس ته را وړي.

کله چې یهود د اسلامي دعوت په مفهوم پوه سوه او وې لیده چې اسلامي دعوت غواړي چې په یثرب کې استقرار او آرامي را ولې، د خپلو ځانو دپاره یې دغه ټول تاوانونه تر نظر وایستل نو ځکه یهودو د هغې ورځې څخه چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی دننه په زړو کې د اسلام او د رسول الله ﷺ سره شدید عداوت درلودی، که څه هم دوی په شروع کې د دغه عداوت د ښکاره کولو جرئت نه درلودی خو پسله څه مودې څخه یې دغه عداوت واضحه او روښانه سو.

د یهودو دغه عداوت په واضحه ډول په هغه واقعه کې ښکاره کېږي چې ابن اسحاق یې دام المؤمنین صفيه رضی الله عنہا څخه روایتوي، صفيه رضی الله عنہا چې د رسول الله ﷺ زوجه او د حیی بن أخطب یهودي لور ده او دغه حیی بن أخطب د مدینې منورې د یهودو د مشرانو څخه و، چې دا قصه به په وروسته کې راسي چې رسول الله ﷺ د صفيه رضی الله عنہا سره څنګه واده او نکاح وکړه، دغه صفيه رضی الله عنہا وایي:

زه کوچنۍ وم او پر خپل پلار تر ټولو اولادو گرانه وم، هر وخت چې به پلار ولیدم غږ به یې را ته خلاصه کړه او په بغل کې به یې ونیولم، دغه رنگه پر خپل اکا چې ابویاسر ورته ویل کېده هم گرانه وم، کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی او په قباء کې یې واړول سهار وختي زما پلار حیی بن أخطب اوزما اکا ابویاسر بن أخطب د هغه ﷺ د لیدلو دپاره ورغله او ما بنام د لمر لوېدلو سره ستړي هلاک، غمجن او پرېشانه بیرته کور ته راغله، صفیه رضی الله عنہا وایي: څرنگه چې زه کوچنۍ وم د هغه پخواني عادت سره سم په ډیر شوق او چابکي سره دوی ته ورغلم (یا دوی ته مي ور وځغستل) مگر په دغه ورځ د هغه غم په سبب چې د دوی سره و یوه هم ما ته و نه کتل، یوازي دا نه چې په غږ کې یې و نه نیولم بلکه را ته و یې هم نه کتل، ډیر غمجن او پرېشانه وه، صفیه رضی الله عنہا د دغې ورځې خبرې بیا په وروسته کې بیانوي او وایي:

وامي ورېدل چې زما اکا ابویاسر زما پلار ته وویل: آیا هغه هغه دی؟ یعني: دغه سړی هغه نبي دی چې مور ته په تورات کې ذکر سوی دی؟

پلار مي وویل: هو والله.

اکا مي ویل: آیا تا وپېژندی او یقین دي سو؟

پلار مي ویل: هو.

اکا مي ویل: نو د ده په باره کې څه نیت او اراده لرې؟

پلار مي وویل: تر څو چې ژوندی يم په والله دشمني او عداوت به ورسره کوم.

سبحان الله! د یهودو دغه حال دی په حق پوهیږي او حق ور معلوم سو مگر پر دغه واقعیت سر بېره د حق سره عناد او عداوت کوي دا د یهودو خوی او عادت دی، د نن ورځي یهود هم هغه یهود دي او هغه یې عداوت دی، نه پوهېږم چې جاهل او بې خبره مسلمانان څنگه پر یهودو اعتماد کوي؟ او ولي دوستي ور سره کوي؟

د یهودو د عداوت او خیانت بل شاهد د عبدالله بن سلام رضی الله عنہ هغه قصه ده چې امام بخاري یې روایتوي، عبدالله بن سلام رضی الله عنہ چې د مدینې منورې د یهودو د لویو علماوو او احبارو څخه ؤ دی وایي: زه د خپلي خاله سره ناست وم خبر راغلی چې محمد ﷺ مدینې منورې ته را ورسېدی، عبدالله بن سلام په لوړ آواز سره تکبیر ووايه

(الله اکبر) خاله یې په تعجب کي سوه چي عبدالله څنگه د دغه سړي په را تگ سره چي وایي نبي دی تکبیر وایي؟ نو خاله یې ورته وویل: قسم دی که موسی بن عمران راغلی وای تا به داسي تکبیر نه وای ویلی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه ورته وویل: خاله! دغه سړی او موسی وروڼه دي هغه نبي و او دئ هم نبي دی، خاله یې ورته وویل: ستا پر حال دي افسوس وي ته څنگه وایي: چي دا سړی نبي دی؟ عبدالله رضی الله عنه ورته وویل: هغه علامې چي د نبي آخر زمان په باره کي په تورات کي ذکر سوي دي هغه ټوله په ده کي موجودي دي.

خاله یې ورته وویل: ولاړ سه او ځان ته صحي حال معلوم کړه.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه هم په تلوار د بني نجار منطقي ته ورغلی او د رسول الله صلی الله علیه و آله څخه یې داسي خبري واورېدې چي هغه ټولي د راتلونکي نبي علامې وې، عبدالله بن سلام پر هغه ځای او په هغه ساعت ایمان را وړی، عبدالله بن سلام رضی الله عنه د مدینې منورې د یهودو څخه هغه اول یهودي دی چي په اسلام مشرفه کيږي او بیا یې رسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: یا رسول الله! یهود تهمني او بهتان وپونکی قوم دی، د مخه تردې چي ته زما په باره کي پوښتنه ځني وکړې که دوی زما په اسلام خبر سي نو بیا ستا په حضور کي پر ما بهتان او تهمتونه وایي، نو د مخه تردې چي زما د اسلام خبر نشر سي یهود او د هغو مشران را وغواړه او د دوی څخه زما په باره کي پوښتنه وکړه.

رسول الله صلی الله علیه و آله یهود را وغوښتل او عبدالله بن سلام رضی الله عنه دالته په یوه خونه کي پټ سو، یهود راغله او کښنستل، رسول الله صلی الله علیه و آله دوی و اسلام ته دعوت کړل خو دوی د اسلام د قبلولو څخه انکار کوي او اسلام نه قبلوي، بیا نور رسول الله صلی الله علیه و آله د عبدالله بن سلام په باره کي پوښتنه ځني وکړه، چي عبدالله بن سلام په تاسي کي کوم مقام او درجه لري؟ یهودو وویل: هغه په مورې کي لوی عالم او د لوی عالم زوی دی، زموږ سردار او د سردار زوی دی، په مورې کي د ښه او لوړ مقام خاوند دی.

رسول الله صلی الله علیه و آله وفرمایل: که هغه ایمان را وړی بیا تاسي څه وایاست؟

یهودو وویل: الله ښي یې له دې کاره وساتي او دغه جمله یې دوه درې واړه وویل.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه د هغه پټه ځایه را ووتی او وویل:

أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمداً رسول الله،

دا پر يهودو لوی دلیل ؤ چې دا دين حق دی مگر يهودو وويل: دى په مور کې بيعقل، درواغجن او جاهل دی او د ده نور بد يې هم بيانول. دغه د يهودو غدر او خيانت دی، لږ وخت د مخه يې اقرار کاوه چې عبدالله په مور کې عالم، مشر او شريف دی، مگر کله چې يې وليدل چې خبره د دوى په نفعه او فايده نه ده نور څه وايي.

يهود وفاء او وعده نه لري، په عربي کې مثل دی چې وايي:

(اليهود ليس لهم العهود)

يعني: يهود پر خپلو وعدو او عهدو وفاء نه لري.

دا هغه اوله تجربه وه چې رسول الله ﷺ او مسلمانانو ته د مدينې منورې د داخلېدلو په اوله ورځ د يهودو په باره کې حاصله سوه.

مور مخ کې د اسلامي نوي ټولني د جوړولو دپاره د مشکلاتو خبرې کولې او د دغو ذکر سوو درو ډلو: مسلمانانو، مشرکانو او يهودو مشکلات، هغه مشکلات وه چې مسلمانانو خاصاً رسول الله ﷺ ته له داخله څخه متوجه وه، يعنې د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره د دغو درو ډلو داخلي مشکلات دغه بېل بېل مشکلات وه، مگر له خارجه څخه هغه شريزه قوه چې د مسلمانانو ضد او د اسلام د بښمنه قوه وه هغه قریش وه.

د لسو کلورا هيسي هغه وخت چې مسلمانان په مکه مکرمه کې د دوى تر لاس لاندې وه دوى د عذاب ټولي طريقې که وهل او ټکول وه، که عذابونه او آزارونه وه، که لوږې او مقاطعې وې پر استعمال کړې، بيا چې مسلمانانو مدينې منورې ته هجرت وکړې دوى ټول مالونه که مخکې وې که کورونه، که مالونه وه که حيوانات ټول يې غصب او مصادره کړل، د مسلمانانو او د دوى د بښځو او اولادو په منځ کې يې جلا والی را وستى او پر کومو کسانو چې يې قدرت پيدا کړى هغه يې بنديان کړه او عذابونه يې ورکول، يوازي دانه وه بلکه د رسول الله ﷺ چې د اسلامي دعوت خاوند ؤ د وژلو اړاده يې هم وکړه، چې دى او د ده دعوت ټول له منځه يوسي او د دغه دسيسې د عملي کولو دپاره يې خپل ټول طاقت استعمال کړى، پسله دغو ټولو

عذابو او آزارو څخه کله چې مسلمانانو داسې مخکې ته هجرت وکړې چې د دوی څخه پنځه سوه کیلومتره لیرې وه قريشوپيا په سياسي عمل لاس پورې کړې.

قريشوپه عربو کې دیني او دنیوي صدارت او ریاست درلودی ځکه د دوی د حرم اوسېدونکي وه او د بیت الله شریفې تصرف د دوی په لاس کې ؤ، نو یې د جزیره العرب نور مشرکان د اهل مدینه پر ضد وپارول تر داسې اندازې چې مدینه منوره د شدیدې مقاطعې په حالت کې سوه، واردات یې لږ سره او د مهاجرو مسلمانانو شمېر ورځ په ورځ زیاتېدی او دا معلومه خبره وه چې د مکې مکرمې د طاغې مشرکانو او د مسلمانانو په منځ کې په نوي یا د هجرت په وطن کې جنګي حالت هم برقراره ؤ نو دا د مسلمانانو حق ؤ چې د مکې مکرمې د طاغیانو مالونه مصادره کړي او واخلي، لکه څرنګه چې هغو د دوی مالونه مصادره کړي او اخیستي وه او مسلمانان پر مشرکانو هغسي عذابونه تېر کړي لکه پر دوی چې یې تېر کړي وه او د هغو د ژوند په لار کې هغسي مشاکل پیدا کړي لکه دوی ته چې یې پیدا کړي وه، کاسه په کاسه ورکړي، دا هم د دې دپاره چې دغه کفار د مسلمانانو د نېستي کولو قدرت و نه لري او د دوی د اسلامي دعوت د مخنیوي وساتل یې د لاسه ووزي.

دا هغه قضیې او مشکلات وه چې رسول الله ﷺ د یوه رسول او لارښوونکي، د یوه امام او قائد په صفت ورسره مخامخ ؤ.

او رسول الله ﷺ د رسول او رهبر په صفت په مدینه منوره کې دغه وظائف په پوره ډول سره انجام کړل.

هر قوم ته یې د رحمت او شفقت، یا شدت او عذاب څخه هغه څه ورکړه چې د هغه شې مستحقې او لائقې وه او په دې کې هیڅ شک نسته چې د رسول الله ﷺ رحمت پر شديت غالبه ؤ، ترڅو چې په لږو کلو کې آمریت او اداره اسلام او مسلمانانو ته را وگرځېدل.

ویونکي او اورېدونکي به د رسول الله ﷺ دغه عادلانه او کامیابه تصرفات

او حالات په راتلونکي بیان کې په ښکاره ډول سره وپوښي،

څرنګه چې موږ اوس د هجرت د شروع واقعات بیانوو نو د هغې جملې څخه یوه

واقعه دا وه: چي د هجرت په شروع او ابتداء کي د انصارو د مشرانو څخه يو مشر چي اسعد بن زرارہ رضي الله عنه ووفات سو، دا هغه څوک دی چي تر هجرت د مخه د جمعي اول لمونځ د ده رضي الله عنه په کور کي آداء سو او د دغه لمانځه خطبه هم ده رضي الله عنه وويل، دی هغه څوک دی چي د مصعب بن عمير رضي الله عنه په ملگرتيا به د مدينې منورې پر کلو او کورو گرځېدی او خلک به يې اسلام ته دعوتول، نو د اسعد بن زرارہ رضي الله عنه وفات د هغو لويو واقعو څخه دی چي د هجرت په شروع کي پيښي سوي دي.

او يوه بله لويه واقعه دا وه: کله چي رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم مکې مکرمې ته نفر ولېږی چي د مکې مکرمې څخه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم او ابوبکر الصديق رضي الله عنه کورنۍ راولي تر دغه وخته د هجرت څلور مياشتي تيري سوي وې او په دغو څلورو مياشتو کي په ټولو مسلمانانو کي هيڅ داسي نارينه کوچنی نه وپيدا سوی چي ژوندی دي پاته سي، په مسلمانانو کي چي به هر نارينه کوچنی وزېږېدی هغه به مړ سو.

ټول نوي ماشومان چي پيدا کېدل يا به نجوني وې يا به مړه کېدل، دلته يهودو آواز ه وچول چي موږ په مسلمانانو سحر کړی دی چي د دوی به هيڅ نارينه کوچنی نه پاته کېږي او په دې طريقه سره د مسلمانانو رېښه خېژي، ځکه مشران به يې کرار کرار مري او نوی کوچنی به نه پکښي پاته کېږي چي دا د مسلمانانو د نيستي کېدلو سبب گرځي او رشتيا هم په مسلمانانو کي څلور مياشتي پرله پسې داسي نارينه کوچنی نه سو پيدا چي ژوندی دي پاته سي، د مدينې منورې پوره او کامل ښار او په سوو کورونه او په څلورو مياشتو کي د نارينه کوچني نه پيدا کېدل ډېره عجب ه وه، تر داسي اندازې چي خلکو د يهودو دغه آواز ه و منل چي رشتيا هم دوی سحر کړی دی، ځکه په دنيا کي به داسي ښار نه وي چي په څلورو مياشتو کي دي نارينه کوچنی نه سي پکښي پيدا مگر په مدينه منوره کي دا واقعه پېښه سوه، نو ځکه خلکو دغه د يهودو آواز ه رشتيا وبلل.

تر څو چي اسماء د ابوبکر الصديق رضي الله عنه لور په داسي حال کي مدينې منورې ته راغله چي د حمل آخري مياشت يې وه، اسماء د زبير بن العوام رضي الله عنه ښځه وه او زبير رضي الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم د عمه صفيه بنت عبدالمطلب زوی دی، اوس چي

اسماء رضی اللہ عنہا مدینې منورې ته راغله حامله ده او د حمل یې آخري میاشت ده او لږ موده وروسته یې زوی پیدا سو چې عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ دی او مړ هم نه سو، اسماء رضی اللہ عنہا وویل: چې عبدالله ورسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته ورولی، په مسلمانانو کې نارینه کوچنی پیدا کیږي او نه مري! رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ډېر په خوشاله سو، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په خپله مبارکه خوله کې خرما و ژوول او بیا یې د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ په خوله کې ور کښېښوول، نو هغه اول شئ چې د عبدالله نس ته ورغلی هغه د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مبارکي نارې وې، د عبدالله په ولادت او ژوندي پاته کېدلو سره مسلمانان ډېر خوشاله سوه، د ډیري خوشالی څخه یې عبدالله پر سر وگرځاوه، مسلمانانو د مدینې منورې په لارو او کوڅو کې د خوشالی مظاهره وکړه او په لوړ آوازیې د الله اکبر تکبیرونه وبل.

دا ټوله د نارینه کوچني د پیدا کېدلو په سبب چې مړ هم نه سو او د خوشالی ځای دا ؤ چې د یهودو هغه د سحر آوازه هم په ماته سوه، نو د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ پیدا کېدل د مسلمانانو په تاریخ کې لویه فتحه بلل کیږي، عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ چې د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ د ولادت ورځ یې لیدلې ده چې په دغه ورځ صحابه کرامو د ده د زېږېدلو په سبب تکبیرونه وبل او بیا یې د ده ﷺ د شهادت ورځ هم ولیدل، چې د حجاج بن یوسف الثقفي لښکرو شهید کړی او هغو هم تکبیرونه وبل، نو عبدالله بن عمر رضی اللہ عنہ وایي: د عبدالله بن زبیر د پیدا کېدلو ورځ مې ولیدل او بیا مې د ده د شهادت ورځ ولیدل، قسم په الله هغه کسان چې د ده د ولادت په ورځ یې تکبیرونه وبل، تر هغو کسانو ښه او بهتروه چې د ده د شهادت په ورځ یې تکبیر وایه.

د ده د ولادت په ورځ صحابه کرامو تکبیر وایه او د ده د شهادت په ورځ د حجاج بن یوسف الثقفي یاغي او باغي لښکرو تکبیر وایه.

او د هجرت په اتمه میاشت کې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د ام المؤمنین حضرت عائشه رضی اللہ عنہا د حضرت ابوبکر الصديق رضی اللہ عنہ د لور سره واده وکړی.

دغه د هجرت د اولو وختو څه واقعات ستاسې د معلوماتو د زیاتوالي د پاره درته بیان کړل سوه.

د نوي ټولني جوړول

مور مخ کي و ويل: چي رسول الله ﷺ د هجرت په اول کال د ربیع الأول د میاشتي په دوولسم تاریخ د جمعي په ورځ چي د ميلادي (۶۲۲) کال د سپتمبر د میاشتي د (۲۷) تاریخ سره برابر و په مدينه منوره کي د بني النجار په منطقه کي د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د کور مخ ته د خپلي اوبني څخه کښته سو او وې فرمايل: ان شاء الله منزل يا د استوگني ځای دلته دی او بيا د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه کور ته ولاړی او اول هغه کار چه رسول الله ﷺ د هغه په عملي کولو شروع وکړه هغه پر هغه مخکه چي اوبنه هلته چوکه سوې وه د مسجد جوړول وه او دغه مخکه يې د هغې د مالکانو څخه چي دوه يتيم هلکان وه را نيول او قيمت د مخکي ابوبکر الصديق رضي الله عنه ورکړی.

او د مسجد د جوړولو په کار کي په خپله رسول الله ﷺ حصه اخيستل چي خښتي او ډبري به يې نقلولې او دغه د رسول الله ﷺ کار کول يا په کار کولو کي حصه اخيستل د صحابه کرامو نشاط او احساسات نور هم ور زياتول تر داسي اندازې چي د اصحاب کرامو څخه يوه نفر دغه شعر هم وايه:

لَئِنْ قَعَدْنَا وَالنَّبِيُّ يَعْمَلُ لَذَاكَ مَنَا الْعَمَلُ الْمُضِلُّ
يعني: که مور کښنو او رسول الله ﷺ کار کوي دغه ناسته زموږ دپاره گمراه کوونکی عمل او بد کار دی.

دغه د مسجد مخکه چي خرابه مخکه وه په هغه کي د مشرکانو پخواني قبرونه وه، ژوري گندي وې، د خرما وني وې او د غرقد ونه پکښې وه، د رسول الله ﷺ په امر سره د مشرکانو قبرونه وکندل سوه او خاوري يې وغورځول سوې، هغه گندي آواري او برابري سوې، د خرما او غرقد وني پرې کرل سوې، په دغه وخت کي قبله د بيت المقدس طرف ته وه، د مسجد د پایو دپوالونه په ډبرو پورته سوه او نور دپوالونه يې په اومو خښتو او خټو پورته سوه، چت يې د خرما په بناخلو پټ کرل سو او د منځ عمودونه يې د خرما د وني د تنو څخه ورکرل سوه، پر مخکه يې شگي او رېگ آوار سوه، مسجد ته درې دروازې ورکول سوې، د مسجد اوږد والی سل ذراع و او بر یا

عرض يې هم دغومره يا تر دغه لږ کم ؤ، د مسجد خټک يا بغل ته په اومو خښتو کوټې يا حُجْرې جوړې سوې چې سرونه يې په بناخلو او د خرما په پانو پټ سوه چې دا د رسول الله ﷺ د زواجو مطهراتو خونې او حُجْرې وې، کله چې د دغو حُجرو بناء پوره او کامله سوه نو رسول الله ﷺ د ابو ايوب انصاري رضي الله عنه له کوره و دغو حُجرو ته ور نقل سو او دا موهم درته وهدل: چې مسجد يوازې د لمنځو د آداء کولو ځای نه ؤ بلکه يوه مندرسه يا پوهنتون هم ؤ چې مسلمانان هله اسلامي تعليمات او توجيهاټ زده کول او مسجد د هغو مجلسو ځای ؤ چې هله هغه مختلفي او يو له بله مروري قبيلې پخلا کېدې کوسې چې د جاهليت د وختو څخه يې نفرت او نزاع، جنگ او جدال نه منځ کې پاټه وه او مسجد د اسلامي شئونو د ادارې ځای ؤ او مسجد لکه د نن ورځې پارلمان هله مشورتي او تنفيذي مجلسونه کېدل، پردې ټولو سر بېره مسجد د هغو فقيرو مهاجرينو د پاره کور او د استوگني ځای هم ؤ چې نه يې کور درلودی نه اهل، نه يې اولاد درلودی نه قوم:

همدارنگه د هجرت په اول کال کې د لمانځه درکتود زياتوالي وحي نازلې سوې. د لمانځه په متعلق درې مرحلې تېرې سوې دي، په اوله مرحله کې لمونځ اختياري ؤ فرض نه ؤ هر چا چې به هر وخت هر څومره لمونځ کاوه د ده خوښه وه، هو رسول الله ﷺ خلک لمانځه ته را بلل او لثوبيقول خو لمونځ فرض نه ؤ بلکه اختياري ؤ بېله د شپې د لمانځه څخه چې دغه د شپې لمونځ د سورة المزل د دغو آياتو:

﴿يَتَأْتِيَ الْمَزْمِلُ ﴿١﴾ فَمِائِلٌ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٢﴾﴾

په نزول سره اول يوازې پر رسول الله ﷺ فرض سو او بيا وروسته پر مسلمانانو هم فرض سو، مگر نور لمنځونه تر اسراء او معراج پورې نه وه فرض سوي خو په معراج کې پنځه لمنځونه فرض سوه، د مخه مسلمانانو لمنځونه کول خو فرض نه وه او بيا په معراج کې پنځه لمنځونه پر ټولو مسلمانانو فرض سوه خو ټول لمنځونه دوه دوه رکعاته وه، سهار، ماپنين، ماخيگر، ماينام، ماخستن، ټول دوه دوه رکعاته وه او مسلمانانو هم تر هجرت پورې دوه دوه رکعاته لمونځ کاوه خو د هجرت په اول کال کې په ماپنين، ماخيگر، ماينام او ماخستن کې زياتوب وسو او د سهار لمونځ پر هغه

خپل حال دوه رکعاته پاته سو.

تر دغه وخته آذان هم نه و خلک د لمانځه دپاره بېله کومي علامې او بېله دغه را ټولېدل، خلکو به په خپل فکر وخت سنجاوه او د لمانځه د آداء کولو دپاره به په مسجد کې سره يوځای کېدل نو د هجرت په اولو وختو کې رسول الله ﷺ د داسې شي په باره کې فکر کاوه چې په هغه سره خلک خبر سي چې د لمانځه وخت دی او په دغه باره کې يې د صحابه کرامو سره هم مشوره وکړه، ځينو وويل: (بوق) يعنې: بڼکر يا ټولۍ به پيدا کړو، دا يې نه سوه خوښه ځکه ټولۍ يهودو استعمالول.

چا بيا وويل: (ناقوس) به پيدا کړو، ناقوس دوه لرگي دي چې يو يې اوږد او بل يې کوچنی دی چې يوله بله سره ټکول کېږي، يا خو يې يوه اوسپنه وي او بل يې لرگۍ وي چې سره ټکول کېږي، خو ډير ځله ځنگلې ته هم ناقوس ويل کېږي.

دا يې هم نه سوه خوښه ځکه دغه ناقوس بيا نصاراوو استعمالاوه، خو په دغه ورځ پر کوم خاص شي اتفاق و نه سواو سره ولاړل، په وروسته کې يوه صحابي چې نوم يې عبدالله بن زيد و په خوب کې يو سړی وليدی چې زرغونه کالي يې اغوستي دي او ناقوس ور سره دی، عبدالله ورته وويل: سره! دغه ناقوس نه خرڅوې؟

هغه ويل: څه په کوې؟ عبدالله ويل: موږ د لمانځه دپاره خلک په خبروو، سړي وويل: تر دغه ښه شئ در وښيم؟ عبدالله ويل: هو، سړي وويل: هر کله چې د لمانځه وخت سو په لوړ آواز سره واياست:

« الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر،

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله،

أشهد أن محمداً رسولُ الله، أشهد أن محمداً رسولُ الله،

حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ،

حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ،

الله اکبر الله اکبر،

لا إله إلا الله»

ټول آذان يې وروښووی.

عبدالله بن زید چې له خوبه را وښی سو رسول الله ﷺ ته ورغلی او خپل خوب یې ورته و وایه، رسول الله ﷺ و فرمایل: دا ښه خوب دی او دغه جملې بلال رضی الله عنه ته ور وښیه ځکه د هغه آواز لوړ او ښه دی.

(په دغه کي موږ ته د رسول الله ﷺ له طرفه تعلیم دی چې آذان باید هغه څوک وکړي چې آواز ئې ښه او لوړ وي، نو مؤذن باید د ښه آواز خاوند وي ځکه خوب عبدالله بن زید رضی الله عنه لیدلی ؤ او رسول الله ﷺ ورته وویل: آذان دي بلال وکړي).

اوس چې بلال رضی الله عنه لوړ مسجد ته وختی او آذان کوي په دغه وخت کي حضرت عمر رضی الله عنه بیده ؤ او په دغه آذان له خوبه را وښی سو خو په دغه وخت کي ده رضی الله عنه هم دغسي خوب لیدی چې آذان پکښې ؤ، نو ژر و رسول الله ﷺ ته ورغلی او ویل: یا رسول الله! والله ما دغه شی په خوب لیدی، رسول الله ﷺ و فرمایل: هو د لمنخود خبرتیا دپاره دغه آذان ښه او بهتر شی دی او بیا پر دغه آذان وحی هم نازلي سوې چې آذان یې ثابت او قایم کړی، دا د دغه آذان د مشروعیت او شروع کېدلو قصه وه کوم چې هره ورځ پنځه واره د دنیا په آفاقو کي پورته کیږي او د عالم الوجود ټول اطراف په رېږدول کیږي، د الله جبار پر وحدانیت او د رسول الله ﷺ پر رسالت شاهدي په آداء کیږي، د دغه آذان په واسطه مسلمانان د یوه الله جبار د عبادت دپاره د الله جبار په کورو کي سره را ټولېږي او یو ځای کیږي.

د مسلمانانو په منځ کي ورور گلوي

لکه څرنګه چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو د یو ځای کېدلو، ألفت او محبت دپاره مسجد جوړ کړی، دغه رنگه یې یو بل کار هم وکړی چې د تاریخ په اوږدو کي ځلانده او روښانه کار دی چې هغه د مهاجرینو او انصارو په منځ کي ورور گلوي وه.

دا خو درته معلومه ده چې مهاجرین هغو مسلمانانو ته ویل کیږي چې د مکې مکرمې څنځه یې مدینې منورې ته هجرت کړی دی او انصار د مدینې منورې هغه مسلمانان دي چې د رسول الله ﷺ، او مهاجرینو مرسته او نصرت کوي.

بیا نور رسول الله ﷺ د انس بن مالک رضی الله عنه په کور کي د مهاجرینو او انصارو په منځ

کي ورور گلوي جوړه کړه هغه داسي: چي په دغه وخت او په دغه کور کي ټول (۹۰) نفره مسلمانان موجود وه چي نيم يې مهاجرين وه او نيم يې انصار وه او د رسول الله ﷺ په امر يو د انصارو او يو د مهاجرينو څخه سره وروڼه سوه، نبوي امر داسي ؤ: د انصارو څخه دي هر نفر د مهاجرينو څخه يو نفر د ځان دپاره اختيار کړي او د ځان ورور دي يې و بولي او هر ورور پسله مرگه څخه د هغه بل ورور ميراث وړي، نه ذوی الأرحام او اقربا، يعني: هغه د مړه سوي انسان ميراث د ده اقرباوو ته نه رسېږي بلکه دغه اوسنی ورور گلوي دوی په ميراث کي سره شريکوي او دغه د ميراث وړلو حکم د بدر تر غزاء پوري دوام درلودی څو چي بيا د الله ﷻ دا قول نازل سو چي فرمايي:

﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ [الأنفال: ۷۵]

نو د ميراث حکم بيرته هغو خپلو اقرباوو ته وگرځېدی، په اول کي دا کار په دې سبب ؤ چي هغه د جاهليت قومي عصبيت له منځه ولاړ سي، د مسلمانانو له منځه د رنگ او نسب، وطن او قوميت، فرق او اختلاف ورک سي او يوازي اسلام د خلکو د تعلق او دوستۍ سبب وگرځي او هيڅوک و هيچا ته بېله خپلي عقيدې، اخلاقو او تقوی نه سي ور نژدې کېدلای (يعني د خلکو د نژدې کېدلو وسيله يوازي عقیده ده) رسول الله ﷺ دغه اسلامي ورور گلوي يو نافذ او عملي تړون وگرځاوه نه فقط د خولې خبري، داسي نه چي خلک يوازي په خوله سره يو له بله ورور، ورور، وايي او د عمل يې هيڅ اثر نه وي بلکه په دغه اسلامي ورور گلوي کي الفت او محبت ؤ، قرباني او صداقت ؤ، بل دا چي مهاجرينو خپل وطن، خپل کورونه او خپل مالونه پرې ايښي دي حتی د مدينې منورې د ژوند او خلکو سره هم نوي او نابنده دي نو خامخا د دوی مسؤليت بايد يو څوک پر غاړه واخلي، د رسول الله ﷺ په امر د مهاجرينو او انصارو په منځ کي سمدستي واقعي ورور گلوي شروع سوه، امام بخاري روايت کوي او وايي: کله چي مهاجرين مدينې منورې ته راغله او رسول الله ﷺ د مهاجرينو او انصارو په منځ کي ورور گلوي برقراره کړه، سعد بن ربیع رضي الله عنه چي د انصارو څخه دی، عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه چي د مهاجرينو څخه دی په ورور گلوي اختيار کړی نو سعد رضي الله عنه و عبدالرحمن رضي الله عنه ته وويل: په انصارو کي زه د ډير مال خاوند يم، نو زما مال پر

دوو حصو و وېشه یوه حصه یې ستا او بله یې زما اوزه دوې ښځې لرم پکښې وگوره هره یوه چې دې خوښه وي زه به یې طلاقه کړم چې عده یې تېره سوه ته یې په نکاح کړه.

ورونو! دغو موضوعاتو ته په دقت سره توجه وکړی چې یو مسلمان باید د بل مسلمان سره څومره صدق او اخلاص ولري او ورور کلوې یې باید په کومه اندازه سره وي؟ نه لکه د نن ورځې ځینې مسلمانان چې د ځانې سټې دپاره خپل ورور حلالوي.

مگر مهاجرینو د دې مسئلې څخه د ځان په گټه کار نه اخیستی بلکه عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه ورته وویل: وروره ستا په اهل او مال کې دې الله جبار برکت در واچوي ما ته صرف ستاسې بازار راوښیه ستاسې بازار چیرې دی؟ عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه پېسې نه درلو دې مگر په اقتصاد او کاروبار پوه سړی ؤ الله جبار برکت پراېښی ؤ، رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایي: عبدالرحمن بن عوف که خاوري خرڅي کړي هم به گټه وکړي، کله چې عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وفات سو پاته مال یې د سرو زرو اته ملیونه دیناره ؤ، لکه اوس چې یو سړی د سرو زرو اته ملیونه پهلوی یا جینی، یا طلاوي ولري.

نو عبدالرحمن بن عوف رضی الله عنه وویل: بازار را وښیه، سعد رضی الله عنه د بني قینقاع بازار ور وښووی، کله چې له بازاره راغلی څه اندازه پښې او غوړې یې ور سره را اخیستي وه، دا یې د اولي ورځې گټه وه، بیا نو هره ورځ بازار ته تلې څویوه ورځ د رسول الله صلی الله علیه و آله مجلس ته په داسې حال کې ورغلی چې ښه او نوي کالي یې اغوستي وه، رسول الله صلی الله علیه و آله ورته وویل: وه څه پېښه ده؟ ده وویل: واده مي کړی دی، ویل څومهر دي ورکړی؟ ویل د خرما د مندکي پراندازه سره زر.

امام بخاري د ابو هريره رضی الله عنه څخه روایت کوي چې انصارو ورسول الله صلی الله علیه و آله ته وویل: یا رسول الله! زموږ او زموږ د مهاجرو ورونو په منځ کې دغه زموږ باغونه یا د خرما درختي را و وېشه.

سبحان الله! انصار دغه دي، د ورور کلوې د اولي ورځې څخه خپل مالونه ور سره تقسیموي، خورسول الله صلی الله علیه و آله وویل: یا! بیا نو انصارو مهاجرینو ته وویل: چې تاسې زموږ سره د باغو په کار کې مرسته کوی او موږ به مو د باغو په حاصلاتو کې را سره شریکان کړو، مهاجرینو وویل: خوښه او قبوله موده.

دغه حالات د انصارو پر هغه ډېره مهرباني دلالت کوي چې د خپلو مهاجرو وروڼو سره يې درلودل خو بالمقابل مهاجر مسلمانانو د انصارو دغه کرم او محبت ته د پوره تقدير او احترام په سترگو کتل او دغه د دوی اخلاص يې د ځان په گټه نه استعمالوه بلکه د انصارو په زراعت او باغو کې يې پوره کارور سره کاوه مگر د دوی د مالو څخه يې فقط دومره اخيستل چې شپه يې په تېرېدل.

او په حقه د رسول الله ﷺ له طرفه دغه ورور گلوي يو په زړه پوري حکمت او حکيمانه سياست ؤ او د ډيرو هغو مشکلاتو دپاره چې مهاجر مسلمانان ور سره مخامخ وه ډېر ښه حل او مناسبه لار وه.

لکه څرنگه چې رسول الله ﷺ د مسلمانانو په منځ کې دغه ورور گلوي برقراره کړه دغه رنګه يې د مدينې منورې د اوسېدونکو دپاره يوه عهد نامه هم وليکل چې دغه عهد نامې ته مورې په اوسنۍ اصطلاح د نوي اسلامي دولت دپاره (قانون اساسي) هم ويلای سو، دا داسې عهد نامه يا قانون ؤ چې په هغه سره يې د جاهليت رواجونه او قبيلوي اختلافونه ليري او ورک کړل، دې قانون د نوي دولت دپاره داخلي او خارجي نظام کينېناوه، په دې قانون کې داسې مادې موجودې وې چې د اسلامي دولت د افرادو په خپل منځي علاقاتو او اړيکو پورې يې تعلق درلودی او همدارنګه يې د نورو خارجي خلکو يا قبيلو سره په علاقاتو پورې تعلق درلودی، يعنې: داسې جامع قانون ؤ چې داخلي او خارجي سياست دواړه پکښې ځای سوي وه، چې اوس به د هغه قانون ځنې لويې او مهمې مادې درته بيان سي:

اولنئ اسلامي قانون

اوله ماده: ټول مسلمانان که د قریشو څخه وي که د مدينې منورې د اوسېدونکو څخه وي او بل هر هغه څوک چې د دوی سره يو ځای کېږي او د دوی په ملګرتيا جهاد کوي، دغه ټول د نورو خلکو څخه جلا ځان ته يو امت دی.

دوهمه ماده: دغه ټول مسلمانان د قبيلوي يا قومي اختلافه سره سره په خپل منځ کې مرسته سره کوي او د خپل بندي يا بنديانو د خلاصولو دپاره په عدل او احسان

سره فديه ورکوي.

درېيمه ماده: مسلمانان په خپل منځ کي يو پوروړی يا غريب عيالداره نه پرېږدي چې د ده سره مرسته و نه کړي، يا يې د بندي فديه نه کي ور برابره.

څلورمه ماده: ټول مسلمانان هغه چا ته يو لاس دي چې پر دوی ظلم او تجاوز کوي يا په دوی کي فساد او گناه نشروي، که څه هم دغه څوک په دوی کي د يو چا اولاد وي. **پنځمه ماده:** يو مسلمان به بل مسلمان د کافر په بدله کي نه وژني (يعني که يو مسلمان د بل مسلمان کافر وروړو وژني دغه مسلمان حق نه لري چې د هغه کافر وروړو په بدله کي دغه قاتل مسلمان و وژني) او نه به د کافر سره د مسلمان په مقابل کي مرسته کيږي.

شپږمه ماده: د کفارو سره به په في سبيل الله جنگ او جهاد کي د مسلمانانو صلحه په پوره اتفاق او اتحاد سره وي، داسي نه سي کېدلای چې ځيني مسلمانان په انفرادي ډول د کفارو سره صلحه وکړي.

اوومه ماده: هر هغه مومن چې پر الله او د آخرت پر ورځ ايمان لري او په دغه عهدنامه اقرار کوي او ويې مني، دا نه ده ورته روا چې د يوه کافر نصرت او کومک وکړي يا ځای ورکړي، که يې د کافر مرسته وکړه يا يې ځای ورکړی د قيامت په ورځ پر هغه د الله ﷻ غضب او لعنت دی او د ده څخه هيڅ شئ نه قبلول کيږي.

(يو ازي دغه ماده نه بلکه ټول اسلامي قانون يو وار بيا په غور سره ووايه)

څرنگه چې د مدينې منورې ځيني يهود د مسلمانانو سره په دغه معاهده کي شامل او داخل سوه، نو په دغه قانون کي څه مادې د يهودو په باره کي هم سته په ښه غور او دقت سره ورته متوجه سه.

اتمه ماده: د بني عوف يهود په دغه عهد نامه کي د مسلمانانو سره يو ځای دي، د يهودو خپل دين دی او د مسلمانانو خپل دين دی، بېله هغو کسانو چې ظلم يا يوه گناه وکړي (يعني هغه ته بيا د اسلامي شريعت سره سمه جزاء ورکول کيږي) هغه څوک بېله خپله ځانه او خپلي کورنيه بل څوک نه هلا کوي.

نهمه ماده: يهود د خپل خرڅ او نفقي مسئوله دي او مسلمانان د خپل خرڅ او نفقي مسئوله دي او دوی يو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي سره کوي چې د دغه

عهد نامې پر افرادو تجاوز او تېری کوي.

لسمه ماده: د دغې عهد نامې د منونکو په منځ کې که کوم داسې اختلاف یا قضیه پېښه سوه چې د هغه په نتیجه کې د فساد او فتنې بېره وه، هغه موضوع و الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته راجع کېږي، هر څه چې د هغو حکم و په هغه سره فیصله کېږي.

یوولسمه ماده: د دغې عهد نامې د افرادو څخه هر څوک که په مدینه منوره کې وي هم په امان دی او که تر مدینې منورې د باندې ولاړ سي هم په امان دی.

دغه قانون نوري مادې هم درلودلې خو دغه ذکر سوي مادې یې زموږ د بحث دپاره مهمې مادې وې، چې بېله رسول الله ﷺ څخه بل هیڅوک حق نه لري چې تر مدینې منورې د باندې د یو چا سره عهد، اتفاق او قرار داد وکړي، نه یهودو او نه د مدینې منورې نورو مشرانو ته دا اجازه سته چې د خارجي خلکو سره تعهد یا اتفاق وکړي، دا کار فقط په رسول الله ﷺ پورې تعلق لري او یوه ماده هم داسې وه: که د یوه چا د بل چا سره دعوه وه یا یې حق ورسره و، د اسلام او مسلمانانو قانون ته به رجوع کېږي، په مدینه منوره کې بېله اسلامه بل قانون نه عملي کېږي او د قریشو په باره کې معامله ډیره شدیدې وه، هغه داسې:

که چیرې د قریشو د کفارو څخه کوم څوک دلته راسي نه به ځای ورکول کېږي او نه به ساتل کېږي، په مدینه منوره کې هیڅکله کافر قریش نه پرېښوول کېږي، د دغه امره څخه داسې معلومېدل چې دا د قریشو پر ضد د جنگ اعلان و چې د هغو سره نه صلحه سته نه گډ ژوند کول، دا هغه قانون و چې رسول الله ﷺ په الهي وحيو سره کښېناوه او اصحاب کرامو ولیکي او بیا د مسلمانانو او همسایه یهودو په منځ کې متفق علیه یا په اتفاق سره د ژوند عملي قانون وگرځېدی.

نن ورځ هم دا ممکنه نه ده چې په یوه وطن یا یوه مخکه کې دي اسلامي حکم او شریعت جاري سي (یعنې په یوه ملک کې تر هغو اسلامي قانون نسته) ترڅو چې په دغه قانون چې رسول الله ﷺ اېښی دی عمل و نه سي، ځکه په عین وخت کې د اسلامي شریعت احکام هم داسې دي لکه د دغه قانون مادې.

دغه قانون د اسلام پر عدالت دلالت کوي، تاسې ولیدل چې رسول الله ﷺ

د يهودو سره د ژوند کولو څومره عادلانه مادې کښېښوولې، که په دغو مادو د يهودو له طرفه عمل سوی وای دا ممکنه وه چې د مسلمانانو او يهودو ژوند ته يې ښې خوږې مېوې راوړي وای، خو بد بختانه پر يهودو هغه خپل د مکر، چم او خيانت طبيعت غالبه سو او لږ موده وروسته يې هغه مادې چې په دغه عهد نامه کې ليکل سوي وې او دوی پر ځان لازمي کړي وې ماتي کړې، د رسول الله ﷺ او مسلمانانو سره يې قسم قسم خيانتونه وکړه، چې ان شاء الله تعالیٰ په مناسبو وختو کې به په تفصيل سره درته بيان سي.

په ټولنه کې د دغه اسلامي قانون اثر او تاثير

رسول الله ﷺ په دغه حکمت او دغه پوهې سره د نوي ټولني دپاره دغه د مصلحت او حکمته ډک قوانين کښېښوول، خو دغه ظاهري قوانين اصلاً د هغو معانيو يو اثر ؤ چې مکرم او جليل القدره اصحاب کرامو د رسول الله ﷺ په صحبت او ملگرتيا کې حاصلې کړي وې، رسول الله ﷺ خپل اصحاب کرام د مخه تر دغه قانون پر تعليم او تربيه، د نفسو پر پاکوالي، د ښو اخلاقو په عملي کولو، د ورورگلوۍ او محبت، د مجد او شرف، د طاعت او عبادت؛ په ادب مؤدبه کړي وه.

تاسې راسی چې دلته د رسول الله ﷺ ځينې هغه اقوال يا لارښوونې را نقل کړو چې خپلو متابعينو يا پيروانو ته يې د ښه ژوند د حاصلولو دپاره فرمايلي دي، دا ځکه چې اول به موږ د خپل رهبر او پېشوا جناب رسول الله ﷺ په دغه ارشاداتو خبر سو او دوهم به يې د خپل ژوند سر مشق او عملي لار وگرځوو، او درېيم به مو د هغو جاهلانو او گمراهانو، بلکه د اسلام د هغو دښمنانو لږ رد ويلی وي، کوم چې د پخوا څخه تر اوسه پورې پر هغه عظيم الشانه جناب او د الله ﷻ پر لار لېږل سوي رسول ﷺ بېځايه او ناوره نومونه يا القاب اېږدي، خو دا مثل موږ ته د پخوا څخه را معلوم دی چې وايي: (د سپي په خوله درياب نه مردارېږي) يا وايي (د سپو غڼا آسمان ته نه رسېږي) يا وايي: (قافله تېرېږي او سپي غاڼي) دغه ټول متلونه د اسلام د هغو دښمنانو د حال سره برابر او موافق دي، چې دوی پر اسلام او د هغه پر پېشوا ناوره خبري کوي.

تاسې به هغه تهمني القاب اورېدلي وي چې د ډنمارک گوروانانو او کاودارانو،

یا د ثقافت او تمدن هغو پروفیسرانو چې خپلي لوني، خوندي، او بنځي د سپو او بزوگانو سره ودوي، یا د بشر د حقوقو هغه غداران چې په یوه وار پوره او کامل وطنونه د بنځو او ماشومانو، سپین پیرو او ځوانانو سره خرابوي او انسانان یې په بې رحمانه قتل سره وژني، یا یې په هغو بنديخانو کې اچوي چې بشریت او انسانیت د هغو په اعمالو سره شرمېږي، تاسې به د دغو نا اهلانو هغه تهمتي القاب اورېدلي وي چې جناب رسول الله ﷺ ته یې نسبت کوي، خو اوس د رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر اورېدلو وروسته قضاوت تاسې وکړی چې آیا د دغو خلکو خبرې او عمل حق دي که نا حق؟

د رسول الله ﷺ څخه یو چا پوښتنه وکړه چې کوم اسلام خیر او بهتر دی؟ ده ﷺ و فرمایل: چې خلکو ته ډوډۍ ورکوې او هر چا ته که یې پیژنې که یې نه پیژنې سلام وراچوې.

عبدالله بن سلام رضی الله عنه چې په اصل کې یهودي ؤ او بیا مسلمان سو وایي: کله چې رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغلی زه ورغلم، کله چې مي د ده ﷺ مخ ولیدی زه پوه سوم چې دا مخ د درواغجن مخ نه دی او اوله خبره چې رسول الله ﷺ و فرمایل هغه دا وه: اې خلکو! په خپل منځ کې سلام نشر کړی.

یعني: که څوک پیژنی که یې نه پیژنی سلام وراچوی.

تاسې پوهېږی چې د سلام ویلو څه مقصد او څه معنی ده؟

دا چې ته د اول وار دپاره د یو چا سره مخامخ سې او د ده دپاره د الله ﷻ څخه د سلامتیا غوښتنه کوې او ورته و وایې: پرتا دي سلامتیا او د الله ﷻ رحمت وي، آیا دا ممکنه ده چې ته دي هغه انسان ته تکلیف یا ضرور ور وسوې؟ هیڅکله نه.

د اسلامي سلام مفهوم او مقصد دغه دی.

او بیا چې هغه مقابل طرف هم په عین لطف او اطمینان سره تا ته دغسې سلامتیا او الهي رحمت و غواړي، دلته به د ټولني د افرادو په منځ کې څومره حُب او همدردي، څومره سکون او اطمینان پیدا سي او سلام ویل یوازې په خوله سره نه دي، بلکه په عمل کې به دي هم د دغه سلام آثار ښکاره وي.

نو رسول الله ﷺ فرمایي:

« أيها الناس! افشوا السلام »

اې خلکو! په خپلو منځو کې سلام نشر کړی.

« واطعموا الطعام »

او خلکو ته ډوډۍ ورکوی.

« وصلوا الأرحام »

او د اقرباوو سره دوستي او همدردی کوی.

« و صلوا باللیل والناس نيام »

او د شپې چې خلک بیده وي تاسې لمونځ کوی.

« تدخلوا الجنة بسلام »

په سلامتیا سره به جنت ته داخل سی.

تاسې په دغو څلورو جملو کې په غور او دقت سره فکر وکړی!

همدارنگه رسول الله ﷺ فرمایي: هر هغه څوک چې د ده همسایه د ده له آزارو

څخه په امان نه وي هغه جنت ته نه داخلېږي.

اوس نو ته فکر وکړه: چې زه ستا همسایه یم او ته زما همسایه یې او د همسایه په

باره کې د اسلام امر دغه وي، نو که زه او ته په دغه امر سره عمل وکړو هلته به مو

څومره آرام او هوسا بلکه له محبته ډک ژوند وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مسلمان هغه څوک دی چې نور مسلمانان د ده د لاس

او ژبې له آزاره څخه سالم پاته سي. یعني: د ده له هره شره څخه که د لاس شروي او

که د خولې شروي خلک په امان وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: ټول مومنان لکه یو سړی، یا ټول مومنان د یوه سړي یا

یوه جسد په مثال سره دي، که د یو چا سترگه خوږېدل ټول بدن یې په تکلیف وي،

که یې سر خوږېدی ټول جسم یې په تکلیف وي، یعني: که په مسلمانانو کې یوه سړي

ته مشکل پېښی و، ټول مسلمانان باید ور سره په تکلیف سي او ټول د ده د تکلیف د

لیري کولو دپاره کوښښ وکړي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مومن د مومن دپاره داسي مثال لري لکه د دېواله خبتي چي يوه په بله ټينگيږي.

په پښتو کي متل دی وايي: که تا ويل: چي زه يم او ما ويل: چي زه يم، نه به ته يې نه به زه يم، که تا ويل: چي ته يې او ما ويل: چي ته يې، هم به زه يم هم به ته يې. رسول الله ﷺ فرمایي: يود بل سره بغض مه کوی، حسد مه سره کوی، دسيسي مه سره جوړوی بلکه د الله ﷻ بندگان او يود بل سره وروڼه اوسی او مسلمان ته دا نه ده روا چي د بل مسلمان وروړو سره تر درې ورځي زيات خبري بندي کړي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مسلمان د مسلمان وروړو دی نه ظلم ورسره کوي او نه يې دشمن ته تسليموي او هر هغه څوک چي د خپل وروړو د حاجت په اجراء کولو کي کوبښ کوي الله ﷻ به د ده حاجت وروړو کړي، که چا د يوه مسلمان يو تکليف ليري کړی الله ﷻ به د قيامت د ورځي د تکاليفو څخه يو تکليف د ده څخه ليري کړي، که چا د يوه مسلمان پرده وکړه الله ﷻ به د قيامت په ورځ دده پرده وکړي.

رسول الله ﷺ فرمایي: پر هغه چا رحم وکړی چي په مخکه کي دي، هغه څوک به درباندي ورحميږي چي په آسمان کي دی.

رسول الله ﷺ فرمایي: هغه څوک مومن نه دی چي دى خان مروي او ختگ ته يې همسايه وږی وي.

رسول الله ﷺ فرمایي: مسلمان ته بد ويل فسق دی او جنگ ورسره کول کفر دی. رسول الله ﷺ د لاري څخه د آزار د شي ليري کول، لکه سينه، ډبره، مېخ، د کپلي پوستکی او داسي نور صدقه بللې ده او د ايمان د حصو څخه يې يوه حصه بللې ده.

رسول الله ﷺ خلک د خيرات وورکولو ته تشويقول او د خيرات داسي فضائل يې ورته بيانول چي د خلکو په زړو کي خيرات خوښ گرځېدی.

رسول الله ﷺ فرمایي: صدقه او خيرات گنځونه داسي پټوي لکه اوبه چي اور وژني. (تاسي پوهېږی چي صدقه رحم پر غريبانو دی)

رسول الله ﷺ فرمایي: هر مسلمان که بل مسلمان ته د لځوالي په وخت کي کالي ورکړه الله ﷻ به د جنت کالي په واغوندي. هر مسلمان که بل مسلمان ته په

لوږه کي خواړه ورکړه الله ﷻ به د جنت د مېوو څخه خواړه ورکړي او هر مسلمان که تړی مسلمان اوبه کړی الله ﷻ به رحيق مختوم په وچني.

(رحیق مختوم) د جنت خوندور شربت دي.

رسول الله ﷺ فرمايي: خپل ځانونه د دوږخ له اوره وساتي که څه هم د نيمي خرما (کجور) په خيړاتولو سره وي، که خرما و نه لری نو په ښه خوږه خبره سره.

يعني: يوله بله سره پستي او خوږي خبري کوی.

او پر دغو ټولو ارشاداتو سر بېره رسول الله ﷺ خلک و غفت او نه سوال کولو ته دعوتوي، د صبر او قناعت فضائل ورته بيانوي او فرمايي: که چا فقر او سوال کاوه د قيامت په ورځ به يې پرمخ غوښي نه وي، البته د دې حکمه څخه هغه سوال گر وتلی دی چي د ډير ضرورت په وخت کي له چا څخه يوشئ وغواړي.

رسول الله ﷺ د دغو لار ښوونو تر څنگ خپل اصحاب کرام عباداتو او هغه اجر او ثوابو ته تشويقول چي د الله ﷻ سره وه، په دغو لارښوونو او ارشاداتو سره رسول الله ﷺ د خپلو اصحاب کرامو معنويات او مواهب دومره ورپورته کړل چي د بشر په تاريخ کي پس له انبياء ﷺ څخه د کمال و هغه لوړي درجې ته ورسېدل.

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که څوک غواړي چي د يو چا متابعت وکړي او د هغه پر لار ور سره ولاړ سي نو دي د هغه چا پر طريقه رهي سي چي هغه پر اسلام او پر سمه لار وفات سوی وي ځکه ژوندي خلک د فتنې او اوښتلو څخه نه دي په امان، نو د رسول الله ﷺ اصحاب د دې امت افضله انسانان وه، زړونه يې پاک وه، په علم کي عميق وه، دنيوي کاروبار يې لرؤ، الله ﷻ د خپل نبي د صحبت او د دين د اقامت دپاره اختيار کړي وه، د هغو فضيلت وپېژنی، د هغو د لاري متابعت وکړی، څومره چي موپه وسه پوره وي د هغو اخلاق او عادات اختيار کړی هغه پر مستقيمه لار وه.

او بيا په خپله رسول الله ﷺ د ټول امت قائد اعظم داسي ظاهري او معنوي کمالات درلودل، داسي مجد او فضيلت يې درلودی، داسي ښه اخلاق او ښه خوبونه يې درلودل، چي زړونه ورکشېدل او ځانونه تر قربانېدل، چي يوه خبره به يې نه وه کړي صحابه کرامو به د هغې پر عملي کولو تلوار کاوه، د خيړ په کارو کي يې

رقابت او منافسه سره کول.

نو رسول الله ﷺ په دغه عالي اوصافو سره وکولای سوای چې په مدینه منوره کې یوه نوې د مجد او شرف داسې ټولنه جوړه کړي چې په تاریخ کې یې مثل نه لیدل کېږي او د دغې نوي ټولني د مشکلاتو د لیري کولو دپاره داسې حل پیدا کړي چې یو انسان په راحت سره ژوند پکښې وکړي، دا هم په داسې وخت کې چې د هغه وخت انسانانو د جهالت په تاریکیو کې ژوند کاوه، خو په دغو لارښوونو او په دغو لوړو معنویاتو د دغې نوي ټولني عنصرونه پوره سوه او د وخت د ټولو مشکلاتو په مخ کې ودرېدل، د ورځو او تاریخ مخ یې سمې لارې ته واړاوه.

د مدینې منورې د یهودو سره معاهده

پسله هغه څخه چې رسول الله ﷺ په مدینه منوره کې د نوي اسلامي ټولني اساس ټینګ او مضبوط کړی د مسلمانانو په منځ کې یې عقیدوي، سیاسي او نظامي وحدت راوستی، نو یې دا ښه او غوره و بلل چې د غیر مسلمینو سره هم منظم علاقات ولري او له دې کاره یې مقصد دا و چې ټول بشریت په امن او سلام، خیر او سعادت کې ژوند وکړي او دغه منطقه په یوه اتحاد کې منظمه سي، او هلته په هغه منطقه کې چې په تعصب او نفاق سره ډکه وه د عفوي او بخښني طریقه کښېښوول سي، لکه د مخه چې مو درته و ویل: هغه غیر مسلمین چې مدینې منورې ته نژدې پراته وه هغه یهود وه، دغو یهودو که څه هم پټ په زړو کې د مسلمانانو سره عداوت درلودی مګر تر اوسه پوري یې هیڅ مقاومت او دښمني نه وه ښکاره کړي، نو رسول الله ﷺ د یهودو سره هم یوه خاصه معاهده ولیکل یا په بل عبارت د یهودو دپاره یې هم د دوی په خوښه او اتفاق یو قانون ولیکی چې په هغه قانون کې یې یهودو ته دیني او مالي مطلقه آزادي ورکړې وه او رسول الله ﷺ د دوی دپاره د فراره کولو، یا د مالو د مصادره کولو، یا د دښمنۍ هیڅ سیاست نه و اختیار کړی او دغه قانون د هغه قانون تر څنګ و چې په خپله د مسلمانانو تر منځ لیکل سوی و، چې د هغه قانون مهمې مادې مو درته بیان کړې او اوس به د یهودو سره د لیکل سوي قانون یا معاهدې مهمې ټکي درته بیان سي:

۱ - د بني عوف يهود د مسلمانانو سره يو امت دی، د يهودو خپل دين دی او د مسلمانانو خپل دين دی، د دوی مريان او د دوی ځانونه د دوی دي او په دوی پوري اړه او تعلق لري.

۲ - يهود خپل خرڅ او مصرف کوي او مسلمانان خپل خرڅ او خپل مصرف کوي.
۳ - يهود او مسلمانان به يو د بل مرسته د هغه چا په مقابل کي کوي چي د دوی سره جنگ کوي يا پر دوی تجاوز او تېری کوي.

۴ - يوسړی د بل حليف په گناه نه نيول کيږي او د مظلوم به مرسته کيږي.
۵ - ترکومه وخته چي مسلمانان په جنگ کي وي يهود د مسلمانانو ملگري دي.
۶ - که د دغه عهد نامې د خلکو په منځ کي يوه داسي شخړه يا اختلاف پېښ سو چي د هغه شخړه د شر او فساد د پېښېدلو بېره موجوده وه هغه موضوع به الله ﷻ او رسول الله ﷺ ته محول کيږي. (يعني د هغې موضوع فيصله به په الهي قانون سره کيږي)

۷ - قريشو او هغو کسانو ته چي د قريشو نصرت کوي جوار نه ورکول کيږي.
۸ - مسلمانان او يهود به يو د بل سره د هغه چا په مقابل کي مرسته کوي چي پر مدينه منوره حمله کوي او پر هر چا د هغې حصې ساتنه لازمه ده چي د دوی و طرف ته وي.
۹ - دغه عهد نامه بېله ظالمه او گناهکاره بل څوک نه ماتوي.

يعني: هر چا که دغه عهد نامه ماته کړه هغه ظالم او آثم دی او جزاء ورکول کيږي.
د دغې عهد نامې په ليکلو سره مدينه منوره او د هغې شا وخوا داسي وگرځېدل لکه يو وفاقي دولت يا فدرالي حکومت چي مرکز او پایتخت يې مدينه منوره سو او د دغه حکومت رئيس: که چيري دغه تعبير صحي وي رسول الله ﷺ دی، حکم او امر په دغه حکومت کي د مسلمانانو دی، نو په دغه عهد نامه سره مدينه منوره د اسلام دپاره يو حقيقي او واقعي مرکز او پایتخت وگرځېده او د دې دپاره چي د امن او سلام منطقه نوره هم پراخه سي رسول الله ﷺ په راتلونکو وختو کي د نورو قبائلو سره هم دوخت له مراعته سره سم دغسي معاهدې کړي او ليکلي دي، چي په راتلونکو بحثو کي به پر خپل ځای درته بيان سي.

تر هجرت وروسته د قریشو د سیسې

موږ مخ کي هغه تکالیف او آزارونه درته بیان کړل چي د مکې مکرمې کفارو پر مسلمانانو تېرول او د دوی هغه عملونه هم در معلوم سوه چي د هجرت په وخت کي یې د مسلمانانو سره وکړه چي د هغو اعمالو په سبب د مکې مکرمې کفار د دې وړ وگرځېدل چي جنگ ور سره وسي او مالونه یې مصادره کړل سي خو دوی پر هغه اعمالو سر بېره بیا هم هغه خپل عداوت نه پرېښاوه او د غفلت له خوبه نه را وینېدل، بلکه په دې ډېر خواشيني وه چي مسلمانان ولي د دوی له عذابو څخه خلاص سوه او ولي یې په مدینه منوره کي د امان ځای پیدا کړی، نو یې عبدالله بن ابي بن سلول ته هغه چي مشرک ؤ او د انصارو رئیس بلل کېدی -

(که رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت نه وای کړی او انصارو ایمان نه وای را وړی قریبه وه چي اهل مدینه دغه عبدالله پر خپلو ځانو پاچا گرځولی وای).
نو قریشو دغه عبدالله بن ابي او د ده مشرک ملگرو ته خط ولیکی چي ورته لیکلي یې وه: تاسي زموږ سړي ته (یعني رسول الله ﷺ ته) ځای ورکړی، موږ په الله سره قسم یادوو چي یا به جنگ ور سره کوی او له خپله ښاره به یې باسی یا به موږ ټول پر تاسي حمله کوو، تاسي به وژنو او ښځي به موبندیاني نيسو.
د دغه لیک په رسېدلو سره عبدالله بن ابي اړاده وکړه چي د مکې مکرمې د مشرکانو امر پر ځای کړي، دا ځکه چي یو خوده په خپله د رسول الله ﷺ سره ذاتي حسد او عداوت درلودی ځکه ده دا فکر کاوه چي رسول الله ﷺ د ده پاچهي د ده څخه اخیستې ده او بل د قریشو له طرفه دغه امر هم ورته راغلی.

عبدالرحمن بن کعب رضي الله عنه وایي: کله چي عبدالله بن ابي او د ده بت پرستو ملگرو ته دا امر ورسېدی، خپل نفريې د رسول الله ﷺ د جنگ دپاره سره راټول کړه.
رسول الله ﷺ چي په دغه واقعه خبر سو نو ورغلی او وې فرمایل: د قریشو د جنگ وعدې دغه حال ته ورسولاست؟ قریش دومره ضرر نه سي در رسولای لکه دغه اوس چي یې تاسي په خپله خپلو ځانو ته رسوی، تاسي غواړی چي د خپلو وروڼو او اولادو سره وجنگېږی؟ هغو چي د رسول الله ﷺ دغه خبري واورېدې بیرته سره وپاشل سوه

او عبدالله بن ابي په دغه وخت کې د جنگ اړاده پرېښوول. خو دا معلومه خبره وه چې عبدالله همپشه د قریشو ملگری او طرفداره ؤ، هر وخت چې به دا موقع په لاس ورغله چې مسلمانان او مشرکان په جنگ سره اخته کړي ده به خپل ټول کوبښونه کول او په دغه کار کې يهودو هم د ده مرسته کول، مگر هلته د حکيم نبي ﷺ حکمتونه وه چې د دوی د شر او شیطانت اورونه يې هر وخت په پوره حکمت سره وروزل.

په دغه وختو کې سعد بن معاذ رضي الله عنه د عمرې د آداء کولو دپاره مکې مکرمې ته ولاړی او هلته د پخواني شناخت او تعلق په سبب د امیه بن خلف کور ته ورغلی او بیا يې امیه ته وويل: زما دپاره داسې فارغه وخت وگوره چې زه پرکعبه شريفه طواف وکړم، امیه هم د خاښت په وخت کې د طواف دپاره راوايستی خو په لار کې ابوجهل په مخه ورغلی، ابوجهل ويل: يا ابا صفوان! دغه څوک در سره دی؟ هغه ويل: دا د اهل يثرب سعد بن معاذ دی.

ابوجهل و سعد رضي الله عنه ته وويل: گمان نه کوم چې په امن سره دي پرکعبه طواف وکړې ځکه تاسې هغه د دينه وتلو خلکو ته ځای ورکړی دی او تاسې دا عزم کړی دی چې د هغو نصرت او کومگ وکړی، په والله که دغه ابو صفوان نه وای در سره خپل کور ته به سالم نه وای تللی.

سعد بن معاذ رضي الله عنه په لوړ آواز ورته وويل: په والله که ته ما له طوافه منعه کړې زه به تاله داسې شي څخه منعه کړم چې هغه و تا ته تر دغه سخت تماميږي، ستا تجارتي لار پر اهل مدینه ده.

کافر قریش، مهاجر مسلمانان تهديدوي

د مکې مکرمې کافر قریشو يوازي په دې سره کفايت و نه کړی چې د مدینې منورې و مشرکانو او منافقانو ته لیکونه وليږي بلکه مهاجر مسلمانانو ته يې هم حال وليږی چې تاسې په دې مه خطاوی چې يثرب ته ولاړاست او زموږ څخه خلاص سواست موږ به هلته پسي درسو او د خپلو کورو په منځ کې به مونږست او نابود کړو؟ دغه خبرې يوازي تهديدونه او وعدې نه وې بلکه رسول الله ﷺ ته د قریشو

د خیانت او د شر د ارادې حالات ور معلوم وه نو ځکه رسول الله ﷺ او مسلمانانو به شپې په بیداري، پیرو او گزمو تېرولې.

امام مسلم د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت کوي چې وايي: د مدینې منورې په اولو شپو کې به رسول الله ﷺ د شپې وین و، یوه شپه یې وفرمایل: کشکي زما د اصحابو څخه یو صالح سړی نن شپه پر ما پیره وکړي، وايي: مور دالته سره ناست و چې د اسلحې شرنګی مو واورېدی، رسول الله ﷺ ویل: څوک یې؟ هغه ویل سعد بن أبي وقاص، رسول الله ﷺ ورته وویل: د څه شي دپاره راغلي؟ ویل زما په زړه کې پر رسول الله ﷺ بېره را ولوبده راغلم چې پیره پر وکړم، رسول الله ﷺ دعاء ورته وکړه او بیا بیده سو.

داسې نه وه چې دغه پیرې ځینې شپې وې او ځینې شپې نه وې بلکه دا د رسول الله ﷺ او مسلمانانو دپاره همېشني او پرله پسې کار و، د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه روایت دی چې پر رسول الله ﷺ د شپې پیرې کېدلې، تر څو چې د الله جبار قول نازل سو چې فرمائي:

﴿وَاللَّهُ يَعَصْمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ [المائدة: ۶۷]

ژباړه: الله جبار دي له خلكو څخه ساتي.

نو رسول الله ﷺ د هغه خپلې کوتې څخه سر را وايستی او وې فرمایل: اې خلکو زما څخه ولاړسی الله جبار زه وساتلم.

د مکې مکرمې د مشرکانو له طرفه یوازې رسول الله ﷺ ته خطر نه و متوجه بلکه ټول مسلمانان په خطر کې وه، د ابی بن کعب رضی اللہ عنہ څخه روایت دی وايي: کله چې رسول الله ﷺ او د ده اصحاب مدینې منورې ته راغله او انصارو ځای ورکړی، ټولو عربو د یوه قوس څخه ویشتل.

یعني: ټول عرب یې یو قسم دښمنان وه او ټولو په یوه سترګه ورته کتل، نو ځکه مسلمانانو شپه بېله اسلحې نه تېرول او د ورځې بېله اسلحې نه گرځېدل یعني: د شپې او ورځې به اسلحه ورسره وه.

په جنگ او قتال سره الهي اجازه

د دغه خطرناکو حالاتو په جريان کي کوم چي په مدينه منوره کي يې د مسلمانانو وجود په خطر کي اچولی ؤ او د قريشو پردغه حال يې دلالت کاوه چي دوی هيڅکله د غفلت له خوبه نه را وپنښيږي او د خپلو سرکنيو څخه لاس نه اخلي. الله ﷻ مسلمانانو ته په جنگ کولو سره اجازه وکړه، دا فقط اجازه وه د جهاد فرضيت نه ؤ، الله ﷻ فرمايي:

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ [الحج: ۳۹]

ژباړه: هغو کسانو ته د جنگ اجازه ورکول سوې ده چي د دوی سره د کفارو له طرفه جنگ کيږي، دا هم په دې سبب چي پر دوی ظلم کيږي او بېشکه چي الله ﷻ د دوی پرنصرت او کومک قادر دی.

کله چي دغه د جنگ کولو اجازه نازله سوه په دغو وختو کي هغه يواځني لوی او سرکبه قوت چي مسلمانانو ته متوجه ؤ هغه د قريشو قوت ؤ، نو حکمت دا ؤ چي مسلمانان خپله سيطره او تسلط پر هغو لارو قائم کړي چي هغه د مکې مکرمې څخه و شام ته د قريشو د تجارت لاري وې او رسول الله ﷺ د دغو لارو د سيطرې دپاره دوه عمده کاره يا دوې نقشي عملي کړي.

اول دا چي: رسول الله ﷺ د هغو قبيلو سره چي د دغو لارو پر شا وخوا پرتې وې يا د مدينې منورې څخه تر دغو لارو پوري پرتې وې، د حلف يا يو پر بل د نه تجاوز کولو معاهدې وليکلې، لکه څرنګه چي د مخه د يهودو سره دغسي معاهده ليکل سوې وه دغه رنگه د مخه تر دې چي عسکري نشاط يا عسکري تحرکات او ګزموې شروع سي د (جُهَيْنَه) د قبيلې سره داسي معاهده وليکل سوه چي يو پر بل به تېرئ او تجاوز نه کوو، د جُهَيْنَه د قبيلې کورونه د مدينې منورې څخه درې ميله ليري پراته وه. همدارنگه رسول الله ﷺ د نورو قبيلو سره هم نوري د نه تجاوز کولو معاهدې د خپلو عسکري ګزمو او ګښتو په ترڅ کي وليکلې چي پر خپل وخت به درته بيان سي.

دوهم ۱۵ چي: رسول الله ﷺ دغه د قريشو تجارتي لارو ته پرله پسې معلوماتي ډلي لېږلې، نو د دغو دوو نقشو د عملي کولو دپاره په مسلمانانو کې عسکري نشاط او تحرکات شروع سوه، ليري ليري پيرې او گزموې شروع سوې، البته دغه کارونه پسله هغه الهي اجازې څخه وه چې د جنگ دپاره ورکول سوه.

هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيښي سوي دي

دغه يوه شي ته همېشه متوجه اوسې:

د سيرت يا اسلامي تاريخ په کتابو کې هر هغه جنگ ته چې په خپله رسول الله ﷺ وتلی وي (که جنگ سوی وي که نه وي سوی) هغه ته (غزاء) ويل کيږي. او هر هغه جنگ ته چې رسول الله ﷺ نه وي وتلی بلکه د خپلو قومندانانو څخه يې يو څوک د يوې ټولې سره لېږلی وي هغه ته (سريه) ويل کيږي.

اوس چې مسلمانانو په عسکري حرکت شروع وکړه دغه حرکتونه يې فقط د هغه استطلاعاتي يا استخباراتي گڼتو يا گزمو په شکل سره وه يعني: د معلوماتو دپاره دورې او گزموې وتلې، د دغه تلو او راتلو څخه د مسلمانانو مقصد دا ؤ چې پر مدينه منوره را گرځېدلي لاري ور معلومي سي او هغه لاري ور معلومي سي چې مکې مکرمې ته ځي او د هغو قبيلو سره د صلحي معاهدې وليکي چې د دغو لارو پر شا وخوا پرتې دي.

او په عين وخت کې د مدينې منورې مشرکان او يهود او د شا وخوا هغه صحرايي عرب چې مشرکان وه او پر دوی را گرځېدلي وه په دې پوه کړي چې مسلمانان قوي دي او د هغه پخواني ضعفه څخه خلاص سوه.

او په عين وخت کې قريشو ته هم اخطار ورکړي چې د غفلت له خوبه را وښي سي او ممکن قريش پر خپل تجارت او اقتصاد دغه خطر حس کړي او د صلحي لار اختيار کړي دغه قصد او اراده پرېږدي چې د مدينې منورې مسلمانان د خپلو کورو په منځ کې و وژني او د هغه ضعيغه مسلمانانو چې په مکه مکرمه کې پاته دي آزارول پرېږدي او مسلمانان د خپل رسالت د رسولو دپاره په جزيره العرب کې خړ او آزاد پرېږدي.

اوس به د دغه لېږل سوو سړيو حالات په اختصار سره درته بيان سي:

اوله سریه: چي سریه سيفُ البحر ورته ويل کيږي (سيفُ البحر) د هغه ځای نوم دی چي دغه ټولۍ هلته ولاړل. (نو ځکه په دغه نامه سره و بلل سوه)

د هجرت په اول کال د روژې په مياشت کي چي د (۶۲۳) ميلادي کال د مارچ مياشت وه رسول الله ﷺ يوه ټولۍ يا سریه جوړه کړه چي شمېر يې (۳۰) نفره ؤ او ټول مهاجرين وه او د دغي ټولۍ مشر يا قومندان سيدنا حمزه بن عبدالمطلب ﷺ د رسول الله ﷺ اکا ؤ، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی (ابا مرثد بن کناز بن حصين الغنوي) ؤ، د دې ټولۍ وظيفه دا وه: چي د قريشو پر هغه قافله حمله وکړي چي له شامه را رهي سوې وه او درې سوه نفره ور سره ملگري دي، د دغي قافلې مشر ابوجهل ؤ دا هغه اوله ټولۍ ده چي په اسلام کي جوړيږي، حمزه ﷺ د ديرشو نفرو مهاجرينو سره د قافلې و طرف ته رهي سو او هلته د سيف البحر په منطقه کي د قافلې سره مخامخ سو دواړه طرفه د جنگ دپاره مخ په مخ سره و درېدل، دا ممکنه وه چي د قافلې د خلکو او مسلمانانو په منځ کي جنگ پېښ سي مگر مجدي بن عمرو الجهنی چي د دواړو طرفو سره يې د صلحي او نه تجاوز تعهد درلودی خپل قوم يې د قافلې او د مسلمانانو د ټولۍ په منځ کي و دراوه ويل: زه نه غواړم چي زموږ په منځه او منطقه کي جنگ پېښ سي او قافلې ته يې د تېرېدلو اجازه ورکړه.

نو د حمزه ﷺ ټولۍ څه و نه کړه، ځکه حمزه ﷺ يوازي په دې سره امر کړل سوې ؤ چي قافله را وگرځوي، دا اجازه نه وه ورکول سوې چي د بل چا سره جنگ وکړي او بل دغه مجدي د مسلمانانو حليف هم ؤ، يعني د ده او د مسلمانانو په منځ کي د نه تعارض معاهده موجوده وه نو د دغه مجدي بن عمرو په واسطه د قريشو قافله صحي سالمه ولاړل.

دغه واقعه د هجرت په اول کال د رمضان المبارک په مياشت کي وه چي په دغه وخت کي لا روژه نه وه فرض سوې، نو د جهاد اجازه د هجرت په اول کال کي سوې ده او اوله واقعه هم د روژې په مياشت کي وه، د دغه څخه موږ ته دا راملومه سوه

چي د روژې مياشت د راحت او تنبلی، خوب او خورک مياشت نه ده، بلکه د روژې مياشت د زحمت او طاعت، جهاد او عبادت مياشت ده او په را تلونکو بحثو کي به تاسي و وینی چي د اسلام لويي لويي واقعي او فتوحات په روژه کي پېښ سوي دي حتی د اسلام اوله ټولۍ او اول جهادي بيرغ د روژې په مياشت کي وه.

دوهمه سریه: چي سریه رايخ ورته ويل کيږي (رايخ و جدې ته نژدې د يوه خای نوم دی) د دغي ټولۍ لېږل د هجرت د اول کال د شوال په مياشت کي وه، روژه تېره سوه د شوال په مياشت کي رسول الله ﷺ يوه بله ټولۍ د عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب رضي الله عنه په مشرۍ جوړه کړه، چي دغه عبیده د رسول الله ﷺ د اکا زوی دی. رسول الله ﷺ د دغو ټوليو مسؤليت او مشرتوب د دې دپاره د خپلو اقرباوو پر غاړه وړ اچاوه چي د رسول الله ﷺ جنگ د قريشو سره ؤ، نو يې غوښتل چي د مسلمانانو د ټوليو افراد خاصاً قومندانان هم قريش وي، بل چا ته يې دغه مشرتوب په دې سبب نه ورکاوه چي خلک پوه سي چي دغه جنگونه او اختلافونه د يوې او بلي قبيلې په منځ کي نه دي بلکه دواړه طرفه يوه قبيله ده، دلته د دين او عقيدې اختلاف دی په ديني او عقيدوي مسائلو کي دوست، قوم او قبيله اعتبار نه لري.

قصه داسي وه: چي رسول الله ﷺ ته خبر راغلی چي د قريشو يوه بله قافله د ابوسفیان په مشرۍ را رهي سوې ده او د دې قافلې سره دوه سوه نفره ملکري دي، رسول الله ﷺ عبیده بن الحارث بن عبدالمطلب امر کړی چي ټولۍ جوړه کړه، دا وار شپېته نفریزه ټولۍ جوړه سوه او د ټولۍ ټول افراد مهاجر مسلمانان وه، ټولۍ جوړه سوه او د قافلې پر طرف رهي سوه، د دغي ټولۍ بيرغ سپين او د بيرغ اخيستونکی مسطح بن اثاثه بن مطلب بن عبد مناف رضي الله عنه ؤ، څرنګه چي ابوسفیان د مخه لا د دغسي حملې دپاره ځان آماده کړی ؤ، نو يې وکولای سواي چي د مسلمانانو څخه قافله خلاصه کړي او هغه يې هم په دې ډول سره خلاصه کړل:

ابوسفیان د قافلې د تېرېدلو د لاري په مخ کي غشي وېشتونکي کښنولي وه او د غشو وېشتونکو تر شا د قافلې د تېرېدلو لار وه، نو غشو وېشتونکو به د مسلمانانو پر ټولۍ د غشو وارونه کول او مسلمانان د غشو په سبب نه سواي وړ د مخه کېدلای او هلته تر شا

قافله تېره سوه، په دغه طريقه سره د مشرکانو قافله د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه چې په نتيجه کې د مسلمانانو او کفارو په منځ کې په غشو ویشل وسوه مگر نور جنگ نه سوپېښ، خو په دغه سريه کې د مکې مکرمې د کفارو د ډلې څخه دوه نفره د مسلمانانو سره ملګري سوه چې د دغو دوو نفرو څخه يو مقداد بن عمرو البهراني ؤ، چې مقداد بن الاسود هم ورته ويل کيږي او بل يې عتبه بن غزوان المازني ؤ چې دوی اصلاً مسلمانان وه او د کفارو په قافله کې د همدغه مقصد دپاره ور سره را وتلي وه چې مسلمانانو ته ځان ورسوي او د هغو سره يو ځای سي.

درېيمه سريه: چې سريه الخرار ورته ويل کيږي (خرار) جحفي ته نژدې د يوه ځای نوم دی، د هجرت په اول کال د ذوالقعدې په مياشت کې رسول الله ﷺ يوه شل نفریزه ټولې جوړه کړه چې دا ټولې هم ټول مهاجرين وه، د ټولې مشر او قومندان سعد بن أبي وقاص ؓ ؤ، د دغې ټولې بيرغ سپين او اخیستونکی يې مقداد بن عمرو ؓ ؤ، دا ټولې هم د قريشو يوې قافلې ته ولېږل سوه او ټولې ته وويل سوه چې تر خرار به نه تېرېږي، دغه ټولې پر پښو او پياده ور رهي سوه، د ورځې به پتېدل او د شپې به يې تگ کاوه، دغه ټولې د پنجشنبې په ورځ خرار ته ورسېدل او هلته خبر سوه چې قافله پرون لا تېره سوې ده نو په دې وار کې هم جنگ نه سوپېښ. په دغه وختو کې د مکې مکرمې څخه خبر راغلی چې د قريشو لوی سردار او د مکې مکرمې ډېر لوی مشر او د رسول الله ﷺ لوی دښمن وليد بن المغيرة مړ سو، چې دغه وليد د خالد بن وليد پلار ؤ، نو وليد نه د بدر په جنگ کې مړون کړی دی نه په نورو جنگو کې ځکه دی تر دغو جنگو د مخه مړ سو.

د ابواء يا ودان غزا: د دغو درو ټوليو تر لېږلو وروسته د هجرت په دوهم کال د صفرې په مياشت کې رسول الله ﷺ په خپله په يوه غزا ووتی او دغه غزا ته غزوه الأبواء يا غزوه الودان ويل کيږي (ودان) د مکې مکرمې او مدينې منورې په منځ کې د يو ځای نوم دی او (ابواء) وودان ته نژدې د بل ځای نوم دی.

نو دا د رسول الله ﷺ اوله غزا ده چې د هجرت د دوهم کال د صفرې په

مياشت کي وه، تاسي ته معلومه ده چي تر دغه غزاء د مخه د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه ټولۍ وه چي هغه د هجرت د اول کال د شوال په مياشت کي وه، څرنکه چي تر شوال وروسته ذوالقعدة داخله سوه او هغه د حرامو مياشتو څخه وه نور نو جنگ پاته سو، ذوالقعدة، ذوالحجه او محرم درې سره هغه مياشتي وې چي جنگ پکښي منعه او حرام ؤ نو ځکه په دغو درو مياشتو کي کومه غزاء يا سريه يا جنگ نه دي پېښ سوي، کله چي دغه درې حرامي مياشتي تيري سوې او جنگ جائز سو نو سمدستي په خپله رسول الله ﷺ د مهاجرينو څخه (۷۰) نفریزه لښکر جوړ کړی غواړي چي د قریشو پر يوه قافله حمله وکړي تر څو چي ودان ته ورسېدی، څرنکه چي قافله د بني ضمره د قبيلې په منطقه کي وه، دلته عمرو بن مخشي الضمري چي د بني ضمره د مشرانو څخه ؤ خپل قوم د قافلې او مسلمانانو په منځ کي و دراوه او قافله تېره سوه، دغه عمرو د رسول الله ﷺ څخه د دوستۍ او نه تجاوز د معاهدې غوښتنه وکړه، رسول الله ﷺ هم دغه د ده غوښتنه قبوله کړه او داسي معاهده يې ورسره وليکل:

دا د محمد رسول الله ﷺ له طرفه د بني ضمره د قبيلې سره عهد دی چي دوی پر خپلو مالو او ځانو په امان دي او موږ د هغه چا په مقابل کي د دوی مرسته کوو چي پر دوی حمله وکړي، بېله هغه وخته چي دوی د الله د دين سره و جنگيږي او که رسول الله ﷺ له دوی څخه مرسته وغوښتل دوی به يې مرسته کوي.

په دغه غزاء کي رسول الله ﷺ پنځلس ورځي تر مدينې منورې دباندي تيري کړې، د دغي غزاء بيرغ سپين او اخیستونکي يې حمزه رضي الله عنه ؤ.

د بواط غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په مياشت کي دوهم وار بيا په خپله رسول الله ﷺ په غزاء ووتی چي دا د رسول الله ﷺ دوهمه غزاء ده او (غزوۀ البواط) ورته ويل کيږي، بواط د جهينه د غرو څخه يو غر دی چي د شام ولاري ته نژدې دی، دا وار د رسول الله ﷺ سره دوه سوه نفره سپاره ورسره وه چي په دغه وخت کي د مسلمانانو هغه لوی لښکر دغه ؤ او د دې غزاء څخه بيا هم د قریشو يوه قافله مقصد وه چي دوه زره او پنځه سوه اوبښان پکښي وه او د دغي لويي قافلې سره

فقط سل نفره ساتونکي ملګري وه، د دې قافلې مشر امیه بن خلف الجُمحي ؤ، مګر دغه قافله هم د مسلمانانو د حملې څخه خلاصه سوه ځکه قافلې ته مخ کي لا خبر رسېدلی ؤ او لار یې واړول قافله تېره سوه او جنگ نه سو پېښ.

د دغه اسلامي لښکر بیرغ سپین او د بیرغ اخیستونکی سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه ؤ.

د سفوان غزاء: د هجرت د دوهم کال د ربیع الأول په میاشت کي کرز بن جابر الفهري د مشرکانو د قواوو په ملګرتیا په پته د مدینې منورې پر اطرافو کوم چي هلته د اهل مدینې باغونه وه او حیوانات یې ګرځېدل حمله وکړه، د باغو څخه یې خرما یا کجور او مېوې ور سره واخیستل او ځیني حیوانات یا مواشي یې ور سره بوتله او د انصارو څخه یې یو نفر چي په خپل کبست کي یې کار کاوه شهید کړی او دغه د کرز بن جابر ډله بیرته وتښتېدل خو هلته چني او نارې جوړي سوې، کله چي رسول الله ﷺ دغه نارې واورېدې سمدستي پر خپل آس سپور سو او هغه طرف ته ور رهي سو، اصحاب کرامو واورېدل چي رسول الله ﷺ هغې خوا ته ولاړ نو هر یوه کوښښ کاوه چي ژر هغه طرف ته رهي سي، هر یو ځان تیاروي او رهي کيږي نو خود پاشلي او یو یو پر هغه طرف ور رهي دي ځکه یو یو په واقعه خبرېږي، په دغه حال کي د مسلمانانو (۷۰) نفریزه لښکر جوړ سو په کرز او د هغه په قواوو پسي ور ووتی، کرز چي تر شا په ځان پسي نفر ولیدل هغه خرما چي ده ور سره اخیستی وه هغه یې غورځول او غواړي چي ځان خلاص کړي او هغه اول نفر چي په ده پسي دی او تعقیبوي یې هغه په خپله رسول الله ﷺ دی ترڅو چي د بدر سره و یوې شلې ته ورسېدی چي و دغي شلې ته (سفوان) ویل کيږي او ځان یې خلاص کړی نو د دغي غزاء نوم هم (غزوة سفوان) سو مګر د مسلمانانو لښکر په کرز پسي نه ور ورسېدی او بېله جنگه بیرته را وګرځېدل، دغي غزاء ته د بدر اوله غزاء هم ویل کيږي، په دغه غزاء کي د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې علي بن ابی طالب رضی الله عنه ؤ.

د ذو العُشیره غزاء: (ذو العُشیره) د ینبع و طرف ته د یوه ځای نوم دی، د هجرت د دوهم کال د جمادي الأول د میاشتي په آخر کي رسول الله ﷺ

د (۱۵۰) نفرو مهاجرينو په ملگرتيا پر (۳۰) اوسانو د غزاء دپاره ووتی، د دې غزاء مقصد د قریشو پر يوه قافله حمله وه ځکه مسلمانانو ته خبر ورسېدی چې د مکې مکرهې څخه د قریشو يوه لويه قافله را ووتل چې د ټولو قریشو مالونه پکښې دي او شام ته ځي نو مسلمانانو غوښتل چې پر دغه قافله حمله وکړي، مسلمانان چې و دو العسیري ته ورسېدل خبر سوه چې قافله څو ورځي مخ کي تېره سوې ده.

دا هغه قافله ده چې د شام څخه د بیرته راتگ په وخت کي مسلمانان د حملې دپاره ورووتل او په نتیجه کي یې د بدر لویه غزاء پېښه سوه.

دغه د ذو العسیره په غزاء کي رسول الله ﷺ د بني مُدلیج د قبیلې او د هغو د خلفاوو سره د نه تجاوز یا نه حملې کولو معاهده هم وکړه او رسول الله ﷺ په دغه منطقه کي د ډبري مودې دپاره چې څوک وایي: یوه میاشت وه پاته سو، دا د دې دپاره چې د مسلمانانو قوت، قدرت او سلطه خلکو ته ور معلوم سي، ځکه دا هغه منطقي دي چې مسلمانانو ته نژدې دي او د دغو منطقو خلک د مسلمانانو قوت او طاقت ومني او په عین حال کي دغه منطقي د قریشو د قافلو لار هم ده. په دغه غزاء کي د مسلمانانو بیرغ سپین او اخیستونکی یې حمزه رضی الله عنه و.

تر دغه ځایه مور د مسلمانانو په عسکري او اطلاعاتي حرکتو کي په ترتیب سره اول د درو سربو بیان درته وکړی او بیا مود رسول الله ﷺ د څلورو غزاوو بیان درته وکړی چې نه په سربو کي جنگ پېښ سوی دی نه په غزاوو کي او اوس پر هغه ترتیب څلورمي سربو ته راوړسېدلو.

څلورمه سربه: چې سربه النخله ورته ویل کیږي، نخله د طائف او مکې مکرهې په منځ کي د یوه ځای نوم دی، دغه سربه د بدر تر غزاء د مخه وه او د بدر تر غزاء پوري دا آخري ټولې یا سربه ده.

د هجرت په دوهم کال د رجب په میاشت کي رسول الله ﷺ عبدالله بن جَحَش الأسدي رضی الله عنه د (۱۲) نفرو مهاجرينو سره او په بل روایت کي د (۸) نفرو سره نخله ته ولیږی، د دغې ټولې افرادو پر دوو دوو نفرو یو اوبښ درلودی او په نوبت سره

خانونه هوسا کول، په دغه ډله کې سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه هم ؤ او رسول الله ﷺ دغه عبدالله بن جحش رضي الله عنه ته يولیک ورکړی او ویل: دغه لیک به تر هغو نه گورې چې د دوو ورځو مزل دي نه وي کړی، دغې ټولې چې دوې ورځې لار ووهل بيا يې نولیک خلاص کړی او وې وايه، په لیک کې د رسول الله ﷺ او امر داسې لیکل سوي وه:

کله چې دي زما لیک ووايه نو د نخله طرف ته چې د طائف او مکې مکرمې په منځ کې ده رهي سه او هلته واړوه د قريشو د قافلې انتظار کوه، که مو قافله پيدا کړه او په وسه مو پوره سوه چې ټوله يا يو څه په غنيمت واخلي دا کار وکړی، عبدالله بن جحش رضي الله عنه وويل (سمعاً و طاعتاً) يعني: ستا امر مي واورېدی او اطاعت دي کوم، لکه موږ چې وايو پر دواړو سترگو، عبدالله بن جحش خپل ورسره ملگري په دغه امر خبر کړه او ويل: زه مو دغه کار ته نه مجبوره کوم که د چا شهادت خوښ دی را سره ملگري دي سي او که يې مرگ نه وي خوښ بیره دي وگرځي خوزه په خپله دغه ځای ته تلونکی يم.

تاسي ته معلومه ده چې په صحابه کرامو کې بلکه په ټولو مسلمانانو کې داسې څوک نه وه چې د رسول الله ﷺ اطاعت دي و نه کړي او شهادت دي يې نه وي خوښ او همدغه اطاعت د دوی د کاميابۍ سبب ؤ نو ټوله ورسره رهي سوه، خو په لار کې د سعد بن أبي وقاص او د عتبه بن غزوان هغه اوښ ورک سو چې دوی دواړه په شريکان وه. دغه دوه نفره د هغه خپل اوښ په پيدا کولو پسې ولاړل او عبدالله بن جحش په نخله کې واړول، په دغه وخت کې د قريشو قافله راغله چې اوڅکي يا مميزي، څرمني او نور تجارتي مالونه پکښې وه او د قافلې سره ملگري خلک دغه څلور نفره وه: عمرو بن الحضرمي، حکم بن کيسان، عثمان او نوفل، د عبدالله بن مغیره زامن.

مسلمانانو مشوره سره وکړه چې نن د رجب آخري ورځ ده او رجب د هغو مياشتو څخه دی چې جنگ او تجاوز پکښې حرام دی، نو که جنگ ورسره وکړو د حرامي مياشتي حرمت مو مات کړی او که يې نن شپه پرېږدو قافله د حرم منطقي ته داخلېږي چې هلته هم جنگ حرام دی، نو يې پرېږدې اتفاق سو چې جنگ به ورسره کوو (دا يوروايت ؤ) او په بل روايت کې وايي چې د اصحاب کرامو دا خيال ؤ چې رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، نو خود جنگ جائز او روا دی.

په هر صورت مسلمانانو پر قافله حمله وکړه د قافلې د نفرو څخه یو نفر چې عمرو بن الحضرمي ؤ په غشي و ویشتل سو او و وژل سو چې دغه نو اول مشرک سړی دی چې د مسلمانانو له طرفه وژل کیږي، څرنګه چې د قافلې خلکو آمادګي نه درلودل وارخطا سوه او په تېښته یې شروع وکړه، مسلمانانو د کفارو څخه دوه نفره بنديان ونيول چې یو یې حکم بن کیسان ؤ او بل یې عثمان ؤ او نوفل په تېښته ځان خلاص کړی، مسلمانانو د قريشو ټوله قافله او هغه دوه نفره بنديان مدينې منورې ته راوستل.

عمرو بن الحضرمي اول مشرک دی چې د دغي ټولۍ له طرفه و وژل سو او د اول وار دپاره بنديان ونيول سوه او اول غنیمت واخيستل سو، سبحان الله! مخ کي به دیرش نفره، شپېته نفره، حتی دوه سوه نفره تللي او لېږل سوي وه، بېله دې څخه چې څه وکړي بیرته به په خالي لاس راغله مګر دا وار شپږو، یا لسو نفرو ټوله قافله او بنديان را وستل، دا د قادر الله ﷻ قدرت ؤ، مګر مشکله خبره دا ده چې دغه ټول واقعات په حرامه میاشت کي چې رجب دی پېښ سوه او رسول الله ﷺ دغه د دوی په کار نه و راضي او ویل: ما په حرامه میاشت کي تاسي په جنگ نه واست امر کړي.

په دې کار سره مشرکانو ته هم پر مسلمانانو د تهمت ویلو موقع په لاس ورغله، په عربو کي یې آوازې خپرې کړې چې مسلمانانو هغه میاشتي حلالې وګرځولې چې الله ﷻ حرامې کړي دي چې دا کار په عربو کي ډېر لوی عیب او بد کار بلل کېدی او هر هغه جنگ چې په حرامو میاشتو کي پېښ سوی دی هغه ته یې (حرب الفجار) وایه او اوس مسلمانان په حرامو میاشتو کي جنگ او تجاوز کوي دا ډېر بد کار دی، په دې باره کي د مشرکانو له طرفه خبري او تبلیغات ډیر زیات سوه.

اوس چې د ټولۍ نفر د قافلې غنیمتونه رسول الله ﷺ ته ورکوي رسول الله ﷺ د غنیمتو د قبلولو څخه انکار وکړی او ویل: تاسي څنګه په حرامه میاشت کي جنگ او حمله کول؟ هغو ویل: یا رسول الله! زموږ دا خیال ؤ چې رجب وتلی او شعبان داخل سوی دی، مګر رسول الله ﷺ نه و راضي چې دغه غنیمتونه واخلي.

قريشو و رسول الله ﷺ ته حال ولېږی او پوښتنه یې وکړه چې آیا تاسي حرامې میاشتي حلالې وګرځولې؟ رسول الله ﷺ وفرمایل: یا! حرامې میاشتي مونه دي

حلالې گړخولي بلکه حرامي مياشتې حرامي دي خو دا کار په سهوه او خطاء کي پېښ سو او د دغه خطاء د پېښېدلو په سبب عذر وايو، قريشو ويل: ښه دغه دوه نفره بنديان مو را ايله کړه، رسول الله ﷺ و فرمايل: يا! دا هم تر هغو نه درکوم خو زموږ دوه نفره را نه سي چي هغه دوه نفره سعد بن ابي وقاص او عتبه بن غزوان وه ځکه دغه دوه نفره چي د اوبن په پيدا کېدلو پسي تللي وه تر اوسه نه وه راغلي نو د رسول الله ﷺ سره دا تشويش و چي قريشو نه وي نيولي، نو خود ويل: کله چي زموږ هغه دوه نفره راسي بيا نو ستاسي بنديان درکوم، هغه دوه نفره مسلمانان هم لږ وخت وروسته راغله، رسول الله ﷺ هم حکم بن کيسان او عثمان بن عبدالله ور ايله او خوشي کړه او د هغه مړه سوي کافر يې ديت ورکړی، خو حکم بن کيسان چي د بند په موده کي د مسلمانانو ښه ژوند، اخلاق او گذاره وليدل اسلام يې خوښ سو او پسله ايله کېدلو مسلمان سو، مکې مکرمې ته نه ولاړی بلکه په مدينه منوره کي پاته سو او عثمان بن عبدالله تر ايله کېدلو وروسته مکې مکرمې ته ولاړی او هلته مړ سو، دا وار د الله ﷻ په ابدي بنديخانه کي بندي سو، دا په اسلام کي د هغه اولو بنديانو حال و.

څرنکه چي کفارو د رجب د مياشتې د دغي حملې څخه د ځان په گټه لويه مسئله جوړه کړې وه او دا واقعه يې په ډېر زور او شور سره هر چيري بيانول نو الله ﷻ د دغه موضوع په باره کي وحې نازلې کړې او دغه مسئله يې په الهي فيصله سره پای ته ورسول، الله ﷻ فرمايي:

﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ﴾ . [البقره: ۱۲۱۷]

يعني: اې محمده ﷺ خلک ستا څخه په حرامو مياشتو کي د جنگ کولو پوښتنه کوي، چي دغه پوښتنه کفارو پر يوه قسم کول چي آيا تا دا کار کړی دی چي حرامي مياشتې دي حلالې کړې؟ او مسلمانانو بيا داسي پوښتنه کول چي اوس خو زموږ څخه په سهوه او خطاء کي دا کار وسو خو تردې وروسته په دغه باره کي حکم څه شي دی؟ الله ﷻ د دغه پوښتنې په جواب کي فرمايي: اې محمده ﷺ دغه پوښتنې کوونکو ته ووايه: چي قصداً په دغه حرامو مياشتو کي جنگ کول ډېره لويه گناه ده.

﴿ وَصَدُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٍ بِهِ، وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ ﴾ [البقره: ۱۷۷]

يعني: هو په حرامو مياشتو کې جنګ کول لويه گناه ده، مګر د الله ﷻ له دينه د خلکو منعه کول او پر الله ﷻ کافر کېدل او د مسجد الحرام څخه د خلکو منعه کول او د مسجد الحرام خلک د هغه څخه ایستل، د الله ﷻ په نېز تر دغه جنګ چې په حرامو مياشتو کې کېږي ډېره لويه او شديده گناه ده، او فتنه يعني: په دين کې فتنه او فساد جوړول چې خلک د الهي دينه منعه کوي يا يې له دينه اړوي تر دغه جنګ چې د مسلمانانو څخه په حرامه مياشت کې سهواً پېښ سو په څو درجو بد او شديد دي.

نو الهي وحيود د مشرکانو دغه شور ماشور پای ته ورساوه چې پر مسلمانانو او د هغو پر جنګياليو يې شک او شبهه پيدا کول چې دغه د مشرکانو خبرې پوچي او بې معنی دي، ځکه تاسي ياست چې حرامي مياشتي حلالې مگرځوی، حرام بناړ (چې مکه مکرمه ده) حلال مگرځوی، تاسي پر مسلمانانو ظلمونه وکړه، د خپلو کورو څخه مو وايستل، د مسلمانانو د دين او توحيد په سبب مو هغو ته تکليف او آزارونه ورکول، آيا مسلمانان په بلد الحرام کې نه وه مقيم؟ تاسي د هغو د مالو د غصبولو او د هغو د نبي د وژلو فيصلې په دغه بلد الحرام کې نه کړې صادري؟ اوس څه پېښه سوه چې دفعتاً حرامو مياشتو ته حرام والی راغلی؟ او په هغو کې جنګ کول ډېر بد کار بولی؟ نو معلومه خبره ده چې دغه آوازې چې تاسي يې نشروي د شرم او وقاحت څخه خالي نه دي.

ورونو! تاسي وګوري چې نن ورځ د دغسې مسائلو مثال په خپل شا وخوا کې نه وينی؟ دوی چې هر څه کوي جائز او روا دي، خو که بل چا پر څه وکړه هغه حرام او ناروا بولي، زه نه غواړم چې نوره تبصره پر وکړم بلکه غواړم چې په تاسي کې هم د دغسې تبصرو او مسائلو حلولو استعداد پيدا سي او د سيرة النبي ﷺ څخه د احکامو او مثالو په را ايستلو کې پوره تجربه حاصله کړی او اعظمي ګټه واخلي.

دا هغه سرې او غزاوي وې چې د بدر تر لويې غزاء د مخه پېښې سوي دي او په يوه کې نه قتل سوی دی او نه مالونه اخيستل سوي دي، بېله دغه آخرنی سرې

څخه چې دغه سربه هم پسله هغه څخه وه چې د کرز بن جابر په مشرۍ مشرکانو پر مدینه منوره حمله وکړه، نږدېې هم و وژي او مالونه یې هم یو وړل، یعنې د قتل او وژلو شروع هم د مشرکانو له طرفه وسوه، هغه د مخني کارونه خو یې پرېږده چې دوی کړي وه حتی اوس هم تجاوز د دوی له طرفه څخه ؤ.

پسله هغه چې د عبدالله بن جحش رضی الله عنه د ټولۍ په واسطه دغه واقعات پېښ سوه په مشرکانو کې بېرته پیدا سوه، اوس یې حقیقي خطر حس کړی او د هغه شي څخه چې دوی بېرېدل هغه ورته پېښ سو، پوه سوه چې د مدینې منورې مسلمانان پوره وینس او په حالاتو خبر دي او د دوی ټول تجارتي حرکتونه یې تر نظر لاندې نیولي دي، مسلمانان کولای سي چې درې سوه میله لیري یو ځای ته ولاړسي او هلته د کفارو نفر ووژني، بندیان ځني ونیسي، مالونه یې واخلي او دوی بیرته سالم او غانم خپل مرکز ته ولاړسي.

مشرکان په دې پوه سوه چې د دوی د شام تجارت په همېشني خطر کې ولوېدی، خود دې پر ځای چې د مکې مکرمې مشرکان د هغه خپل طغیان او سرکښۍ له خوبه را ویني سي د صلحي او د نه تجاوز معاهدې وليکي، لکه د جهینه او بنو ضمړه قبیلو چې وليکلې د قريشو حقد او حسد نور هم زیات سو، د دوی مشرانو او سردارانو هغه د مسلمانانو د تهدید او بېرولو لار ټینګه ونیول چې ویل تاسي ټوله به د خپلو کورو په منځ کې ووژنو، د کفارو دغه تکبر او سرکښي وه چې د بدر و جنگ ته یې را وستل.

مګر د عبدالله بن جحش رضی الله عنه تر سرې وروسته د شعبان په میاشت کې پر مسلمانانو جهاد فرض سو او د جهاد د فرضیت په باره کې واضح او روښانه آیاتونه نازل سوه.

الله ﷻ په سورة البقره کې فرمایي:

﴿ وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَبِّلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ

الْمُعْتَدِينَ ﴾ [البقره: ۱۹۰]

یعني: اې مومنانو د الله ﷻ په لار کې د هغه چا سره جنگ کوی چې ستاسي سره جنگ کوي او پر چا تېرئ او تجاوز مه کوی (د تیري او تجاوز معنی دا ده چې بنځي، سپین بریږي او ماشومان قصاداً مه وژني) بېشکه چې الله ﷻ تجاوز کوونکي نه خوښوي.

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ أَخْرَجُوكُمُ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ﴾

او هر چيري چي مو دغه كفار پيدا كړه يا مو لاس پر بر سو ويې وژني او د هغه خايه خخه يې وباسي چي دوى تاسي ايستلي ياست او فتنه يعنې: شرك، يا دا چي خلك د الله ﷻ له دينه خخه منعه كوي او اړوي، تر قتل او وژلو ډېره بده ده.

﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ فِيهِ﴾

او د كفارو سره په مسجد الحرام كې جنگ مه كوي ترڅو چي دوى ستاسي سره په دغه مسجد كې جنگ نه وي كړي.

دا د مسجد الحرام فضيلت دى چي په مسجد او په ټوله حرم كې يې جنگ كول حرام دي، نو الله ﷻ مسلمانانو ته فرمايي: د كفارو سره په مسجد الحرام كې جنگ مه كوي ترڅو چي دوى جنگ نه وي در سره كړي.

﴿فَإِن قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِينَ﴾ ﴿البقره: ۱۹۱﴾

او كه چيري بيا دوى ستاسي سره په دغه حرم كې جنگ كاوه نو تاسي هم جنگ ورسره وكړي او ويې وژني، د كافرانو جزاء همدا سي ده.

﴿فَإِنِ اتَّهَمُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ ﴿البقره: ۱۹۲﴾

سبحان الله! د الله ﷻ مهرباني ته وگوره، رب ﷻ فرمايي:

كه بيا هم دغه مشركان خپل شرك پرېږدي پر دغه خپلو ټولو بدو عملو سر بېره ايمان را وړي، الله ﷻ غفور اورحيم دى د دوى توبه قبلوي او ټول گنهونه ور معافوي.

دا خو و مسلمانانو ته په جهاد سره امرؤ، بيا نو څه موده نه سوه تېره چي الله ﷻ بل قسم آياتونه نازل كړه چي په هغو كې يې مسلمانانو ته د جنگ كولو طريقه ور ښوول، جنگ ته يې نور هم تشويقول او د جنگ احكام يې ور ښوول.

الله ﷻ په سورة محمد كې فرمايي:

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَخْنَتُمْوَهُمْ فَشُدُّوا أَلْوَتَاقَ
فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً ﴾

ژباړه: کله چې په جنگ کې د هغو کسانو سره مخامخ سې چې کافران سوي دي، نو د دوی غاړې وهی، تر هغو پوري يې وژنی چې د دوی څخه موبنه ډېر کسان ووژل او پر غالبه سواست، بيا نو دوی ښه تينگ وتری، يعني: بنديان ځني نيسي او تينگ يې تری چې درڅخه خلاص نه سي، بيا نو پسله بندي کولو يا احسان ور سره وکړی چې هفت يې ايله کړی يا فديه ځني واخلي ايله يې کړی يا يې د مسلمانانو په بنديانو مبادله کړی.

﴿ حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا ﴾

او دغه د جنگ، وژلو، بندي کولو؛ سلسله به تر هغو جاري وي ترڅو چې کفار خپله اسلحه کښيږدي او جنگ بند سي.

﴿ ذَٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَانتَصَرَمِنْهُمْ وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَ أَعْضَابَكُم بِبَعْضٍ ﴾

ژباړه: دا د الله ﷻ حکم دی او که چيري الله ﷻ د دوی څخه د بدل اخيستلو اراده فرمايلي وای، نو خامخا به يې بېله جنگه له دوی څخه بدله اخيستي وای، مگر د جهاد امر يې په دې سبب درته وکړی: چې الله ﷻ د جنگ په واسطه ځيني ستاسي په ځينو نورو سره امتحان کړي.

يعني: الله ﷻ دا قدرت لري چې پر دغو کافرانو کوم آسماني عذاب نازل کړي، د عاديانو، ثموديانو او فرعونيانو په مثل دوی هم هلاک کړي مگر يا! اصلاً د جنگ او جهاد څخه د بندگانو امتحان مقصد دی چې څوک د الله ﷻ پر دين او د الله ﷻ پر نامه خپل نوم او نښان، ځان او مال، اولاد او نور شيان قربانوي؟ او څوک د دې دنيا د ژوند وسائل، مکتبونه او شفاخانې، برق او ډامبر سرکان، تلفون او موټران، ډالر او تجارت غواړي؟ او کفار دوست هيوادونه بولي.

ژباړه: او هغه کسان چې د الله ﷻ په لار کې وژل سوي دي هيڅکله به الله د دوی عملونه ضائع نه کړي (که په ظاهره سره دوی ناکامه معلومېږي خو په حقيقت کې دوی کامياب به دي دغه تکليفونه دوی جنت ته بيايي او د آخرت لوړې درجې او مرتبې يې په نصيب کېږي).

﴿سَيُدْخِلُهُمْ وَيُصْلِحُ بَاهُمْ﴾ [محمد: ۵]

ژباړه: ژر به دوی ته سمه لار وښيي او د دوی حال به په دارينو کې ښه کړي.

﴿وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا هُمْ﴾ [محمد: ۱۶]

او الله ﷻ به دوی هغه جنت ته داخل کړي چې د هغه جنت صفتونه يې د انبياء ﷺ په واسطه ورته بيان کړي دي.

نور هم الله ﷻ فرمايي:

﴿يَتَأْتِيهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اِنْ تَنصُرُوا اللّٰهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ اَقْدَامَكُمْ﴾ [محمد: ۱۷]

ژباړه: اې مومنانو! که تاسي د الله ﷻ او رسول الله ﷺ د دين مرسته او نصرت وکړئ نو الله ﷻ به ستاسي سره مرسته وکړي او پر دښمن به موکاميابه کړي او په ميدان جنگ کې به ستاسي قدمونه ټينگ او ثابت کړي.

او بيا الله ﷻ د سورة محمد په (۲۰) نمبر آيات کې د هغو کسانو بدي بيانوي کوم چې د جنگ او جهاد امر يې د جهاد د آياتو په نازلېدلو سره واورېدی او زړونه يې په دربي او غورځېدلو سوه الله ﷻ فرمايي:

﴿فَاِذَا اُنزِلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ وَذِكْرُهَا فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ نَظْرَ الْمَغْشِيِّ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولٰٓئِكَ لَهُمْ﴾ [محمد: ۲۰]

يعني: کله چې يو محکمه سورت نازل کړل سي او په هغه کې جنگ ذکر سوی وي، يعني: په جنگ سره امر پکښې وي نو ته به هغه کسان چې د دوی په زړو کې د نفاق مرض وي ووينې، چې تا ته به په داسې ډول سره گوري لکه هغه څوک چې د مرگ د بيري بېهوبي پر راغلي وي، پس دوی لره دي هلاک وي.

ورونو! دا چه په دغه وخت کي جهاد فرض سو او پر هغه باندي ټينگار کيږي او الهي امرونه نازلېږي چي ځانونه جهاد ته آماده کړي، دا داسي مسئله ده چي د دغه وخت حالاتو د دغه کار تقاضاء کول، تاسي نه وينی: که نن ورځ يو پوه او هوبنيار جنگي قومندان وي په دغسي حالاتو کي لکه د هغه وخت د مسلمانانو حالات چي وه خپل لښکر په پوره استعداد د تيار سئ په حال کي دروي، نو د رب العالمين په باره کي څه فکر کوي؟ د دغه وخت حالاتو د دغه تقاضاء کول چي د حق او باطل په منځ کي دي خونړۍ جگړه وسي.

خير! د عبدالله بن جحش د ټولۍ واقعه پر مشرکانو يوه دروونکې ضربه وه مشرکان او د دوی ملگري يې خوږ کړه او دومره غمجن وه لکه پر سکروټو چي سره اوږي او دغه د جهاد آياتونه پر دې دلالت کوي چي يوه خونړۍ جگړه را نژدې ده او په هغه جنگ او جگړه کي نهايي نصرت او کاميابي د مسلمانانو ده، تاسي تلاوت سوي آياتو ته ښه متوجه سي: الله ﷻ مسلمانان د مشرکانو په ايستلو امر کوي او ورته وايي داسي يې وباسی لکه تاسي چي يې ايستلي ياست او بيا د بنديانو په باره کي د کاميابه لښکر احکام ور ښيي او ورته فرمايي: تر هغوي وژنی چي دوی جنگ پرېږدي، دا ټوله د مسلمانانو وکاميابۍ ته اشارې دي خو الله ﷻ دغه د کاميابۍ حالات پټ و ساتل، دوی ته يې په واضحه ډول سره نه کړه بيان، دا دپاره د دې چي هر سړی د الله ﷻ په لار کي خپل همت او مړانه ښکاره کړي، خپل وس او قدرت مصرف کړي.

په دغه وختو کي د يادوني وړ دوي نوري واقعي هم پيښي سوي دي
چي اوس به په تفصيل سره درته بيان سي:

لومړی: د هجرت په دوهم کال د شعبان په مياشت کي الله ﷻ له بيت المقدسه وبيت الله الحرام ته د قبلي د اړولو امر نازل کړی او له دې کاره يوه فايده دا سوه چي هغه ضعیف الإیمان مسلمانان او منافقان هغه چي د يهودو څخه وه او د مسلمانانو صفو ته داخل سوي وه، د بېخايه آوازو په اچولو ښکاره او معلوم سوه او بيرته هغه خپل پخواني شرک ته وگرځېدل، چي په دغه عمل سره د مسلمانانو صفونه د ډيرو خائنانو او غادرانو څخه پاک سوه او دغه د قبلي په اوښتلو کي د نوي دور او نوي کيفيت

شروع کېدلو ته یوه لطیفه اشاره هم وه، چې دا دور به تر هغو جاري وي چې مسلمانان دغه خپله قبله د کفارو څخه فتحه کوي.

او دا عجب کار نه دی چې د مسلمانانو قبله دي د دوی د دښمنانو په لاس کې وي؟ خو دلته دا اشاره وه: چې هو! که قبله څو ورځې د کفارو په لاس کې وي خو خامخا به یوه ورځ له دوی خلاصېږي.

نوپه دغه الهي اوامرو او په دغو اشاراتو سره د مسلمانانو حماس او نشاط زیات سو او په فی سبیل الله جهاد کې یې د دښمن سره مخامخ کېدلو ته شوق ډېر سو. د قبلې د اوبستلو یا تبدیلیدلو پوره تفصیل داسې دی:

تر دغه وخته پورې مسلمانانو د بیت المقدس و طرف ته لمونځ کاوه، خو د رسول الله ﷺ دا خوبه وه چې د کعبې شریفې طرف ته لمونځ وکړي، کله چې رسول الله ﷺ په مکه مکرمه کې و خوبه خويې دا وه چې لمونځ یې د کعبې شریفې طرف ته وي مگر څرنگه چې د الله ﷻ له طرفه امر سوی و چې لمونځ د بیت المقدس و طرف ته کوه نو به رسول الله ﷺ داسې ځای پر لمانځه درېدی چې کعبه شریفه به د ده ﷺ او د بیت المقدس په منځ کې وه، چې په دې طریقه سره به د ده ﷺ لمونځ د بیت المقدس او کعبې شریفې د دواړو طرف ته و ځکه دواړه به د ده ﷺ د منځ و طرف ته وه، مگر کله چې مدینې منورې ته ولاړی هلته دواړه نه سره یو ځای کېدل ولي چې بیت المقدس د مدینې منورې شمال ته دی او مکه مکرمه د مدینې منورې و جنوب ته ده، نور رسول الله ﷺ به د الهي امر د اطاعت سره سم د مدینې منورې د شمال و طرف ته لمونځ کاوه، یعنی: د بیت المقدس و طرف ته او کعبه شریفه به یې تر شا وه، نور رسول الله ﷺ به همېشه په دې انتظار و چې کله به یې قبله تغیر وکړي او دې ﷺ د کعبې شریفې طرف ته لمونځ وکړي.

الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه د زړه غوښتنه قبوله کړه، دا یوازي خواهش او د زړه غوښتنه وه، رسول الله ﷺ په دې باره کې خواست او دعاء نه دي کړي، دا فقط یوه قلبی آرزو وه خو الله ﷻ د رسول الله ﷺ دغه آرزو قبوله او منظوره کړه، الله ﷻ فرمایي:

﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾. البقره: ۱۴۴

یعني: په تحقیق سره د آسمان و طرف ته ستا د مخ اړول موږ وینو نو خامخا به موږ تا و هغې قبلي ته وگرځوو چي ته یې خوښه لري او په راضي کېږي، نو په لمانځه کي دي خپل مخ د کعبې شریفې یا مسجد الحرام طرف ته وگرځوه.

دغه مسجد ته ولي مسجد الحرام ويل کيږي؟ ځکه هلته جنگ کول، بنسټ کار کول، د ونو او وښو پرېکول او داسي نور کارونه حرام دي، که څه هم هر مسجد بیت الله د شرف او حرمت ځای دی خو بل هیڅ مسجد دومره عزت او حرمت نه لري لکه مسجد الحرام.

او د رسول الله ﷺ ولي دغه قبله خوښه وه؟ اول دا چه کعبه شریفه د ابراهیم علیه السلام قبله وه نو تر ټولو قبلو د ابراهیم علیه السلام قبله افضله وه او د رسول الله ﷺ د لور او کامل مقام سره هم دغه قبله وړ او مناسب وه او له بله طرفه به یهودو داسي ويل: چي دغه نبي زموږ د شریعت څخه مخالف او د ابراهیمي شریعت سره موافق عمل کوي نو دئ ولي زموږ د قبلي و طرف ته لمونځ کوي؟ د دغو خبرو په سبب به د رسول الله ﷺ په زړه کي دا وگرځېدل چي د الله ﷻ له طرفه امر را ته وکړل سي چي د کعبې شریفې طرف ته لمونځ وکړم او په دغه شوق به یې کله کله د آسمان و طرف ته هم کتل چي بنايي هغه ملائکه و وینم چي د قبلي، د اوبستلو زېری را کړي.

نو هغه و چي رسول الله ﷺ د بني سلمه د قبيلې په مسجد کي د خپلو اصحاب کرامو سره د ماپښین لمونځ په جماعت آداء کاوه او دوه رکعاته لمونځ یې د بیت المقدس طرف ته آداء کړی و، په دغه لمانځه کي یې په الهي امر او وحيو سره مخ د بیت الله شریفې طرف ته واړاوه او پاته دوه رکعاته لمونځ یې د کعبې شریفې طرف ته آداء کړی او په دغه سبب دغه مسجد ته (مسجد القبلتين) ويل کيږي.

دلته نو د قبلي په اوبستلو سره یهودو ته د خبرو او تهمت ویلو موضوع پیدا سوه، په هر مجلس او هر ځای کي وايي: دا څنگه دین دی؟ بلکه دا دین نه دی یو وخت یې قبله بیت المقدس و او اوس یې بیا قبله کعبه شریفه ده! خپله قبله ولي او څنگه بدلوي؟

يهود ورنکارنگ خبري کولې، مکر الله ﷻ د دوی د خبرورد او جواب په ډيرو آياتو کې و فرمايه چې هغه ټول آياتونه په سورة البقره او دوهمه سپاره کې دي، ځکه يهودو غوښتل چې د قبلې د اوبستلو پر موضوع په مسلمانانو کې فتنه جوړه کړي او تريوې اندازې جوړه هم سوه، ضعیف الإيمانه مسلمانان او ډير منافقان له دینه واوښتل، خو الله ﷻ فرمایي: قبله الهي امر دی دا په مشرق او مغرب پوري تعلق نه لري، الله ﷻ فرمایي:

﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ﴾ (البقره: ۱۷۷)

يعني: نيکي يوازې دا نه ده چې په لمانځه کې خپل مخان د مشرق يا مغرب و طرف ته وگرځوي بلکه د دې کار سره د صخي عقيدې او لازمي اعمالو کول هم په کار دي، الله ﷻ فرمایي: بلکه نيکي او ښه کار دا دی چې چا پر الله ﷻ ايمان را وړی وي، د آخرت پر ورځ، پر ملائکو، پر آسماني کتابو او انبياء ﷺ يې ايمان را وړی وي اورب ﷻ په بل آيات شريف کې فرمایي: حقيقي نيکي تقوی ده.

او دغه د قبلې موضوع په عين حال کې د الله ﷻ له طرفه يو امتحان هم و چې څوک پکښې شکمن کېږي؟ خو هغه واقعي مسلمانان پر خپله سالمه عقیده ثابت او قائم پاته سوه په ايمان کې يې ضعف او شک نه سوپيدا.

دوهم: په دغه وخت کې دوهمه موضوع د روژې فرض والی و، هغه دا چې د هجرت په دوهم کال د شعبان په مياشت کې د الله ﷻ له طرفه پر مسلمانانو د رمضان المبارک د مياشتې روژه نيول فرض سوه، نو اوله فرضي روژه چې نيول سوې ده هغه د هجرت د دوهم کال د رمضان المبارک د مياشتې روژه وه، کله چې د رمضان المبارک مياشت داخه سوه رسول الله ﷺ او ټولو مسلمانانو روژه ونيول او د دغې روژې په مبارکه مياشت کې هغه لويه او عظيمه غزاء چې د بدر غزاء ورته ويل کېږي پښه سوه چې د هغې غزاء بيان به ان شاء الله تعالی د دغه کتاب په دوهم ټوک کې په تفصيل سره درته وړاندي سي.

الله ﷻ لره دي حمد او ثناء وي چي دسرور کائنات ﷺ ژوند د لومړي ټوک د ليکلو او پوره کولو توان او توفيق يې را کړی او هم د ده رب ﷻ له درباره دا خواست او غوښتنه کوم چي د پاته نورو دوو ټوکو د ليکلو او پوره کولو د پاره صحت او توفيق را کړي .

و ماتوفیقي إلا بالله عليه توکلْتُ و إليه أنیب

﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۱۸۸﴾ وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۸۹﴾﴾

﴿وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۱۹۰﴾﴾

« و صلى الله تعالى على خير خلقه سيدنا و حبيبنا و مولانا محمد

وآله و اصحابه و اهل بيته اجمعين » .

و السلام عليكم ورحمة الله و بركاته .

د دعاء په اميد

عنايت الله 'علمي'

د مؤلف له طرفه نشر سوي او چاپ سوي کتابونه

- ۱- د سرور کائنات ﷺ ژوند : په درې ټوک کېښي .
- ۲- خُلفاءُ الرَّاشدين : په يوه ټوک کېښي .
- ۳- ديني او اخلاقي لارښوونې : په يوه ټوک کېښي .
- ۴- شيطان د انسان د بنمن دی : وړوکې رساله .
- ۵- د ساحر له شره خلاصون : په يوه ټوک کېښي .
- ۶- آخري سفر : په يوه ټوک کېښي .
- ۷- نصيحتونه : په يوه ټوک کېښي .

که ژوند او صحت باقي وه تر لاس لاندي کتاب د قصص الأنبياء ﷺ په نامه سره يادېږي ان شاء الله تعالی په راتلونکي وخت کي به ترتيب او چاپ سي .

وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ

د کتاب د ټولو لوستونکو څخه دا هيله او غوښتنه لرم چې د رب ﷻ له درباره ما، زما مور او زما هغه پلار ته چې زما مربي او زما استاد دی د مغفرت او بخښني خاصه دعاء وکړي او رب ﷻ ما ته نور توان او توفيق راکړي چې د عامو مسلمانانو ديني خدمت وکړم، او الله ﷻ دي هغه چا ته د خير بدله او د خير جزاء ورکړي چې زما سره يې د دغه کتاب په چاپولو او نشرولو کي مرسته او کومک کړی دی .

عنايت (الله) "علمي"

د لومړي ټوک فهرست

شمېر	سرليک	مخ
۱	په پښتو کي د (ي) تلفظ.....	۱
۲	د دوهمي طبعي يا دوهم چاپ مقدمه.....	۳
۳	د اولي طبعي يا اول چاپ مقدمه.....	۱۱
۴	د سرور کائنات <small>ﷺ</small> ژوند.....	۱۵
۵	يهوديت او نصرانيت جزیره العرب ته څنگه داخل سوه...۳۱	۳۱
۶	د اول وار دپاره د کعبې شريفي پوښول.....	۳۴
۷	نصرانيت اود حبشي حکم څنگه ويمن ته داخل سوه؟.....	۴۱
۸	د فيل کال اود اصحاب الفيل قصه.....	۵۰
۹	يمن ته د فارس يا فارسيانو داخېدل.....	۵۶
۱۰	اسلام ته د يمن د خلقو داخېدل.....	۶۱
۱۱	د مکې مکرمې څخه د خزاعه ايستل اود قريشو تسلط.....	۶۳
۱۲	د عبدالمطلب په واسطه د زمزم د څا کندنل.....	۶۸
۱۳	د عبدالله واده اود د محمد <small>ﷺ</small> مبارک ميلاد.....	۷۷
۱۴	د رسول الله <small>ﷺ</small> نسب او کورنۍ.....	۸۱
۱۵	د رسول الله <small>ﷺ</small> رضاعت او پرورښت.....	۸۲
۱۶	د رسول الله <small>ﷺ</small> د مور وفات.....	۸۹
۱۷	د رسول الله <small>ﷺ</small> اقتصادي حالت.....	۹۱
۱۸	د ابو طالب سره د رسول الله <small>ﷺ</small> تربيه.....	۹۳
۱۹	د رسول الله <small>ﷺ</small> واده يا زواج.....	۱۰۹
۲۰	د کعبې شريفي بيا جوړېدل.....	۱۱۴
۲۱	د کعبې شريفي په نوې بناء کي د حجر اسود ايښوول.....	۱۱۸

۱۲۶	..... د رسول الله ﷺ خلوت او تنهائي خوبېدل	۲۲
۱۲۸	..... د وحيو نازلېدل	۲۳
۱۴۵	..... د رسول الله ﷺ رسالت او په دعوت مكلفېدل	۲۴
۱۴۹	..... د مكې دورې اوله مرحله، يا د سري دعوت درې كلونه ...	۲۵
۱۵۶	..... د مكې دورې دوهمه مرحله، يا په بنكاره سره دعوت	۲۶
۱۶۲	..... د دعوت د اورېدلو څخه د حاجيانو منعه كول	۲۷
۱۶۳	..... د دعوت د چپولو دپاره د قريشو قسم قسم طريقي	۲۸
۱۶۶	..... د مشركانوله طرفه د آزارو شروع كېدل	۲۹
۱۶۷	..... د رسول الله ﷺ او اصحاب كرامو آزارول	۳۰
۱۹۳	..... د ارقم بن ابې الأرقم كور	۳۱
۱۹۴	..... حبشې ته د مسلمانانو اول هجرت	۳۲
۲۰۲	..... د حبشې مهاجرو مسلمانانو ته د قريشو چم او حبله	۳۳
۲۱۰	..... ابو طالب ته د قريشو دوهم وار ورتگ	۳۴
۲۱۲	..... ابو طالب ته د قريشو درېيم وار ورتگ	۳۵
۲۱۳	..... د رسول الله ﷺ د وژلو دپاره د ياغي قريشو مشوره	۳۶
۲۲۰	..... د حمزه بن عبد المطلب اسلام	۳۷
۲۲۲	..... د عمر بن الخطاب اسلام	۳۸
۲۳۶	..... رسول الله ﷺ ته د دعوت پرېښوولو وړانديزونه	۳۹
۲۴۵	..... دوهم وار بيا د رسول الله ﷺ سره د قريشو خبري	۴۰
۲۵۲	..... ابو طالب د بني هاشم ټولنه جوړوي	۴۱
۲۵۴	..... د ظلم او عداوت عهد نامه، مقاطعه او بنديز يا اقتصادي ..	۴۲
۲۵۵	..... درې كاله د ابو طالب په شعب كې	۴۳
۲۵۸	..... د تعهد نامې يا مقاطعې ماتول	۴۴
۲۶۳	..... ابو طالب ته د قريشو آخرنۍ ډله	۴۵
۲۶۵	..... عامُ الحزن يا د غم كال	۴۶
۲۶۸	..... خاصه خبرتيا. يا تنبیه	۴۷

۲۶۹	..... د حضرت خديجه <small>رضي الله عنها</small> وفات	۴۸
۲۷۲	..... د اصحاب کرامو د دونه صبر او ثبات سبب څه وو؟	۴۹
۲۸۳	..... د مکې مکرمې دريمه مرحله، يا تر مکې دباندې دعوت ..	۵۰
۲۸۴	..... وطائف ته سفر	۵۱
۲۹۷	..... پر قبائلو او افرادو د اسلام عرضول	۵۲
۲۹۸	..... هغه قبائل چي اسلام پر عرض سوی دی	۵۳
۳۰۱	..... هغه کسان چي اهل مکه نه وه او مسلمانان سوي دي	۵۴
۳۱۳	..... د شق القمر معجزه	۵۵
۳۱۶	..... د اهل يثرب څخه شپږ پاک روحه	۵۶
۳۱۹	..... د اسراء او معراج قصه	۵۷
۳۴۳	..... د عقبې سره اول بيعت	۵۸
۳۴۵	..... په مدينه منوره کي د اسلام اول سفير	۵۹
۳۴۹	..... د عقبې سره د اهل يثرب دوهم بيعت	۶۰
۳۵۷	..... دوولس نفره نقيبان	۶۱
۳۵۸	..... شيطان په دغه بيعت او معاهده خبرېږي	۶۲
۳۶۲	..... د هجرت شروع	۶۳
۳۶۷	..... په دار الندوه کي د قريشو پارلماني شوری	۶۴
۳۷۱	..... د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله وسلم</small> هجرت	۶۵
۳۷۷	..... د کور څخه تر غار ثور پوري	۶۶
۳۷۸	..... د غار ثور واقعي	۶۷
۳۸۳	..... د هجرت د لاري واقعات	۶۸
۳۹۶	..... مدينې منورې ته د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله وسلم</small> رسېدل	۶۹
۴۰۸	..... د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله وسلم</small> د هجرت مهمي او ښکاره نقطې	۷۰

۴۱۷	..... د مدینې منورې د ژوند اوله مرحله	۷۱
۴۳۰	..... د نوي ټولني جوړول	۷۲
۴۳۳	..... د مسلمانانو په مابین کي ورور کلي	۷۳
۴۳۶	..... اولنئ اسلامي قانون	۷۴
۴۳۹	..... په ټولنه کي د اسلامي قانون اثر او تاثیر	۷۵
۴۴۴	..... د مدینې منورې د يهودو سره معاهده	۷۶
۴۴۶	..... تر هجرت وروسته د قریشو د سيسي	۷۷
۴۴۷	..... کافر قریش ، مهاجر مسلمانان تهديدوي	۷۸
۴۴۹	..... په جنگ او قتال سره الهي اجازه	۷۹
۴۵۰	..... هغه غزاوي او سريې چي تر بدر د مخه پيني سوي دي	۸۰

پای

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**